

ALEVİ-BEKTAŞI GÜLBANKLARI
-Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım-

T.C.
Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Halkbilimi Bilim Dalı

Hazırlayan
Didem Gülçin ERDEM KÜK

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

Temmuz 2021
DENİZLİ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

ÖN SÖZ

Alevi-Bektaşî gülbanklarını bağlam merkezli bir bakış açısı ile ele alarak incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışma, üç ana bölümle birlikte “Giriş”, “Sonuç” ve “Ekler” kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın Giriş kısmında, araştırmanın amacı, sınırlıkları, araştırmada kullanılan teknik ve yöntemler ile konu hakkında yapılmış çalışmalar hakkında bilgilendirme yapılarak araştırmanın metodolojik temeli oluşturulmuştur.

Çalışmanın “Dua Metni Olarak Gülbank” başlığını taşıyan ilk bölümünde gülbank, teoloji alanını ilgilendiren bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede, dua kavramının neliğine ilişkin bilgilendirme yapıldıktan sonra, Türk sosyo-kültürel yapısında dua geleneğinin tarihî seyri üzerinde durulmuştur. Daha sonra gülbank teriminin kavramsal analizi yapılarak Türk tasavvuf geleneğinin farklı şubelerinde gülbanklar hakkında bilgi verilmiştir.

“Alevi-Bektaşî İnanç Dairesinde Gülbank” başlığını taşıyan ikinci bölümde, gülbankın söz konusu inanç evreninin ritüel yapılarındaki çeşitli görünümüne odaklanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle, inanç dairesini biçimlendiren temel bileşenlerin idrakine yönelik bilgi verilerek ele alınan yapının iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Buradan hareketle, Alevi-Bektaşîliğin teolojik yapısı, sosyal yaşantıyı düzenlemeye dönük kurumları ile felsefî ve kültürel içeriğini teşkil eden unsurları hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra, “Birey Merkezli” ve “Topluluk Halinde” icra edilen ritüellerine ve bu ritüellerin icrasında kullanılan dua türlerine yer verilmiştir. Bölümün devamı, “Alevi-Bektaşî Ritüellerinde Gülbank” başlığı altında cem ritüelleri ve diğer pratiklerde gülbankların icra bağlamlarına ilişkin genel çerçevenin çizilmesine ayrılmıştır. Bu kısımda Alevi-Bektaşî gülbankları, ritüel bağlamlarındaki yerleri ve geleneksel yapıdaki işlevleri göz önünde bulundurularak tasnif edilmiş, ilgili gülbank örnekleri, ritüel akışı içerisinde aktarılmıştır.

Çalışmanın “Alevi-Bektaşî İbadet Pratiklerinde İcra Metni Olarak Gülbank” başlığını taşıyan üçüncü bölümünde, gülbankların yaratım ve icra süreçleri mercek altına alınarak metin, doku ve bağlam odaklı incelenmeleri amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle gülbankların yapısal özellikleri üzerinde durulmuş ve temel iskelet yapıları ortaya konulmuştur. Sonraki adımda gülbankların dokusal hususiyetlerine temas edilerek kompoze edilme teknikleri incelenmiştir. Daha sonra, gülbankların Alevi-Bektaşî inanç evrenindeki işlevsel boyutunun idrakine odaklanılmıştır. İşlevsel

özellikleri ortaya konulan gülbanklarda yer alan hatırlama figürlerine yer verilmesi, çalışmanın bir sonraki adımını teşkil etmektedir. “Gülbankların Yaratıldığı Kültür Ortamları” ve “İletişim Süreci Açısından Gülbankların Biçimlenişi” başlıkları ile devam eden çalışmada, gülbankların yaratım ve icra bağlamları ile söz konusu bağlamları biçimlendiren unsurlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümün son kısmında ise geleneksel bağlamda yaratılan gülbanklar ile günümüzde dolaşımda olan örneklerin mukayesesinden hareketle gülbanklarda değişim ve dönüşüm olgularına dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında, alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile elde edilerek ortaya konulan, kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilerek halkbilimi kuram ve yöntemleriyle tasnif ve tahlil edilen verilere ilişkin bütüncül bir okuma yapılmış, çalışma sonucunda ulaşılan tespitlere yer verilmiştir.

“Ekler” kısmında ise çalışma içerisinde yapılan tasnife uygun biçimde sıralanan gülbank örneklerine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkış süreci, teorik ve pratik araştırma aşamalarının eş zamanlı yürütülmesi, alan araştırmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılması, üzerinde çalışılan inanç grubunun kapalı toplum hususiyetleri gösteriyor olması, ele alınan konunun sosyolojik ve politik açılardan hassas bir konu olması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, zor olduğu kadar öğretici bir süreçti. Çalışma sürdürülürken tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını dolayısıyla ritüel akışının kesintiye uğraması ve normalleşme tarihinin öngörülememesi, araştırmanın saha ayağının sonlandırılmasına sebebiyet vermiş, araştırmanın eksik kaldığı düşünülen kısımları için alan araştırması yöntemi kullanılarak ortaya konulan literatür verilerine başvurulmuş, eksiklikler bu yolla giderilmeye çalışılmıştır.

Başta, çalışma konusunun tayininden gelinen noktaya kadar sürecin her aşamasında beni destekleyip yüreklendiren, yol gösteren, ışık tutan danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ARSLAN’a; her zaman sabırla rehberlik eden, bilgi ve deneyimlerini cömertçe paylaşarak süreci özen ve titizlikle takip eden Tez İzleme Komitesi Üyesi hocam Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ’ye; araştırma alanına vukufiyeti ve saha konusundakiengin tecrübesiyle bu çalışmada yer alarak çalışmanın niteliğini yükselten, alan araştırmasının her aşamasında yanımda olarak desteklerini esirgemeyen Tez İzleme Komitesi Üyesi hocam Doç. Dr. Mehmet ERSAL’a şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde, gerek tavsiyeleri, gerek kaynak teminindeki cömertlikleri, gerekse manevî destekleri ile araştırmaya önemli katkılar sunan hocalarıma ve mesai arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim. Alan araştırması süresince, bilgilerini cömertçe bizlerle paylaşan, inanç sisteminin odağında yer alan “sır” kavramına rağmen, doğru anlaşılacak arzu ve niyeti ile ritüellere katılımımıza anlayış gösteren, bu meşakkatli yolun sürdürücüleri Alevi-Bektaşî inanç önderlerine, kaynak kişilerimize de teşekkür borçluyum. Teşekkürün büyüğü elbette eşime ve aileme... Anlayışları ve sonsuz destekleri ile her zaman yanımda oldukları için onlara minnettarım.

Bu çalışmanın Alevi-Bektaşî araştırmaları alanındaki boşlukların doldurulmasına katkıda bulunması ve ortaya konulacak yeni bilimsel çalışmalar için hareket noktası teşkil etmesi dileklerimizle...

Didem Gülçin ERDEM KÜK

Temmuz 2021

Denizli

ÖZET

ALEVİ-BEKTAŞI GÜLBANKLARI -Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım-

ERDEM KÜK, Didem Gülçin
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

Temmuz 2021, XIII+ 402 sayfa

Gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç sistemine ilişkin çeşitli kod ve göstergeler barındıran yapılardır. Aynı inanç ve kültür dairesinin paydaşı olan bireylerin itikadî sistemlerinin nasıl biçimlendiğine ilişkin yanıtlar içeren söz konusu yapılar, gerek sanatsal hüviyetleri gerekse teolojik içerikli bir iletişim düzeneğinin malzemesi olmaları dolayısıyla detaylı incelenmelidir. Alevi-Bektaşî inanç sisteminin ritüel yapılarında önemli işlevler üstlenen gülbankların tarihî süreklilik bağlamında değerlendirilmesi; mikro ölçekte Alevi-Bektaşî inanç evreni, makro ölçekte ise Türk tasavvuf geleneği içerisindeki yerlerinin tespiti noktasında önem arz etmektedir. Bu noktalardan hareketle çalışmamızda, gülbank; bir ibadet metni, sanatsal hususiyetler barındıran estetik bir üretim ve teolojik iletişimin sağlayıcısı bir ileti türü olarak ele alınmıştır. Farklı ritüel bağlamlarındaki çeşitli görünümleri tespit edilen gülbanklar, ritik işlevleri göz önünde bulundurularak tasnif edilmiştir. Söz konusu metinlerin kaynağını aynı mitik tasavvurdan alan ritüel yapılarında dua işlevi üstlendiği bilgisinden hareketle çalışmamızda; alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile elde edilen gülbanklar; metin, doku ve bağlam odaklı üçlü araştırma modeline göre tahlile tabi tutulmuş, toplamda Alevi-Bektaşî gülbankları üzerine monografik bir çalışmanın ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gülbank, Alevi-Bektaşî, tasavvuf, dua, ritüel.

ABSTRACT**GULBANK PRAYER OF ALEVI-BEKTASHIS
- A Context-Centered Approach-**

ERDEM KÜK, Didem Gülçin

Doctoral Thesis

Turkish Language and Literature Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

July 2021, 402 Pages

Gulbank prayers are structures that contain various codes and indicators of the Alevi-Bektashi belief system. Gulbanks contain answers about how the religious systems of individuals who are members of the same belief and culture department are shaped. And gulbanks not only contain artistic content, but are also the material of a religious communication event. For these reasons, gulbanks are structures that need to be examined in detail. Gulbanks, which undertake important functions in the ritual structures of the Alevi-Bektashi belief system, should be evaluated in the context of historical continuity. This is important in determining their place in the Alevi-Bektashi belief universe on a micro scale and in the Turkish sufism tradition on a macro scale. Based on these points, in our study, gulbank has been considered as a text of worship, an aesthetic production with artistic features and a type of message that provides theological communication. Gulbanks, which have different appearances in different ritual contexts, have been classified by taking their ritual functions into consideration. In our study, Gülbanks were obtained by field research and literature review methods. In our study, based on the knowledge that Gulbanks have a prayer function in their ritual structures, which originate from the same mythical imagination, these texts have been analyzed according to a text, texture and context-oriented triple research model. As a result of our study, it is aimed to present a monographic study on Alevi-Bektashi gulbanks.

Key Words: Gulbank prayer, Alevi-Bektashi, mysticism, prayer, ritual.

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU.....	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DUA METNİ OLARAK GÜLBANK

1.1. Dua Kavramı	10
1.2. Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Dua Geleneği	13
1.3. Gülbank Teriminin Kavramsal Analizi	28
1.4. Türk Tasavvuf Geleneğinde Gülbank	32

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİ İNANÇ DAİRESİNDE GÜLBANK

2.1. Alevi-Bektaşî İnanç Sistemini Biçimlendiren Unsurlar	37
2.1.1. Teolojik Yapıyı Biçimlendiren Unsurlar	40
2.1.1.1. Hak, Muhammed, Ali Anlayışı	41
2.1.1.2. Ehlibeyt'e ve On İki İmamlara Bağlılık.....	43
2.1.1.3. Vahdet-i Vücut Anlayışı	45
2.1.1.4. Tenasüh İnanıcı	46
2.1.1.5. Devriye İnanıcı	47
2.1.1.6. Kültler	48
2.1.1.6.1. Ocak Kültü	49
2.1.1.6.2. Atalar/Veli Kültü	51
2.1.1.6.3. Hızır Kültü.....	52
2.1.1.6.4. Kurban Kültü	54
2.1.1.6.5. Diğer Kültler.....	55
2.1.2. Toplumsal Hayatı Düzenlemeye Yönelik Unsurlar.....	57
2.1.2.1. İkrâr ve Musahiplik Kurumu.....	57
2.1.2.2. Düşkünlük Kurumu.....	60
2.1.3. Felsefi ve Kültürel Yapıyı Biçimlendiren Unsurlar.....	61
2.1.3.1. Dört Kapı Kırk Makam Anlayışı.....	62
2.1.3.2. Güruh-u Naci Anlayışı	64

2.1.3.3. İnsan-ı Kâmil Anlayışı	65
2.2. Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Ritüeller	65
2.2.1. Birey Merkezli Ritüeller	67
2.2.1.1. Oruç.....	67
2.2.1.2. Niyaz	68
2.2.1.3. Zikir.....	70
2.2.2. Topluluk Halinde İcra Edilen Ritüeller	71
2.2.2.1. Cem Ritüelleri	72
2.2.2.1.1. Yola Giriş Ritüelleri	73
2.2.2.1.1.1. İkrâr Cemi	73
2.2.2.1.1.2. Musahip Kurbanı Cemi.....	74
2.2.2.1.1.3. Düşkün Kurbanı Cemi	76
2.2.2.1.2. Takvime Bağlı Oluşan Ritüeller.....	78
2.2.2.1.2.1. Görgü Cemi.....	79
2.2.2.1.2.2. Birlik Cemi	80
2.2.2.1.2.3. Muharrem Cemi	80
2.2.2.1.2.4. Kurban Bayramı Cemi	81
2.2.2.1.2.5. Nevruz Cemi	81
2.2.2.1.2.6. Hızır Cemi.....	82
2.2.2.1.2.7. Öğreti Cemi.....	83
2.2.2.1.3. Kriz Ritüelleri	84
2.2.2.1.3.1. Dârdan İndirme Cemi	85
2.3. Alevi- Bektaşî İnanç Sisteminde Dualar	86
2.3.1. Tevhit.....	87
2.3.2. Tövbe Duası.....	91
2.3.3. Salâvat.....	93
2.3.4. Nad-ı Ali Duası.....	93
2.3.5. Tercüman	96
2.3.6. Gülbank.....	99
2.4. Alevi-Bektaşî Ritüellerinde Gülbank	99
2.4.1. Cem Ritüelleri Merkezli Gülbanklar	102
2.4.1.1. Hizmet Gülbankları.....	102
2.4.1.1.1. Dedelik Hizmeti Gülbankları	104
2.4.1.1.2. Rehberlik Hizmeti Gülbankları	105
2.4.1.1.3. Peyik Hizmeti Gülbankları	106
2.4.1.1.4. Kapıcı Hizmeti Gülbankları	107
2.4.1.1.5. Gözcü Hizmeti Gülbankları.....	108

2.4.1.1.6. Kurban Hizmeti Gülbankları	109
2.4.1.1.7. Sofra-Lokma Hizmeti Gülbankları.....	111
2.4.1.1.8. Zâkirlik Hizmeti Gülbankları	112
2.4.1.1.9. Çerağ (Delil) Hizmeti Gülbankları.....	114
2.4.1.1.10. Car (Süpürge) Hizmeti Gülbankları	116
2.4.1.1.11. El Suyu (İbrikçi) Hizmeti Gülbankları	118
2.4.1.1.12. Post Hizmeti Gülbankları	118
2.4.1.1.13. Dolu (Dem) Hizmeti Gülbankları.....	120
2.4.1.1.14. Semah Hizmeti Gülbankları	122
2.4.1.1.15. Sakka Suyu Hizmeti Gülbankları	123
2.4.1.1.16. Toplu Verilen Hizmet Gülbankları.....	125
2.4.1.2. Cem Ritüellerinde Hizmet Erkanları Dışında Söylenen Gülbanklar	126
2.4.1.2.1. Cem Açılış Gülbankları.....	127
2.4.1.2.2. Cem Mühürleme Gülbankları.....	128
2.4.1.2.3. Meydan Açma Gülbankları	129
2.4.1.2.4. Dâr Gülbankları.....	129
2.4.1.2.5. Temenna ve Tecella Gülbankları.....	132
2.4.1.2.6. Tövbe ve Bağışlanma Gülbankları	132
2.4.1.2.7. Secde Gülbankları	134
2.4.1.2.8. Cem Kapanış Gülbankları	136
2.4.1.2.9. Oturan-Duran Gülbankları	137
2.4.1.3. Cem Ritüelinin İçeriğine Göre Değişen Gülbanklar	137
2.4.1.3.1. İkrâr Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar	138
2.4.1.3.1.1. Tığbend-Kemberbest Bağlama Gülbankları	139
2.4.1.3.1.2. Musahiplik Gülbankları	139
2.4.1.3.1.3. Erkândan Geçirme Gülbankları	140
2.4.1.3.2. Nevruz Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar	142
2.4.1.3.3. Hızır Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar.....	143
2.4.1.3.4. Muharrem Ayı Ritüellerinde Gülbanklar	144
2.4.1.3.4.1. Muharrem Orucu Gülbankları	145
2.4.1.3.4.2. Aşure Aşısı Ritüeli Gülbankları	146
2.4.2. Geçiş Dönemleri Merkezli Oluşan Gülbanklar	147
2.4.2.1. Doğum Olgusu Etrafında Oluşan Gülbanklar	148
2.4.2.2. Nikâh Erkânı Gülbankları	149
2.4.2.3. Kirvelik ve Sünnet Erkânı Gülbankları.....	151
2.4.2.4. Ölüm Olgusu Etrafında Oluşan Gülbanklar.....	154
2.4.2.4.1. Cenaze Erkânında Gülbanklar	155

2.4.2.4.2. Dârdan İndirme Erkânında Gülbanklar	157
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİ İBADET PRATİKLERİNDE İCRA METNİ OLARAK GÜLBANK

3.1. Gülbankların Yapısal Özellikleri.....	159
3.1.1. Giriş Kısmı.....	161
3.1.2. Dua Kısmı	162
3.1.3. Kapanış Kısmı.....	169
3.1.4. Gülbanklarda Kalıplaşma ve Tür Problemi	170
3.2. Gülbankların Dokusal Özellikleri	172
3.2.1. Gülbankların Dil ve Üslup Özellikleri.....	173
3.2.1.1. Mecazlar	178
3.2.1.1.1. Teşbih	178
3.2.1.1.2. İstiare	179
3.2.1.1.3. Mecaz-ı Mürsel.....	180
3.2.1.1.4. Kinaye	180
3.2.1.2. Anlamla İlgili Sanatlar	181
3.2.1.2.1. Tenâsüp	181
3.2.1.2.2. Tezat	182
3.2.1.2.3. Tekrîr	183
3.2.1.2.4. Nidâ	183
3.2.1.2.5. İltifat	184
3.2.1.2.6. Telmih	184
3.2.1.3. Sözle İlgili Sanatlar	185
3.2.1.3.1. Aliterasyon	185
3.2.1.3.2. Asonans	186
3.2.1.3.3. Seci	186
3.2.2. Gülbanklarda Formel Yapılar	187
3.2.2.1. Başlangıç Formelleri	188
3.2.2.1.1. “Allah Allah!”	189
3.2.2.1.2. “Bismişah Allah Allah!”	189
3.2.2.2. Sonuç Formelleri	192
3.2.2.2.1. “Gerçeğe Hü!”	192
3.2.2.2.2. “Mümine ya Ali!”	195
3.2.2.2.3. “Allah, eyvallah!”	196
3.2.2.3. Formel Sayılar	197

3.2.2.3.1. Üç	197
3.2.2.3.2. Beş	199
3.2.2.3.3. Yedi	200
3.2.2.3.4. Kırk.....	201
3.3. Gülbankların İşlevsel Özellikleri.....	203
3.4. Gülbanklarda Yer Alan Hatırlama Figürleri.....	207
3.4.1. Ehlibeyt.....	209
3.4.1.1. Hz. Muhammed.....	210
3.4.1.2. Hz. Ali	211
3.4.1.3. Hz. Fatma	211
3.4.1.4. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin	212
3.4.2. On İki İmamlar.....	213
3.4.3. On Dört Masum-u Pak.....	214
3.4.4. On Yedi Kemerbest	215
3.4.5. Hızır	216
3.4.6. Hacı Bektaş Veli	217
3.4.7. Hizmet Pirleri.....	219
3.4.8. Erenler.....	222
3.4.9. Ocak Pirleri	223
3.4.10. Yezid /Muaviye /Mervan	224
3.5. Gülbankların Yaratıldığı ve İcra Edildiği Kültür Ortamları.....	225
3.5.1. Sözlü Kültür Ortamları	226
3.5.2. Yazılı Kültür Ortamları.....	228
3.5.3. Dijital Kültür Ortamları	230
3.6. İletişim Süreci Açısından Gülbankların Biçimlenişi.....	234
3.6.1. Gülbank Veren Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri	239
3.6.2. Gülbank Alan Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri	242
3.6.3. Gülbank Dinleyen Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri.....	244
3.7. Gülbanklarda Değişim ve Dönüşüm	246
3.7.1. Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre, Yazılı Kültürden Dijital Kültüre Geçişte Gülbanklar	249
3.7.2. Gülbankların Dil ve İçeriklerine Yönelik Müdahaleler	253
SONUÇ	258
KAYNAKÇA	268
KAYNAK KİŞİ DİZİNİ	283
EK:	287
GÜLBANK METNİ ÖRNEKLERİ	287

ÖZ GEÇMİŞ401

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
akt.	Aktaran
bk.	Bakınız
C	Cilt
ev.	Çeviren
drl.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
KK	Kaynak kişi
S	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
Ü	Üniversite
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı, ve diğerleri

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

“Alevi-Bektaşî Gülbankları –Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım-” başlığını taşıyan bu çalışma, Alevi-Bektaşî gülbanklarının çeşitli yön ve boyutları ile incelenmesini konu edinmektedir. Türk tasavvuf geleneğinin farklı ekollerine ait ritüel yapılarında da yer alan gülbankların Alevi-Bektaşî inanç evreni özelinde ele alınması, çalışmamızın odağını teşkil etmektedir. Alevi-Bektaşî gülbankları üzerine yapılmış monografik bir çalışmanın olmaması, konunun akademik düzeyde gereken ilgiyi görmemesi ve ortaya konulan çalışmaların genellikle metin merkezli olması, çalışmamızın hareket noktasını oluşturmuştur. Bu doğrultuda, gülbankların salt birer dua metni değil; ortak inanç ve kültür kodlarına sahip bireyler arasındaki teolojik iletişimi sağlayan iletiler olduğu yönündeki savımızı kanıtlamak üzere ortaya koyduğumuz çalışmamızda, gülbankların bağlam merkezli tespit, tasnif ve tahlillerine odaklanılarak halkbilimi disiplinine ait yöntemlerle türün neliğine ilişkin cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

Gülbanklar, sembolik bir form olan dilin malzeme olarak kullanıldığı örnekler olup çeşitli sembol ve kodları içerisinde barındıran yapılardır. Aynı inanç ve kültür dairesinin paydaşı olan bireylerin, inanç haritalarını şifreleyen söz konusu yapılar, gerek sanatsal hüviyetleri gerekse teolojik içerikli bir iletişim düzeneğinin malzemesi olmaları dolayısıyla detaylı incelenmesi gereken unsurlardır. Özellikle Alevi-Bektaşî inanç sisteminin ritüel yapılarında önemli işlevler üstlenen gülbankların kültürel süreklilik bağlamında değerlendirilmesi; genelde Türk Tasavvuf geleneği, özelde Alevi-Bektaşî inanç evreni içerisindeki yeri, önemi ve işlevleri; tür-biçim problemi odaklı incelenmesi; dokusal özelliklerinin tahlili; performans ögesi olarak çeşitli bağlamlardaki farklılaşmalarının tespiti, bu çalışmanın iskelet yapısını teşkil etmektedir. Çalışmamızda, gülbanklar, metinlerin yaratım ve icra süreçlerini tayin eden mikro bağlamlar olan ritüel yapılarına ait unsurlar ile çıktısı oldukları makro bağlam olan inanç ve kültür evrenine ait bileşenler göz önünde bulundurularak mercek altına alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın öncelikli amacı, literatüre Alevi-Bektaşî gülbanklarına ait bir monografi kazandırmaktır. Metin merkezli bakış açılarından uzaklaşarak gülbankların, salt edebî birer dua metni değil; ortak inanç ve kültür kodlarına sahip bireyler arasındaki teolojik iletişimin sağlayıcısı iletiler olduğu savını kanıtlamak, bu çalışmanın hareket noktasıdır. Kültür çalışmalarında olguların devamlılığı, dünden bugüne aktarımı, sosyo-kültürel alandaki işlevleri, kültürel ürünlerdeki değerlerin yapısı ve içeriği, farklı kültür dünyalarının onaylanması ve incelenişi, kültürel sistemlerdeki evren tasarımı, kültürün ruhunun ne olduğu gibi problemler, kültürel alanın iyi anlaşılması ve kavranmasıyla çözülecektir (Arslan, 2008: 23). Kültür araştırmalarının taşıdığı önem, ele aldığımız konu için de geçerlidir. Günümüz dünyasında, yerel kültür unsurları, teknolojik gelişmeler, kültürel aynılaşıma ve küreselleşme karşısında yok olma riski taşımaktadır. Uluslararası düzeyde alınan önlemlerle bu riskleri azaltma yoluna gidilmekte, halk kültürü ürünlerinin baskın küresel kültürler karşısında yaşatılması için uğraş verilmektedir. Bu noktada atılan adımlardan biri, UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihinde toplanan 32. Genel Konferansı'nda, kırk maddeden oluşan "Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi"nin imzalanması olmuştur. UNESCO üyesi çok sayıda ülkenin de taraf olduğu bu sözleşme ile teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi nedenlerle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan kültürel yapıları korumak ve yaşatmak amaçlanmıştır. Sözleşme tarafından korunması amaçlanan somut olmayan kültür mirası listesi, şu üst başlıklardan oluşmaktadır:

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar;
- b) Gösteri sanatları;
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler;
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar;
- e) El sanatları geleneği (Oğuz, 2013: 64).

Sözleşmenin a bendinde yer alan ifade, halk edebiyatı konularını muhteva etmekte, sözlü halk bilgisi yaratmalarını kast etmektedir. Çalışmamızda ele aldığımız gülbanklar da, sözlü gelenek içerisinde yaratılan ve icra edilen örnekler olmaları dolayısıyla UNESCO tarafından korunması gerektiğinin altı çizilen toplama dâhildir.

Bununla birlikte, yapılan çalışmada Alevi-Bektaşî ritüellerine ait kayıt altına aldığımız veriler, sözleşmenin c bendinde işaret edilen ritüelik formların korunmasını sağlamaya yönelik olarak değerlendirilebilir. Köyden kente göç, kültürel aynılaşma, çeşitli politik manipülasyonlar, baskın kültüre uyum sağlama gibi sebeplerle geleneksel yapısında çözümlerin baş gösterdiği Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesine ait envanterin kayıt altına alınması, geleneği koruma ve yaşatma noktasında son derece önemlidir. Bu noktada, ortaya koyduğumuz çalışma, Alevi-Bektaşî gülbankları ile birlikte gülbankların parçası olduğu ritüel evrenini kayıt altına alıp incelemek suretiyle söz konusu geleneksel yapının doğru anlaşılmasına ve söz konusu ritüelik envanterin korunarak yaşatılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlıkları

Gülbankların Alevi-Bektaşî inanç evreninin ritüel yapılarında canlı bir şekilde dolaşımında olması, çalışmanın alan araştırması ile desteklenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye ve Balkanlarda geleneği sürdüren, ritüel akışı devam eden ocakların dede ve talip toplulukları ile temasa geçilerek gülbank odaklı mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, bağlama ait dinamiklerin tespiti için, aralarında cem evlerinde tertip edilenler de olmak üzere “Öğreti”, “Görgü”, “Kurban Bayramı” ve “Hızır” cemlerine katılım gösterilerek, izin alınabildiği ölçüde ses, video ve fotoğraf yolu ile veriler kaydedilmiş, gerekli notlar alınmıştır. Yönlendirilmiş mülakat ve katılımlı gözlem yöntemleri ile sağlanan verilere kaynaklık eden kişiler, bağlı buldukları ocak ve inançsal statü bilgileri ile birlikte çalışmamızın sonunda ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Bununla birlikte Tez İzleme Komitesi üyemiz Doç. Dr. Mehmet Ersal’ın daha önce katılmış olduğu “Musahip Kurbanı Cemi”nin ve Ali Koç Baba Ocağına ait otantik bir cem ritüelinin kayıtlarından da yararlanılmıştır.

Çalışmamızda, gülbank metinlerindeki sabit ve değişken unsurları tespit edebilmek için mülakat yapılan inanç mensuplarının mümkün oldukça farklı ocaklardan seçilmesine özen gösterilmiştir. Araştırmamız kapsamında ritüel bağlamındaki gülbankları kayıt altına almayı öncelendiğimiz ocaklar, inançsal hiyerarşi bağlamında önemli noktalarda yer alıp geleneği günümüzde de yaşayan ve ritüel akışı devam eden ocaklar olmuştur. Bununla birlikte, kaynak kişilerin tayini noktasında, geleneğin sürdürücüsü olmaları ve ritüellere aktif biçimde katılım göstermeleri belirleyici olmuştur. Kırk kadar kaynak kişi ile görüştüğümüz alan araştırmasında, dede ve talip

toplulukları ile temasa geçebildiğimiz ocaklar: Abdal Musa, Ali Koç Baba, Baba Mansur, Derviş Beyaz, Güvenç Abdal, Hubyar Sultan, Köse Süleyman, Kureyşan, Nebioğlu Seyit Kerim, Otman Baba, Sarı Saltuk, Seyit Sabun, Seyyid Cemal Sultan, Şah Hatayi ve Şeyh Hasan ocakları olmuştur. Bunların yanında, farklı ocaklara ait ritüelik verilere ulaşma noktasında çeşitli araştırmacılar tarafından Alevi-Bektaşî araştırmaları üst başlığı altında ortaya konulan saha kaynaklı çalışmalara da başvurulmuştur.

Araştırmanın veri tabanını oluşturma noktasında başvurduğumuz diğer kaynaklar, Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin hizmet defterleri, erkânameler, cönkler ve derleme çalışmaları olmuştur. Sözlü kültürde dolaşımda olan gülbank örneklerinin yazı ile kayıt altına alınmış örneklerini içeren bu kaynaklardan, özellikle alan araştırmasının eksik kalan yanlarının tamamlanabilmesi noktasında faydalanılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Belirli bir zamanda meydana gelen artistik bir aksiyon olan folklor, yaratıcılık ve estetik kaygıyı içine alarak sanata ait anlatım yoluyla karşılıklı bir sosyal etkileşim alanı doğurur. Bir bilgi bütünlüğü, bir düşünce tarzı veya bir sanat türü olan folklor ürünleri, ortaklaşa üretilerek kolektif biçimde temsil edilir (Ben-Amos, 2006: 27-40). Araştırmacılar tarafından küçük gruplar arasındaki iletişimsel bir etkileşim olayı olduğuna dikkat çekilen folklor, iletişimin kültürel kategorileri ile ilgilenir (Dorson, 2011: 78). Dolayısıyla folklorik içerik, sunulan, sergilenen bir toplama işaret eder. Herhangi bir folklor mahsulünün anlaşılması noktasında, yaratım ve icra süreçlerine ait bütün unsurların, birlikte ve birbirleriyle olan ilişkileri de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekir. Bu noktada Metin Ekici, teorik ve metodik olarak yeni yaklaşımlar ortaya koymanın halkbilimcilerin ortak hedefi olması gerektiğini kaydeder. Ekici'ye göre, bu hedefe ulaşmak için metin elde etme çabasıyla yetinilmemeli, aynı zamanda metni tamamlayan doku ve metnin içinde oluşup geliştiği sosyal çevre ve şartlar da metinle birlikte kayıt altına alınmalıdır. Bu tespitlerin yanında, metnin türünü ve işlevlerini belirleyen tahliller de, çevre ve şartlara ait bilgiden hareketle yapılmalıdır (1999: 33).

Folklor ürünleri belirli bir geleneğe bağlıdır ve bu özellikleri, ürünün bağlı olduğu türün icra töresiyle ilgilidir. Önce gelenek oluşur, daha sonra, söz konusu gelenek dairesinde türlerin birbirinden farklı nitelikleri belirgin hale gelir. Ortaya çıkan

türe ait özellikler, teorik bir kabul oluşturur fakat bu özellikler, sabit ve değişmez değildir. Dolayısıyla, türe ait örnekler biricik olmadıkları gibi, çeşitlenme özelliğine de sahiptir. Bu sebeple, halk edebiyatı ürünlerinin sabit ve değişmez bir metnin olduğu düşünmek doğru bir yaklaşım değildir. Buradan hareketle, halkbiliminin yöntemi, folklorik metin etrafında zaman içerisinde meydana gelmiş olan olguyu mercek altına almaya yönelik olmalıdır (Görkem, 2019: 417). Alevi-Bektaşî inancının senkretik yapısının doğru anlaşılması noktasında da, kitabî bilgilerle yetinilmemesi, ritüellere katılım sağlanarak üzerinde çok sayıda tartışmanın yürütüldüğü bu yapının bağlama ait hususiyetler gözetilerek deneyimlenmesi elzemdir. Statik değil dinamik bir yapıya tekabül eden Alevi-Bektaşî inanç ve kültür yaşantısının kendi bağlamsal çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi, verilecek yanıtların geçerliği ve güvenilirliği hususunda önem arz etmektedir. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür yapısı üzerine, masa başında yapılacak bütün değerlendirmeler değillenmeye mahkûmdur. Yalnızca metin odaklı yapılacak değerlendirme ve tespitler, hiç şüphesiz eksik ve yetersiz kalacaktır. Buradan hareketle, folklorik yapıların tamamının idrakinde olduğu gibi bu bahiste de, ele alınacak kültürel çıktıyı ortaya çıkaran sosyal koşulların, yaratım ve icra süreçlerinin, metinlerin karşılık geldiği kültürel ihtiyaçların, icracı ve dinleyicilerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sade bir halk bilgisi ürününün bir toplumsal ihtiyacı karşılamaya binaen yaratıldığına dikkat çeken Metin Ekici, belirli bazı işlevlerin yanında “sınırlı estetik olgu yaratma ve sanat kaygısı” da içeren yaratmaların “canlı” halk bilgisi unsurları olduğunu ilave eder. Ekici’ye göre, geleneksel değerleri ifade eden halk bilgisi ürünleri, sanatlı söyleyiş, estetik kaygı gibi faktörleri kapsayan ustalık anlayışı ile bir araya gelince canlı olma özelliği gösterir (2004: 16). Geleneksel bir yapı ve işleyişin sürdürülmesinde önemli ve taşıyıcı metinler olma özelliği gösteren gülbank örneklerinin kuruluşlarında, estetik boyut ve sanat kaygısı göze çarpmaktadır. Dolayısı ile çalışmamızın konusu olan gülbankların canlı halk bilgisi unsurları kapsamında değerlendirilmesi ve bundan dolayı, parçası olduğu performans sürecinin de mercek altına alınması gerekmektedir.

Kültürel kurumlar, belirli bir yasaya, bir dizi değer ve anlaşmalar sistemine dayanır ve bu kurumların tamamı, çıktısı oldukları yapıların belirli ihtiyaçlarını karşılayarak çeşitli işlevleri yerine getirirler. Gülbanklar da, Alevi-Bektaşî ritüellerinde kullanılan dua metinleridir. Bu ritüellerde profan kavrayışın dikkatini kutsal alana çekmeyi sağlayan; söz, müzik ve hareket arasındaki uyumla altı çizilen teolojik anlam

alanlarıdır. Gösterim esasına dayalı olan bu ritüeller, teatral özellikte olup önceden belirlenmiş bir sıraya uygun olarak icra edilir. Ritüelik yapıların tamamında olduğu gibi Alevi-Bektaşî ritüellerinde de yapılan her hareketin, sarf edilen her söz ve ifadenin bir anlamı ve işlevi vardır. Ritüel süresince atmosferin mistik yapısının altını çizmek için yardım alınan her türlü unsur, temelde aynı işleve hizmet etmekle birlikte, hemen her icrada farklılık gösterir. Performansa dayalı yapıların temel özelliği, kendilerini oluşturan unsurların tamamı tarafından biçimlendiriliyor olmalarıdır. Dolayısıyla, ritüellerin biçimlenme sürecinin anlaşılması noktasında, çok sayıda faktörün birlikte değerlendirilmesi gerekir. Ritüelik yapıların icraya dayalı, geleneksel sözlü kültür ortamında geliştirilen formlar olmalarından hareketle, incelenmeleri noktasında kullanılacak yöntem, icra dinamiklerini tespitiye yönelik olmalıdır.

Alevi-Bektaşîliğin geleneksel kodlarının oluşması hususunda önemli referans noktaları teşkil eden gülbankların her cemde yeniden icra edilmesi, teolojik bir iletişim düzeneğinin parçası olmalarından ileri gelir. Ritüel süresince, geleneksel yapı tarafından tayin edilen kural ve kaidelere riayet edilir. İcra sürecinin parçası olan kişilerin görevleri, ritüeldeki konum ve misyonları, önceden belirlenmiş durumdadır. Ritüel düzeni içerisindeki tüm yapıp etmeler, hangi söz ve ifadenin ne zaman sarf edileceği, hangi gülbangın hangi aşamada, hangi hizmete karşılık verileceği, geleneksel yapı tarafından tayin edilir. Ancak, icracılardan katılımcılara, icra zamanından mekânına dek, her ritüel, tekrarı mümkün olmayan bir yapı sergiler. Aynı amaca yönelik düzenlenmesine rağmen, iki farklı ritüel yapısının performans süreçlerinin birbirinden farklı olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Alevi-Bektaşî ritüelleri de, bağlama ait dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, tekrarı mümkün olmayan bir içerik arz eder.

Bağlam merkezli kuramlar içerisinde, üç boyutlu bir araştırma modeli öneren Performans Teori, folkloru, icracı ile dinleyici/izleyici arasında gerçekleşen sanatsal bir iletişim olayı olarak kabul eder. Performans Teori'ye dek halk bilimi araştırmalarında kullanılan inceleme metotları, kültürel yaratıları varoluşunu tamamlamış birer çıktı olarak görme eğilimi göstermeleri dolayısıyla süreçten çok sonuç odaklı çalışmaya uygundur. Tespit ve terkip ile yetinen bu araştırma yöntemlerinin aksine, folklorik malzemeyi tahlil ve analize yönelik bir metot sunan Performans Kuram, 1970'li yıllardan bu yana folklor araştırmacıları tarafından kullanılmaktadır. Kuramın teorisyenleri tarafından ortaya konulan görüşler, halkın dinamik bir yapı olduğu gerçeği üzerine inşa edilmiştir. Durağan olmayan, canlı ve değişken bir yapının mimarı olduğu

kültürel yaratmaların da organik bir karakter sergilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, herhangi bir kültürel yaratımın incelenmesinde, çok yönlü bakmayı mümkün kılan bir analiz yöntemi kullanılmalıdır. Bu noktada, ritüellerin biçimlenmesinde rolü olan bütün unsurları önce ayrı ayrı, sonra birbirleriyle olan ilişkileri üzerinden değerlendirmek, performansa dayalı olma özelliği gösteren bu ritüellerde kullanılan gülbankların anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Çalışmamızın odağını teşkil eden söz konusu inanç ve kültür yaşantısına ait öğeleri, müstakil birer yapı olarak ele almamızın yanında, yapıların birbirleriyle olan ilişkileri noktasında da tespitler ortaya koyabilmemizi sağlayacak inceleme yöntemlerinin araştırma sonuçlarının kapsamını genişletmekte ve niteliğini yükseltmekte etkili olacağı muhakkaktır.

Çalışmamızda, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evrenine ilişkin çeşitli kod ve göstergeler içeren, sembolik ve sanatsal bir iletişim dili ile kurulan gülbanklar, gösterim kaynaklı yapılar olmaları dolayısıyla, bağlam odaklı teoriler ışığında incelenmiştir. Türün belirlenmesi noktasında da esnek formüller sunan gösterimci yaklaşımlar, araştırma konumuzu teşkil eden gülbankın bir tür mü şekil mi olduğuna yönelik sorduğumuz soruya da yanıt bulmamızı sağlayacak teknik ve yöntemler önermektedir. Bu noktada gülbank, bir ibadet metni, sanatsal hususiyetler barındıran estetik bir üretim ve teolojik bir iletişim düzeneğinin malzemesi olarak ele alınmış; yaratım ve icra süreçlerini tayin eden bütün unsurlar göz önünde bulundurularak, metne, dokuya ve bağlama ilişkin hususiyetler önce ayrı ayrı, sonra birbirleriyle olan ilişkileri üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmamız, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki aşamalı biçimde kurgulanmıştır. Araştırmanın teorik veri kaynaklarını, Tekke-Tasavvuf edebiyatı literatürü, Alevi-Bektaşî inancı mensuplarınca kaleme alınan cönkler, el yazmaları, hizmet defterleri, erkânnameler ile sahaya referans veren Alevi-Bektaşîlik araştırmaları oluşturmuştur. Araştırmanın uygulamalı boyutunu teşkil eden alan araştırması¹, gülbank örneklerinin farklı bağlamlarda tespitine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın uygulamalı kısmına dönük bu aşamada, gülbankların çeşitli ritüellerdeki işlevleri, akıştaki yer ve konumları, icra ortamı odaklı çeşitlenmeleri, bağlamı teşkil eden bütün unsurlar göz önünde bulundurularak mercek altına alınmıştır. Saha çalışmasında, doğal ortamda yapılan katılımlı gözlem ve yönlendirilmiş mülakat yöntemlerinden

¹ Çalışmamızın veri tabanını teşkil eden gülbankların sahada derlenmesi aşamasında, yöntem ve teknikler ile ilgili, Fikret Türkmen'in *Sahada Folklor Derleme Teknikleri* (1992) başlıklı çalışması ile Metin Ekici tarafından hazırlanan *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (2013) adlı kaynaklardan yararlanılmıştır.

faydalanılarak veri toplama yoluna gidilmiş, daha sonra elde edilen veriler tasnif edilerek bağlam odaklı halkbilimi kuramları ışığında tahlil edilmiştir.

Konu Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yapılan literatür taraması neticesinde, halkbilimi alanında Alevi-Bektaşî gülbankları üzerine yapılan monografik bir çalışmaya rastlanılmadığı gibi, konunun akademik düzeyde de gereken ilgiyi görmediği tespit edilmiştir. Konu üzerine ortaya konulan çalışmalar genellikle sosyoloji ve ilahiyat disiplinleri tarafından hazırlanmıştır. Alevi-Bektaşî gülbanklarının bir araya getirildiği derleme çalışmaları ise genellikle Alevi-Bektaşî inanç önderleri yahut amatör araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Bunların dışında, Alevi-Bektaşî inanç evrenine ilişkin hazırlanan ritüel odaklı çalışmaların içerisinde gülbank metni örneklerine yer verildiği de tespit edilmiştir.

Gülbank derlemelerinden müteşekkil eserler, amatör araştırmacılar tarafından gülbankların kayıt altına alındığı yahut Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin kendi hizmet defterlerini kitaplaştırmaları sonucu ortaya çıkan çalışmalardır. Ömer Uluçağ'ın *Gülbang-Alevilikte Dua* (1998); Cemal Şener'in *Alevilerde Dua (Gülbang)* (2008); Mustafa Tuncer'in *Alevi Bektaşî Gülbankları* (2009); Esat Korkmaz'ın *Kitap Yol Rehberi Gülbanklar-Erkânlar* (2009); Adil Ali Atalay Vaktidolu'nun *Alevi Duaları-Gülbanglar* (2011); Sevgi Öz'ün *Alevî-Bektaşî İnancında Gülbank Dua ve Deyişler* (2011); Ali Bektaş'ın *Alevi Bektaşilerde Açıklamalı Dualar Gülbanklar* (2013); Abbas Tan'ın *Alevilerde Temenna Gülbang Erkanname* (2016) başlıklı eserleri, Alevi-Bektaşî ritüellerinde icra edilen çeşitli dua, gülbank ve tercüman örneklerinin derlenerek yazıya geçirilmesi suretiyle oluşturulmuştur.

Mehmet Yazıcı tarafından hazırlanan “*Aleviliği Anlamanın İmkânı: Alevi Deyişlerinin ve Gülbanglarının Kavalcık Köyü Örneğinde Sosyolojik Analizi*” (2011) başlıklı doktora tezi, bir monografi çalışması olmamakla birlikte, konuya yöneltilen ilk bilimsel dikkattir. Daha sonra “*Alevilik, Alevi Deyişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi*” (2011) adıyla kitaplaşan çalışmada, Alevi deyiş ve gülbanklarının sembolik çözümlemesi üzerinden söz konusu inanç ve kültür dairesinin teolojik ve sosyolojik boyutları üzerinde durulmuştur. Konuya ilişkin bir diğer akademik dikkat, Esra Pekdemir tarafından yöneltilmiş olup Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı bünyesinde ortaya konulan çalışma *Anadolu Aleviliği'nde Gülbank ve Niyaz Anlayışı* (2020)

başlığını taşımaktadır. Çalışmada Anadolu Aleviliği özelinde gülbank ve niyaz kavramları ele alınmış, çeşitli gülbank türlerine kitabî örneklerle birlikte yer verilmiştir.

Gülbanklar ile ilgili halkbilimi alanında ortaya konulan yayınlar, daha çok makale oylumundadır. Konuyu Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreni bağlamında ele alarak folklorik içeriği üzerinde duran çalışmaların başında, Mehmet Ersal ve Serpil Ersöz'ün birlikte kaleme aldıkları, “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme” (2013) başlıklı makale gelmektedir. Sahadan elde edilen örnekler üzerinden gülbankın edebî bir yapı teşkil etmesinin sağlayıcısı olan unsurların tespit edildiği çalışmada, gülbankların sözeldokusal boyutuna da odaklanılmıştır. Konuya ilişkin bir diğer makale, Ali Duymaz tarafından kaleme alınmıştır. “Alevi-Bektaşî Belleğine Cönklerden Katkılar: Terceman ve Gülbanklar” (2018) başlığını taşıyan bu çalışmada, tercüman ve gülbank terimleri hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra Alevi-Bektaşî dedeleri tarafından tutulduğu bilgisine yer verilen iki ayrı cönkte yer alan tercüman ve gülbank örnekleri, sınıflandırmaya tabi tutularak aktarılmıştır. Alevi-Bektaşî gülbankları ile ilgili kaleme alınan bir diğer çalışma, Cenksu Üçer ile Rıza Sarı'nın imzalarını taşımaktadır. “Dua, Gülbank ve Tercümanlar Üzerinden Alevî Nitelemeli Gelenek Hakkında Bazı Değerlendirmeler” (2020) başlıklı makalede, “dua”, “gülbank” ve “tercüman” terimleri açıklanarak farklı tasavvuf şubelerine ait örnekler mukayese edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DUA METNİ OLARAK GÜLBANK

İnancı, mensupları nazarında anlamlı olan gösterge ve sembollerle şifreleme özelliği gösteren gülbanklar, istek ve dileklerin dil aracılığı ile iletilmesi esasına dayalı olarak kurulur. Bu gerekçeyle gülbanklar, öncelikle, belirli bağlamlarda özel işlevler üstlenen dua metinleri oldukları göz önünde bulundurularak “dua” üst başlığı altında değerlendirilmelidir. Buradan hareketle, bu bölümde, dua metni olarak gülbangın neliğini anlayabilme noktasında ilk olarak dua kavramı üzerinde durulacak, ardından araştırma evrenimizin sınırlarını doğru çizebilmek için Türk sosyo-kültürel yapısında dua geleneğine temas edilecektir. Daha sonra gülbank kavramının literatürde yer alan tanımlarına yer verilerek kavramsal analizi yapılacak ve gülbangın Türk tasavvuf geleneğinin farklı şubelerindeki görünümüne temas edilecektir. Böylelikle çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilerek sonraki bölümlerin inşasında yararlanılacak teorik zemin oluşturulmuş olacaktır.

1.1. Dua Kavramı

Dua sözcüğünün anlamı, Türkçe Sözlük içerisinde “1. Yakarış. 2. Tanrı’ya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin” şeklinde verilmiştir (2009: 573). Arapça kökenli bir sözcük olup çağırma, seslenmek gibi sözcüklerle ilişkili olan “dua” sözcüğünün tanımına ilişkin Şemsettin Sami tarafından hazırlanan Kâmûs-ı Türkî içerisinde şu ifadeler yer alır: “1. Cenâb-ı Hakk’a yalvarma, niyaz 2. Birinin iyiliği için Cenab-ı Hakk’a yalvarma” (2014: 479). Dualar, iyi dilek bildirmenin bir yolu olarak sözlü anlatım türleri içerisinde yer alan ve inancı şifreleyen yapılardır. Dua etmek, insanlık tarihi kadar eski bir ihtiyaç olup tek Tanrılı dinlerden önce de insanın yaratıcıya ulaşma ve onunla iletişime geçebilme noktasında başvurduğu yöntemler arasında yer alır.

Bir tasavvufî terim olarak da dua, yakarma, niyaz, dilek dileme, halini arz etme gibi anlamlara gelmekte olup “kulun Hakk’a yakarışı” şeklinde tarif edilir. Süleyman Uludağ tarafından hazırlanan “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü” içerisinde duanın tanımı yapıldıktan sonra halkın duasının lisanla, zahitlerinkinin fiille, ariflerinkinin ise hal diliyle olduğu ifade edilir (2012: 111). Teslimiyeti, inanmışlığı ve ümidi ifade eden dualar, kalıplaşmış sözlerle kutlamayı ve iyi dileklerde bulunmayı sağlar. Duaların kökeninde, belirli durumlara özgü söylenen kalıplaşmış ifadelerin sihirli bir gücü

olduğu ve bu sözlerin tekrar edilmesinin kutsal güç/güçleri harekete geçireceği inancı yer alır (Çobanoğlu-Çobanoğlu, 2015: 2). Meramın dil aracılığı ile iletilmesi esasına dayanan dualar, kutsal alan ile teması mümkün kılacağına inanılan tılsımlı sözler ile kurulur. Günlük dilden farklı olarak dua metinlerinde kullanılan dil, genellikle sanatlı ve estetik özellikler barındıran bir dildir.

Dualar, “iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir.” En belirgin vasıfları teslimiyeti, inanmışlığı ve ümidi barındırmaları olan dualar genellikle görülen bir iyiliğe karşılık dillendirilir. Dua edilirken sarf edilen sözlerin yanısıra birtakım bedenî hareketlere de başvurulmaktadır. Genellikle diz çökerek elleri göğe açmak şeklinde olan bu hareketlere ek olarak kimi zaman gözler kapatılır, vücut ileri geri yahut sağa sola hareket ettirilir. Dua edilirken sergilenen jest ve davranışlar duayı eden kişinin konsatrasyon sağlama yöntemi ile ilişkili olmakla birlikte, dinlere göre de farklılıklar arz etmektedir (Kaya, 2001: 4, 5).

Max Weber, Tanrı'ya ibadetin karakteristik unsurları arasında saydığı duanın kökeninin büyüde aranması gerektiğini kaydeder. Weber'in ifadesi ile, “duada büyüsel formül ve yakarış arasındaki sınır akışkan kalır.” Teknik olarak rasyonelleşmiş duaların yakarıştan çok büyüye yakın olma özelliği gösterdiğini ifade eden Weber, gerçek yakarış olarak bireysel duanın yakarışın kazanımlarını Tanrı adına ortaya koyarak bunun için uygun karşılık talep eden rasyonelleşmiş bir forma sahip olduğuna işaret eder (2016: 116). Dualara ilkel devirlerde daha çok sihir yahut büyü esnasında başvurulmuştur. Örneğin şamanların ayin esnasında yaptıkları orijinal hareketleri dualarla bütünledikleri bilinmektedir (Kaya, 2001: 4). Levy-Bruhl, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler* adıyla Türkçeye kazandırılan çalışmasında, simgesel eylemlerin yalnızca belirli formül sözlerin kalıplaşarak söylenmesi durumunda arzulanan sonucun elde edilmesine yönelik olduğunu kaydeder. Söz konusu formül yapıların simgesel eylemi anlamamıza da yardımcı olduğuna dikkat çeken Levy-Bruhl, simgesel eylemin de formülü anlamamızı sağladığını; simgesel eylem ve formül arasında bir karşılıklılık ilişkisinin bulunduğunu ifade eder (2016: 257-259). “Büyülü dualar” olarak da adlandırılabilir bu ifadelerin, mitik düzeneğin bir parçası iken evrilerek monoteist sistemlerde de kendine yer bulması ve kıymetinde yahut işlevselliğinde bir azalma olmamasının söz konusu ifadelerin simgesel anlamları ve sembolik yükleri ile ilişkili olması muhtemeldir.

Annemarie Schimmel, *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri* adlı eserinde, sözün kutsalla olan ilişkisi üzerinde durarak kutsal kelamın, kutsal olma özelliğini vurgulayan

özel bir okuma tarzı sayesinde gündelik hayattan uzak tutulduğunu kaydeder. Schimmel'e göre kelamın gerçekleştirme gücü vardır. Yaratıcıdan gelmesi dolayısıyla zaten kutsalla ilişkilendirilen sözden, yine yaratıcıya yanıt verme noktasında faydalanılır. Dua ve beddua da kaynağını aynı kökten alır (2004: 152,181). Sözün sihirli gücünü fark eden insan, Tanrı kelamındaki şiirselliği de göz önünde bulundurarak, sanatsal söyleyiş içeren ifadelerin daha etkili olacağını ve yaratıcıyla irtibata geçmeyi kolaylaştıracağını görmüştür.

Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* başlığını taşıyan çalışmasında, duayı ibadeti oluşturan ana fikrin çevresinde kümelenen asal öğeler arasında sayar. Örnek'in ibadetin en önemli öğeleri arasında saydığı dualar, yalın halleriyle yüce kudretlerin yardımını ve acımasını sağlamak, onları harekete geçirmek için, insanın içinde bulunduğu duruma göre o anki seslenişidir. Örnek, bu özelliği ile duaların bireysel bir karakter taşıdığına, ancak dini önderler tarafından yönetilen ibadetlerde birtakım kurallara bağlı olarak belirli bir düzen içerisinde söylenmeleri halinde toplumsal bir karakter kazandıklarına dikkat çeker (2014: 77, 81, 82).

Doğan Kaya tarafından yapılan tasnifte dualar olay ve durumlarına göre üç başlıkta toplanmış, 1. Tarihte ve edebî metinlerde dualar, 2. Tabiat olayları ile ilgili dualar, 3. Hayatla ilgili dualar şeklinde gruplandırılmıştır (2001: 6). Dua kavramı, bütün inanç sistemlerinde mevcuttur. İstek ve dileklerin, teolojik kaidelere uygun biçimde iletilmesini sağlayan bu metinler, ibadet pratiklerinin de malzemeleri niteliğindedir. Ritüel yapılarında olduğu gibi gündelik hayatta da profan olanın ilahî bir zemine taşınması noktasında dualara başvurulmaktadır.

Dua kavramı etrafında, çeşitli inanç sistemleri kaynaklı bir terim havuzu da oluşmuştur. "Dua değirmeni", "dua musikisi", "dua saati", "dua sandalyesi", "dua şeridi" terimleri, bunlardan bazılarıdır. Dua değirmeni, Budizm'de, üzerinde dua cümleleri yazılı olan ve el, su yahut rüzgarla döndürülen tahta çarka verilen isimdir. Dua musikisi, ilahî dinlerde, dinî içerikli metinlerin özel bir beste ile seslendirilmesine karşılık gelir. Dua saati, genellikle Yahudilerde ve Hristiyanlarda, sabah, öğle ve akşam dualarının yapılacağı saati belirten özel çizelgenin isimlendirilmesidir. Dua sandalyesi, Hristiyanların üzerinde diz çökerek ibadet etmek için kullandıkları, uzun arkalıklı ve oturacak yeri alçak olan özel sandaleye verilen isimdir. Dua şeridi ise, Yahudilere özgü, deriden yapılmış, birbirine şeritlerle bağlı iki kareden oluşan kutudur ve muska olarak da kullanılan bir nesnedir (Cilacı, 2001: 102).

Akalın'a göre, ilkel duaların söz sanatı olarak gelişmiş türlerinin ilahiler olduğunu ifade etmek mümkündür. Tek Tanrılı dinlere geçilmesiyle birlikte duaların içeriğinde yer alan sihir ve büyü öğeleri azaldıysa da tamamen ortadan kalkmamıştır. Monoteist anlayışın yaygınlaşması ile birlikte Tanrı dışındaki otoritelerin öneminin azalması ile duaların amacının Tanrı'ya duyulan aşkı iletme, Tanrı ile bir olma yönünde değişim gösterdiği tespit edilmiştir. İlkel duaların merkezinde yer alan insan ve onun isteklerinin yerini Tanrı almış, Tanrı armağanı olduğuna inanılan duaların çekirdeğini Tanrı aşkı oluşturmaya başlamıştır. İlkel toplumlarda insanların duaya katılmaları zorunlu tutulmuş, şaman, büyücü, kral gibi dua törenlerine başkanlık eden kimselerin yerini zamanla bu görevin özel bir uzmanlık gerektirecek biçimde çeşitli ayrıntılarla zenginleşmesi ile din adamı almıştır (Akalın, 1990: 31-32).

İbadetin özünü oluşturan dualar herhangi bir toplumun dini anlayış ve yaşantısı ile kültür ve medeniyetinin tespitinde önemli rol oynar. Dua sözleri, bir toplumun dini ve kültürel hayatının, beklentilerinin, dünya ve ahiret anlayışının kilometre taşlarını oluşturan sözlerdir. Dini duygunun önemli bir tezahür şekli olan dua, bu yönüyle informal bir karakter sergiler (Polat, 2007: 428). Geleneksel toplumlarda dua vermek, bir tür hediyeleşme biçimidir. İlahi güçlere, tabiata ve insanlara yönelik karşılıklı olarak hediyeleşme, bir çeşit "kozmetik borç-alacak" hesaplaşmasıdır. Herkesin kendi alan ve sorumluluğunu bilerek davranmasını gerektiren bu karşılıklı ilişki, tarafların evren ve toplum içerisindeki koordinatlarına ve üzerlerine düşen kozmik borç-alacak miktarına göre biçimlenir (Arslan, 2015: 108). Bu hediyeleşme, taraflardan biri olan insan tarafından sözün malzeme olarak kullanıldığı dualar aracılığıyla gerçekleştirilir.

Dualar, ürünü oldukları inanç grubunun kutsal alan kurgularını, dünya görüşlerini ve teolojik tasarımlarını şifreleyen yapılardır. Literatürde, her dinî bağlam içerisinde işlevsel yanıtlar barındıran, yaratıcıya yakarmaya ihtiyaç duyulan ilgili durumlar için tanzim edilmiş örneklere yer veren çalışmaların sayısı hayli fazladır. Bu da, insanlığın sözün varlığından güç alarak kendisinden daha kudretli bir varlığa sığınma ihtiyacı içerisinde olduğunun kanıtı niteliğindedir.

1.2. Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Dua Geleneği

Dualar, iyi dilek bildirmenin bir yolu olarak sözlü anlatım türleri içerisinde yer alan ve sözel dokusal özellikleri ile kutsala ulaşmayı sağlayan yapılardır. Dua etmek, insanlık tarihi kadar eski bir ihtiyaç olup tek Tanrılı dinlerden önce de insanın yaratıcıya ulaşma ve onunla iletişime geçebilme noktasında başvurduğu yöntemler arasında yer

alır. Meramın dil aracılığı ile iletilmesi esasına dayanan dualar, kutsal alan ile teması mümkün kılacağına inanılan tılsımlı sözler ile kurulur. Günlük dilden farklı olarak dua metinlerinde kullanılan dil, sanatlı ve şiirsel bir dildir.

Araştırmacılar tarafından, bütün milletlerin ilk devirlerinde olduğu gibi, eski Türklerde de dinî merasimlere ait temsiller bulunduğuna işaret edilmektedir. Dinî muhtevalarını uzun süre muhafaza ettiği bilinen bu temsiller, tertip edilme amaçlarına uygun olarak “şeylan”, “sığır” ve “yuğ” şeklinde isimlendirilmiştir. Eski Türklerde hayatın biçimlenmesinde son derece önemli ve etkili olan bu ayinlerde şiirin ve şairin yeri son derece büyüktür. Büyücülük dininin hakim olduğu dönemde din adamı statüsü de bulunan şair, bu törenlerin yönetiminden sorumlu kişidir. Törecilik inancında dinî misyonunu kaybeden şair, yine de bu törenlerde yer almaya devam etmiş ancak “sihirbaz, büyücü, bakıcı” gibi isimlerle anılarak “sihirbazâne” şiirler tanzim etmiştir. Sonraki süreçte içtimaî işbölümüne gidilmesi neticesinde şair ruhanî gücünü tamamen yitirerek bu törenlerden çekilmiştir. Şiirin bu törenlerdeki misyonu de şair tipolojisindeki evrilme sürecine paralel olarak değişim göstermiştir. Şeylanlardaki kasideler, sığırlardaki destanlar ve yuğlardaki mersiyeler başlangıçta dinî bir mahiyeti olan ve ibadet edilen mabutlara özgü birer ilahî niteliğindedir. Daha sonra dinî-sihirbazâne mahiyete bürünen bu şiirler, zamanla tamamen din dışı kalmıştır (Köprülü, 2012: 128, 83, 88, 106).

Eski Türk inancında dua sözcüğünü karşılayan “alkış”², yalnızca kamın dualarını değil, çeşitli nimetlerin verilmesini tanrılardan isteyen sıradan kimselerin dualarını ifade etmek için de kullanılan bir sözcüktür. “Şaman duaları, tanrı ve ruhlar hakkında oluşmuş görüşler, onların kainatın hangi bölgesinde yaşadıkları, gök tanrısı veya dağ iyesinin kıyafeti ve yaşadığı ev ile ilgili inançlar çerçevesinde sözel doğaçlama şeklinde gerçekleşmekteydi. Doğal olarak kam, şaman dinî terminolojisini bilmeli, iletişim kurduğu ruh ve tanrıların sıradan şamanistlerin anlayamadığı dilini konuşabilmeliydi.” (Potapov, 2012: 277). Dolayısıyla, alkış sözlerinin en önemli amacı, kişinin olağanüstü olarak gördüğü ve hayatına tesir edebileceğine inandığı varlıklardan, yaratıcıdan yardım

² Tuncer Gülensoy tarafından *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* adlı çalışma içerisinde “alkış” sözcüğüne iki ayrı maddebaşı olarak yer verilmiştir. Bu maddelerden ilkinde alkışın eski Türkçe’de “alkışlamak” sözcüğünün fiil kökü olan “alka-“ ya “-ş” ekinin eklenmesi ile oluşmuş bir sözcük olduğu ifade edilir ve anlamı “bir şeyin beğenildiğini anlatmak için el çırpma” olarak verilir. İkinci maddede ise alkış, “hayırdua, kargış karşıtı” şeklinde açıklanarak sözcüğün kökeninin Eski Türkçe’deki “alka-,alkı-“ yani “övmek” fiiline dayandığı ifade edilmiş ve etimolojik çözümlemesi: ALK (>g)I(>a)Ş(>s) şeklinde yapılmıştır (Gülensoy, 2007: 66-67).

dilemesi ve ona halini bildirmesidir. Bu anlamda alkışın temel işlevi, insanın kendisini psikolojik olarak daha rahat hissetmesine zemin hazırlamaktır (Kapağan, 2014: 805).

“Alkış”, *Divanü Lûgat-it Türk*'te maddebaşı olarak yer almakta ve Kaşgarlı Mahmud tarafından anlamı şu şekilde verilmektedir: “Dua etme, öğme, birinin iyiliklerini sayma. “Ol begge alkış berdi=O beyi öğdü”, “Yalavaçka alkış bergil=Yalavaç Muhammede salavat getir”.” (DLT, 2013: 97). Önemli geçiş dönemi eserleri arasında yer alan Kutadgu Bilig'te alkış, “övme, alkışlama, dua” anlamlarında, dua ise Allah'a yalvarma, yakarma, niyaz gibi anlamlarda kullanılmış ve dua sözcüğü “dua kıl-”, “duaçı bol-”, “dua birle-”, “dua teg-” gibi biçimlerde çekimlenmiştir (Arat, 1979: 18, 135; Kıymaz, 2014: 1631).

Dua sözcüğüne karşılık, Türk lehçelerinde yer alan kelime kadrosu, Türkiye Türkçesinde: alkış, dua, dilek; Kırgız Türkçesinde: alkış, dua, dilek, bata; Kazak Türkçesinde: bata, dilek, dua, tilek; Azeri Türkçesinde: algış; Uygur Türkçesinde: alkış; Özbek Türkçesinde: alkış; Karaçay Malkarlarda: alğaş (Ercilasun, 1991: 190, 191) şeklindedir. Türk kültür dairesi çevresinde özellikle sözlü kültür içerisinde dualar, önem taşıyan metinlerdir. Özellikle destan anlatıcıları, destan metninin içerisinde sık sık dualara yer verirler. Destana başlarken hakana, beye alkışta bulunan destancılar, destanı anlattığı süre içerisinde dinleyicilere yahut destan kahramanlarına dua etmek için arasöz olarak anlatıya dâhil ettikleri istek ve dilek içerikli ifadelerle başvururlar (Güzel, 2008: 441).

Sami Akalın, ilkel duaların sihir ve büyü uygulaması olarak başladığını, iyi dileklerin bildirilmesinin “alkış”, kötü dileklerin sıralanmasının ise “kargış” sözcükleriyle karşılandığını ifade eder. İyi dileklerin Tanrı katında kabul görmesi için adak, kurban, oruç, tapınma yollarına gidilmiş, alkış-kargış-adak ve and arasında ilişkisellik meydana gelmiştir. İlkel insandan uygar insana ulaşıncaya dek insanların kabul ettiği otoriteler: doğa güçleri, totem, şaman, ata ruhları, hükümdar, Tanrılar, tek Tanrı, kutsal kitap, eren-evliya-azizler şeklinde sıralanabilir. Dua esnasında geliştirilen tutum ve davranışlar ise: el açmak, el kavuşturmak, elleri çapraz tutmak, diz çökmek, yere kapanmak gibi biçimlenmiş olup bu tip tutum ve davranışlar zamanla kutsal otoriteye bağlılık ve uyum anlamları taşımaya başlamıştır (1990: 30).

Sözlü ve yazılı kaynaklarda halk ozanları tarafından tanzim edilen çok sayıda alkış ve duaya rastlanır. Bu duaların belirli bir form içerisinde söylendiğine dikkat çeken Bahaeddin Ögel, bunu Türk halk düşüncesinin belirli bir mantık sistemi içerisinde gelişmiş olmasıyla açıklar (2001: 732). Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme*

Çağları başlıklı eserinde, 10. yüzyıl ortalarında Oğuzlar'ı ziyaret eden İbn Fadlan'ın, Oğuzlar'ın zulme uğramaları yahut bir zorlukla karşılaşmaları durumunda başlarını yukarı kaldırıp: “Bir Tangrı” diye dua ettiği yönündeki tespitine yer verir (2001: 707).

Günümüze ulaşan en eski alkış, Asya Hunları'na (Hiunh) ait olup M.S. 328 tarihlidir. Çin eski hanedan yıllıklarında yer alan bu duada hükümdar Şan-yu terk edilmiş bir şehre girerken ellerini havaya kaldırıp başını eğerek ve “Ey Gök! Bana onu verdiğin için teşekkür ederim!” şeklinde bağırır (Roux, 1994: 196). Gök ile kast edilenin Kök Tengri olduğu açıktır. Oğuzlar'da dini önderlerin şölenlerde toplanarak ellerini hep birlikte göğe kaldırıp dua ettikleri ve onlar tarafından sarf edilen alkış ve kargışların kabul olunacağına inanıldığı bilinmektedir (Gökalp, 1976: 63). Aynı zamanda siyasî lider statüsünde de olan bu önderlerin dışında törenlerde şair, kâhin, sihirbaz ve büyücü olma özelliklerini aynı anda barındırması ile bir din adamı olma özelliği gösteren kamlar, dilek ve duaların iletilmesi noktasında aracı konumundadır. Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı eserinde kamların dinî törenlerde okudukları duaları tespit etmenin güçlüğüne dikkat çekmiş, bunun gerekçesini de kamların bu dua ve ilahileri vecd halinde iken irticalen söylemeleri, söyledikten sonra da unutmaları olarak verir. Kamın okuduğu dualar, ilahiler ve efsunlar ruhların ilhamına bağlıdır. Kamlar, selefleri tarafından daha önce okunan duaları da ezberlemek zorunda değildir. Şaman, koruyucu ruhlar tarafından kendisine takdim edilen ilham doğrultusunda töreni yönetir. Şaman, cezbeyle kapılmış şekilde dua eder ve olaylar yahut durumlar karşısında edilen dua, törenin yöneticisi konumunda olan şamanın imzasını taşır (1986: 31, 120).

Eski Türk inancında, “hayır dua” vermek, kamın sorumluluk alanı içerisindedir. Kam yalnızca insanları değil, mekânları, nesnelere ve tabiat unsurlarını da dualamakta, kötü ve düzensiz olanın yerine iyi ve hayırlı olanı dilemekle kozmosun inşasına katkıda bulunmaktadır.³ Kam, tabiat olaylarından geçiş dönemlerine dek karşılaşılan her türlü durumda kutsalla iletişime geçmesi noktasında başvurulan kişi niteliğindedir. Bununla birlikte, kam alkışlarına, gündelik hayat içerisinde de kutsiyet atfedilen kimi unsurların korunması ve saklanması için başvurulur. Şamanizmde manevî unsurlar çok gelişmiştir ve şamana ayrılan rol yalnızca ritüelle sınırlı değildir. Şaman, nazım diline sahiptir ve bu yola dünyanın şeklini oluşturduğuna inanılır. Zira nazım metinlerinin yaratıcıları,

³ Şaman, ayınler sırasında evrenin yaratılışını canlandırarak dünyalara yaptığı yolculuklarda kozmik düzeni yeniden sağlama görevini üstlenirdi. Düzeni yeniden sağlama noktasında başvurduğu yöntemler arasında iğne ve yirmi yedi iplikle yeryüzü yarığını dikmek de yer alırdı (Lvova vd., 2013: 128).

dünyanın kelam yaratıcılarıdır. Şaman metinlerindeki yüksek nazım örneklerinde anlaşılabilir ifadeler ve ağıdalı sözcükler de yer alabilir (Sagalayev-Oktyabrskaya, 2013: 122). Aşağıdaki alkış, bir geçiş dönemi olan evlilik karşısında yeni evlilere kam tarafından verilen hayır dua örneği olarak nakledilmiştir:

*“Yanan ateş kömürlü olsun,
Yeniden kurulan ev zengin olsun!
Sahiplerinin çocukları olsun!
Hayvanları ve yiyecekleri olsun!
Evin yaşantısı refah içinde olsun,
Zengin saba dolu olsun!”* (Lvova vd., 2013: 152)

Dualama işleminin yalnızca kam tarafından yapılabilmesi, meramı kutsala ulaştırma noktasında muktedir olan tek kişinin yine kam olması, kutsala aracıyla ulaşıldığının göstergesidir. Aracılık misyonu yüklenecek bu kişinin sıradan insanlarda rastlanmayan birtakım özelliklerle donatılmış olması elzemdir. Bir dinî sisteme değil daha ziyade bir yönetime tekabül eden Şamanizm’de Tanrı Ülgen’in yanında gündelik yahut daha küçük ölçekte taleplerin iletildiği ruhlar mevcuttur. Bu ruhlar, belirli gereksinimlerin muhatabı konumundadır. Örneğin Yakutlar, çocuk sahibi olmak için Ayısıt’a dua ederler. Ayısıt ile bereket ve refahın sağlayıcısı olan dişi ruhlar zümresinin tamamına işaret edilir (İnan, 1986: 37).

Kurban törenlerinde de kurbanın dualanması ve Bay Ülgen tarafından kabulü, yine kamın sorumluluğundadır. Davul çalıp çeşitli yırlar eşliğinde kurban töreninde yer alan ruhların tamamını selamlayan kam, bütün bedenini kullanarak teatral bir atmosfer yaratır. Dokuz kattan oluştuğuna inanılan göğün her bir katında çeşitli ruhları selamlayarak doruğa varan kam, davulunu bırakarak Bay Ülgen’e kurbanı kabul etmesi için şöyle dua eder:

*“Üç merdivenle çıkılan,
Üç sürünün sahibi, Tanrı Bay Ülgen!
Önümde beliren mavi yokuş,
Kendini gösteren mavi gök,
Hızla yuvarlanan mavi bulut,
Ulaşılmaz mavi gök!”*

Erişilmez ak gök!
Sudan bir yıl uzaktaki yer!
Üç kez ululanan Ülgen Ata!
Ayın kenarları onun için parlar,
Atın toynağını o kullanır.
Sensin, Ülgen, çevremizde dolanan
Tüm insanları yaratan.
Sen, hepimize sürüler veren Ülgen,
Bizi sıkıntıda bırakma!
Kötü'ye direnmemizi sağla,
Bize Körmös'ü gösterme,
Bizi onun eline teslim etme!
Sen ki yıldızlı göğü döndürüyorsun,
Binlerce bin defa,
Benim günahlarımı cezalandırma!” (Eliade, 2006: 223-229)

Türklerin eski inanç sistemi içerisinde günlük yaşamda kutsalın desteğini almanın sağlayıcısı olan iyeler mevcuttur. Çeşitli görev ve sorumluluk alanları olduğuna inanılan bu iyeler de sorumluluk alanlarına giren durumlarda dua edilerek iletişime geçilen, güçlerine başvurulmuş kutsallar arasında yer alırlar. Av iyesi de çeşitli Türk boyları tarafından kutsallığına inanılan ve av hamisi olarak kabul edilen figürler arasındadır. “Kanım” adı verilen av iyesi, iki başlı ağaçtan, bir başından at tüyünden sakal taşıyan bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Avcılar, ava giderken Kanım’ın tasvirini de yanlarında götürür ve her gün onu beslerler. Avcılar tarafından Kanım ile iletişime geçerken söylenen şarkıda, av iyesi ile ağaç arasında özdeşim kurularak dileklerde bulunduğu görülür (Potapov, 2012: 215). Yakarış ve iyi dilekler içermesi dolayısıyla dua mahiyetinde olduğu söylenebilecek metnin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli şöyledir:

“İnsanların sahibi Kayrakan!
Dağlık yere asa (destek) olsun,
Taşlı yerde dayanak olsun,
Dallı ağaç altında yoldaş olsun.

*Köklü, dallı, ağaç güzel olsun,
Sağ elime asa olsun
Sol elime dayanak olsun,
Kutsal dağdan iste
Akar sudan dil (temas) iste
Dallı ağaç yoldaş olsun
Köklü ağaç güzel olsun.” (Potapov, 2012: 215)*

Özel alkış türlerinden bir tanesi de yağmur duasıdır. Yağmur duaları, bereket toyları kapsamında değerlendirilen yağmur yağdırma törenlerinde okunur. Eski Türk kültüründen bu yana devam eden yağmur yağdırma törenlerinin ilk örnekleri “Yada Taşı”⁴ inancı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de Türk kültür coğrafyasının birçok yerinde yağmur yağdırma törenleri düzenlenmeye devam etmektedir. Bu törenlerde atalardan devralınan çeşitli dinî-sihri uygulamalar İslamiyet ile birleştirilerek Tanrı’dan yağmur yağdırması dlenir. Yağmur yağdırma törenleri, yetişkinler tarafından düzenlenen ve eski Türk kültürü ile İslamiyet’in bir arada etkin oldukları törenler ile merkezinde çocukların yer aldığı ve kadim kültürün etkilerinin daha belirgin olduğu bir tür oyuna benzetilebilecek törenler olarak birbirinden ayrılabilir. Çocuklar tarafından edilen yağmur duaları genellikle tekerleme formundadır. Bazıları özel isimlerle anılan mani şeklindeki bu dualar, şu şekilde örneklendirilebilir:

*“Yağ, yağ yağmur
Tarlada çamur
Teknede hamur
Ver Allah’ım sicim gibi yağmur” (Çelepi, 2017: 106-118)*

Ölmüş iyi ve büyük kamların adları şaman dualarında çok geçer. Şaman dualarında büyük kamların ruhuna hitap edilirken “Altaylardan ün almış” denilir (İnan, 1986: 39, 51). Kamın dua ve ilahilerinde, bir ruh-tanrı sıfatı yüklenen Altay’a yakarılır ve ondan medet umulur. Kam, dualarında Altay’a şöyle seslenir:

⁴ “Yada Taşı”, Türklerin mevsim olaylarına yön verme noktasında kendilerine bahşedildiğine inanılan törensel bir taştır. Etrafında dinî-sihri uygulamalar gerçekleştirilen Yada Taşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Roux, 1994: 77; İnan, 1986: 160.

“Bu kurbanım mukaddes ve ulu Altay’a ulaşsın, onun karar vereceği yere (yargı yerine) bağlansın. Güttüğümüz dâvayı halledecek mi? Bereket ve refah bize verecek mi? Bu kurbanım her engeli (büdak’ları) aşarak ulu ve mukaddes Altaya ulaşsın.”

“Ey mukaddes ve geniş Altayın yargı (hüküm) yeri! Durmadan kismet veren Altay! Bizi yıpratmamak için hüküm veren Altay! Saçları ağarmış ihtiyarlarımıza istirahat sağlıyan Altay!... Yer ve denizler yaratıldığı zaman ata babalarımızın takdis ettiği ve taptığı Altay!”

“Temiz yurdumuz yıpranıyor, az ulusumuz sıkıntı çekiyor. Ey mukaddes Altayım, biz ne yapalım! Ak sakallı atalarımızın takdis ettiği ulu Altayım, geçim versen ne olur? Vücudumuz kirlenmese, gözlerimiz yaşarmasa ne olur? Bereketli sürülerimizin kut’larını yaradan mukaddes Altay’ım, yer-suyum!”

“Üzülmüyelim, tanrı var, tasalanmıyalım Altay var! “Altayım” diye tapınıyoruz...” (İnan, 1986: 51).

Şaman dualarında tespit edilen bir diğer unsur, dağı canlı olarak kabul edip her şeyi duyan, gören bir varlık olarak kabul etmiş olmalarıdır. Dağ ruhlarının varlığına inanmalarının yanında, doğrudan doğruya dağın kendisine ibadet edip yakardıkları örnekler de mevcuttur (İnan, 1986: 51). Dağın eski Türk inanç sistemindeki bir diğer fonksiyonu da bir ibadet yeri statüsünde olmasıdır. Eski Türkler, Gök-Tengri’ye daha yakın olabilmek için dağ tepelerinde dua ederler, dağların yükseklerinde insanlara yakınlaşmış olduğuna inandıkları Tanrı’yı ararlar (Melikoff, 2011: 117).

Anohin tarafından hazırlanan *Altay Şamanlığına Ait Materyaller* başlıklı çalışmada, Eski Türklerin ibadet yaşantısı hakkında bilgilendirme yapılarak ritüelik yapılarda kullanılan alkış örneklerine yer verilir. “Kurban Yerindeki Üstüğü İçin Gelenlerin Arakı (Şarap) Sunmaları Sırasındaki Dua”, “Kâse Atma Sırasındaki Dua”, “Kurban Taşına El Atma Sırasındaki Dua”, “Gökyüzünde Üçüncü Sürgekteki Dua”, “Kurban Taşı Yanında Okunan Dua” gibi tür ve başlıkları olan bu alkışlar, icracıları olan şamanların isimleri ile birlikte verilmiştir. Kalabalık bir halk kitlesinin katıldığı ritüellerde kam/şaman tarafından söylenen bu alkışlarda Ülgen’e bağışladığı nimetler için teşekkür edilerek bolluk ve bereket dilenir; bütün halkın refah, sağlık ve mutluluk içerisinde yaşaması temenni edilir (2006). Bu alkışlar, çeşitli ritik aşamalar için tanzim edilmiş ve ritüelik akışa sözle yön vermeyi sağlayan metinler niteliğindedir. Ritüelin yöneticisi konumunda olan kam/şaman tarafından alkış verilmesiyle ritüel bağlamında yeri ve işlevi olan, kişiler ile şeyler kutsanarak gündelik anlam boyutlarını aşmaları

sağlanır. Böylelikle zaman ve mekân dünyevî olmaktan çıkartılmış, birlikte tecrübe edilecek ilahî deneyime uygun hale getirilmiş olur. Şaman ayinlerinin ilk ritüelik aşaması olan “saçı” sırasında, körmöslerin tasvirlerine şarap serpilerek verilen alkışların şu şekilde örneklendirilmesi mümkündür:

*“Asılan kazanın ürsü, çök!
 Acı aşın parçası, çök!
 Bir kaşık kadar su, çök!
 Kayrakan! Kara rakı suvatlı, çök!
 Ak İt bize yardım et, çök!
 Ak manyakı dökülmüş
 Altmış çingirak yüklenmiş
 Ülbürekli kuş börk,
 Üç boğumlu ak manyak, çök!
 Ak saçı denklesin.
 Azılı kurban olsun,
 Bundan alıp tadına bak!
 Asılmış kazanın tatlısı!”* (Anohin, 2006: 32)

Radloff tarafından derlenen aşağıdaki dua metni de, Şamanist döneme ait bir metindir. Duanın kurucu unsularından olan, kendini soylu yahut güçlü bir soyla ilişkilendirme, kutsal tarih inşası, ortak kutsalların varlığından faydalanma gibi unsurlar, görüleceği gibi salt o dönemde değil; tarih boyunca ilkel inanış formlarından semavi dinlere varana dek kutsala temas etme noktasında başvurulmuş büyümlü kelamın bileşenleri değişmemiş, varlığını korumuştur:

*“Kayra Kann, Kayra Kan!
 Alas, Alas, Alas!
 Avuç içi kadar açık ver!
 Çuvaldız kadar deşik ver!
 Asil kişinin torunuyum!
 Sedir ağacının köküyüm,
 Abu Tobu diye çağırdım,
 Ongustay Kuldurak diye çağırdım,*

Gögün göbeği yerde olsun!

Yerin göbeği gökte olsun!

Paştıgan dayımı çağırıyorum,

Gögün yolunu aç! Avuç içi kadar açık ver!

Çuvaldız kadar deşik ver!

Yüksek dağın arkasından geç!

Abakan dağının başından geç!

Kayra Kan, ey Kayra Kan!

Alas, Alas, Alas!”⁵ (1954: 9)

Eski Türklerin dua ederken mum yaktıkları bilinmektedir. Her ay bin mum yakarak ölmüş ruhların Yitiken burcuna varması için dua edildiği bilgisi, Emel Esin tarafından hazırlanan *Türk Kozmolojisine Giriş* başlıklı eserde yer almaktadır. (2001: 53). Kutsal alana müracaat ederken efsunlu sözler eşliğinde mum yakılmasını, Türk mitik tasavvurunun önemli unsurları arasında yer alan ateş kültü çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Türklerin kabul ettiği dinler arasında Maniheizm de yer alır. Uygurların resmi dinleri olarak kabul ettikleri Mani Dini, ahlakî prensiplerin ön plana çıktığı bir din olma özelliği göstermektedir. Maniheizm’in kabulü ile Uygurlar Gök Tanrı yerine “Ezrua” adını taşıyan Mani dini Tanrısına dua etmeye başlamışlardır. Bu döneme tarihlenen duaları şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Nur ile zulmet nasıl

Birbirine karışmış; yeri göğü kim

Yaratmış (diye) öğrendik;

Yine Arkon yer tanrı ne vasıta

İle yok olacak; nur ile

zulmet nasıl ayrılacak;

ondan sonra ne olacak (diye)

öğrendik; Ezrua tanrıya Güneş

⁵ Dua metni içerisinde sıkça tekrarlanan “alas” sözcüğü, Yaşar Çoruhlu’nun iddiası uyarınca duanın kabulü için kullanılan bir sözcüktür. “Alas” sözcüğünün buradaki kullanımı, “Âmin”, “duamı kabul et” gibi anlamlar taşımaktadır (2015: 111-112).

Ay tanrıya, kudretli tanrıya
Bunlara inandık,
Dayandık. Niğoşak olduk.
Dört nurlu damgayı gönlümüz
Damgaladık. Birincisi sevmek (olup)
Ezrua tanrı damgası; ikincisi
İnanmak olup Güneş, Ay tanrı
Damgası; üçüncüsü (Allah'tan) korkmak (olup)
Beşiz tanrı damgası; dördüncüsü
İrfan olup Burkanlar
Damgasıdır. Tanrım zihnimizi
Kalbimizi bu dört
Türlü tanrılardan uzaklaştırdık
İse; onları yerinden oynattık
İse, şimdi tanrım günahtan
Fariğ olarak dua ederiz...
Manastar hirza (Bizi bağışla).” (Günay-Güngör, 2019: 173-174)

Türk kültür ve edebiyatının önemli eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri, dua olgusunun Türklerin İslamiyetle henüz tanıştığı süreçteki görünümünü tespit etmemize olanak tanımaktadır. Söz konusu eserde, alkış sözcüğüne karşılık olarak “yom”/ “yöm” sözcüğü kullanılır. Muharrem Ergin tarafından “dua, hayır dua, uğur, fal” şeklinde (2009: 340), Orhan Şaik Gökyay tarafından ise “mutluluk, saadet, uğur” (1980: 29) sözcükleri ile açıklanan bu kelime, vermek fiili ile birlikte kullanılmıştır. Genellikle Dede Korkut tarafından Han için edilen bu dualarda Hak, Allah ya da Tanrı isimleri ile seslenilen yaratıcıdan Han’ın ve ailesinin sağlıklı ve iyi olması, her iki dünyada da huzurlu olması gibi temenniler sıralanır. “Yöm vereyim hanum” (2009: 115) şeklinde başlayan bu kısımlar, alkış verme geleneğinin en güçlü örneklerini barındırır. Bu örneklerde, “üç otuz on yaşınız tolsun.”, “azup gelen kazayı Tanrı savsun.”, “Allah saklasun.”, “yirlü kara taşların yıkılmasun”, “kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün”, “ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun”, “kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin”, “âmin diyenler didar görsün” gibi kalıplaşan dilek yapılarına rastlanır. Genellikle boyların sonlarında, anlatının bittiğini haber vermek için kullanılan bu kalıplaşmış duaların finali ise, günahların “adı görklü Muhammed Mustafa yüzi suyu

hürmetine” bağışlanması temennisi ile yapılır. Boylar içerisinde yer alan bu formel yapıların dışında, Oğuz yaşantısında dua etmenin ne denli önemli olduğuna işaret eden ifadeler de yer alır. Oğuzlar, sıkıntı ve zorluklar karşısında toplu halde dua ederler. Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek boyunda çocuksuzluktan muzdarip olan Kam Püre’nin çocuk sahibi olabilmesi için Kalın Oğuz Beyleri’nin hep birlikte dua etmesi, buna örnektir. Yine bu bilginin verildiği kısımda, “ol zamanda biglerün alkışı alkış karkısı karkış idi, du’aları müstecab olur idi.” (2009: 117) denilerek, alkış verme geleneği içerisinde, alkışta bulunan kişide maneviyat aranması gerektiği de hatırlatılmıştır. Tanrı’nın kendisine ulaşan dilek ve istekler noktasındaki cömertliği de, beylerin duasının kabul olduğunun belirtilerek “Allah Ta’ala Pay Püre Bige bir oğul, Pay Piçen bige bir kız virdi.” (2009: 117) ifadelerine yer verilmesi ile vurgulanmış olur. Oğuz toplumunda, dua etme ve dua alma geleneğine verilen değer, “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” boyunda da karşımıza çıkar. Yine çocuksuzluk motifinin yer aldığı bu boyda, Dirse Han’ın hatununun çocuk sahibi olabilmek için Han’a önerisi toy eyleyip aç doyurmak, çıplak giydirmek, böylelikle ihtiyaç sahiplerinden dua almak yönünde olur. Toya gelen kişiler içerisinde hayır dua verenlerden birisinin mutlaka “ağzı dualı” olacağından, onun duası kabul olacak ve bu sayede oğul sahibi olacaklardır:

“El götürdüler hacet dilediler. Bir ağzı du’alının alkışı-y-ile Allah Ta’ala bir ‘ayal virdi: Hatunı hamile oldu, bir niçe müddetten sonra bir oğlan toğurdu.” (2009: 81)

İslâm edebiyatında ise dualar, Kur’an-ı Kerim’deki dualar, Hz. Muhammed’in duaları ve veliler ile şeyhlerin duaları olmak üzere üç kümede değerlendirilir. Mezhep ve tarikat kurmuş olan din ulularının duaları da o yol ve süreklilerin takipçileri tarafından kutsal sayılmıştır. Türk-İslam inancına göre insanların Tanrı’ya olan yakınlık dereceleri birbirinden farklıdır. Tanrı’ya yakın olduğu düşünülen kimselerin duaları kabul olur (Akalin, 1990: 34, 36, 37). Müslüman olmadan önce de Tanrı ile iletişime geçme noktasında kamdan yardım alan Türklerin İslamiyet ile tanıştıktan sonra Tanrı’ya kendilerinden daha yakın olduğuna kanaat getirdikleri din ulularından, inanç önderlerinden yardım talep etmeleri rastlantı değildir.

Müslüman Türkler tarafından dualar isimlendirilirken, söz konusu duayı ilk kez eden kimsenin adından yahut duanın bağlı bulunduğu törene, zaman dilimine yahut davranışa karşılık gelen kelime kadrosundan faydalanılır. Buna örnek olarak: abdest

duası, ateş yakma duası, nazar duası, Hamza duası, kurban duası, Âdem aleyhisselâmın duası isimlendirmeleri gösterilebilir (Akalin, 1990: 34).

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra da dualar yalnızca dinî ayinlerde değil; günlük hayat içerisinde de karşımıza çıkar. Ritüelistik olma özelliği gösteren kimi törenlerden geçiş dönemlerine dek dualar, kutsanmak istenen zaman, mekân yahut şahsiyetle karşılaşılması durumunda başvurulan temel metinlerdir. Güreş sporu da duanın karşımıza çıktığı alanlar arasındadır. Pehlivan geleneklerinde güreşe başlamadan hakemin hem dua hem nasihat yollu uzunca bir konuşması yer alır. Bu konuşmaya kimi yerlerde gülbank, kimi yerlerde salâvat adı verilir:

“Allah, Allah illallah!

Hayırlar gele inşallah!

Evvelden güreşmek, merd ü merdâne,

Pirlerden kalmış temeli.

İki yiğit çıktı meydana,

İkisi de birbirinden merdâne.

(...)

Meydana gelince hasmına bak,

Hasmın olursa karınca (...)

Biri büyük, biri hıra

İşimizi Cenab-ı Allah kayıra!

Haydi, “maşallah” demeyenin gözü çıksın!” (Boratav, 2013: 150-151)

Türk kültür evreninde, günlük hayat içerisindeki yapıp etmeler esnasında sözün sihirli gücüne başvuru anlarından bir diğeri de çocuklara yeni elbiselerin giydirildiği zamanlardır. Mehmet Çeribaş'ın Cusupov'dan aktardığı bilgiye göre; Kırgızlar'da çocuklara yeni elbiseler giydirilirken çocuğun ömrü elbiselerinkinden uzun olsun diye çeşitli “bata”lar yani hayır dua sözleri söylenir. Dua örneklerinden bir tanesinin Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli şöyledir:

“İte de bite de nasip olmasın,

Giyimin güze ulaşsın,

Ömrün yüze ulaşsın.” (Cusupov, 1995: 509'dan akt. Çeribaş, 2016: 188)

Günümüzde de İslamiyet ile yan yana varlığını sürdüren arbaklara (ervahlara) inanç sisteminin de etkisi ile Kırgız Türklerinde, her varlığın bir ruhu olduğuna inanılır ve olumsuz durumlar karşısında bu ruhlardan dua aracılığı ile yardım istenir. Geçiş dönemleri denilen kriz dönemlerini de sorunsuz atlatmak için yine çeşitli ruhlara dua edilerek bu ruhlardan gelebilecek olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışılır. Saksagan kuşu öttüğünde duada bulunmak, uykuya dalmadan önce efsunlu sözler söylemek, mitik kökeni dolayısıyla akan suyun kötülükleri kovacağı inancı ile su iyesine yalvarmak, yağmuru dua ile karşılamak, gök gürlediğinde efsunlu sözler sarf etmek, yeni doğan bebeğin göbek kordonunu dualayarak kesmek, bebeğin kırkının çıktığını dualar eşliğinde ilan etmek, Nevruz'da dua etmek, atların bağlanacağı iplerin örülmesi esnasında dualar okumak, yolculuğa çıkarken özellikle Hızır'ın adını anarak ondan yardım talep etmek Kırgız Türklerinin günlük hayatlarında mistik güçlerden yardım isteme noktasında efsunlu sözün varlığından faydalandıkları örnekler arasındadır (Çeribaş, 2016: 180-207).

Akalın, Anadolu halkı arasında dileğin türüne göre farklı yatırların himmetinden medet umulduğunu ifade eder (1990: 32). Halk Müslümanlığı, bugün bile, dua ederken çeşitli uluların isimlerini anma eğilimi göstermektedir. Maddî ve manevî çeşitli gerekçelerle ziyaret edildiği gibi duâ metinlerinde de isimlerinin zikredilmesiyle varlıklarından güç alınmak istenen söz konusu kutsal şahsiyetlere sığınma gereksinimini, Türk kültüründeki “atalar kültü” ile açıklamak mümkündür. Yine mitik dönemdeki atalar kültü inancının uzantısı olarak Kırgızlarda medenileştirici kahraman olarak Kambar Ata, Çolpon Ata, Zengi Baba, Süleyman Ata, Umay Ana (Fatma Ana) gibi güçlerden dua aracılığıyla yardım istenir (Çeribaş, 2016: 180-207).

Boratav, Türk halkının Arapça duaların yanına kendi dilinde, çok sayıda söz sanatıyla donatılmış ve böylelikle etkili söyleyiş özellikleri gösteren yapıtlar ilave ettiğini kaydeder. Boratav'a göre Türkçe kurulan duaları oluşturan ifadelerin büyük çoğunluğu, halk kültürünü benimsemiş ve yaratıcı inanç önderlerinin eserleri olmalarının yanında, Türklerin Müslüman olmadan önceki inanç sistemlerinin etkilerini de barındırıyor olmaları dolayısı ile dikkat çeken unsurlardır (2013: 148). Türk kültüründe dua edilirken bugün hâlâ ellerin ve çenenin yukarı kaldırılması ve gözlerle göğün derinliklerine bakılarak dua edilmesi, Göktanrı inancının bakiyesi olarak yaşatılan bir davranış olarak değerlendirilebilir (Kaya, 2001: 5).

Çeşitli araştırmacıların Türk kültür evreninin farklı dinlerin etkisi altındaki dua geleneklerine ilişkin görüşleri birlikte değerlendirildiğinde, inanç dairelerindeki

farklılaşmaya karşın alkış geleneğinin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Üstün güç/güçlerden yardım talep etme, kutu paylaşma, profan bir anı kutsal kılma, iyi dilek bildirme gibi gerekçelerle, efsunlu sözlerden müteşekkil olan duaların varlığına başvurulmuş; baş edilemeyen olay ve durumların ortaya çıkardığı kaosun, uygun söz ve ifadelerle kozmosa dönüştürülmesinin mümkün kılınabileceği inancı her dönemde mevcut olmuştur. Farklı inanç öğretilerinin kaidelerine uygun olarak öncelenen kutsallarda ve kabullerde başkalaşmalar görülmekle birlikte; Türk kültüründe alkış, dua ve yakarış sözleri her dönemde sanatsal içerik barındıran, estetik yapılar olarak kurulmuştur. Günlük hayatta kullanılan dilin ancak profan dünya içerisindeki iletişimin kurulmasında kullanılabileceğinden hareket eden Türk halk muhayyilesi, kutsal alanla iletişime geçme noktasında sanatsal özellikler barındıran, şiirsel bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

Türklerin teolojik alana ilişkin tasarımlarında, değişen inanç dairelerine karşın değişmeyen bir diğer unsur, “kut” inancı⁶ olmuştur. Dâhil olunan inanç dairelerinin değişmesiyle kutsal kabulleri ve ibadet şekilleri gibi dini yaşama biçimlerini belirleyen unsurların farklılaşması kaçınılmaz olmuştur. Ancak, büyük oranda “geleneksel dünya görüşü”⁷ tarafından tayin edilen teolojik kurgu, inanç sistemleri değişse de temelde insanı, evreni ve yaratıcıyı içine alan, karakteristik bir sistem önermesidir. Bu kurgu, mitik kavrayış kaynaklı olup yaratılış ve varoluşa ilişkin millet düzeyinde geçerli yanıtları olan bir toplama işaret eder. Dolayısıyla, dâhil olunan her inanç sistemi, kaçınılmaz biçimde geleneksel dünya görüşünün teolojik alana ilişkin kabul ve cevapları ile harmanlanarak yorumlanmıştır. Türklerde, yaratıcıya ait kutun belirli insanlar ve çeşitli tabiat unsurlarıyla paylaşılmasına ilişkin kabuller, değişen dinler karşısında muhafaza edilen teolojik tasarım öğeleri arasında yer almıştır. Türklerin sosyo-kültürel yaşantısında dualar her dönemde, Tanrı’nın sahip olduğu kuttan nasibini aldığına inanılan kişilerce icra edildiklerinde “hayır dua” niteliğine bürünmüş ve “hayır dua” alınmasıyla istek ve dileklerin kabulünün mümkün olabileceğine inanılmıştır.

⁶ “Kut”, insan kaynaklı olmayan özel bir gücü tarif etmekte kullanılan bir kavramdır. Türk tarih ve edebiyatının ilk yazılı metinlerinde de varlığına rastlanılan bir sözcük olan kut, “servet”, “şans”, “güç” gibi anlamlara gelmektedir (Roux, 2012: 90).

⁷ Geleneksel dünya görüşü, söze, harekete ve nesneye dayalı kültürel tür ve şekillerin tamamını içeren her türlü halkbilimsel dışı vurum formunun bireyler tarafından kabullenilişinin zeminini oluşturan halk felsefesidir. Geleneksel formların toplum tarafından sosyal olarak “kabul edilir” ve “anamlı” hale dönüşmesi süreci, doğrudan doğruya geleneksel dünya görüşüyle ilgilidir. Geleneksel dünya görüşü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu, 2000: 12-14.

1.3. Gülbank Teriminin Kavramsal Analizi

Gülbank terimi, Farsça kökenli birleşik bir sözcük olup Arap alfabesinin hususiyetleri dolayısı ile Türkçede farklı biçimleri de kullanılan bir sözcüktür. Çalışmamızda, “gül Beng, gül bang, gül ben k”⁸ biçiminde kullanımları da mevcut olan sözcüğün “gül bank” şeklini kullanmak noktasındaki tercihimiz, sözcüğün literatürde yaygın olarak bu şeklinin dolaşımında olması ile ilgilidir. Araştırmacılar tarafından adlandırma bahsinde dahi uzlaşımın sağlanamadığı gül bangın ne olduğu sorusuna yanıt aranırken sözlü kültür içerisinde dolaşımında olduğu, dolayısı ile de terim anlamı ile kullanım alanlarında kendisine yüklenen anlamların örtüşmediği durumların olabileceği ön kabulü ile hareket etmek gereklidir. Buradan hareketle, gül bank teriminin kavramsal analizinin yapılması noktasında, sözlük anlamlarının yanında, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı alanında çalışan araştırmacılar ile çeşitli tarikat ve zümrelere mensup amatör araştırmacıların da gül bangın neliğine ilişkin ortaya koydukları görüşleri aktarmak yerinde olacaktır.

Gül bank sözcüğünün karşılığı, Ferit Devellioğlu tarafından hazırlanan “Osmanlıca-Türkçe” sözlük içerisinde: “*Eskiden tekkelerde, âyin sırasında, saraylarda, muayyen merâsim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilâhi veyâ duâ.*” (2000: 297) şeklinde verilir. Şemsettin Sami’nin Kâmûs-ı Türkî’de gül bank için yaptığı tanım ise şu şekildedir: “*Bir cemaat tarafından bir ağızdan ve makamla çağrılan dua ve sürûd ve ahenk veya tekbir ve tehlil.*” (2010: 399).

L. Sami Akalın, “gül bank” terimini, “Alkış” üst başlığı altında, alkış türleri içerisinde, İslâm dininde yer alan dualar kapsamında ele alarak dinî törenlerde ve savaş saldırılarında topluca ve yüksek sesle okunan düzenli dualar için kullanılan bir sözcük olduğunu kaydeder ve “gül bank-ı tevhid”, “gül bank-i cünûd”, “gül bank-ı bülbülân” tamlamalarına Osmanlı Türkçesinde rastlandığına dikkat çeker (1990: 45-46). Akalın, “alkış” sözcüğünü genel anlamıyla “iyi dilek bildiren söz” olarak tanımlamış, gül bangı da bir alkış türü olarak değerlendirmiştir.

İsmet Zeki Eyüboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik* başlığını taşıyan eserinde, gül bangın Bektaşilik tarikatının özelliklerini yansıtan, yüksek sesle okunan özel dualar anlamına geldiğini ifade eder. Eyüboğlu’nun bütün törenlerde, belirli bir uyuma, belirli bir düzene göre okunduğunu belirttiği gül banklar birkaç türdür ve bu çeşitlenme özelliği, düzenlenen törenlerin mahiyetindeki değişimlerden ileri gelir (2010: 175).

⁸ Sözcüğün, “gül Beng” ve “gül bang” şeklindeki kullanımları daha çok ağızlarda yaşamaktadır.

Abdülbaki Gölpınarlı ise *Mevlevi Adap ve Erkânı* başlıklı çalışmasında maddebaşı olarak “gl-bâng” szcgne yer verir. Szcgn gl sesi anlamına gelen Farsça bir terkip olduğunu kaydeden Gölpınarlı, “bülbül ilemesi”ne karşılık kullanıldığına dikkat çeker (1963: 19).

Ömer Uluçay, *Alevilikte Dua – Gülbang-* başlıklı çalışmasında, Alevilikte duanın “gülbang” olarak adlandırıldığını ifade eder. Uluçay’a göre: “*Gülbang; gle, aşka, sevgiye davet ve onu topluma, ceme çağrıdır. Yalvarma, af dileme, sığınmadır.*” Gülbankların dilinin Türkçe olduğuna, eski gülbankların dillerinin ağır ve ağdalı olduğuna dikkat çeken Uluçay, gülbankların kısa ve ahenkli cümlelerden olduğunu belirtir. Sercem tarafından okunan gülbanklarda kişisel ve toplumsal istekler sıralanır. Çok farklı konularda gülbanklar söylenebileceği gibi, gülbank metinleri sabit değildir. Duruma ve söyleyene göre değişen gülbanklar, irticalen söylenir (1998: 15).

Abdülbaki Gölpınarlı ile Pertev Naili Boratav’ın Pir Sultan Abdal zerine hazırladıkları çalışmada, gülbank teriminin anlamına da yer verdikleri “Lgate” başlıklı bir kısım yer almaktadır. “Gülbank, glbenk” şeklinde madde başı olarak alınan terime şöyle açıklık getirilmiştir:

“Mihterlerin nevbete başlarken, avuşların, Padişahlar ve Vezirler ata binerlerken bir ağızdan makamsız, usulsüz bağrışmaları ve bülbül sesi mnalarına gelirse de mürettep ve seci’li dualara ıtlak olunur. Bu dualar, Dede ve Baba tarafından yüksek sesle ve hızlı hızlı okunurken Dervişler, umumiyetle ellerini mühürleyip, yâni parmakları bitişik olarak sağ ellerinin ucunu sol elleri üstüne koyup başlarını secde vaziyetinde ellerinin üstünde vaz’ederek “min” yerine bir ağızdan “Allah Allah” diye bağırırılar. Glbengin sonunda Dede veya Baba “H” diyip ellerini öperek başlarını kaldırırlar.” (2017: 379)

Prof. Dr. Erkan Yar tarafından hazırlanan *Alevi İnanç Sistemi* başlıklı çalışmada, gülbank terimi, “Tanrı’dan Yardım Dileme” st başlığı altında ele alınır. Söz konusu üst başlığın altındaki diğer başlığın “Hızır veya Hızır-İlyas” olması, gülbankların duadan çok kutsalı temsil ettiğine inanılan kişiler tarafından yardım arzuhali metinleri statüsünde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yar, alışmasında Alevi inanç sisteminde yaratıcıdan kula gelen yardımın başka bir varlığın aracılığı ile olduğuna da dikkat çeker ve Alevilik literatüründe duanın “glbenk” szcg ile karşılandığını belirtir (2016: 61).

Osman Cilacı tarafından hazırlanan *Dinler ve İnançlar Terminolojisi* adlı eserde ise gülbangın topluluk tarafından hep bir ağızdan yüksek sesle okunan dua olduğu bilgisine yer verilir. Cilacı, gülbangın tasavvufî bir terim olduğuna dikkat çekerek özellikle Bektaşilikte talibin nasip merasiminin ardından dede tarafından çekildiğini ifade eder (2001: 141).

Esat Korkmaz'ın hazırladığı *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* içerisinde gülbank, “*Tarikat, yol törenlerinde yüksek sesle okunan özel dua, yakarış.*” şeklinde tanımlanır (2016: 290). Gülbank terimine bir başka açıklama, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında Süleyman Uludağ tarafından getirilmiştir. Uludağ, “gül-bang” şeklinde madde başı olarak yer verdiği gülbangın anlamının, gül sesi, bülbül şakıması; koro halinde çıkarılan güzel ve uyumlu ses; belirli hususlar için tertip edilmiş dualar olduğunu kaydeder. Hususiyet gösteren duaların isimlendirmesi için kullanılan bir terim olduğuna dair yaptığı açıklamayı, her önemli hususta Mevlevilikte ve Bektaşilikte gülbankların koro halinde belli bir ses tonu ile söylendiğini ifade ederek genişletir (2016: 149).

Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* başlığını taşıyan çalışmasında, kimi yerlerde gülbank ile tercemanın aynı anlamda kullanıldığına dair tespitine yer verir. Yörükân'ın tabiriyle terceman: “*merasimin başlangıcında okunan ve hizmetin taabbudî mahiyetini gösteren bir tabirdir.*” Gülbangın ise doğrudan doğruya dua etmek, hayır dilemek amacı taşıdığını ve okunan tercemana karşılık yahut görülen hizmet karşılığında söylenen bir çeşit hayır dua olduğunu belirten Yörükân, Tahtacılarda gülbank yerine daha çok “hayırlı” sözcüğünün kullanıldığını ifade eder. Sofra hayırlısı, hediye hayırlısı, su hayırlısı, hizmet hayırlısı gibi muhtelif hayırlıların olduğunu belirten Yörükân'ın ifadesi ile “hayırlı”, “dua ve gülbank kelimelerinin mânâlarından daha şumüllü bir tabirdir” (2015: 247, 336, 435).

Yörükân, Alevi-Bektaşiler içerisinde nefes, deyiş, düvazdeh imam, gülbank gibi kelimelerin sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığına dikkat çeker. Yörükân'ın tespiti uyarınca, özellikle küçük yerleşim birimlerinde terceman ve gülbank yerine “tülbent” sözcüğü kullanılmaktadır (2015: 337). Burada, ağız özelliklerine ait hususiyetler dolayısı ile gülbank sözcüğüne yakın seslerle tonlanan “tülbent” sözcüğünün söyleyiş kolaylığı sağlaması dolayısıyla tercih edilmiş olması ihtimalinden söz etmek yerinde olacaktır.

Sözlü kültür içerisinde dolaşımda olan gülbanklara ve yakarış ifadesi taşıması dolayısıyla dua statüsünde kabul ederek toplama dâhil ettiği metinler ile çeşitli Alevi-

Bektaşî ritüellerinde başvurulan Kur'an-ı Kerim kaynaklı ayet ve sure örneklerine de yer verdiği *Alevî Duaları Gülbangları* adlı çalışmasında Adil Ali Atalay Vaktidolu, gülbangın anlamının tam olarak duaya karşılık geldiğini ifade eder (2011: 7). Vaktidolu'nun dua ile gülbang arasında kurduğu bu analogi, gülbangın neliğine ilişkin doğru bir okuma yapılmadığını gösterir. Dualar, yaratıcıya başvurulmasını sağlayan, kutsal kitapların kaynaklık ettiği metinlerdir ve inanan herkes tarafından aracı olmaksızın doğrudan okunup söylenebilirler. Ancak gülbanglar, çeşitli ritüelik durumlarda parçası olunan zamanı ve mekânı kutsama işlevi görürken, kutsal alanla ilişkisinin daha güçlü olduğuna inanılan ve genellikle inanç önderi statüsünde olan bir kimse tarafından söz konusu deneyime ortaklık edenlerin de kutsanmasının sağlayıcısı organik metinler konumundadır. Yakarış ifadeleri barındırmaları ile birlikte gülbanglar, kutsala ulaşma niyet ve arzusunu taşıyor olmalarıyla dualarla ortaklaşıyor olsalar da bu yanları ile dualardan ayrılırlar.

Mustafa Okan Baba, *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* içerisinde, gülbang teriminin, bir topluluk tarafından topluca ve belirli bir ezgiyle söylenen dua, tekbir gibi ürünlere verilen ada işaret ettiğini ortaya koyar ve gülbangların Alevî-Bektaşîler tarafından törenlerde söylendiğini bilgisini ekler (2007: 58).

Ali Haydar Celasun, *Alevilikte Cem* başlıklı eserinde gülbang kelimesinin anlamını, hizmet erbabının dedeye ve canlara kendi hizmet durumlarını anlatma ve makamlarını onaylatma çağrısı olarak vermiştir (1993: 33). Ancak Celasun'un yaptığı tanım, terceman türünün özelliklerini vermektedir. Tercüman-gülbang arasındaki kavram kargaşası, sözlü kültürün hüküm sürdüğü bir yapıya ait unsurların yazıya geçirilmesi aşamasında da kendini göstermektedir.

Gülbang kavramına ilişkin halkbilimi alanında kaleme alınan tek müstakil makale olan "Alevî Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme" başlığını taşıyan çalışmada, Mehmet Ersal ve Serpil Ersöz, çeşitli sözlüklerdeki gülbang tanımlarına yer vermişlerdir. Söz konusu tanımların eksikliğine dikkat çeken araştırmacılar, Alevî-Bektaşî inanç sistemi bağlamında alternatif bir gülbang tanımı ortaya koyarak literatürdeki kavram kargaşasına çözüm önerisi sunmuşlardır:

"Alevî-Bektaşî inanç önderleri tarafından ritüel ve inanç pratiklerinde dilek ve temennilerin Allah'a ulaşması için edilen, bunun için hizmet piri ve bağlı bulunulan ocak pirinin vasıtasına başvurulmuş, ritüel ve inanç pratiklerine göre içeriği değişebilen; giriş, dua ve kapanış formellerinden oluşan; ikilemeler, üçlemeler, paralel yapılar,

duraklar ve ses yinelemeleri ile sağlanan bir ahengi olan yakarış ve dua metinlerine verilen addır.” (2013: 55)

Çeşitli amatör yahut profesyonel araştırmacıların gülbangın neliğine ilişkin ortaya koydukları görüşler değerlendirildiğinde, hemen hepsindeki tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Adlandırma bahsinde dahi standartlaşmanın olmadığı gülbankların değerlendirilmesiyle ilgili sorunların bağlam kavramının gözardı edilmesiyle ilişkili olduğu muhakkaktır. Gülbankların dolaşımının sözlü kültür içerisinde devam etmesi ve sözlü şekilde kompoze edilmeleri dolayısıyla irtical kurgunun beraberinde getirdiği sıkıntılar, söz konusu örneklerin isimlendirilmesi ve tasnifi noktasında problemlere sebep olmaktadır. Gülbangın neliğinin tayini noktasında, ritüelik bir terim olma özelliğinin altı çizilerek parçası olduğu teolojik iletişim bağlamına vurgu yapılması, daha doğru bir tanım yapılmasını sağlayabilir. Bu doğrultuda, mevcut tanımları da göz önünde bulundurarak, gülbank tanımının şu şekilde yapılması mümkündür: Alevi-Bektaşî inanç önderleri tarafından ritüel bağlamlarında istek ve dileklerin Tanrı’ya ulaştırılması amacıyla icra edilen; genellikle doğrudan yahut dolaylı biçimde söz ya da eylemle iletilen bir talebe karşılık söylenen; iyi dilek sunma, kut kazandırma, hayır dileme gibi amaçlarla kurulan; ritüel yapılarına göre içeriği değişebilen; nazma yaklaşan sistemli bir yapı üzerine inşa edilen; ahenkli ve ritmik bir söyleyişe sahip hayır dua metinleridir.

1.4. Türk Tasavvuf Geleneğinde Gülbank

Tasavvuf sözcüğünün “ehl-i suffe”den, “saff-ı evvel”den, “Benû Sufa” adlı bir kabilenin adından, arılık ve temizlik anlamındaki “saffet” sözcüğünden yahut Yunanca “hikmet” anlamına gelen “sofus”tan türemiş olabileceğine dair çeşitli görüşler, araştırmacılarca ileri sürülmüştür (Bilgin, 2016: 21). Tasavvufun neliği hususundaki bilgi kümesi sufiler ve araştırmacılar tarafından verilen yanıtlardan müteşekkildir. Sufiler, parçası oldukları geleneksel yapı bağlamında çeşitli tanımlar ileri sürerken, araştırmacıların ortak vurgusu, genel hatlarıyla tasavvufun İslam gizemciliğinin isimlendirilmesi olduğuna yöneliktir⁹. İbn Haldun, tasavvufu “Allah’ın sendeki seni öldürüp kendisiyle diri kılmasıdır.” şeklinde tanımlayarak sufiler tarafından ortaya

⁹ Tasavvuf sözcüğünün farklı tanımları ve tasavvuf kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kara, 2019.

konulan tanımların maksadı ifade etmek konusunda yetersiz kaldığını belirtir (1998: 144). Mistik bir kavrayışa denk gelen gizemcilik, Annemarie Schimmel'in ifadesi ile "bütün dinlerin içinde akan büyük manevi nehir" şeklinde betimlenebilir. Schimmel'e göre, amacın aşk ile Allah'a ulaşmak olduğu tasavvufta yürünen yol manevi bir yoldur ve gizemci bir deneyimin tecrübe edildiği bu yolda karşılaşılan zorluklar, nefsin yaşadığı dönüşüm ve ruhun yaşadığı arınma, genellikle insanî aşktan alınan simgelerle gizemcilerin dizelerine, edebî yaratılarına nüfuz eder (2012: 21-23).

İslam mistisizmi (Lings, 2017: 69) olarak özetleyebileceğimiz tasavvufun inancı kavrama ve yaşama boyutlarına yönelik yöntem önermeleri toplamı olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bu noktada, Bronislaw Malinowski, inancın toplumsal kurumlarda cisimleşen ve yapının bütün üyeleri tarafından aynı şekilde formüle edilen biçimini, "sosyal düşünce" olarak kavramsallaştırır. Malinowski'ye göre sosyal düşünce, kurumlarda ya da aktarılmış metinlerde cisim bulmuş, işinin ehli rehberlerin ortak yorumlarında dile getirilen inanç öğretisidir ve Malinowski bu sosyal düşüncelerin, parçası oldukları yapının inancındaki değişmezler olarak görülebileceğini ifade eder. Değişmezliğine vurgu yaparak dogmatik yapısına dikkat çektiği sosyal düşünceler Malinowski'nin tespitiyle kurumlarda, törelerde, büyüsel-dinsel formüllerde ve ayinlerle mitlerde cisim bulmuş inanç ilkeleridir (2014: 286-287, 295). Malinowski tarafından formüle edilen inanç öğretisinin cisimleşmesi sürecini, tasavvuf geleneğinin kendi sözlü edebiyat mahsüllerini yaratarak grup üyelerinin vakıf olduğu bir dil ile kurulan bu ürünleri ritüelistik bir iletişim malzemesi olarak kullanmasında da görmek mümkündür. Tasavvufi tarikat yapılanmalarında, sözlü kültür ürünlerinin nakli ile yapının değişmez bileşenleri üzerinde uzlaşma sağlandığını, dolayısıyla da inancın şifrelenerken sosyal düşünce formunda günlük hayat pratiklerinde de kendini gösterdiği söylenebilir. Yine burada, Malinowski'nin "ehil rehberler" şeklinde imlediği, yapı içerisinde mürşit statüsünde yer alan kişilere tekabül etmektedir.

Malinowski, *Büyü, Bilim ve Din* adlı eserinde, inancı cisimlendiren kurumlar ve töreler dışında, inançla benzer bir ilişkisi olan önemli bir diğer etkenin de inanç mensuplarının inanç nesnesi karşısındaki genel davranışları olduğunu ifade eder ve sosyal düşüncelerin davranışta dile gelen duygulanımsal unsurlara bağlı olup bunlarla karakterize olduğunu belirtir (2014: 287, 295). İnanç nesnesi olarak merkeze gülbangi koyduğumuzda, çeşitli zümre ve tarikat üyelerinin söz konusu inanç nesnesi karşısındaki tepkileri genellikle saygı içeriklidir. Ortaya konulan müşterek tepki, gülbankların inanç nesnesi olarak üzerinde uzlaşılan bir yapı olduğunun göstergesidir.

Nesnel bir forma dönüşmüş olma özelliği gösteren ve inancı şifrelemesi dolayısıyla sembolik bir yapı arz eden gülbanklar, ortak kodların müşahhas bir zeminde ifadesini mümkün kılar.

Gülbanklar, yapılacak işin hayırlı, uğurlu olması veya sağlık, esenlik, başarı dilemek için Allah'a yakarmayı sağlayan, kalıplaşmış bir ifade tarzında kurulurlar. Osmanlı toplum hayatında çeşitli toplantıların yanında çeşitli tarikat ayinlerinde okunurlar. Tarikat yapısına göre farklılaşan gülbank metinlerinin en belirgin özelliği, iç kafiyeler ve seciler bakımında zengin olmaları dolayısıyla belirli bir eda ile yüksek sesle okunmaya elverişli, melodik yapıda olmalarıdır. Tasavvuf geleneği içerisinde gülbanklar, herhangi bir işin tamamlanmasının ardından gülbank çekmekle görevli kişi tarafından söylenir (Uzun, 1996: 233). Gülbanklar, Türk tasavvuf geleneğinin farklı şubelerini teşkil eden Bektaşî, Kalenderî, Halvetî ve Mevlevî tarikatlarının tamamının ritüel yapılarında karşımıza çıkar. Her şube, ritüel bağlamlarında kullanılan gülbankları, kendi teolojik alan kurgusuna uygun kodlamalarla donatmıştır. Dolayısıyla söz konusu tasavvuf şubelerinin tasavvufî arka planları ortak olsa da, gülbank metinleri birbirlerinden çeşitli açılardan farklılıklar gösterir.

Osmanlı toplum hayatında gülbank okuma geleneğinin gelişip yayılması noktasında tekkelerin ve tasavvuf erbaplarının büyük etkisi olmuştur. Doğum, ad koyma, sünnet, evlenme gibi törenlerde ve cenazelerde bir şeyh yahut hoca tarafından gülbank okunduğu bilinmektedir. Mevlevî, Bektaşî ve Halvetî tarikatlarının yanında Yeniçeri Ocağı'nda da gülbank okunması yaygın bir adettir. Fütüvvet ehli esnaf arasında düzenlenen yaran toplantıları ile çıraklık, kalfalık, ustalık gibi esnaf teşkilatını ilgilendiren törenlerde de gülbankların önemli bir yeri vardır (Uzun, 1996: 233).

Gülbank ve terceman örnekleri bakımından oldukça zengin bir külliyata sahip olan Alevî-Bektaşî geleneğinde neredeyse hemen her tören için ayrı bir gülbank mevcuttur. İkrâr, sünnet, aşure, nevruz, ad koyma, lokma, defin, چراغ gülbankları bunlardan bazılarıdır. Bektaşîliğe bağlı olması dolayısıyla Ocağ-ı Bektaşîyan adıyla da anılan Yeniçerilik teşkilatının törenlerinde de çeşitli vesilelerle gülbank okunurdu. Özellikle sabah ve akşam saatlerinde ordunun başarılı olması için dua etmekle görevli dervişler görevlendirilirdi. Bu dervişlerin en kıdemlisi, yeniçeri ağasının atının önünden giderek "kerîm Allah" sözünü durmaksızın tekrar eder, diğerleri de "Hü" diyerek cevap verirlerdi. Ayrıca, ocağın başçavuşları ve çavuşları da kimi zaman kendi ortalarında gülbank çekme vazifesi görürlerdi. Bunların yanında yeniçeri aşçıları olan seğirdim ustalarının en yaşlıları arasında yer alan üç başçavuştan birinin etlerin kasaplardan

teslim alınmasından önce Etmeydanı'nda yapılan törende meydan şeyhi olarak gülbank taşının üstüne çıkıp gülbank çektiği de bilinmektedir (Uzun, 1996: 234).

Yusuf Ziya Yörükan, daha ziyade Tahtacılar arasında “hayırlı” şeklinde anılan gülbankların yalnızca “ocaklılar” tarafından bilindiğini ve dua verme yetkisinin onlara mahsus olduğunu ifade eder. Yörükan'ın belirttiğine göre, düşkün ilan edilen bir kimsenin ceme tekrar girebilmesinin yolu, dededen gülbank almaktan geçer (2015: 247). Gülbanklar, Alevi-Bektaşî düşüncesinde, zikreden kişinin itikadî gücü oranında tılsım barındıran dualardır. Dinî açıdan temsil gücü olan inanç önderleri, “ağzı dualı” kimselerdir ve doğru sözleri söylemek suretiyle sağaltım gerçekleştirebileceklerine de inanılır. Bu inanış, Velayetnâme'de Hacı Bektaş Veli'nin dünyaya gelişinin okunan dualar ve gülbanklar sayesinde gerçekleştiğine ilişkin anlatmada da karşımıza çıkar. Çocuk sahibi olamayan Sultan İbrahim, çare bulmak için din büyüklerine danışır. Onların önerisi şu şekilde olur: “Sultanım bu şehirde ne kadar âlim, kâmil, hâfız, derviş, fukara ve miskin varsa hepsini bir araya getirelim. Büyük bir meclis olsun. Âlimler ve hafızlar Kur'an; dervişler ve fukaralar gülbeng duası okusunlar. Ümit edilir ki Hak Te'ala kabul edip bit avlat verir. Çaremiz budur.” (2014: 74). Nakledilen ifadelerde, gülbank okumaktan sorumlu olanların “dervişler ve fukaralar” olduğu görülmekte ve Kur'an-ı Kerim'e ek olarak okunan bir dua türü olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu tartım da gülbankların, tasavvuf evreni içerisinde anlamlı olan metinler olduğuna işaret etmektedir.

Doğan Kaya, gülbankların duanın gelenek çerçevesi içerisinde biçimlendiği örnekler arasında yer aldığını kaydeder. Belirli bir geleneksel yapı içerisinde anlam kazanan gülbanklar, Kalenderî, Mevlevî ve Bektaşî tarikat törenlerinde usul ve erkân yerine getirildikten sonra tarikat şeyhi tarafından söylenir. Kaya, dinî törenler dışında gülbankların Yeniçerilerin ulufe dağıtımını sırasında da okunduğunu kaydeder (Kaya, 1997: 104). Mevlevî tarikatinde de âdâb ve erkânın sürdürülmesinde gülbankların oldukça önemli bir yeri vardır. Bu konuda Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı* adlı çalışmasında sözcüğün “gül-bâng” şeklindeki kullanımını maddebaşı olarak vermeyi tercih ederek sofra, eşik, seyahat, şeb-i arûs, cenaze başlıkları ile anılan gülbank örneklerine yer verir. Gölpınarlı'nın ifadesi uyarınca gülbanklar, tertiplenmiş dualardır ve Mevlevilikte yapılan her iş için söylenmek üzere müstakil bir gülbank mutlaka vardır. Yemeğin ocaktan indirilmesinden bayramlaşmaya, sofranın kurulmasından su içilmesine, helva dağıtılmasından yolculuğa çıkmaya dek günlük hayat içerisinde karşılaşılabilecek hemen her durum ve olay karşısında söylenebilecek

gülbanklar mevcuttur (1963). Genellikle kısa olan Mevlevî gülbanklarında iŖlenmiŖ bir dil gze çarpar. Fesahat bakımından baŖarılı olan bu gülbankların bazılarının giriŖinde Mevlâna’ya ait Farsça beyitler yer alır (Ŗafak, 2010: 6).

İbrahim ErŖahin’in hazırladığı *Halk Kültürü ve Edebiyatı Szlg* içerisinde gülbankların eskiden tekkelerde yapılan ayinle sırasında ve saray törenlerinde müzik eŖlięinde hep birlikte yüksek sesle okunan kalıplaŖmıŖ dualar olduğu bilgisine yer verilir. ErŖahin’e göre bu dualar, Yeniçeri, Kalenderî, BektaŖî ve Mevlevîler arasında yaygındır. Dervişin tören içerisinde kendi görevini tamamlamasının ardından gülbank okunur. Gülbankların aŖura, seyahat, gerdek, cenaze gibi eŖitleri mevcuttur. Ulufe dağıtılırken orta kapıda toplanan Yenierilere baŖcavuŖun ellerini göğsüne koyarak gülbank okuduğundan söz eden ErŖahin, Mevlevîler’de gülbank szcğine karŖılık “post duası” ifadesinin kullanıldığına dikkat çeker (2005: 152).

Gülbank szcğine mutasavvıf Ŗairlerin Ŗiirlerinde de rastlanır. Genellikle, “hayır dua”, “güzel söz” gibi anlamlarla yer verdikleri bu sözcüğe Ŗiirlerinde yer veren Ŗairler arasında Yunus Emre de yer alır. Yunus Emre’nin “gülbeng” szcğine yer verdiği Ŗiirin ilgili dizeleri Ŗu Ŗekildedir:

“Emâneti senden ala gevdeni Ŗyle boŖ sala

Gnâhlar boynunda kala nefsn ura glbengini” (Tatçı, 2008: 368)

Gülbankları dua metni olarak ele alarak dua, gülbank ve tasavvuf kavramları üzerinden alıŖmamızın teorik zemininin inŖasına abaladığımız bu bölümde ortaya konulan veriler, gülbank kavramının Türk tasavvuf geleneğinden ayrı dŖnlemeyeceęini kanıtlar niteliktedir. Ancak inanç önderi statüsündeki kiŖiler tarafından söylenmeleri halinde gülbank mahiyeti taŖıyan dualara, Türk tasavvuf evreninin eŖitli Ŗubelerinde rastlanmaktadır. Biçim, içerik ve iŖlev özellikleri üzerinden değerlendirildiklerinde gülbanklar ile alkıŖlar arasında bir anoloji kurulması kaçınılmazdır. Bu doğrultuda gülbankları, eski Türk inanç sisteminde kamlar tarafından iyi dilek bildirme, kutsama amaçlı zikredilen alkıŖların İslam inancına ait unsurların eklenmesi ile oluŖmuŖ yeni formu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. eŖitli tasavvuf Ŗubelerinde farklı görünümlerde yer alıyor olmalarına karŖın temel yapı ve mahiyetleri deęiŖmeyen gülbanklar, Alevi-BektaŖi inanç sistemi ile zdeŖleŖmiŖ, günümüzde de söz konusu inanç sisteminin ritüel bağlamlarında kullanılan metinlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİ İNANÇ DAİRESİNDE GÜLBANK

İşlevsel açıdan dua metni olma özelliği gösterdiğine dikkat çektiğimiz gülbanklar, Türk tasavvuf evreninin çeşitli şubelerinde iyi dilek bildirme, kut paylaşma, kutsama, Tanrı'ya istek ve dileklerin ulaştırılmasını sağlama amacıyla tanzim edilen ve ritüel akışa yön verme özelliği gösteren metinlerdir. Oldukça geniş bir coğrafyada yayılım göstermesi, ritüel yapılarındaki sistemli inşa ve devamlılık, gülbankların ritüel evreni içerisindeki işlevselliği gibi hususiyetler dolayısıyla, gülbank sözcüğünün birlikte anıldığı temel inanç sistemi, Alevi-Bektaşiliktir. Söz konusu inanç sistemi bağlamında gülbankların yeri ve önemine temas edebilmek için öncelikle Alevi-Bektaşî inanç evreninin doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ilk olarak inanç sistemini biçimlendiren unsurlar çeşitli boyutlarıyla ele alınacak, ardından ibadet yaşantısına temas edilerek temel dua türleri belirtilecektir. Daha sonra ele alınacak hususlar, Alevi-Bektaşî ritüelleri ve bu ritüel bağlamlarında inanç önderlerinin gülbankları hangi aşamalarda, ne tür ihtiyaçlara karşılık icra ettiği olacak; bu tespitlerden hareketle de tahlile hazır hale getirmek maksadıyla gülbanklar, ritüel odaklı tasnif edileceklerdir.

2.1. Alevi-Bektaşî İnanç Sistemini Biçimlendiren Unsurlar

Alevi-Bektaşî inanç sistemi, İslam öncesi eski inançların ve kabilevî geleneklerin etkisi altında oluşan, yarı göçebe yahut konargöçer kesimin inancı olarak neşet etmiş ve Ahmet Yesevi gibi büyük halk sufilerinin etkisiyle gelişip yayılmış bir tür “halk Müslümanlığı”na tekabül eder. Bu Müslümanlık anlayışı, mitolojik ve geleneksel unsurları da bünyesinde barındıran, evliya kültü merkezli bir Müslümanlıktır. Temelinin Ahmed Yesevi ve benzeri Türk sufileri tarafından atıldığı bu inanç sistemi, zaman ve mekân içerisinde yeni etkiler ve katkılarla Anadolu'ya kadar gelmiş, Selçuklular ile Anadolu'yu İslamlaştırmış ve Anadolu'dan da Osmanlı fetihleriyle Balkanlar'a çıkmış, günümüze dek ulaşmıştır (Ocak, 2016: 72). Alevi-Bektaşî inancı, çok sayıda inanç ve kültür unsurunun harmanlanmasından müteşekkil bir yapı arz eder. Dolayısıyla, homojen bir inanç sistemi değildir. Bu da yapısının anlaşılması noktasında, birçok etkenin bir arada değerlendirilmesini zorunlu kılar. Alevi-Bektaşî inanç sistemini biçimlendiren başlıca faktörler: Parçası olduğu din olan

İslamiyet'in doğuş dönemlerinden gelen faktörler, tasavvuftan gelen faktörler ve İslam öncesinden gelen faktörlerdir (Soyyer, 1996: 84).

“Alevi” adlandırması, onlarca alt grubu ifade eden şemsiye bir kavram olma özelliği gösterir. Çok geniş bir coğrafyaya yayılan ve tarihî arka plana sahip bir inanç zümresi olma özelliği gösteren Alevi-Bektaşî¹⁰ inanç sistemi ile ilgili çeşitli araştırmacılar tarafından ortaya konulan tanımlar daha çok, “kültür”, “gelenek” yahut “mezhep” kavramları üzerine inşa edilmiştir. “Alevi” adlandırması, 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış ve Osmanlı arşiv kayıtlarında “Alevi” sözcüğünün geçtiği 2 Eylül 1826 tarihli belge, A. Yılmaz Soyyer tarafından akademik hayata tanıtılmıştır. Bu tarihten önce, Alevi terimi ile Hz. Ali'nin soyundan gelen seyyid ve şerifler yahut silsilesi Hz. Ali'ye dayanan tarikatler kastedilmiştir. Yazılı kaynaklar bağlamında yakın döneme ait bir terim olan Alevilik, sözlü gelenek bağlamındaki anlatımlara bağlı olarak 14. asır öncesine dek götürülebilir. “Alevi” adlandırması, tarihî süreçte anlam kaymasına uğramış ve bu adlandırma ile kastedilen zümre zaman içerisinde değişmiştir (Ersal, 2016a: 9-14).

Alevi-Bektaşî inancında, zahirî ve bâtini yönü olduğuna inanılan Kur'an'ın bâtın ilminin¹¹ Hz. Ali'den kendi soyu olan On İki İmamlara, oradan da bu soydan gelen velilere ve ariflere aktarıldığı görüşü hâkimdir. Hz. Ali, gayb ilminin emanetçisi olarak bilinir; bu emanetin onun nesli tarafından korunduğuna ve ilim ehlinin de belirli ölçüde bu ilme vâkıf olduğuna inanılır. Alevi-Bektaşî mürşitleri, pirleri ve ozanları, bu bâtını yorumun sürdürücüsü konumundadır (Bal, 2014: 73, 74). Alevi-Bektaşî inancının merkezinde insan yer alır. Buna bağlı olarak teolojik yapı içerisinde, insanı merkeze

¹⁰ Bizim de çalışmamızın isimlendirmesinde kullandığımız “Alevi-Bektaşî” adlandırması, temelde sorunlu bir adlandırmadır. Alevilik ve Bektaşîlik birbirlerinden ayrı kavramlar olduğu gibi, birbirlerinin tamamlayıcısı niteliğinde oldukları da ifade edilebilir (Ersal, 2016: 9). Çalışmamıza, tanım düzeyinde sorunlu olan bu isimlendirmeyi seçme sebebimiz, literatürdeki genel kabullerdir. Fakat bu noktada, şemsiye kavram olarak değerlendirilebilecek olanın tek başına Alevilik olduğunu ve Bektaşîliği de Alevilik üst başlığı altında değerlendirebileceğimiz bilgisini eklemeyi gerekli görüyoruz. Alevi ve Bektaşî kavramlarının farkları ve problemleri tanımlamalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Melikoff, 1999: 3-12; Taşğın, 2009: 25-37; Yıldırım, 2012: 135-162; Ersal, 2016: 10-21.

¹¹ Kur'an-ı Kerim'in bâtini yorumuna açık oluşuyla ilgili çok sayıda görüş ileri sürülmüştür. Bu hususta, Kur'an-ı Kerim'de yer alan kimi âyetler ile çeşitli hadislerle referans verilmektedir. Al-i İmrân Suresi'nin 7. Âyeti, bunlar arasındadır. Kur'an'ın batini boyutunu vurgulayan âyet, şu şekildedir: “Kitabı sana indiren O'dur. O'nun âyetlerinden bir kısmı muhkem (mânâsı açık)tır. Bunlar kitabın anasıdır. Diğerleri ise müteşabihdir (manası kapalıdır)...” Kenz-i mahfi tabiri hadis olarak da rivayet edilen, “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım” (Aclûnî, II, 132) ifadesi de (Aydın, 2002: 258-259) Kur'an-ı Kerim'in batini anlamlar içerdiği fikrini güçlendiren ifadeler arasında yer alır. Bu hususta Hz. Ali'nin *Nehcû'l Belâga* adlı eserinde yer alan ifadelerine de yer verilebilir: “Gerçekten de Kur'an'ın dışı, güzel mi, güzeldir; insan şaşırır kalır; iç yüzüye derin mi, derindir; sonuna erilemez; künhüne varılamaz. Sırlarının sonu bulunmaz; karanlıklar, ondan başka bir şeyle aydınlanmaz.” (2007: 95).

olarak âlemi ve Tanrı'yı açıklamak, bu şekilde anlamlandırmak söz konusudur. Alevi-Bektaşî inancına göre, Kur'an-ı Kerim'in amacı da insanın ahlaki değerler geliştirmek suretiyle dünya hayatında mutlu olabilmesini sağlamaktır. Alevi-Bektaşî inanç sistemi uyarınca: *“Kendi arşına istiva etmiş bir Tanrı, sadece bir iman nesnesi olarak var olacak; olgun insanı yaratmanın bir modeli olarak var olmayacaktır. İnsanın merkezde olduğu bir düşünce açısından ise Tanrı, eylemleri ile olgun insanın eşsiz bir modelidir. O'nun bir model olarak yeryüzüne indirilmesi, ontik anlamda bir iniş değil, ancak ve ancak ahlaki anlamda bir iniştir.”* (Yar, 2016: 193).

Temelde, bir doğal grubun dinî tutumunu belirleyen iki etken vardır. Bunlar: bilinmeyen yahut kutsalın karakteristik kolektif veya kişisel tecrübesi ile geleneğin etkisidir (Wach, 1964: 56'dan akt. Soyoyer, 1996: 82). Alevi-Bektaşî inanç sistemi, biçimlenmesinde çok sayıda unsurun rol aldığı senkretik bir yapı arz eder. Bu yapının doğru anlaşılması noktasında bileşenlerinin gelenek yapısı odaklı incelenmesi elzemdir. Bu sayede, inanç odaklı kolektif deneyimlerin anlaşılması ve ritüelik evrenin kavranması mümkün olacaktır. Bu noktada, söz konusu inanç evreninin biçimlenmesinde pay sahibi olan unsurların tamamını ele almak çalışmamızın sınırlıklarını aşacağından, ortodoksi yapıdan ayrıldığı, ayırt edici temel hususiyetlerin üzerinde durmakla yetineceğiz.

Alevi-Bektaşî inanç dairesinin içeriğini tayin eden unsurlar; teolojik, sosyal ve kültürel boyutları ile ayrı ayrı ele alınması gereken kavramlardır. İnanç yapısının şekillenmesinde etkili olan teolojik unsurlar: Hak, Muhammed, Ali sevgisi, Ehlibeyt'e ve On İki İmamlara bağlılık, tenasüh inancı, devriye inancı, vahdet-i vücud anlayışı ile kültürler olarak sıralanabilir. İkrâr ve musahiplik kurumu ile düşkünlük kurumları ise, Alevi-Bektaşî inanç dairesinin sosyal hayata dönük uygulamaları içeren boyutunda belirleyici olan unsurlardandır. İnançın kültürü, kültürün inancı karşılıklı olarak etkilediği ve şekillendirdiği noktada ise karşımıza “Dört Kapı Kırk Makam” anlayışı, “Guruh-u Naci” anlayışı, “İnsan-ı Kamil” anlayışı çıkmaktadır.¹²

¹² Alevi-Bektaşî araştırmaları literatüründe Alevi-Bektaşî inanç sistemini biçimlendiren unsurların tasnif edilmesi noktasında, çeşitli görüşler mevcuttur. Yaptığımız tasnifte bizim hareket noktamız, üzerinde çalıştığımız inanç sisteminin teolojik boyutunun yanında kültürel boyutunu da göz önünde bulundurma ihtiyacı olmuştur. Daha önce de vurguladığımız gibi, Alevi-Bektaşî inanç sistemi, inanca ait unsurlarla kültürel alana ait unsurların iç içe geçtiği bir yapı olma özelliği gösterir. Bu sebeple, bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşılması; sosyal ve kültürel kurum, yapı ve unsurların inanç boyutu ile bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.1. Teolojik Yapıyı Biçimlendiren Unsurlar

Teoloji, dinî grupların yahut düşünürlerin Tanrı ile ilgili inançlarından ya da öğretilerinden oluşan bir bütüne işaret eder ve “ilahiyat” kavramına karşılık gelir. Teoloji disiplini, dine ilişkin olguları konu alarak dinle ilgili geniş kapsamlı bir senteze ulaşmayı amaçlar (Cevizci, 1999: 840). Teoloji, olgusal olarak dinin kendisini değil, inanç sistemlerinin kendine ait müstakil yapısını inceler. Teolojik yapı, tek başına Tanrı inancından değil; bu inancın biçimlenmesinde payı olan inanç odaklı diğer unsurların da bir araya gelmesinden mühlhem bir yapı arz eder. Kutsal kabuller üzerine biçimlenen ilahiyat sahası, teolojik bilginin içeriğini teşkil eder. Teoloji kavramı, inanç yapısına ait hinterlandı konu alan bir kavramdır.

Emile Durkheim, dinî kategorileri “inançlar” ve “ayinler” olmak üzere iki temel başlığa ayırır. Bu kategorilerden ilki düşünce ile ilgiliyken ikinci grubu oluşturan unsurlar hususi eylem biçimleri olarak tarif edilir. Birinci kategoriye oluşturan inançlar, kutsalın tasarımına ilişkindir ve Durkheim’in ifadesiyle, “kutsal şeyler, tanrılar ya da ruhlar diye isimlendirilen kişisel varlıklardan ibaret değildir. Bir kaya, bir ağaç, bir su kaynağı, küçük bir taş, bir ağaç parçası, bir ev hâsılı herhangi bir şey kutsal olabilir.” (Durkheim, 2018: 41). Bu noktada Alevi-Bektaşî inanç sistemini biçimlendiren unsurlara temas ederken, kutsal kabullerinin tamamını göz önünde bulundurmamak elzemdir.

Alevi-Bektaşîliği doğuran Türk heterodoksisi, Orta Asya’daki eski Türk inançlarıyla başlamış, Şamanizm ve Budizm ile mistik bir niteliğe bürünmüş, Zerdüşlük ve Maniheizm ile beslenmiştir. Yesevîlik ile İslam’ın ve İslam sûfiliğinin etkisinin yanında Horasan Melametiliğininin kalenderâne tavrı da Alevi-Bektaşî inancına eklenmiştir. Anadolu’ya gelinmesinin ardından neo-platonizmin eski Payen ve Hristiyanlık dönemi yerel kültürlerinin belli unsurlarıyla tanışan Alevi-Bektaşî inancı, 15. yüzyılda İran Hurufiliğinin, 16. yüzyıl başlarında ise Safevî Şîliğinin motifleri ile buluşarak bugün bildiğimiz çehresini kazanmıştır (Ocak, 2016: 218). Buradan hareketle Alevi-Bektaşî inanç sisteminin kadim inanış biçimlerinden İslam inancına, birçok inanç ve kültür unsurunun iç içe geçmesi ile oluşmuş yeni bir terkip arz ettiğini ifade etmek mümkündür. Alevi-Bektaşîliğin çok katmanlı yapısının teolojik bağlamı içeriğini teşkil eden unsurlar: Hak, Muhammed, Ali anlayışı, Ehlibeyt’e ve On İki İmamlara bağlılık ile kültler olarak sıralanabilir.

2.1.1.1. Hak, Muhammed, Ali Anlayışı

Alevi-Bektaşî inancında Hak, Muhammed ve Ali isimlerinin ritüelik bağlam içerisinde bir arada zikredilmesi söz konusudur. İnanç sisteminin temel felsefesi de bu üçlü birlik üzerine inşa edilmiştir. Alevi-Bektaşî dua, gülbank ve deyişlerinde “Üçler” şeklinde işaret edilen de Hak, Muhammed ve Ali’dir. Hak, Muhammed ve Ali isimleri, bu sıraya uygun olarak zikredilir. İsimlerin yerlerinde bir değişiklik olması söz konusu değildir. Bu sıralama, kutsal kabuller arasındaki hiyerarşiye uygun yapılmış bir sıralama olup Alevi-Bektaşî inanç sisteminde Hz. Ali’nin tanrısallaştırıldığı yönündeki iddiaları çürütür niteliktedir.¹³ Söz konusu üç isim, hiyerarşik olarak bir sıraya sokulmuş ve ayrı ayrı taşıdıkları teolojik anlamların dışında bir arada zikredildiklerinde de Alevi-Bektaşîlerin inanç hinterlandının önemli koordinat noktalarına işaret edilmiş olur.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde Hak, Muhammed ve Ali isimleri, yalnızca söylenirken değil; düşünce boyutunda da birbirinden ayrılmayan isimlerdir. Söylenişteki birlikteliğin yanında bu üç ismin birbirini tamamladığına inanılır. Alevi-Bektaşîler arasında Tanrı’nın Hz. Muhammed ile Hz. Ali’yi kendi nurundan yarattığına yönelik bir inanç mevcuttur (Çıblak, 2005: 54-55). Bir tür “birlik tasarımı” olarak değerlendirebileceğimiz (Çıblak Coşkun, 2010b: 77-78) Hak, Muhammed, Ali isimlerinin birlikte anılması, Alevi-Bektaşîlerin ibadet pratiklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Üçleme esasına dayalı bir sistem arz eden ibadet pratikleri genellikle “*Hak, Muhammed, ya Ali!*” ifadesi zikredilerek aşamalandırılır. Cem ritüelinin hizmet aşamaları arasında yer alan çerağ hizmetinde Alevi-Bektaşî teolojisinin temelini teşkil eden üç ismin zikredilmesinin ritüelik akışın sağlaması noktasındaki etkilerini görmek mümkündür. Söz konusu ritüelik aşamada, üç ayrı çerağ uyandırılır ve her bir çerağ sırasıyla “Hak/Allah”, “Muhammed”, “Ya Ali” zikirleri eşliğinde uyandırılır. Üç çerağ ayrı ayrı yakılmasına karşın toplamda uyandırılan tek bir çerağdır. Bu ritüelik yapıdaki sembolik önerme, Alevi-Bektaşî inancındaki “Hak, Muhammed, Ali” algısının birlik tasarımı ile ilişkili olmasına dayalıdır.

¹³ Alevi-Bektaşîlerce ibadet pratiklerinde Hak, Muhammed, Ali isimlerinin birlikte zikredilmesi, kimi çevrelerde Hristiyanlıktaki teslis inancı ile ilişkilendirilmiştir. Ancak, Alevi-Bektaşîlikteki “üçlü” yapı, teslis inancından farklı bir mahiyet arz eder. Bu noktada Bedri Noyan, Alevi-Bektaşîlerin Tanrı ile olgunluk ve kemal mertebeleri açısından O’na çok yakın olan Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin birlikte anılmalarının Hristiyan inancındaki “üçleme” den farklı bir mahiyette olduğunu, aradaki tek ortaklığın üç sayısı olduğunu ifade eder ve bu kullanımın formel bir yapıya denk geldiği ihtimali üzerinde durur (Noyan, 1995: 62).

Alevi teolojisinde kutsal, tek bir noktaya hapsedilmeyerek varlığın tamamına yayılmıştır ancak varlığın tamamının kusalla olan ilişkileri ve taşıdıkları bilgi bakımından özdeş ve eşit kabul edilmediği ifade edilmektedir. Alevi teolojisinde kutsalı temsil eden üç kavram sırasıyla ulûhiyet, nübüvvet ve velayet kavramlarıdır. Bu kavramlardan ulûhiyet, Tanrı'ya ilişkin bir kavramdır ve kutsal alanın tepe noktasını teşkil eder. Nübüvvet ve velayet makamları ise Hz. Muhammed ve Hz. Ali tarafından temsil edilmekte; bu üçlü yapı, Alevi-Bektaşî kutsallarının çekirdeğini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2018: 166-167).

Niyaz ederken ve herhangi bir işe başlarken “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” şeklinde dua eden Alevi-Bektaşîler, bu üçlemeyi oluşturan Allah, Muhammed ve Ali'nin birbirlerinden ayrılmaması gerektiğine inanırlar. Bu sebeple üç ismin birlikte zikredilmesi gerekir. Alevi-Bektaşî teolojisinde, Allah'ın dünya var olmadan önce Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi kendi nurundan yarattığı inancı mevcuttur. Bu inanışa göre, Hz. Muhammed ile Hz. Ali bir ve aynı kişilerdir ve Allah'ın nurunu taşımaktadırlar. Bu sebeple Muhammed Ali diye iki ismin tek bir isim olarak zikredilmesi de söz konusudur (Selçuk, 2008: 72, 73). Bu hususta Buyruk'ta Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin musahip olduğu, Hz. Muhammed'in Miraç gecesi Cebrail tarafından kendi beline bağlanan kuşağı Hz. Ali'nin beline bağladığı ve ardından şu cümleleri sarf ettiği bilgisine yer verilir: “Biz Ali ile aynı nurdanız. Ben ilim şehriyim. Ali ise o şehrin kapısıdır. Ali dünya ahiret kardeşimdir. Ali ile aynı etten, aynı tendeniz. Zahirimiz, batınımız birdir. Ben kimin velisi isem, Ali de onun velisidir.” (Bozkurt, 2015: 240).

Alevi-Bektaşî inancında tevhit anlayışı mevcuttur. Bu anlayış doğrultusunda Alevi-Bektaşî dualarında, edilen duanın kabul olması talebi “âmin” yerine “Allah Allah!” şeklinde karşılık verilerek iletilir. Bu durum, yakarışın muhatabının yalnızca Tanrı olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte gülbanklara “*Bismişah, Allah Allah!*” şeklinde başlanması da edilen duaların kabulü noktasında yalnızca Tanrı'nın muktedir olduğu inancı kaynaklıdır.

Hız. Muhammed, Alevi-Bektaşîler tarafından Allah'ın elçisi ve İslam dininin peygamberi olarak kabul görmektedir. Alevi-Bektaşîlerin ibadet pratiklerinde söyledikleri her türlü duada Hz. Muhammed'in adı, Tanrı'dan sonra, Hz. Ali'den önce gelmekte ve genellikle Muhammed Mustafa şeklinde anılmaktadır. Alevi-Bektaşîlerin köken anlatışı şeklinde değerlendirebileceğimiz Hz. Muhammed'in miraca yükselişinin ardından katılım gösterdiği Kırklar Ceminin ibadet pratiklerinin biçimlenmesinin sağlayıcısı olduğu yönündeki genel görüş, Hz. Muhammed'in Alevi-Bektaşî

teolojisindeki yerinin ve öneminin kanıtı niteliğindedir. Hz. Muhammed, Alevi-Bektaşî deyişleri ve dualarında genellikle “nur-u nebi” olarak ifade edilir ve Hz. Muhammed’in son peygamber olduğunun altı çizilir.

Alevi-Bektaşî inancında Güneş’in Hz. Muhammed’i, Ay’ın ise Hz. Ali’yi sembolize ettiğine inanılır. Bu gerekçe ile Alevi-Bektaşîler, yeni ayın doğduğu akşam yüzlerini aya doğru dönerek *ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!* şeklinde niyaz ederler ve avuç içleri yukarı gelecek şekilde dua ederler. Hz. Ali’yi sembolize ettiğine inanılan Ay’a saygı göstermek için Ay tutulmasında tutulma hadisesi sona erene kadar Ay’a doğru yönelerek niyaz edilir (Selçuk, 2008: 75-76).

Hz. Ali, Hz. Muhammed’den sonra İslam dünyasının öneme haiz ikinci ismidir. Ehlibeyt’e mensup olan Hz. Ali, On İki İmamların başında yer alan imamdır. Alevi-Bektaşî inancına göre Hz. Muhammed ve Hz. Ali, bir/aynı nurdan yaratılmıştır. Alevi-Bektaşîliğe ait Hz. Ali tasavvurunda, etrafında oluşan kahramanlık temalı anlatılarla çok katmanlı bir hale gelerek Hz. Ali’nin tarihî kişiliğine mitik bir çerçeve¹⁴ kazandırılmıştır (Yar, 2016: 130). Gerçek Ali olan Hz. Ali, Alevilik içerisinde bir sembol niteliğindedir ve hiçbir zaman bir Alevi gibi düşünüp Alevi gibi yaşamamış; Hz. Muhammed’in sünnetine sıkı sıkıya bağlı bir kişidir. Hz. Ali’nin yaptığı düşünülen, ona isnat edilen tutum ve davranışlar ona yüklenmiş birer fonksiyon olmakla birlikte, yaratılan doğaüstü Ali’nin kişiliğinde gerçek temsilini bulmuştur. Bir başka deyişle, Anadolu Aleviliğini doğuran Hz. Ali değildir; Anadolu Aleviliği, Hz. Ali düşüncesini doğurmuştur (Er, 1998: 2). Dolayısıyla, Hz. Ali, Alevi-Bektaşîlerin kolektif belleğinde, tarihî şahsiyetinin yanında, menkıbevi ve mitik şahsiyeti ile de yer alır. Bu da söz konusu inanç ve kültür evrenindeki Hz. Ali tasavvurunun çok boyutlu ve tarihî mahiyetinden çok daha geniş olmasının sebebidir.

2.1.1.2. Ehlibeyt’e ve On İki İmamlara Bağlılık

Ehlibeyt, Âl-i Abâ olarak da anılan, Hz. Muhammed ile ailesinden Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i içerisine alan beş kişilik bir grubun adlandırılmasıdır. Ehlibeyt yerine, “ehl-i kisd, penç-i âl-i abâ, penç-ten-i âl-i abâ,

¹⁴ Hz. Ali etrafında oluşan anlatımlar, onun efsanevi kimliğinden izler taşır. Türkler arasında yayılan bu hikâyelerde Hz. Ali, eski Türk masallarındaki kahramanlar gibi yedi gün uyur, düşmanla yedi gün yedi gece güreş tutar, bazen kadın düşmanla güreşerek onu mağlup ettikten sonra evlenir (İnan, 1952: 28). Türk düşünce dünyasında Hz. Ali tasavvuruyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çetin, 2005: 205-229; Demir, 2011: 85-104.

hemse-i âl-i abâ ve beşler” gibi isimler de kullanımda olup bu kavram özellikle Alevi-Bektaşiler ve Mevleviler için son derece önemlidir (Uludağ, 2012: 36). Alevi-Bektaşi ritüellerinde Ehlibeyt’i yâd etmek ve övmek kadar onlara zulmedenleri, düşmanlarını lanetlemek de ibadetin bir parçası konumundadır. Ehlibeyt’in isimlerini anarak onlar için rahmet dilemek, ritüelikle bağlam içerisinde son derece önemlidir. Alevi-Bektaşi edebiyatı¹⁵ içerisinde ve ritüelikle metinlerde de Ehlibeyt teması sıkça işlenerek Âl-i Abâ’ya mensup olanlar derin bir sevgi ve bağlılıkla yâd edilir. “Beşler” şeklinde nitelendirilen Ehlibeyt mensuplarına duyulan muhabbet, Alevi-Bektaşi inancının biçimlenmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır.

On İki İmamlar, Hz. Ali ile Hz. Fatma’nın soyundan gelen ve Ehlibeyt’in soyunun devamı olan kutsal şahsiyetlere verilen isimdir. On İki İmam; Hz. Ali, oğulları İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile onun soyundan gelen dokuz kişiden müteşekkildir. Bu isimler sırasıyla: İmam Aliyy’ül Murtaza, İmam Hasan B. Ali, İmam Hüseyin, İmam Ali, İmam Muhammed’ül Bakır, İmam Ca’fer’üs-Sadık, İmam Musa’l Kazım, İmam Aliyy’ür Rıza, İmam Muhammed’üt-Takiy, İmam Aliyy’ün- Nakiyy, İmam Hasan’ül-Askeri ve İmam Mehdi’dir (Gölpınarlı, 2016: 56). Alevi-Bektaşi inancında, On İki İmamlara derin bir sevgi ve bağlılık gösterilir. Alevi-Bektaşilerin ibadet pratiklerinde On İki İmamların isimleri sıkça anılır. Bu isimlerin sıralanmasında hiyerarşik bir sıralama söz konusudur ve sözlü kültür geleneği içerisinde devredilmesine karşın icra sırasındaki sıralamada genellikle bir aksama söz konusu olmaz. Bununla birlikte Alevi-Bektaşi edebiyatı içerisinde, On İki İmamlara sevgi ve bağlılığı ifade etmek üzere oluşturulmuş müstakil bir edebî tür mevcuttur. “Düvazdeh imam” yahut “Düvaz İmam” olarak isimlendirilen bu nazım türü¹⁶, On İki İmamların isimlerinin sıralanarak meziyetlerinin anlatılması, sevgi ve bağlılıkla yâd edilmeleri üzerine kuruludur. Bununla birlikte, Alevi-Bektaşi inancında, On İki İmamların isimlerinin sıralanmasının başlı başına bir dua olduğu kabulü mevcuttur. Bu dua, “ism-i âzam” duası olarak anılır.¹⁷

¹⁵Alevi-Bektaşi edebiyatı adlandırması, literatürde kabul görmüş olmasına karşın, kapsam ve sınırlarındaki muğlaklık göz önünde bulundurulduğunda problemlidir. Bu noktada, Öcal Oğuz tarafından ortaya konulan, “Bektaşilik Kontekstinde Halk Şiiri” şeklindeki adlandırma, edebiyat geleneğinin inancaşal yahut kültürel kimlik ve gruplara indirgenmesi sorununu çözmeye yönelik olarak teklif edilmiştir (1999: 6). Halk bilimi disiplini tarafından söz konusu edebiyat geleneğinin ifade edilmesi noktasında, Oğuz tarafından önerilen bu terimin tercih edilmesi daha doğru olacaktır.

¹⁶ Düvaz imam türü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gölpınarlı, 1992; Kılıç- Turan, 1999: 357-367.

¹⁷ “İsm-i Azam” duasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ersal- Akın, 2018: 2397-2398.

2.1.1.3. Vahdet-i Vücut Anlayışı

Vahdet-i vücut kavramı, varlıkların birliği fikri üzerine oturtulan tasavvufî bir bakış açısıdır. “Dünyada gerçek varlık sadece Allah’tır; Allah’ın dışındaki varlıklar gerçek varlıklar değildir. Çünkü onlar, bağımsız bir varlık değil; bir başka varlığın var etmesiyle vücut bulmuş varlıklardır” tezi üzerine kurulu olan bu sistemin izlerini, ilk sufilerde görmek mümkünse de, kavramı biçimlendiren ve olgunlaştıran mutasavvıf, Muhyiddin-i Arabî’dir (Şam, 638/1240). İnsan, eşya ve Tanrı ilişkisi üzerine kurulu olan vahdet-i vucûd anlayışı, İslami esasların mistik yorumudur. Felsefî derinliği olan bu sistemin Muhyiddin-i Arabî dışındaki iki önemli temsilcisi: Gazali ile Mevlana’dır (Kara, 2016: 249-270).

Araştırmacıların Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında vahdet-i vücut anlayışının doğru anlaşılması hususunda dikkat çektikleri ilk nokta, bu kavramı felsefedeki “panteizm”den ve Hind mistisizminden ayırmak gerekliliğidir. Mehmet Eröz de bu noktaya dikkat çekerek vahdet-i vücut anlayışının mutlak varlığın anlaşılmasında başvurulan bir yol olduğunu kaydeder. Eröz’e göre Tanrı, zarurî olarak değil, istek ve irade ile yaratma eylemini gerçekleştirmiş, bunu da: “Gizli bir hazine idim; lakin bilinmek istiyordum; bunun için dünyayı yarattım.” şeklindeki “Kudsî Hadis” vasıtasıyla belirtmiştir. Burada geçen “gizli bir hazine idim” ifadesinin Arapçası “Küntu Kenz” şeklinde olup Alevi-Bektaşî edebiyatında “Küntu Kenz Sırri” olarak anılmakta ve bu sırra ulaşmanın yolu, benlik ve ikilik duygusunu yenerek bir olmak şeklinde tarif edilmektedir (Eröz, 1990: 192). Bu noktada, bir tür birlik tasarımı modeli olarak özetleyebileceğimiz vahdet-i vücut anlayışının yaratıcı ile yaratılan arasındaki ilişkiyi anlama çaba ve yöntemi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Eyüboğlu, Alevi-Bektaşî inancının vahdet-i vücut felsefesi ile tanışmasının tasavvuf kanalı ile 16. yüzyılda gerçekleştiğini ifade eder. Eyüboğlu’na göre Alevi-Bektaşîlerce söz konusu felsefî kavrayış daha da somutlaştırarak “en olgun insan”, “insan-ı kâmil” olarak gördükleri Hz. Ali’nin varlığında Tanrı’nın görülebileceğine, somutlaşabileceğine inanmışlardır Vahdet-i vücut inancına göre yalnızca Tanrı vardır. Diğer varlık türlerinin tamamı onun özündedir ve onun görünme, bilinme isteğinin sonucudur. Dolayısıyla vahdet-i vücut felsefesi, “bütün varlıkların Tanrı’da” olduğunu söyler. Vahdet-i mevcut inancının temel savı ise vahdet-i vücut anlayışının zıttını söyler: “Tanrı bütün varlıklardadır.” Bu anlayışa göre ayrı ayrı görünen bütün varlıklar birdir ve Tanrı kaynaklıdır. Söz konusu tasavvufî görüş, yalnızca ve bir tek Tanrı’nın

var olduğunu savunur. Vahdet-i vücud felsefesinde var olandan yola çıkarak Tanrı'ya ulaşılıyorken vahdet-i mevcut felsefesinde Tanrı'dan yola çıkarak var olana ulaşılır; ancak ikisinde de sonuç değişmez: Varlık, Tanrı üzerinden açıklanır. Her iki anlayışta da gerçek olan Tanrı'dır ve onun dışında kalan her şey geçici bir görünüşten ibarettir. Söz konusu iki felsefi düşüncenin kaynağını Yeniefatunculuk ve eski Hindî inançları teşkil eder. İslam tasavvufunda bu görüşler gözden geçirilerek yeniden yorumlanmış ve tasavvuf kanalı ile Alevi-Bektaşî inancına temas etmiştir (Eyüboğlu, 2010: 256, 263).

2.1.1.4. Tenasüh İnancı

Tenasüh¹⁸, ruhun öldükten sonra başka bir varlıkta tekrar var olacağına dair inancın isimlendirmesidir. Yeniden can bulunan varlık, bitki, hayvan yahut insan olabilir. Alevi-Bektaşî inanç sisteminin teolojik bileşenleri arasında tenasüh inancı da yer alır. Alevi-Bektaşî şiirinde tenasüh düşüncesi yoğun bir biçimde işlenmiştir. Alevi-Bektaşîlerce ölen kişinin ardından sarf edilen “devri daim olsun!” ifadesi de, tenasüh inancını yansıtan, ölen kişinin ruhunun başka bir varlıkta yeniden dirilmesi dileğini iletmeye dönük bir ifadedir.

“Ruh göçü” olarak özetlenebilecek tenasüh inancı, ruhun ölümsüz ve edebî olduğu fikri üzerine inşa edilmiştir. Bu inanç çerçevesinde, ruhun bir cisimden diğerine; bir insandan başka bir insana; hayvandan hayvana yahut insandan hayvana geçerek varlığını sürdürdüğüne inanılır (Cilacı, 2001: 354). Tenasüh inancı doğrultusunda, özü temsil eden ruh, ölümsüzdür. Sonsuz bir yolculuğu sürdüren ruh, başka bedenlerde tekrar can bulur. Ölüm, sınırlı olan beden, cismanî varlığın yaşadığıdır.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde ruh, tanrısal bir öz olarak algılanır. Bu tanrısal öz, evrenin içinden geldiğine inanılan; hareket eden doğanın kendisi olarak ezeli ve ebedî bir enerji biçimindedir ve eylene yönelerek doğa ya da doğa parçaları kimliğinde görünüşe taşınarak onlara dirilik ve devinim kazandırır. Tenasüh, bu ruh tasarımı üzerine inşa edilmiştir ve Tanrısal öz olarak algılanan ruhun, geçici bir süre için kaldığı bedenden ayrılarak, yine geçici bir süre için kalacağı yeni bir bedene, varlığa geçeceği inancıdır (Korkmaz, 2005: 578). Bu inanca göre, fenafillah mertebesine ulaşan insan bu

¹⁸ Tenasüh inancı, oldukça eski bir telakki olup inancın en fazla hâkim olduğu ve en fazla işlenip geliştirildiği yer Hindistan'dır. Burada doğan Budizm, tenasühü kendi doktrininin temeli yapmıştır. Monoteist dinler tarafından reddedilen tenasüh inancı, heterodoks yapılarda karşılık bulmuştur (Ocak, 2013: 184). Tenasüh inancının Alevi-Bektaşî inanç sistemine Budizm etkisiyle dâhil olmuş olması muhtemeldir.

âleme tekrar dönmez; Ali'nin nuruna intikal eder. Tenasüh inancı, Alevi-Bektaşî inanç sistemine hastır; diğêr tasavvuf ekollerinde yer almaz (Ergun, 2017: 463).

2.1.1.5. Devriye İnancı

Devriye, evrenin ve insanın Tanrı'dan çıkıp tekrar Tanrı'ya döneceği inancına dayanan tasavvufî bir ilkedir. Evrenin oluşumu ve insanın geçirdiği yetkinlik aşamalarını gösteren bu kavram, dünyaya önce cansız bir biçimde gelen varlığın, sonra bitki, daha sonra hayvan ve sonra da insan şekillerinde tecelli ederek sonunda insan-ı kâmile dönüşerek Hakk'a ulaşacağı inancına dayanır. İnsan-ı kâmile kadarki çizgiye kavs-i nüzul, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmakla başlayan Tanrı'ya dönüş çizgisine de kavs-i urûc denir. Tek bir kaynaktan gelen çokluğun tekrar aynı kaynağa dönmesini ifade eden bu süreç “devir” olarak adlandırılır. İnsan ruhunun Hak'tan ayrılıp tekrar Hakk'a dönünceye kadar geçirdiği serüveni açıklayan görüşe “devir nazariyesi” adı verilir. Aslına dönüş olarak değerlendirilen bu yolculuğun seyri daireye benzetilir (Gökbel, 2019: 222-223).

Tasavvuftaki “devir” düşüncesi, insan ruhunun ve evrenin yaratıcıdan çıkıp yine ona varacağı inancı kaynaklıdır. Bir'den gelen, tek bir kaynaktan zuhur eden çok'un aslına rücu ederek tekrar esas kaynağa dönüşü olarak özetlenebilecek devir düşüncesi, manevî âlemden maddî âleme gelen ruhların ilk ve asli mekânlarına geri gitmelerini açıklayan tasavvufî bir görüştür. Maddî âleme inen ruhların izledikleri yola “kavs-i nüzul” yahut “devre-i ferşîye”, dönüşte izledikleri çizgiyeyse “kavs-ı uruç” yahut “devre-i arşîye” isimleri verilir (Uludağ, 2012: 106).

Köprülü, tasavvuftaki devir düşüncesine ilişkin şu ifadeleri kaydeder: “Mevcûd âlemlerin en süflisi olan bu maddî âleme düşen bir varlık, önce cemâd, sonra nebât, sonra hayvan, sonra hayvan, sonra insan şekillerinde tecelli ederek, ondan da insân-ı kâmil şekline girer ve Hakk'a vasil olur. Yani, Vücud-u Mutlak'tan çıkıp bu hâkdâne indi ise, tekrar oradan çıkarak aslına rücu eder (1976: 322). Köprülü'nün devir düşüncesine ilişkin ifadeleri, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin tasavvuf kaynaklı teolojik bileşenlerinin birbirleriyle olan ilişkisine dikkat çeker niteliktedir. Köprülü'nün de işaret ettiği gibi, vahdet-i vücud, tenasüh, devir ve insan-ı kâmil inançları, birbirleri ile doğrudan bağlantılı olan ve aynı kaynaktan beslenen sistemli görüşlerdir.

Varlığın, tekvin, sudur yahut tecelli biçiminde tanrısal başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli aşamalardan geçerek yeniden Tanrı'ya dönüşü olarak (Korkmaz, 2005: 186) özetleyebileceğimiz devir nazariyesinin Alevi-Bektaşî inanç sisteminin biçimlenmesinde önemli bir yeri vardır. Söz konusu inanç zümresi tarafından ortaya konulan edebi toplamda, devir inancına ilişkin ifadelerle sıklıkla yer verildiği gibi, “devriye” adını taşıyan ve devir düşüncesi üzerine inşa edilmiş olan müstakil bir şiir türü dahi mevcuttur.¹⁹

2.1.1.6. Kültler

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin biçimlenmesinde, mitolojik kökenli kültürlerin önemli bir payı vardır. Eski Türk inançları kaynaklı bu kültürler, insanın kendini tabiatın bir parçası olarak gördüğü animist dünya görüşünün bakiyesi olarak değerlendirilebilir. Kültler, mitolojik göstergeler üzerinden okunmaları halinde anlamlı olan ve kültürel belleğin temel yapı taşlarını oluşturan sembolik yapılardır. Kutsal kabul edilen varlıklara karşı gösterilen saygının (Artun 2014: 328) isimlendirmesi olarak değerlendirebileceğimiz kült kavramı, inanç sistemlerinin biçimlenmesinde önemli rol oynar. Teolojik yapının biçimlenmesinde son derece önemli rol oynayan bu kültürler, Alevi-Bektaşî edebiyatından ritüel içeriklerine dek, inanç dairesinin her şubesinde karşımıza çıkmaktadır. Kült kavramının Alevi-Bektaşî inanç sistemindeki varlığına işaret ettiğimiz noktada, Ahmet Yaşar Ocak'ın kültün mevcudiyetinden söz edilebilmesi için sıraladığı şartlara bakmakta fayda vardır:

“a) Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,

b) Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,

c) Bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı.” (2002: 113)

Ocak tarafından sıralanan koşullar ışığında değerlendirdiğimizde, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin biçimlenmesi noktasında pay sahibi olan temel kültürlerin ocak, atalar,

¹⁹ Devriye türüne ilişkin ilk ciddi araştırma Rıza Tefkik Bölükbaşı tarafından yapılmıştır. “Peyâm- (Edebî İlave)” de “devriyeler” başlıklı bir makale yayınlarken devir nazariyesi kaynaklı ortaya konulan devriyelerin doğru anlaşılması noktasında tasavvuftaki yaratılış düşüncesinin idrak edilmesi gerektiğini kaydeder. Ayrıntılı bilgi için bk. Rıza Tefkik, 1914.

Hızır kültleri ile ağaç, su, güneş ve ay kültleri gibi diğer kültler olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

2.1.1.6.1. Ocak Kültü

Ateş kültü ile iç içe geçmiş bir kült olarak Alevi-Bektaşî inancında yer alan “ocak kültü”, sistemli bir hale gelerek inanç sisteminin merkezini teşkil eden ocak yapılanmasının temelinde yer alır. Araştırmacılar tarafından başlıca mitolojik kategorilerden biri olduğuna dikkat çekilen ateş kültü ise şamanizmde ateşin temizleme ve kötü ruhları kovma gücü barındırdığına olan inanç kaynaklı gelişmiştir. Ateşin ruhuna yönelik tertip edilen alkış ve dualar, eski Türklerde ateş kültü ile ocak kültürünün birbirlerinden ayrılmadığının göstergesidir. Ocak kültürünün bağlantılı olduğu bir diğer kült atalar kültürüdür. Şaman dualarında “atamızın yaktığı ocak” şeklinde ifadelerin yer alması, iki kült arasındaki bağlantıya işaretir (İnan, 1986: 66-68).

Zaman içerisinde farklı şekillerde varlığını sürdüren ocak kültü kaynaklı üç farklı anlam alanı mevcuttur. Bunlardan ilki, ateşin yakıldığı yer olan ocaktır. İkincisi, halk tababeti bağlamında, geleneksel yöntemlerle tedavi eden kişi yahut ailedir. Üçüncüsü ise dede soylu aileleri ifade eden ocak kavramıdır (Ekici-Öger, 2007: 1366). Ateş kültü ile iç içe geçmiş bir kült olarak Alevi-Bektaşî inancında yer alan “ocak kültü”, sistemli bir hale gelerek inanç sisteminin merkezini teşkil eden ocak yapılanmasının temelini teşkil etmiştir.

Alevi inanç sisteminin teolojik bileşenleri arasında yer alan ocak sistemi, kutsal soydan geldiğine inanılan karizmatik inanç önderleri etrafında şekillenen bir yapı arz eder. Ocak geleneği, Alevi inancının biçimlenmesinde ve sürdürülmesinde en büyük pay sahibidir. Keramet sahibi olduğuna inanılan erenlerin adlarını taşıyan ocakların her birinin silsile içerisinde bir yeri vardır. Söz konusu erenin gösterdiğine inanılan keramet ölçüsünde tayin edilen bu yer, ocaklar arasında hiyerarşik bir yapılanma oluşmasının sebebidir. Bu hiyerarşik düzen içerisinde bağlı bulunulan ocağa göre kimin dede, kimin talip soyundan geldiği ve bunun sürdürücüsü olacağı da belirlidir. Ocak geleneği, birbirini tamamlayan iki inanan kategorisinin varlığı ile ilişkilidir. Bu kategoriler: dedelik ve talipliktir.

Ocak kavramının merkezinde, karizmatik inanç önderleri yer alır. Söz konusu karizmatik inanç önderleri, Alevilerin dinî yaşantılarında olduğu kadar sosyal

hayatlarında da yeri olan kimselerdir. Dedesi oldukları ocağın adını aldığı erenin soyundan geldiklerine inanılan dedelerin birincil misyonu cem ritüellerini yönetmeleridir. İnanç yapısı ile sosyal hayatın kesişim alanında yer alan, taliplerin görgülerini görme, suçluyu yargılayıp gerekirse düşkün ilan etme, düşkünlüğü kaldırma, nikâh kıyma, ölen kişiyi dârdan indirme gibi ritüeller de, yine dede tarafından görülen hizmetler arasında yer alır.

Alevi toplumunda dedeler, Hz. Muhammed'in soyundan geldiklerine inanılması dolayısıyla yüksek statü temsilcisi olarak kabul görürler.²⁰ Denilebilir ki Alevi kültüründe, “*cemaati yönlendiren bir siyasal önder yerine, dini çizgide yükselen bir din törecisi vardır.*” Düşkünlüğün kaldırılması, cemlerin yönlendirilmesi, kurbanın niyazlanması gibi dinî sorumluluklar, dedenin sorumluluk alanına girer (Türkdoğan, 2013: 411). Dedelerin dinî bir otorite figürü olarak kendilerine yüklenen misyonları Ali Yaman toplu olarak şu şekilde sıralamaktadır: sosyal ve dinî açıdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantılarıyla örnek teşkil etme; toplumu aydınlatma ve bilgilendirme; toplumda birliği ve dayanışmayı sağlama; sosyal ve dinî törenleri (cem, cenaze, evlenme gibi) yönetme; adaleti sağlama, suçluları düşkün ilan etme; inancı, gelenek görenekleri uygulama ve aktarma; kutsal güçleri dolayısıyla maddi-manevi sorunu olanların, hastaların başvuru merkezi olma (2004: 83-84).

“Talip”, “isteyen” anlamında kullanılmakta olup henüz tarikata intisap etmemiş olan fakat intisap etmek isteyen kişiye denir. Bu anlamının dışında, Alevi-Bektaşî teolojisinde “talip” kavramı, seyit soyundan geldiğine inanılan ocakzâdeye tabi olan kişi-kişileri karşılamak için kullanılır. Ulu ocaklara mensup dedeler her yıl belirli zamanlarda taliplerinin hizmetini görmekle yükümlüdür. Bir yıl içerisinde işlenen suçların cezalarının kesilmesi, düşkün ilan edilmesi gerekenlerin düşkünlüğünün duyurulması, düşkün olanların -vakti geldiyse- düşkünlüklerinin kaldırılması, musahip kavline girecek olanların Musahip Ceminin bağlanması gibi hizmetler; dedenin talipler için gördüğü hizmetlerdir (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 408). Dede, soyundan geldiği ocağın adını yaşattığı kutsal şahsiyetin manevi kudretinden nasiplenmiş ve bu kudret ile dinî törenleri yönetmeye muktedir olan kişidir.

²⁰ Bektaşilikte dede/babanın seyyidü's sâdâtın olma zorunluluğu yoktur. Bektaşiler bu kurumun “bel evlatlığı” değil; “yol evlatlığı” ile yürümekte olduğunu ifade etmektedir. Dedelik için soy gütmeyen Bektaşiler, mürşitlik için Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelmeyi şart koşarlar. Çelebiler kolunda yalnızca mürşit, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan olmalıdır. Hacı Bektaş Veli de seyyid olarak kabul gördüğünden, mürşit, evlad-ı resulden olmaktadır (Soyyer, 1996: 127).

2.1.1.6.2. Atalar/Veli Kültü

Atalar/veli kültü, en eski Türk topluluklarında dahi varlığına rastlanan köklü bir kült olma özelliği gösterir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde yer alan bu kült, ataerkil aile yapısının sonucu olarak yorumlanabilir. Hunlarda yılda bir kere toplanılarak ata ruhlarına kurban kesilmesi, atalar kültünün etkisinden söz edebileceğimiz en eski ritüel olarak kayıtlara geçmiştir. Ölmüş atalara duyulan saygı, onların hatıralarının ve hatta eşyalarının dahi takdis edilmesine neden olmuştur. Eski Türklerin ölümlerini eşyalarıyla birlikte gömmelerinin sebeplerinden biri de budur. Budizm ve Maniheizm dinlerinin Türkler arasında yayılmasından sonra da etkisini sürdüren atalar kültü, tenasüh inancına da kaynaklık eder²¹ (Ocak, 2002: 62, 63). Ataların öldükten sonra da ruhları vasıtasıyla aile efradını koruyacağına yönelik inanç²², onlara karşı duyulan minnet hissini türlü biçimlerde ifade edilmesinin sebebidir (Kafesoğlu, 1980: 46).

Atalar/veli kültü, köken ile ilgili önemli bir mitolojik kategoridir. Türkler, kendilerine ata bildikleri şahıslar için büyük mezarlar yapmışlardır. Menşe mitinin bir alt tabakası olan ecdat kültü, ecdat olarak bilinen insana dünyevî birtakım görevler yüklenmesi esasına dayanır (Bayat, 2015: 187). Atalar/veli kültü, ölmüş ataları hatırlamak ve onlara kurbanlar sunmak gibi ritüellere kaynaklık eden ve özellikle ataerkil aile tipinin hüküm sürdüğü toplumların inanç sistemlerinde görülen bir külttür. Ölmüş ataların yaşayan nesle iyilik ve kötülüklerinin dokunabileceği inancı, atalara korku ile karışık bir saygı duyulmasının sebebidir. Atalara duyulan minnet borcunu ödeme arzusu dolayısıyla onlar için kurbanlar kesilmiş ve onlara hediyeler sunulmuştur. Ölmüş Atalarının da bir “özü-ruhu” olduğuna inanan Türkler, bu ruhu isimlendirmişlerdir. Bu ruha Altaylılar, “töz”; Yakutlar, “tangara”; Moğollar ise “ongon” adını vermişlerdir. Anlam olarak “köken-menşe-kök” anlamına gelen bu sözcüklerin tasvirleri genellikle kutsal sayılan hayvan ve nesnelere (Güzel, 2014: 122).

Atalar/veli kültü, İslamiyet öncesi Türk dininin en kesin inanışlarından birini teşkil etmesi dolayısıyla İslamiyet’in kabulünden sonra da yeni dinin elbisesini giyerek

²¹ Eski Türklerde ruhun ebediliğine inanılırdı. Eski Türkçede ruh, can sözcüklerini karşılayan “tin” sözcüğünün aynı zamanda “nefes” anlamına gelmesi, ölümü nefesin kesilmesi, ruhun bedenden ayrılması şeklinde tasavvur etmeleri, ölümü karşılarken “uçtu” şeklinde ifade etmeleri (Kafesoğlu, 1980: 47) ruh göçü olarak da özetleyebileceğimiz tenasüh inancının nüvelerini teşkil etmiş olabilir.

²² Atalar kültünde ölen her atanın ruhunun kült konusu olması söz konusu değildir, yalnızca saygıdeğer olanların ölümü bu şekilde karşılanır. Bu noktada, “ölüler kültü” ile atalar kültünü birbirinden ayırmak gerekir (Güngör, 2020: 26).

yaşamaya devam etmiş; İslamiyet öncesi dönemdeki atanın, kahramanın, din adamının yerini İslamiyet sonrasında keramet sahibi veliler almıştır. Halkı Müslüman olan ülkeler içerisinde en güçlü veli-evliya inancı Türk devletlerinde varlığını sürdürmekte olup Türklerin yaşadığı yerlerde yoğun bir biçimde kahramanlık yahut keramet gösteren veli mezarlarına rastlanmaktadır. Atalar/veli kültü, başta ölü ve mezar kültürleri olmak üzere pek çok kült ile iç içe geçmiş bir kültürdür. Köken ile ilişkilendirilen ataların canlı olduklarına, olağanüstü özellikler barındırdıklarına, kendilerine inananları mükâfatlandırıp olumsuz davranışları cezalandırdıklarına, şifa dağıttıklarına, iyi birer savaşçı olduklarına ve genellikle birbirleriyle akraba yahut arkadaş olduklarına inanılır (Peker, 2015: 126-127, 130). Atalar kültü, türbelerin varlığının ve bugün bile önemlerini kaybetmemelerinin temel sebebi olarak gösterilebilir. Ölmüş kimselerin ruhlarının dünyadaki ihtiyaç sahiplerine yardım edeceğine yönelik inanç etrafında gelişen bu kült, kadim Türk kültüründe inanç pratiklerinin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra da İslamî motiflerin eklenmesi ile yeni inanç ve kültür dairesine uygun hâle getirilen atalar kültürünün çevresinde çok sayıda inanış teşekkül etmiştir (Erdem, 2020: 344).

2.1.1.6.3. Hızır Kültü

Hızır, Arapça “yeşil” anlamına gelen “el-Hadr” kelimesinden türemiş bir sözcüktür ve çoğu kaynaklarda isimden çok lakap olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hızır hakkındaki inanç ve görüşler çeşitli olup Hızır'ın bir peygamber, bir veli, bir melek olduğu yönünde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hakkında çok sayıda rivayetin dolaşımında olduğu Hızır, Türklerde “Hızır” ve “Hıdır” isimleri ile bilinir (Ocak, 1999: 39-44). Hızır, Türk kavimleri arasında en yaygın olan inanç motifidir. İslamiyetten önce “Gök Sakallı”, “Ak Sakallı”, “Kocalar” şeklinde anılan eski Türk Kocaları, ad değiştirilerek Hızır olarak ortaya çıkmış, İslami çerçevede yeniden düzenlenerek kültürel bağlamdaki yerini almıştır. “Kıdır” ve “Kısır” adları ile de anılan Hızır, asâsı ve atları ile birlikte tasavvur edilmiştir. Hızır'ın en belirgin özelliği, ihtiyaç sahiplerine yardım etmesidir. Yoldaş ve kılavuz olarak görülen Hızır'a dualarda sıkça yer verilmiştir (Ögel, 2014: 113-120).

Hızır, sürekli halk arasında gezen, kalbi temiz insanlara yardım ederek onları kötülüklerden koruyan “kut iyisi”dir. Hızır tarafından sevilen insanın kutlu

kılınacağına, şansının artacağına ve işlerinin rast gideceğine inanılır. Kazak Türkleri arasında yaygın olan, “*Tanrı koldasın, Kıdır ondasın.*”, “*Kuday jarılgasın, Kıdır esirgesin.*”, “*Kıdır darısın, bak kalasın.*” şeklindeki alkışlar, Hızır’ın kültürel öneminin kanıtı niteliğindedir (Çetin, 2011: 33).

Hızır kültü, Alevi-Bektaşî inancında son derece önemli bir yer tutar. Hızır’ın hem nebilik, hem de velilik misyonuna işaret eden manevi bir karşılığı vardır. Hızır’ın darda ve zorda kalan, sıkıntıya düşen herkesin yardımına koşan ve insanları sıkıntılardan kurtaran, “*Hak’la Hak olmuş veliyullah*” olduğuna inanılır. Sıkıntılarda, ibadetlerde yardıma çağrılan Hızır, inanişe göre, Tanrı’nın evrende insan sıfatında yansımasıdır. Tanrı’nın bütün vasıflarının onda işaret olduğuna inanılmaktadır. Her gittiği yere mutluluk, sağlık, bolluk götüren Hızır; zor durumda kalanların yardımına koşar, hastalara şifa verir, bitkilerin yaşamasına ve yeşermesine vesile olur (Çelepi, 2009: 535). Alevi-Bektaşî şiirinde Hızır’a sıkça yer verilerek ondan genellikle darda kalanın imdadına yetişen bir figür olarak söz edilir. Pir Sultan Abdal’a ait şu dördlük, örnek olarak gösterilebilir:

*“Binbir adı vardır, bir adı Hızır
Her nerede çağırırsan orada hazır
Ali padişahdır, Muhammed vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi?”* (1994: 201-202)

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde, efsanevi ve mitolojik bir şahsiyete sahip olan Hızır’a yüklenen temel misyon, zor durumda olanın yardımına yetişmesidir. Bu misyona paralel olarak inanç sistemi bağlamında, “*Yetiş ya Boz Atlı Hızır!*”, “*Hızır yardımcınız olsun!*”, gibi alkış ifadeleri, ritüel yapıları dışında da kullanılmakta, gündelik hayat pratiklerinde karşılaşılan güçlüklerde de Hızır’dan yardım talep edilmektedir. Günümüzde, Hızır kültü, Orta ve Doğu Anadolu Alevilerinde daha güçlü bir biçimde yaşarken, Batı Anadolu Alevilerinde ve Babagan Bektaşîliğinde Hızır kültürünün etrafında oluşan anlam alanının daraldığı, onun yerine Hıdırellez olgusunun etki alanının geniş olduğu tespit edilmiştir.²³

²³ Hıdırellez’in kökeninde yer alan Hızır ve İlyas inancı ile Anadolu Alevilerine özgü bir kült olarak karşımıza çıkan “Boz Atlı Hızır”, algı ve tasarım olarak farklı kategorilere işaret eder. Hıdırellez, mevsimlik bir bayram olarak karşımıza çıkmakta ve Sünni Müslümanlarca da bilinmekte, kutlanmaktadır. Oysa Hızır, Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında temel bir kült olarak karşımıza çıkar (Er, 2018: 115).

2.1.1.6.4. Kurban Kültü

Kurban, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin merkezinde yer alan ve kökleri, İslamiyet öncesine dayanan bir kült ve ritüel olma özelliği gösterir. Jean-Paul Roux, eski Türklere ait ilk dönem metinlerinde dahi “adak adama” kavramına rastlandığına dikkat çeker. Roux’nun ifadesi ile adak, gerçekleşmesi istenen dilek ve isteklerin olması durumunda yahut himaye altına alınmış olmak karşılığında edilen bir çeşit teşekkür mahiyetindedir. Kurban merasimini genellikle hükümdar, özel olarak yetkilendirilmiş bir devlet büyüğü yahut deneyimli bir şaman yönetir (2011: 88).

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde “kanlı” ve “kansız” olmak üzere iki türlü kurban anlayışı mevcuttur. Kanlı kurban, hayvanın kesilmesi, kan akıtılmasına verilen isimdir. Kansız kurban ise kan akıtmadan çeşitli yiyecek ve içeceklerin dağıtılması, sunulmasıdır. Alevi-Bektaşî inanç sisteminde “kanlı kurban” kozmosu, düzeni sembolize eder. Alevi inancında ocaklararası farklılıklar olmakla birlikte, genellikle Musahip Kurbanı Cemi ritüelinde kurbanı ait yürek ve ciğer, dede ve musahip olan kişiler tarafından yenilir. Yine Keçeci Baba gibi kimi ocaklarda kurbanın “döş” adı verilen kısmının dedeye, kürek kemiğinin olduğu kısımına zâkire verildiği bilinmektedir. Kurban derisinin ve kafasının âşığa verildiği ocaklar da mevcuttur (Köse, 2017: 162). Kurban ritüelinin bu denli sistemli gerçekleştirilmesi, hangi parçasının hangi hizmet sorumlusuna verileceğinin belli olması, özel bir yöntemle gömülmesi gibi detaylar, kurban kültürünün Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamındaki yerinin genişliğini kanıtlar niteliktedir.

Alevi-Bektaşî inancında, kurban kavramı etrafında geniş bir ritüelik anlam alanı geliştirilmiştir. Kurban, Alevi-Bektaşî inancında “lokma” ve “tercüman” isimleri ile de karşılaşılır. Cem ibadetinin de merkezinde yer alan kurban ritüeli, tığlanma zamanına yahut nedenine uygun olarak “İkrâr kurbanı, dâr kurbanı, yıl kurbanı, musahip kurbanı, yol kurbanı” gibi isimlerle anılır. Alevi-Bektaşî ibadetlerinde kurban ritüeli, cemdeki diğer ritüelik uygulamaların önüne geçer ve cem ritüelinin adlandırılmasında da kullanılır. Yapılan alan araştırmasında, “Musahip Cemi” yerine “Musahip Kurbanı Cemi”; “İkrâr Cemi” yerine “İkrâr Kurbanı Cemi” gibi kullanımlara rastlanmıştır.

Alevi-Bektaşîlikte kurbanın tığlanıp dağıtıldığı ritüelik bağlamların farklılığını ifade etmek için kullanılan, içeri kurbanları ve dışarı kurbanları şeklinde iki ayrı

Hızır kültürünün daha az güçlü olduğu ocak yapılanmalarında Nevruz etrafında oluşan anlam alanı daha geniştir.

adlandırma söz konusudur. İçeri kurbanları ile kast edilen, lokmanın dışarı çıkmadığı, kurbanın cem bağlanan yerde tığlanarak yalnızca cem erenleri arasında dağıtıldığı kurbanlardır. Bu bağlamda; Görgü Kurbanı, Muharrem Orucu Kurbanı, Düşkün Kaldırma Kurbanı, Abdal Musa Kurbanı, Dârdan İndirme Kurbanı ve Musahip Kurbanı içeri kurbanları olarak sıralanabilir. Dışarı kurbanları ise tığlanan kurbanın cem ritüeli bağlamının dışında da dağıtıldığı kurbanlardır. Bunlar: adak kurbanı, Hızır kurbanı, Nevruz kurbanı, Hıdırellez kurbanı, Kurban Bayramı kurbanı şeklindedir.

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde kurban ve cem ritüelleri arasında semantik bir ilişki mevcuttur. Kurban, cem ritüelinin odağını teşkil eden bir kavramdır. Cem ritüeline bağlı olarak sunulan kurbanlar, diğer zaman ve mekânlarda sunulan kurbanlara göre farklı algılanır. Ceme bağlı sunulan kurbanlar ile ceme bağlı olmadan sunulan kurbanlar, müstakil yapı ve işlevleri ile anlamlı hale gelir ve bu yapısal- işlevsel durum, inanç yapısının dinamizminin sağlayıcısıdır (Köse, 2019: 171-172). Alevi-Bektaşî inanç sisteminde ritüelik yapıların merkezinde kurban olgusu yer alır; kurbansız cem bağlanmaz.

2.1.1.6.5. Diğer Kültler

Ağaç kültü, Alevi-Bektaşî inancının biçimlenmesinde pay sahibi olduğunu ifade edebileceğimiz kültürler arasında yer alır. Eski Türk inancında da oldukça önemli bir yere sahip olan ağacın, “kozmetik ağaç”, “hayat ağacı” şeklinde anıldığı ve göğün direği olarak kabul edilerek kutsiyet atfedildiği bilinmektedir (Ergun, 2004: 145-191). Ağaç kültürünün izlerine, eski Türk dualarında da rastlanır. Uğruna kurban töreni tanzim edilen ağaçların dahi mevcut olduğu eski Türk inancında, ağaca kurban sunulurken edilen duaları şöyle örneklendirmek mümkündür: “Altın yapraklı mübarek kayın, / Sekiz gölgeli mukaddes kayın, / Dokuz köklü, altın yapraklı bay kayın, / Ey mübarek kayın ağacı, sana kara yanaklı / Al kuzu kurban ediyorum.” (İnan, 1976: 39). Alevi-Bektaşî inancında da Tahtacı Alevileri tarafından ağaç kesilmeden önce okunmak üzere tertip edilen dualar mevcuttur. “Ağaç kesme gülbangı” şeklinde adlandırdıkları bu dualar, inanç sisteminde bir kült halinde yer alan ağacın ulu varlığına sığınmaya dönük ifadeler barındırmaktadır: “*Beni bu dağlarda kazalardan, belalardan koru. Kazancımı kabul eyle. Haram lokma hanemize girmesin. Kötüye, uğursuza yoldaşlık etme. Yolumuz*

doğruluk yolu olsun. Doğanın bütün nimetlerine aşk ile!"²⁴ Ağaca ve ormana kutsiyet atfedilmesiyle ilişkili olarak geliştirilen çok sayıda inanma ve kaçınma da mevcuttur. Genç ağaç kesmemek, doğaya zarar vermemek, kutsal kabul edilen ağaçları kesmemek ve onlara saygısızlık etmemek (Duymaz-Şahin, 2008: 121) bunlardan bazılarıdır. Muharrem ayında ağaç kesmenin yasak olduğu Alevi-Bektaşilerde, çam, lâdin, köknar, ardıç, karadut, çınar ve katran ağaçları kutlu sayılır ve etrafında başka ağaç bulunmayan tek ağaçlar takdis edilir (Ocak, 2002: 135).

Alevi-Bektaşi inancının biçimlenmesinde pay sahibi olduğunu ifade edebileceğimiz bir diğer kült "güneş ve ay" kültüdür. Oldukça eski bir kült olan "güneş" kültü, taşıdığı önem bakımından "ay" kültünün önüne geçer zira güneş yaşamın ana kaynağıdır (Roux, 2011: 94). Alevi-Bektaşi inancında Güneş'in Hz. Muhammed'i, Ay'ın ise Hz. Ali'yi sembolize ettiğine inanılır. Bu gerekçe ile Alevi-Bektaşiler, yeni ayın doğduğu akşam yüzlerini aya doğru dönerek *ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!* şeklinde niyaz ederler ve avuç içleri yukarı gelecek şekilde dua ederler. Hz. Ali'yi sembolize ettiğine inanılan Ay'a saygı göstermek için Ay tutulmasında tutulma hadisesi sona erene kadar Ay'a doğru yönelerek niyaz edilir (Selçuk, 2008: 75-76).

Su kültü, Alevi-Bektaşi teolojisinde yeri olan bir diğer kültür. Suyun bir ruhu olduğu inancına dayanan bu kült, temizliğin, saflığın ve arınmanın sembolü olarak inanç evreninde yer tutar. Beş temel elementten biri olan su, kutsanmış bir karakter gösterir²⁵ (Roux, 2011: 115). Eliade, suyun kutsala ait potansiyelin tamamını simgelediğini kaydeder. Su, her kozmik tezahürün esasıdır ve ilk cevheri sembolize etmektedir. Yaradılışın her aşamasında su, hayatın ve gelişmenin kaynağıdır (2005: 225, 226). Alevi-Bektaşi ritüellerinde suyun önemli bir yeri vardır. Sembolik bir arınma, ruhen temizlenme ritüeli olarak cemlerdeki sakka suyu hizmeti, suyun teolojik önemine dikkat çeker niteliktedir. Sakka suyu hizmetinin hizmet pirinin İmam Hüseyin olduğuna inanılmakta ve Kerbela hadisesini de telmihen sakka suyunun cem halkasının üzerine serpiştirilmesiyle manevi arınmanın gerçekleşmesi amaçlanır.

²⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=sCE9XmMINGw>, Erişim Tarihi: 12.12.2020

²⁵ Özellikle Göktürklerin ve Uygurların kutsal saydıkları su kaynakları ve ırmakların olduğu bilinmektedir (Güzel, 2014: 118).

2.1.2. Toplumsal Hayatı Düzenlemeye Yönelik Unsurlar

Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde, kapalı toplum yapısı özelliği göstermesinin bir sonucu olarak günlük yaşamın düzenlenmesi ile ilgili kendi içlerinde çözümler üretmek üzere sosyal kurumlar ortaya konulmuştur. İnanç öğretisinin kendi etik normları üzerine inşa edilen bu yapılar sosyal yaşantıyı düzenlemeye, insanlar arasındaki ilişkileri tanzim etmeye ve denetlemeye dönük olup kurumsal özellik göstermektedir. Alevi- Bektaşî inancına mensup toplulukların genellikle merkezi yapılanmalardan uzak yapı birimlerinde ikamet etme eğilimi gösterdiği dönem ve koşulları altında etkisi çok daha yoğun ve yaptırımları çok daha güçlü olan bu kurumların günümüz dünyasında etki alanları daralmıştır.

İçeriği, kural ve kaideleri geleneksel yapı içerisinde biçimlenen bu yapılar, kendi içerisinde tutarlık gösteren sistemli yapılardır. Teolojik boyutun sosyal yaşantıya dönük uygulamalarını içerdiğini ifade edebileceğimiz bu kurumlar, verdikleri yanıtlarla söz konusu inanç dairesinin ahlâki içeriğini de sistematize etmektedir. Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında ortaya konulan ve toplumsal hayatı düzenlemeye dönük yaptırımları olan bu yapılar: ikrâr ve musahiplik kurumu ile düşkünlük kurumudur.

2.1.2.1. İkrâr ve Musahiplik Kurumu

İkrâr olgusu, Alevi-Bektaşî inanç evreninde musahiplik kurumunu da içerisine alan ve yola girişi ifade eden bir kavramdır. Söz vermek anlamına gelen “ikrâr verme” ritüeli, söz konusu inanç dairesi bağlamında son derece önem arz eder. İkrâr olgusu altında, ikrâr alma ritüelini ve ikrâr alma ritüeli ile dâhil olunan musahiplik kurumunu ele almamız mümkündür. İkrâr alma ritüeli, Alevi anne babadan dünyaya gelen erkek çocuğuna uygulanan bir inanç pratiği olup hizmetlerini musahiplik kurumu üzerine icra eden Alevi ocaklarında görülür²⁶. Ocaklara göre ikrâr alma yaşı değişmekle birlikte, genellikle evlilik öncesi yahut on sekiz yaşından sonra ikrâr alınır. Musahiplik üzerine erkânlarını yapan ocaklarda, talip pir huzurunda iki kez ikrâr verir. Bunlardan ilki evlenmeden önce olandır. Bu ikrârın amacı, evlenecek bireyin dünyaya gelecek çocuğunun ikrârsız bir babadan dünyaya gelmemesi ve musahiplik ikrârının kapısının

²⁶ Tahtacı Alevilerinde “oğlan ikrârı alma” ve “kız ikrârı alma” şeklinde iki ikrâr ritüeli daha mevcuttur. Uygulamanın içeriği ve ayrıntılı bilgi için bk. Kúpeli (haz.), 2017: 175-181.

açılmasıdır. Evlenmeden önce verilen bu ikrâr, “tarikata aşılama” şeklinde anılır. İkrâr veren talip bu sözü verdikten sonra musahip olup yola gireceğini de belirtmiş olur. Bu ikrâr “bel ikrârı” şeklinde de isimlendirilir ve ele, dile, bele sahip olunacağına dair söz verilmesi esasına dayanır (Ersal, 2016a: 481).

Sözlük anlamıyla musahiplik, Arapça kökenli bir sözcük olup “*sohbet, arkadaşlık eden kimse*” ve “*tatlı konuşmaları ile büyüklerin, özellikle padişahların güzel zaman geçirmelerini sağlamakla görevli kimselere verilen unvan*” (2009: 1422) gibi anlamlar taşımaktadır. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*’nde musahibin anlamını: “*Tarikat arkadaşı, yoldaş, birlikte nasip alan canlar, tarikata yeni giren müride yol gösteren ve erkân öğretene tecrübeli ve kıdemli mürit*” (2012: 256) olarak verir. Alevi-Bektaşî geleneğinde musahiplik, birbirlerine yaşam boyu maddi-manevi yardımda bulunacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına ve çeşitli sorumluluklarla birbirlerine bağlı kalacaklarına dair iki kişinin dinî bir temsilcinin önünde akit yaparak oluşturdukları, ikrâr kavramı etrafında biçimlenen kuruma işaret eder.

Musahiplik, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde yer alan ve pratiğe dönük düzenlemeleri barındıran önemli bir kurumdur. Hayat boyu sürdürülen yol kardeşliğine işaret eden kurumsal yapı, Alevi-Bektaşî çevrelerde günümüze dek yaşatılmış olup inanç sistematığının temeline oturtulmuştur. Etrafında gelişen çeşitli ritüelik uygulamalarla kültürel bir yanıt olma özelliği gösteren musahiplik, sistematik önermeler bütünü de içermesi bakımından ahlaka ilişkin bir yapıya işaret eder. Musahiplerin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları, ahlaki bir içeriğin varlığının göstergesidir. Musahipliğin gereklerini yerine getirme ve kuruma itaat, bireyin otonom bir varlık olarak iyiyi arzulamasından kaynaklanır.

Musahiplik, kişilerin cem ritüelinde dedenin önünde görgüsünün yapılarak ikrâr verip hayatının sonuna dek bu ikrâra bağlı ve kardeş kalacaklarına, birlik içerisinde yaşayarak birbirlerine yardım edeceklerine ve birbirlerinden yüz çevirmeyeceklerine dair etmiş oldukları büyük bir ant sonucunda kurulur. Musahiplik kurumu, Alevi-Bektaşî geleneğinin sürekliliğini sağlayan başat unsurlar arasında yer alır. Sosyal dayanışmayı perçinlemek açısından önemli bir işleve sahip olan musahiplik, “*verili kutsal yasa hükmünce birbirine kardeş ilan edilmiş Alevîlerin birbirlerinden haberdar olmalarını, birbirlerinin tanımlanmış yanlışlarına engel olmayı, cemaatin sürekliliğini, birlik ve beraberlik içinde Dede merkezli olarak yürütmeyi mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda oluşabilecek sınır ihlalleri, öğretiden (yol) sapma olarak*

değerlendirilmektedir.” (Subaşı, 2005: 29, 71). Söz konusu yaptırımlar ve düzenlemeler, musahiplik kurumunun salt etrafında oluşan ritüelistik uygulamalarla kültürel bir yanıt olma özelliği göstermediğini, aynı zamanda ahlak düşüncesine ilişkin önermeler taşıdığıının göstergesidir.

Musahip olma yükümlülüğü, İmam Cafer Sadık’ın buyurduğuna göre yedi farzdan, yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülüğün birisidir. Talipler, üç sünnet ve yedi farzı bilmek ve tanımakla yükümlüdür. Farzların ilki ise bir musahibe sahip olmaktır. Farzlar, tarikat yapısının yedi temelini oluşturur ve onlara riayet etmeksizin cem ritüeline katılım sağlanmaz. Buyruk’ta musahiplik, Şeriat kapısından Tarikat kapısına geçişin simgesi olarak ifade edilir. Bireysellikten çıkarak toplumsallığa geçişi sembolize eden Tarikat kapısı, on makamdan oluşur. Buyruk’ta söz konusu on makam şöyle sıralanmıştır: *“Kişiliğini bulmak, dayanışma, soy bilinci, toplumsal bellek, umut, seçim, uyum, eli açıklık, sevgi, dostluk ve hoşgörü.”* (Bozkurt, 2015: 72-78). Makamların isimlerinden de anlaşılacağı üzere, tarikata girişin sağlayıcısı olan musahiplik kurumu, bireyin sosyal hayat içerisindeki konumlanışını tayin etmeyi amaçlar.

Musahip sahibi olmanın Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin yolundan gitmek olarak ifade edildiği Buyruk’ta, Tarikat kapısından geçişin bireysel olamayacağını, kardeşlik andı ile iki aile olarak girileceğinin ve yol kardeşliği andının yaşam boyu bağlayıcılığı olan kutsal bir ant olduğunun altı çizilir. Dış dünyaya karşı toparlayıcı bir değerler bütününe işaret eden musahipliğin ilkelerinin bozulması, anda riayet etmeyen kişinin toplum dışına itilmesine ve düşkün ilan edilmesine sebebiyet verir. Geleneğe göre her Alevi, Hak yoluna girmeden önce musahip tutmak durumundadır.²⁷ Ekonomik yardımlaşmayı da içeren musahiplik, bir dayanışma kurumudur. Buyruk’ta musahipliğin iktisadi yaptırımına ilişkin: *“Yolkardaşları birbirine paralarını alıp verirken paralarını saymayacaklardır. Biri yoksul düşerse öteki elinden tutacaktır. Birinin işi bozulsa öteki yardıma koşacaktır. Biri anaparasını kaybetse öteki öz parasını onunla bölüşecektir. İnancın ilkelerine göre, kardeşler malı mana canı cana katacaklardır.”* (Bozkurt, 2015: 73) ifadeleri yer alır. Söz konusu ifadelerden de anlaşıldığı üzere musahiplerin birbirlerine karşı yükümlülükleri, bir çeşit sosyal dayanışma ağı oluşturur.

²⁷ Alevilikteki musahiplik geleneği ile Bektaşî tarikatındaki musahiplik geleneği, kaideleri açısından birbirinden farklılık gösterir. Alevilikte musahip sahibi olmayanlar erkândan geçemez ve lokma yiyemezken Bektaşîlerde tarikata girmek için musahip tutmak şart olmadığı gibi, musahipler birlikte erkândan geçmezler, tek tek geçerler (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 396).

Buyruk'ta musahiplerin çocuklarını birbirlerinden ayırmamaları gerektiği vurgulanır ve bu gereklilik verilen örnekle somutlaştırılır. Sözgelimi, ırmaktan geçerken kendi çocuğu ile musahibinin çocuğu boğulma tehlikesiyle karşılaşırsa kişi kendi çocuğundan önce musahibinin çocuğunu kurtarmalıdır. Musahiplerin yaptıkları, hatta onların ergin olmamış çocuklarının yaptıkları dahi birbirleri için bağlayıcıdır. Musahipler birbirlerini yanlış yapmaktan alıkoymakla yükümlüdür (Bozkurt, 2015: 73, 74).

2.1.2.2. Düşkünlük Kurumu

Düşkünlük kavramı, terim anlamını tasavvufî bağlamda kazanan bir kavramdır. Tasavvuf öğretisinde, şeriata yahut tarikata uymayan herhangi bir şeyi yapan kişi mürşidi tarafından yoldan düşkün olmuş sayılarak “düşkün” ilan edilir. Düşküne “yolsuz”; düşmeye ise “düşkün olmak”, “yolsuzluk etmek”, “yolsuz olmak” denilir (Gölpınarlı, 2017: 101). Alevi-Bektaşî inancında sosyal yaşantıyı düzenlemeye dönük uygulamalar da mevcuttur. İnanç sisteminin ahlaki boyutuna paralel olarak geliştirilen bu uygulamalar, insanlar arasındaki ilişkileri tanzim edip toplum hayatına biçim vermeye yöneliktir. Belirli kural ve kaideleri olması, sürdürülebilirliği ve kendi içerisindeki tutarlılığı dolayısıyla kurumsal bir yapı arz eden düşkünlük hukuku da Alevi- Bektaşî inanç ve kültür dairesi içerisinde inşa edilen, suç, kabahat ve adalet kavramlarının neliği üzerine sistemli önermeleri ve hükümleri bulunan, yaptırım gücü olan, teolojik ve sosyal bir yargı sistemidir.

Alevi-Bektaşîlikte, dedelik kurumunun en önemli işlevlerinden biri, toplum içerisinde adaleti sağlamaktır. Adaletin toplum içerisinde tesisi için, suçlular tespit edilerek inanç önderleri tarafından yargılanır ve cezalandırılır. Böylelikle düzenin bozulması engellenmiş olur. Bir çeşit hukuksal kurum şeklinde ifade edilebilecek düşkünlük, toplumsal bir yaptırım ve kontrol unsurudur (Yaman, 2009: 203). Düşkünlük kurumu, *“değerler sisteminin, normların korunması için gerekli olan yaptırımları belirlemekte ve bu yaptırımların uygulanışını düzenlemektedir. Etik değerler toplumsal yaşamın içinden çıkar. Toplum onları anlamlandırır ve yüceltir. Bu değerlerin yıpratılması, çiğnenmesi hoşgörü ile karşılanmaz. Alt kültür grupları, “büyük toplum” a karşı direnebilmek için güçlü hiyerarşi, sağlam norm sistemi oluşturmak zorundadırlar. Alevi-Bektaşîler de bu yolu seçmişler, kendilerine özgü, “büyük toplum” un sistemine alternatif olan sistemlerini kurmuşlardır.”* (Bal, 1997: 64).

Düşkünlük hukuku çerçevesinde tayin edilen kural ve kaideler, Alevi-Bektaşî toplumunun güçlü ahlak yapılanmasının kanıtı niteliğindedir. Alevi-Bektaşî inancında kul hakkı kavramı son derece önemlidir. İslam dininin “Tanrı’nın kul hakkı hariç insanın diğer eksikliklerini affedebileceği” prensibine uygun olarak Alevi-Bektaşîlikte, üzerinde kul hakkı olan kimseler ibadete katılamaz, toplumdaki dışlanırlar. Ancak dede tarafından toplumun huzurunda o sorun çözümlü “düşkün kaldırma”, “yuğma” gerçekleştirildikten sonra tekrar katılmaları mümkündür. Cem başlamadan topluluk içerisinde sorunlar konuşulup halledilir. Dede ceme başlarken cemaate herkesin birbirinden razı olup olmadığını sorar. Yıllık görgüden geçen talipler, yapılan hatanın tekrarlanmayacağına dönük yemin ederler ve görgülerinin görülmesi ile manevi temizliğe ulaşmış olurlar. Böylelikle ceme katılabilir ve kurban lokması yiyebilirler (Yaman, 2009: 204).

Alevi-Bektaşî inancına mensup bir kimsenin düşkün ilan edilmesine sebebiyet veren durumlar şunlardır: haksız yere eşini boşamak, haram kazanç sağlamak, yalancı şahitlik yapmak, nefsine hâkim olmamak, hırsızlık yapmak, cinayet işlemek, vergi ve askerlik borcu gibi vatan borcunu ödememek, evlatlık görevlerini yerine getirmemek, insanlara zarar vermek, komşuyu incitmek, işçi ve yetim hakkı yemek.²⁸ Bu suçlardan herhangi birini işleyen kişi “yol düşkünü” ilan edilir ve bu, Alevi-Bektaşîlerce son derece küçük düşürücü bir durum olarak kabul edilir. Düşkün kişi, toplum tarafından dışlanır ve ailesi dahi ona sahip çıkamaz. Düşkün ilan edilen kişinin musahibi de manevi açıdan topluluk önünde, musahibinin işlediği suçtan dolayı sorumlu kabul edilir (Yaman, 2009: 205).

2.1.3. Felsefi ve Kültürel Yapıyı Biçimlendiren Unsurlar

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin inanç öğeleri ile sosyal ve kültürel yapıların iç içe geçtiği bir yapı teşkil ettiğinden yukarıda söz etmiştik. Yapının tasavvufi bir duyuş

²⁸ Alevi-Bektaşîlikte yola aykırı bulunan tutum ve davranışlar, sözlü gelenek içerisinde aktarılmalarının yanında, çeşitli yazılı kaynaklarda da yer almaktadır. Temel erkânname niteliğindeki *İmam Cafer Sadık Buyruğu* içerisinde, hemen her suçun karşılığı yer almakta olup yola aykırı durumlar belirtilmiştir. Bunun yanında, Alevi-Bektaşî inancının yaşandığı farklı coğrafyalarda, Buyruklar’da yer alan kaidelere ek olarak hazırlanan, günlük hayatı tanzim etmeye dönük “ahidnâme” örneklerine rastlanır. Eskişehir’de yer alan Seyyid Battal Gazi Dergâhına bağlı ocakzadeler tarafından ortaya konan *Ahidname*, (Noyan, 1976: 189), Isparta Senirkent-Uluğbey’de tespit edilen *Veli Baba Sultan Ahidnamesi* (Ersal, 2007) ve Malatya ve çevresinde yaygın Balıyan Aşireti dedeleri tarafından alınan düşkünlük kararlarını içeren *On İki Burç* (Yaman, 2009) başlıklı metinler, ahidname örneği olarak gösterilebilir.

alanı üzerine inşa edilmiş olması, inanç unsurlarından sosyal yaşantıyı düzenlemeye dönük kurumlara dek etki ettiği gibi inanç sistemi etrafında, felsefi ve kültürel bir boyutun da gelişmesinde etkili olmuştur. Alevi-Bektaşilik, salt inanç ve ibadet kavramları ile açıklanabilecek bir yapı değildir. Söz konusu sistemin teolojik boyutunu ve ibadet biçimlerini doğrudan etkileyen felsefi ve kültürel bir arka plan mevcuttur. Bu unsurlar, Alevi-Bektaşi inancının biçimlenmesinde pay sahibi olan, teolojik alanın bileşenleri ile sosyal yaşantıyı düzenlemeye dönük kurumlarla karşılıklı ilişki içerisindedir ve tasavvufi kavrayışın çıktıkları olarak değerlendirilmeleri mümkündür. İnanç öğretisinin düşünsel arka planını şekillendiren bu unsurları: “Dört Kapı Kırk Makam” anlayışı, “Güruh-u Naci” anlayışı, “İnsan-ı Kamil” anlayışı şeklinde sıralamak mümkündür.

2.1.3.1. Dört Kapı Kırk Makam Anlayışı

Alevi-Bektaşiliğin felsefi ve ahlaki boyutlarının biçimlenmesi noktasında, “Dört Kapı Kırk Makam” şeklinde anılan tasavvufi anlayışın büyük payı vardır. Bir çeşit ahlak felsefesi olarak değerlendirebileceğimiz bu anlayış, kendi içinde sistemli bir yapı arz eder. Bu yapı, ahlaki önermeleri olan bir yapıdır ve Alevî Bektaşi inancının etik boyutunun biçimlenmesi noktasında son derece etkilidir. Dört kapı, sırasıyla: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikattir (Coşan (haz.): 1990). Bu dört kapı, insan-ı kâmil olmak ve Tanrı’ya ulaşmak için tarikat mensubunun sırasıyla geçmesi gereken aşamalara işaret eder. Ancak bu dört kapıdan layıkıyla geçebilen kişi tarikat ehli olabilir. Dört kapı kırk makam anlayışı uyarınca her kapı on makamdan oluşur. Her makamda tasavvuf ehlinin yerine getirmekle yükümlü olduğu hususiyetler vardır. Bir kapıdan diğerine geçiş ancak makamların tamamının gerekliliklerini yerine getirmekle mümkündür.

Hacı Bektaş Veli, *Makâlât* adlı eserinde kapıları ve makamlarını tek tek sıralayarak bilgi verir. Şeriat kapısının birinci makamı iman etmektir. İkinci makam: ilim öğrenmek; üçüncü makam: namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücün yetiyorsa hacca gitmek, seferberlik zamanı düşmana karşı gelmek ve cenabetten temizlenmektir. Dördüncü makam: helal kazanmak ve faizi haram bilmektir. Beşinci makam: nikâh kılmaktır. Altıncı makam: hayz ve loğusalıkta cinsi münasebeti haram bilmektir. Yedinci makam: sünnet ve cemaat ehillerinden olmaktır. Sekizinci makam:

şefkattir. Dokuzuncu makam: temiz yemek, temiz giyinmektir. Onuncu makam: iyilikten yana olup yaramaz işlerden sakınmaktır.

İkinci kapı, tarikat kapısıdır. Tarikat kapısının ilk makamı, pirden el alarak tövbe etmektir. İkinci makam: mürit olmak; üçüncü makam: saç kesip sakal tıraşı olmak ve elbise değiştirmektir. Dördüncü makam: nefis ile savaşarak olgunlaşmak ve pişmektir. Beşinci makam: hizmet etmek; altıncı makam: korkudur. Yedinci makam: ümit etmektir. Sekizinci makam: hırka, zenbil, makas, seccade, subha, ibrat ve asadır. Dokuzuncu makam: sahip-makam, sahip-cemiyet, sahip-nasihah ve sahip-muhabbet olmaktır. Onuncu makam ise aşk, şevk, sefa ve fakirliktir.

Üçüncü kapı, marifet kapısıdır. Marifet kapısının birinci makamı, ilimdir. İkinci makam: cömertlik; üçüncü makam: hayâ; dördüncü makam: sabır; beşinci makam: perhizkârlık; altıncı makam: korku; yedinci makam: edep; sekizinci makam: miskinlik; dokuzuncu makam: marifet; onuncu makam: kendini bilmektir.

Dördüncü kapı, hakikat kapısıdır. Hakikat kapısının ilk makamı, toprak olmaktır. İkinci makam: yetmiş iki milleden bir nazarla bakmak, kimseyi ayıplamamaktır. Üçüncü makam: elinden geleni esirgememektir. Dördüncü makam: dünyada yaratılmış olan bütün nesnelere kendisinden emin olmasıdır. Beşinci makam: mülk sahibine yüzünü sürüp yüzünü (yaratılış sebebi olan Muhammed nurunu) bulmaktır. Altıncı makam: sohbede hakikat sırlarını söylemektir. Yedinci makam: seyr-i sülûktür. Sekizinci makam: sır; dokuzuncu makam: münacat; onuncu ve son makam: Çalap Tanrı'ya ulaşmaktır (Coşan (haz.), 1990: 10-20).

Hoca Ahmet Yesevî'nin *Fakrname* adlı eserinde yer verdiği Dört Kapı Kırk Makam anlayışı ile Hacı Bektaş Veli'nin *Makalat* eserinde sıraladığı kırk makamdan otuzu, aynı denilecek kadar birbirine yakındır. Diğer on tanesinin farklılığı ise ifade değişikliklerinden kaynaklanmaktadır (Güzel, 2002: 51). Alevi-Bektaşî inancının felsefi ve kültürel içeriğinin biçimlenmesi noktasında belirleyici olan dört kapı kavramı, erdemli bir yaşamın nasıl yaşanacağına yönelik ahlaki önermeler içerir. Birinci kapı olan Şeriat kapısı; insanın kendisini ve evreni tanıdığı, kendisinin ve yaratıcının farkına vardığı bir deneyimleme sürecine işaret eder. İkinci kapı Tarikat kapısıdır ve bu kapıya geçiş ancak Şeriat kapısının doğru idraki ile mümkündür. Tarikat mertebesinde ikrâr vererek edep erkân öğrenmek, yola talip olmak esastır. İkinci kapıdan yola girerek geçen talibin üçüncü kapı olan Marifet kapısında nefisini eğitmesi, insani zaaflarından sıyrılması beklenir. Dördüncü ve son kapı olan Hakikat kapısına ancak üç kapıdan layıkıyla geçen talipler ulaşabilir. Bu kapı artık insan-ı kâmil olma yolunda atılan adıma

işaret eder. Talibin Hak ile bütünleştiği, tasavvuf görgüsünü tamamladığı, tenden geçip tîne vardığı bu kapıya ulaşan kişi, artık yol göstermeli, irşat vazifesinde bulunmalı, bildiklerini aktarmalıdır. Dört kapı kırk makam anlayışı belirli anahtar sözcükler ile özetleyecek olursak: Şeriat Kapısı: iman; Târikat Kapısı: ibadet, Marifet Kapısı: irade ve Hakikat Kapısı: İrşat kavramları ile karşılanabilir.

2.1.3.2. Güruh-u Naci Anlayışı

“Güruh-u Naci”, kurtarılmış, seçilmiş topluluk anlamlarına gelen bir terkiptir. “Fırka-yı naciye” olarak da bilinen “Güruh-u Naci”, İslamî akideyi doğru bir biçimde kabul eden ve yaşayan topluluğa işaret eder. Güruh-u Naci, “kurtuluşa eren, ahiretteki her türlü azabtan beraat ederek, necatını, kurtuluşunu eline alan, diğer bir ifade ile Kur’an-ı Kerîm’in hükümlerini kabul ve tasdik etmekle onlara uyan, Hz. Peygamberin ve ashabının yolunu aynen takip eden büyük topluluk, cemaat demektir.” (Gökbel, 2019: 301). Doğru yaşantı biçimi, Güruh-u Naci mensuplarının “kurtarılmış topluluk” olarak anılmasının sağlayıcısıdır.

Hz. Muhammed’in Ebû Hureyre’den rivayet edilen bir hadisinde, “... Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, kurtuluşa eren fırka (Fırka-yı Naciye) dışında kalan yetmiş iki fırka Cehenneme gidecektir.” demiş, kendisine fırka-yı naciyenin kimler olduğu sorulduğunda ise “Benim yürüdüğüm yola ve bu yolda beni takip eden ashabımın yoluna uyanlardır.” (Gökbel, 2019: 301) şeklinde tarif etmiştir. Alevi-Bektaşiler, işaret edilen Güruh-u Nacinin kendileri olduğuna inanırlar. Alevi-Bektaşi inancında, Tanrı’nın razı olduğu, hidayete erişmiş bir topluluk olarak görülen Kırklar ile olan münasebetleri ve yollarının Hz. Muhammed ile ashabının yolu olduğuna ilişkin kabulleri dolayısıyla “kurtuluşun” Tanrı tarafından kendilerine müjdelendiği görüşü hâkimdir. Bu inanışın izlerine Alevi-Bektaşi dua, gülbank ve tercüman metinleri ile Alevi-Bektaşi şiirinde de rastlanır. Alıntılacağımız car hizmeti tercümanı, Güruh-u Naci anlayışının yansıdığı metinlere örnek olarak gösterilebilir.

“Güruh-u Naciyim, Kırklar Meydanı’nda süpürgeciyim. Süpürgeci Selman, kör olsun Mervan, carımıza yetişsin Mehdi-i Sahib-i Zaman. Allah, eyvallah. Nefes pirdedir!” (KK9)

2.1.3.3. İnsan-ı Kâmil Anlayışı

“İnsan-ı Kâmil”, kâmil, tamamlanmış, bilgili, yetkin insan anlamına gelen, tasavvufî bir terimdir. İnsanın özünü eğiterek nefsini yenmesi, yüceltilen tutum ve davranışlarla donanması sürecinin sonunda ulaşabileceği bir merteye olan kemalet mertebesi, Alevi-Bektaşî inancında, ulaşılacak son aşamadır. İbadet yaşantısının tasavvufî bir içerik arz ettiği Alevi-Bektaşî inanç sisteminde icra edilen tüm ibadetler, insanın kendini, özünü bilmesine yöneliktir ve temelde hepsi insanın kâmil insan olmasını amaçlar.

Alevi-Bektaşî inancına göre, insanın Tanrı’yı bilmesinin yolu kendini bilmesinden geçer; ancak kendini bilen kişi Tanrı’yı bilebilir. Kendini bilmek, sabırla olgunlaşılması, edeb ile yaşanması ile mümkündür. Kin, kibir gibi nefsin marazlarından uzak, toprak gibi alçakgönüllü olan insan, kâmil insan olmak için gerekli olgunluk seviyesine ulaşmış demektir. Kendini bilen insan, insan-ı kâmidir ve bu özelliğiyle Tanrı katında muteber bir kimsedir. Tanrı’nın insandan ulaşmasını istediği merteye de insan-ı kâmil mertebesidir ve tüm peygamberler, velîler, erenler insan-ı kâmidir (Bal, 2014: 260).

İnsan-ı kâmil anlayışı ve öğretisi bağlamındaki değeri, Alevi-Bektaşî şiirinde de sık işlenen temler arasında yer alır. Kaygusuz Abdal’ın şu dizeleri, yaratıcıyı kendi özünde bulan kâmil insanın Tanrı katındaki değerinin altını çizer niteliktedir:

“Hakk’ı ol buldu bildi cân içinde

Kâmil insan odur insan içinde

Ol insandur hemân Hakk’un emîni

Dâyim Hak iledür anun yakîni” (2009: 111)

2.2. Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Ritüeller

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin ibadet anlayışı, temelde tasavvufî bir karakter gösterir. İbadeti yalnızca dinî hayatın bir parçası olarak görmeyen Alevi-Bektaşîler için ideal toplum hayatını tesis etmeye dönük her türlü yapıp etme, olumlu davranış olarak kabul görülür ve ibadet olarak değerlendirilir. Alevi-Bektaşî inancının temel yazılı

kaynakları arasında yer alan Buyruk'ta itikadî gereklilikler, üç sünnet ve yedi farz²⁹ şeklinde belirtilmiştir. Sözü edilen üç sünnet: Tanrı'yı, Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi tanımak ve benimsemektir. Diğer gereklilikler ise sorgulamak, yaşama amacını belirlemek, odaklanmak, açar bulmak, kişinin içsel zenginliklerinin, öz varlığının ayrımına varması, toplumla bütünleşmek, uğraş edinmek, geçmişle barışık olmak, insana saygı duymak, toplumla uyumlu olmak, istemeyi bilmek ve yaşamı yarına ertelememek şeklinde sıralanmıştır (Bozkurt, 2015: 87-88). Bu bağlamda Alevi-Bektaşî inanç dairesinde ibadet anlayışının maneviyatın inşasına dönük olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla nefsin terbiyesine çabalamak, kul hakkı yememek, adil olmak, yardımlaşmak gibi için günlük hayat içerisindeki erdemli davranış örnekleri de Alevi-Bektaşîlerce ibadet olarak kabul görür.

Alevi dindarlığı, büyük ölçüde sosyal gerçekliğe uyum sağlamaya yönelik olup pratikler odaklı bir yapı arz eder. Kendini dış dünyadan izole etme, korunma ve var olma çabasının Alevilerin günlük yaşamın ahlakî içerikle donatılmasına biçimsel dinî kaidelerden daha fazla önem vermesine neden olduğu ifade edilebilir (Kehl-Bodrogi, 2017: 117). Bu noktada, Alevi-Bektaşî sözlü kültür geleneği içerisinde yaşatılan Hacı Bektaş Veli'ye ait "Eline, diline, beline sahip ol!" şiarı³⁰, söz konusu inanç dairesinin ahlaki yükümlülüklerinin özeti niteliğinde olduğu söylenebilir. Eline sahip olmak ile hırsızlık yapmamak, diline sahip olmak ile yalan söylememek, beline sahip olmak ile de ahlaklı olmak kast edilmiştir. Bu düstura uygun bir yaşantı sürdürmek de Alevi-Bektaşîler tarafından ibadet statüsünde kabul görüp ibadet yaşantısının bânîni ayağını teşkil eder.³¹

²⁹ İmam Cafer-i Sadık Buyruğu içerisinde sünnet ve farz kavramları, sözcüklerin İslam inancı teriminolojisindeki karşılıklarına uygun biçimde kullanılmamaktadır (Bozkurt, 2015: 87-88). İlgili kısımda kast edilenin, inancın gerektirdiği "başat ilkeler" olduğu bilgisine yer verilerek, "eski bir söyleyişle üç sünnettir. Tanrı'nın elçisinin uygulamaları ve buyrukları anlamına gelir" ifadesi kullanılmıştır. Ancak sünnet ve farz kavramları ile ilgili bu bilgilendirmenin dışında parantez açılmadığı gibi, sünnet kavramına karşılık "başat ilke", "farz" kavramı yerine de "yol göstergeleri" ifadeleri kullanılmış; yedi farzın sunulacağı yerde, "on bir yaptırım"a yer verilmiştir. "Üç sünnet, yedi farz" başlığı Şeyh Safi Buyruğu'nda da yer almaktadır (Yıldırım, 2020: 404). Bu bilgilerden hareketle, "sünnet" ve "farz" terimlerini, ilgili kaynaktaki kullanımlarına riayet ederek kullanmakta fayda gördüğümüz gibi, söz konusu başlıkların Sunî-İslam teriminolojisindeki kullanıma paralel olmadığını altını çizmekte fayda görüyoruz.

³⁰ Orhan Yılmaz, "eline, diline, beline sahip ol" düsturunun Alevi-Bektaşî inancının temel dinamikleri arasında yer aldığına dikkat çeker. Hurufilikle ilişkilendirilebilecek bir bakış açısı ile bu üç kelimenin baş harflerinin Arap alfabesiyle yazılması halinde "edeb" sözcüğünün ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, bu üç organı üzerinden tasarruf sahibi olan insan, edep sahibi olacaktır (Yılmaz, 2009).

Alevi-Bektaşî inancında kişisel ibadetin yeri, zamanı ve sabit bir şekli yoktur. Uygun zemin ve zamanda olduktan sonra Tanrı'yı anmak için her an, her şekil, her mekân uygundur. Burada önemli olan ibadet edecek kişinin ahlaki sorumluluklarını yerine getiren, doğruluktan, güzel ahlaktan yana bir kimse olmasıdır. Alevi-Bektaşîliğin toplu halde yapılan ibadeti ise cem ibadetidir. Cem, dinî bir içerik taşımasının yanında, sorunların tartışıldığı, sosyal barışın sağlandığı toplumsal bir dayanışma zemini (Doğan, 2013: 69, 70).

2.2.1. Birey Merkezli Ritüeller

Alevi-Bektaşî inanç dairesinin ibadet yaşantısını “birey merkezli ritüeller” ve “topluluk halinde yapılan ritüeller” şeklinde iki ayrı başlık altında ele almamız mümkündür. Bu noktada, bireysel olarak gerçekleştirilebilen ibadetlerin toplu biçimde de gerçekleştirilebilen formları varken toplu halde icra edilen ibadetlerin bireysel olarak yerine getirilemediği bilgisine yer verilmesi gerekmektedir. Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısında bireysel olarak gerçekleştirilebilen ritüelleri: oruç, niyaz ve zikir şeklinde sıralamamız mümkündür.

2.2.1.1. Oruç

Oruç, Alevi-Bektaşî inancında da nefsin terbiyesinin amaçlandığı bir ritüelistik yapıdır. Buyruk'ta orucun doyumsuzluğu sorgulama, kendinde olanla yetinme bilinci olduğu kaydedilir. Alevi-Bektaşîler arasında oruç tutmak noktasında farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Özellikle tarihleri ve sürelerine ilişkin farklı uygulamalar bulunmakla birlikte Alevi-Bektaşîlerce tutulan oruçlar: Muharrem, Medet-Mürüvvet, Hızır, Kırk Sekiz Perşembe, adak oruçları ve farklı sayılarda tutulan Ramazan orucu (1-3-9-30) olarak sıralanabilir. Bütün Alevilerin üzerinde ittifak ettikleri tek oruç, on iki gün süren Muharrem orucudur. Bunun dışında, çeşitli ocak ve yörelerde Muharrem'den önce de üç yahut iki gün oruç tutulabilir. Aynı uygulama farklılıkları, Hızır orucunda da kendini gösterir. Hızır orucu da çeşitli yöre ve ocaklarda üç yahut yedi gün tutulur (Turan-Üçer, 2005: 59). Oruç bahsindeki uygulama farklılıklarına dikkat çeken Orhan Türkdoğan da Muharrem orucunun süresi konusunda Alevi-Bektaşî gruplar arasında uygulama farklılıkları olduğuna işaret eder. Çepnilerin ve Tahtacıların

Muharrem orucunu 11 gün tutup 12. gün bozdukları bilgisine yer veren Türkdoğan, Çubuk Havzası Alevilerinin ise dokuz gün oruç tutup onuncu gün aşure pişirip kurban kestiklerine işaret eder (Türkdoğan, 1995).

Alevi-Bektaşî inancında oruç tutma süreci, Muharrem olayının yaşandığı acı günlerin anısına dayanan toplu bir yas töreni gibi vuku bulur. Muharrem Orucu süresince eğlenceli konulardan uzak durulur. Şölene dönüşen iftar sofralarından ve gösterişli etkinliklerden kaçınmak suretiyle Kerbela olayının sembolik bir biçimde yasının tutulması söz konusudur. On İki İmamların sayısına paralel biçimde on iki gün tutulan Muharrem orucu, Kerbela kıyımının gerçekleştiği On Muharrem günü son bulur (Buyruk, 2015: 54). Muharrem orucunun tutulduğu Muharrem ayında Alevi-Bektaşîlerin sosyal hayatını etkileyen çok sayıda inanma ve kaçınma mevcuttur. Sembolik bir yas süreci olarak geçirilen bu dönemde, haz duygusundan uzak durarak nefsi eğitmek esastır. Her türlü eğlenceden uzak durulan bu dönemde, et kesilmez ve tüketilmez. Büyük ve şenlikli iftar sofraları kurulmaz. Kesici aletlerin, Kerbela’da Hz. Hüseyin’in başının kesilmesi hadisesini anımsatması dolayısıyla bıçak ve kesici aletler, Muharrem orucu süresince tabu nesnesi olarak görülür ve bu dönemde bıçakla kesilmesi gereken sert gıdalar tüketilmez, bıçak ele alınmaz. Aynı gerekçelerle, sakal tıraşı da olunmaz (Erdem, 2016: 439).

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde, uygulanma şekli ve içeriği, yöre ve ocaklara göre farklılıklar arz etmekle birlikte Muharrem orucu dışında tutulan bir diğer oruç ise Hızır orucudur. Miladi takvime göre ocak ayının 14’ünde başlayıp şubat ayının 17’sine kadar devam eden zaman dilimi, Alevi- Bektaşîler tarafından Hızır günleri olarak kabul edilir. Bu tarihler arasında, haftada üç gün Hızır’a şükranlarını sunmak için oruç tutan Alevi-Bektaşîler, orucun arkasından perşembeyi cumaya bağlayan akşam Hızır Cemi bağlarlar.

2.2.1.2. Niyaz

Niyaz, diğer ibadet pratiklerinde olduğu gibi inanca bağlılığı ifade etme, söz ve davranışlarla gösterme yöntemlerinden bir tanesidir. Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde niyaz, birden çok anlamda kullanılan ritüelik bir terim olma özelliği gösterir. Niyaz teriminin karşıladığı anlamlardan ilki, saygı içerikli bir selamlaşma pratiğidir. Bu selam, ritüelik bağlam içerisinde posta, postun temsil ettiği makama verileceği gibi, posta oturan hizmet sahibine de verilebilir. Cem ritüeli bağlamında

niyaz edilen noktalardan ilki cem bağlanacak mekânın eşiğidir. Eşiğe saygı göstermenin bir yolu olarak eşik üç kere öpülür ve “Allah, Muhammed, ya Ali” denilerek niyaz edilir. Daha sonra dede postuna gelinerek secdeye varılır³² ve posta üç kere dudakların değdirilmesi suretiyle niyaz edilir.

Alevi-Bektaşî inancında, bir çeşit “insana secde” olarak değerlendirilen bir inanç pratiği olarak niyaz kavramı yer alır. Buradaki secdeden kastın kula secde olmayıp insanda tecelli eden Hakk’a saygı gösterisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu ibadet pratiğinin temelini Tanrı’nın meleklerden yarattığı ilk insan olan Âdem’e secde etmelerini istemesine dayandığı görüşü hâkimdir (Soyyer, 1996: 143). Niyaz teriminin karşıladığı bir diğer anlam, dede-talip, talip-talip arasında bir selamlaşma pratiğine işaret eder. Bu selamlaşma, omuzlara, dizlere, yüze yahut avuç içlerine dudakların değdirilmesi esasına dayanır. Bu şekilde icra edilen niyazlaşma pratiği; bir çeşit helalleşme, eşitlenme ve teslim olma kavramlarını içeren bir pratik olma özelliği gösterir. Cem ritüelinin genellikle başlangıç aşamasında dede, canların birbirleri ile niyazlaşmasını buyurur. Bunu üzerine her talip, yanındaki talibin omzuna niyaz eder. Bu, bir çeşit tanışma ve bir olma uygulaması olarak değerlendirilebilir.

Niyaz terimi, Alevi-Bektaşîler tarafından dua ve gülbankların sonunda yahut inanç dairesi içerisinde kut taşıdığına inanılan şahsiyetlerin ismi anıldığında, sağ elin başparmağının hafifçe dudağa götürülmesi pratiğini de karşılayan bir terimdir. Yedi ulu

³² Alevi-Bektaşî inancında, secdenin Tanrı’ya sığınma göstergesi olduğuna inanılır. Buyruk’ta, secdeye kapanan kişinin yolun gerektirdiği on iki işleği yerine getirmiş olacağı bilgisi yer alır. Birbirini takip eden bu işlemler sırasıyla: özünü toprak etmek, toprağa bilgelik tohumu ekmek, bu ekini sevgi suyu ile sulamak, ürünü yalnızlık orağı ile biçmek, ürünü rıza tırmığı ile derlemek, bilgelik harmanında dövmek, istek yeli ile savurmak, ürünü mihnet ölçeği ile ölçmek, sakınma değirmeninde öğütmek, edep eleği ile elemek, yetkinlik suyu ile yoğurmak ve son olarak mutluluk tandırında pişirmektir. Dolayısıyla secde, parçası olduğumuz doğayı kutsama eylemidir. Yaratılışın temel ögesi olan doğanın kavranmasıyla yaratılış gerçeği kavranmış olur. Secdeye varan eren, kendisinin de doğanın bir parçası olduğunu ve kendisinin de öbür canlılar gibi aynı doğadan yaratılmış olduğunu idrak eder (Bozkurt, 2015: 57-59). Alevi-Bektaşî inancında secde etmek, zahirî bir ibadet olarak görülmekte ve dört kapı kırk makam öğretisi bağlamında, şeriat aşamasının içeriğine ilişkin bir ritüel olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, bätünü din algısından dolayı Tanrı’ya bireysel kılınan namazla değil; birlik halinde cem olarak ulaşmaya çalışırlar. Namazı şeriat kapısında ibadet etmek için bir alternatif olarak gören Alevi-Bektaşî inancında namazın formel boyutu değil, itikat ve teslimiyet boyutları ön plana çıkmakta, şekle ve sayılara dayalı biçimsel yapı kabul edilmemektedir. Bununla birlikte Alevi-Bektaşîler, cem ritüellerinde secde ederek “halka namazı” yahut “halkacık namazı” şeklinde anılan bir tarikat namazı kılarlar. “Benim kabem insandır!” ilkesine uygun olarak namaz pratiği yüz yüze dönülerek gerçekleştirilir. Alevi-Bektaşîler, insanın kible olarak kabul edilmesi dolayısıyla halka namazında oluşturdukları dairenin içine doğru secde ederler. Bu durumda halka namazında talibin kiblesi dede iken dedenin kiblesi de taliplerdir (Odabaşı, 2016: 39). Secde, Alevi-Bektaşî inancında Hakk’ın huzurunda teslim olmayı sembolize eden bir inanç pratiğidir. Alevi-Bektaşî cem ritüellerinde, ritüelik aşamaların büyük çoğunluğunda olduğu gibi secde faslında da üçleme söz konusudur, üç defa secdeye varılır. Dede tarafından Nadî Ali duasının okunmasının ardından secde aşamasına geçilir. Secdeye her varıldığında, dede tarafından alınları secdede olan taliplerin başışlanması, istek ve dileklerinin kabul olması taleplerini Tanrı’ya iletir mahiyette dualar edilir.

ozanın isimleri anıldığında nefes, deyiş ve düvaz imamların son dörtlüğünde âşığın mahlası zikredildiğinde de Alevi-Bektaşiler niyaz alırlar³³.

Alevi-Bektaşi inancı çerçevesinde niyaz teriminin karşıladığı bir diğer anlam alanı kurban/lokmadır. Yalnızca kesilen kurbanlar değil; talipler tarafından cem ritüeline gelirken paylaşılması, sunulması için getirilen her türlü yiyecek niyaz olarak anılır. Niyazlar, parçalara ayrılarak cem erenlerine dağıtıldıklarında ise “lokma” olarak kabul görürler. Cem ritüeline katılım gösterecek taliplerin hiçbiri eli boş gelmez. Sembolik de olsa cem erenleriyle paylaşmak üzere getirilen niyazlar, lokma olarak lokmacı tarafından dağıtılır. Ritüelik bağlam içerisinde dağıtılan her türlü yiyecek ve içecek maddesi, aslında kutsala sunulduğu, kutsalın onayını alma ihtiyacı kaynaklı olduğu için lokma olarak kabul edilir. Getirilen niyazlar, dede tarafından dualanmalarının ardından lokma olarak dağıtılmaya hazırdır. Lokma dağıtılmasının temelinde, ikramda bulunma, hediyeleşme, paylaşma gibi kavramlar yer almakta ve bu sayede Tanrı'nın rızasını almak amaçlanmaktadır.

Niyaz kavramı etrafında gelişen ritüel pratikleri içerisinde “naz/niyaz hizmeti” yahut “lokma hizmeti” şeklinde de isimlendirilen “niyaz hizmeti” de yer alır. On iki hizmetten biri olarak cem ritüelinde yer alan bu hizmet, çoğunlukla “erkân/tarık” hizmetinden yahut “görgü” hizmetinden sonra gerçekleşir. “Dilek, istek, bereket ya da adak için verilen yiyecek, içecek, eşya ya da para” şeklinde bir anlamı da olan niyaz, birçok ocak ve yörede “kansız kurban” olarak karşımıza çıkar (Akın, 2020b: 105-106). Niyaz hizmetinin ritüel içerisindeki temel amacı lokmaların paylaşılmasıdır. Cem ritüeline iştirak eden herkesin lokmasının birbirine nasip olması, paylaşılması için ceme gelen her birey yiyecek (meyve, kuruyemiş, bökrek çörek, tavuk vb.) ve içecek (meyve suyu, meşrubat, içki vb.) ya da cemevi için gerekli olabilecek yastık, kapkacak, minder vb. gibi ihtiyaçları yanında getirir (Ersal, 2016: 303).

2.2.1.3. Zikir

Tasavvuf terimi olarak zikir, müridin sesli yahut sessiz, toplu ya da tek başına Tanrı'yı anmasıdır. Zikir kavramının mahiyeti zaman içerisinde farklı boyutlar

³³ Alevi-Bektaşi inanç sisteminde “niyaz” kavramı etrafında oluşan söz varlığı ve ritüel kümesi son derece geniştir. “Niyaz alma”, “niyaz verme”, “niyaz dağıtma”, “niyazlaşma”, “niyaz etme”, “niyaz duruşu”, “niyaz akçesi”, “niyaz penceresi”, “niyaz taşı”, “niyazcı”, “niyaz perdesi” terimleri, niyaz etrafında oluşan söz varlığını oluşturur. Niyaz olgusu etrafında oluşan ritüeller ise “niyaza durma”, “niyazlaşma”, “niyaz etme”, “niyaz dağıtma” ve “niyaz hizmeti”dir. Alevi-Bektaşi inanç evreninde niyaz olgusu, etrafında oluşan söz ve ritüel alanı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akın, 2020b: 99-116.

kazanmıştır. İlk yüzyıllarda yapılan ferdî ve toplu zikirler ile 12. yüzyılda tarikatların oluşmasından sonra icra edilen zikir meclisleri arasında büyük farklar vardır (Kara, 1995: 34-35).

Vecd hali oluşturma noktasında mükemmel bir aracı olma özelliği gösteren zikir, “dil ile zikir” ve “kalp ile zikir” olmak üzere iki türdür ve şüphesiz ki kalp ile yapılan zikir, dil ile yapılandan daha makbuldür (Schimmel, 2012: 191). Zikir; inanç pratikleri çerçevesinde, kutsalların isimlerinin sözlü olarak tekrar edilmesi esasına dayanan bir ibadettir. Belirli bir zaman ve mekânın dışında da günlük hayatın içerisindeki yapıp etmelerde de zikrederek inanca bağlılığı dile getirmek ve adı anılan kutsalın yardımını istemek mümkündür. Zikir, Alevi-Bektaşî ibadetlerinin de bir parçası konumundadır. Cem ritüeli bağlamında kutsalların isimlerinin sıralanması ile yakarmayı içeren zikir, Alevi-Bektaşîlerce kutsal kabul edilen türbe ve ziyaretgâhlarda da bireysel olarak gerçekleştirilen bir ibadet formudur.

Zikir çekmenin, sözlü olarak kutsal kabullerin sıralanması ve tekrar edilmesi esasına dayalı bir inanç pratiği olmasından hareketle, ritüel bağlamında sarf edilen ve dua mahiyeti taşıyan her kelamın bir çeşit zikir olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle Alevi-Bektaşî dualarının tekrara dayalı yapıları, anılan isimlere birden fazla defa yer verilmesi, zikretme mantığına uygun tanzim edildiklerinin göstergesidir. Dolayısıyla Alevi-Bektaşîlikte kelamın zikre malzeme teşkil ettiğini ifade etmek mümkündür. Alevi-Bektaşî inancında zikir, duanın tamamlayıcısı durumunda olup cem ritüelinin önemli bir parçası niteliğindedir. Cemin hemen her aşamasında edilen dualara “Allah Allah!” nidaları ile cevap verilir. Ritüelik bağlamlarda zikretmenin işlevi, coşkuyu sağlayıp vecd hâline ulaşmayı kolay kılmaktır.

2.2.2. Topluluk Halinde İcra Edilen Ritüeller

Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısının topluluk halinde icra edilen ritüelleri, cem ritüelleridir. İcra edildikleri tarihe, icra edilme gerekçelerine ve içeriklerine bağlı olarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulan cem ritüellerinin tamamı temelde aynı işleve karşılık gelmekte, söz konusu inanç zümresinin temel ibadet biçimini teşkil etmektedir. Ritüelik aşamalarında “birey merkezli ritüelleri” de barındıran cem ritüelleri, toplu halde icra edilme özelliği gösteren yapılardır. Ritüelik düzen içerisinde toplu halde

gerçekleştirilen ibadetlerin tamamında olduğu gibi cem ritüellerinde de bireysel icra edilen ibadet pratiklerinden farklı olarak çok daha sistemli ve nizami bir yapı mevcuttur.

2.2.2.1. Cem Ritüelleri

Cem kavramı, Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısının odağını teşkil eden bir kavramdır. Arapça kökenli bir sözcük olan cemin sözlük anlamı *Türkçe Sözlük* içerisinde: “*toplama, bir araya getirme.*” (2009: 356) şeklinde verilmiştir. Ferit Develioğlu tarafından hazırlanan *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ta ise cem sözcüğünün anlamına ilişkin: “*toplama, yığma, birden fazla insanı gösteren isim*” ifadelerine yer verilmiştir (2004). Tasavvufî anlamda cem ritüeli, insanın Allah'ta eriyerek kendisi kaybetmesi ve onunla bir olduğu ritüelik bir yapı olma özelliği gösterir (Cebecioğlu, 1997: 195). Cem ritüelinin amacı ibadettir. Tanrı'nın varlığını ve birliğini zikretme, O'na tabi olunduğunu ifade etme, O'nun gücü karşısında eğilme, kulluğunu hatırlama gibi amaçlar, cem erkânındaki birincil gayelerdir. İkincil gayeler ise, ibadet kapsamında, bir araya gelme, sorgulama, arınma, adaleti tesis etme, birlikte doyma olarak sıralanabilir.

Cem ritüeli, Alevi-Bektaşî inancının temel ibadet biçimi olma özelliği gösterir. Söz konusu inanç dairesinin ritüelik çekirdeğini teşkil eden cem ibadetinin dinî-mitik temeli, Kırklar Cemine dayandırılır.³⁴ Kırklar Cemi, Alevi-Bektaşîlerce idealize edilmiş bir dinî toplantı mahiyeti taşır. Bu sebeple, içeriği her ne olursa olsun her türlü cem ritüelinde amaçlanan, o ilk ideal toplanma tecrübesinin yeniden yaşanmasını mümkün kılmaktır. Cem ritüelleri süresince her türlü yapıp etme, cem ritüelinin varlık sebebi olan Kırklar Ceminin görkemini tecrübe edebilmeye ve dinî manasını idrak etmeye yöneliktir. İcra edilen her cem, Kırklar Ceminin yeniden tecrübe edilmesi arzusuna dayanır. Alevi-Bektaşî inancında cem ritüeli, birliğin, arınmanın, Hakk'a varmanın anahtarıdır. Kutsalın bilgisine temas etme deneyiminin birlikte tecrübe edildiği cem ritüelinin dokusal örüntüsü de yaşanan tecrübeye uygun olarak tasavvufî bir yapıda inşa edilir. Ritüel süresince kullanılan dil; günlük dilden farklı, mecazlı ve estetik bir dildir.

³⁴ “Oradan ve o zaman”dan “burayı ve şimdiki”ni kurma ihtiyacı, törenselleşmenin yüksek amacını oluşturmaktadır. O anki durumu, kutsal tecrübeyi şimdiki zamana uyarlama ihtiyacı ritüellerin temel dinamiğidir (Lvova vd, 2013: 30).

Cem ritüellerini kendi içerisinde düzenlenme sıklıkları ve nedenlerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Bu tür bir sınıflandırma: Yola Giriş Ritüelleri, Takvime Bağlı Oluşan Ritüeller ve Kriz Ritüelleri şeklinde yapılabilir.³⁵

2.2.2.1.1. Yola Giriş Ritüelleri

“Yola girme” kavramı, Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde, geleneksel yapı içerisinde sistemli hâle gelmiş olan dinî, ahlaki ve sosyal kaidelere uygun bir yaşantı sürdürüleceğine ilişkin söz vermek anlamında kullanılan bir kavramdır. Ritüelik yapılar içerisinde, belirli aşamalardan geçilerek yola girilmekte ve yola giren talip, birtakım sorumluluklar üstlenmektedir. Alevi-Bektaşî inancında, yola girecek talip-talipler için gerçekleştirilen ritüel yapıları: İkrâr Cemi, Musahip Kurbanı Cemi ve Düşkün Kurbanı Cemi olarak sıralanabilir.³⁶ Bu ritüelik yapıların her birinin içeriği birbirinden farklı olduğu gibi işlevsel olarak hepsi, talibin inanç önderi ve cemaat önünde “yol” kavramından haberdar olmasının, yolun kaidelerini öğrenmesinin ve ikrâr vermesinin sağlayıcısı niteliğindedir.

2.2.2.1.1.1. İkrâr Cemi

İkrâr kavramı; Alevi-Bektaşî inanç dairesi bağlamında, yolun gerekliklerini yerine getirmek, kural ve kaidelere uygun yaşamak noktasında talip tarafından verilen sözü ifade eden bir kavramdır. Alevi bir anne babadan doğmuş olmak, Alevi olmak için yeter şart değildir. Bunun için inanç önderi ve cemaat huzurunda belirli ritüelistik yükümlülükleri yerine getirmek, ikrâr vererek yola girmek gerekir. İkrâr verme, yöre ve ocaklar arası ritüelik uygulama farklılıklarının en belirgin olduğu erkânlar arasında yer alır. Kimi ocaklarda bireysel ikrâr, musahiplik ikrârından önce alınan bir ikrârken ve

³⁵ Yaptığımız sınıflandırma, Bülent Akın tarafından “*Alevi Cem Ritüellerinin Sınıflandırılması Sorunu ve Yeni Bir Sınıflandırma Önerisi*” (2018) başlıklı makalede ortaya koyulan sınıflandırma önerisi esas alınarak oluşturulmuştur. Diğer sınıflandırmalar için bk. Noyan, 1995; Eröz, 1977; Yörükân, 2015; Çıblak Coşkun, 2014.

³⁶ “Alevi inanç sisteminde, yörelere ve ocaklara bağlı olarak çeşitlilik gösteren yola giriş ritüelleri, bir kereye mahsus gerçekleştirilen ritüellerdir. Bazı ocaklarda ve topluluklarda “Oğlan İkrârı (Kuşanma)”, “Kız İkrârı”, “Musahip İkrârı”, “Aşinalık”, “Peşinelik” ve “Çiğildeşlik” gibi birden fazla giriş ritüelinin görülmesi, topluluğun kendi içerisinde dinî ve sosyal makam ve statülerin değişikliğini içeren iç içe inanç halkalarının mevcut olmasıyla ilgilidir. Bu iç inanç halkaları, bireyin “Şeriat”, “Tarikat”, “Marifet” ve “Hakikat” adı verilen dört kapıdan geçerek insan-ı kâmil olma sürecindeki olgunlaşmasını sağlayan seyr ü sülûkündeki makamların ritüelik ve kurumsal adlandırmalarıdır. Her bir ritüel, farklı bir makam ve statüye geçişi simgelediği için, aynı yola giriş ritüelinin birden fazla tekrar edilmesi durumu söz konusu değildir.” (Akın, 2020c: 238)

kişinin kendisini ilgilendiren bir kararken, kimi ocaklarda bireysel ikrârın yerini aile ikrârı alır ve doğrudan bir ikrâr verme biçimi olarak nitelendirebileceğimiz musahiplik ikrârı verilir.³⁷

Talip, ikrâr vererek doğal grup üyeliğinden, dinî grup üyeliğine adım atmış olur (Soyyer, 1996: 124). İkrâr veren talip, artık yolun gerekliliklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Nihai amaç doğrultusunda takip edeceği yolun kaideleri, inanç sistemi tarafından tayin edilmiş durumdadır. Alevi-Bektaşî inancında her türlü bâtinî ibadetin temel amacı insan-ı kâmil olmaktır. Kamil insan olma yolunda atılan ilk adımın ikrâr vermek olduğunu ifade etmek mümkündür. Yalnızca bir inanç dairesine değil, yaşam pratiklerini de ilgilendiren ahlaki önermeler toplamına işaret eden Alevi-Bektaşî öğretisi, ikrâr veren Alevi-Bektaşî bireyden bu önermelere uygun bir yaşam sürdürmesini bekler. İkrâr Cemi de dede ve cemaat huzurunda talibin Alevi-Bektaşî yol ve erkânına riayet edeceğine dair söz vermesi üzerine kuruludur.

İkrâr cemlerinin merkezinde de Alevi-Bektaşî ritüellerinin tamamına yakınında olduğu gibi kurban yer alır. Kurbanın sahibi ikrâr verip talip olacak kişidir. İkrâr Ceminde koç tığlanır. Genellikle tığlanan bu koçun yününden, ikrâr verecek talibin boynuna bağlanmak üzere bir tığbent hazırlanır. Bu tığbent, çeşitli ritüelik aşamalarla talibin boynuna geçirilir. Manen teslim olmak, yola girmek gibi anlamları sembolize eden bu ritüelik uygulama, “tığbent bağlama” şeklinde anılır. Daha sonra Musahip Kurbanı Ceminde aynı tığbent talibin beline bağlanır ve bu defa “kemberbest”³⁸ adını alır. Bu kuşağın talip tarafından hayatı boyunca saklanması beklenir.³⁹

2.2.2.1.1.2. Musahip Kurbanı Cemi

Musahip Kurbanı Cemi, Alevi-Bektaşî ibadet pratikleri içerisinde yer alan inisiyasyon ritüellerinden bir tanesidir. İkrâr verip yola tabi olmuş olan talibin bir çeşit yol kardeşliği olarak tarif edebileceğimiz musahiplik kurumu için de ikrâr vermesi, yolun gereklikleri arasında yer alır. Musahiplik kurumundan, yaptırımlarından ve anlam

³⁷ Babagan Bektaşiliğinde bireysel ikrâr da verilebilir. Buna “mücerred ikrârı” adı verilir.

³⁸ Kemberbest hakkında geniş bilgi için bk. Melikoff, 2008: 111-113, 121-130.

³⁹ İkrâr verme ritüellerinin içeriği, yöre ve ocaklara göre farklılıklar arz etmektedir. Örneğin, Şeyh Hamza Ocağında ikrâr verme, üç ritüelik aşamadan oluşur. Bunlar: “altılı, on ikili ve geçme” şeklinde isimlendirilir. İkrâr vermek, bu ritüelik aşamalardan ilki olup “altılı” şeklinde adlandırılır (Ersal, 2013: 93)

alanından yukarıda söz ettiğimiz için burada Musahip Kurbanı Ceminin ritüelik bağlamına ilişkin bilgilendirme yapmayı yeterli görüyoruz.

Musahip Cemi ritüeline evli iki çift, dolayısıyla da dört talip ve varsa onların çocukları katılım gösterir. Bu ritüel, iki Alevi ailenin birbirleriyle inanç önderinin huzurunda belirli ritüelik ve sembolik aşamalardan geçerek kardeş olduğu ritüeldir. Musahip Cemi ritüelinin ardından iki ailenin birbirlerine karşı yerine getirmek durumunda oldukları yükümlülükler mevcuttur. Maddi-manevi çok sayıda kaideyi içerisinde barındıran bu sistem, bir çeşit sosyal dayanışma ve yardımlaşma sistemidir. Dedenin önünde ikrâr verilmesinin ardından artık çiftler ve varsa onların çocukları, birbirlerine bir çeşit kardeşlik bağı ile bağlanmış olurlar. Her iki ailenin çocukları ve hatta torunları dahi birbirleriyle evlenemezler.

Musahip Kurbanı Cemi, ismini odağında yer alan kurban ritüelinden alır. “Musahiplik Erkânı” yürütülmeden önce musahip olma isteklerini dedeye iletmış olan talipler rehber tarafından, dedenin talimatı ile çevrelerinde araştırılır. Eğer aralarında dargınlık, kırgınlık olan bir kimse varsa dede ve rehber aracılığı ile sorunlar çözüme kavuşturulur. Daha sonra, musahip adayı taliplerin çevresinden yine musahipli taliplere, “Musahiplik Erkânı” yürütüleceğine dair bilgilendirme yapılır ve dedenin taliplere danışarak uygunluğuna karar verdiği bir tarihte “Musahiplik Erkânı”nı yürütmek üzere cem olunur. Musahip olacak çiftler, dedenin huzurunda isteklerini beyan ederler ve özlerni dâra çekerler. Dede çiftlere musahipliğin içeriğini anlatır. Musahiplik Ceminde içerik, dede tarafından cemin birlenip birinci münacatın verilmesinin ardından değişiklik göstermeye başlar.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde Musahip Cemi, Kur’an hizmeti olarak kabul edilir. Bu sebeple, ritüeldeki hizmetlerin tamamında buna vurgu yapılır Âşıklık hizmetinde yalnızca düvaz okunur zira düvaz, inanç evreninde “Kur’an” olarak kabul edilir ve her bağlamda okunmaz. Musahip Ceminde bütün hizmetler musahipli taliplere göre şekillendirilir. Diğer cemlerde gençleri yola alıştırmak için yapılan Turnalar Semahı, Musahip Ceminde dönülmez. Tarikat namazı normalde iki secdeli bir yapıda icra ediliyorken Musahip Ceminde secde ve tecellâ dolanılmadan icra edilir (Ersal, 2016a: 389).

Alevi-Bektaşî inancına göre ikrâr vermemiş ve musahibi olmayan herhangi bir kimse, Alevi-Bektaşî bir anne ve babanın evladı olsa dahi, Öğreti Cemi dışındaki ritüellere katılımı mümkün değildir. Musahiplik Cemi, ikrâr kavramı üzerine inşa edilen bir cem niteliğindedir ve Şeriat kapısından Tarikat kapısına geçişin sembolüdür.

Musahiplik Kurbanı Ceminin ritüelik içeriği de bu geçiş sürecini sembolize eden söz, hareket ve ifadelerle kurulur. Cem süresince okunan dua ve gülbankların içeriğinde mutlaka musahiplik, kardeşlik kavramlarına yer verilir. Musahiplik Kurbanı Ceminde on iki erkânda söylenen gülbank ve dualara ek olarak “Kemberbest Gülbangi”, “Musahiplik Gülbangi” gibi gülbanklar verilir.

Musahiplik kavramı, Anadolu ve Balkanlardaki çeşitli Alevi-Bektaşî ocaklarında farklı sözcüklerle karşlanır. Çubuk Havzası Alevi ocaklarında “*musahip*” ve “*kardaşlık*”; Çorum’da Alevi yerleşiminin olduğu bazı köylerde “*gaham*”; Karadeniz Bölgesi’nde Güvenç Abdal Ocağı’na bağlı Alevilerde “*hısım*”; Bulgaristan ve Trakya Bölgesinde yaşayan Babaîlerde “*kafadar*” ve “*bilazer*”; Yunanistan Dimetoka bölgesinde Seyyid Ali Sultan’a bağlı topluluklarda “*ahretlik*” şeklinde karşlanmaktadır. Musahibi olmayan kişi için Çubuk Havzasında “*yalkı*”, Beypazarı Karaşar’da “*yekte*”, Tahtacı Alevilerinde ise “*Bacağı ayrık*” tabirleri kullanılır (Ersal, 2016a: 380).

2.2.2.1.1.3. Düşkün Kurbanı Cemi

Düşkün Kurbanı Cemi, “Düşkün Kaldırma Cemi” ismi ile de bilinir. Düşkün Kurbanı Ceminin tertip edilme amacı, Alevi-Bektaşî inanç yapısının iman ve ahlak kaidelerini içeren yaptırımlarına uygun davranmayan tutum ve davranışlar içerisine girmesi hasebiyle bağlı olduğu ocak tarafından düşkün ilan edilen kişinin düşkünlüğünün ortadan kaldırılmasıdır. Düşkünlüğün ortadan kaldırılması ile talip yeniden cem halkasına dâhil olur. Düşkünlük kurumunun Alevi-Bektaşî teolojisinin temel kurumsal dinamikleri arasında yer aldığından ve bir çeşit hukuk sistemine işaret ettiğinden yukarıda söz etmiştik. Bu noktada ise düşkünlük hukukunu biçimlendiren kaideler ile Düşkün Kurbanı Ceminin ritüelik içeriğinden söz etmeyi yeterli görmekteyiz.

Düşkünlük hukuku çerçevesinde yolun akaidine uygun olmayan tutum ve davranışların neler olduğu ve bunların ne şekilde cezalandırılacağı tayin edilmiştir. Örfî bir hukuk sistemine tekabül eden düşkünlük hukukunda “düşkün” ve “yol düşkünü” şeklinde iki ayrı suç tanımı yer almaktadır. Düşkünlük hukuku, sistemli yapısını, yazılı kaynaklardan da takip edilebiliyor olmasına borçludur. Bu noktada, Buyruk başta olmak üzere çeşitli ocaklara ait ahitnameler ve erkânameler temel referans kaynakları niteliğindedir.

Düşkünlük hukuku çerçevesinde tayin edilen kural ve kaidelerin “eline, diline ve beline sahip olmak” anlayışı üzerine bina edildiği ifade edilebilir. Alevi-Bektaşî inancının ahlaki yapılanmasının da belirleyicisi olan anlayış, sembolik göndermeler içerir. Eline sahip olunması ile kast edilen; hırsızlık yapmamak, adam öldürmemek, canlılara zarar vermemek gibi el ile işlenebilecek suçlardır. Diline sahip olmak ile yalan söylememek, iftira etmemek, dedikodu yapmamak, kötü söz söylememek, kimseyi kırıp incitmemek gibi ahlaki gerekliliklere işaret edilmektedir. Kişinin beline sahip olması ise zina yapmamak, namus kavramı etrafında oluşan etik kurallara uygun davranmak gibi kaideleri içerir.

Buyruk'ta üç sünnet ve yedi farz şeklinde, düşkünlük hukukunun içeriğini tayin eden unsurlar sıralanmıştır. Söz konusu sünnet ve farzlara riayet edilmemesi hâlinde uygulanması gereken cezalar şu şekilde ifade edilmiştir:

“Evvelki sünnetten düşene sitem edip ihtiyaç ile kabul edeler. İkinci sünnetten düşene, üç sitem tarik urup üç akçe tercüman alalar. Üçüncü sünnetten düşene üç tarik çalıp üç akçe gazilere ve bir akçe halifeye alalar. Geldik imdi farz beyanına: Evvelki farzdan düşene üç tarik urup üç akçe gazilere ve bir akçe halifeye ve beş akçe Hacı Bektaş'a tercüman alalar. İkinci farzdan düşene yedi tarik urup yedi akçe gezilere ve üç akçe halifeye ve on akçe Hacı Bektaş'a alalar. Üçüncü farzdan düşene dokuz tarik urup on bir akçe gazilere, yedi akçe halifeye, on altı akçe Hacı Bektaş'a alalar... Bir kimse farzdan düşse, özünü erenlere yetirip kabul ettirmezse ona derman yoktur”. (1958: 245-247)

Düşkün Kurbanı Cemi ya da Düşkün Kaldırma Cemi olarak anılan cem, düşkün durumuna düşen kimselerin cezalarını çektikten sonra tekrar yola alınmaları amacıyla düzenlenir. Bu ritüelde amaç, düşkün olan ve yoldan düşen birey ya da bireylerin cem huzurunda yargılanarak tekrar yola alınmalarıdır. Düşkün ilan edilmiş birey, kendisine uygulanan yaptırımları yerine getirmiş olsa bile bu cemde tekrar sorgudan geçirilerek ancak cemde hazır bulunan ikrârlı canların da razılıklarının alınmasıyla düşkünlüğü kaldırılır. İçeriğinden hareketle, “Düşkün Kaldırma Cemi” nin işevsel açıdan “yeniden yola giriş” ritüeli olduğu ifade edilebilir. Söz konusu işlevi dolayısıyla bu cemdeki uygulamalar, diğer cemlerden çeşitli açılardan farklılıklar içerir. Düşkün Kurbanı Cemi ritüelinde, diğer cem ritüellerinden farklı hizmet aşamaları yer alır. Bunlar: “Sitem Hizmeti”, zakir tarafından görülen “Bağışlama Düvazı” hizmeti, “Sorgu-Sual ve Kesim Hizmeti” ile “Düşkün Kaldırma Hizmeti”dir (Akın, 2020c: 354-367).

Sitem hizmeti, çeşitli ritüelik aşamaların tamamlanmasının ardından düşkün talibin meydana getirildiği hizmettir. Rehber tarafından boynuna tıg bend atılan talip, eşiğe niyaz ederek dedenin huzuruna gelir. Rehber, dede ve canlar arasında, düşkünlüğün kaldırılıp kaldırılmayacağına dönük bir diyalog gerçekleşir. Ardından bağışlama düvaz imamı okunur. Ardından tüm canlar ayağa kalkar ve dede düşkün olan canın sorgusunu gerçekleştirir. Düşkün canın sorgulanmasıyla tekrar ikrârının alınmasına tüm canlar razı olursa tekrar yola girmek için ödeyeceği kefarete belirlenir. Buna “kesim” adı da verilir. Kefaretin belirlenmesinin ardından, dede ve zâkirler, düşkün olan canın düşkünlüğünün kalkması için on iki tane düvaz imam okurlar. Boynunda su dolu testi ve alnında on iki çivili keçe ile düvaz imamlar tamamlanana dek sacın üzerinde bekleyen canın düşkünlüğünün kalkması için “başı taçlı” canlardan kâmil birisi üç adım öne çıkarak rükû eder biçimde eğilip doğrularak “mürüvvet dede, mürüvvet!” diye bağıra bağıra düşkün olan canın yanına gider ve boynundaki destilerden birini kendi boynuna alarak Mansur Dârî’na durur. Böylelikle tüm canlar düşkün canın yüküne ortak olur ve on iki düvaz imamdan sonra dede bir düvaz imam daha söyleyerek düşkün canı ve yanındaki taçlı başlıyı dârdan indirir ve şu hizmet gülbangını verir:

“Allah Allah, Allah Allah. Hayır, hizmetleri kabul ola. Hizmet sahiplerinden şefaate bulalar. Müminin sorgusu-suali buradadır, burada sorulan mahşere kalmaya. Dâr, sitem çeken canların çektikleri dârlar, sitemler günahlarına karşılık gele. Divân-ı dergâhta yüzleri ak ola. Biz onların günahından geçtik, Cenab-ı Allah da günahlarından geçmiş ola. Tuttukları da Hak, Muhammed, Ali’nin eteği ola. Allah, Muhammed, Ali, On İki İmam bir daha şaşırtmaya, düşürtmeye, ikrârlarında durmak nasip eyleye! Nutuk Şah-ı Merdan Ali’nin, nüfus ceddin Ağuiçen’in ola! Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!” (Akın, 2020c: 357-369).

2.2.2.1.2. Takvime Bağlı Oluşan Ritüeller

Takvime bağlı gerçekleştirilen ritüeller ile dönemler halinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve sosyo-ekonomik mevsimlerin genellikle başında yahut sonunda yapılan ritler ifade edilir. Takvim odaklı tertip edilen ritüeller, sosyal hayatın ritmini oluştururlar. Öncelikli amaçların ne olduğunu, hangi normların yürürlükte olduğu gibi birtakım sorulara yanıt vermek sureti ile toplumun kolektif ve önceden belirlenmiş değerlerini ön plana çıkartan bu ritüeller, sosyal hayatta bazı zaman

aralıkları oluşturarak toplumun zaman algısını biçimlendirir. Grup odaklı olma özelliği gösteren takvime bağlı ritler, tekrarlanan nitelikte olup kişiyi, sosyal ve sosyo-ekonomik çevresine, defalarca tekrarlanan fakat aynı zamanda yaratıcı özellik gösteren bir yolla bağlar (Honko, 2009: 207-208).

Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde periyodik olarak bir araya gelip toplu bir biçimde ibadet edilen ritüeller mevcuttur. Belirli bir zamansal döngünün esas alındığı bu ritüeller temelde ekonomik yaşantıya göre tanzim edilmektedir. Alevi-Bektaşî nüfusunun büyük çoğunluğunun köyden kente göç öncesi dönemde tarım ve hayvancılığa bağlı bir yaşam sürdürüyor olması, ritüel takvimlerinin bu yaşantıya uygun biçimlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Senelik ibadet takviminin ilk ritüeli olma özelliği gösteren Görgü Cemleri, yöre ve ocak uygulamalarına göre küçük farklar gösteriyor olmakla birlikte genellikle ekim-kasım aylarında başlar ve talip sayısının yoğunluğuna göre altı aya kadar devam edebilir. Alevi-Bektaşî ibadet takviminin yıllık periyodu genellikle mayıs ayında son bulur. Yola giriş ritüellerinin takvimleri de geleneksel erkânlar dışında kalan zamanlara göre ayarlanır. Dolayısıyla yola giriş ritüellerinde döngüsel bir takvim takip edilmez (Akın, 2020c: 380).

Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısının belirli periyotlarla tekrar edilen ritüelik yapılarını, Görgü Cemi, Birlik Cemi, Muharrem Cemi, Kurban Bayramı Cemi, Nevruz Cemi, Hızır Cemi ve Öğreti Cemi olmak üzere yedi başlık şeklinde sıralamamız mümkündür.

2.2.2.1.2.1. Görgü Cemi

Görgü Cemleri, ikrâr vermiş olan talip ve dede topluluklarının yılda bir kere yola uygun bir yaşantı sürdürüp sürdürmediğinin denetlendiği, ikrârının tazelenildiği ritüelik yapılarıdır. Takvime bağlı tanzim edilen Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinin genellikle ilk aşamadaki ritüeli Görgü Cemidir. Kendi içerisinde sistemli bir ritüelik akışa sahip olan Görgü Ceminde ikrârın tazelenmesi, manevi arınmanın sağlanması söz konusudur. Alevi-Bektaşî inancı çerçevesinde, ikrâr vererek yola giren herkes yılda bir defa dedenin ve cemaatin huzurunda sorgulanmalı; eksik ve yanlışları ile yüzleşmelidir.

Görgü Cemi, değişik yöre ve ocaklarda “Baş Okutma”, “Hizmet Görme Cemi” gibi farklı isimlerle de anılır. Özellikle kış aylarında düzenlenen Görgü Cemi, senelik

ikrârın tazelendiği ritüel olma özelliği gösterir (Rençber, 2013: 198). Görgü Cemi, Alevi-Bektaşilerce “tercüman kurbanı” ve “meydandan geçme” şeklinde de anılmaktadır. Görgü Cemine de yalnızca ikrâr vermiş olanlar yahut musahibi olanlar girebilir. Görgü Cemi ritüelinde görgüden geçenler, eğer yıl boyunca herhangi bir kusur ettilerse bu hatanın tekrarlanmayacağına dair tövbe edip ikrâr tazelerler. Bu şekilde manevi arınma sağlanması amaçlanır. Herkesin görgüsünün görülmesinin ardından ritüelin hizmet kısmına geçilir ve on iki hizmet tamamlanır. Görgüden geçen canların kurbanları ancak onların tövbe etmelerinin ardından dağıtılır ve kurbanlar yenilir (Yaman, 1994: 154; Çıblak, 2005: 95-96).

İkrâr veren talip, Görgü Cemine katılmadan önce borcu varsa ödemiş, kırdığı kimse varsa gönlünü almış olmalıdır. Talibin inanç önderinin ve cem erenlerinin huzuruna kul hakkı yemiş, borçlu yahut gönül kırmış bir şekilde çıkması doğru bulunmaz. Görgü Cemine başlarken cem erenlerine görgüsü görülecek olan talipten razı olup olmadıkları sorulur. Eğer aralarından razı olmayan biri çıkarsa aradaki sorun çözüme kavuşturulmaya çalışılır.

2.2.2.1.2.2. Birlik Cemi

Birlik Cemi, “Abdal Musa Cemi” yahut “perşembelik” olarak da anılır. Perşembe akşamları yapılan, çocuktan yaşlıya her Alevi-Bektaşi'nin katıldığı, dedenin güncel meselelere dair konuşmalar da yapabildiği cemdir. Birlikte sorunlar tartışılıp çözüm önerileri getirilir. Birlik Ceminde, kurbanı olan taliplerin “adak kurbanı” yahut “yıl kurbanı” şeklinde adlandırılan kurbanları tığlanarak dağıtılır. Kurban ritüeli etrafında biçimlenen bir cem olması dolayısıyla Birlik Cemi, “Abdal Musa Kurbanı Cemi” olarak da anılır. Geleneksel yapıda köy yahut kasabanın en büyük hanesinde yahut dedenin/babanın evinde Birlik Cemi için toplanılırken günümüzde toplanma genellikle cem evlerinde olmaktadır. Akşam saatlerinde gerçekleşen Birlik Cemi için hazırlıklar gün içerisinde tamamlanır.

2.2.2.1.2.3. Muharrem Cemi

Alevi-Bektaşi inancında her yıl, hicri takvime göre Muharrem ayının ilk on iki günü Muharrem orucu tutulur. Geleneksel halk takvimine göre Kurban Bayramı'nın başlangıcından itibaren yirmi gün sayılarak Muharrem orucuna niyet edilir. Muharrem

orucu, Kerbela olayının sembolik bir biçimde yâd edilmesi ve içselleştirilmesi esasına dayanır. On iki gün boyunca, Kerbela’da susuz can veren Hz. Ali taraftarları ile özdeşim kurmak için su içilmez, neşe ve eğlenceden kaçınılır. Çok sayıda kaçınma ve uygulamanın da eşlik ettiği Muharrem orucu günlerinde, sembolik bir yas süreci geçirilir.

Muharrem orucunun tutulduğu süre boyunca, her akşam oruç açıldıktan sonra cem bağlanır. “Muharrem Cemi” şeklinde adlandırılan bu cemlerde, her akşam On İki İmamlardan bir tanesi ile ilgili bilgi verilir, Kerbela hadisesi anlatılır ve Hz. Hüseyin ile Kerbela’da can veren diğer mazlumlar için gözyaşı dökülür. On iki günün sonunda, aşure pişirilerek dağıtılır. Yine on iki günlük süreç sona erdikten sonra, İmam Zeynel Abidin’in Kerbela olayından sağ olarak çıkmış olmasına şükreder mahiyette “şükür kurbanı” kesilerek dağıtılır. Kurbanın kesildiği akşam, daha büyük ölçekli bir Muharrem Cemi yapılır.

2.2.2.1.2.4. Kurban Bayramı Cemi

Kurban Bayramı Cemi, Alevi-Bektaşî ritüelleri içerisinde, yıllık döngü esasına göre tanzim edilen ritüelik yapılar içerisinde yer alır. Öğreti cemleri gibi Kurban Bayramı Cemi de katılacak kişide ikrârın aranmadığı, gönül rızası olan, dileyen bütün canların bulunabileceği cemlerdir. Kurban Bayramı Cemi bağlamında, ritüelik hizmetlerin tamamı gerçekleştirilmez, çerağ ve süpürge hizmetleri görülmez.

Kurban Bayramı Cemleri; genellikle bayramdan bir gün önce, arife gününü bayram sabahına bağlayan gece ve bayramın birinci gününün sabahı olmak üzere iki defa toplanılarak gerçekleştirilir. Kurban tığlanacaksa yöre ve ocaklara göre değişiklik göstermekle birlikte arife günleri tercih edilir. Ağuışen ve Kureyşan ocaklarında Kurban Bayramı Cemi, bayramın birinci gününün sabahında yahut akşam bağlanır.

2.2.2.1.2.5. Nevruz Cemi

Alevi-Bektaşî inancında, Nevruz Bayramı⁴⁰’nın denk geldiği tarihin birden fazla anlamı vardır. “Yeni gün” anlamına gelen Nevruz, baharın müjdecisidir. Bunun yanında, Alevi-Bektaşîler için Nevruz Bayramı olarak kutlanan 21 Mart tarihi, Hz.

⁴⁰ Nevruz hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Oğuz, 2005: 5-8.

Ali'nin doğum günü ve Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlendiklerin gün olması dolayısı ile de anlamlıdır. Nevruz, Alevi-Bektaşî çevrelerde “Sultan Nevruz” olarak adlandırılmakta ve 21 Mart günü bağlanan cem de “Sultan Nevruz Cemi” olarak anılmaktadır. Yaptığımız alan araştırmasında, Anadolu’da kimi yerlerde Alevi-Bektaşîlerin dokuz gün Nevruz orucu tuttuğu bilgisine ulaşılmıştır. 21 Mart günü mezar ziyaretlerine gidildiğine, lokma dağıtıldığına, duaların okunduğuna da rastlanmıştır. Nevruz günü, özenli giyinilerek yemekler pişirilir. Nevruz orucunun sona ermesiyle 21 Mart’ı 22 Mart’a bağlayan akşam, Nevruz Cemi yapılır.⁴¹

Nevruz Cemi erkânında, on iki hizmet mevcuttur. On iki hizmetin hizmet sahipleri de cemde hazır bulunmalıdır. Dede, usulüne uygun olarak cem bağlanacak yere gelir. Ayağa kalkmış canlara öncelikle dâr gülbangı verir. Postuna oturduktan sonra günün anlam ve önemine ilişkin konuşmalar yapan dede, Nevruz’ a dair huzurda bulunanlardan gelen soru olursa, bu sorulara cevap verir. Rızalıkların alınması ile cem başlar. Hizmet sahiplerinin çağırılması ve hizmet akışı, Abdal Musa Cemi ile aynıdır. Fakat söylenen deyişlerde ve okunan dua ve gülbanklarda, Nevruz teması hâkimdir. Ceme başlarken Fatıha ve İhlas sureleri genellikle Türkçe okunur. On İki İmamların isimleri zikredildikten sonra tekbir getirilir. Ardından tövbe duası okunur. Tövbe duasından sonra Nad-ı Ali duası okunur. Ardından secdeye varılır ve dede bu noktada secde gülbangı verir. Ardından tevhit okunur. Bir kez daha secdeye varılır ve dede tarafından secde gülbangı verilir. İkinci secdeden sonra, zâkir tarafından düvaz imamlar ile Hz. Ali’yi ve Nevruz’u anlatan deyişler söylenir. Üçüncü kez secdeye varılır ve dede tarafından secde gülbangı verilir. Ardından miraçlama okunur. Secdeye son kez varılır. Ardından semah hizmetine başlanır. Mersiyelerin okunmasının ardından münacat duası yapılır. Getirilen lokmalar dualanarak dağıtılır. Hizmet sahiplerine toplu gülbank verilmesinin ardından, “Oturun-Duran gülbangı” verilerek cem sır edilir.

2.2.2.1.2.6. Hızır Cemi

Alevi-Bektaşîlikte Hz. Hızır’ın peygamber oluşuyla “nebi”, Allah’ın bütün sırlarına vâkıf olması ile de “veli” olduğu inancının hâkim olduğu ve Hızır’ın inanç sistemi bağlamında bir kült olma özelliği gösterdiğine daha önce işaret etmiştik.

⁴¹ Alevi-Bektaşîlerin nevrüz ritüelleri arasında, yumurta yemek de yer alır. Özellikle çocuklara yumurta yedirildiği tespit edilmiştir. Özellikle Trakya ve Batı Anadolu’da Nevruz günü kırlara çıkılarak tuz ve karabiber ekilen, “yarım kuzu” olarak anılan yumurtalar yenilir.

Özellikle çetin kış şartları karşısında dua ederken Hızır'dan yardım isteyen Alevi-Bektaşiler, maddi-manevi her türlü güçlükte, Hızır'ı yardıma çağırma durumunda müşkül vaziyetin ortadan kalkacağına inanırlar (Tur, 2002: 550). Alevi-Bektaşi geleneği içerisinde, Hızır kültünün kültürel belleklerinde geniş yer tuttuğunun kanıtı niteliğinde çok sayıda ifade mevcuttur. Hızır kültü, ulu ozanların şiirlerinde de önemli bir yer tutar. Alevi-Bektaşilikte, Hızır kültü etrafında gelişen çok sayıda inanış mevcuttur. Hızır'ın yoksul ve yetimlerin evlerini ziyaret ettiği, girdiği rüyanın gerçekleşeceği, insan şeklinde dolaşabileceği inançları bunlardan bazılarıdır.

Hızır orucunun çıkış noktası ile ilgili çok sayıda rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerden biri, Nuh Peygamber ile ilgilidir. İnanışa göre, Nuh Peygamber'in gemisinin fırtınadan kurtulmasının ardından şükretmek için gemide bulunanlar, üç günlük şükür orucu tutmuşlardır. Bir diğer rivayet, Hz. Ali ve Hz. Fatma ile ilgili olarak anlatılmaktadır. Rivayete göre, Hz. Ali ve Hz. Fatma, çocuklarının hastalanmaları üzerine üç gün oruç tutarlar ve her üç günde de oruçlarını açacakları sırada kapıları çalınır, her seferinde biri gelir ve onlardan yardım ister. Onlar da oruçlarını açacakları yiyecekleri yardıma ihtiyacı olan bu kişiyle paylaşırlar. İnanışa göre farklı görünümde gelerek Hz. Ali ve Hz. Fatma'yı sınavan, Hızır'ın kendisidir (Odabaş, 2016: 60). Alevi-Bektaşiler üç gün oruç tutarak bu orucu yaşatmakta, üç günün sonunda da bir araya gelerek Hızır Cemi bağlamaktadırlar.

Miladi takvime göre, Ocak ayının 14'ünde başlayıp Şubat ayının 17'sine kadar devam eden zaman dilimi, ocaklara ve bölgelere göre değişiklik arz etmekle birlikte, Hızır günleri olarak kabul edilir. Bu tarihler arasında, haftada üç gün Hızır'a şükranlarını sunmak için oruç tutan Alevi-Bektaşiler, orucun arkasından perşembeyi cumaya bağlayan akşamlarda Hızır Cemi bağlarlar. Hızır Ceminde edilen dualarda mutlaka Hızır'ın adı geçer.

2.2.2.1.2.7. Öğreti Cemi

Öğreti Cemi, İrşat Cemi olarak da bilinir. İrşat; tasavvufi anlamda, mürşit tarafından yolu sürdürmeye karar vermiş talibe yol gösterilmesi manasına gelir. Yola talip olan kişiye tasavvufi görgü, inanç önderleri tarafından edindirilir. Öğreti cemleri, daha ziyade yetişme çağına olan genç kız ve erkeklere dede tarafından Alevi-Bektaşiliğin temel inanç yapısının ve ibadet pratiklerinin aktarıldığı cemlerdir. Öğreti

Cemlerinde, gençlerin ahlaki olarak da eğitilmesi, yolun edep ve erkânından haberdar olmaları amaçlanır. Dede, inanç ve ahlâk yapısına ilişkin çeşitli hususlarda bilgilendirici konuşmalar yaparak nasihatler verir. Katılım gösteren taliplerin sorunları, sıkıntıları da öğreti cemi bağlamında konuşulan konular arasındadır. Öğreti Cemi ritüeli için genellikle perşembe akşamları toplandığı gibi yaşam koşullarının daha güç olduğu büyükşehirlerde haftaiçi bir araya gelinememesi dolayısıyla cumartesi ya da pazar günleri de toplanılabilmektedir.

2.2.2.1.3. Kriz Ritüelleri

Kriz ritüelleri⁴², takvime bağlı ve belirli bir ritüelik döngü içerisinde icra edilen ibadet pratiklerinden farklı olarak ihtiyaç durumunda toplanılmasını gerektiren ritüellerdir. İbadet takviminin dışında, inanç grubunun ihtiyaç ve dileklerine bağlı olarak da ritüelik toplantılar tertip edilebilir. Kriz ritüelleri, ibadet yaşantısının zamana bağlı döngüsünün dışında toplanılmasını gerektirecek sebepler üzerine gerçekleşir. Bu sebepler, hayatın olağan akışını sekteye uğratan, kişisel ya da toplu biçimde tecrübe edilen önemli kırılma noktaları kaynaklı sebeplerdir.

Kriz ritleri, dünyanın normal düzenini bozan, kişi ve topluluğun hayatını tehdit eden kriz durumlarında organize edilen ritlerdir. Kriz durumlarının yarattığı belirsizlik ve huzursuzluğu aşmak amacıyla tertip edilen bu ritler ile beklenmeyen olayların yarattığı sorunlar ortadan kaldırılır. Kişisel yahut grup merkezli olabilme özelliği gösteren kriz ritleri, önceden tahmin edilemez. Bu sebeple kişileri yahut toplumu şaşırtırlar ve tekrara dayalı olmamaları dolayısıyla zamanlarına da müdahale edilmesi mümkün değildir (Honko, 2009: 208).

Alevi-Bektaşı inanç sistemi içerisinde geçiş ritüelleri ve takvime bağlı ritüeller kapsamında değerlendirilemeyecek, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkabilen; dolayısıyla da periyodik olarak tekrar etmeyen, bu sebeple de kriz ritüelleri olarak değerlendirilebilecek ritüeller mevcuttur. Bu ritüeller genellikle önlem, korunma, iyileştirme, istenmeyen duruma müdahale gibi amaçlarla tanzim edilir (Akın, 2020c: 436). Düzenlenme gerekçeleri göz önünde bulundurulduğunda, kriz ritüellerinin hayatın olağan akışının sekteye uğraması ihtimalini ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu ifade etmek mümkündür.

⁴² Kavramsallaştırma için bk. Hanko, 2009: 203-216.

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde kriz ritüeli bağlamında değerlendirilebilecek olan cem ritüeli Dârdan İndirme Cemidir. Yöre ve ocaklara göre bu sayının arttırılması mümkündür.⁴³

2.2.2.1.3.1. Dârdan İndirme Cemi

Alevi-Bektaşî inanç ve kültür yapısı içerisinde, ölüm ve ölümden sonraki yaşamla ilgili inanç ve pratiklerin kaynağı tasavvuf düşüncesinin yanı sıra eski Türk inançları ve yurt tutulan Anadolu'nun kadim kültürlerinin birleşiminde aranmalıdır. Farklı inanç ve kültürel kaynaklardan beslenerek kendine özgü bir yapı kazanan ölüm düşüncesi, ölen kişinin biçimden kurtulup öze ulaşacağı, Hakk'a kavuşacağı görüşü üzerine inşa edilmiştir. Alevi-Bektaşilikte, ruhun ölümsüzlüğüne inanılır; ölümlerle birlikte kişinin don ya da kalıp değiştirmek sureti ile ruhun bir bedenden başka bir bedene geçebileceği düşüncesi hâkimdir (Çıblak, 2013: 273). Bu düşüncenin somutlaşmış şekli, "Dâr Erkânı" adı ile de bilinen "Dârdan İndirme Cemi"dir. Ölen ikrârlı talibin musahibi aracılığıyla geride kalanlarla hesabının görüldüğü, rızalığının alındığı bu ritüel, Alevi-Bektaşî inancındaki ölümden sonraki hayat düşüncesi ile temellendirilmiştir. Dârdan İndirme Ceminde ölen kişinin ardında bıraktığı borçların, dargınlıkların, kapanmamış hesapların olup olmadığı sorgulanır ve eğer varsa bunlar, bağlı bulunduğu ocağın dedesi tarafından çözüme ulaştırılır, bu sayede ölen kişinin ruhunun Hak katında huzura ereceğine inanılır.

Dâr kurbanı, musahiplerden birinin Hakk'a yürümesi durumunda, rızalık için tığlanan kurbanın adlandırılmasıdır. Dâr kurbanının yapılmasındaki amaç, ölen Alevi bireyin geride bıraktığı dünya ile olan hesabının kapatılmasıdır. "Dâr Kurbanı Cemi", ölen musahipli bir Alevi bireyin ölümünün üzerine yol kardeşleri ile helalleştirilmesi amacıyla icra edilir. Eğer ölen kişi musahibi olmayan bir bireyse yahut ölümünden önce düşkün ilan edildiyse Dâr Kurbanı Cemi yapılmaz. Bu cem ritüeli, ölen ikrârlı birey için icra edilen son cem ritüeli olma özelliği gösterir. Dâr Kurbanı Cemi de on iki erkân ve on sekiz hizmet üzerine icra edilir. Cem ritüelindeki hizmetlerde seccade üzerinde kurban sahiplerinin sorgu anı ve dâra durmaları dışında icra edilen bütün inanç pratikleri, Dâr Kurbanı Ceminde de aynıdır. Dâr Kurbanı Ceminde ölen kişinin Dâr

⁴³ Diyarbakır ve çevresindeki Alevi ocakları tarafından tertip edilen Yakadan Geçme Ritüeli, Mihman Cemi ve Yol Pençesi ritüeli de kriz ritüellerine örnek olarak gösterilebilir (Akın, 2020c: 436-445).

Kurbanı hizmetini kim göreceyse o seccadeye çıkar. Genel olarak ölen kişinin yaşıyorsa dârına musahibi, hayatta değilse de çocukları çıkar (Ersal, 2016a: 449, 451).

2.3. Alevi- Bektaşî İnanç Sisteminde Dualar

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde dualar, ritüel yapıları içerisindeki işlevleri ile dilek ve istekleri iletme, yakarma anlamı yüklenen metinlerdir. Sözlü kültür ortamı içerisinde üretilen ve dolaşımı da yine aynı ortamda devam eden yaratmalara, hangi ihtiyaçlara binaen başvurulduğu, türün tayin edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Alevi-Bektaşî inancında söz aracılığı ile kutsal alana temas etmenin yolu olarak görülen duaların bireysel mi yoksa toplu olarak mı yapıldığı, duayı eden kişinin kim olduğu, duanın ne tür bir zaman ve mekân bağlamında edildiği gibi unsurlar, dua gibi geniş bir başlığın altına alt türlerin eklenmesi noktasında belirleyicidir.

Herhangi bir metnin profan bir metin olmaktan çıkarak dua metni niteliği gösterebilmesi için taşıması gereken özellikler vardır. Bu özelliklerin aranacağı yer metnin muhtevası, yapısı ve işlevidir. Metnin muhtevasında aranması gereken özelliklerin başında, semantik yapının kutsala yakarmaya dönük işletilmesi gelmektedir. Dilek-istek bildiren kiplerin metindeki varlığı, metni profan bir metin olmaktan çıkartan diğer bir özelliktir ve yapısal hususiyetler içerisinde aranmalıdır. Metnin yaratılma ve icra bağlamlarında tespiti mümkün olan bir diğer özelliği işlevidir ki kontekst içerisinde yakarma, kutsama, kutu bölüşme gibi işlevler yüklenmeyen herhangi bir metin, yapısal ve anlamsal olarak dua mahiyeti taşısa da dua metni olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Metnin neliği ve türü noktasında bağlama ait dinamikler belirleyicidir.

Alevilik-Bektaşilikte dua kavramı, daha ziyade bireysel olarak Allah'a ve kutsal varlıklara yakarmaya karşılık gelir. Günlük yaşamın içerisinde her türlü yapıp etmede dua edilebileceği gibi, kutsal kabul edilen mekânları ziyaret ederken de Allah'ın rızasını ve kutsalın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla dua edilir. Bireysel olarak edilen dualarda, uyulması gereken belirli bir dua formatı yoktur. Ziyarete gidilen kutsalın yahut gücüne sığınmayı talep edilen başka kutsalların adları anılarak genellikle başka kimsenin duyamayacağı bir biçimde dua edilir (Yazıcı, 2011: 133). Bireysel olarak edilen dualar, kişinin maddi yahut manevî ihtiyaçlarını, isteklerini kendisinden üstün kabul ettiği kutsal güce iletmesi ve bu gücün kudretine sığınarak ondan yardım talep etmesinin sözel ifadesidir.

Dinî ritüellerde inanan kitle karşısında, onların adına ve onlar için edilen dualar, inanç önderleri tarafından icra edilir. Bu dualar, Alevi-Bektaşî inanç yapısına uygun olarak iyi dileklerin, isteklerin iletilmesi amacını taşır. Teolojik ve mitolojik unsurların bir arada bulunduğu toplu verilen dualar, ritüel içerisinde işlevsel öneme sahiptir. Alevi-Bektaşî ritüellerinde söylenen duaların bir kısmı İslam inancı çerçevesinde ibadetlerin bir parçası olarak söylenegelen dualar, bir kısmı ise geleneksel yapı içerisinde ortaya çıkmış organik yaratmalardır. Bu bağlamda, Alevi-Bektaşîlikte ibadet pratiklerinin bir parçası olarak okunan-söylenen dua çeşitlerini: tevhit, tövbe duası, salavat, Nad-ı Ali duası, tercümanlar ve gülbanklar ile Kur'an-ı Kerim kaynaklı ayet ve sureler şeklinde sıralamak mümkündür.

2.3.1. Tevhit

Kelime-i tevhidin aslı, “lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah” şeklinde olup Türkçeye: “Allah’tan başka Tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir.” olarak çevrilir. Kelime-i tevhit, inanç esaslarının özünü oluşturan iki temel üzerine oturtulmuştur. Bunlardan ilki, Allah’ın varlığını, birliğini, yüceliğini, ikincisi de insanlarla münasebetini sağlayan nübüvvet kavramını vurgulamaktır (Arpaguş, 2002: 214). Sözlük anlamı: “Allah’ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma” (2009: 1970) şeklinde olan tevhit, “Allah’ın varlığına ve birliğine” dair yazılan manzum ve mensur eserlere verilen isimdir. Tevhit, Divan ve Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatlarında müstakil bir tür olma özelliği gösterir. Divân şairleri, tevhit türüne, mürettep bir divan içerisinde ilk sırada yer vermişlerdir. Mutasavvıf şairler tarafından da aynı metodoloji kullanılmakla birlikte tasavvufî tevhitlerin genel karakteri, şer’î tevhitlerden farklılık gösterir. Tasavvufî tevhitlerde tefekkür, tevil ve feraset kendini daha fazla gösterir (Güzel, 2014: 309-310). Tevhidi Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında bir dua türü olarak değerlendirme gerekçemiz, Tanrı’nın varlığı ve birliğine yönelik ifadelerle kuruluyor olması ve cem ritüellerinde kelime-i tevhit kısımlarının herkes tarafından eşlik edilerek ortak bir zikir faslı şeklinde icra ediliyor olmasıdır.

Cem ritüellerinde, miraçlama bölümünün ve Kırklar Semahı’nın ardından cemdekilerin birlik olmasını, birliğin sağlanmasını simgeleyen tevhid icra edilir. Tevhit olarak okunan manzumelerin kıtaları arasında “La ilahe İllallah”, “İllallah şah İllallah”, “Şah illallah” gibi ifadeler ezgi eşliğinde hep birlikte zikredilir (Akın, 2020a: 158).

Tevhit, Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinin de bir parçası konumundadır. Kelime-i tevhit, Tanrı'nın varlığının ve birliğinin kabulünün beyanı noktasında, Alevi-Bektaşîlerce cem ritüellerinde zikredilir. Özellikle kurban erkânlarında ve cenaze erkânlarında sıkça söylenen tevhid, Alevi-Bektaşî edebiyatı içerisinde de müstakil bir tür olma özelliği gösterir. Cem ritüellerinde Ulu Ozanlar⁴⁴'a, daha çok da Hatayi'ye ait olan tevhit örnekleri söylenerek kelime-i tevhit kısmı hep bir ağızdan icra edilir.

Ağuiçen Ocağı dedelerinden 19. yüzyılda yaşamış Seyyid Derviş Dede'ye ait cönkten alınan ve bugün hâlâ İmam Zeynel Abidin Ocağı, Dede Garkın Ocağı ve Beyazıd-ı Bostan Ocağı dedeleri tarafından Bayram Cemlerinde okunmaya devam eden bir örnek ile tevhit türünün örneklendirilmesi mümkündür:

“Ezeli söylenür Allah'ın adı

Varis-i gevherler erkânıdır tevhid

Allah Muhammed Ali'den böyle kalıptır

Şah Safî'nin armağanıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Tevhidinen yer gök karar tutupdur

Bitmez işler tevhidinen bitipdir

Tevhidinen talib Hakk'a yetipdir

On İki İmamın armağanıdır tevhid

⁴⁴ Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi; kültürün inanca, inancın da kültüre etki ettiği, kültürel çıktılarının inanç öğeleriyle harmanlandığı bir yapı arz eder. Bu bağlamda, inanç yapısına ait unsurların Alevi-Bektaşî kültürü üzerinde olduğu kadar Alevi-Bektaşî kültür çerçevesi içerisinde ortaya konan kültürel yaratmaların da inanç yapısı üzerinde etkisi mevcuttur. İnanç ve kültür dairesinin önemli bir ayağını oluşturan Alevi-Bektaşî şiiri, Yedi Ulu Ozan tarafından temelleri atılmış bir şiir geleneğidir. Yedi Ulu Ozan: Nesimi, Hatayi, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Yeminî, Fuzulî ve Virânî'dir. Bu isimler, geleneksel yapı bağlamında, “yedi ulu ozan” yerine “ulu ozanlar” şeklinde anılır. Zira son derece köklü bir yapı arz eden Alevi-Bektaşî ozanlık geleneğinin bu isimlerle sınırlandırılması mümkün değildir. Alevi-Bektaşî inancının düşünsel boyutunun biçimlenmesinde önemli pay sahibi olan ozanların isimleri, yöreden yöreye değişiklik gösterebilmektedir. Alevi-Bektaşî inancında, zahiri ve bâtni yönü olduğuna inanılan Kur'an'ın bâtin ilminin Hz. Ali'den kendi soyu olan On İki İmamlara, oradan da bu soydan gelen velilere ve ariflere aktarıldığı görüşü hâkimdir. Hz. Ali, gayb ilminin emanetçisi olarak bilinir ve bu emanetin onun nesli tarafından korunduğuna ve ilim ehlinin de belirli ölçüde bu ilme vâkıf olduğuna inanılır. Alevi-Bektaşî ozanları da bu bâtni yorumun sürdürücüsü konumundadır (Bal, 2014: 73,74). Yedi Ulu Ozan ya da diğer Alevi-Bektaşî ozanlarının şiirleri, ilham ve keşif sonucu söylendikleri kabulünden hareketle bilgi kaynakları olarak kabul edilir. Dolayısıyla Alevi inançlarını ve zihniyetini ortaya koymak için Alevi-Bektaşî inancının düşünsel ve kültürel boyutunun biçimlenmesi noktasında pay sahibi olan Alevi-Bektaşî ozanlarının şiirlerinin mutlaka göz önünde bulundurulması gereklidir (Turan-Üçer, 2005: 38). Ulu Ozanlar ile ilgili ayrıntılı bilgi ve şiirlerinden örnekler için bk. Ergun, 1944; Koca, 1990; Atalay, 1991; Gölpınarlı, 1992; Öztelli, 1997; Zaman, 2009; Ersan, 2018.

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Mürebbisiz musahibsiz dermansız

İkrâr virüp dönen olur imansız

Yakın ihlasınan çağıram gümansız

Devasız dertlerin dermanıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

İkrârı bütünler giriftar-ı fikirler

Onlar da çekmez endişe-i zikirler

Halefler talibler pirlere zeykirler

Sizler de söyleyin canların canıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Tevhid eyleyenler olur hemişe

Tevhid itmeyenler çeker endişe

Hanedân-ı Ali'ye erişe

Muhibb-i hânedanın armağanıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Her kim Şah Safî'nin emrini tutmaz

Yorılır yollarda menzile yetmez

Ona şâh-ı velayet itibar itmez

Sufî kişilerin bayramıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Muhammednen Ali lahmüke lahmi olanda

Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli sürek sürende

Kırklar uryan olup semaha girende

Yüz igirmi dört bin peygamberin başıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Hasan Hüseyin irşad olanda

İmam Zeynel Aba dâra duranda

Bakır'ınan Ca'fer tarik çalanda

İmam Musa Kazım Kazım Rıza yoludur tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Taki'den Naki'dir din ile iman

Haseniyyü'l Askeri kalbinde mihman

Muhammed Mehdi hucet'ül burhan

Cümle evliyaların başıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah

Şah Hatayi'm dir ki tevhid derya denizdir

Tevhid itmeyenler bizim nemizdir

Pirimiz Şah Safi ser-halkamızdır

Cümle ibadetlerin başıdır tevhid

La ilahe illallah

La ilahe illallah

Muhammed Hak Resulullah

Allah eyvallah (Akın, 2020c: 425-427)

2.3.2. Tövbe Duası

Tövbe kavramı, hemen her inanç sistemi içerisinde, özellikle de monoteist yapılarda yeri olan bir kavramdır. Tövbe duaları da tövbe kavramı etrafında oluşturulan, yakarış ifadeleri ile kurulan dualardır. İnsanın tabii olduğu inanç ve ahlak sistemine uygun olmayan tutum ve davranışları için duyduğu pişmanlığı ileterek Tanrı'dan af dileme isteği, tövbe dualarının varlık sebebidir. Tanrı'nın bağışlayıcılık sıfatı, tövbe etmeyi anlamlı kılar.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde okunan tövbe duaları, Kur'an-ı Kerim kaynaklı sureler ile düvaz imam ve gülbank türlerinin iç içe geçtiği dualardır. Tövbe duası, cem ritüeli içerisinde genellikle delil hizmeti görülmeden önce dede tarafından okunur. Tövbe duası okunurken dede, canlara secde etmelerini söyler. Tüm canlar secde halindeyken dede, bütün canlar adına tövbe ederek işlenen günahların affını diler. Başlıca secdede olan canlar, dede tarafından okunan tövbe duasına "Allah Allah!" nidaları ile eşlik ederek edilen duaların kabulünü dilerler.

Tövbe duası, Dârdan İndirme Cemi ritüelinde de okunur. Defin işlemi aşamasında okunan tövbe içerikli nazım örneği; düvaz imam, nefes yahut gülbank olabilir. Önemli olan metnin içeriğinin Tanrı'dan ölen kişinin adına af dilemeye yönelik kurulmuş olmasıdır. Dede tarafından okunan tövbe duası ile ölen kişi için bağışlanma ve rahmet dilenir.

Tövbe dualarının Kur'an-ı Kerim kaynaklı sureler ile düvaz imam ve gülbank türlerinin iç içe geçmesi ile oluşturulduğundan yukarıda söz etmiştik. Tür ayrımından dolayı, Kur'an-ı Kerim kaynaklı tövbe dualarını ve tövbe düvaz imamı örneğini bu aşamada; tövbe içerikli gülbank örneğini ise ilgili başlık altında vermeyi uygun görüyoruz.

Yapısal özellikleri ve dil hususiyetleri tövbe gülbanklarından farklı olan tövbe dualarının girişinde genellikle Tahrîm Suresi'nin 8. Âyeti yer alır. Bu kısım, dedenin tercihine göre Arapça yahut Türkçe söylenebilir. Yapılan alan araştırmasında bu kısmın genellikle Türkçe yahut Arapça-Türkçe karışık olarak söylendiği tespit edilmiştir. Genellikle ilk cümle Arapça söylenerek duanın geri kalanı Türkçe edilmektedir. Tahrîm Suresi'nin 8. Âyeti'nin Türkçe meali şöyledir:

"Ey iman edenler! Etkili öğüt veren bir tövbe ile Allah'a yönelin. Umulur ki Rabbiniz, çirkinliklerinizi ve günahlarınızı örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. O gün Allah, peygamberi ve onunla birlikte inananları

utandırmayacaktır. Onların ışığı önlerinden ve sağ yanlarından koşup gelir. Şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Işığımızı tamamla ve bizi bağışla! Sen her şeye kadirsin, her şeye gücün yeter." (Tahrim Suresi / 8. Âyet)

Tövbe duasının devam eden kısmında yöresel değişkenler, ocaklar arası farklılıklar ve ritüelde icracı konumundaki inanç önderinin performansı kaynaklı çeşitlenmeler söz konusudur. Değişmeyen kısım genellikle duanın başında yer alan Tahrim suresinin 8. Âyetidir. Sureden sonra söylenebilecek tövbe dualarını aşağıdaki gibi örneklendirmek mümkündür:

"Eksikliklerimize tövbeler olsun. Tövbe günahlarımıza, tövbe estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah.

Allahümme ya Rabbi! Benlikten, yaramazlıktan, kibir ve hasetten gönlümüzle, gözümüzle, kalbimizle, dilimizle işlemiş olduğumuz günahların cümlesine tövbe! Tövbe günahlarımıza, estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah.

Tövbe ettik, pişman olduk. Döndük senin ululuğuna, yüceliğine, rahmetine sığındık. Sen, her türlü kazayı, belayı, acıyı, afeti, tufanı, gamı, kederi def etmeye kadir olduğun gibi, günahları da affetmeye kadirsin. Bizleri affeyle ey yüce Allah'ım!

Merhametinin sonsuzluğuna sığınarak... Kul beşerdir, hata işler. Sultan olan da bağışlar niyetiyle, özümüzü dâra çekip tövbe ediyor, sana yalvarıyoruz: Tövbe günahlarımıza, tövbe estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah.

Diyar-ı gurbette, derd-i mihnette, can-ı hasrette, başı yastıkta ya Allah diyen kardeşlerimizi silasına, vatanına kavuşturup görüşürme nasip eyle yüce Rabbim! Dertlere deva, hastalara şifa, borçlara eda, tutsaklara azat eyle Allah. Vadesi tamam olanlara iman, Kur'an selametiği ver! Deşt-i Kerbela hürmetine, sekiz cennet, yedi tamu hürmetine, gökte uçan kuşlar, secdeye inen ağaçlar, Kerbela'da şehit düşen başlar hürmetine, taliplerimize iradet, mürşitlerimize kuvvet ver! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemberbest, yirmi dört kıyam bacı, yetmiş üç şehid-i şüheda, seksen bin Horasan piri, doksan bin Rum eri, yüz bin gaip erenlerinin hüsn-ü kerametleri için bağışla! Tövbe günahlarımıza, tövbe estağfurullah!

Ey yüce Allah'ım! Hatalarımızı, günah ve veballerimizi, Muhammed-Ali dergâhında bağışla! Sırr-ı Kerbela hakkı için bağışla! Tövbe günahlarımıza, tövbe estağfurullah!" (KK14)

Yapılan alan araştırmasında, tövbe duasının okunmasının ardından, yine tövbe etmeye yönelik mahiyette bir tövbe düvaz imamı ile devam edilebildiği görülmüştür.

2.3.3. Salâvat

Salâvat, İslam inancında Hz. Muhammed'e ve onun soyundan gelenlere saygı ve bağlılık bildirme amaçlı okunan duadır. Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde de salâvat, Hz. Muhammed'e ve Ehlibeyt'e duyulan muhabbet dolayısıyla ibadetlerin bir parçası olarak okunur. Salâvat, “vermek” ve “getirmek” fiilleri ile birlikte kullanılır ve cem ritüelinin yöneticisi konumundaki inanç önderi tarafından talimat verilmesi halinde hep bir ağızdan, birlikte söylenir.

Dede, salâvat getirmeye talipleri şu şekilde çağırır:

“Fahr-i kâinat, âlemlere rahmet, verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibeyt'ine salâvat!” (KK13)

Ardından hep bir ağızdan: *“Allâhümme salli âlâ Muhammedin ve âlâ âli Muhammed.”* şeklinde salâvat getirilir. Salâvatın ardından selamlama kısmına geçilerek önce Ehlibeyt'in ardından, On İki İmamların adları sayılarak hepsine selam edilir.

*“Essalâtü vesselamü aleyke ya Resulullah,
Essalâtü vesselamü aleyke ya Aliyyen veliyullah,
Essalâtü vesselamü aleyke ya Hatice-i Kübra,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Hasan-ı Mücteba,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Hüseyin-i Deşt-i Kerbela,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Zeynel Âba,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Muhammed Bakır-ı Bekâ,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Cafer-i Sıtk-ı Sefâ,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Musâ-i Kâzım-ı Cism-i Pâk,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Ali Rıza Şâh-ı Horasan,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Muhammed Taki,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Şah Ali 'yyün Naki,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Hasan Askeri Gazi,
Essalâtü vesselamü aleyke ya İmam Mehdi-i Sâhib Zaman.”* (KK13)

2.3.4. Nad-ı Ali Duası

“Nade Ali” şeklinde de anılan Nad-ı Ali duası, “Ali'ye seslenme”, “Ali'yi yardıma çağırma” anlamına gelir. Eyüboğlu'nun bir tür “vird” olduğuna dikkat çektiği bu duanın Uhud savaşında düşmanlar tarafından çevrelendiği esnada Cebrail tarafından

Hız. Muhammed'e öğretildiği, bu sayede Hız. Muhammed'in Hız. Ali'yi yardıma çağırduğına inanılır. Bu duayı duyan Hız. Ali, "buyurun!" anlamında "Lebleyk" diye cevap vermiş, Uhud savaşı bu sayede kazanılmıştır. Duanın kaynağına ilişkin bir diğer görüş, Alevi-Bektaşî ozanlarından Huzai'nin Arapça bir dörtlüğünden alınmış olduğudur (Eyüboğlu, 2010: 341-342).

Nad-1 Ali duası, Alevi-Bektaşî inancında pek çok niteliği ve okuyana olumlu etkileri olduğuna inanılan bir duadır ve her çeşit sıkıntı ve sorunun Hız. Muhammed'in nübüvvetiyle ve Ali'nin vilayeti ile son bulacağı inancı ile okunur. Alevi- Bektaşîler, müşkül durumlar karşısında "Yetiş ya Ali" diyerek Hız. Ali'den yardım istemeleri hâlinde Hız. Ali'nin Hızır gibi kendilerinin yardımına yetişeceğine inanırlar (Uludağ, 2012: 269). Alevi-Bektaşîliğin önemli yazılı kaynakları arasında yer alan Cafer-i Sâdık Buyruğu'nda, Nad-1 Ali duasını okumanın çok sayıda faydasının olacağından söz edilir. Bu faydalar, şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Kişî, etrafını saran düşmana karşılık yerden aldığı toprağa yedi kez bu duayı okusa ve bu okunmuş toprağı düşmanın yüzüne saçsa düşmandan emin olur.
- 2) Düşmanın zararından korkan kişî, bu duayı her gün yetmiş iki defa okusa düşmanı ona zarar veremez.
- 3) Büyülenmiş kişî yedi kuyu bulup bunlardan su alsa ve aldığı sulara yedi kez bu duayı okuyup, okunmuş suyu içse ve bu suyla yıkansa üstündeki büyü bozulmuş olur.
- 4) Zehirlenen ya da zehirli çıyan, yılan gibi hayvanlar tarafından sokulan kişî, bu duayı çini bir kaba yazsa, içine su doldurup ezerek karışımı içse, şifasını bulur.
- 5) Bir kabın içine yağmur suyu konularak suya bu dua okunsa ve bu sudan hasta içerse iyileşir.
- 6) Dert ve sıkıntıdan kurtulmak isteyen kişî, samimi bi şekilde bin defa bu duayı okursa dert ve sıkıntılarında kurtularak rahata erer.
- 7) Padişah gazabına uğramış olan kişî bu duayı padişaha karşı okuyup üflese, gazap, lütuf ve ikrama döner.
- 8) Önemli bir işe başlarken ya da kız istenirken damadın kulağına üç kez bu dua okunursa kişî, istediğine nail olur, her işi başarıya döner.
- 9) Cuma saatlerinde sekiz defa kişî kendisine bu duayı okuyarak üflese, toplumda sevilen kişî olur.
- 10) Suçlamayla karşı karşıya kalan her gün kırk defa bu duayı okusa bu duayla suçlamadan kurtulmuş olur.

- 11) Uyuyamayan bir kişi cuma namazından önce beş defa okusa uykusuzluktan kurtulur.
- 12) Zengin olmak isteyen kişi her sabah kalkınca kimse ile konuşmaz ve doksan defa bu duayı okursa istediği zenginliğe ulaşır.
- 13) Devletin devamı ile haşmeti için her gün beş yüz defa okunur.
- 14) Boyun eğdirmek için düşmana beş gün boyunca yüz on sekiz kez okunur.
- 15) Hacet vakti içinde yetmiş defa bu duayı okuyan kişi, düşmanına gözükmez.
- 16) Bu duayı on gün boyunca, her gün on kere okuyan kişinin düşmanının dili bağlanır ve onun arkasından konuşamaz hale gelir.
- 17) Muradına ermek isteyen kişi, bu duayı her gün yirmi dört defa okur.
- 18) Derdine çare ve yaralarına şifa arayan kişi on gün boyunca yetmiş defa okursa şifa bulur.
- 19) Her gün bu dua yirmi defa okunursa kişi, şer dilden ve kem gözden emniyette olur.
- 20) Kayıp eşya veya hazine bulmak isteyen kişi, her gün bu duayı yetmiş defa okur.
- 21) Hz. Rasulullah'ı rüyasında görmek isteyen kişi insanlardan uzak bir yerde bu duayı bin defa okursa Hz. Rasul'ü rüyasında görür.
- 22) İmam Ali'yi rüyasında görmek isteyen kişi, bu duayı beş yüz defa okur.
- 23) Hapisten kurtulmsk isteyen kişi, her gün yetmiş defa okur.
- 24) Zor bir işi kolaylaştırmak isteyen, altmış yedi defa okur.
- 25) İlim öğrenmek ve hikmete ulaşmak isteyen, kırk gün boyunca her gün altmış kez okur.
- 26) Düşmanı uzaklaştırmak isteyen, sekiz gün boyunca yetmiş sekiz defa okur.
- 27) Düşmanın kahrolması için her gün yetmiş defa okunur.
- 28) İlimi kolayca öğrenmek isteyen kişi, her gün öğle namazının peşinden yetmiş kere okur.
- 29) Devletliliğin devamlılığı için her gün on defa okunur.
- 30) Hayır kapılarının açılmasını isteyen, dokuz gün boyunca her gün yüz defa okunur.
- 31) Beyler katında kabul edilmek isteyen kişi, altı gün boyunca her gün yüz defa okur.
- 32) Mutluluğu arayan kişi, her gün beş kez okur.
- 33) Toplum içinde izzet ve saygı görmek isteyen, günde on defa okur.

34) İki kişi arasına fitne sokmak isteyen, bu kelimeyi okur.

35) Düşmanı olduğu yerden uzaklaştırmak isteyen, otuz gün boyunca her gün otuz defa okur.

36) İki kişinin arasındaki düşmanlığın giderilmesini isteyen, otuz defa okur.

37) Korkularından emin olmak isteyen her gün elli defa okur.

38) Düşmanının kahrı için beş gün boyunca her gün yüz defa okunur.

39) Sihri boşa çıkmasını isteyen kişi, on gün boyunca her gün bin defa okur.

40) Düşmanını mağlup etmek isteyen altı gün boyunca her gün yüz defa okur (Sarıkaya, 2008: 86-88).

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde, Arapça kaynaklı Kur'an-ı Kerim sure ve ayetlerinin dahi Türkçe meallerini okuma temayülü söz konusudur. Ancak genellikle Nad-ı Ali duasının Arapça aslı okunur; Türkçe meal tercih edilmez. Yusuf Ziya Yörükân, Alevi-Bektaşîlerde bütün duaların Türkçe olduğunu, yalnızca Nad-ı Ali duasının ve salâvatların Arapça olarak söylendiğine işaret eder ve “ehemmiyetine binaen, Nad-ı Ali’yi aynen naklediyorum” diyerek Nadı Ali duasına yer verir (1930: 80). Nad-ı Ali duasının Buyruk’ta nakledilen Arapça aslı şu şekildedir:

“Bism-i Şâh nâd-ı Aliyyen mazharül acaibi tecidü avnen leke finnevaibi lillâhi haceten külle hemmin ve gammin seyenceli biazametike ya Allah ya Allah ya Allah ve binübüvvetike ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed ve bivelâyetike ya Ali ya Ali ya Ali ve aleyha muhaveli edrikni edrikni edrikni ya Ali ya Ali ya Ali” (Atalay, 1998: 203).

Nad-ı Ali duasının Türkçe tercümesi şu şekildedir: *“Allah’ın kudret eseri olan kerametlerin zuhur ettiği (veya keramet sahibi olan) Ali’yi çağır. Vekillerin arasında onu yardımcı bulursun. Allah’a muhtacım. Bütün dert ve üzüntüler ey Allah’ım senin azametinle; ey Muhammed senin nübüvvetinle ve ey Ali, senin vilâyetinle açılır ve aydınlığa dönüşür. Halimi değiştiren O’dur. Ey Ali bana yetiş (üç defa).”* (Sarıkaya, 1998: 22)

2.3.5. Tercüman

Tercüman, Alevi-Bektaşî inanç dairesi içerisinde anlamı ve karşılığı olan ritüelik bir terimdir. Tercüman sözcüğü Arapça bir sözcük olup Türkçede kimi ağızlarda “terceman” şeklinde de yaşar. Ritüelik terim boyutuyla ele aldığımız tercümanın terim

anlamı, Cem Dilçin tarafından hazırlanan *Yeni Tarama Sözlüğü* içerisinde şu şekilde açıklanır: “*Bektaşilerin; sofrası, çırağ ve öteki işlerden okudukları dualar ve uyaklı sözler.*” (2009: 219).

A. Sırrı Levend, tercümanın ayinlerde tarikatın erkânına dair okunan dualar olduğunu kaydeder (1980: 65). Abdülbaki Gölpınarlı ise tercümanın muayyen işler yapılırken okunacak mürettep duaların isimlendirmesi olduğunu ifade eder ve Bektaşiler ile Mevleviler arasında müşterek bir kullanım olduğuna dikkat çeker (1963: 44). İsmet Zeki Eyüboğlu da tercümanın Bektaşi tekkelerinde düzenlenen törenlerin tamamında okunan gülbankların dışında, tarikatla ilgili işlerin yürütülmesinde okunan özel duaların adlandırılması olduğunu belirtir. Eyüboğlu'nun geleneğe bağlı ve kendi içerisinde sistemli olduğuna dikkat çektiği söz konusu inanç ürünleri, genellikle bir şeyin üzerine yazılıp asılmak suretiyle dergâhta bulundurulur (2010: 182-183).

Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar* başlığını taşıyan çalışmasında, kimi yerlerde gülbank ile tercümanın aynı anlamda kullanıldığına dair tespitine yer verir. Yörükân'ın tabiriyle tercüman: “*merasimin başlangıcında okunan ve hizmetin taabbudî mahiyetini gösteren bir tabirdir.*” Yörükân, gülbankın doğrudan doğruya dua etmek, hayır dilemek amacı taşıdığını ve okunan tercümana karşılık yahut görülen hizmet karşılığında söylenen bir çeşit hayır dua olduğunu ifade eder (2015: 247, 336, 435).

Gülbank sözcüğünün yerine de kullanıldığına dikkat çektiği tercümanın Mustafa Uzun'a göre gülbanktan farkı, günlük hayat içerisinde herhangi bir sebeple ve temsil gücü olmayan kişiler tarafından söylenebiliyor olmasıdır. Uzun, gülbankların belirli bir merasim sırasında ve belirli bir adap içerisinde şeyh, baba yahut dede gibi kimseler tarafından çekilebiliyorken; tercümanların, yeni ay görüldüğünde, tıraş olunurken, uykudan kalkıldığında, kabir ve türbe ziyaretinde herkes tarafından bireysel şekilde söylenebilen dualar olduğunu kaydeder. Uzun'un ifadesi ile genellikle Türkçe olan tercümanların özellikle manzum olanlarının bir kısmının müellifi belli iken gülbanklar anonimdir (1996: 233).

İbrahim Erşahin'in hazırladığı *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü* içerisinde ise tercüman: “*Mevlevi ve Bektaşilerde bir iş esnasında okunan dua, övgü.*” şeklinde tanımlanır (2005: 328). Süleyman Uludağ tarafından hazırlanan *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* içerisinde ise tercümanın neliğine ilişkin şu ifadeler yer alır: “*Mevlevilerde ve Bektaşilerde belli işler yapılırken belli bir ses tonuyla okunmak üzere düzenlenen manzum ibareler, dualar.*” Uludağ, tercüman ile gülbank arasındaki ayrımı ise

tercümanın her işte, toplu ya da ferdî olarak okunabilecek dualara karşılık geldiğini fakat gülbankların ancak toplu halde söylenebileceğini belirterek yapar (2012: 353). Ömer Uluçay da kelimenin anlamını, “*manzum şekilde olan kısa dualar.*” şeklinde verir (1998: 15).

Tercüman teriminin anlamı, *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* içerisinde Esat Korkmaz tarafından şöyle ifade edilmiştir: “1) *Belli bir hizmete başlarken okunan, kısa ve çoğu Türkçe, nesir ya da manzum biçiminde düzenlenmiş, Alevilik-Bektaşilik inancını, düşüncesini öz olarak veren dua.* 2) *Anadolu Alevilerinde, eti parçalamadan doğrudan doğruya karakazanda haşlanan kurban.*” (2016: 681).

Mehmet Ersal ve Serpil Ersöz tarafından kaleme alınan “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı makalede tercümanın cem ritüellerindeki iki temel dua tipinden bir tanesi olduğu ifade edilir ve tercümanların hizmeti yapanların hizmetleri ile ilgili söyledikleri dualar olduğu bilgisine yer verilir (2013: 54).

Ritüelik tüm terimlerde olduğu gibi, tercümanın tanımlanması hususunda da hareket noktası, ritüel yapılardaki işlevi olmalıdır. Buradan hareketle tercümanın tanımını şu şekilde yapmak mümkün olacaktır: Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi içerisinde, çeşitli ritüel ve inanç pratiklerinde hizmet gören⁴⁵, ibadetin yerine getirilmesi noktasında payı olan hizmet sahiplerinin görmüş oldukları hizmetle ilişkili olarak bağlı buldukları ocağın inanç önderinden destur alma ve kutsanma taleplerini iletmelerini sağlayan, şablon bir iskelet yapı üzerine kurulu olmakla birlikte muhtevası, cemin türüne ve hizmetin içeriğine göre değişebilen yakarış ve dua metinlerine verilen addır. Genellikle gülbanklarla karşılıklı söylenme özelliği gösteren tercümanları şu şekilde örneklendirmemiz mümkündür:

“*Allah, Muhammed, ya Ali! Hüseyin-i Kerbela için gözümüz yaştır. Zalimlerin bağı kara taştır. Erenler yolunda Aliyyül Murtaza baştır. Kırklar meydanında pirimiz üstadımız Seyyid-ül Farraş’tır. Allah, eyvallah, nefes pirdedir!*” (Carcı hizmet tercümanı)

“*Haydar’ın katında tenim oldu pak. Elim yağdum özüm eyledim Hak. Pirler içerisinde pirimiz, üstadımız Selman-ı Pak, Şah illallah, Allah, eyvallah.*” (Sakka hizmet tercümanı)

⁴⁵ Hizmet: Alevi inanç sistemi içerisinde cem veya inanç merkezli herhangi bir ritüelin tamamının, bir bütün olarak icrasında, belirli bir sıralama içerisinde aşamalı ve periyodik olarak ritüelin parçaları halinde gerçekleştirilen uygulamalara verilen addır (Akın, 2020c: 95).

“Erenler meydanında seccademiz serilsin. Mümin Müslim dâr olup secde kılsın! Bütün hizmetler yerini bulsun! Seccademiz cehennem narına perde olsun! Cem birliğine, sohbet sırlığına, evliya keremine, uğur açıklığına! Dest, post, Allah eyvallah! Nefes pirdedir!” (Postçu hizmet tercümanı)

2.3.6. Gülbank

Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi içerisinde gülbanklar, ritüel temelli edebî formlardır. Gülbanklar, ritüel yapılar içerisinde her türlü pratiğin söz aracılığı ile kutsanmasını sağlar. Alevi-Bektaşî teolojisine ait unsurların belirli bir ahenk yapısı içerisinde, istek ve dilek iletme amaçlı ifadelerle birlikte yer aldığı bu örnekler, ritüel yapıları içerisinde, inanç önderleri tarafından söylenebilir. Yakarma, methiye, dilek ve istek bildiren gülbanklar, Alevi-Bektaşî ritüellerinde hemen her aşamada söylenen, estetize edilmiş yapılarıdır. Alevi-Bektaşî ritüel bağlamlarında başvurulan diğer dua yapıları gibi gülbanklar da kutsal alanla iletişime geçme amacıyla sarf edilir.

Gülbank ve tercüman örnekleri bakımından oldukça zengin bir külliyata sahip olan Alevi-Bektaşî geleneğinde neredeyse hemen her tören için ayrı bir gülbank mevcuttur. İkrâr, sünnet, aşure, nevruz, ad koyma, lokma, defin, çerağ gülbankları bunlardan bazılarıdır (Uzun, 1996: 234). Daha önce de belirttiğimiz gibi gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç önderleri tarafından ritüel bağlamlarında istek ve dileklerin Tanrı'ya ulaştırılması amacıyla icra edilen; genellikle doğrudan yahut dolaylı biçimde söz ya da eylemle iletilen bir talebe karşılık söylenen; iyi dilek iletme, kut kazandırma, hayır dileme gibi amaçlarla kurulan; ritüel yapılarına göre içeriği değişebilen; nazma yaklaşan sistemli bir yapı üzerine inşa edilen; ahengli ve ritmik bir söyleyişe sahip hayır dua metinleridir. Çalışmamızın odağını teşkil eden gülbankın neliğine ilişkin çeşitli araştırmacıların görüş ve değerlendirmelerine önceki bölümde yer verilmesi dolayısıyla bu aşamada kısa bir bilgilendirme yapılarak Alevi-Bektaşî inanç dairesi içerisinde ritüel bağlamlarda gülbankın yeri ve konumuna odaklanılacaktır.

2.4. Alevi-Bektaşî Ritüellerinde Gülbank

Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi içerisinde gülbanklar, ritüel temelli edebî formlardır. Gülbanklar, ritüel yapılar içerisinde her türlü yapı etmenin söz aracılığı ile

kutsanmasını sağlar. Alevi-Bektaşî teolojisine ait unsurların belirli bir ahenk yapısı içerisinde, istek ve dilek iletme amaçlı ifadelerle birlikte yer aldığı bu örnekler, ritüel yapıları içerisinde, inanç önderi olan dedeler tarafından söylenebilir. Yakarma, methiye, dilek ve istek bildiren gülbanklar, Alevi-Bektaşî ritüellerinde hemen her aşamada söylenen, estetize edilmiş yapılardır. Alevi-Bektaşî ritüel bağlamlarında başvurulan diğer dua yapıları gibi gülbanklar da kutsal alanla iletişime geçilmesini sağlamak ve karşılıklı bir iletişimin malzemesi olmak gibi işlevler üstlenirler. Gülbanklar, mecliste bulunan inananlar adına söz alan inanç önderi tarafından söylenir ve bittiğinde “Allah Allah!” nidaları ile karşılanır.

Toplumsal bir varlık olan insanın istek ve dileklerinin birlikte yaşadığı, aynı inanç dairesi içerisinde bulunduğu başka insanları da ilgilendirmesi kaçınılmazdır. Toplu verilen dualar, birlikte icra edilen ritüellerin bir parçası konumunda olup inanç önderi olarak kabul edilen kimseler tarafından söylenen dualardır. Toplu verilen dualarda, talepte bulunan kişi ile talebin iletileceği “kutsal güç” arasında bir aracının yer alması durumu söz konusudur. Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde Tanrı’ya yakarışın temsil gücü üzerinde uzlaşılan bir kimse aracılığıyla yapılıyor olması, söz konusu yapının eski Türk inanç sistemine uygun bir yapı gösterdiğinin kanıtıdır. Şamanist yöntemde de kam, şaman şeklinde adlandırılan kimseler aracılığıyla iyi ya da kötü ruhlarla iletişime geçilmiştir. Özellikle diğerlerinden daha güçlü ve daha büyük ruhlarla kurulacak iletişimde, sıradan olmayan, kutsalın bilgisiyle donatılmış bir kimsenin yardımı elzemdir.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde gülbank, geleneksel bir yapı ve işleyişin sürmesinde önemli ve taşıyıcı metinler olma özelliği göstermektedir. Kuruluşlarında estetik özelliklerin ve sanat kaygısının göze çarptığı gülbanklar, ritüelik yapılarda üretilen ve icra edilen yapılardır. Bu bağlamda, gülbank metinlerinin doğru anlaşılması noktasında, parçası oldukları performans sürecinin de mercek altına alınması gerekmektedir. Alevi-Bektaşîliğin geleneksel kodlarının oluşması hususunda önemli referans noktaları teşkil eden gülbankların ritüelik bağlamlarda çeşitlenmesi, farklı şekillerde icra edilmesi, iletişimsel bir görsel düzeneğin parçası olmalarından ileri gelir. Ritüel düzeni içerisinde, hangi gülbangın hangi aşamada, hangi pratiğe karşılık söyleneceği ve kime söyleneceği, geleneksel yapı tarafından önceden tayin edilmiş durumdadır. Gülbanklar; belirli kalıp yapılar, tekrarlar, söz sanatları ve değişmez anlam boyutları ile bağlam içerisindeki anlamları göz önünde bulundurulduğunda bağlam içerisinde anlam kazanan örneklerdir. Buradan hareketle bağımlı bir tür olma özelliği gösteren gülbank türüne ait örnekler

ancak ritüelik bağlam içerisinde, inanç önderleri tarafından söylenmeleri halinde işlevsel özellik kazanmaktadır.

Gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi çerçevesinde ortaya konulan çeşitli ritüelik bağlamlarda kullanılan dua metinleridir. Gülbankları diğer dua türlerinden ayıran, yapısal özellikleri ve içeriği gibi türe ait özelliklerin dışında; icracısının temsil gücü barındırıyor olması ve sarf edildiği bağlamın ritüelik bağlam olma zorunluluğudur. Alevi-Bektaşî ritüel evreni çerçevesinde hangi dua metinlerinin gülbank niteliği taşıdığı, hangilerinin taşımadığı yönündeki değerlendirmemizde referans noktalarımız bu hususiyetler olmuştur.

Alevi-Bektaşî ritüel evreninde gülbanklar, kutsanma talebinin kut taşıdığına inanılan inanç önderleri aracılığı ile Tanrı'ya iletilmesinin sağlayıcısı olan dua metinleridir. Cem ritüelleri başta olmak üzere, inanç önderinin katılımı ve yönlendirmesi ile gerçekleştirilen tüm Alevi-Bektaşî ritüellerinde, gülbankların varlığına başvurulduğu tespit edilmiştir. Bu noktada, gülbankların cem ritüelleri bağlamında hangi aşamalarda, nasıl ve hangi başlıklar altında icra edildiklerini idrak etmek için, hizmetlerle ilişkili olarak tanzim edilen gülbanklara ve ritüelik akışta hizmet aşamalarının dışında verilen gülbanklara odaklanmak yerinde olacaktır. Gülbankların kullanıldığı ritüelik aşamalar, bağlam içerisindeki akışla ilgili bilgilendirme yapılarak verilecek; bu sayede gülbankların söz konusu aşamadaki işlevleri ve karşılıkları, söz ve eylem bütünlüğü çerçevesinde anlaşılmaya çalışılacaktır.

Cem ritüellerinde icra edilen hizmet ve hizmet aşamalarının dışında verilen gülbank türlerine ilişkin bilgilendirme yapıldıktan sonra, ritüellerin içeriklerine uygun olarak, tematik yapıda biçimlenmiş gülbank türleri ele alınacaktır. Ardından, diğer Alevi-Bektaşî ritüellerinin de söze dayalı ritüelik malzemeleri arasında yer alan gülbankları mercek altına alma noktasında, geçiş dönemlerine odaklanılacak; doğum, ölüm, evlilik, sünnet olguları etrafında oluşan gülbanklara ilişkin bilgilendirme yapılacaktır. Bu bilgilendirmeler yapılırken gülbank çeşitleri, alan araştırmasında elde edilen gülbanklar ile örneklendirilmiş; örnek sayıları, metinlerin çalışmanın sonuna eklenecek olması dolayısıyla sınırlı tutulmuştur.

2.4.1. Cem Ritüelleri Merkezli Gülbanklar

Cem ritüellerinde dedeler tarafından ritüelin başından sonuna dek hemen her aşamada çeşitli gülbanklar söylenir. Cemin başlatılmasından hizmet sahiplerinin dualanmasına dek cem ritüeli süresince her türlü yapıp etme, inanç önderi tarafından gülbanklar ile kutsanır. Her erkân için söylenmesi gereken belirli gülbanklar mevcuttur. Ocaklar arası ritüelik farklılıklar, icra dinamikleri, cemin içeriği gibi değişkenlere göre çeşitlenmekle birlikte, cem ritüelinin her aşamasında verilmesi gereken gülbangın semantik içeriği, gelenek tarafından tayin edilmiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, gülbanklar, ritüel kaynaklı formlardır. Alevi-Bektaşî ritüel evreninde gülbanklar, kutsanma talebinin kut taşıdığına inanılan inanç önderleri aracılığı ile Tanrı'ya iletilmesinin sağlayıcısı olan dua metinleridir. Bu sebeple, kullandıkları ritüelik bağlamları göz önünde bulundurularak incelenmeleri gerekir. Buradan hareketle Alevi-Bektaşîlerin temel ibadet yapısı olan cem ritüellerinde gülbankların hangi aşamalarda, ne şekilde icra edildiklerine odaklanılacaktır. Öncelikle, hizmetlerle ilişkili olarak tanzim edilen gülbanklara yer verilerek hizmetlerin içerikleri ile gülbanklar arasındaki semantik bağ anlaşılır hâle getirilmeye çalışılacaktır. Daha sonra, ritüelik akışta hizmetlerin dışında verilen gülbanklara temas edilecektir. Cem içeriklerindeki çeşitlenmeler dolayısıyla ritüelik akışa eklenen ve ilgili cemin içeriğine uygun bir biçimde tematik olarak tanzim edilmiş gülbank örneklerine de “Cem Ritüellerinin İçeriğine Göre Değişen Gülbanklar” başlığı altında yer verilecektir.

Gülbankların kullanıldığı ritüelik aşamalar, bağlam içerisindeki akışla ilgili bilgilendirme yapılarak verilecek, bu sayede gülbankların söz konusu aşamadaki işlevleri ve karşılıkları, söz ve eylem bütünlüğü çerçevesinde anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bilgilendirmeler yapılırken gülbank çeşitleri alan araştırmasında elde edilen gülbanklar ile örneklendirilecek, örnek sayıları, metinlerin çalışmanın sonuna eklenecek olması dolayısıyla sınırlı tutulacaktır.

2.4.1.1. Hizmet Gülbankları

Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde hizmet, talibin nefsini köreltmek ve yaratıcıya ulaşmak için bir mürşidin yönetiminde yerine getirdiği belirli görevlere verilen genel isimdir. Alevi-Bektaşî cemlerinde on iki hizmet yer alır. Hizmet sayısının

on iki olmasının sembolik dayanağı, On İki İmamların hatırasını yaşatma isteğidir. Cemdeki hizmetlerin sorumluları, “hizmet erleri” yahut “hizmet sahipleri” olarak anılır (Korkmaz, 2016: 324). “Hizmet” şeklinde anılan tüm yapıp etmeler, belirli kaidelere bağlıdır. Ritüelik bir düzen içerisindeki yerine getirilen hizmetlerin her birinin mitik ve sembolik anlamsal arka planları mevcuttur.

Cem ritüeli bağlamında yer alan sarf edilen her sözün, kullanılan her türlü araç gerecin, anlamlı bir ritüelik kompozisyon oluşturulması noktasında payı vardır. Kutsal bir deneyim içeren bu kompozisyonun oluşması için, gelenek içerisinde yeri olan parçaların bir araya gelmesi yeterli değildir; bu parçaların, ritüel düzenine uygun konumlanması, gelenek tarafından tayin edilen bir şekilde sıralanması, söz ve müzik ile kutsanması gerekir. Gülbanklar de kut taşıdığına inanılan dedenin sahip olduğu gücü söz ile taliplerle paylaşmasının yoludur. Hizmetlerin ritüel bağlamı içerisindeki önem ve işlevleri, kurulan gülbanklar ile tesis edilir. Dede, hizmetin başında ve/veya sonunda, uygun ve sihirli ifadeler ile ibadetin kabulünü diler. Hizmet sahibinin bu eylemi doğrudan gerçekleştirmesi uygun ve yeterli değildir; kutsal alanla iletişimde kut sahibi olan bir kimsenin aracı olması gerekir.

Hizmet sahibi tarafından hizmetin görülüp tamamlanmasının ardından inanç önderi tarafından hizmet erine verilen duaya “hizmet gülbangı” denir. Hizmet gülbangının verilebilmesi için talibin cemde hizmet görmüş olması gerekir. Cem ritüelinde yer alan hizmet sahiplerini şöyle sıralamak mümkündür: dede, rehber, gözcü, çerağcı, zâkir, carcı, sakka, kurbancı, pervane, peyk, iznikçi, bekçi.

Cem ritüelinde görülen hizmetlerin her birinin ayrı içerikleri, mitik ve teolojik anlamları mevcuttur. Yöre ve ocaklara göre isimlendirmelerinden içeriklerine, çeşitli farklılıklar arz etmekle birlikte Alevi-Bektaşî geleneksel yapısını da göz önünde bulundurarak etrafında gülbank oluşan hizmetleri şu şekilde sıralamamız mümkündür: Dedelik hizmeti, rehberlik hizmeti, peyk hizmeti, kapıcı hizmeti, gözcü hizmeti, kurban hizmeti, sofralokma hizmeti, zakirlik hizmeti, çerağ hizmeti, car hizmeti, el suyu hizmeti, post hizmeti, dolu hizmeti, semah hizmeti, sakka suyu hizmeti.

Hizmet gülbankları, yalnızca hizmet sahibi etrafında oluşmuş yapılar değildir. Kimi hizmetlerde, içerikleri dolayısıyla, hem hizmet sahibinin hem hizmetin kendisinin yahut hizmetin görülmesine aracı olan içeriğin dualanması söz konusudur. Bu gerekçeyle hizmetlerin ritik aşamalar olarak ele alınıp kendi içlerinde detaylandırılmalarının daha doğru olacağı açıktır. Bu doğrultuda, yapılan alan araştırmasında, hizmet içeriklerine, hizmet pirlerinin isimlerine, hangi aşamalarda hangi

gülbankların verildiğine ilişkin elde edilen verileri, ritüel sırasına uygun biçimde, yapı içerisindeki canlı örnekler ile birlikte sunmayı uygun görüyoruz.

2.4.1.1.1. Dedelik Hizmeti Gülbankları

Dedelik kurumu, Alevi-Bektaşi inanç yaşantısında olduğu kadar, kültür hayatında da belirleyici olan bir kurumdur. Dedelik hizmetinden sorumlu olan kişi, , “dede” unvanı ile anılır. Dedelik, Alevilikte soy güdülen, babadan oğla geçen bir silsile şeklinde varlığını sürdürür.⁴⁶ Alevi inanç, kültür ve toplum yaşantısı içerisinde son derece etkili ve önemli bir konumda olan dedeler, kimi ocak ve bölgelerde “pir” şeklinde de anılırlar.⁴⁷ Dedeler, bağlı buldukları ocak yapısı içerisinde, hiyerarşik olarak üstte yer almakta olup kendilerine tabi bulunan taliplerin dinî ve sosyal yaşantılarından sorumludurlar.

Kutsal alana doğrudan ulaşamayan mitik zihin, kutsalın bilgisine vakıf olmak için çeşitli nesnelere yahut şahıslara ihtiyaç duymuştur. Kutsal alanın mecazi eşiğinde konumlandırılan, inanç önderi statüsündeki bu yardımcılar, btni uzamdan payına düşeni alan, mitik düşüncenin kutsiyet atfettiği figürler olmuştur. Dedelik, inançsal bir statü olmasının yanında, Alevilerin sosyal hayatında da karşılığı ve işlevi olan bir kurumdur. Doğan ocuğa dua verilmesinden ölünün defnedilmesine, nikâh kıyılmasından hanenin dualanmasına varana dek dedeler, kendilerine tabi olan talip topluluklarının günlük hayatlarında da inanç yaşantılarında oldukları oranda pay sahibidirler. Dedelik bu bağlamda, Alevi-Bektaşi inanç ve kültür hayatının sürdürülmesinde, son derece belirleyici ve etkin bir kurum olma özelliği gösterir.

Dedeler, cem ritüellerinin yöneticisi konumunda hizmet ederler. Ritüelin baştan sona icrası sırasında denetleyicilik ve yönlendiricilik görevi dedelerdedir. Bu bakımdan dedelik hizmeti, işlev açısından da cem ritüellerinin birincil öneme haiz hizmeti

⁴⁶ Kutsiyetin kökenle ilişkilendirilmesi durumu, şamanlarda da vardır. Kişinin insanlar, ruhlar ve söz üzerindeki yönetim hakkının ondan ayrı var olduğuna ve bir nesne, mal yahut değer gibi miras olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığına inanılır. Her yeni kuşak şaman, bu yetilerin yalnızca geçici bir süre için kullanıcısı ve koruyucusu statüsündedir (Sagalayev-Oktyabrskaya, 2013: 103).

⁴⁷ Dedelik, Milay Köktürk tarafından bilge tipolojisinin görünümleri arasında kabul edilir. Köktürk, bilge kişinin çağına, içinde yer aldığı toplumsal dokuya ve yetiştiği kültüre bağlı olarak, asıl kaynaktaki teolojik-mistik ilkelerin farklı yorumlanışına dayanan algılama ve adlandırma biçimlerinin olduğunu, dedeliğin de de bu alığılama ve adlandırma biçimlerinden biri olduğunu kaydeder. Gücünü ocaktan alan dede, tarihsel ve dünyevî olmakla birlikte, kutsal bir arka plana bağlıdır. Dolayısıyla Köktürk’e göre dedelik, tarihten gelen bu arka planın kendi zamanındaki halkasına eklenmektir. “Söz” ile teolojik kökene referans veren dede, tarihteki tasarımı yineleyerek, bugüne taşır. Geleneği koruyan ve kuran bir fail olarak dede, teolojik bağlantıyla toplum sahnesine çıkan ancak icrasının akıl düzenine uygun hale getirerek bilgece bir varoluş tasarımı sunar (Köktürk, 2015: 123-144).

konumundadır. Her türlü hizmetin görülmesi aşamasında niyaz edilen dedenin kendisi değil, dedelik kurumunun bizzat kendisidir. Dedelik hizmeti, kutsal soydan geldiğine inanılan bir ocak dedesi tarafından görülebilir. Gülbank vermek de ancak ve ancak dedenin yapabileceği bir eylemdir.

Cem ritüelinde bulunan herkes, hizmet sahipleri başta olmak üzere, dededen icazet almak durumundadır. Yine cemde cem erenlerini dâra çekmek, gerekli durumda düşkün ilan etmek, gerekli durumda düşkünlüğü kaldırmak, vefat eden kişiyi dârdan indirmek, dedelik hizmetinin sorumluluk alanı içerisinde olan görevlerdir.

Dedeye gülbank, mürşit yahut rehber tarafından verilebileceği gibi Dede, hizmetini görmeye başlamadan önce, hem tercüman hem de gülbank olarak nitelendirilebileceğimiz bir dua da verebilir:

“Allah Allah! Özüm dârda, yüzüm yerde, durdum Hakk’ın huzurunda. Ya Rabbi, erlerin, pirlerin nefesini, nüfuzunu üzerimden eksik etme. Beni doğruluktan, dürüstlükten ayırma. Eksikliğimi, noksanlığımı tamam et. Eda edeceğim bu ağır ve kutsal görevde benden hidayetini esirgeme; beni mahcup eyleme! Yapacağım bu hizmeti Aliyyel Murtaza’nın, Hüseyin-i Kerbela’nın dergâhına yaz. Nefes benden, himmet pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola. Gerçeklerin demine devranına Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”(KK13)

2.4.1.1.2. Rehberlik Hizmeti Gülbankları

Rehberlik hizmetini gören kişi “rehber” şeklinde anılır. Rehberin de cem ritüeli içerisinde olduğu kadar, cem bağlamı dışında da önemli misyonları vardır. Rehber, cem ritüeli içerisinde dedeye en yakın kişidir ve dedeyi hizmete çağırma, onun duasını verme görevi rehberin görevleri arasındadır. Dededen sonra en yetkili ikinci kişi olma özelliği gösteren rehber, cem bağlamı içerisinde hizmet sahiplerini yönlendirme işlevi de üstlenir. Taliplerin bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi noktasında da görev üstlenen rehberlik hizmeti, cem ritüeli bağlamı dışında da Alevi-Bektaşilerin sosyal yaşantılarında yeri ve hükmü olan kurumsal bir nitelik arz eder. Rehberlik postunun hizmet piri Hz. Ali olarak kabul edilir. Yola girmek isteyenleri yönlendiren, Hak yolundan haberdar eden hizmet sahibi, dedenin en yakınında yer alır ve ritüelin yönlendirilmesi noktasında pay sahibidir. Tarikata girmek isteyen talipleri eğiterek gerekli olgunluk düzeyine ulaşmalarını sağlamak da yine rehberin görevleri arasındadır.

Rehber, cem ritüelinin başında genellikle dedeyle birlikte gelip yerini alır. Önce dedenin postuna, sonra kendi postuna niyaz ederek yerine oturur. Dede, rehber ve zâkir, hizmetlerine başlamadan önce birbirleri ile de niyazlaşırlar. Gerekli durumlarda rehber, dedenin yerine komut verme yetkisine de haizdir. Hizmet sahiplerinin tamamına önderlik etmek, yol göstermek, gerektiğinde onlarla birlikte dâra durmak yine rehberin sorumluluk alanı içerisindeydir. Rehber verilen hizmet gülbangı, şu şekilde örneklendirilebilir:

“Allah Allah! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Hizmetlerin kabul ola, post daim ola, pirin Mikail’den şefaât bulasın. Hızır yoldaş, Ali baş ola! Hak, Muhammed, Ali sözünü üstün, kılıcını keskin eyleye! Gerçeğe Hü!” (KK23)

2.4.1.1.3. Peyik Hizmeti Gülbankları

Cem ritüelinin gerçekleşeceği yer ve zamanı, katılım gösterecek ilgili topluluğa bildirmekle görevli olan hizmet sahibi, “peyik” şeklinde anılır. Peyik hizmeti, geleneksel yapı çerçevesinde anlamlı sayılabilecek bir hizmettir. İletişim olanaklarının son derece sınırlı olduğu köy ve kasaba yaşantısında ibadetin tarih ve mekânı ile ilgili bilgilendirme yapmak üzere peyikler gönderilir, ritüele katılacak taliplerin haberdar olmaları sağlanırdı. Ancak şehirleşme ile birlikte artan iletişim olanakları, peyik hizmetinin ritüelik önemini yitirmesine sebebiyet vermiştir.

Peyik hizmetini gören kişi “peyikçi” olarak anılır. Peyik hizmetinin hizmet piri, Amr-ı Ayyar olarak kabul edilir. Peyikçi, dışarı hizmetlerinden sorumlu hizmet görevlileri arasında yer alır. Cem ritüelleri bağlamında peyikçi hizmetini gören talibe dede tarafından verilen gülbankları aşağıdaki gibi örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah Allah Allah! Hayır hizmetlerin kabul ola. Hizmetinden hayır hasenat göresin. Hizmetin Cebrail Aleyhisselam’ın hizmeti ola. Erler pirlere yanında, yardımcın ola. Haberlerin hayırlı ola. Darda zorda Hak, Muhammed, Ali yardımcın ola. Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK23)

2.4.1.1.4. Kapıcı Hizmeti Gülbankları

Kapıcı hizmeti, cem ritüelinin yapıldığı yerin giriş çıkışından ritüelin güven içerisinde sürdürülmesine dek koruma ve gözetme ile ilgili sorumluluklar üstlenen hizmet sahibidir. Farklı yöre ve ocaklarda “kapıcı” yerine “bekçi”, “yasavur”, “pazvant”, “paçacı” gibi isimler de kullanılır.⁴⁸ Kapıcı hizmetinin hizmet piri İmam Mehdi olarak kabul edilir.

Kapıcının geleneksel yapının sürdürüldüğü yörelerdeki bir diğer görevi, ceme katılım gösterenlerin evlerinin güvenliğini sağlamaktır. Yine yabancıların ceme girmesine engel olmak, yol düşkünlerini içeriye almamak kapıcının geleneksel Alevi-Bektaşî inanç yapısı içerisinde üstlendiği görevler arasındadır. Özellikle Alevi-Bektaşîlerin üzerinde inançsal baskıların baş gösterdiği dönemlerde ibadetin tehlikelerden uzak yapılmasını sağlamak da yine kapıcının görevleri arasında yer almıştır. Şehirleşme ile cem ritüelinin cem evlerinde tertip edilmeye başlanmasıyla birlikte bu görev son bulmuş, kapıcının görev alanı kapı ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Cemin tertip edildiği mekâna giriş çıkışların düzenli ve sorunsuz yapılmasını sağlamak, cem mühürlendikten sonra giriş - çıkışı engellemek yine kapıcının sorumluluğundadır.

Çeşitli yöre ve ocaklardaki ritüelik uygulama farklılıklarına bağlı olarak kapıcı hizmetinden sorumlu olarak bir yahut iki kişinin görevlendirildiği tespit edilmiştir. Yine kapıcı hizmetini gören hizmet sahibinin hizmet değneği de kullanabildiği, alan araştırmasında tespit ettiğimiz veriler arasındadır.

Kapıcı hizmeti, yöre ve ocaklara göre değişebilen ritüelik uygulamalara bağlı olarak sakka suyu hizmeti bittikten sonra tek başına yahut gözcü hizmetini gören hizmet eri ile birlikte ya da cemin sonunda tüm hizmet sahipleri ile aynı anda dualanabilen bir hizmettir. Kapıcı hizmetinden sorumlu hizmet erine verilen gülbank örneği şöyledir:

“Bismişah, Allah Allah! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin ve Kırkların hürmetine! Erenlerin, evliyaların, âşıkların hürmetine! Hak, erenler dilde dileklerini, gönülde muratlarını vere! Hayır hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola! Sizin bizleri beklediğiniz gibi İmam Mehdi de sizleri saklaya, gözleye! Eksikleri tamama yazıla! Hak, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli hizmetlerini kabul ve makbul eyleye! İmam Mehdi'nin hayır himmetleri üzerlerinde hazır ve de nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK3)

⁴⁸ “Yasavur” ve “pazvant” terimleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ersal, 2016a: 254-255

2.4.1.1.5. Gözcü Hizmeti Gülbankları

Gözcü, cem ritüeli içerisinde akışın sorunsuz devam etmesi noktasında sorumluluk alan hizmet sahibidir. Gözcü, diğer hizmet sahiplerinin ayarlanmasında ve çağrılmasında, ritüel akışının sürdürülmesinde ve hizmet sırasını takipte görevlidir. Ritüel süresince akışı bozan tutum ve davranış sergileyen kimseleri uyarmak, cemin aksaklık olmadan sürdürülmesini sağlamak da yine gözcünün görev alanı içerisinde yer alır. Bu görev tanımından da anlaşılacağı üzere, gözcünün cem ritüeli süresince sorumluluğu, cemin asayişini sağlamaktır.

Dededen aldığı komutları da yerine getirmesi dolayısıyla dede ile sürekli irtibat halinde olan gözcünün hizmet piri olarak kabul edilen isim yöre ve ocaklara göre değişir. Gözcü hizmetinin hizmet piri olarak kabul edildiğini tespit ettiğimiz isimler: İmam Musa Kazım, Karaca Ahmet, İmam Zeynel ve Ebuzer Gaffari'dir. Dede ile talipler ve diğer hizmet sahipleri arasındaki diyalogun kurulmasında da sorumlu olan gözcü, elinde sembolik bir değnekle dolaşır.⁴⁹ Bu değnek, uzunca bir asayı andırmakta ve gerektiği zaman taliplerin uyarılmasında, sessizliğin sağlanmasında kullanılmaktadır. Gerekli durumlarda gözcü, esasını yere vurarak "Gerçeğe Hü!" diye seslenerek talipleri uyarır.

Gözcü hizmetinden sorumlu kişi, dârda dededen dua almak için cem erenlerinin bekleyişi sırasında onların hemen sağ tarafında yer alır. Hizmet sahiplerinin dedenin huzuruna gelişinde yine yanlarında gözcü onlara eşlik eder. Gözcü genellikle cem ritüelinin başında yahut sonunda hizmet sahiplerinin tamamı dedenin huzurunda dârda durduğu sırada gülbangını alır. Kimi yöre ve ocaklarda sakka hizmetinin ardından yahut süpürgeci hizmetinin ardından tövbe duası verilmeden önce gözcü ve kapıcı hizmetlerinin birlikte dualandığı da tespit edilmiştir.⁵⁰

Gözcü, duasını alacağı zaman esasını ile birlikte dedenin huzurunda durarak tercüman söyler. Bu tercüman, hizmet pirinin adına yer verilen ve dedeye kutsanma talebini ileten nazım ya da nesir bir yapıda kurulabilir:

"Allah'tan ola hidayet,

Muhammed Mustafa'dan ola şefaet,

Aliyyel Murtaza'dan ola himmet, keramet,

⁴⁹ Bu değnek, çeşitli yöre ve ocaklarda (Ağuiçen, Kureyşan gibi ocaklarda) "Elif değneği" şeklinde anılır. Gözcü, hizmetine başlarken, dara durduğunda ve hizmetini sonlandırırken bu değneğe niyaz eder.

⁵⁰ Çubuk Havzası, gözcü ve kapıcı hizmetlerinin birlikte gülbank aldığı yörelere örnek olarak verilebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ersal, 2016a: 254-255.

Allah eyvallah, nefes pirdedir.” (KK1)

Dede de söylenen tercümana cevap niteliğinde şöyle bir gülbank verir:

“Bismişah Allah Allah! Hizmetin kabul ola! İsteğini, dileğini Hak, Muhammed, Ali vere! Dil bizden, himmet Gözcü Karaca Ahmet’ten ola! Erenlerin demine devranına, Hü!” (KK15)

2.4.1.1.6. Kurban Hizmeti Gülbankları

Kurban hizmeti, cem ritüeli içerisinde kurbanın tığlanmasından sorumlu olan hizmettir. Ritüelik uygulamaların yörelere ve ocaklara göre değişiklik gösterdiği hizmetler arasında yer alır. Yapılan alan araştırmasında kurbanı hizmetini gören talip ile sofracı-lokmacı hizmetini gören talibin aynı kişi olduğu cem ritüelleri ile de karşılaşılmıştır. Biz, ritüelde ayrı aşamaları gerektirmeleri ve farklı içerikte gülbanklar olarak kutsanmaları dolayısıyla kurbanı hizmeti ile sofracı hizmetini ayrı ayrı ele almayı daha uygun görmekteyiz.

Kurbanı hizmetinin piri olarak genellikle İmam Ali Rıza kabul edilmekle birlikte Hz. İsmail ve Mahmud-el Ensari’nin de isimlerinin anıldığı tespit edilmiştir. Kurbanın kurban sahibinden teslim alınmasından son kez beslenmesine, tığlanmasına ve pişmeye hazır hale getirilmesine kadarki süreç kurbanının sorumluluğundadır. Cem ritüelinin içeriğine göre kurban hizmetinin ritüelik aşamaları farklılıklar gösterir. Görgü Ceminde kurban meydana getirilmezken geleneksel yapı içerisinde diğer cem ritüellerinde kurbanın cem meydanına getirildiği tespit edilmiştir.

Musahiplik Cemi bağlamında kurbanın diğer cem türleri ile mukayese edildiğinde ritüelik öneminin çok daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür. Genellikle koçun kurban edildiği Musahiplik Ceminde kurban genellikle süslenir. Musahip olacak talipler, kurbanla birlikte dedenin huzuruna gelerek birlikte dara durur. Kurbanın tığlanması aşamasına geçebilmek için kurbandan bir nişan göstermesi beklenir. Kurbanın herhangi bir nişan göstermemesi, musahip olacak taliplerin ikrârından şüphe sebebidir ve cem ritüelini sekteye uğratar. Musahiplik Ceminde kurbanın tığlanma işlemi de yine musahipler tarafından yapıldığından, kurbanı hizmetine gerek görülmez.

Dâr Kurbanı Cemi, kurban ritüeli etrafında biçimlenen bir diğer cemdir. Dâr kurbanı, musahiplerden birinin Hakk’a yürümesi durumunda, rızalık için tığlanan

kurbanın adlandırılmasıdır. Dâr kurbanının yapılmasındaki amaç, ölen Alevi bireyin geride bıraktığı dünya ile olan hesabının kapatılmasıdır. “Dârdan İndirme Cemi”, “Dâr Erkânı” adı ile de bilinir ve ölen kişi adına bağlı bulunduğu ocak dedesi tarafından geride kalanlardan helallik istenmesi esasına dayanır. Ölen ikrârlı talibin musahibi aracılığıyla geride kalanlarla hesabının görüldüğü, rızalığının alındığı bu ritüel, Alevi-Bektaşî inancındaki ölümden sonraki hayat düşüncesi ile temellendirilmiştir. Dâr Kurbanı Ceminde kurbanı ölen kişinin musahibi, yoksa da bir yakını meydana getirir. Dedenin huzurunda dâra durularak kesilecek kurban için dua alınır.

Alevi-Bektaşî inanç dairesi içerisinde kurban, ritüelîk yapıların odağında yer alır. Kurbanın önemi ölçüsünde kurbancı hizmeti de cem ritüellerinin önemli hizmet pratiklerindedir. Kurbancı, kurbanla birlikte niyaz ederek dedenin huzurunda durduğunda dede önce kesilecek kurbanı dualar:

“Bismişah Allah Allah. Bizi bu yoldan ayırma ey gani Şah! Niyazımızı, kurbanımızı kabul eyle ya Allah! Ferman-ı celil, kurban-ı Halil, tüy-ü Cebrail, can-ı İsmail... Allahu Ekber, Allahu Ekber, La ilahe illallahu vallahu ekber, Allahu ekber ve lillahil hamd. La feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar”. (KK16)

Dede tarafından kurbancıya, kurban gülbangından ayrı olarak hizmet gülbangi verilir:

“Bismişah Allah Allah, vakitlerimiz hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Cenab-ı Rabbi'l âlemin bizi Ali'nin katarından, didarından ayırmaya. Kestiğimiz kurbanlar Hakk'ın divan-ı dergâhında kabul ola! Hizmetin kabul ola, kabulü makbul ola! Kurbancı İmam Ali Rıza efendimizden üstümüze şefaât ola. Dil bizden nefes Hünkâr'dan ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, gulbeng-i evliya Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçeğin demine Hü!” (KK15)

Musahip Kurbanı Cemi dışında kalan cem ritüellerinde kurbanı olan talipler, kurbancıdan ayrı olarak dededen gülbank alırlar. Bu gülbank genellikle kurban sahibi olan taliplere toplu olarak verilir:

“Bismişah Allah Allah, kurbanlarınız kabul ola, kabulü makbul ola. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların gözü üzerinizde ola. Kurbanınız, adağınız, niyetiniz Hak katında kabul ola. Yiyene helal, yedirene delil ola. Adadığınız kurbanların tüyü başına bin bir sevap yazıla. Kazaya kalkan, belaya bekçi, dertlere deva, hastanıza şifa, borçlara eda ola. Burada durak, ahirette Burak ola! Hak, Muhammed, Ali, sizleri bu divandan, bu yoldan ayırmaya! Gerçeklerin demine devranına Hü!” (KK17)

2.4.1.1.7. Sofra-Lokma Hizmeti Gülbankları

Sofra ve lokma hizmetleri, kurban hizmeti ile ilişkili hizmetlerdir. Yapılan alan araştırmalarında sofracı, niyazcı ve lokmacı adlandırmalarının birbirlerinin yerine yahut birbirlerinin içeriğini de karşılar şekilde kullanıldığı da tespit edilmiştir. Sofracı/lokmacı olarak adlandırılan hizmet sahibi, sofranın kurulması ve lokmaların dağıtılmasından sorumludur. Sofra hizmetinin piri, Gulam-ı Kamber olarak anılır.⁵¹

Sofra hizmetinden sorumlu talip, üzerinde tuz ve ekmek bulunan tepsi ile yahut elinde ekmek ile meydana gelip dedenin huzurunda hizmet tercümanını söyler:

“Allah Allah diyelim... Evvel Allah diyelim... Kadim Allah diyelim... Geldi Ali sofrası. Şah versin, biz yiyelim!”

Dârda bekleyen sofracıya bu defa dede tarafından hizmet gülbangı verilir:

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Hizmetiniz kabul ola, muratlar hâsıl ola. Lokmalarınız, kurbanlarınız, hizmetleriniz ulu dergâha yazılmış ola! Her iki cihanda yüzünüz ak, imanınız pak ola! Durduğunuz dârdan, çağırdığınız pirden şefaât göresiniz. Gulam-ı Kamber’in hayır himmetleri üzerinizde hazır ve de nazır ola! Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola! Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK13)

Sofracı hizmet gülbangını aldıktan sonra sofralar kurulmaya başlanır.⁵² Dedenin ve taliplerin önüne ayrı ayrı sofralar serildikten sonra, dede bu defa sofraya yahut “sofra başı” şeklinde anılan gülbangı verir. Sofra gülbangı verildiği sırada, başparmaklar sofranın üzerine konularak beklenir:

*“Bismişah, Allah Allah... Sofra-yı Halilullah, bereketi Celilullah, lokma-yı Sefilullah, şefaât-i Resulullah... Taam-ı cennet, devam-ı devlet, Aga-yı Kamber! Yedirene rahmet, yiyene bereket... Artsın eksilmesin; taşsın dökülmesin.”*⁵³ Her bir lokma yüz bin derde deva, hastalara şifa, borçlara eda olsun! Cümlemizi görünür

⁵¹ Çeşitli yöre ve ocaklarda sofralokma hizmetine ek olarak “niyaz” kavramı etrafında gelişen farklı uygulamalar da mevcuttur. Çubuk Havzası Alevi ocaklarında icra edilen ve temel amacı lokma paylaşımı olup içerisinde çok sayıda inanç pratiğini barındıran “naz niyaz hizmeti”, bu ritüellere örnek olarak gösterilebilir (Ersal, 2016a: 303).

⁵² Şehirleşme ile birlikte geleneksel yapıdaki sofralokma hizmetinin yerini sembolik bir şekilde dağıtılan lokmalar almıştır. Lokmacı, sofralokma hizmetindeki ritüel akışa uygun bir biçimde lokmaları dağıtmadan önce üç kere: “Yoktur elimizde okka ile terazi, herkes hakkına oldu mu razı?” diye sorar. Talipler “Allah Allah” yahut “Allah eyvallah!” şeklinde cevap verirler. Ardından dede, bir talibe sembolik olarak elinden lokma yedirir. Bu lokma “Şah Lokması” şeklinde adlandırılır. Ardından dede lokma gülbangını verir. Gülbangın tamamlanması ile destur verilir ve lokmalar yenmeye başlanır.

⁵³ Sofra hizmeti gülbanklarında en sık kullanılan ifade, lokmanın bereketli fakat dengeli olmasına yönelik kurulan “taşsın, dökülmesin.” şeklindeki ifadedir. Bu ifadenin benzerlerine, eski Türk alkışlarında da rastlanılmıştır. “Kül içinde sacayağı dayanıklı olsun, / Dökme kazandaki taşmasın, /Demir sacayağı dayanıklı olsun,/Kazandaki taşmasın.” şeklindeki alkış, bu bahiste örnek gösterilebilir (Lvova vd., 2013: 169)

görünmez kazadan beladan saklasın, beklesin, biz birini yedik, Cenab-ı Allah binini ihsan eylesin, Sofralarımız Halil İbrahim sofrası olsun! Sofrada Hızır otursun, sofrayı kuran kaldırsın! Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenlerin demine Hü!” (KK15)

Lokmaların hep birlikte yenmesinin ardından bu defa dede tarafından “sofra kaldırma” yahut “sofra sonu” şeklinde anılan gülbank verilir:

“Bismişah, Allah Allah... Yediğimiz Hak lokmasıdır. Bu bitti, yenisi gele. Niyazınız nur ola! Yedip yedirenler, pişirip getirenler, ağrı, acı, sızı görmeye! Yiyene helal, yedirene delil ola! Hak saklaya, Hızır bekleye! Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula! Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçek erenlerin demine devranına Hü!” (KK23)

2.4.1.1.8. Zâkirlik Hizmeti Gülbankları

Zâkirlik hizmeti, cem ritüellerinde dededen sonra en aktif hizmet içeriğine sahiptir. Cem ritüelinin hemen her aşamasında zâkirlik hizmeti yer almaktadır. Zâkirlik hizmetini gören kişi; zâkir, âşık gibi isimlerle anılır. Zâkirlik hizmeti, cem ritüeli süresince saz eşliğinde nazım şeklinde tanzim edilmiş çeşitli edebi örneklerin saz eşliğinde icrasını içerir. Zâkirlik hizmeti ağırlıklı olarak bağlama ile görülmekle birlikte çeşitli yörelerde, keman ve tef gibi sazların da kullanıldığı da bilinmektedir.

Bülent Akın, Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisindeki zâkirlik kurumunu şöyle tanımlar: *“Cem sırasında, ilgili cemin türüne bağlı olarak gerçekleştirilen ritüel ve hizmetlerin içerik ve işlev özelliklerine uygun deyiş, nefes, düvaz imam, tevhit, mıraçlama, semah ve mersiye türündeki manzum metinleri hizmetlerin icra sırasına göre geleneksel sazı eşliğinde ocaklara ve yörelere özgü yerel ezgilerle icra eden hizmet sahibine “zâkir” (âşık) adı verilir.” (2017: 98)*

Zâkir, kutsalın yaratıcısı ve icracısı konumundadır. Dolayısıyla kutsalın bir parçasıdır. Zâkirlik hizmeti, tıpkı dedelik hizmeti gibi cem ritüelinin temel hizmetlerinden olup cemde kutsal sözleri sarf eden icracı konumundadır. Dolayısıyla tıpkı dedelik hizmeti gibi zâkirlik hizmeti olmaksızın cem ritüelinin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bununla birlikte zâkirlik kurumu, cem ritüelinin bir parçası olarak ortaya çıkmasına karşın cem bağlamının dışında da icra sürecine devam edebilir (Ersal, 2019: 35, 42).

Anadolu coğrafyasında özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yerleşik olan ocakların cem ritüellerinde dede ile zâkirin genellikle aynı kişi olduğu yahut dede dışında bir başka icracı bulunuyorsa onun da dede soylu olduğu tespit edilmişse de günümüz koşullarında iki yapılı hizmete geçilmiş; dede ve zâkir ayrı kişiler olarak ritüelik evrende yer almaya başlamışlardır (Ersal, 2019: 36).

Alevi-Bektaşî inancında ritüelik öneme sahip olan bağlamanın, işlevi dolayısıyla herhangi bir sazdan farklı olduğuna inanılır. “Telli Kur’an” olarak anılan bağlama eşliğinde yapılan icralara ve bağlamanın icracısı olan zâkire de aynı oranda önem atfedilir. Zâkirin cem ritüelinde çalıp söylediği repertuvar, geleneksel yapı tarafından tayin edilen bir repertuvardır ve icra edilen söz ve müzik, profan mahiyette değildir. Zâkirlik hizmetinin piri İmam Hasan yahut Bilal Habeş olarak kabul edilir. Zâkire dede tarafından verilen hayır dualarda yedi ulu ozan içerisinde kimi âşıkların isimlerinin zikredildiği görülmüştür. Kimi yöre ve ocaklarda zâkirlik hizmeti, Seyyid Nesimi’yi sembolize eden bir hizmettir.⁵⁴ (Akın, 2016: 16)

Zâkirlik hizmeti, ritüelik işlevi bütün erkânlar sona erene kadar devam eden bir hizmettir. Dolayısıyla cem ritüelinin başından sonuna kadar zâkir, hizmet görmeye devam eder. Bir hizmetten diğerine geçiş aşamasında zâkirin ritüeldeki akışı sağlama, kopukluk yaşanmasını önleme gibi bir işlevi söz konusudur. Bu bağlamda, ritüelik bütünlüğün sağlanması noktasında zâkirin cemdeki varlığı ve nitel özellikleri son derece önemlidir. Zâkir tarafından her bir hizmetin tamamlanmasının ardından hizmet sahibine verilen hizmet hakkı, görülen hizmetlerin anlamlı hâle gelmesini sağlayan unsurlar arasındadır. Kimi hizmetlerde hizmetin görüldüğü esnada da zâkirlik hizmeti devreye girerek hizmetin içeriğine katkıda bulunur.

Dede tarafından zâkirlik hizmeti karşılığında verilen hizmet gülbangını şöyle örneklendirmek mümkündür:

“Allah Allah, Allah Allah! Okuyan dinleyen Güruh-u Naci, münkir münafığı kaplasın sancı, düvaz söyleyen dilleriniz görmesin acı! Zikrettiğiniz erenlerin enbiyaların himmeti üzerinizde olsun. Hakk’ı çağıran dilleriniz dert, çalan elleriniz keder görmesin. Hayır hizmetleriniz kabul, muradınız hâsıl olsun. Şah Hatayi’nin, Pir Sultan’ın himmetleri, kerametleri cümlemizin üzerinde hazır ve de nazır olsun. Şefaât İmam Hasan efendimizden olsun!” (KK18)

⁵⁴ Zâkirlik geleneği ile ilgili olarak kullanılan farklı adlandırmalar ve ayrıntılı bilgi için bk. Ersal, 2009; Duymaz vd., 2011: 41-58; Yakıcı-Özdemir, 2012: 249-270; Şahin, 2019.

2.4.1.1.9. Çerağ (Delil) Hizmeti Gülbankları

“Delil uyarma” ve “çerağ uyarma” olarak da bilinen bu hizmeti gören kişiye, “delilci-çerağcı” adı verilir. Uyarılan delil, cem ritüeli süresince yanar ve böylelikle ibadet süresince sembolik bir aydınlanma süreci deneyimlenmiş olur. Cem ritüelinde yakılan delil, Hz. Ali’yi sembolize etmekte olup manevi aydınlanmanın işaretçisidir.⁵⁵ Delil hizmetinin piri, kimi ocaklarda dördüncü imam olan İmam Zeynel Abidin olarak kabul ediliyorken, kimi ocaklarda ise Cebir-ül Ensari hizmet piri olarak anılır.

Önceden hazırlanan delil ve yağ ile dedenin huzuruna gelen delilci, dededen destur isteyerek Nur suresi 35. ve 36. ayetleri Türkçe mealleri ile birlikte okur.⁵⁶ Ardından çerağcı, hizmet tercümanını söyleyerek devam eder:

“Destur Şâh! Çerağ-ı Ruşen, fahr-i dervişan, zuhur-u iman, pir-i Horasan, Küşad-ı meydan, Kuvve-yi Abdalan, verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibeyt’ine salâvat!”

Daha sonra elindeki mum ya da geleneksel usullerle hazırlanmış çerağ ile dârda bekler. Bu esnada dede çerağcı hizmet gülbangını verir:

“Allah Allah, Allah bir Muhammed Ali, çerağımız yansın yakılsın Yaradan’ın nuru aşkına, çerağımız yansın yakılsın peygamberin nuru aşkına, çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına... Hayır hizmetlerin kabul olsun, muratların hâsıl olsun, emeklerin Hak dergahına kaydolsun... İmam Zeynel Abidin’den cümlemize şefaatsun! Gerçeğe Hü!” (KK17)

Dededen gülbank alan çerağcı, dedenin önüne elinde delil ile gelerek dedenin delili uyarması için bekler. Bu esnada dede bir gülbank daha verebilir. Bu aşamada verilen gülbank, çerağ üzerine kurulu olup çerağı kutsamak üzere kurulur:

“Allah Allah, delil kadim ola, muratlar hâsıl ola, tuttuğumuz ileri gide. Şah-ı Merdan eksigimizi, noksanımızı tamamına yaza. On İki İmam, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemberbest’in himmeti üstümüze hazır ve de nâzır ola. Delilimiz Şah-ı Merdan delili ola! Gerçeğin demine Hü!” (KK17)

⁵⁵ Çerağ hizmeti, “tövbe” olarak adlandırılan hizmetle iç içe geçmiş biçimde icra edilen bir hizmet olup çerağ, tövbe hizmeti tamamlandıktan sonra yakılır (Ersal, 2016a: 276).

⁵⁶ Nur Suresi 35. Ayet: Esirgeyen, bağışlayan Allah’ın adıyla, Tanrı, göklerin, yerin ışıklar verenidir. Bu nur; içi çerağlı kandil nuru gibidir. Bu çerağ, bir billurun içindedir. Bu billur, parıldayan bir yıldız gibi balkıyıp durur. Yakılır; doğuluda olmayan-batılıda olmayan, mübarek kutsallaşmış zeytin ağacından. Onun yağı bir ateş, ona değmese de pek, ona dokunmasa da sanki ışık verecek. Nur üstüne nurdur o. Tanrım pekiyi bilir. Kimi dilerse onu bu nuruna iletir. Hakk çalıp insanlara mesel getirir durur. Her şeyi bilen O’dur. Nur Suresi 36. Ayet: Bu ışık Allah’ın yüksek tutulmasına ve içlerinde adının anılmasına izin verildiği evlerde yakılır. Onlar buralarda sabah akşam onu teşbih ederler.

Bu aşamada çerağ hizmeti gören talip, çerağı uyandırır. Çerağın uyandırılmasının ardından talip dârda durarak tercüman formuna dönüşmüş, Hatayi'ye ait şu düvaz imamı söyler:

*“Çün çerağ-ı uyandırdık ol Hüda'nın aşkına
 Seyyid-ül Kevneyn Muhammed Mustafa'nın aşkına
 Saki-i Kevser Ali'yyül Murtaza'nın aşkına
 Hem Hatice-i Fatma Hayrün Nisanın aşkına
 Şah Hasan, Hulki Rıza, Hem Şah Hüseyin-i Kerbela
 Ol İmam-ı Etkiya Zeynel Abanın aşkına
 Hem Muhammed Bakır Ol Kim Nesli Pak-i Murtaza
 Cafer-üs Sadık İmam-ı Rehmüna'nın aşkına
 Musa-yı Kâzım Serfiraz-ı Ehl-i Hak
 Hem Ali Musa Rızayı Sabiran'ın aşkına
 Şah Taki ve Bâ Naki Hem Hasan-ül Askeri
 Ol Muhammed Mehdi-i Sahibi Liva'nın aşkına
 Pirimiz, Üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin aşkına
 Arşa dek yanan yakılan aşkanın aşkına.
 Allah Eyvallah, nefes pirdedir!” (KK17)*

Çerağcı, elindeki delili ocağa yerleştirir. Delile üç kez niyaz eder ve tekrar dâra durur. Çerağcının hizmetini tercüman ile birlikte tamamlamasının ardından zâkir, hizmet hakkı olarak genellikle Hatayi'den bir deyiş söyler. Zâkirin saz ve sözle verdiği hizmet hakkı da tamamlanınca dede çerağ gülbangını verir:

“Bismişah, Allah Allah! Allah'tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek kılavuzumuz olsun. Çerağımız yansın, yakılsın Allah'ın nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın peygamberlerin nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın Ehlibeyt'in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz, ülkemizin aydınlığı aşkına! Ya Rabbi! Bizleri ilahi nurundan feyz alan kullarından eyle! Peygamberi, Ehlibeyt'ini ve velayetini yol göstericimiz eyle! Çerağı ışık saçan pirin yolundan nasiplenmemize mazhar eyle! Yoluna hizmet edenlerin hizmetlerinden mahrum eyleme! Sonsuza dek bu çerağ, yolumuzun yaşantımızın ışığı ola! Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!” (KK16)

2.4.1.1.10. Car (Süpürge) Hizmeti Gülbankları

Car hizmeti, süpürge hizmeti olarak da anılır. Cem ritüelinde bulunanların manevi olarak arınmasını, temizlenmesini sembolize eden bir hizmettir.⁵⁷ Meydanın süpürge ile süpürülmesine dayalı bu hizmeti görenler, “carcı” yahut “süpürgeci” olarak adlandırılır. Car hizmetinin piri olarak Seyyid-i Farraş kabul edilir. Dolayısıyla tercüman ve gülbanklar kurulurken Seyyid-i Farraş’ın adına bağlanır.

Meydana car hizmetini görmek üzere gelen süpürgeci, süpürgeyi sağ kolunun altına alıp sol kolunu dirsekten kıvrarak süpürgeyi tutup dâra durur ve manzum tanzim edilen bir tercüman söyler:

“Destur pirim!

Güruh-u Nâci ’yim,

Kırklar meydanında süpürgeciyim

Pir divanında durucuyum

Hüseyin-i Kerbela için gözlerim kan yaştır

Lanet olası Yezid’in bağı kara taşır

Erenler meydanında Aliyyel Murtaza baştır

Pirimiz Kırklar içinde Seyyid-i Ferraş’tır

Allah, eyvallah... Nefes pirdedir!” (KK15)

Car hizmetini görecek kişinin tercümanı tamamlanınca dede tarafından dârdâ dua bekleyen carcıya hizmetine başlamadan önce bir gülbank verilir. Bu aşamada söylenen gülbanklara örnek olarak *“Allah Allah, Allah bir Muhammed Ali, car-ı Selman, mülk-ü Süleyman, kör ola Yezid-i Mervan! Şah gele, Mehdi çıka, gerçeğe Hü!”* şeklindeki gülbank gösterilebilir. Dede bu gülbangı verdikten sonra carcı elindeki süpürge ile *“Allah, Muhammed, ya Ali!”* diyerek üç kere meydanı süpürür. Süpürme işlemi tamamlandıktan sonra carcı tekrar dedenin huzurunda dâra durur ve bu defa dede, hizmetin tamamlanmasına ilişkin bir gülbank verir. Bu gülbank genellikle standart hizmet gülbangı formuna uygun olarak kurulur ve car hizmetinin piri olan Selmân-ı Ferraş’ın himmeti dilenerek sonlandırılır.

Car hizmetinin geleneğin güncellenmesi ile birlikte son dönemde, cem erenleri içerisinde hizmete talip olan üç bacı tarafından da görülebildiği tespit edilmiştir.

⁵⁷ Car hizmeti, bazı ocakların cem ritüellerinde ilk görülen hizmet olma özelliği gösterir. Ağuiçen ve Kureyşan ocakları, car hizmetinin ritüelik akışta ilk sırada yer aldığı ocaklar arasındadır. Cem ritüeline sembolik bir biçimde manevî temizliğin, arınmanın sağlanması ile başlanmış olur.

Meydana gelen üç bacı yan yana dâra durur. Süpürge bacılardan bir tanesinin koltuğunun altında durur ve genellikle süpürgeyi tutan bu bacı tarafından tercüman söylenir. Bu aşamada söylenen hizmet tercümanına örnek olarak: “*Biz üç bacıyız, Güruh-u Naci’yiz, Kırklar Meydanı’nda süpürgeciyiz. Süpürgeci Selman, kör olsun Mervan, carımıza yetişsin Mehdi-i Sahib-i Zaman. Allah, eyvallah. Nefes pirdedir!*” (KK9) tercümanı verilebilir. Bu tercümanın söylenmesinin ardından dede bacılara cevaben bir gülbank verir. Bacılar gülbanktan sonra hizmet görürler. Üç bacı arasında süpürge elden ele geçer ve bu esnada her bacı sırasıyla “*Allah, Muhammed, ya Ali!*” diyerek bir kere meydana süpürge çalar. Hizmet tamamlandıktan sonra bacılar tekrar dedenin huzurunda dâra durur ve dede tarafından hizmet piri Selmân-ı Ferraş’ın adı ile sonlandırılan bir gülbank verilir. Gülbangını alan hizmet sahipleri, dedeye arkalarını dönmeyecek biçimde, geriye doğru yürüyerek yerlerine geçerler.⁵⁸

Dede tarafından süpürgeciye verilen hizmet gülbangi, aşağıdaki gibi örneklendirilebilir:

“*Bismişah Allah Allah, carcı hakkına, muradınız hâsıl, ömürleriniz uzun ola. Seyyid-i Farraş efendimizin hüsn-ü himmet ve hidayeti üzerinizde hazır ve de nazır ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaath bula. Hizmetiniz Hak için ola. Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, pirimiz üstadımız Hacı Bektaş Veli. Erenlerin demine devranına Hü!*” (KK19)

Cem ritüellerinde, “car” ve “tam car” hizmetleri olmak üzere iki çeşit car hizmeti bulunmaktadır. Car hizmetinde carcı, her hizmetten sonra meydana sembolik olarak temizlemek için meydana üç kez süpürge çalar. “Tam car hizmeti” ise cem ritüelinde bütün görgü ve sorgu hizmetlerinin tamamlanmasıyla görülen inanç pratiğidir. Sorgu ve görgü aşamalarında meydana döküldüğüne inanılan kul hakkı ve günahlar, carcı tarafından ocağa doğru sürüpülür. Tam car hizmeti ile kötülüklerin sembolik olarak ateşte yakılıp kül edilmesi söz konusudur (Ersal, 2016a: 270).

⁵⁸ Yapılan alan araştırmasında, farklı ocaklarda car hizmetinin cem ritüeli boyunca birden fazla defa görüldüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında, *tam car hizmeti* şeklinde adlandırılan bir car hizmeti daha vardır. Tam car hizmeti, cemin birleşmesinin ardından helalleşme ve sorgularda meydana dökülen kırgınlıkların sembolik olarak süpürülmesi, meydanın temizlenmesi esasına dayanır. Bu car hizmetinde, carcı, meydana dökülenleri ocağa doğru süpürerek, cem ritüeli boyunca ortaya dökülen ne kadar kul hakkı, kırgınlık ve günah varsa sembolik olarak ateşte yakmış olur. Seyyid Şah Kalender Veli, Seyyid Hacı Turabî, Seyyid Cibali Sultan, Seyyid Hacı Muradî Veli ve Hacı Mehemmed Abdal Ocakları (Ersal,2016a: 270) tam car hizmetinin görüldüğü ocaklar arasındadır.

2.4.1.1.11. El Suyu (İbrikçi) Hizmeti Gülbankları

El suyu hizmetini gören hizmet sahibi, “ibrikçi”, “tezekar” yahut “sucu” olarak da isimlendirilir. El suyu hizmeti; manevi arınmayı, temizliği sembolize eden bir ritüelik aşamadır. El suyu hizmetinde genellikle iki kişi hizmetli olur. Bir derviş ve bir bacı tarafından birlikte görülen el suyu hizmetinde ibrik ve havlu kullanılır. Derviş, elinde su dolu ibrik ve leğenle cemaati dolaşırken bacı da dervişin yanında omzunda havlu ile dolaşır ve ellerine su dökülenlere havlu tutar. Bazı yöre ve ocaklarda el suyu hizmetini tek kişi de üstlenebilir. El suyu hizmeti ile ellerin yıkanması sembolik bir arınma olduğundan genellikle ellerin başparmaklarının yıkanması yeterli görülür.

El suyu hizmetinin hizmet piri, Selman-ı Pak olarak kabul edilir ve kurulan gülbanklarda mutlaka Selman-ı Pak’ın ismi zikredilir. Cem ritüeli süresince, cemin içeriğine göre birden fazla sefer hizmet görebilen ibrikçi, hizmetine tercüman söyleyerek başlayabilir. Dedeye ve cem erenlerine niyaz eden ibrikçi, hizmet pirinin adının anıldığı bir tercüman söyler:

“Destur pirim! Er cemali Muhammed, pir kemali Hüseyin! Ben Gulam-ı Haydari’yem, adûdan etmem havf-u bâk! Kırklar meydanında pirimiz üstadımız Selman-ı Pak. Ehlibeyt’in gül cemaline verelim salavat. Allah Eyvallah, nefes pirdedir!” (KK1)

Buna karşılık dede de şu şekilde gülbank verir:

“Bismişah, Allah Allah! Hizmetleriniz saf ola, yunağınız pak ola, günahlarınız affola, abdestiniz daim ola! Selman-ı Pak Efendimizin hayır himmetleri, geçmiş kerametleri üzerinize hazır ve nazır ola. Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK11)

2.4.1.1.12. Post Hizmeti Gülbankları

Post, Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde anlamlı olan ritüelik bir terimdir. Post sözcüğü yerine çeşitli yöre ve ocaklarda “döşek” ve “seccade” sözcükleri de kullanılmaktadır. Cem ritüellerinde post hizmetinden sorumlu olan kişi, “postçu”, “başı taçlı” yahut “rehber” şeklinde isimlendirilir. Post hizmetinin hizmet piri, Hz. Şit olarak anılır. Post, ritüelik bağlam içerisinde, sorguya çekilmeyi, hesap vermeyi, özünü dâra çekmeyi sembolize eden bir terim olma özelliği gösterir. Geleneksel yapı içerisinde postun Cebrail tarafından Hz. Muhammed’e getirildiğine ve Hz. Muhammed’in post

üzerinde ikrâr vererek Hz. Ali ile musahip olduğuna inanılır. Bu sebeple post hizmeti, “Muhammed Ali hizmeti” şeklinde anılmaktadır.

Post, ikrâr kavramı etrafında oluşan cem ritüelleri bağlamında yer alan ritüelik bir objedir. Bu bağlamda, İkrâr Cemlerinde, Görgü Cemlerinde ve Musahiplik Kurbanı Cemlerinde taliplerin üzerine çıkarak sorgulanması, görülmesi amacıyla meydana getirilir. Dedenin önüne konulan postun üzerine ancak ikrâr vermiş, musahibi olan talipler çıkabilir. Postun üzerine çıkan talipler, meydanda sorgulanarak rızalık alırlar. Post hizmetine çeşitli ritüelik uygulama farklılıkları da görülmesiyle birlikte, genellikle süpürge hizmetinden sonra geçilir. Bu ritüelik sıralama rastlantısal değildir. Meydanın sembolik olarak temizlenmesinin ardından postun getirilerek meydana serilmesi daha uygun görülmektedir.

Post hizmetinden sorumlu olan “rehber”, postu kollarının üzerinde taşıyarak meydana gelir. Rehber, post ile birlikte meydana gelirken üç defa: “*Erenler! Muhammed-Ali'nin hizmetidir bu hizmet!*” cümlesini tekrarlar. Dedenin huzuruna geldiğinde dâra durarak hizmet tercümanını söyler. Bu tercüman post hizmetinin mahiyeti ile ilişkili olarak kurulur:

“Pirim himmet eyle! Muhammed Mustafa'nın, Aliyyel Murtaza'nın, Haticetül Kübra'nın, Fatmatül Zehra'nındır bu seccade! On İki İmamlarıdır bu seccade! Pirimiz, hünkârımız, Hacı Bektaş Veli'nindir bu seccade! Cem birliğine, sohbet sırrına, evliya keremine! Hü diyelim! Allah eyvallah! Nefes pirdedir!” (KK11)

Dede post hizmetinin sahibine hizmet gülbangını verir:

“Allah Allah... Allah Allah... Allah Allah... Post kadim ola, inkâr fethola. Hayra gelmiş, hayırlığa serilmiş ola. Serildiği meydan, Kırklar meydanı ola! Üzerine çıkanlar cehennem narı görmeye! Sorgulanan canların günahları affola! Seccaden temiz, yüzün ak ola! Şit Aleyhisselam'ın hayır himmetleri üzerinde hazır ve de nazır ola! Gerçekler demine Hü! Mümine ya Ali!” (KK25)

Hizmet gülbangını alan postçu, postu meydana, “*Allah, Muhammed, ya Ali!*” diyerek serer ve niyaz ettikten sonra huzura arkasına dönmeden yerine geçer. Ardından sıra ile görülmek için beklemekte olan cem erenleri tek tek postun üzerine çıkarlar. Musahip Kurbanı Cemi ritüelinde ise postun üzerine birbiriyle musahip olan iki çift, dört can birlikte çıkarlar. Sorulma, görülme süreci tamamlandıktan sonra dede tarafından posta çıkan taliplere sorgu gülbangı verilir:

“Bismişah Allah Allah... Seccadeniz ak ola, yüzünüz pak ola! Burada sorulanlar Ahirette sorulmaya! Serilen bu post, ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'nın

abası ola! Fatma Ana zahirde ve batında bekçileri, gözcüleri ola! Hak, Muhammed, Ali yardımcınız ola! Dil bizden, nutuk ceddinden, nefes Hüinkâr Hacı Bektaş Veli'den ola! Gerçeğe Hiü, müminlere ya Ali!” (KK25)

Bütün canların sorgularının tamamlanıp gülbank almalarının ardından dede postun silkelenmesi işlemine geçecektir. Görgüsü yapılmış bütün talipler postu hep birlikte tutarak silkelerler. Bu ritüelik aşama, postun üzerinde dillendirilen günahların, kul hakkının, şerrin huzurdan uzaklaştırılmasını sembolize eder. Ardından car hizmeti görülerek meydan sembolik olarak süpürülür. Böylelikle ortaya dökülen tüm günah ve kötülükler uzaklaştırılmış, manevi temizlik sağlanmış olur.

2.4.1.1.13. Dolu (Dem) Hizmeti Gülbankları

Dem hizmeti yahut saki hizmeti olarak da bilinen dolu hizmeti, Alevi-Bektaşî inancına mensuplarca “sır suyu” olarak isimlendirilen ve geleneksel yapıda yer almasına karşın ifade etmekten imtina edilen bir hizmet pratiğidir. Demi servis etmekten sorumlu kişiye “saki” adı verilir ve saki aynı zamanda kime ne kadar dem sunulacağına da karar veren kişidir. Dem kültürünün temelinde Miraç hadisesi merkezli anlatma yer almaktadır. Kırklar Cemi olarak adlandırılan cemde, ilk dem birlikte alınmıştır ve kutsallığı buradan kaynaklanmaktadır. İlk demi paylaşırıp Kırklara dağıtan kişinin Hz. Muhammed olduğuna inanılır.⁵⁹ Dem kültürünün mitik ve ritüelik işlevi Kırklar Cemi anlatısı çerçevesinde daha anlaşılır hâle gelmektedir.⁶⁰

Her ritüele ve inanç pratiğine inanç dokusu bağlamında anlamlar yükleyen Alevi-Bektaşîlerce “dem, dolu, bâde”⁶¹ adlandırmaları, bizim kavram dünyamızda “içki” şeklinde adlandırdığımız unsurdan farklı, ritüelik bir kavramdır ve tarihî ve inançsal kökenleri olan bir gelenektir. Söz konusu inanç zümresi tarafından farklı anlamlar yüklenerek geleneksel bir ritüelik öge haline gelen dem kültürü dolayısıyla Aleviler, çeşitli ferman ve fetvalarla sapkınlık ve zındıklıkla suçlanmışlardır. Bu noktada baskı ve kabul görmeme durumu, inanç zümresinin kapalı bir toplum yapısı refleksi göstermesinde ve sır kavramı etrafında bütünleşmesinde etkili olmuştur (Ersal,

⁵⁹ Alevi-Bektaşî inancına mensup topluluklar tarafından Miraç gecesi gerçekleştiğine inanılan “Kırklar Cemi” ve “engür suyu” ile ilgili anlatma için bk. Aytekin (drl.), 1958: 7-8; Bozkurt (haz.), 2013: 15-21.

⁶⁰ Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesindeki dem kültürü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ersal, 2016/ 77: 127-173.

⁶¹ Çeşitli yörelerde demin farklı adlandırmalarına da rastlanmaktadır. Bu adlandırmalara, Denizli Çalçakır yöresinde şarabın “kızıldeli”, rakının “akyazlı” şeklinde anılması örnek gösterilebilir (Çelepi, 2017: 210).

2016c: 128). Yapılan alan araştırmasında, kaynak kişilerin dem kültüründen söz etmekten kaçındıkları tespit edilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki ocakzade ve taliplerle yaptığımız görüşmelerde, bugün cem ritüellerinde dağıtılanın sembolik isminin dem olarak kaldığı fakat içilenin şerbet ya da su olduğu bilgisine yer vermişlerdir. Dolayısıyla yaptığımız alan araştırmasında dem hizmetine ilişkin doyurucu bilgiye ulaşmamız mümkün olmamıştır. Bu sebeple literatür verilerinden yararlanmak yerinde olacaktır.

Dem, dede tarafından gülbank verilerek dualanır ve ancak bu aşamadan sonra dağıtılır. Erdebil süreğini süren ocaklarda dem meydanda halaka adıyla anılan zümrenin içerisinde üç defa dolandırılır. Her dem hizmetinde nefes söylenir. Talipler sakiden aldıkları doluları dizlerinin üzerinde dedeye götürerek dualatırlar. Dede dolu gülbangını vererek doludan bir yudum içer ve geri kalanını içmesi için talibe verir. Dolular, üçleme esasına uygun olarak içilir. Yudumlardan ilki Hak, ikincisi Muhammed, üçüncüsü ise Ali aşkına yudumlanır. Bu üçleme metodu bazen kadeh bazlı da ilerleyebilir (Ersal, 2016c: 135).

Yöre ve ocaklara göre değişiklik göstermekle birlikte, cem ritüelinde tövbe, çerağın uyarılması ve tarikat namazının kılınmasının ardından dede sofranın kurulması ve demin getirilmesi için mutfak hizmetlilerine ve sakiye destur verir. Dem hizmetine karşılık cem ritüeli bağlamında üç defa gülbank verilir. Dualardan ilki sakinin elinde demle dedenin huzurunda dâra durması aşamasında verilen gülbanktır. Ardından sakiye demleri fincanlara doldurması için destur verilir. Sakinin kime ne kadar cem verdiğini kimse görmez. Herkes dolusunu alıp iki eliyle tuttuğu esnada dede bir gülbank daha verir. Ardından başta dede olmak üzere herkes demden bir yudum alınca dede bir gülbank daha verir. Bu ritüelik aşamaların üç defa tekrarlanması ile cem üçlenmiş olur (Ersal, 2016c: 146).

Dem hizmetinde verilen gülbankların içeriği, dem kültü etrafında kurulur. Üç ayrı gülbank verilmesine karşın verilen gülbankların semantik içeriği aynı kalır. İçilenin kutsanması ve “kansız kurban”⁶² olarak kabul görmesi, gülbank verilmesinin temel sebepleridir. Dolu/dem gülbanklarını şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah Allah Allah... Demleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! Dilekleriniz kabul ola! Allah erenler keselerinize İbrahim bereketi vere. Doldurmuş olduğunuz

⁶² Doluya eski Türk kültüründe kutsiyet atfedilmekte ve “kansız kurban” olarak anılmaktadır. (Eröz,1977: 292-293). İslamiyet öncesi metinlere baktığımızda Türk toplumunun içkiyi yadsımadığını hatta şamanların bu dünyadan öbür dünyaya geçişte alkolü bir esrime aracı olarak kullandıkları görülmektedir (Bayat, 2006: 75-78).

dolular Hak dergâhında kabul ve makbul ola! Hanelerinizden, yurtlarınızdan, sizlerden umanlarınızdan ola! Ak Yazılı Sultan efendimizin himmet-i kerametleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK38)

2.4.1.1.14. Semah Hizmeti Gülbankları

Alevi-Bektaşilikte semahın Kırklar Cemi kaynaklı olduğuna ve semah dönen ilk kişinin Miraç’tan dönüşünde Kırkların arasına katılan Hz. Muhammed olduğuna inanılır. Semah, tasavvufi görgüde yeri olan vecd ile kendinden geçerek Allah’a ulaşma yolunda aracı olan bedensel hareketler toplamına işaret eder. Semah erkânı, on iki erkândan bir tanesidir ve cem ritüellerinin içeriğine göre neredeyse hiç değişiklik göstermeyen tek erkân olma özelliği gösterir.⁶³

Cemlerin biçimsel yanı ağır basan ritüel kısmı olan semahlar, diyonizyak bir mahiyete sahiptir. Cem ritüeli süresince belirli aşamalar tamamlandıktan sonra kendinden geçerek trans halinde, coşkuyla kutsala temas etme ve manevi bir yolculuk gerçekleştirme talebi, semah hizmetinin semantik varlık sebebidir. Semah ritüelinin görsel yanının ağır basmasının ritüelik mahiyeti gölgelememesi amacıyla cemi yöneten dede/baba semah hizmetini gören canları sürekli uyarır. Dede/babanın uyarırken kullandığı ifade genellikle: “*Hak için ola, seyir için olmaya!*” şeklindedir.

Alevi-Bektaşi inanç pratiklerinde üç farklı semah ritüeli⁶⁴ mevcuttur. Bunlar: Kırklar Semahı, Turnalar Semahı ve Kerbela Semahıdır.⁶⁵ Cem ritüellerinde semahların icra sıralamasında ilk aşamada Kırklar Semahı yer alır. Zâkir tarafından icra edilen miraçlama eşliğinde gerçekleştirilen Kırklar Semahı’nda, Hz. Muhammed’in miraca yükselmesi hadisesi ve Alevi-Bektaşilerin teolojik kökenlerine yerleştirdikleri Kırklar Cemi teatral bir şekilde canlandırılmış olur. Kırklar Semahı, musahibi olanlar tarafından icra edilen bir semah çeşididir. Zâkirin icra etmekte olduğu ezgiye uygun hareketlerle dairesel bir biçimde dönülen Kırklar Semahı’nda hizmet gören talipler, dede postunun önünden geçerken posta niyaz ederler. Kırklar Semahı, üç aşamada gerçekleşir ve en son semah dönen canlar dârda durarak dededen dua beklerler. Dede semah hizmeti için

⁶³ Semahlar, içeriğine göre değişiklik göstermeksizin belirli bir sırayla dönülürler ancak Musahiplik Ceminde diğer cemlerden farklı olarak turnalar semahı dönülmediği tespit edilmiştir.

⁶⁴ Semah türleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ersal-Kılıç, 2019b.

⁶⁵ Sıralanan semah türlerine, Yunanistan’ın Dimetoka bölgesinde yaşayan Seyit Ali Sultan Kızıldeli ocaklılar, Balıkesir Türkali köyündeki Tahtacı Aleviler, Isparta Senirkent merkezli Veli Baba Sultan ocaklılar gibi çeşitli yöre ve ocaklarda varlığı tespit edilen “Dem Geldi Semahı”nı eklemek mümkündür. “Dem Geldi Semahı” ile ilgili ayrıntılı bilgi ve ritüelin içeriği için bk. Ersal, 2016b: 127-173.

tertip ettiği gülbangı dârda bekleyen hizmet sahiplerine verdikten sonra car hizmeti görülerek meydan sembolik olarak bir sonraki semaha hazır edilir. Kırklar Semahı'nın tamamlanmasının ardından Turna Semahı icra edilir. Turna Semahı'nın icrası için hizmet sahibinin musahipli olmasına gerek yoktur. Ritüelik bağlamda hizmet gören kişi sayısının en fazla olduğu aşama, Turna Semahı'nın dönüldüğü aşamadır. Turna Semahı, “ağırlama” ve “pervaz” adını taşıyan ve farklı bedensel hareketleri gerektiren iki aşamadan oluşur. Bu aşamalarda farklı nefesler söylenir. Ağırlama kısmından sonra gelen pervaz aşamasında turnanın kanat çırpışlarını andıran hareketlerle dönülmesi söz konusudur. Turnalar Semahı'nda icracı sayısında sınırlama olmadığı gibi, tekrar sayısında da bir sınırlama yoktur. Turnalar Semahı dönen canların dârda durarak dededen gülbanklarını almalarıyla son bulur. Ardından, Kerbela hadisesinin teatral bir biçimde canlandırıldığı Kırklar Semahı başlar. Yörelere ve ocaklara göre farklılıklar göstermekle birlikte genellikle Kırklar Semahını dönen hizmet sahipleri Kerbela Semahı'nı da dönerler. Kerbela Semahı da tamamlanınca cem ritüelinin semah erkânı sona ermiş olur.

Semah hizmetinden sorumlu talipler, diğer erkânlardaki hizmet sahiplerinden farklı olarak genellikle önceden belirlenmiş kişiler değillerdir. Her semah icrasının ardından semah dönenler dârda durarak dededen hizmetlerinin kutsanmasını talep ederler. Semah hizmeti gören taliplere dede tarafından bu aşamada verilen gülbangı, aşağıdaki gibi örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah, Allah Allah! Semahlar saf ola, münkir mat ola. Münafik berbat ola. Meydanlar âbâd ola. Sırlar mestur ola. Gönüller meskur ola. Er, Hak, erenler yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola! Dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı nasip eyleye. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların katarından ayırmaya. On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların ve cümle gaip erenlerin himmet-i âlileri üstümüzde hazır ve nazır ola. Gerçeğin demine Hü, müminen ya Ali!” (KK13)

2.4.1.1.15. Sakka Suyu Hizmeti Gülbankları

Sakka suyu hizmeti, cem ritüelinde yer alan on iki erkândan biridir ve Kerbela hadisesini telmihen icra edilen bir inanç pratiğidir. Hizmet, Kerbela'da Hz. Hüseyin ve yetmiş iki yakınının şehit edilmesi olayıyla ilişkili olarak cemde bulunan taliplere bir kabın içerisinde bulunan suyun bölüştürülmesi esasına dayanır. “Sakka” yahut

“sakkacı” şeklinde adlandırılan hizmet sahibi, sembolik bir biçimde elindeki kaptan eline bir miktar su alarak canların üzerine serpiştirir. Yöre ve ocaklara göre ritüel akışı içerisinde farklı aşamalarda da yer alabildiği tespit edilmekle birlikte genellikle ritüelin son aşamasını teşkil eder.

Sakka suyu hizmetinin semantik içeriği, suyun yaşamsallığının altını çizerek yaradılışın merkezinde yer almasını Kerbela olayı üzerinden anımsatmaya dönüktür. Sakka suyu hizmetinin hizmet piri Hz. Hüseyin’dir. Dolayısıyla sakka suyu erkânı, Hz. Hüseyin’in mitik ve tarihî varlığı etrafında biçimlenir. Hz. Hüseyin’i ve Kerbela şehitlerini anmak, haksızlığı ve zulmü sembolize eden Yezit ve taraftarlarına lanet okumak, sakka suyu hizmetinin ritüelik sebepleri arasındadır.

Sakka hizmetinde yöre ve ocaklara göre farklılıklar gözlenmekle birlikte, dede; suyu, sakka hizmetini ve sakkayı ayrı ayrı dualamak amacıyla üç kere gülbank verir. İlk aşama, sakkanın elinde bir su kabı, tas ve bardaklarla meydana gelmesi ile başlar. Dedenin huzurunda dârda durarak hizmete başlayabilmek için hizmet tercümanını söyler. Bu tercümanın içerisinde genellikle Enbiya suresi 30. ayetinden de: “*Biz her canlıyı sudan yarattık.*” ifadesi yer alır. Bu aşamada sakka tarafından söylenen hizmet tercümanı, şu şekilde örneklendirilebilir:

“Destur Şah, Allah Allah!

Enbiya Suresi 30. Âyet: Biz her canlıyı sudan yarattık. Selam olsun İmam Hasan, Şah Hüseyin’e! Ve İmam Hasan Şah Hüseyin evlatlarına! Lanet olsun Hasan ile Hüseyin’in katillerine! Lütfuna muhtacız ihsan eyle ya Hüseyin! Derdimize derman eyle ya Hüseyin! Gayrıya muhtaç kılma aşıkân-ı el-âmân. Sen medet kıl bize her vakit ya Hüseyin! Sâd hezârân lanet olsun o sapıtmiş güruha! Şehit kıldılar onla seni ya Hüseyin! İsm-i Pâk’ın hürmetine, zikredeni koyma zulmette! Muradını ver gözü kan yaş ağlayanın ya Hüseyin! İzninle su getirdim aşkına varmak için! Aşkınla içenlere kıl âb-ı hayat, ya Hüseyin!” (KK3)

Bu aşamada söylenen tercüman, çeşitlenmeler göstermekle birlikte, temel muhtevasında değişiklik gözlenmez, genellikle Hz. Hüseyin ve onun hatırası etrafında biçimlenir. Sakka suyu hizmetini görececek kişi, söylediği tercümanda öncelikle dededen, onun aracılığı ile de Hz. Hüseyin’in manevi mirasından destur talep etmiş olur. Ardından sakka, elindeki suyu dedeye doğru uzatır, dede suyu dualar. Dedenin sakka suyunu dualamak için söylediği gülbank, aşağıdaki gibi örneklendirilebilir:

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Erenlerin himmetiyle... Hak, Muhammed, Ali aşkına... İmam Hüseyin’in, Kerbela’da susuz şehit düşenlerin

ruhlarının yüzü suyu hürmetine! Fatma Anamızın şefkatine, erenlerin hürmetine, bu sudan bir yudum içenin, bir damlası üzerine düşenin dualarını kabul eyle, günahlarını affeyle! Dertlere deva, hastalara şifa, borçlara eda ola! Dil bizden, kerem, keramet Hz. Hüseyin'den ola. Yuh Münkir'e, lanet Yezid'e, rahmet mümine ola! Gerçeğe Hü!" (KK2)

Dedenin sakka suyunu dualamasının ardından ritüel akışı, sakkacının dede ile birlikte üç kişiye su vermesiyle devam eder. Bu aşamada genellikle Şah Hatayi'ye ait bir Kerbela mersiyesi söylenir. Mersiyeinin tamamlanmasının ardından dede, önünde duran sakkacıya bir yudum su içirir. Sembolik biçimde sudan bir yudum alan sakkacı, bu aşamadan sonra cemde hazır bulunan canların üzerine elindeki kaptan su serper. Suyu canların üzerine serperken bir yandan da “*İlâhi ya Rabbi, kıl şefaât katresinden düşene, dü cihanda ver muradın ya Hüseyin diyenin*”, “*Bir damlası değene ağrı, acı gelmeye!*” şeklinde ifadeler sarf eder. Cem ritüeli süresince duygusal yoğunluğun en çok hissedildiği erkân bu erkândır. Hemen her cem ritüelinde sakka hizmeti esnasında, özellikle de Kerbela mersiyesi söylenirken Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitleri için gözyaşı dökülür.

Sakka, hizmetini tamamladıktan sonra dedenin huzurunda tekrar dârda bekler. Bu aşamada dede sakkaya gördüğü hizmet karşılığında hizmet gülbangı söyler:

“Bismişah, Allah Allah... İlâhi ya Rabbi! Secdeye inen canları katar-ı ehlibeyitten, güruh-u naci zümresinden ayırmaya! Saki-yi kevser, Aliyyel Murtaza aşkına, Hak, divan-ı dergâhına kabul eyleye! Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaât bula! Kerbela'da şehit olanlardan cümlemize şefaât ola! Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK10)

Hizmet gülbangının dede tarafından sakkaya verilmesinin ardından sıra, zâkirin sakkanın hizmetine karşılık vereceği hizmet hakkına gelir. Zâkir, “sakka hakkı” olarak genellikle bir düvaz söyler.

2.4.1.1.16. Toplu Verilen Hizmet Gülbankları

Hizmet sahiplerine, ilgili hizmetin hizmet pirlерinin anılarak hizmet içeriğine uygun bir biçimde kurulan gülbanklar dışında, inanç önderinin hizmet gören bütün cem erenlerine yönelik söylediği gülbanklar da mevcuttur. Bu gülbanklar, cem ritüellerinde

hizmet sahiplerinin tamamı dedenin huzurunda dâra durduğunda söylenen, hizmete kalkan herkesin dualanmasının amaçlandığı gülbanklardır.

“Bismişah, Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, Münkir, münafık berbat ola! Hazır, gaip, zahir, batın, cem erenlerinin nur-u nazarına aşk ola! Hak, Muhammed, Ali, on sekiz bin âlemle birlikte, mümin Müslüm cümle kardeşlerimizi gülbanklarından mahrum etmeye. Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler hizmetlerinizi boşa götürmeye, emeklerinizi zayi etmeye! On İki İmam'ın hüsn-ü nimetleri, hayır himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Gördüğünüz hizmetlerin yüzü suyu hürmetine sizleri Hızır saklaya, bekleye, göre, gözete. Dil bizden, nefes pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK18)

2.4.1.2. Cem Ritüellerinde Hizmet Erkanları Dışında Söylenen Gülbanklar

Cem ritüellerinde, toplu biçimde ibadet edilmesi esastır. Bu ibadet, belirli kural ve kaidelere uygun olarak gerçekleştirilir. Taliplerin cem bağlanacak mekâna girişlerinden cem erenlerini selamlamalarına, oturmalarından kalkmalarına kadar cem ritüeli bağlamında her türlü yapıp etme, geleneksel yapı tarafından önceden belirlenmiş durumdadır. Cemlerin hemen her ritüelik aşamasında, içeriğe uygun söz ve ifadeler sarf edilir. Bu sayede, yapılan eylem sıradan bir eylem olmaktan çıkarak ibadetin mahiyetine uygun bir nitelik kazanır. Cem ritüellerinde hizmet erkânlarına karşılık dedenin hizmet sahiplerinin ve yaptıkları hizmetin kutsanması noktasında aracılık üstlenme amacıyla söylediği gülbanklarına, icra bağlamları ile birlikte yukarıda yer verdik. Cem ritüellerinde inanç önderinin dua verdiği ritüelik aşamalar hizmet erkânlarından ibaret değildir. Cemin başlatılmasından sonlandırılmasına dek, çeşitli ritüelik aşamalar için özel olarak tanzim edilen gülbanklar mevcuttur. Bu gülbanklar, dede tarafından parçası olunan ânı kutsamaya yönelik kuruldukları gibi, ritüeli yönlendirmek gibi bir ikincil amacı da gerçekleştirirler. İnanç önderi tarafından belirli aşamalarda sarf edilen gülbanklar aracılığı ile cem erenleri ile iletişime geçilerek ritüelik akış sağlanmış olur. Belirli bir hizmet erkânı bağlamında değil, çeşitli ritler ve ritik aşamalar esnasında dede tarafından verilen gülbanklar: Cem Açılış Gülbankları, Meydan Açma Gülbankları, Cem Mühürleme Gülbankları, Dâr Gülbankları, Temenna ve Tecella Gülbankları,

Tövbe ve Bağışlanma Gülbankları, Oturan-Duran Gülbankları şeklinde sıralamak mümkündür.

2.4.1.2.1. Cem Açılış Gülbankları

Cem açılış gülbankları, Alevi-Bektaşî cemlerinde ritüelik akışa geçilmeden önce dede tarafından söylenen gülbanklardır. Bu gülbanklarda, bağlı olunan ocaktan mensubu olunan millete dek iyi dilekler iletilerek birlik ve beraberlik vurgusu yapılır. Cem açılış gülbanklarında istek ve dilekler daha genel ifadelerle belirtilir. Genellikle uzun mensur yapıda kurulan bu gülbanklarda millî ve manevî değerlerin muhafazasına yönelik ifadeler de yer alabilir. Diğer gülbanklarda olduğu gibi cem açılış gülbanklarında da Alevi-Bektaşî kutsalları, belirli bir hiyerarşik sıra ile sayılır.

Cemin başlangıcında okunan cem açılış gülbankları, “vakit hayırlısı”, “akşam gülbangı”, “birlik gülbangı” gibi isimlerle de anılır. Cem açılış gülbankları şu şekilde örneklendirilebilir:

“Bismişah Allah Allah! Muhammeden Resullullah, Aliyyel Velîyullah, mürşid-i kâmilullah! Vakitler hayrola, şerler def ola, münkir münafık mat ola! Niyaz sahiplerinin niyazları kabul ola, muratları hâsıl ola, divan-ı Hakk’a yazıla! Aman dediğimiz yerde ermiş yetişmiş, hazır ve nazır ola! Bakilere Hak ömür bereketi vere! İmam Hasan, İmam Hüseyin efendilerimizin ruh-u revanları şad ola, hayırları, himmetleri üstümüzde hazır ve nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, pirimiz Kutbi Hüdayi! Hüssem Şah, Gani Sultan ve Sultan Şücaettin Veli efendilerimizin hayırları himmetleri gelsin! Yedi ilkim dört köşede yatan erler, evliyalar, enbiyalar gözcümüz bekçimiz olsun! Atatürk’ün ve silah arkadaşlarının da ruhu revanları şad olsun! Türk askerini de karada, havada, denizde muzaffer eylesin! Vakitlerimizin de haklısı hayırlısı gelsin, gerçeğe Hü! Diyelim Hü!” (KK24)

“Allah... Allah... Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli yetiştirme ulaşa. Dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On İki İmamlar cemalinden, nurundan ayırmaya. Her gönülde bir murat vardır. Murat isteyenlerin muratlarını, dilek isteyenlerin dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sancağı altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasip eyleye. Destimiz derman, küfrümüz iman, yardımcımız On İki İmam ola. Ali’den bakım, Hak’dan nazar ola. Seksen bin Urum Erleri, doksan bin Horasan Pirleri, yüz bin Gayb

Erenleri yetiŕe, ulaŕa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, ŕerler def ola. Niyazlarınız Hak dergâhında kabul ola. Gözümüzden yaŕ, duvarımızdan taŕ düşürmeye. Ocaklar baŕı aydın ola. On İki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Akŕamlar kutlu, ağızlar tatlı ola. Cedd-i cemalim yolumuzu yolsuza, uğursuza, pirsizle uğratmaya. Ŗeytanın ŕerrinden, görünür görünmez kazadan, beladan saklaya, bekleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuzdan nail eyleye. Dil bizden, nefes Hazret-i Pir'den ola. Dem Ali, sırr-ı nebi, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaŕ Veli, kerem evliya, gerçekler demine Hü...” (KK41)

2.4.1.2.2. Cem Mühürleme Gülbankları

Cemin mühürlenmesi, ritüelin yöneticisi konumunda olan dede tarafından kimsenin içeriye giremeyeceği, içerideki kimsenin de izin almadan dışarıya çıkamayacağıнын bildirilmesi anlamına gelen ritüelik aşamadır. Ritüelik ahengin bozulmamasının ve akışın kesintiye uğramamasının amaçlandığı bu ritle, cem bağlanan mekânın kapısının sembolik bir biçimde mühürlenmesi söz konusudur. Cem mühürlendikten sonra riayet edilmesi gereken kaideler mevcuttur ve bunlara uyulup uyulmadığı gözcü tarafından denetlenir.

Cemin mühürlenmesi, dede tarafından “Edeb, erkân!” şeklinde ikaz edilmesiyle başlar. Bu ikaz, herkesin dizinin üzerinde edeb-erkân oturuŕuna geçerek konuşmayı bırakmasına yöneliktir ve dedenin ardından birkaç defa da gözcü tarafından tekrar edilebilir. Bu ikaz aynı zamanda cemin başlayacağıнын da göstergesi niteliğindedir. Kapıların kapatılıp herkesin edeb-erkân oturuŕuna geçmesi ile dede salavat getirdikten sonra cem mühürleme gülbangını verir:

“Medet ya Allah, ya Allah, ya Allah! Medet ya Aliyyel Murtaza! Allah dedim, kale yaptım. Binbir yerden bari çektim. Hasan Hüseyin’i kilit ettim. Muhammed Mustafa’nın mührünü bastım. Mühr-ü Süleyman, Kubbe-i Devran, kör olsun Mervan, yetişsin sahip-i zaman, medet ya On İki İmam! Hızır’ın yüzü suyu hürmetine diyelim Allah Allah! Akŕamlar hayrola, ŕerler def ola! Münafıklar berbat ola! Müminler abad ola! Ya hayrel Halas, ya Abbas! Yedi göğü, arŕ-ı küŕü dolduran Allah’ın hakkı için, Ali’nin başındaki asa hakkı için! Fatma Ana’nın hakkı için! Hz. Hasan’ın parçalanmış ciğerlerinin hakkı için! Kerbela’da ŕehit olanların kesik başları için! Üçlerin, Beŕlerin, Yedilerin, Kırkların, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların hakkı için! Dil

bizden, nefes hünkâr-ı evliyadan ola! On İki İmamlar abası Murtaza Ali'den ola! Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'dan ola! Gerçeğe Hü!" (KK14)

2.4.1.2.3. Meydan Açma Gülbankları

Alevi-Bektaşî cem ritüellerinde meydanın açılması, hizmet sahiplerinin yerlerini almasından sonra cemin başlatılması anlamına gelir. Cemin yöneticisi konumunda olan dede, sembolik olarak meydanı ibadete açarak cemi başlatmış olur. İbadete açılan meydanda, meydan gülbangının verilmesinden sonra ritüel akışı başlar. Bu aşamada söylenen gülbank, meydan açma gülbangıdır. Meydan açma gülbankları, aşağıdaki gibi örneklendirilebilir:

*“Bismişah Allah Allah,
Meydanımız pak ola,
Yardımcımız Hak ola,
Altı sır, üstü nur ola,
Postlarımız daim ola,
İkrârimiz tam ola,
Nefeslerimiz keskin ola,
Hü ya Ali!”* (KK23)

“Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Hazır, gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemallerine aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt'ine nail eyleye! Hizmet sahiplerinin hüsn-ü himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! On İki İmamlar yardımcımız ola! Niyet ettik vaktin hayrına! Girdik On İki İmamlar yoluna, İmam Cafer kavline. Kiblegâhımız Muhammed, secdegâhımız Ali. Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçekler demine, evliyalar keremine, gönüller birliğine Hü diyelim! Hü!” (KK16)

2.4.1.2.4. Dâr Gülbankları

Dâr kavramı, Alevi-Bektaşî inancına ait kodlar çerçevesinde anlam kazanan ritüelik bir terimdir. Arapça “ev” anlamına gelen bu sözcük, Farsçada “idam sehpası”

demektir. Meydanın tam orta yeri, “dâr” sözcüğü ile karşılanır (Cebecioğlu, 1997: 206). Huzura çıkmayı, talip olmayı, meydanda bulunmayı simgeleyen “dâr” kavramının sembolik gösterge değeri oldukça yüksektir ve telmihen yaşattığı kültürel ve inançsal bellek unsurları da mevcuttur. İkrâr vermeyi, yolun gerektirdikleri karşısında teslim olmayı sembolize eden dâr meydanı, Alevilerin kültürel belleğinde önemli bir figür olarak yer alan Hallac-ı Mansur’un adının da yaşatıldığı yerdir.

Alevi inanç sisteminde, ibadet esnasındaki her türlü yapıp etme, ritüel esaslı bütün yapılarda olduğu gibi belirli kural ve kaidelere bağlıdır. Hizmet sahiplerinin yahut topluluktan birinin dedenin özellikle inanç önderi statüsünde kabul gören dedenin karşısında, sistemli hale gelmiş olan belirli duruş pozisyonlarında beklediği tespit edilmiştir. Bu duruş pozisyonlarının genel adı “dâr” şeklinde isimlendirilmiştir. Alevi inanç sisteminde dört çeşit dâr duruşu vardır. Bunlar: *Mansur Dârı*, *Fazlı Dârı*, *Nesimi Dârı* ve *Fatma Ana Dârı’dır*. Mansur Dârı, Buyruk’ta, “dâra asılır gibi, doğruca pirin önünde elini sallandırıp asılı durmaktır” şeklinde tarif edilmiştir. Ceme gelindiğinde ilk durulan yer Mansur Dârı’dır. Fazlı Dârı, secde şeklinde olan dâr duruşunun isimlendirilmesidir. Buyruk’ta anlamı “Nesimi gibi, postumu yüzdürdüm.” şeklinde açıklanan Nesimî Dârı’nın duruşu ise iki dizin üzerine doğrularak oturma şeklindedir. Fatma Ana Dârı’ndaysa cemde ayakta beklediği esnada sağ ayağın başparmağı sol ayak başparmağı üzerine konularak durulur (Bozkurt, 2013: 116-117). Fatma Ana Dârı’nın bir başka adlandırması da “Dâr-ı Hüseyin”dir. Bu ayak mühürleme duruşu ile yol uğruna can vermeye hazır olduğu ifade edilir (Korkmaz, 2016: 177).

Dâr gülbankları, cemde hizmet sahiplerine gördükleri hizmet karşılığında verilen gülbanklardan farklıdır. Hizmet gülbanklarında hizmet pirlерinin isimleri anılırken dâr gülbanklarında böyle bir durum söz konusu değildir. Dâr, üç aşamalı bir inanç pratiği olan namazın ilk aşamasıdır. Dâr, secde ve tecella kısımlarından oluşan namaz pratiğinin ilk aşamasında; talipler ayakta, dârda beklerler ve bu aşamada verilen gülbank da anlamsal olarak bekleyişi, talip olmayı işaret eden ifadelerle kurulur.

Dâr gülbankları, huzurda bulunan, özünü meydana koyma iddiası ile teslim olan talibe dede tarafından verilen cevap mahiyetindedir. Aynı sembolik gösterge değeri, bağlamsal olarak farklı bir yapı ve içerik göstermesine karşın dâr erkânında da mevcuttur. Dâr erkânını da dâr kavramından bağımsız olarak düşünmek yanlış olacaktır. Metaforik düzeyde “dâr”ın sembolize ettiği teslimiyet, feda, ikrâr verme, talip olma, yolda olma, görülme gibi kavramlar, “dâr” kavramı etrafında biçimlenen “dâr erkânı”nda da sembolik göstergeler olarak mevcuttur. Ölen kişinin ardından icra edilen

“dâr erkânı”; Hakk’a teslimiyeti, ruhun yüklerinden arındırılmasını, rızalık almayı içerir.

Buyruk’ta, Ahmet Yesevi’nin bir Musahiplik Cemi ritüelinde dârda duran musahiplere dâr gülbangı verdiği kaydedilerek şu gülbanga yer verilir (2015: 199-200):

*“Geldiğiniz yerden, durduğunuz dârdan,
Çağırduğunuz yerden, yardım bulasınız.
Tanrı, bu yoldan, bu dârdan, bu pirden ayırmaya,
Uğursuz, yaramaza, pirsiz size duş getirmeye,
Şeytanın şerrinden,
Görünmez kazadan, bilinmez beladan koruya.
Hayırlı evlat, hayırlı devlet,
Yerden hayırlı bereket vere,
Duanız, niyazınız kabul ola!
Gerçeğin demine Hü!”*

Talip dâra durduğunda bir tercüman söyleyerek pire gülbangı isteğini iletebilir. Bu aşamada söylenen tercüman, pirin makamına saygı ifade etmeye ve özünü bu yolda feda etmeye yönelik olarak kurulur. Talibin dâr pozisyonunda verdiği tercüman şu şekilde örneklendirilebilir:

“Can-ı dilden el bağlayıp durdum evliya erkânına. Çok şükürler olsun Allahım, yine geldim pirimin divanına. Çok kusurum varsa el aman medet mürvet sunarak geldim. Lütfuna pervahına, canım kurban olsun bu yolun fermanına. Özüm dârda, yüzüm yerde. Pir divanında durdum dâra. Er cemal-i Muhammed, pir kemal-i Ali, Ali ile Muhammed’in nur cemaline verelim salâvat.” (KK9)

Talip dâra durduğu esnada inanç önderi tarafından verilen gülbangı şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırduğunuz pirden şefaât göresiniz. Dârlarınız, divanlarınız kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Her türlü ibadetiniz Hakk’ın dergâh-ı izzetine yazıla. Dârına durduk ya Allah! Ya Allah! Ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed! Ya Muhammed! Ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali! Ya Ali! Ya Ali! İnayet eyleyin ya On İki İmamlar. Yol gösterin ya On Dört Masum-u Paklar. Yardım eyleyin ya On Yedi Kemberbestler! Bağışlanma senin suyu suyun hürmetine olsun ya pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Ceminize alın ya Kırklar! Dârlarımızı, divanlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle ya Allah! Erenlerin demine devranına, gerçeğe Hü, münine ya Ali!” (KK7)

2.4.1.2.5. Temenna ve Tecella Gülbankları

Temenna ve tecella kavramları, ceme gelen canların dedenin huzurunda dâra durup secde ettikten sonra gerçekleşen selamlaşma pratiğini karşılayan ritüelik terimlerdir. Temenna, öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek selam vermek anlamına gelen bir sözcüktür. Temenna etmek, Alevi-Bektaşî inancının ritüelik anlam dünyası içerisinde eğilerek dedeye ve cem halakasındaki canlara niyaz etmeyi ifade eder. Tecella ise meydana çıkmayı, görünür olmayı ifade eden bir sözcüktür. Temenna ve tecella kavramlarının birlikte kullanılması, cem ritüellerinin girişindeki selamlaşma faslını ifade etmeye yöneliktir.

Talipler, cem ritüelinin düzenleneceği mekâna eşiği selamlayarak girdikten sonra, Kırklar Meydanı'na doğru ilerleyerek yere niyaz ederler. Bu niyazın ardından kalkıp dârda bekleyen taliplere dede tarafından dâr gülbangı verilir. Dâr gülbangının söylenmesinin ardından kimi yöre ve ocaklarda ikinci kez niyaz edilir. Secde ve dâr fasıllarından sonra talip önce dede ile daha sonra da halakada oturan bütün talipler ile sırasıyla niyazlaşır. Bu niyazlaşma işlemi, bir çeşit selamlaşma ritüelidir ve “*tecella dolanma*” şeklinde isimlendirilir. Huzurda olan bütün taliplerin tecella dolanmaları sona erdiğinde, dede tarafından temenna ve tecella gülbangı verilir.

“Bismişah Allah Allah... Temennanız, tecellânız oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam! Yüzleriniz ak ola, müşkülünüz hallola! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Secdeye inen, eğilen başlarınız ağrı sızı görmeye! Gerçeğe Hü!” (KK2)

2.4.1.2.6. Tövbe ve Bağışlanma Gülbankları

Tövbe kavramı, Tanrı'nın affedici olma özelliği ile ilişkili bir kavramdır. Mensubu olunan inanç ve ahlak sistemi tarafından onaylanmayan tutum ve davranışlardan duyulan pişmanlığı ileterek yanlısın tekrarlanmayacağı yönünde söz vermek, tövbe dualarının varlık sebebidir. Tüm inanç sistemlerinde olduğu gibi Alevi-Bektaşî inanç sisteminde de tövbe ederek arınmanın amaçlandığı tövbe duaları mevcuttur. Yukarıda örneklendirerek açıkladığımız tövbe duaları, tövbe gülbanklarından farklı yapıda, genellikle “Tövbe estağfurullah” redifi ile kurulan af dileme ve yakarış metinleridir. Tövbe gülbankları ise yapısal olarak klasik gülbank

formuna uygun kurulan, içerik olarak tövbe etmek, af dilemek kavramları etrafında oluşturulan metinlerdir.

Tövbe dualarında olduğu gibi tövbe gülbankları söylenirken de talipler yere secde eder. Dede tarafından verilen tövbe gülbangının her bir cümlesinin ardından talipler, edilen duanın kabulü için “Allah Allah!” şeklinde ünlerler. Gülbank tamamlandığında edep erkân oturuş pozisyonuna dönerek ellerini dudaklarına götürmek suretiyle niyaz ederler.

Dede tarafından bağışlanma ve af dileme talebi ile söylenebilecek tövbe gülbanklarına aşağıdaki gülbank örnek olarak verilebilir:

“Bismişah Allah Allah, evliyaların, cümle erenlerin himmeti ile... Şu vakitlerin yüzü suyu hürmetine... Doğruların, gerçeklerin yüzü suyu hürmetine... Kerbela’da yatan yetmiş iki şühedanın yüzü suyu hürmetine! Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza’nın adı için bağışla! Hatice-tül-Kübra, Faima-tül-Zehra için bağışla! Hasan aşkına, Hüseyin-i Kerbela aşkına bağışla! İmam Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Caferi Sadık, Musa-yı Kazım, Ali Rıza için bağışla. İmam Takı, İmam Nakı, Hasan Ali Asker için bağışla! İmam Mehdi’nin eşiğindeki Geda için bağışla! Affına sığındık ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali! Ya İlahi’l âlemin! Bin bir adının yüzü suyu hürmetine! Yedi kat yerin, göğün, arşın, arşın kürsün, levhin, kalemin, tahirin, bâtının ve zahirin yüzü suyu hürmetine bağışla! Ya Rabbi! Şerr-i şeytandan, yaramazdan, uğramazdan bizleri koru, sakla! Bizleri doğru yoldan şaşırtma!

Veballerimizi ve eksikliklerimizi, bedhahlıklara yol açan hatalarımızı iyiliğe çevir! Dualarımız, niyazlarımız, secdelerimiz, tüm ibadet ve taatlerimiz senin içindir ya Rabbi! İki cihan serveri Muhammed Mustafa ve onun pür-ü pak Ehlibeyt’ini vesile kılarak tövbe edip bağışlanmayı diledik. Allah Allah diyen dilleri, senin aşkınla çoşan gönülleri, ehlibeyt sevgisinden, Ali’nin nurundan, Hüseyin’in yolundan mahrum etme ya Rabbi!

Yüzümüz yerde, özümüz dârda. Allah Allah diyen dillerin, mesrur olan gönüllerin hakk-ı hürmetine cümle âlemlere rahmet eyle ya Rabbi! Bizlerin hayat ve yaşantılarını Hüseyinî hayat eyle! Dua ve ibadetlerimizi, tüm insanlığın huzuru, mutluluğu ve esenliği için vesile kıl! Duası bizden, kabulü Allah’tan ola! Gerçeklerin demine Hü! (KK22)

2.4.1.2.7. Secde Gülbankları

Secde, Alevi-Bektaşî inancında, Hakk'ın huzurunda teslim olmayı sembolize eden bir inanç pratiğidir. Alevi-Bektaşî cem ritüellerinde, ritüelik aşamaların büyük çoğunluğunda olduğu gibi secde faslında da genellikle üçleme söz konusudur, üç defa secdeye varılır. Yöre ve ocaklar arası ritüelik uygulama farklılıklarına ve cemin içeriğine bağlı olarak değişkenlik göstermekle birlikte, ritüelik akış içerisinde, Nad-ı Ali duasının okunmasının ardından, Tevhidlerin ve düvaz imamların arasında genellikle rükû edilerek secde edilir ve halka namazı pratiği gerçekleştirilir. Secdeye her varıldığında, dede tarafından alınları secdede olan taliplerin bağışlanması, istek ve dileklerinin kabul olması taleplerini Tanrı'ya iletir mahiyette dualar edilir.

Birinci secdede verilen gülbankları, işlevsel açıdan “münacat⁶⁶ gülbankları” olarak değerlendirmemiz de mümkündür. Başta müstakil bir dua olduğu izlenimi verebilecek bu yapılar, Tanrı'nın sıfatlarının yoğun biçimde sıralandığı, birey düzeyinde dilek ve isteklerin yerini ocak, cemaat hatta millet düzeyinde iletilenlerin aldığı gülbank örnekleridir. Birinci secdede verilen bu gülbank, diğerlerinden farklı olarak çok daha uzun kurulur. Bu esnada cem ritüelinde hazır bulunanlar secde ederek “Allah Allah!” nidaları ile karşılık verirler. Bu gülbankların içeriği, cemin yöneticisi konumunda olan inanç önderlerinin her bir icrasında çeşitlenmekle birlikte genellikle kurulan ifadelerde Tanrı'ya methiye ile birlikte yakarış söz konusudur. Birinci secde gülbangı yahut “münacat gülbangı” olarak da adlandırabileceğimiz gülbankları şu şekilde örneklendirmemiz mümkündür:

“Allah Allah... Allah Allah... Allah Allah... Ey yüce Allah'ım! Ellerimizi açtık, boynumuzu büktük, sana yalvarıyoruz! Yüce dergâhının lütuf kapısını, bizlere de aç! Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Eksik ve noksanlığımızla huzuruna geldik. Rahman ve Rahim olan ismin hakkı için, gönülde muratlarımızı, dilde dileklerimizi bizlere ihsan eyle!

Ey yerleri ve gökleri yaratan yüce Allah'ım! İnsanlar arasında kan döken, sefalet getiren harplere, din adına insan öldüren katillere fırsat verme! Birlik ve beraberliğimizi bozmaya çalışan bölücülere, hainlere fırsat verme! Bizleri zalimlerin

⁶⁶ Münacat, kelime anlamı olarak “fısıldaşmak ve bir sırrı paylaşmak” anlamına gelen bir sözcüktür. Edebiyat terimi olarak münacat, Tanrı'ya yakarış amacıyla yazılan yahut söylenen manzum ve mensur eserleri ifade eder (Macit, 2006: 563).

zulmünden, Şeytanın şerrinden, görünür görünmez her türlü kaza ve beladan kuru ya Rabbim! Merdi namerde muhtaç eyleme! Dert verip derman aratma!

Ey Yüce Allah'im! Sana hamdolsun ki bizleri sana kul, Muhammed Mustafa'ya ümmet, veli ve vasi olan Aliyyel Murtaza'ya talip ve soyuna taraf kıldın ya Rabbi! Hatice-i Kübra ve Cennet seyyidesi Fatimatül Zehra'nın yüzü suyu hürmetine, rahmetini bizden esirgeme ya Rabbi! Biri kırk, kırkı bir eden sensin! Rahman ve rahim olan adın yüzü suyu hürmetine, İmam Hasan ve şehitler şahı İmam Hüseyin'in sevgisi ile gönüllerimizi nurlandır!

Yerlerin ve göklerin sahibi olan yüce Allah'im! Doksan bin Horasan pirlерinin, seksen bin Urum erenlerinin, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin, ceddin Baba Kureş'in isimlerinin hakkı için, yardımlarını bizden esirgeme ya Rabbi! Ey merhamet edenlerin en merhametlisi yüce Tanrım! Bizlere rahmetinle muamele eyle!

Ey yüce Rabbim! Sen evvelsin, ahirsin; sen zahirsin, batınsın. Dua edenin duasını kabul edensin. Âlemlere rahmet olarak yarattığın Muhammed Mustafa'nın, Ehl-i Beyt-i Mustafa'nın, hanedan-ı Murtaza'nın, yetmiş iki şehid-i şüheda-yı Kerbela'nın yüzü suyu hürmetine, yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi, dirliğimizi sonsuz eyle! Ülkemizin Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın büyük önderi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına ve tüm şehitlerimize rahmetini esirgeme ya Rabbi!

Ey âlemlerin Rabbi! Yalnız sana ibadet eder, yalnız sana sığınırız. Sıratel müstakim yoluna bizleri ilet ya Rabbi! Aramızda olmayıp da gönülleri ile burada olanların da duaları ve niyetlerini kabul eyle! El açtık sana yalvarıyoruz! Yalnız sana inanyor, yalnız senden yardım istiyoruz! Sen açtığımız bu elleri geri çevirme ya Rabbi!

Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali! Allah rızası için el Fatıha!" (KK14)

Gülbank türleri içerisinde, çeşitlenmenin en çok tespit edildiği gülbanklar secde gülbanklarıdır. Secde gülbanklarının temelini, yaratıcı karşısındaki acziyetin, boyun eğmenin, yaratıcı kudrete tabi olmanın altını çizme isteği oluşturur. Yöre ve ocaklara göre değişmekle birlikte, cem ritüellerinde her secde için bir tane olmak üzere genellikle üç secde gülbangı verilir. Talipler secde hâlindeyken dede tarafından söylenen secde gülbankları için verilebilecek bir diğer örnek şu şekildedir:

"Bismişah Allah Allah! İlahi ya Rabbi! Varlığın, birliğin, lütfun, keremin, faziletin, doksan dokuz isminin hürmet-i hakkı için, secdeye başını koyup varlığını varlığında yok eden canları, rahmetin ve kereminle lütfuna mazhar eyle! Peygamberlerin evveli Âdem ve keremler sahibi Muhammed Mustafa arasında geçen yüz yirmi dört bin peygamberin, cümle nebilerin, cümle velilerin, evliyaların,

Kerbela'da şehit olan yetmiş üç şühedanın, âşıkların, sadıkların, erenlerin, cümle şehitlerin, gazilerin, mürsellerin ta'at ve ibadetleri, gözyaşları hakk-ı hücrmetine, gönüllerimizdeki muratlarımızı vasıl eyle ya Rab!

Okunan duaların azameti, fazileti, kerameti hakkı için, şu anda başını secdeye koyup teslim olan canların dualarını kabul eyle. Gönüllerimizi nurlandırıp aydınlatarak ilahi nurundan feyz almamızı nasip eyle. İmam Ali'nin velayeti hakkı için dualarımızı kabul eyle!

Tevhidimiz oldu tamam, yardımcımız On İki İmam. İbadetlerimiz kabul, muratlarımız hâsıl ola! Hak, Muhammed, Ali ettiğimiz bu zikirleri dilimizden eksik etmeye! Bizleri Ehlibeyt'in katarından, On İki İmamların didarından ayırmaya! Yüzümüz yerde, özümüz dârda, Allah Allah diyen dillerin, mesrur olan gönüllerin hakk-ı hücrmetine, cümle âlemlere yardım eyle ya Rabbi! Duası bizden, inayet İmam Ali'den, şefaât Muhammed Mustafa'dan, kabulü de Allah'tan ola! Gerçeğe Hü!" (KK3)

2.4.1.2.8. Cem Kapanış Gülbankları

Cem ritüelinin sona erdiğini bildiren, yapılan ibadetlerin kabulünü dileyemeye yönelik gülbanklardır. Dede, bu aşamada verdiği gülbankte, cemde bulunan herkes için ve onlar adına söz olarak ritüel boyunca yapılan bütün ibadetlerin kabul olmasını temenni eder. Ceme iştirak edenlerin hepsi, cem kapanış gülbangı aracılığı ile kutsanmış, dededen hayır dua almış olurlar. Cem kapanış gülbankları "Büyük Gülbank", "Büyük Dua", "Vahdet Gülbangı" şeklinde de anılır ve çeşitli yöre ve ocaklardaki uygulamalar doğrultusunda uzun biçimde kurulan örnekleri de mevcuttur.

Dede tarafından verilen ve cemi kapatmaya yönelik kurulan cem kapanış gülbankları şöyle örneklendirilebilir:

"Bismişah Allah Allah, şu vakt-i saatlerimiz hayrola. Hayırlarımız fethola. Şerlerimiz def ola. Hak, Muhammed, Ali cümlemizi Pençe-yi Aba'nın altından eksik etmeye. Cemimiz cem ola, cemimiz Kırkların cemi ola. Dâr çekip didar görenin çektikleri dâr kazalarına belalarına karşı gele. Hizmetleri, Hak, Muhammed, Ali katarına yazıla! Darda, yolda, bunda, belada Bozatlı Hızır yanlarında, yardımcıları ola! Dualar gerçek ola, gerçek-i mutlak ola. Hak, Muhammed, Ali dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı vere. Nefes pir Hacı Bektaş-ı Veli'den, inayet İmam Ali'den, nüfus da ceddinden ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!" (KK13)

2.4.1.2.9. Oturan-Duran Gülbankları

“Oturan-duran gülbangı” şeklinde adlandırılan dualar, cem ritüelinin kapanışında söylenen dualardır. Bu aşamada söylenen gülbangın içeriği, ceme iştirak eden canların tamamına iyi dileklerin bildirilmesine ve hayır duanın iletilmesine yönelik oluşturulur. Böylelikle ritüel süresince herhangi bir hizmette görev almamış, lokmasına dua alamamış, dâra duramamış, hiçbir şekilde dededen gülbank alamamış canlar da oturan duran gülbangı ile dualanmış olurlar. Oturan duran gülbangının söylenmesi ile cem ritüeli son bulur. Ritüelik düzenin akış ritmi açısından da dedenin başlangıcı gülbankla yapması gibi kapanışın da yine dede tarafından söylenen bir gülbankla yapılması, ritik kompozisyon açısından önem arz etmekte ve dedenin inanç yapısı içerisindeki yerinin ve öneminin altını çizmektedir.

Dede, oturan duran gülbangını verdikten sonra, cem erenlerinin dağılabileceği anlaşılır. Oturan duran gülbangını aşağıdaki gibi örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah Allah Allah, sabahlarınız hayrola, hayırlarınız fethola. Oturana, durana, kovsuz, giybetsiz hanesine varıp yastığına baş koyana Allah selâmet vere. Akşamdan beri anmış olduğumuz erlerin ve On İki İmamların himmeti üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Rabbil Âlemin burada bulunan canların muradını ihsan eyleye. Biz kalkalım Hızır otura! Gerçeğe Hü!” (KK10)

2.4.1.3. Cem Ritüelinin İçeriğine Göre Değişen Gülbanklar

Ritüellerde kullanılan ve deneyimlenen ânı profan olmaktan çıkartarak uhrevi bir zemine taşıyan bir malzeme olarak söz, kurulduğu bağlama ait dinamiklerden en kolay ve en hızlı biçimde etkilenen unsurdur. Ritik bir malzeme olarak kullanılan söz ve ifadelerin, ritüel bağlamlarının müstakil ihtiyaçlarına uygun yanıtlar verilebilmesini sağlayan bir mahiyet taşınması gerekir. Her ritüelik bağlamın içeriği kendine özgüdür. İçerikte meydana gelen farklılaşma, kullanılan ritüelik araç gereçlerden sarf edilen sözlere kadar ritik tüm unsurların da değişmesine, içeriğe uygun bir biçimde kurgulanmasına sebep olur. Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde kutsalla iletişim kurma noktasında aracı olan gülbankların de söylendikleri bağlamın içerikleri, düzenlenme amaçları doğrultusunda farklılıklar arz eder. Ritüelin içeriğinin belirleyicisi, düzenlenme amacıdır. Bu amaç aynı zamanda, ritüeldeki tematik

örüntünün de sağlayıcısıdır. Buradan hareketle cem ritüellerinde hizmet sahiplerine verilen gülbanklar ile farklı ritüelik aşamalarda verilen gülbanklara, yukarıda yaptığımız cem sınıflandırması doğrultusunda cemin içeriği değişikçe farklı gülbanklar da eklenir. Bu gülbanklar, cemin düzenlenme amacına uygun olarak kurgulanan, tematik olma özelliği gösteren gülbanklardır. Bu doğrultuda, cemlerin içeriğine uygun olarak kurgulanan ve belirli kavramlar etrafında oluşturulan gülbanklar: “İkrâr Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar”, “Hızır Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar”, “Nevruz Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar”, “Muharrem Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar” şeklinde sıralamak mümkündür.

2.4.1.3.1. İkrâr Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar

İkrâr, Alevi-Bektaşî inancında, yola girmeyi ve teslimiyeti ifade eden bir kavramdır. Alevi-Bektaşî inanç öğretisinde bireyin inancına uygun yaşaması esastır. Bu paralelliğin sağlanması, inisiyasyon içerikli ritüelik yapılarda gerçekleşen öğretilerle mümkün kılınır. Geçilen çeşitli ritüelik aşamalarla bağlı olunan ocağın inanç önderi ve diğer taliplerin önünde söz verilerek yola girilir. Bu ritüelik aşamalardan ilki, İkrâr Cemi ritüeli bağlamında; ikincisi ise Musahiplik Ceminde gerçekleştirilir.

Alevi-Bektaşîler tarafından sözün kutsandığı ritüelik bağlama “ikrâr” adı verilir. İkrâr bütün Alevi-Bektaşîler için yola giriş ritüellerinin tamamını içine alan bir kavramdır. Bir diğer ifade ile “candan erene dönüşün gerçekleştiği, yolda olma sözünün verildiği ritüellerin üst başlığı, ikrâr ortamıdır”. Bu doğrultuda, “yol bir süre binbir” anlayışına göre uygulama farklılıkları bulunmakla birlikte, ikrâr bağlamı ritüeller bir inisiyasyon töreni olarak gerçekleşmektedir. Bu ritüellerde verilen söz kutsaldır ve bu söze riayet toplumsal denetim mekanizmasına tabidir, bu sözden dönüş yoktur. İkrâr, ciddi sorumluluklar ve yükümlülükler gerektirmektedir. İkrâr ritüellerinin kökeninde, Şamanların inisiyatif geçiş dönemlerinin, Anadolu yerel kültürünün ve tek tanrılı inanış törenlerinin izleri mevcuttur ve bu bütünleşmenin kendisi, Alevi-Bektaşî geleneğinin senkretik yapısının bir sonucudur (Işık, 2013: 3).

İkrâr; tek başına ele alabileceğimiz bir kavram değildir; cem bağlamı içerisinde çeşitli söz ve nesnelere ile donatılması hâlinde ritüelik bir anlam yüklenir. İkrâr veren bireye karşılık inanç önderi tarafından belirli ritüelik aşamalarda gülbank verilir. Bu gülbanklar, bir üst başlık olarak ikrâr kavramı etrafından oluşan gülbanklar şeklinde

değerlendirilebilir. Bu bağlamda, ikrâr verme kavramı üst başlığı altında değerlendirebileceğimiz gülbanklar: tığbend-kemberbest bağlama, musahiplik gülbankları ve erkândan geçirme gülbanklarıdır.

2.4.1.3.1.1. Tığbend-Kemberbest Bağlama Gülbankları

Tığbend; “ikrâr kuşağı” , “kuşak” ve “kemberbest” olarak da bilinen ritüelik bir objedir. İkrâr verip yola girmeye karar veren taliplerin İkrâr Ceminde ritüelik bir biçimde boynuna geçirilen tığbend, musahip tutmaya karar verdiğinde bu defa Musahiplik Ceminde beline bağlanır. Bu ritüel, Alevi-Bektaşî ibadet pratikleri içerisinde “tığbend bağlama”, “kemberbest bağlama” şeklinde anılır. İkrâr Cemi bağlamında “tığbend bağlanma”nın anlamı bireyin yola talip olması, bu yolda ikrâr vermesini sembolize eden ritüelik bir aşamadır. Tığbendin talibin boynuna geçirilmesi, teslimiyeti, yola baş koymayı, tabi olmayı sembolize eder. Aynı tığbendin Musahiplik Cemi ritüelinde bu defa bele bağlanması söz konusudur. Musahipli olmak Alevi-Bektaşî inancında dört kapılı olmak ve yolun gerekliliklerine eksiksiz riayet etmek anlamına gelir. Tığbend bağlama hizmetini ancak Musahipli olan, daha önce kendisine tığbend bağlanmış bir talip görebilir.

Tığbent-kemberbest bağlama, ritüelik bir aşama olması dolayısıyla gülbank eşliğinde gerçekleştirilen bir uygulamadır. İnanç önderinin bu noktada söylediği gülbank; kullanılan nesnenin sembolik içeriğinin idrak edilmesine, öneminin altının çizilmesine yönelik kurulur:

“Bismişah! Allah Allah! Hizmet-i Merdan, havalet-i pirân, Muhammed Ali'den kaldı bu erkân. İkrârın daim ola, tığbendin kaim ola. Hâl erenler hâlidir, yol erenler yoludur. Gafil olma ey sofı, bağlanan ikrâr bendidir. Destur ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK10)

2.4.1.3.1.2. Musahiplik Gülbankları

Musahiplik gülbankları, Musahip Kurbanı Cemi ritüelinde ikâar verip musahip olan çiftleri dualamak, aralarındaki akdi kutsamak amacıyla inanç önderi tarafından verilen dualardır. Musahiplik erkânı bağlamında söylenen bu gülbankların içeriği, hizmet gülbanklarından farklı olarak kurulur. Bir ikrâr verme ritüeli olan Musahiplik erkânındaki ritüelik aşamalarla ilgili yukarıda kısa bir bilgilendirme yapmıştık. Bu

aşamada, Musahiplik Kurbanı Cemi bağlamında musahiplik ikrârı veren çiftler dârda beklerken dede tarafından verilen musahiplik içerikli gülbangi örneklendirmeyi yeterli görmekteyiz:

“Bismişah Allah Allah! Bismişah Allah Allah! İlahi ya Rabbi! Âlemlerin rahmeti Muhammed Mustafa’ya indirmiş olduğun yüce kitap hakkı için, ihsan eylediğin yüce dinin hürmetine! Evliyalar şahı İmam Aliyyel Murtaza, Hatice-tül Kübra, Fatime-tül Zehra, İmam Hasan, Hulk-i Rıza, Şehitler Sultanı İmam Hüseyin ve cümle imamların, dört büyük melaikenin, erenlerin, evliyaların yücelikleri hakkı için... Senin rızanı almak için musahip kavline giren bu canların ikrârını kabul, amellerini makbul, muhabbetlerini daim eyle! Bu canların vermiş oldukları ikrârı ebedi eyle, Muhammed Mustafa ve Aliyyel Murtaza’nın musahipliğine, kavline ve katarına ilhak eyle ya Rabbi!

İkrârınız mübarek ola! Ahdiniz daim ola! İmanınız kâvi ola! Muhabbetiniz bol, dostluğunuz ebedi ola! Her iki cihanda yüzünüz ak, niyetiniz pak ola! Cenab-ı Allah sizleri haksızın mekrinden, mühannetin şerrinden koruya, saklaya! Nefsinize fırsat vermeye! Sizleri doğruluktan, doğru yoldan, Ehlibeyt’in katarından, erenlerin didarından, Hak yolundan ayırmaya! Dil bizden, inayet Ali’den, keramet Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den, kabulü Allah’tan ola! Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK20)

2.4.1.3.1.3. Erkândan Geçirme Gülbankları

Erkân hizmeti, ikrâr içerikli Alevi-Bektaşî cemlerinde yer alan hizmetler arasında yer alır. “Tarik” olarak da isimlendirilen bu hizmeti gören hizmet sahibi, “erkâncı” yahut “tarikçi” şeklinde isimlendirilir. Erkân hizmetinin hizmet piri İmam Cafer-i Sadık’tır. Erkân ağacı olarak anılan ritüelik obje ile dede tarafından gerçekleştirilen hizmet, “erkân vurma”, “erkân çalma”, “tarikten geçirme” gibi isimlerle anılır. Bu ritüel pratiği, Görgü Cemi ile Musahip Kurbanı Ceminin ritüelik aşamaları arasında yer alır.

Erkân çubuğu şeklinde anılan ritüelik obje, Alevi ocaklarının tasnifi noktasında da kullanılan bir inanç unsurudur. Alevi inanç sisteminde görgü hizmeti, “erkânlı” ve “pençeli” olmak üzere iki farklı şekilde yapılır. Görgü hizmetini erkân çubuğu ile yapan ocaklar “erkânlı” ocaklar, dedenin talibin sırtını sıvazlayarak görgü hizmetini gördüğü ocaklar ise “pençeli” ocaklardır. Erkân ağacı, Cennet’teki Tuba ağacının dallarını temsil eder. Hz. Muhammed’in Hudeybiye biatının gerçekleştiğine inanılan yerin Rıdvan

ağacının altı olduğuna ve Hz. Muhammed'e inananların bu ağacın altından geçtikleri sırada ağacın dallarının sırtlarına dokunduğuna inanılır. Rıdvan ağacı, Cennetteki Tuba ağacının dünya üzerindeki sembolik karşılığı niteliğindedir. Cem ritüellerindeki erkândan geçme inanç pratiği Hudeybiye'deki biat olayının temsili bir canlandırmasıdır. Dede, Cennet'ten geldiğine inanılan erkân çubuğunu elinde tutar ve Ehlibeyt yoluna ikrâr verenler bu çubuğun altından geçer. Buradaki ritüelik temsilde, dede Hz. Muhammed'i, erkân çubuğu da Tuba ağacının dallarını sembolize etmektedir. Bu esnada dede tarafından sarf edilen, *“Cennetten geldi on iki tutam, altından geçenler görmesin sitam”* ifadeleri de söz konusu inanç pratiğinin kökeni etrafında anlatılan sözlü anlatımları da destekler niteliktedir (Ersal, 2013: 335).

Erkân vurma / tarik çalma ritüeli, muhtevası ikrâr kavramı etrafında biçimlenen Görgü Kurbanı Cemi ile Musahiplik Kurbanı Cemlerinin ritüelik aşamaları arasında yer alır. Erkân çubuğunun kılıfından çıkması ile başlayan ritüel, ikrâr veren taliplerin erkân çubuğunun altından geçmeleri ile devam eder. Görgüleri görülecek talip yahut talipler postun üzerine çıkar. İkrâr verip musahip olan canların üzerine beyaz bir örtü örtülür ve dede çarşafın altındaki taliplerin başlarına On İki İmamların isimlerini sayarak üç kere vurur. Her talip için bu süreç tekrarlanır. Ardından talipler erkân örtüsünün altından çıkarlar, erkâna üç defa niyaz ederler ve yaş sırasına göre tek tek dedenin elindeki erkân çubuğunun altından geçerler.

Talipler erkân değneğinin altından geçtiği sırada dede tarafından gülbank verilir. Bu aşamada verilen gülbanklar, farklı ritüelik uygulamalarda değişmekle birlikte genellikle erkekler için ayrı, kadınlar için farklı tanzim edilmiş gülbanklardır. Erkek taliplere erkân değneğinin altından geçtikleri esnada verilen gülbangı şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Nasrun min Allâhi ve fethun karîb ve beşşiri'l-mü'minîne, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, altından geçenler görmesin Tamu, Tamu'nun hiddetinden, münkirin şiddetinden saklasın, beklesin. Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illa Zülfikâr, her kazanın, her belanın, her cefanın defî senden gelir perverdigâr” (KK10)

Kadın taliplerin erkân değneğinin altından geçmesi sırasında dede tarafından verilen gülbangın içeriğine İslam tarihinde önemli yeri olan Ehlibeyt mensubu kadın şahsiyetler eklenir:

“Nasrun min Allâhi ve fethun karîb ve beşşiri'l-mü'minîne, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, Hatice-tül-Kübra, Fatma-tül-Zühre, sülale-yi Hayrûnnisa, altından

geçenler görmesin Tamu, Tamu'nun hiddetinden, münkirin şiddetinden saklasın, beklesin." (Ersal, 2013: 339)

Erkân hizmeti, bütün taliplerin erkân değneği altından geçip dededen gülbank almalarının ardından erkân suyundan alma ritüeli ile devam eder. Erkân suyu ritüeli, dede tarafından erkân değneğinin suya batırılarak bu suyun taliplere dağıtılması esasına dayanır. Erkân suyu, Görgü Kurbanı Ceminde önce musahipli taliplere, daha sonra musahibi olmayan taliplere sırayla verilir. Tüm taliplerin değneğin suyundan avuçlarına alıp içmelerinin ardından dede bu sudan birkaç damla gözcü hizmetinden sorumlu kişinin, birkaç damla rehberin alınma damlattıktan sonra kendi alınma da erkân suyundan sürer.

Erkân çalma ritüelinin tüm ritüelik aşamalarının tamamlanmasının ardından dede tarafından ritüele katılan, erkândan geçen, görgüsü görülen tüm taliplere yönelik bir gülbank verilir:

"Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Erkânlarınız oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam! İkrârları kadim ola, sözleri kaim ola! Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler sizleri bu yoldan, bu katardan, bu didardan ayırmaya! Hak, Muhammed, Ali sizleri şefaatten mahrum etmeye. İmam Cafer Efendimiz gelmiş oturmuş ola! Dil bizden, nutuk ceddinden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola! Gerçeğe Hü! Müminlere ya Ali!" (KK18)

2.4.1.3.2. Nevruz Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar

Nevruz kültü etrafında oluşan gülbanklar, Nevruz Cemi ritüeli bağlamında icra edilmek üzere kurgulanır. Nevruz Ceminin içeriği, baharın müjdelenmesi, doğanın uyanışı gibi kavramlar etrafında biçimlendiği için gülbankların içeriği de bu doğrultuda oluşturulur.⁶⁷ Alevi-Bektaşî inancında, Nevruz Bayramı'nın denk geldiği tarihin birden fazla anlamı vardır. "Yeni gün" anlamına gelen Nevruz, baharın müjdecisidir. Bunun yanında, Alevi-Bektaşîler için Nevruz Bayramı olarak kutlanan 21 Mart tarihi, Hz. Ali'nin doğum günü ve Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evlendiklerin gün olması dolayısı ile de anlamlıdır. Nevruz, Alevi-Bektaşî çevrelerde "Sultan Nevruz"⁶⁸ olarak

⁶⁷ Eski Türk inancında da yılın başlangıcı olarak kabul edilen tarihlerde dağlara, sulara ve çeşitli tabiat unsurlarına yönelik alkışlar verilirdi. Yaradılışın, yeniden doğuşun kutsandığı bu alkış metinlerinde, "çağlamak", "gürlemek", "açılmak", "büyüme" gibi doğanın uyanışını ifade eden sözcükler yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Örnek metinler için bk. Lvova vd., 2013: 35-36, 59.

⁶⁸ Nevruz'un Alevi-Bektaşîlerce kullanılan bir diğer ismi, Kırklar Bayramı'dır (Coşkun Elçi, 2010: 58).

adlandırılmakta ve 21 Mart günü bağlanan cem de “Sultan Nevruz Cemi” olarak anılmaktadır.

Nevruz kavramı etrafında oluşan gülbanklar, işlevsel olarak hizmetler yahut çeşitli ritik aşamalar için tanzim edilen gülbanklardan farklı değildir. Bu gülbanklar, standart gülbankların Nevruz temi etrafında biçimlenmiş, doğanın uyanışını ve yenilenmeyi kutsamaya dönük örneklerini teşkil etmektedir. Nevruz Cemi ritüellerinde inanç önderi statüsündeki dede tarafından verilen bu gülbanklar, şu şekilde örneklendirilebilir:

“Bismişah, Allah Allah! Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah. Lokmalar kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Pişirip getirene, yedirip içirene fal mezat ola! Kurban sahiplerinin kurbanları Hak divanında kabul ola. Her tiiyüne bin bir sevap yazıla! Gittiği yerler gam kasavet görmeye! Yiyelelere şifa, yedirenlere delil ola! Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimizin, Hüssem Şah, Gani Otman Baba efendimizin himmetleri üzerimize olsun. Sultan Nevruz aşkına, Otman Baba aşkına olsun. Kaygusuz Sultan aşkına, lokmasına, gerçeğe Hü!” (KK24)

2.4.1.3.3. Hızır Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar

Hızır kültü, Alevi-Bektaşî inanç dairesi içerisinde etrafında söz varlığı ve ritüellerin oluştuğu bir kült olma özelliği gösterir. Hızır Orucu, Hızır Kurbanı Cemi, bu kült etrafında oluşan ritüelik evrenin varlığının göstergesidir. Hızır kültü etrafında oluşturulan gülbanklar ise söz varlığının bir kısmını teşkil etmektedir. Alevi-Bektaşî inancında son derece önemli bir yer tutan Hızır kültü etrafında çok sayıda inanma ve kaçınma da mevcuttur. Alevi-Bektaşîlikte Hz. Hızır’ın peygamber oluşuyla “nebi”, Allah’ın bütün sırlarına vakıf olması ile de “veli” olduğu inancı hâkimdir. Miladi takvime göre, Ocak ayının 14’ünde başlayıp Şubat ayının 17’sine kadar devam eden zaman dilimi, Alevi- Bektaşîler tarafından Hızır günleri olarak kabul edilir. Bu tarihler arasında, haftada üç gün Hızır’a şükranlarını sunmak için oruç tutan Alevi-Bektaşîler, orucun arkasından perşembeyi cumaya bağlayan akşam Hızır Cemi bağlarlar.

Hızır’ın adının sık sık anıldığı, Hızır kültü etrafında oluşan Alevi-Bektaşî gülbankları, Hızır Cemi ritüellerinde söylenmektedir. Hızır Cemi, Hızır günlerinin sonunda toplanır. Bu cem ritüelinde söylenen gülbanklar, Hızır kültü etrafında biçimlendirilmiş, Hızır’ın meziyetlerinin sıralandığı gülbanklardır.

“Bismişah Allah Allah! Yaradan Allah, Nübüvvet-i Muhammed, Velayet-i Ali aşkına, dertlerimize derman, hastalarımıza şıfa, dilden dileklerimiz, gönülden muratlarımız için, dara, zora yetişen Hızır aşkına! Akşamla hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Münkir, münafık mat ola! Bozatlı Hızır hanelerimize huzur ve bereket vere! Saklaya, bekleye, göre, gözete! Yolda, belde, dağda, çölde yardımcınız ola! Ceddi celalimize, hanemize mihman ola! Çağırduğımız er, evliya cemi cümlemizin canına yetişe. Haneleriniz gül ola, gülünüz bülbül ola, yüzünüz ak ola, özünüz pak ola! Dil bizden, hikmet Hak, Muhammed, Ali'den, kerem Hızır Peygamber'den ola!” (KK13)

2.4.1.3.4. Muharrem Ayı Ritüellerinde Gülbanklar

Muharrem ayı, Alevi-Bektaşilerin ibadet yaşantısının ritüelik yoğunluğunun fazla olduğu bir süreçtir. Muharrem orucunun tutulduğu bu süreçte, Muharrem olayının anısına dayanan toplu bir yas töreni gibi vuku bulur. Muharrem Orucu süresince eğlenceli konulardan uzak durulur. Şölene dönüşen iftar sofralarından ve gösterişli etkinliklerden kaçınmak suretiyle Kerbela olayının sembolik bir biçimde yasının tutulması söz konusudur. On İki İmamların sayısına paralel biçimde on iki gün tutulan Muharrem orucu, Kerbela kıyımının gerçekleştiği On Muharrem günü son bulur. Muharrem orucunun tutulduğu süre boyunca, her akşam oruç açıldıktan sonra cem bağlanır. “Muharrem Cemi” şeklinde adlandırılan bu cemlerde, he akşam On İki İmamlardan bir tanesi ile ilgili bilgi verilir, Kerbela hadisesi anlatılır ve Hz. Hüseyin ile Kerbela'da can veren diğer mazlumlar için gözyaşı dökülür. On iki günün sonunda, aşure pişirilerek dağıtılır. Yine on iki günlük süreç sona erdikten sonra, İmam Zeynel Abidin'in Kerbela olayından sağ olarak çıkmış olmasına şükreder mahiyette “şükür kurbanı” kesilerek dağıtılır. Kurbanın kesildiği akşam, daha büyük ölçekli bir Muharrem Cemi bağlanır.

Muharrem Kurbanı Cemi ritüeli, Birlik Cemi ritüel akışına paralel kurgulanır. Erkân ve hizmetlerdeki tek farklılık semah hizmetinin matem süreci ve cem ritüelinin tematik bağlamı dolayısıyla yerine getirilmemesidir. Muharrem Kurbanı Ceminde söylenen deyiş ve gülbanklarda Ehlibeyt'e ve On İki İmamlara daha yoğun bir vurgu yapılması söz konusudur. Alevi-Bektaşi gülbanklarında On İki İmamların isimleri zaten sık sık zikrediliyorken Muharrem Cemlerinde bu yoğunluk daha da artar. Kerbela hadisesinin müsebbiplerine duyulan öfkenin dile getirilmesi, yine Muharrem teması

etrafında kurulan gülbankların içerik özellikleri arasında yer alır. Muharrem kavramı etrafında oluşan gülbanklar, Muharrem orucu açılırken ve Muharrem Kurbanı Cemi bağlanırken inanç önderleri tarafından taliplere verilir. Bunun yanında, Muharrem ayında düzenlenen bir diğer ritüel olan aşure aşı ritüeli için tanzim edilen gülbanklar mevcuttur.

2.4.1.3.4.1. Muharrem Orucu Gülbankları

Muharrem orucuna niyet ederken de talipler tutacakları orucun mahiyetine uygun bir niyet duası ederler. Ancak bu dualar inanç önderi tarafından verilmediği, toplu ibadet bağlamında zikredilmediği ve kişisel edilen ibadetin parçaları olmaları dolayısıyla gülbank niteliği taşımamaktadır. Muharrem orucu, Alevi-Bektaşilerce sembolik bir yas süreci olarak geçirilen muharrem ayında tutulan oruçtur. On iki gün devam eden bu süreç boyunca, Kerbela’da susuz can veren Hz. Ali taraftarları ile özdeşim kurmak için su içilmez, neşe ve eğlenceden kaçınılır, kesici aletler kullanılmaz. Yas ve matem havasının hâkim olduğu bu süreçte, geleneksel yapının daha baskın olduğu çevrelerde banyo yapılmadığı, siyah renkten başka renkte kıyafet giyilmediği, gülmenin, tıraş olmanın hoş karşılanmadığı bilinmektedir.

Alevi-Bektaşi inanç dairesi içerisinde ibadet pratikleri, ocaklar arası ritüelik uygulama farklılıkları ve yöresel çeşitlenmeler dolayısıyla müşterekliklerin az olduğu yapılarıdır.⁶⁹ Fakat Muharrem orucu, “*bütün Alevilerin üzerinde ittifak ederek tuttukları tek oruç*” olma özelliği gösterir (Turan-Üçer, 2005: 59). Muharrem Orucu etrafında oluşan gülbanklar, oruca niyet etme ve oruç açma gülbanklarıdır. Bu gülbanklardaki baskın tem, matem fenomeni olup Kerbela hadisesine sıkça yer verilir.

Muharrem orucu açma gülbangını şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Bismişah Allah Allah... Ehlibeyt’e ve soyuna rahmet, onlara zulmeden zalimlere lanet ola! On İki İmam için tuttuğumuz oruçlar, verdiğimiz lokmalar Hak dergâhına yazıla! Kerbela-yı Hüseyin aşkına, yuh münkire, lanet Yezid’e. Lanet onun soyuna, lanet onun devrini sürdürene! Hak, Muhammed, Ali aşkına! İmam Hüseyin Efendimizin susuzluk orucu niyetine! Hz. Fatma Anamızın şefaatine! On İki İmam, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemerbestler hürmetine! Hazır ve gaip gerçek erenlerin

⁶⁹ Çubuk Havzası Alevi Ocaklarında Muharrem Orucu, Muharrem ayı gelmeden üç gün önce başlar ve on beş gün oruç tutulur. Muharrem Ayı girmeden önce tutulan bu üç günlük oruca, “Müslim Akil Orucu” denir (Ersal, 2016a: 534).

himmeti üzerinizde hazır ve de nazır olsun! Yuh münkire, lanet Yezid'e, rahmet mümine! Allah eyvallah. Gerçeğe Hü!" (KK14)

Muharrem ayı ritüellerinde çekilen gülbankların farklılaştığı bilgisi, Bedri Noyan tarafından da kaydedilir. Noyan, Muharrem cemlerinde verilen cem kapanış gülbangına, Muharrem'in içeriğine uygun ifadeler eklenmesi gerektiğini belirtir. Noyan'ın örnek ifadelere yer verdiği açıklaması şu şekildedir:

"Eğer Muharrem ayı, şehadet günü akşamı ise: Erenler işbu mâtem-i mubâreki cümle ehl-i îmân haklarında müteyemmin ve mübarek eyleye. Nice nice yıllar emsâl-i kesîresiyle müşerref eyleye.

Allah Allah! Hüccâc-ı müslîmîne ve guzzât-ı müsafîrîne hayırlı selamet ihsân eyleye. Matem-i Hüseyin mübarek ola. Gerçek erenler demine Hü diyelim Hü." (Noyan, 1995: 318)

2.4.1.3.4.2. Aşure Aşı Ritüeli Gülbankları

Aşure, "aşure çorbası", "aşur aşı", "aşur çorbası", "İmam Hüseyin Aşı" gibi isimlerle de anılan, ritüelik bir yemek olma özelliği gösterir. Muharrem ayı içerisindeki ritüelik uygulamalardan bir tanesi de aşure çorbasının pişirilip dağıtılmasıdır. Aşure ritüelinin Muharrem orucunun son bulması ile birlikte yöre ve ocaklar arası ritüelik uygulama farklılıklarını da göz önünde bulundurduğumuzda, her yıl 10-12 Muharrem tarihleri aralığında gerçekleştirildiğini ifade etmek mümkündür.

Matem orucu, aşure ritüeli ile son bulur. Ritüelik bir yemek olan aşure aşına Alevi-Bektaşilerce On İki İmamı telmihen on iki malzeme katılması esastır. Sembolik yas sürecinin bir tatlıyla sonlandırılması, ağızların tatlandırılması amacı taşıdığı gibi, Kerbela şehitlerini yâd etmek, ölmüşlerin anısını yaşatmak için dağıtılan bir çeşit kansız kurban, lokma yerine de geçer. Dolayısıyla malzemelerinin hazırlanmasından pişirme ve dağıtma aşamalarına kadar bütün süreç, ritüelik bir içerik taşır. Aşure, günün erken saatlerinde pişirilir ve piştikten sonra, bağlı bulunulan ocak dedesi tarafından dualanmasının ardından dağıtılır. Dedenin aşureyi dualamak için söylediği gülbankları şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

"Bismişah Allah Allah... Aşure lokmaları kabul ola. Pişirenlerin, taşırانların, payını hak bilenlerin cedlerine rahmet ola! Haneleri bereketli, sofraları dolu ola! Bir lokması bin türlü derde deva ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! Şah-ı Şehid-i Kerbela

İmam Hüseyin'in, yetmiş iki can-ı dest-i Kerbela'da Hak uğruna şehadetlerinin, On Dört Masum-u Pak'ın ruhlarına değe, ulaş! Ya Rabbi! Tuttuğumuz oruçları, ettiğimiz duaları, pişirdiğimiz taşırdığımız aşureyi, lokmaları, dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Dil bizden, inayet On İki İmamlardan, kerem Ali'den ola! Gerçeklerin demine devranına Hü!" (KK1)

2.4.2. Geçiş Dönemleri Merkezli Oluşan Gülbanklar

Gülbankların Alevi-Bektaşilerce kullanıldığı tek icra bağlamı cem ritüelleri değildir. Gülbanklar, karşı karşıya kalınan durumun içeriğine uygun bir biçimde tanzim edilmeye müsait yapılardır. Dolayısıyla karşılaşılan hemen her durum karşısında inanç önderi tarafından gülbank tertip edilmesi ve ilgili durumun içeriğine uygun bir biçimde talibe söylenmesi mümkündür. Bu noktada belirleyici olan taliplerden gelen talep olmakla birlikte, genellikle insan yaşamında önemli dönüm noktalarına işaret eden geçiş dönemleri, insanların kutsanmaya, kutlu söz işitmeye ihtiyaç duyduğu ritüelik yapılar olmaları dolayısıyla gülbankların kullanıldığı aşamalara işaret ederler.

Geçiş dönemleri, insan yaşantısındaki önemli kırılma noktalarına işaret eden ve gündelik hayat deneyimlerinin dışında ritüelik içerikleri bulunan dönemlerdir. Geçiş dönemlerinde insanlar, eşliğinde oldukları değişim hadisesini daha kolay ve sorunsuz atlatabilmek için ritüel yapılarına başvururlar. Başvurulan ritüel içeriği, söz ile kutsamaktan çeşitli davranışlardan kaçınmaya kadar geniş bir skalada seyrederek. Geçiş dönemleri, insan yaşantısındaki sembolik eşikler olma özelliği gösterir. Kolektif bellek, bu eşiklerden Tanrı kutu eşliğinde geçmenin, sürecin daha iyi atlatılması noktasında etkili olduğu kanısındadır. Bu sebeple, Tanrı kutuna aracılık edebilecek çeşitli sözlü ifadeler, nesnelere ve eylemler, insanların geçiş dönemlerinde başvurdukları arasındadır.

Geçiş ritleri, kişilerin bir statüden diğerine geçtikleri ve toplum tarafından organize edilen geleneksel ritüel yapılarıdır. Kişinin eski statüsünden ayrılarak önceki rolünü terk edip yeni bir rol ve statüye geçerken hayatında meydana gelen değişikliğin farkına varmasını sağlayan bu ritüeller, kişiye yeni görev ve sorumluluklarıyla ilgili bilgi aktarımı sağlar. Kişinin hayatındaki kronolojik statü sıralamasına uygun olarak gerçekleştirilen geçiş ritüelleri, rollerin etkileşimini içerir. Kişi merkezli olarak kabul edilebilecek nitelikte olan bu ritler, genellikle tekrarı olmayan ritlerdir ve önceden tahmin edilebilme özelliği gösterirler (Honko, 2009: 206-207).

İnsan hayatındaki sosyal ve kültürel eşiklere tekabül eden başlıca geçiş dönemlerini doğum, evlilik, ölüm olarak sıralamak mümkündür. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür geleneği içerisinde de geçiş dönemleri, ritler eşliğinde tecrübe edilir. Profan olana ritüelik içerik kazandırmanın yöntemleri arasında sözle kutlu kılmak da yer alır. Gülbanklar, bu noktada Alevi-Bektaşîlerce geçiş dönemlerinde de varlıklarına başvuru, inanç önderi aracılığı ile tanrısal alana teması sağlayan dua metinleri olma özelliği gösterir.

2.4.2.1. Doğum Olgusu Etrafında Oluşan Gülbanklar

Doğum, üç önemli geçiş hadisesinden ilki olma özelliği gösterir. Doğum, yalnızca aileyi değil, ailenin bir parçası olduğu toplumsal yapıyı da ilgilendiren bir hadisedir (Örnek, 2016: 184). Doğum, pek çok sözlü yapı içerisinde geniş yer tutan, önemli bir motiftir. Doğum olgusu etrafında gelişen çok sayıda inanma, kaçınma ve bunlara bağlı olarak geliştirilen uygulamalar, günümüz toplumunda da yaşatılmaktadır (Artun, 2017: 154). Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi bağlamında, doğum olgusu etrafında gelişen çok sayıda ritüelik uygulama mevcuttur. Söz konusu ritüellerde, içeriklerine uygun olarak çeşitli dualar ve zikir ifadeleri sarf edilmektedir. Ancak, bir inanç önderinin katılımı haricinde gerçekleşen, doğum sürecinde gerçekleşen ritüellerde söylenen duaları gülbank bağlamında değerlendirmemiz mümkün değildir. Alan araştırmasında doğum uygulamaları çerçevesinde, inanç önderlerinin katılım gösterdiği ritüelik aşamalar içerisinde, çocuğa ad koyma ritüelinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Ad koyma geleneği, köklü bir geleneğe dayanmakta ve genellikle dinî nitelikli bir tören eşliğinde gerçekleştirilmektedir (Artun, 2017: 175). Eski Türklerde isim verme geleneği son derece köklü olup doğan çocuğa ismin, toplumun ileri gelen, saygı gören yaşlılarından biri tarafından koyulma gerekliliği söz konusu idi. Bu isim genellikle güzel bir olayla, bağlı bulunulan ongunla ilişkili bir isim olurdu. Sonraki devirlerde tabii olunan din daireleri ile birlikte isim koyma merasimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir (Yoloğlu, 1999: 95).

Geleneksel yapıda, çocuğun dünyaya gelişinin ardından dede tarafından gülbank verilerek isminin konulması şeklinde bir uygulama mevcuttur. Dedenin gülbank verdiği çocuğun ömrünün uzun ve bereketli olacağına inanılır. Bu sebeple, çocuğun ismini ilan

edip kulağına fısıldaması ve dua vermesi için bağlı bulunulan ocağın piri haneye davet edilir. Varsa çocuğun kurbanı kesilerek dedenin haneyi ziyaret edeceği gün dağıtılır. Dede çocuğu kucağına alarak önce ismini kulağına üç defa fısıldar. Ardından, doğan çocuğun ömrünün uzun, bereketli ve sağlıklı olması için bir gülbank verir. Çeşitli yöre ve ocaklarda gülbanktan sonra salâvat da getirilir.⁷⁰

Alan araştırmasında görüşülen kaynak kişiler tarafından, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel yapısı içerisinde, doğan çocuğu dualamak için önce kulağına sırasıyla Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin ve ardından da On İki İmamların isimlerinin dede tarafından fısıldandığı, ardından da ömrünün uzun ve bereketli olmasına yönelik bir gülbank verildiği bilgisi aktarılmıştır (KK13, KK1). Dededen doğan çocuğa ad koyması istenildiğinde de dede yine Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On İki İmamların isimlerini, sonra da üç kere çocuğun ismini kulağına fısıldadıktan sonra, *“Adını ben verdim, yaşını Hak versin. Hak, Muhammed, Ali On İki İmamların katarından ayırmasın.”* (KK37) şeklinde gülbank verir.

“Bismişah Allah Allah! Hak, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli yeni doğan bu canın ömrünü uzun, sağlıklı, rızkını bereketli eylesin. Hayırlı evlatları sevdiren mutlu etsin. Ailesine, vatanına, milletine, tüm dünya insanlarına faydalı olmak üzere yetiştirilsin. Kirvesi Ali, musahibi Hızır olsun! Dil bizden, nefes ceddinden, inayet Ali'den olsun! Erenlerin demine devranına Hü!” (KK13)

2.4.2.2. Nikâh Erkânı Gülbankları

İnsan hayatının ikinci geçiş dönemine işaret eden evlilik, aileler arası kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkileri belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her toplumda ve her kültürde önemini koruyan bir olaydır (Örnek, 2016: 255). Aile kurumunun oluşması noktasında belirleyici olan evlilik olgusu, toplumsal yapının inşasında son derece belirleyici noktadadır. Dolayısıyla diğer geçiş süreçlerinde olduğu gibi insan yaşantısında önemli bir kırılma noktası teşkil eden evlenme olayı etrafında da çok sayıda ritüel gelişmiş durumdadır. Evlilik olgusunu Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi bağlamında ele aldığımızda da kavram etrafında oluşan çok sayıda pratikle karşılaşırız. Fakat bu toplam içerisinde, çalışmamızın sınırları açısından bizim ele

⁷⁰ Ağuichen ve Kureyşan ocaklarında çocuğu dualama işlemi, gülbank çekildikten sonra salavat getirilmesi ile gerçekleşir.

alacağımız kısım, inanç önderlerinin katılım gösterip yönettiği ritüel yapıları ile sınırlı olacaktır.

Daha çok endogami türü evliliklerin yaygın olduğu Alevi-Bektaşilerde, evlilik kurumunu dinî temeller üzerine oturtmak, “dede nikâhı” şeklinde adlandırılan ve genellikle taliplerin bağlı buldukları ocağın inanç önderi tarafından kıyılan bir nikâh ile mümkündür. Resmî nikâha ilaveten kıyılan bu nikâh, evlilik akdinin yola uygun bir şekilde verilmesini sağlamaya yöneliktir. Yapılan alan araştırmasında, köyden kente göç ve küreselleşme gibi kavramların geleneksel yapılarda yarattığı tahribat dolayısıyla tüm örfi yapılara olduğu gibi dede nikâhı olgusuna da mesafeli yaklaşıldığı, resmî nikâhın yeterli görüldüğü gözlenmiştir.

Geleneksel yapının hâkim olduğu yörelerde nikâh erkânı, bağlı bulunulan ocağın dedesi tarafından yürütülür. Dede genellikle nikâh erkânına, niyet bildiren ifadelerle başlar:

“Yerleri ve gökleri var eden yüce Allah’ın izni, Muhammed Mustafa’nın kavli, imamül Ehlibeyt’in mezhebi üzerine, niyet ettik bu iki canın nikâhını kıymaya.”

Ardından dede, yolun evlilik kurumuna verdiği değeri, evli çiftlere düşen sorumlulukları anlatır. Yolun, herhangi bir gerekçe olmaksızın boşanmayı düşkünlük sebebi olarak değerlendirdiği hatırlatarak çiftin ve ailesinin onaylarına başvurulur. Herkesin bu evliliğin gerçekleşmesinde rızasının olması esastır.

Geleneksel yapı içerisinde daha yoğun bir anlamı olan “dede nikâhı” ritüelinde, nikâhı kıyan inanç önderi tarafından evlenme töreninin içeriğine uygun mahiyette dua ve gülbanklar söylenerek evlenecek çifte nasihatler verilir. Yöre ve ocaklar arası uygulama farklılıklarının çok yoğun olduğu “dede nikâhı” ritüelinde, nikâh akdinin alınmasından önce Kur’an-ı Kerim kaynaklı sure ve ayetlere de başvurulabilir. Bunlar genellikle: Nebe Sûresi 8. Âyet, Rum Sûresi 21. Âyet, Bakara Sûresi 223. Âyet, Esra Sûresi 32. Âyettir (Tur, 2002: 508).

Dede, nasihatler verip çeşitli ritüelikle aşamalarla evlilik akdini gerçekleştirdikten sonra, çifte iyi dileklerini iletmeye, yeni kurulacak aile yaşantısının hayırlı olmasını dilemeye yönelik bir gülbank kurar:

“Bismişah Allah Allah! İlahi ya Rabbi, kaldığımız bu nikâhı, bu birlikteliği, Muhammed Mustafa’nın, Aliyyel Murtaza’nın yüzü suyu hürmetine mübarek eyle! Bu evliliği, yaşamları boyunca daim ve kaim eyle! Ya Rabbil Âlemin! Sen bu canları her iki cihanda da aziz eyle. Dillerini birbirine tatlı, ömürlerini uzun, kazançlarını bereketli, yuvalarını kutlu eyle Ya Rabbim.

İlahi ya Rabbi! Sen bu canların soylarını ve nesillerini yeryüzünde daim ve kaim eyle. Ehlibeyt'in yüzü suyu hürmetine, aralarındaki sevgiyi, saygıyı artır. Mutluluklarını daim kıl! Cümle erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine! Sen bu canlara, anaya, babaya, memleketine, tüm insanlık âlemine hayırlı olacak evlatlar nasip eyle!

Seyitler Sultanı Pirimiz Hacı Bektaş Veli'nin yüzü suyu hürmetine, sen bu canları, muhannetin şerrinden, soysuzun dilinden, görünür görünmez kazalardan, belalardan, her türlü dertten tasadan sakın, koru ya Rabbi! Bu canların evliliklerini, Âdem ile Havva, Muhammed ile Kübra, Hz. Ali ile Zöhre yakınları gibi eyle!

Üçlerin, Beşlerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların hayır ve himmetleri üzerinizde ola! Nikâhınız hayırlı, Hak, Muhammed, Ali yardımcınız ola! Diliniz bu içtiğiniz şerbet gibi tatlı ola, bu şerbet Kırklar şerbeti ola! Yolunuz Ehlibeyt'in yolu ola! Allah eyvallah, gerçek erenler demine Hü!" (KK3)

2.4.2.3. Kirvelik ve Sünnet Erkânı Gülbankları

Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde sünnet erkânı, kirvelik kurumu ile birlikte ele alınması gereken ritüelik bir sürece işaret eder. Alevi-Bektaşî inancında sünnet olgusuna atfedilen önem, kirvelik kurumunun sosyal ve kültürel yaşantıları içerisindeki yerinin büyüklüğü üzerinden anlaşılabilir niteliktedir. Sünnet erkânında verilen gülbanklara geçmeden önce kirvelik erkânına ilişkin bir bilgilendirme yaparak kirve olacak kişiye verilen dua ve gülbanklardan söz etmek yerinde olacaktır.

Kirvelik, Alevi-Bektaşî inancında tıpkı musahiplik gibi kendine ait kural ve yaptırımları olan, sistemli bir kurumsal yapı arz eder. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür yaşantısına ait öğelerin büyük çoğunluğunda yaşanan çözümlere karşın, Hz. İbrahim'den kaldığına inanılan bu gelenek, anlam alanında herhangi bir eksilme olmaksızın varlığını güçlü bir şekilde sürdürmeye devam etmektedir. Erkek çocuğun doğumu ile birlikte aile tarafından, kirvesinin kim olacağına dair düşünölmeye başlar. Kirve olarak seçilen kişinin toplum nezdinde sevilen, sayılan bir kimse olmasına özen gösterilir. Bununla birlikte, ailenin kirve olarak seçilecek aile ile olan hukuku, yakınlığı önemlidir. Kirvelikte de kurumsal bir yapı arz etmesi dolayısıyla birtakım yaptırımlar söz konusudur. Çocuğun babası hayatını kaybederse onun eğitiminden ve her türlü ihtiyacının karşılanmasından ailenin musahipleri kadar çocuğun kirvesi de sorumludur.

Bununla birlikte aileler arasında gelişen hukuk dolayısıyla iki ailenin çocuklarının birbirleriyle evlenmesi düşkünlük sebebidir.

Kirvelik erkânı, erkek çocuğun ailesinin evinde yürütülür. Sünnet olacak çocuğun ailesi, kirve olarak seçilen ailenin ve erkânı yürütecek dedenin davet edildiği bir yemek tertip eder. Genellikle bu erkânda kurban tığlanır. Dede iki aileye kirvelik kurumunun içeriğini, birbirlerine karşı sorumluluklarını anlatarak öğütler verir. Ardından çocuğun anne babası ile kirve olacak karı koca karşılıklı dizlerinin üzerine çökerek dâra dururlar. Kirvelik erkânında ibrikçi hizmeti görülür. Ailelerden bir kişi ibrik hizmeti görmek için leğen ibrik ve havlu ile dört canın ortasına gelir. “Hayır, himmet pirim!” dedikten sonra yere niyaz ederek leğeni indirir ve en yaşlı kişiden başlamak üzere “Allah, Muhammed, ya Ali!” diyerek kirvelerin ellerine tek tek su döker. Ardından sağ eller leğenin üzerine uzatılarak üst üste konulur. Tekrar üçleme şeklinde ellere su dökülür. Kirveler her su döküldüğünde ellerinin yerini değiştirir. Bu aşamada dede gülbank verir:

“Bismişah Allah Allah! Âlâ sünnet-i İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Biz severiz, Hak, Muhammed, Şah-ı Merdan Ali’yi. Erleri, pirleri ve onun Ehlibeyt’ini. Mümin olan bozmaz hiçbir zaman akdini. Bu erkânla alınır müminlerin ikrârı. Hak, Muhammed daim kılsın bozmasın İbrahim’in sünnetini. Akdine sağdıkk kalanın, Hak versin muradını. Allahümme salli ala seyidine Muhammed ve ala Ali seyidine Muhammed, kema salleyte ala İbrahim’e ve ala Ali İbrahimine inneke hamdün mecit. Gerçeğe Hü, mümüne ya Ali!” (Tur, 2002: 518-519)

Ardından dede kısa bir konuşma yapar ve akdin bozulması noktasında caydırıcı olması için Tövbe suresi 68. ve 82. ayetlerini genellikle Türkçe olarak okur. Bu esnada dârda bekleyen kirvelere uzun bir ikrâr gülbangı verilir:

“Bismillah, âlâ sünneti Resulullah, İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Âdem Peygamber’den geldi bu zürriyet. İbrahim Peygamber’den kaldı bu sünnet. Her kim Muhammed’i seviyorsa, Muhammed’e versin salâvat. Allahumme salli âlâ seyidine Muhammed ve âlâ Ali seyidine Muhammed. Allah Allah! Vakitler hayırlı ola, darlar divanlar nur ola. Geldiğiniz yolda, durduğunuz dârda, verdiğiniz ikrâr, İbrahim Peygamber’in verdiği ikrâr ola! Yeri göğü yaratan yüce Allah! İçinizdeki hırsı, nefsi, kini, düşmanlığı, şeytani düşünceleri kaldıra ata! Yerine insan sevgisi, merhamet, sabır ve iman nasip eyleye! Yüce Allah, Hz. Muhammed Mustafa’nın, Aliyyel Murtaza’nın yüzü suyu hürmetine, aranızdaki sevgiyi arttır, birbirinize dost ve akraba eyleye!”

Sünnet olan yavruyu, evvela anasına, babasına hayırlı evlat, sonra da bütün insanlık için hayırlı ve yararlı bir insan olarak yetişmesini nasip eyleye!

Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların yüzü suyu hürmetine, Cenâbu Rabbil Âlemin, yolumuzu yolsuza, işimizi haksıza uğratmasın! Haksızı, nahakkı uğrumuza çıkarmasın! Görünür görünmez kazadan, beladan, ateşten, âfetten korusun! Bizleri de doğruluktan, doğru yoldan ayırmassın! Aranıza şeytani düşünceleri sokup ikrârınızı bozmasın! Hz. Muhammed'in şefaatine nail eylesin. Ehlibeyt'in katarından, didarından ayırmassın! Cenâbu Mevla, dilden dileğinizi, gönülden muradınızı versin! Emeğinizi boşa vermesin! Verdiğiniz ikrârı, yaptığımız duaları dergâh-ı izzetinde kabul eylesin! Nur-u nebi, kerem-i Ali, gülbank-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, dil bizden, ikrâr İbrahim Peygamber'den, sünnet Muhammed'den, himmet Hak'tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (Tur, 2002: 520-521).

Gülbangın verilmesiyle birlikte kurban daha önce tığlandıysa sofraya gülbangı verilerek yemeğe geçilir, kurban tığlanacaksa kurbanın dualanması ile ritüel devam eder.

Sünnet erkânında ailenin talibi olduğu ocağın dedesi ile bütün aile ve kirveler hazır bulunur. Kirve, çocuğu kucağına alır ve dedenin verdiği gülbank eşliğinde sünnet işlemi gerçekleştirilir. Çocuğun sünnet olduğu esnada dede tarafından verilen gülbank şöyle örneklendirilebilir:

"Bismillah, âlâ sünneti Resulullah, İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Âdem Peygamber'den geldi bu zürriyet. İbrahim peygamberden kaldı bu sünnet. Her kim Muhammed'i seviyorsa, Muhammed'e versin salâvat. Allahumme salli âlâ seyidine Muhammed ve âlâ Ali seyidine Muhammed.

Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Laa ilahe illallah Vallahu ekber. Allahu Ekber Velilahil hamd. Ey yeri göğü yaratan yüce Allahum! Şu an senin birliğini tanıdığına ikrâr eden, gulfesinden sünnet olarak İbrahim Peygamber'in akdini yerine getiren bu kulun, yalnız sana sığınır, yalnız senden yardım ister, yalnız sana ibadet eder. Sen, rahman ve rahim olan ismin hakkı için dert verip derman aratma! Sağlıklı, sıhhatli uzun ömür ver! Merde, namerde muhtaç etme! Bol ve bereketli, helal yoldan rızkını nasip eyle!

Eğitim yaptığı zaman içerisinde zihnini aç, zekâsını kuvvetlendir! İnsanlığa faydalı olan ilim yolunda başarıdan başarıya ulaştır ya Rabbim! Erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, görünür, görünmez kazadan, beladan, ateşten, âfetten, tufandan

koru! Kötü düşüncelere, kötü yollara saptırma! Rahmetin ile mükâfatlandığıñ nebilerin, velilerin yüzü suyu hürmetine, doğruluktan, doğru yoldan ayırma! Anasına, babasına ve insanlık âlemine faydalı, dürüst bir insan olmasını nasip et! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hayır himmetini, nâzari sefasını bu ikrâr eden kulunun üzerinden eksik etme ya Rabbim!

Hakk'ın birliğine, erin erliğine, müminin gönlüne, diyelim Allah Allah! Kuvvet-i enbiya, hikmet-i evliya, Resul-ü Kibriya, Muhammed-ül Mustafa, Aliyyel Murtaza aşkına diyelim Allah Allah! Velilere, erenlere, evliyalara salât ve selam olsun! Onların aşkına diyelim Allah Allah. Hak laa ilahe illallah, Hak birsin, Muhammed'ül Resulullah, Aliyyel Veliyyullah, Ehl-i Beyt-i Keremullah, mürşit-i kamilullah, şefa'at et ya Resulullah! Gerçek erenlerin demine Hü!" (Tur, 2002: 521-522)

2.4.2.4. Ölüm Olgusu Etrafında Oluşan Gülbanklar

Geçiş dönemlerinin tamamında olduğu gibi, ölüm olgusu etrafında da çok sayıda inanma, kalıp davranış ve işlem kümelenmekte, bunları da sistemli bir biçimde bir araya gelmesiyle ritüelik yapılar oluşmaktadır. Bu yapıları üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, ölen kişinin öte dünyaya gidişini kolaylaştırarak geride kalanların gözünde saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlamaya dönük uygulamaları içerir. Diğer grup, ölenin geri dönüşünü önleyerek geride kalanlara zarar vermesinin önüne geçmek amacıyla gerçekleştirilen uygulamaları içerir. Üçüncü grupta yer alan pratikler ise geride kalanların ölümden etkilenmeleri dolayısıyla bozulan ruhsal durumlarını sağaltmaya ve hayatın olağan akışına yeniden kavuşmasını sağlamaya dönük uygulamalardır (Örnek, 2016: 285). Geçiş dönemlerinden sonuncusunu teşkil eden ölüm olayı etrafında, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesi bağlamındaki uygulamalardan ilki cenaze erkânı olup ölü'nün defîn işleminin gerçekleştirildiği erkândır. Bir diğer ritüelik uygulama, Sedat Veyis Örnek'in tabiriyle "öte dünyada saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlamaya yönelik" (2016: 285) olarak düzenlenen, Dârdan İndirme Erkânıdır.

2.4.2.4.1. Cenaze Erkânında Gülbanklar

Alevi-Bektaşî inancında ölüm olgusuna⁷¹ bakış açısının biçimlenmesinde tenasüh, devriye ve vahdet-i vücud inançlarının etkisi son derece büyüktür. Bu sebeple ölüm, “Hakk’a yürümek” olarak ifade edilir⁷². Tanrı’dan gelen tekrar Tanrı’ya dönecek, cismani ölümü gerçekleşse de başka bir bedende yeniden hayat bulacaktır. Varlığın özünü yitirmeyeceği inancından kaynaklanan bu anlayışa göre, Hakk’tan alınan ve ondan parçalar taşıyan bu öz, farklı bedenlerde yeniden can bulur.

Alevi-Bektaşî inancında cenaze erkânı, defin aşaması ve sonrasında yürütülen Dârdan İndirme Erkânı olmak üzere iki aşamalı olarak değerlendirilebilir.⁷³ Defin aşaması, ruhunu teslim ettiğinde çarşafa sarılarak “Hak Döşegi”ne yatırılmış olan canın teneşire taşınmasıyla başlar. Ölü teneşire götürülürken dede gülbank verir:

“Ber cemal-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pir bilene verelim candan salâvat (salevat getirilir). Dünya geçicidir, ahiret yurdu kalıcıdır. Tanrının hükmü yürüdü. Ulu Tanrı seni kutlu bir menzile yetirsin. Kabrin ışıklı, mekânın cennet olsun. Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın, beklesin. Gerçeğe Hü...” (Aktaş, 2015: 36)

Musahibi ve yakınları yanında başında bulunan cenaze yıkanır. Bu esnada da çeşitli dualar edilerek, On İki İmamların isimleri anılır. Hakk’a yürüyen kişinin defin süreci, dedenin cenaze erkânına katılan cemaatten razılık ve dua istemesiyle başlar. Razılık alındıktan sonra, genellikle inanç önderi tarafından Bakara suresi 156. ayet genellikle aslına uygun olarak okunur. Ardından dede, ölen canın Tanrı tarafından bağışlanmasına yönelik bir gülbank verir:

“Ya Hak! Sana yürüyen can senin aşığındı. Sen canansın, o da candır. Şimdi can bedeni terk etti. Bedeni toprağa dönüp, don değiştirecek. Canı, ruhu ise sana dönecek. Ehlibeyt’in, erenlerin, evliyaların hakkı için, sana dönen bu canın kusurları af, ruhunu şad eylesin. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali!” (Aktaş, 2015: 39)

⁷¹ Alevi-Bektaşî inanç sisteminde ölümün iki türlü gerçekleştiği inancı mevcuttur. Bunlardan ilki, biyolojik ölüm olup “don değiştirmek”, “kalıbı dinlendirmek”, “Hakk’a yürümek” gibi tabirlerle ifade edilir. Bu ölümden, kalıbını yani bedenini terk eden kişi, geldiği öze, yani Tanrı’ya ulaşacaktır. İkinci ölüm ise ikrâr verme, nasip alma ritüelindeki ölümdür ki bu ölüm iradi bir ölümdür; yola girişi simgeler ve Alevi-Bektaşîler tarafından “ölmeden önce ölmek” şeklinde tabir edilir (Aktaş, 2015: 20).

⁷² Ölüm, Alevi-Bektaşîlerce çeşitli yörelerde farklı şekillerde de ifade edilir. Örneğin, Çepniler ölümü ifade etmek için “felek meyitlendi”, “felek meyit oldu”, “sır oldu” gibi ifadeler kullanır ve ölüm sözcüğünü kullanmaktan kaçınırlar (Şahin, 2006: 66).

⁷³ Alevi-Bektaşî inancında ölü gömme gelenekleri, defin ve defin sonrası inanış ve uygulamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Noyan, 1992; Şahin, 2006; Yıldız, 2007; Aktaş, 2015.

Dede tarafından verilen bu gülbangın ardından Fatıha Suresi okunur ve cenaze namazına geçilir. Cenaze namazına, niyet edilerek başlanır. Niyet ederken sarf edilen ifadeler şu şekilde olabilir:

“Er veya bacı niyetine, Allah rızası için salât’a, Hz. Muhammed ve soyu için salâvata, meyyit için duaya, uyun On İki İmam’a.” (KK1)

Cenaze namazı, dört rekât olarak kılınır.⁷⁴ Her rekât için tanzim edilmiş dualar olmakla birlikte cenaze namazını yöneten inanç önderinin tercih ve üslubuna göre bu dualar değişiklik gösterebilir. Dualar, Türkçe yahut Arapça olarak söylenebilir. Namazda okunan dualarda farklılıklar olabilir ancak mahiyetleri değişmeme eğilimi gösterir. Her aşamada okunacak duaların içerikleri bellidir. Namazın birinci rekâtında Tanrı’nın varlığını ve birliğini tasdik ederek iman tazelemeye yönelik bir şükür duası okunur. İkinci rekâta okunan dua, Hz. Muhammed’in peygamberliğine iman edilerek rahmet dlenir.⁷⁵ Üçüncü tekbirde, Ehlibeyt’e salât ve salâvat içeren bir dua edilebileceği gibi yine bağışlanma talebinin iletildiği bir dua da eklenebilir. Dördüncü rekâta, cenaze için dua edilerek günahlarının bağışlanması yönünde dilekler iletir.⁷⁶ Tekbirlerin tamamlanmasının ardından sırasıyla sağa ve sola dönülerek “Esselamu aleyküm ve Rahmetullah” denilir ve Fatıha suresinin de okunmasıyla cenaze namazı tamamlanmış olur. Cenaze namazının ardından tabut, mezarın başına getirilir ve dede tarafından bu aşamada bir gülbank daha verilir:

“Bismişah ve âlâ milleti Resulillah. Hak, Muhammed, Ali Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masumu Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların hürmet-i hakkı için bu canımızın kusurlarını, hatalarını affeyleye! Ettiğimiz duaların hürmeti hakkı için, kabrini pür-nur eyleye! Ehlibeyt’in yüzü suyu hürmetine, cehennem nârına, kabir azabına uğratmaya! Pirimiz hünkârımız Hacı Bektaş Veli’nin himmetlerine nail eyleye! Gerçek erenlerin şefaati ile ruhunu şad eyleye! Dualarımızı, erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Hakk’a yürüyen canın ruhuna el Fatıha!” (KK1)

⁷⁴ Yöre ve ocaklar arası uygulama farklılıklarına bağlı olarak cenaze namazında okunan dualar farklılıklar gösterebilir. Bu aşamada dedenin yönlendirmesi ile hareket edilir. Dede namaza başlarken şu tip bir bilgilendirme yapabilir: “Ey Canlar! Saflarımızı sık ve düzgün turalım. Cenaze namazı dört Tekbir ile ve ayakta kılınır. Birinci Tekbir’de Tevhid kelimesi, ikinci Tekbir’de Salevat duaları, üçüncü Tekbir’de cenaze için dua okunur, dördüncü Tekbir’den sonra selam verilir. Bileniniz duasını okusun, bilmeyeniniz “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” desin, Oniki İmamları ansın...” (Aktaş, 2015: 45)

⁷⁵ Birinci tekbirde “Subhaneke Duası”; ikinci tekbirde “Allahümme Salli/Allahümme Barik” duaları yahut “Ettehiyyatu Duası” aslına uygun bir biçimde yahut Türkçe mealleri ile okunabilmektedir.

⁷⁶ Dördüncü tekbirde “Allahümme Barik” duası da okunabilmektedir.

Gülbanktan sonra Fatıha suresinin okunmasının ardından mezarın başında dede tarafından “Telkin/ Talkın”⁷⁷ verilmesiyle cenaze erkânı son bulur.

2.4.2.4.2. Dârdan İndirme Erkânında Gülbanklar

Dârdan İndirme Erkânı olarak da bilinen “Dârdan İndirme Kurbanı Cemi” yahut “Dâr Kurbanı Cemi”, Alevi-Bektaşilerin cenazeyi defnetme, ölü gömme ritüellerine verilen isimdir. İçeriğinden daha önce bahsettiğimiz Dârdan İndirme Cemi, ölen ikrârlı Alevi-Bektaşî bireyin musahibi aracılığıyla geride kalanlarla hesabının görüldüğü, rızalığının alındığı bir ritüeldir ve dâr kurbanı kesilmeyen, fani dünyayla hesabı kapatılmayan kişinin ahirette Dâr-ı Mansur’da kalacağına yönelik inançla ilişkili bir içerik arz eder. Ölümün üzerinden yedi yahut kırk günün geçmesi ile toplanabilecek Dâr Kurbanı Cemi, on iki erkân ve on sekiz hizmet üzerine icra edilir. Görgü Kurbanı Cem ritüelindeki hizmetlerde seccade üzerinde kurban sahiplerinin sorgu anı ve dâra durmaları dışında icra edilen bütün inanç pratikleri, Dâr Kurbanı Ceminde de aynıdır.

Dârdan İndirme, her Alevi-Bektaşî bireyin ölümünden sonra gerçekleştirilen bir ritüel değildir. Dâr kurbanının kesilebilmesi için vefat eden kişinin ikrâr vermiş, düşkün ilan edilmemiş olması gerekir. Bu sebeple, Dârdan İndirme Erkânını yürütmeye başlamadan önce dede katılan bütün canlardan vefat eden kişiyle ilgili razılıklarını alır ve dârına durulacak kişiyle ilgili helallik ister. Vefat eden kişinin dârına da herkes duramaz. Dâra duracak kişilerin de cemde hazır bulunan canlar ve dedenin onayını almaları gerekir. Gerekli razılıklar alındıktan sonra, Dârdan İndirme Erkânında, meydan açılınca ölen canın yerine varsa musahipleri, değilse de veli yahut vasileri Dâr-ı Mansur’a dururlar. Talipler, bu aşamada bir tercüman söyleyerek, dârda bulunma gerekçelerini bildirirler:

“Yüzümüz yerde, özümüz dârda. Hak, Muhammed, Ali divanında erenlerin dar-ı Mansur’unda canım kurban, benim tercüman. Hakk’a yürümüş canımızdan ağrınmış, incinmiş var ise dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Döktüğü var ise dolduracağız, ağlattığı var ise güldüreceğiz, yaktığı var ise doğrultacağız. Haklının hakkını ödemek için dardayız. Allah eyvallah, nefes pirdedir.” (KK1)

Tercümanın söylenmesinin ardından dede, ölen can ile arasında dargınlık bulunan, kul hakkı yediği iddiasında olan, alacağı-vereceği bulunan kimsenin olup

⁷⁷ Talkın, mürşidin, Hakk’a göçen kişiyle ilgili olarak, gömüldükten sonra mezar başında söylediği, dinî kelâmlardan müteşekkil olan uzun bir dua formatıdır (Yıldız, 2007: 10).

olmadığını üç kere sorarak helallik ister. Eğer meyyit ile kapanmamış hesabının olduğu iddiasında bulunan bir kimse varsa dedenin huzuruna gelerek yere niyaz eder ve özünü dara çeker. Dâra gelen canın meyyit ile arasındaki sorunun ne olduğu konuşularak çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Eğer özünü dara çeken can razı olursa helalliği alınır, razı değilse meyyiti temsilen dârda huzurda bulunan canlar, hatayı telafi, meblağı tazmin yoluna giderler. Dâra çekilme aşaması tamamlanınca dede göçen can için toplu helallik ister. Ardından dârda duranlara dede tarafından gülbank verilir:

“Can-ı dilden, can-ı gönülden diyelim bir Allah Allah... Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Yetiše, ulaša, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On İki İmamlar cemalinden, nûrundan ayırmaya. Her gönülde bir murat vardır: Murat isteyeninin muratlarını, dilek isteyeninin dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sancağının altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasib eyleye. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız On İki İmam ola. Ali'den bakım, Hak'tan niyaz ola. Seksen bir Urum Erenleri, doksan bin Horasan Pirleri, yüz bin Gayb Erenleri yetiše, ulaša, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Niyazlarımız Hak Dergâhında kabul ola. Gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye, ocaklar başı aydın ola. Oniki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Cedd-i cemalim yolumuzu yolsuza, yaramaza, pirsizliğe uğratmaya. Şeytanın şerrinden, gafil gadadan, görünür-görünmez beladan koruya. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Bu okunan duaların hürmeti hakkı için Ulu Tanrı, Hakk'a yürüyen (.....) canımızın kabrini cennet bahçesi eyleye, sorgusunu kolay getire, günahları var ise bağışlaya, rahmet ve yarlıgamasını günden güne artıra. Geride kalan yakınlarına sonsuz sabırlar vere, hizmetlerini kabul eyleye. Burada hazır bulunup Allah diyen mü'minlerin geçmişlerine rahmet eyleye, kendilerine sağlık, esenlik vere. Dil bizden nefes Hazret-i Pir'den.” (Aktaş, 2015: 55-56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEVİ-BEKTAŞİ İBADET PRATİKLERİNDE İCRA METNİ OLARAK GÜLBANK

Halk bilgisi ürünlerinin arka planında yer alan tasarım, sayısız bilincin kabulleriyle belirlenmiş olan kodlar, değerler gibi, görünenden daha derin anlamlardan oluşur. Birey, bu anlamlandırma sürecine duygusal ve düşünsel olarak katılmakta, bu katılım süreci boyunca ürünü zenginleştirmektedir. Bu da herhangi bir halkbilim ürününün sayılamayacak kadar çok katılım, paylaşım ve ortaklık içerdiğini gösterir. Bu yönüyle yorumlanmaya ve anlaşılmaya açık olan halkbilgisi ürünlerinin anlamı, dışta değil; onları oluşturan ve bilen kültürel bilinçte saklıdır. Yüksek anlam birlikleri, kültürel öğelerin içerisine düşünülerek, bilinçli yollarla yerleştirilmemiş; ürünlerin varoluşları itibariyle onların içlerinde zaten barınan aşkın idelerdir. Buradan hareketle, kültürümüzü anlama çabası, bir anlamda aşkın benliğimizi de anlama çabasıdır (Arslan-Köktürk, 2000: 27-28). Gülbankların Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinde icra metni olarak kullanılma işlevleri ile ele alınarak biçim ve içerik özelliklerinin tespit edilmesi de, söz konusu inanç evreninin temel koordinat noktalarının belirlenmesini mümkün kılacaktır. Bu noktada gülbankların yapı özellikleri, dil ve üslup hususiyetlerini belirleyen dokusal inşaları, icra bağlamlarında yüklendikleri işlevler, barındırdıkları hatırlama figürleri, yaratıldıkları kültür ortamları ve geleneksel bağlamlardan günümüze geçirdikleri değişim ve dönüşüm boyutları mercek altına alınacaktır.

3.1. Gülbankların Yapısal Özellikleri

Yapı kavramı, bütünü oluşturan parçalar, iç bağlantılar, öğeler arası ilişkiler gibi, ele alınan olgunun neliğini tayin eden ve daha çok biçime etki eden temel noktaların toplamına işaret eden bir kavramdır. Sözlü kültür içerisinde dolaşımda olan halk bilgisi formlarının yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi noktasında, çok sayıda bileşenin bir arada değerlendirilmesi şarttır. Alevi-Bektaşî inanç pratiklerinde icra metni olarak yararlanılan gülbank örneklerinin biçimsel özellikleri, sözlü kültürün kendine ait dinamikleri göz önünde bulundurarak tayin edilmelidir. Bu noktada, yapı başlığı altındaki değerlendirmelere, sözlü olarak nakledilen gülbanklar ile düzenlenerek yazıya

geçirilen gülbank örneklerinin biçimsel olarak birbirlerinden farklılıklar taşıyabildiğini belirterek başlanmalıdır.

Sözlü kültür bağlamlarında Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin iyi dileklerini bildirme, dua verme, istek ve arzuların Tanrı'ya iletilmesi noktasında aracı olma gibi amaçlarla icra ettikleri gülbank örneklerinde, kendi içerisinde tutarlı bir biçimsel kompozisyon mevcuttur. Çeşitli ahenk unsurlarıyla ve ses tekrarlarıyla bezenmiş gülbank örnekleri, kullanılan dil itibari ile şiirsel özellikler barındırmaktadır. Ancak bu, manzum yapıda oldukları anlamına gelmez. Gülbankların ancak yazılı kültür bağlamında düzenlenerek yazıya geçirilmeleri halinde nazım bir yapıya kavuşturulmaları mümkündür.

Geleneksel bir yapı ve işleyişin sürmesinde önemli ve taşıyıcı metinler olma özelliği gösteren gülbank örnekleri, kalıplaşmış belirli yapı ve formüller barındıran yapılarıdır. Tür özelinde dokunun kendine özgülüğünü sağlayan bu kalıplaşma, icra bağlamı içerisinde icracının söyleyeceği gülbangı her defasında yeniden üretmesini de mümkün kılar. Yazılı geleneğin gelişmediği yahut çok az geliştiği Alevi-Bektaşî inanç ve kültür çevrelerinde, sözlü geleneğin baskın olduğu tüm yapılarda olduğu gibi, hafızanın eksikliklerini gidermeye dönük tedbirler alınmıştır. Kalıplaşmış ifadeler, formüller, formüle yakın yapılar, icracının performans sürecini kolaylaştıran öğelerdir.

Gülbankların barındırdığı iç uyaklar, paralel yapılar ve kafiye hususiyetleri gibi ahengi sağlayan manzum metinlere ait dinamikler, malzemesi dil olan sözlü kültür mahsullerinin hemen hepsinde yer alan ve oral aktarımların bellek ile olan ilişkisi üzerinden anlam kazanan hususlardır. Gülbankların tanzim edilerek yazıya geçirilmiş, manzum yapıya kavuşturulmuş olanları dışarıda tutularak kalıplaşmış örnekleri üzerinden değerlendirilmeleri halinde, nazım özellikleri ağır basan mensur yapıda kurulduklarını ifade etmek mümkündür.

Anonim nitelik taşıyan gülbanklar, icra bağlamlarında belirli kaidelere bağlı kalınması kaydıyla icracı konumunda olan inanç önderleri tarafından her defasında yeniden üretilebilir. Söz konusu kaideler, türün çerçevesini tayin eden özelliklere tekabül etmekte olup üretim ve icra süreçlerinde, icracıya hareket noktası teşkil eder. Bu hususiyetler, gülbankların kalıplaşmasında ve kendilerine ait yapısal özellikler göstermesinde de belirleyici niteliktedir. Söz konusu hususiyetler üzerinden Mehmet Ersal ve Serpil Ersöz, gülbankların ortak bir yapı arz ettiğini ve bu temel yapının üç ana kısımdan oluştuğunu tespit etmişlerdir. Gülbankları oluşturan bu üç ana kısım: 1. Giriş 2. Dua 3. Kapanış şeklinde belirtilmiştir. Söz konusu yapısal şablonun dua kısmı,

hizmet gülbankları esas alınarak üç kısma daha ayrılmış ve “hizmetle ilgili dua”, “hizmet piri” ve “ocak piri” şeklinde formüle edilmiştir (2013: 56). Gülbankların yapısal hususiyetleri üzerine ortaya konulan bu formülün, hizmet gülbankları dışında da geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Dua kısmında gülbangın veriliş nedenine göre içeriğin değişebildiği gülbank örneklerinde temel yapı, giriş, dua ve kapanış kısımları olmak üzere sabit kalmakta, temel iskelet yapı değişmemektedir. Buradan hareketle, hizmet gülbankları ile birlikte tespit ettiğimiz diğer gülbank kategorilerini de içine alan yapısal formül aşağıdaki gibi olacaktır.

Giriş	Dua			Kapanış
-Başlangıç Formelleri -Kutsalları Selamlama	Amaç	İstek ve Dilekler	Kabul Talebi	-Kapanış Formelleri

Tablo: Gülbankların temel yapısı

3.1.1. Giriş Kısmı

Yapılan tablo, cem ritüellerinde icra edilen gülbanklardan geçiş törenlerinde kullanılan gülbanklara varana dek incelediğimiz gülbanklarda karşımıza çıkan temel yapısal iskeleti ortaya koymaya yöneliktir. Buna göre gülbankların tamamı bir girizgâhla başlar. Bu girizgâh, inanç önderinin gülbank vermeye başladığının nişanı niteliğinde kabul edilir. Gülbanga başlarken sarf edilen ifadeler kalıplaşarak formel bir yapı halini almıştır ve “Bismişah Allah Allah!” yahut “Allah Allah!” şeklindedir. Kimi zaman üçlemeye başvurarak “Allah Allah... Allah Allah... Allah Allah...” şeklinde de başlanabilmektedir.

İnanç önderleri, kimi zaman giriş kısmında, sıralanan formel yapıların yanı sıra hitap edatlarını da kullanmaktadırlar. Özellikle cemdeki temel hizmetler dışında kalan bireysel dua taleplerinde, rahatlık amaçlı yapılan dualarda, cemdeki halkın duaya katılmaya davet edilmesinde ya da canların uyarılarak dikkatlerinin dua üzerine yönelmesi istendiğinde “Allah Allah ayn-i cem erenleri”, “eyvallah erenler”, “erenler”, “eyvallah canlar”, “Hü” gibi hitaplar gülbank girişlerine yer alabilmektedir (Ersal-Ersöz, 2013: 57).

“Hü! Nur ola, sır ola, kalbe gevher ola, dertlere deva ola, hastalara şifa ola, ceset bekçisi ola Hü! Hü aşkolsun içenlere, rahmet gerçeğe, yuh münkire, lanet Yezit’e” (KK30)

Giriş kısmında icracı, üslubuna uygun olarak, selamlama kısmı ekleyebilir. Bu kısımda genellikle Alevi-Bektaşî teolojisindeki inanç hiyerarşisine uygun olarak Hak, Muhammed, Ali, Üçler, Kırklar, Yediler gibi kutsal kabul edilen şahıs ve gruplar sıralanarak selamlanır. Böylelikle duaya, ortak inanç kodlarına uygun isimler sıralanarak başlanmış ve ritüelde hazır bulunan herkes adına kutsallar selamlanmış olur.

“Bismişah, Allah Allah! Hak Muhammed Ali! Biz tuttuk Ali’nin eteğinden, ayırmasın On İki İmam katarından...” (KK9)

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Nur-ı Hüda, Muhammed Mustafa!...” (KK1)

“Allah Allah, Allah Muhammed Ali! Bi nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza!...” (KK7)

“Allah Allah! Allah bir, Muhammed Ali! Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Bi nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hasan-ı Müşteba, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela...” (KK30)

“Allah Allah, Allah Muhammed Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Bi nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, carı Selman, mülk-ü Süleyman, kör ola Mervan!...” (KK30)

3.1.2. Dua Kısmı

Dua kısmı, gülbank yapılarında çeşitlenmenin yoğun olduğu kısımdır. Bu kısmı biçimlendiren temelde, gülbangın verilmiş sebebidir. İnanç önderi, gülbangın dua kısmını, gülbank söylemesini gerektiren durumu açıklayacak biçimde kurar. Bu doğrultuda, dua kısmında gülbank türlerinin temel yapısal iskeleti üç kısma ayrılabilir ancak dua kısmını oluşturan bu yapılar, birbirleriyle yer değiştirebildiği gibi kimi örneklerde bu kısımlardan yalnızca birinin varlığı ile duanın oluşturulduğu da görülmüştür. Eğer dua kısmını oluşturan temel bir iskelet yapıdan söz edecek olursak bu yapının kendi içerisinde, her zaman bu sırayla olmamakla birlikte “gülbangın verilme nedeni”, “dilek ve istekler” ve “edilen duanın kabulünün istenmesi” kısımlarından oluştuğunu

söylememiz mümkündür. Cem açılış gülbanklarından hizmet gülbanklarına, cemi kapatmak için söylenen gülbanklardan doğum esnasında verilen gülbanklara dek, inanç önderlerinin dua kısmına geçerken kendilerine ait bir üslupla gülbank verme gerekçelerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Hizmet gülbanklarında yer alan “hizmetin kabul ola!” ifadesi dahi, gülbangın neden verildiğini açıklar nitelikte bir ifadedir ve daha çok dua kısmının başlangıcında yer alır. Aşağıdaki örnekler, dua kısmının genellikle nedenin açıklanması ile başladığını kanıtlar niteliktedir.

“Bismişah Allah Allah! Dolularımız dolu ola! İçene aşk, içirene delil ola. İçtiğimiz dolular aşk-ı ilâhi ola! İçtiğimiz dolular Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, erenler, evliyalar için içilmiş ola! İçenlere helâl, içirenlere delil ola. Nefesler aşk ola. Gerçeğe Hü!” (KK13)

Alıntıladığımız dolu gülbangında, giriş kısmından hemen sonra gelen “dolularımız dolu ola!” ifadesi, dedenin gülbank verme nedenini açıklar nitelikte bir ifadedir. Gülbangın doluyu dualamak üzere kurulduğu dua kısmına başlarken belirtilmiş, duaya dolu kavramı etrafında devam edilmiştir.

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Soframız dolu ola, gönüller gani ola! Yardımcımız Şah-ı Merdan Ali ola! Pişirip taşıyıp hazırlayıp getirenlerin Hak muradını ihsan eyleye! Yiyene helâl, yedirene delil ola. Nefesler aşk ola. Gerçeğe Hü!” (KK1)

Yukarıda alıntıladığımız gülbankta da giriş kısmından sonra dua kısmı gelmekte ve bu kısım, gülbank verme sebebinin açıklanması ile başlamaktadır. “Soframız dolu ola!” ifadesi, söz konusu gülbangın sofralı gülbangı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Gülbankların dua kısmının bir diğer aşamasını “iyi dilekler” teşkil eder. İyi dilek bildirme, kuruluş mantığı uyarınca duaların, dolayısıyla da gülbankların var olma sebeplerinin başında gelir. Buradan hareketle, gülbankların dua kısmında “iyi dilek” bildirimini olmazsa olmaz olduğunu ifade etmek mümkündür. İyi dilek sunumunun olmadığı bir dua kısmının, dolayısıyla da gülbangın kurulması mümkün değildir. Dua kısmının içerisinde sunulan iyi dilekler, ritüelin bağlamına, vericinin ve alıcının kimler olduğuna, gülbangın ne için verildiğine göre değişiklikler gösterebilir. Örneğin zakirlik hizmeti gören bir talibe dede tarafından verilen gülbangın dua kısmı, görülen hizmetin içeriğine uygun olarak, “çalmak”, “söylemek” eylemlerinin daim olması üzerine kurulur.

Gülbankların dua kısmının sonunda, duanın kabulü ile ilgili Alevi-Bektaşî inancının kutsallarına başvurulur. Bu kutsalların sıralanışı, geleneksel Alevi-

Bektaşilikteki teolojik hiyerarşiye uygun olara, ya da en kutsal kabul edilenin sonda zikredildiği tersten bir sıralama ile yapılabilir.

“Allah Allah! Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Cenab-ı Hak, dildeki dualarınızı, gönüldeki muratlarınızı Hak dergâhında kabul eyleye! Altı sır, üstü nur ola! Burada sorulan ahrette sorulmaya! Cenab-ı Hak post sahiplerinin hüsn-ü himmetlerini, keşf-i kerametlerini her daim üzerlerinizde hazır ve nazır eyleye! Duası bizden, inayet Şah-ı Merdan Ali'den, şefaath Muhammed Mustafa'dan, kabulü de yüce Allah'tan ola! Gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK17)

“Allah Allah, Allah Allah! Post kadim ola, inkâr fethola, münkir münafık mat ola! Hak yolunda, erenler meydanında, pir huzurunda serilen bu post üzerinde görülen hizmetler kabul ola! Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaath görelere! Bu meydanda sorulan, Hak divanında sorulmaya! Dil bizden, yardım pirden, himmet Hak'tan ola! Ya Ali, Hü!” (KK2)

“Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Cenab-ı Hak dildeki dualarınızı, gönüldeki muratlarınızı kabul eyleye! Siz bizlerin hanelerimizi aklayıp pakladınız, Hak da sizlerin hanelerinizi aklayıp paklaya! Selman-ı Pir-i Pak'ın hayır himmetleri her daim üzerlerinize hazır ve nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, İmam-ı Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! Gerçekler demine Hü! Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali! (KK17)

Hizmet gülbanklarında ise ilgili kısımda duanın ve hizmetin kabulü noktasında “Hizmet Piri” olarak anılan isimlere başvurulur. İlerleyen kısımlarda cem ritüellerinde ismi zikredilen hizmet pirlere ayrı bir başlık altında değineceğimizden, bu aşamada hizmet pirinin adının zikredildiği kısımları örneklendirmeyi yeterli görüyoruz.

“Bismişah Allah Allah... Kütükçü hizmetlerin kabul olsun, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evlerin ocakların şen, kısmetlerin gür olsun. Yarın Hak dergâhında yüzün ak ve de pak olsun. Kaygusuz Sultan şefaathçin olsun. Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK4)

“Bismişah, Allah Allah! Hizmetin kabul, muradın hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali, dilde dileğini, gönülde isteğini vere. Durduğun dârdan, geldiğin yoldan, yaptığın hizmetten şefaath gele. Kasap Cömert'in hayır hizmeti üzerinize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

“Allah Allah... Hayır hizmetin kabul ola. Muradın hâsıl ola. Dildeki dileğini Hak, Muhammed, Ali vere. Hak şefaatten ayırmaya. Dem-i Selman-ı Pak’ın hüsn-ü himmeti ve şefaati üzerinde hazır ve de nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK9)

“Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dileklerini isteklerini vere. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan şefaate göre. Delili aydın ola. Teslim Abdal’ın hayır himmeti, bereketi üzerine ola. Gerçeğe Hü!” (KK10)

Dua kısmı, gülbank alan kişiye uygun biçimde tanzim edilebilen, karşı tarafın taleplerinin dikkate alınabildiği bir kısımdır. Özellikle hizmet gülbanklarında dua kısmı, hizmet gören kişinin yaşına, cinsiyetine hatta sosyo-ekonomik koşullarına uygun biçimde düzenlenebilir. Örneğin, hizmetli, sağlık sorunu olan bir kimseye onun şifa bulması; borçları olan biriye borçlarını ödeme kolaylığı; yeni evlenmiş biriye afiyet ve ağız tadı dilenebilir. Alan araştırmasında görüştüğümüz kaynak kişiler, inanç önderi tarafından verilen gülbankların dua kısmını tayin eden parametreler noktasında şu ifadeleri kaydetmiştir:

“Genellikle erkânda gülbank söylenmesi makbuldür. Çocuk doğduğunda, işe başladığında, evlilikte, dededen illa hayırlı istenirse, dedenin yapması gereken, işin hayırlı olması için On İki İmamların razılığını almaktır. Örneğin, çocuğun kulağına bir düvaz imam okunur. Üç kere çocuğun adı söylenir sonra On İki İmamların adı sıralanarak onların rızalığı alınır. Gülbank verdiği kişinin kim olduğu önemlidir. Her dilek herkes için dilenmez. Dede hizmet sahibini tanıyor, biliyorsa, ona uygun gülbank vermelidir. Hiç bilmiyorsa, “gönüldeki muradını” diyerek de gülbank verebilir.” (KK7)

Dua kısmının biçimlenmesinde, bireysel özellikler kadar toplumsal talep ve öncelikler de belirleyicidir. Özellikle hizmet gülbankları dışında kalan, dâr gülbangı, secde gülbangı, sofrta gülbangı gibi, inanç önderlerinin tüm cem erenlerine yönelik verdiği gülbanklarda millî ve tarihî hatırlama figürleri yer alır. Bu tür gülbankların dua kısımlarında, söz konusu hatırlama figürleri üzerinden dinî ve millî değerler vurgulanır.

“Bismişah, elhamdülillah, elhamdülillah... Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah... Şefaate ya Resul Allah... Erenlerin sofrası olsun, pir lokması olsun. Yiyeclere helal olsun, yedirenlere delil olsun. Nur olsun, sır olsun. Biz bir yedik, Allah binini versin. Pişirip taşıran, getirip götürten, yedirip içirenlerin elleri ayakları dert görmesin. Gönülleri keder görmesin. Lokmalar kazalarına kalkan, hastalıklarına şifa, dertlerine derman versin. Yarın Hakk’ın divanında Hak’la kabul görsün. Bedir’den Kerbela’ya, Kerbela’dan Çanakkale’ye, vatan uğruna şehit düşenlerin de toprakları

bol olsun. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve onun silah arkadaşlarının ruhları şad olsun. Sofralarımızda Halil İbrahim bereketi olsun. Gerçeğe Hü!” (KK4)

Dikkatimizi biçimsel özelliklere yönelttiğimizde, gülbankların dua kısmının ses tekrarları ile örüldüğünü söylememiz mümkündür. Örneğin, “geldiğiniz yol+dan, durduğunuz dâr+dan, çağırdığınız pir+den, şefaath göresiniz.” ifadelerinde redif, uyaklar ve çoklu yineleme yoluyla ahengin sağlandığı, bu sayede toplamın da nizami bir yapıya tekabül ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, “geldiğiniz”, “durduğunuz” ve “çağırdığınız” sözcüklerinin üçünde de ortak sıfat fiil ve iyelik eklerinin kullanımıyla harmoni sağlanmıştır. Bu ifadelerin düzenlenerek nesir düzenden nazma dönüştürülmeleri halinde, uyak şemaları aaab şeklinde olacaktır. Dolayısıyla, nesir yapılar olmalarına karşın gülbank örneklerinde, dua kısmındaki ahenkli söyleyiş üst düzeyde olduğundan, nesrin nazma son derece yaklaştığı örnekler olduklarını söylemek mümkündür.

Sözlü iletişimin kendine has tekniklerle sürdürüldüğünü ifade eden Sözlü Kompozisyon teorisine göre, sözlü edebiyat metinleri icradan icraya farklılıklar göstermektedir. Sözlü kültür ortamında geleneğe ait belirli kıstaslara bağlı kalınması kaydıyla, birtakım formüller ve formüle yakın ifadelerden faydalanılarak metinde çeşitli değişiklikler yapılabilir. Bu, metnin otantikliğine, orijinalliğine gölge düşürmediği gibi, çeşitlenmeler ile metnin zenginleşmesi sağlanacaktır (Çobanoğlu, 2008: 263). Alevi-Bektaşî gülbanklarının dua kısmında karşımıza, formül ve formüle yakın ifadeler⁷⁸ çıkmaktadır. Milman Parry tarafından “önemli bir fikri ifade etmek amacıyla benzer şiir ölçüsü şartlarında düzenli olarak kullanılan bir grup sözcük” (1930: 80’den akt. Çobanoğlu, 1998: 144) olarak tanımlanan formül yapıları, gülbank metinlerinde, geleneksel sıfatlar veya isim tamlama gruplarından oluşmakta ve yapıyı oluşturan diğer unsurlarla birlikte metnin kurucu unsurları arasında yer almaktadır. Dua kısmında rastlanılan formül yapıları çeşitlidir. Bunların başında, geleneksel sıfatlarla da kurulabilen ve inanç evreninin kutsal şahsiyetlerini nitelendirerek tamlama haline gelen yapılar yer alır. “Şah-ı Merdan”, “Haydar-ı Kerrar”, “Hatem-i Enbiya”, “Eşref-i Mahlûk”, “Kutb-u Âlem” gibi terkipler, hangi isimleri karşıladığı inanç dairesinin paydaşlarıncaya bilinen yapılardır. İcracılar, bu formül yapıları isimlerin yerine kullanabildikleri gibi sıfat olarak kullanarak anlamı da güçlendirebilmektedir. Bir diğer

⁷⁸ “Formül”, “formüle yakın ifade” ve “tema” kavramları, M. Parry ve öğrencisi Albet B. Lord tarafından ortaya konulan “Sözlü Kompozisyon Teorisi” bağlamında teklif edilen kavramlardır. Söz konusu teorisinin gelişim süreci ve uygulandığı örneklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu, 1998: 138-170; Ekici, 2002: 121-123; Fedakâr, 2004.

formül yapısı, isim tamlamalarıdır: “erenler postu”, “Hakk didarı”, “Kırklar Meydanı”, “Dâr-ı Mansur”; “meydan-ı pıran”, “dergâh-ı izzet” örnekleri, söz konusu formül yapılarına örnek olarak gösterilebilir. Gülbankların dua kısımlarında karşımıza çıkan diğer bir formül yapısı: “pirimiz, üstadımız” yapısıdır. Genellikle Hacı Bektaş Veli ile birlikte kullanılan bu yapının ocak piri yahut hizmet pirinin isimleriyle birlikte de kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların yanında geleneksel sıfatlarla kurulan “bozatlı” Hızır; “bol” nasip; “gür” kazanç, “pak” alın; “kanlı” yaş gibi tamlamalar, gülbankların dua kısımlarında rastlanan formül yapılarıdır. Tüm bu formüller, icracılarca, geleneksel bağlamlarda işitilerek öğrenilmiştir. İnanç evreninin kendine özgü dil birimlerinin kullanılması ile oluşturulan bu yapılar, geleneksel kültürün yaşamasını ve aktarılmasını sağlayan kodlar niteliğindedir. Yukarıda örneklendirdiğimiz yapıların deforme edilmesi, eksik ya da yanlış söylenmesi, inanç dairesinin paydaşlarınca hoş karşılanmaz. Bu da, geleneksel yapının muhafaza edilmesine katkı sağlar. Formüllerin tek işlevi kodlamalar yaparak geleneksel yapıyı diri tutmak değildir. Söz konusu formül yapıların, belleğin işini kolaylaştırmak gibi bir işlevi de vardır. Bu formüllere vakıf olan bir inanç önderinin ritüel bağlamın ve ritik aşamanın gerektirdiği düzene uygun biçimde bir gülbank kurabilmesi mümkündür.

Gülbankların dua kısımlarında, “formüle yakın ifade” yahut “formüsel açıklama” şeklinde tabir edilen yapılar da yer alır. Albert B. Lord’un “bir mısra veya yarım mısra şeklinde inşa olunan formül özelliği gösteren unsurlar” (1960: 4’den akt. Çobanoğlu, 1998: 144) şeklinde tanımladığı bu yapılar, sözlü kültür bağlamında icracının metni belirli kaidelere bağlı kalarak yeniden kurabilmesini sağlayan formüller niteliği taşır. Formüle yakın ifadeler, temel bir cümle kalıbı içerisinde benzer yahut ilişkili kelimelerin yer değiştirmesiyle, farklı anlatım tarzı ya da mısra yapısının gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkar (Fedakar, 2004: 2). Buradan hareketle, Alevi-Bektaşî gülbanklarında en sık kullanılan formüle yakın ifadeleri, şu şekilde sıralamak mümkündür:

... yüzü suyu hürmetine...

...himmeti üzerinizde hazır ve de nazır ola.

... hüsn-ü kerametleri üzerinize olsun.

...hayır himmetleri, kerametleri üzerinize olsun.

... hizmetiniz kabul ve de makbul ola.

... şerrinden koruya.

...hürmeti, hakkı için...

...muradınızı vere.
...daim ola.
...kabul ola.
...şefa'at eyleye.
...kabul ve makbul eyleye.
...hayır, hasenat göre.
...yardımcın ola.
...dergâh-ı izzetinde kabul eyleye.
...def eyleye.
...inayet ola.
...aydın ola.
...katarından, didarından ayırmaya.
...sevap yazıla.
...dert görmeye.
...hâsıl ola.

Burada sıraladığımız formüle yakın ifadeler, önlere çeşitli nesne yahut tümleçler alabilmektedir. Ritüelin içeriğine ve ritik aşamaya bağlı kalarak, icracı konumunda olan inanç önderleri, kendi üsluplarına uygun olarak gülbank kurarken formüle yakın ifadelerden faydalanırlar. Bu yapılara vakıf olunması, gülbank kuruluşunu kolaylaştırdığı gibi, geleneksel yapıya bağlı kalınmasının da sağlayıcısıdır. Dilek ve isteklerin bildirildiği dua kısmında, inanç sisteminin kutsal şahsiyetlerinin isimlerinin, ilgili ritik aşamada zikredilmesi ve formüle yakın ifadelerden yararlanılması ile dilek-istek cümleleri kurulmuş olur. Örneğin, icracı konumunda olan inanç önderi, “hayır himmetleri ve kerametleri üzerinize olsun” şeklindeki formüle yakın ifadeyi biliyorsa, gülbankların tamamında, ifadenin önüne ilgili kutsal şahsiyetin ismini getirmek suretiyle iyi dilek bildirebilir. Bu isim, hizmet pirinden ocak pirine, Alevi-Bektaşî inanç evreninin kutsal şahsiyetlerinden herhangi biri olabilir. Bu noktada belirleyici olan, hangi ritüelik aşamada, hangi hatırlama figürünün kullanılması gerektiği bilgisine vakıf olmaktır.

Gülbankların dua kısımlarında belirli bir tematik örüntünün mevcut olduğu ve icracının yapıyı, ritüelik içerik ve akışın gerektirdiği tematik yapılanmaya uygun biçimde inşa ettiği görülmüştür. Tema, “formüllerin kullanılmasıyla inşa edilen geleneksel bir şiirin söylenişinde düzenli olarak kullanılan bir grup fikir” (Parry, 1930: 80’den akt. Çobanoğlu, 1998: 144) şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdan da hareketle,

dua kısmında sıralanan iyi dilekler, belirli bir tema etrafında biçimlendirilir. İnanç önderi, icracı olarak bulunduğu cemin içeriğini ve dua ile karşılanması gereken ritüelik aşamanın nelikliğini göz önünde bulundurarak, vereceği gülbangı buna göre tayin eder. Önceki bölümlerde gülbankları tabi tuttuğumuz tematik sınıflandırmaya uygun olarak, inanç önderinin zihninde, ilgili temalar etrafında biçimlenen dilek-istek cümleleri mevcuttur. Örneğin, Musahip Kurbanı Cemi ritüelinde dedenin verdiği gülbanklar genellikle “ikrâr” teması etrafında biçimlenir. İlgili temanın ne olduğunu bilen bir dedenin, bu temaya bağlı kalarak gülbank metnini yeniden üretmesi mümkündür. Gülbanklarda tenasüp sanatının mevcudiyeti de, tematik yapılanmanın kanıtı niteliğindedir.

3.1.3. Kapanış Kısmı

İyi dileklerin sunulması ve kabullerinin dilenmesinin ardından dua faslı tamamlanarak gülbangın kapanış kısmına geçilir. Alevi-Bektaşî gülbanklarının kapanış kısımları, formel ifadeler ve kutsalın/kutsalların selamlanması ile kurulur. Tıpkı gülbangın giriş kısmında olduğu gibi bu kısımda da geleneksel yapı tarafından tayin edilen kalıp sözlerden faydalanılır. Bu aşamada kullanılan formel yapılar şu şekildedir:

“Gerçeğe Hü!”

“Gerçeğin demine Hü!”

“Gerçeklerin demine Hü!”

“Gerçeğe Hü ya Ali!”

“Gerçeğe Hü erenler!”

“Allah, eyvallah!”

“Mümine ya Ali!”

Kapanış kısmında sıkça kullanıldığını tespit ettiğimiz bu formel yapıların yanında, icracıların yeniden üretimi bağlamında çeşitlenmelere de rastlanmıştır. Alan araştırmasında rastlanılan farklı kapanış formellerini şu şekilde örneklendirmek mümkündür:

“Hü!”

“Hü, demine müminlerin!”

“Şah illallah, Allah, eyvallah.”

“Diyelim Allah Allah!”

“Erenler sefasına Hü!”

“Sırta Hü!”

“Erenler himmetine Hü diyelim!”

“Allah, Muhammed, ya Ali!”

Kapanış kısmında, verdiğimiz formel ifadelerin yanında, kutsalın yahut kutsalların selamlandığı bir kısım da bulunabilir. Bu kısımda icracı, bağlı bulunduğu ocağın pirinin ismini zikredebileceği gibi Alevi-Bektaşî teolojisinin kutsallarına da selam edebilir. Bu aşamada yapılan selamlamaları, aşağıdaki gibi örneklendirmemiz mümkündür:

“Nur-u nebi, kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammedî, dem-i pir Hz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenler demine Hü!” (KK3)

“Nur-u nebi, kerem-i Ali, gülbeng-i Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenlerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK7)

“Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, ceddin Köse Süleyman’ın himmeti, kerameti... Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

3.1.4. Gülbanklarda Kalıplaşma ve Tür Problemi

Gülbankların yapısal analizi neticesinde, geleneksel yapı tarafından tayin edilen ve bağlam içerisinde icracının hatırlama sürecini kolaylaştırarak metin üretmesini mümkün kılan temel bir iskelet yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu iskelet yapı, sabit, değişmez, katı kuralları olan bir yapı değil; performans sürecine ait dinamikler doğrultusunda biçimlendirilmesi mümkün olan bir yapıdır. Öyle ki alan araştırmasında kayıt altına alınan icralarda, icracının dua kısmına ait unsurlarla kapanış kısmına ait unsurları iç içe soktuğu örneklere dahi rastlanmıştır. Bu verilerden hareketle, gülbank örneklerinin kendi içerisinde mantığı olan ama klasik tür kalıplarına ait şablonlarla değerlendirilmesi mümkün olmayan bir yapı üzerine oturtulduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus, her gülbangın mutlaka bir başlangıç, bir dua ve bir de kapanış kısmının olması gerektiği zorunluluğudur. İcracı, performansı süresince, geleneksel yapı tarafından tayin edilen bu formattan yardım alarak gülbank metinlerini kurar, yeniden üretir. Ancak, giriş, dua ve kapanış kısımlarına ait ifadeler, kendi içlerinde yer değiştirebilmekte, hatta eksiltilebilmektedir. Dolayısıyla, yukarıda işaret ettiğimiz hususiyetlerin geçerliliği,

ancak Alevi-Bektaşî inanç geleneği bağlamında ortaya konulan gülbankların edebî bir metin olarak değerlendirilerek tanzim ve tamir edilmesi sonucunda artacaktır. Literatür tarama neticesinde elde edilen örneklerin yukarıda verdiğimiz şablonlarla okunmaya daha uygun olması, bu savımızı kanıtlar niteliktedir. Yazıya geçirilen gülbank örnekleri üzerinde, geleneksel yapıya uygun olmalarını sağlayacak tamir ve tanzim süreçleri işletilmiştir. Ancak ritüel bağlamlarında, icracının gülbangın biçimlenmesindeki payı açıktır ve icracının temel yapıyı korumak gibi bir kaygıdan ziyade, daha ritmik, ahenkli bir söyleyiş kaygısı güttüğü tespit edilmiştir.

Bütün inanç sistemlerinin temelini oluşturduğu ifade edilebilecek duaların söylendikleri yer ve zamanlar ile söyleyenlerin kimlikleri ve söyleniş biçimleri yerel ve kültürel özelliklerle karşımıza çıkar. Fakat tematik çeşitliliği son derece fazla olan duaların klasik halk edebiyatı retoriği çerçevesinde birer tür olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Çobanoğlu-Çobanoğlu, 2015: 3). Çağdaş halkbilim araştırmacılarının tür tayini bahsinde uzlaştığı nokta, performans bağlamını göz önünde bulundurmanın gerekli olduğudur. Bauman'ın ifadesi ile tür, “gelenek hâline gelmiş bir sunum şeklidir”. İletişim pratikleri bağlamında, sunumun üretim ve yorumunun yönlendirici çerçevesi, türe tekabül eder. Çağdaş “tür” düşüncesi, eski devirlerin atomistik ve nesnel yaklaşımından farklı olarak türü, iletişimsel ürün/sunum ve kabulü düzenleyen karşılıklı ilişkinin boyutlarını göz önünde bulundurarak bütün sisteme etki eden bir çatı olarak görme eğilimindedir. Ortaya konulan bu “tür” anlayışı, sunum ve beklentilerin esnek ve yönlendirilebilir oluşu üzerine odaklanarak türsel sentezlerin de anlaşılabilir hale gelmesini sağlar (2006: 109-112).

Gülbanklar, daha önce işaret ettiğimiz gibi, ritüel bağlamlarda belirli işlevleri karşılamak üzere yaratılan ve icra edilen; sıralı alkışlar toplamıdır. Bauman tarafından ortaya konulan “tür” görüşünden ve yaptığımız yapısal incelemeden hareketle, gülbankların kendilerine özgü bir mantıkla kurulan; yapısal matematiği geleneksel söyleyiş tarafından tayin edilen; bağlama ait dinamiklere göre değişebilen içeriğine karşın, gelenekte yaşamasını sağlayan bir iskelet yapı üzerine oturtulmuş ritüel sunumlarının malzemeleri olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Gülbanklar, ancak belirli kaidelere uygun olarak tertip edilebilen, gelenekselleşmiş teolojik sunum şekilleridir. Dolayısıyla, gülbangın Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinde yararlanılan nefes, devriye, nutuk gibi türlerin yanına eklenmesi gereken, müstakil bir tür olduğunu ifade etmek mümkündür. Ritüel bağlamları içerisinde anlam ve işlev kazanan gülbanklar, ancak inanç önderi statüsündeki icracılar tarafından, karşılardaki taliplere

söylenebiliyor olmaları dolayısıyla “bağımlı” bir tür olma özelliği göstermektedir. Dede-talip arasında kurulan iletişim bağlamından soyutlanarak tek başlarına ele alınmaları halinde, eldeki dua örneğinin gülbank olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Bu noktada, herhangi bir yakarış, dua metnini gülbanga dönüştüren, vericisinin ve alıcısının kimler olduğu ile hangi bağlamda, ne tür bir ihtiyaca yönelik kurulduğuna yönelik verilen sorulara, geleneksel yapı tarafından tayin edilen kaidelere uygunluğunu doğrular nitelikte verilen yanıtlardır. Buradan hareketle, gülbangın ritüel merkezli yaratılıp aktarılan ve ritüele bağlı olarak varlığını sürdüren bir tür olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

3.2. Gülbankların Dokusal Özellikleri

Doku, sembolik bir form olan dili malzeme olarak kullanan halk bilgisi türlerinin dil ile olan ilişkisine işaret eden bir kavramdır. Alan Dundes'nin ifadesiyle: “Çoğu türlerde ve sözlü bir karakterde olanların hepsinde doku (texture), hususi fonemlerin ve morfemlerin içinde yer aldığı dildir.” (1998: 108) “Belirli bir sanat özelliği olan ve estetik kaygı taşıyan iletişime ait sosyal bir hadise sonunda ortaya konulan” (Ekici, 1999: 27) sözlü halk bilgisi yaratmalarında doku, üzerinde çalışılan metnin malzemesine dikkat çeken bir olgudur. Malzemesini dilin temin ettiği mahsulleri, ürünü oldukları dilin hususiyetlerinden bağımsız değerlendirmek olanaksızdır. Bu bağlamda doku kavramı, metnin diline ilişkin özelliklerin ve metinde kullanılan dil birimlerinin toplamına işaret eden bir kavram olma özelliği gösterir.

Dilin tüm parçaları, en temel ifadeden duyuşal ifadeye varana dek birbirlerine bir sentez ile bağlanır. Yalnızca biçimlenmiş ve hecelenen dil sesi değil; en basit bir mimik hareketi bile birbirinden ayırtılamayacak bir nitelik arz eder (Cassirer, 2015: 155). Doku, sözlü ifadenin ürünü olduğu kültürel kodlar tarafından işlenmesi, yerel özellikler arz etmesi ve kimlik sahibi olması anlamına gelir. Sözel ifadenin yaratımında kullanılan dilin incelikleri, çoğaltılabilirliği, ahenk, ritim gibi özellikleri, ifadenin şahsiyetini tayin eder. Dundes'nin de vurguladığı üzere, kimi sözel ifadeler dokuya o denli bağlıdır ki, bir dili kullanan toplumdan bir başka dili kullanan topluma çok nadir olarak geçerler ve söz konusu diller genetik olarak birbirleriyle ilişkili değillerse bir dilden başka bir dile çevrilmeleri neredeyse olanaksızdır (Dundes, 2006: 42). Bu noktada Metin Ekici, bir metni doğru değerlendirebilme noktasında nasıl bir sözel doku

ile nasıl bir sosyal bağlamda yaratıldığını bilmenin önemine dikkat çeker. Ekici'ye göre, aksi takdirde, metin üzerine yapılacak değerlendirmelerin çoğu, bizim kendi anlayışımız ve değerlendirme sırasında içerisinde bulunduğumuz bağlam ile kendi geçmişimize ait başka bağlamlara bağlı olan subjektif değerlendirmelerden öteye gidemeyecektir (2013: 129, 130). Bu noktada, halkbilim araştırmalarında, metnin dokusu ve bağlamı ile birlikte ele alınması gerektiğini ifade eden Alan Dundes, dokuyu metni oluşturan dile ait özellikler olarak tarif eder. Sözlü karakterde olan halk bilgisi türlerinin hepsinde dokunun mevcut olduğunu ifade eden Dundes, dokuya has karakteristiklerin, metnin tamamlayıcı unsurları olduğunu kaydeder (2006).

Dili kullanarak performans gerçekleştiren icracının performans çerçevesini düzenleyeceği göstergebilim araçları yerden yere, dönemden döneme değişiklik gösterecektir. Fakat birtakım özel formüller, sentaktik paralelizm, metrik kalıp gibi çeşitli biçimsel aygıtlar, metafor ve benzetme kullanımları gibi dili şekillendirme vasıtaları, icracının hesabına standart bir referans olarak geleneği çeker ve performans repertuarlarının ilk sıralarında yer alır (Bauman, 2009: 256). Gülbankların kuruluşundaki doku hususiyetlerine baktığımızda, icracının bireysel parola halinde kullanımının arkasında, ortak bir anlam yapısı olduğu tespit edilmiştir. Bu, ortak inanç kodlarına sahip bir topluluğun kullandığı, kelime, kelime grubu veya cümle bazındaki işaretlerin arkasında, o topluluğun anlamlar sistemine ait derinliklerin var olduğunun kanıtıdır (Arslan-Köktürk, 2009: 20). Gülbanklar da, inancı şifreleme ve koruma görevi üstlenen bir dil ile kurulmaları dolayısıyla sözel dokuya bağlılık gösteren metinlerdir. Bu doğrultuda, gülbank türünün detaylı biçimde ele alınabilmesi ancak dil ve üslup özelliklerinin de mercek altına alınmasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda, metne has karakteristik özelliklere işaret eden, söz dizimi, söz sanatları, mecazlar, kalıp sözler gibi unsurların doku bahsinde anılması gerekir.

3.2.1. Gülbankların Dil ve Üslup Özellikleri

Dili bir işaret sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Sanatın ve mitosun dünyası, duyusal olarak kavranabilen yapıların dünyasında meczolur. Zihnin içeriği ancak dışa vurulanlar vasıtasıyla açılır. “Düşüncede var olan form, yalnızca, kendini ifade ederken muhtaç olduğu duyusal işaretlerin cisimleşmesi zarfında ve cisimleşmesiyle bilinebilir hale gelir.” (Cassirer, 2015: 39). Dil, hakikatin yaratıcısı,

kurucusu ve üreticisidir. Söz, sonsuz sayıda anlam, yorum ve çağrışımla birlikte bizi zamana yerleştirir. Söz, ilahi bir faaliyettir. Tanrı, söz aracılığı ile yaratır, varlıkları adlandırır ve onları birbirlerinden ayırarak belirler. Varlık, sözden doğar zira söz, onu toplamdan ayırarak anlam verir (Ellul, 2012: 28, 29, 68).

Dil, öznel varoluşun oluşmasına ve gelişmesine yarayan bağımsız ve gerçek bir vasıta niteliğindedir (Cassirer, 2015: 250). “Dil, belli bir fikre aracılık etmek ve bu fikri anlatmak için farklı nitelikte yeterli ifade vasıflarına sahiptir ve dilin içinde barındırdığı belirleme sistemi, bu ifade vasıtalarının tamamından ve birlikte etkili olması vakiasından hareketle bilinebilir. Bundan dolayı, ben kavramının oluşumu zamire bağlı değildir; tam tersine bu kavramın oluşumu, dildeki başka alanlar aracılığıyla, örneğin isim ve fiil aracılığıyla da vuku bulur.” (Cassirer, 2015: 252). Kurulan sözün içerisinde yer alan her unsurun bir rolü ve anlamı vardır. Bu bağlamda, “bazen söylenmiş bulunan şey, söylenmek istenen şeyi gizler ve diğer taraftan bazen, söylenmemiş şeyi açığa çıkarır.” Çağrışım ve imalarla işleyen dilin çok anlamlılığı ona, işlevini yerine getirebilme olanağını sunar. Dil, bilinmeyene, hem ifade edilemez olan şeyin ifade edilmesini mümkün kılan sembolik yapılar aracılığıyla hem de sözel özdeşleştirme yoluyla ulaştırır (Ellul, 2012: 21- 26).

“Bâtını bilgi, dünyevi olmayanla kurulan ve zorunlu olarak bu dünyanın dili içinde dile gelen bir rabıta, iletişimdir.” (Taburoğlu, 2019: 214). Ritüellerin temel ve kurucu dinamikleri arasında yer alan “söz”, günlük hayatta kullanılan, alelade bir doku taşımamaktadır. Ritüelik dil, estetik özellikleri ağır basan, sanatlı ve çok katmanlı bir dildir. Ritüelde kullanılan dilin, gündelik dilden farklı hususiyetler taşıması, profan yaşantıdan sıyrılmaya ve kutsalın bilgisini içeren bir deneyim tecrübe etme ihtiyacı ile ilişkilidir. Ritüelik ifadelerin kuruluşunda görülen estetik kaygı, sanatsal söyleyiş, kutsal kelamın retorik esasına uygun tertip edilmiş olması dolayısı ile kutsalın bilgisinin bu tür bir inşa ve kuruluş gerektirdiğine yönelik düşünceden ileri gelir (Ersal-Erdem, 2020: 66).

Çeşitli istek ve dileklerin belirli bir dua yapısı içerisine sokularak kalıplaştırılmasıyla oluşan gülbanklar, dinî ve törensel niteliklerinin yanında, edebiyat malzemesi olarak da değerlendirilebilecek, ölçülü ve ahenkli sözlerden oluşan yapılardır. Türkçe kısımların ölçü ve kafiyeleniş bakımından mani tarzında manzum nitelik taşıdığı gülbankların içerisinde kimisi ayetlerden alınmış Arapça ifadeler de yer almaktadır. Yarı Arapça yarı Türkçe sözlerden müteşekkil olan gülbanklar, bir anlamda kimi tekerlemelerde de görülen mülemmalığı çağrıştırırken, diğer yandan ezberde

kalıcılığı kolaylaştıran iç kafiyeler ve anlamdan ziyade işlevin ön plana çıkması ile tekerleme türü ile benzerlikler göstermektedir (Duymaz, 2018: 438, 441).

Gülbanklarda kullanılan dil, estetik özellikler taşıyan bir dildir. Bu estetik dokuya kaynaklık eden, ses yahut anlam örüntüleri üzerine kurulu söyleyiş biçimidir. Ses ve sözcük tekrarları, belleğin işini kolaylaştırıcı misyon üstlenmelerinin yanında ahengin oluşmasının temel bileşenleri arasındadır. Bu noktada dikkati çeken ilk husus, gülbank metinlerinde durak kullanımıyla yaratılan ahenktir. Sözcük gruplarını birbirinden ayırma noktasında kullanılan duraklar, gülbankların tamamında karşımıza çıkar. Genellikle şahıs isimlerinin zikredilmesinden sonra duraklardan faydalanılır.

[Bismişah] / [Allah Allah]

[Bismişah / Allah Allah] / [Allah bir Muhammed Ali / pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli]

[Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan / Allah'a kul / Muhammed'e ümmet / Ali'ye talip eyleye]

[Nur-u Hüda / Muhammed Mustafa / Aliyyel Murtaza / Hünkâr Hacı Bektaş Veli saklaya / bekleye / koruya / gözete]

[Cem-i cümlemizi / Üçlerin / Beşlerin / Yedilerin / On İki İmamların / On Dört Masum-u Pakların / On Yedi Kemerbestlerin / Kırkların katarından / didarından ayırmaya / meşreb-i Hüseyin'e nail eyleye]

[Dertlerimize devâ / hastalarımıza şifa / gönüllere sefa / keselerimize bol ve bereketli helâl kazanç nasip eyleye]

Alevi-Bektaşî gülbankları genellikle kurallı, düz cümlelerden müteşekkil bir yapı arz eder. Öğeleri sırasıyla: Özne+Tümleç+Yüklem şeklinde dizilir. Sentaktik paralelizmi yakalama noktasında, kurallı olmayan, yüklem sonunda olmadığı dizilişlere de başvurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, icracı konumunda olan inanç önderinin anımsama ve metin kurma süreçlerinde yaşanabilen aksaklıklar dolayısıyla gülbanklarda eksilteli cümlelere rastlanması da mümkün olabilmektedir.

Ritim bahsinde anmamız gereken biçimsel özellikler, kafiye ve söz sanatlarının da kullanımıyla iç ahengin sağlayıcısıdır. Simetrinin inşasında faydalanılan çeşitli söz sanatları ölçüyle birlikte ritim ve ahengin de belirleyicisidir. Sese dayalı simetrik yapılanmanın dışında, anlamsal simetrik kurgu da çeşitli söz sanatları aracılığıyla yaratılır. Simetrik yapılanma arz eden sentaktik paralellik, kontekste ait harmoninin sürdürücüleri arasındadır. Ölçü ve kafiye gibi formel kaideler ve sözdizimi ortaklığıyla malzeme edilen dilin inceliklerini, hareket kabiliyetini ve sanat yönünü ön plana

çıkartmak mümkündür. Alevi-Bektaşî gülbanklarında, dilek ve isteklerin bildirildiği dua kısmında, aynı sentaktik yapıda kurulan ve fonetik bakımdan birbirleri ile uyumlu olan, cümleler yer alır:

“Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, / münkir münafık mat ola, meydanlar âbâd ola!”

“Delilimiz kadim / cemimiz daim ola!”

“Çerağımız yansın yakılsın Yaradan’ın nuru aşkına / çerağımız yansın yakılsın peygamberin nuru aşkına / çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına!”

“Geldiğiniz yoldan / durduğunuz dârdan / çağırdığınız pirden / hayır hasenat göresiniz!”

“Yiyene helal, / yedirenlere delil, / dertlere derman, / hastalara şifa ola!”

“Post kadim ola / inkâr yok ola!”

Alevi-Bektaşî gülbanklarında sentaktik paralelizmin, dolayısıyla da ahengin sağlayıcısı olan bir diğer unsur, ortak fiil çekimleridir. Gülbankların “dua” kısımlarında, dilek-istek kipi eki olan “-a/-e” ekiyle çekimlenmiş fiiller mevcuttur. İstek kipiyle çekimlenmiş fiiller, anlamsal olarak, gerçekleşmesi istenen, beklenen istek ve dilekleri bildirme amacına hizmet ederek, gülbankların iyi niyet belirtmeye yönelik içeriğine uygun birimlerdir. Bu kuruluş, ses tekrarları yaratarak söyleyişe ahenk katar:

“Dâr çekenler didar göre / didar çeken Hakk’a ere!”⁷⁹

“Nur ola / Sır ola!”

“Erenlerin yunağı pak ola / Gönülleri saf ola!”

Alevi-Bektaşî gülbanklarında dilek-istek kipi ekinin dışında “-sın” emir kipi eki de kullanılmaktadır. Gülbanklarda, dilek-istek kipi eki gibi emir kipi eki de üçüncü teklik kişi eki ile çekimlenir:

“Yüzün ak olsun, özün pak olsun, sözün Hak olsun. Pirlere içerisinde pir Selman-ı Pak yar, yardımcın olsun. Dileğini, muradını hâsıl eylesin. Yolunu yolsuza uğratmasın. Uğurunu pirsiz düşürmesin. Kazadan, beladan, görünür görünmez bütün afetlerden hıfz-ı ima eylesin. Bercemal, Muhammed Kemal, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali’yi pir bilip ehl-i beytine verelim salavat. Gerçeğin demine hü, mümine ya Ali! ” (KK13)

⁷⁹ -a istek kipi ekinin bu şekildeki kullanımı, bir gülbeng olmamasına rağmen yine secde hareketi için söylenen ve yine komut işlevli olan “aşk ola” ifadesinde de görülür. Burada da hareket henüz başlamamıştır, secdeye yatılması gerektiği talimlere -a kip ekiyle kurulmuş bu cümle aracılığı ile bildirilir. Bu komut, dua cümlelerinde kullanılan ve gerçekleşmemiş bir zamana ait olan -sın emir kipi ile değil de -a istek kipiyle kalıplaşmış olması bakımından dikkat çekicidir (Ersal-Ersöz, 2013: 69).

Alevi-Bektaşî gülbanklarında ahenkli söyleyişin inşasında başvurulan sentaktik paralelizmin sağlayıcısı yalnızca yüklemdeki ortak çekim değildir. Cümlelerin farklı öğeleri arasında da uyumlu bir morfosentaktik dizilişten söz edilmesi mümkündür:

“Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırduğunuz pirden şefaata bulasınız.”

“Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola.”

“Dolunuz dolu ola, yardımcınız Ali ola.”

Gülbankların kuruluşunda, fonetik bakımdan birbirine yakın sözcüklerin kullanılmasıyla, ses uyumu sağlanmış; duyusu esas alan ahenkli bir yapı oluşturulmuştur. İkilemelerde, üçlemelerde ve paralel yapılarda daha sık rastlanan ses tekrarları, gülbank metinlerini nazma yaklaştıran uyaklı söyleyişin sağlayıcısı niteliğindedir:

“Gözünüzden yaş, duvarınızdan taş düşürmeye!” (Tam uyak)

“Sofranız bereketli ola, başınız devletli ola! (Tam uyak+redif)

“Namazlar pak ola, yüzünüz ak ola!” (Tunç uyak)

“Hizmetiniz oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam...” (Zengin uyak)

“Hayır hizmetlerin kabul olsun, muratların hâsıl olsun!” (Yarım uyak)

“Dertlerimize deva, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda ola!” (Yarım uyak)

“Lokmalarınız zat ola, münkir münafık ma ola!” (Tam uyak)

“Dâr çekenler didar göre / didar çeken Hakk’a ere!” (Cümle başı tunç uyak, tam uyak)

Dilin sanatsal kullanımıyla, sözlü davranışın bir bileşenine dikkat çekilmesi, özel bir bağlamda, özel olarak algılanması biçiminde sözlü davranışın herhangi bir bileşenin sistematik işlenmesiyle bu dil artık, bilgilendirme boyutunun ötesinde önem kazanır (Bauman, 2014: 47). Burada söz konusu olan, gülbankların gruba ait kod ve ifadelerle donatılarak grup içi iletişimi mümkün kılmanın ötesinde, dilin işlenmesi ile doğan sanatsal boyutunun estetik bir hüviyet arz ediyor olmasıdır. Alevi-Bektaşî gülbanklarında dilin sanatsal kullanımı söz konusudur ve bu kullanım, söz sanatlarının metinlerdeki varlığı üzerinden de tespit edilebilir.

Gülbanklarda kullanılan dil, şiirsel özelliklerin ağır bastığı bir dildir. Şiirsel biçimlendirme, kimliği koruyan bilginin saklanabilir biçime sokulması için başvurulan bir bellek tekniğidir. Bu bilgi aynı zamanda, dildeki metnin, ses, vücut, mimikler, el-kol hareketleri, ritim ve ritüel eylemden ayrılmaz birliktelik içinde, çok yönlü sanatsal iletişim araçları aracılığıyla sunulur (Assmann, 2015: 65). Gülbank metinlerinin kuruluşunda sanatlı bir söyleyiş biçimi tercih edilir. Günlük konuşma dilinin dışına

çıkılmasının sağlayıcısı olan söz konusu sanatlı söyleyişin inşasında, çeşitli söz ve anlam sanatlarından faydalandığı görülür. Bu bağlamda, gülbankların kuruluşunda ön plana çıkan söz sanatlarını; mecazlar, anlamla ilgili sanatlar ve sözle ilgili sanatlar üst başlıkları altında incelememiz mümkündür.

3.2.1.1. Mecazlar

Mecaz sanatları, sözcüklerin gerçek anlamlarının dışında kullanılması ile kurulan sanatlardır. Mecazlar etrafında kurulan sanatlı söyleyiş, dile canlılık katıp sözün etki gücünü artırır. Gülbank metinlerinin estetik boyutunun oluşmasında pay sahibi olan sanatlar arasında mecaz sanatları da yer alır. Gülbank örneklerinde sıkça kullanıldığını tespit ettiğimiz mecaz kurma yöntemleri, teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel ve kinayedir.

3.2.1.1.1. Teşbih

Teşbih, benzetme sanatıdır. Aralarında çeşitli açılardan ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından daha güçsüz durumda olanı, nitelik olarak üstün olana benzetme esasına dayanan teşbih sanatının kullanılmasıyla sözün etki gücünün artırılması amaçlanmaktadır. Sözcüklerin gerçek anlamlarıyla kullanıldığı benzetmenin dört ögesi vardır. Bunlar: benzetilen, benzetmelik, benzetme yönü ve benzetme edatıdır. Benzetme öğelerinin kullanım biçimlerine göre teşbih sanatından dört farklı biçimde yararlanılabilir. Benzetme öğelerinin tamamının kullanılmasıyla yapılan benzetme, “ayrıntılı benzetme” şeklinde adlandırılır. Benzetme yönünün söylenmediği benzetmeye “kısaltılmış benzetme” adı verilir. Bir diğer benzetme türü “pekiştirilmiş benzetme”dir ve benzetme edatının bulunmadığı teşbih örneklerini karşılamak için kullanılır. Yalnızca benzetilen ve benzetmelik öğeleriyle yapılan, benzetme yönü ve edatına yer verilmeyen benzetmeye ise “uz benzetme” adı verilir (Dilçin, 2005: 405-409).

Gülbank örneklerinde benzetmelerden faydalanılarak anlamın güçlendirilmesi ve estetik boyutun genişlemesi sağlanır. Aşağıda verdiğimiz örnekler, gülbanklarda teşbih sanatının varlığını kanıtlar niteliktedir.

“...Yezid’in bağı kara taştır.” (KK1) (“Yezid’in bağı” ile “kara taş” arasında benzetme ilgisi kurulmuştur.)

“Benim elim değil, Fatma Anamızın eli olsun. Erenler evliyalar yüzümüzü kara çıkarmasın.” (KK6) (Bir anabacıya ait olan bu gülbankta, kendi eli ile Fatma Ana'nın eli arasında benzetme ilgisi kurulmuştur.)

“Bismişah Allah Allah! Postun kadim ola, inkâr yok ola! Hak zahir ola. Batın yok ola. Sözün kılıçlar gibi keskin ola! Adaletten ayrılmayasın. Adaletten ayrılırsan, ceddin Muhammed Mustafa, On İki İmamlar sana şefaet eylemeye.” (KK13) (“Söz” ile “kılıç” arasında, keskin olma özelliği üzerinden benzerlik ilgisi kurulmuştur.)

3.2.1.1.2. İstiare

Hem mecaz hem de benzetme sanatı olarak değerlendirebileceğimiz istiare, bir şeyin kendi anlamının dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adı ile anılması sureti ile kurulan söyleyiştir. Bir istiarede bulunması gereken nitelikler vardır. Bunlar: sözcüğün gerçek anlamının dışında herhangi bir kavrama ya da nesneye ad olması, sözcüğün kendi anlamında kullanılmasının olanaksız olması ve benzetme amacının bulunmasıdır. İstiare sanatı, benzetme öğelerinin kullanımına göre “açık istiare”, “kapalı istiare” ve “yaygın istiare” olmak üzere üçe ayrılır (Dilçin, 2005: 412).

Alevi-Bektaşî gülbanklarında istiare sanatı, genellikle din ulularının ve inanç dairesi bağlamında kutsal kabul edilen şahsiyetlerin isimleri dışında, başka terkiplerle anılması sureti ile yaratılır. Gülbanklarda çoğunlukla Hz. Ali'yi isminin yerine başka sözcüklerle tanımlama noktasında istiare sanatına başvurulur. Hz. Ali'nin adının yerine kullanılan; “zât-ı tamam”, “hayat-ı mücdam”, “şah-ı ekrem”, “şah-ı merdan”, “haydar-ı kerrar”, tamlamaları, istiare örnekleridir. Hz. Muhammed'in isminin yerine kullanılan, “hatem-i enbiya”, “eşref-i mahlûk”; Hacı Bektaş Veli'nin adı yerine kullanılan “kutb-u âlem” gibi terkiplerin kuruluşunda da istiare sanatından yararlanılmıştır. Meydanın orta yerini karşılamak üzere kullanılan “dâr-ı Mansur”; cem bağlanan yeri karşılamak için kullanılan “meydan-ı piran” gibi örneklerde de istiare sanatı mevcuttur. Alevi-Bektaşî inancını karşılamak üzere kullanılan “târik-i Hakk”, “meşreb-i Hüseyin” terimlerini de istiare örneği olarak vermemiz mümkündür.

3.2.1.1.3. Mecaz-ı Mürsel

Mecaz-ı mürsel sanatı, bir sözün gerçek anlamının dışında, benzetme amacı güdülmeden kullanılması sureti ile yapılır. Mecaz-ı mürsel sanatının varlığından söz edebilmek için sözcüğün ya da sözün gerçek anlamının dışında kullanılması ve engelleyici bir ipucunun bulunması şarttır. Mecaz-ı mürselde bir sözcük yahut söz, mecaz anlamına iki nesne yahut kavram arasında benzetme dışında çok çeşitli ilgiler kurulması ile aktarılır (Dilçin, 2005: 415).

“...Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyle! Namerde muhtaç etme ilahi ya Rabbi! Yuh münkire! Lanet yezide! Rahmet mümine! Nur-u nebi, kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammedî, dem-i pir Hz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenler demine Hü!” (KK3) (“Gök” ile Tanrı’nın, “yer” ile de toprağın kast edilmiş olması ile ad aktarması yapılmıştır.)

“...Kütükü hizmetlerin kabul olsun, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evlerin ocakların şen, kismetlerin gür olsun. Yarın Hak dergâhında yüzün ak ve de pak olsun. Kaygusuz Sultan şefaatchin olsun.” (KK4) (“Ev” ve “ocak” sözcükleri ile aile kast edilerek mecaz-ı mürsel sanatına başvurulmuştur.)

3.2.1.1.4. Kinaye

Kinaye, bir fikri kapalı, dolaylı anlatan, üstü örtülü söz söyleme sanatı olarak özetlenebilir. Sözün hakiki anlamının yanında mecazî anlam da içermesi, hatta asıl geçerli olanın mecazî olması dolayısıyla mecazla ilgili bir sanattır (Külekçi, 2016: 68, 70). Sözcüğün benzetme amacı güdülmezsizin ve engelleyici ipucuna yer verilmeksizin mecaz anlamda kullanılması ile gerçeğin mecaz yoluyla dolaylı anlatılması durumunda kinaye sanatından söz edilir. Deyimlerin büyük çoğunluğu, kinaye sanatına başvurulmak suretiyle kurulmuştur (Dilçin, 2005: 416). Alevi-Bektaşî gülbanklarında da gerçek ve mecaz anlamı aynı anda barındıran ifadelere yer verilmesiyle kinaye sanatına başvurulduğu görülür. Aşağıdaki gülbank, kinaye sanatının kullanımına örnek olarak gösterilebilir.

“...Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye. Muhammed’den şefaet, Aliyyel Murtaza’dan inayet ola. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, çağırıldıkları pirden, edecekleri hizmetten, kesecekleri kurbandan hayır hasenat

göre. Kurbanları, İmam Hüseyin sürüsüne karışa. Dilekleri kabul, muratları hâsıl ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman yarımız, yarenimiz ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10) (“Geldikleri yoldan” ifadesi ile hem taliplerin ceme katılmak için kat ettikleri yol, hem de Alevi-Bektaşî inanç “yolu” kast edilmektedir.)

3.2.1.2. Anlamla İlgili Sanatlar

Anlamla ilgili sanatlar, söz yahut söz gruplarının birbirleri ile olan çeşitli ilişkilerini içerir. Sözcükler arası kurulan bu ilişkiler, farklı yöntem ve tekniklerle kurulmuş olabilir. Sanatlı söyleyiş, başvurulan bu yöntemin sonucu olarak ortaya çıkar. Anlamla ilgili sanatlar, bir metinde bir söz ya da söz grubunun neden var olduğundan, diğer sözcük gruplarının ne olduğuna varana dek estetik gerekçelerle ve anlam yükünü arttırmak amacıyla başvurulan sanatlardır. Gülbank metinlerinde birbirleriyle çeşitli ilişkileri bulunan sözcük ya da sözcük grupları mevcuttur. Bu ilişkilerin anlamla ilgili sanatlar üzerinden değerlendirilmesi, metinlerin estetik değerlerinin altını çizecektir. Gülbank örneklerinde en sık karşımıza çıkan anlam sanatlarını, tenasüp, tezat, tekrar, nidâ, iltifat, telmih ve iktibas olarak sıralamak mümkündür.

3.2.1.2.1. Tenâsüp

Tenasübün kelime anlamı “uygunluk”tur. Tenâsüp sanatı, zıt anlamlı olanlar dışında aralarında anlam ilgisi olan en az iki sözcüğü bir arada kullanma sanatıdır. Anlamca ilgili olan ama rastgele sıralanmış sözcükler tenasüp sanatını meydana getirmezler. Tenasüp sanatından söz edebilmek için anlamca birbiriyle ilişkili kelimelerin belirli bir mantığa uygun olarak sıralanmış olması gerekir. Anlamca ilgili kelimelerin bir arada kullanılması ile söze güzellik ve anlam genişliği kazandırılmış olur. Böylelikle ortaya bir “mânâ kompozisyonu” çıkmış olur (Kocakaplan, 2014: 152,154). Alevi-Bektaşî gülbanklarında, estetik bir söyleyiş inşa etme amacıyla, birbiri ile ilişkili kimi sözcüklerin aynı metin içerisinde kullanıldığı örneklerde tenasüp sanatından söz edilmesi mümkündür.

“Bismişah, Allah Allah! Niyazınız nur olsun. Şah zuhur olsun. Lokmanız zait olsun. Artsın, eksilmesin; taşsın, dökülmesin. Dertlere derman olsun, gönüllere iman

olsun, hastaya şifa olsun. Nimet-i Celil, bereket-i İbrahim Halil olsun. Bir lokması bin kazaya belaya karşı gelsin. Ne niyetle, ne muratla getirdiyse, hazır, Hızır aşkına! Er, evliya aşkına! Hak gönlünüzdeki muratlarınızı nasip eylesin. Haneleriniz gül olsun. Diliniz bülbül olsun. Yüzünüz ak olsun. Özünüz pak olsun. Sözüünüz her daim Hak olsun. Yolunuzu yolsuza uğratmasın, uğurunuzu pirsizye düşürmesin. Cem-i cümlenin hizmetleri Hak dergâhına kayıt olsun!” (KK13)

Örnekte de görüldüğü üzere, gülbanklarda hem ayrı ayrı cümleler düzeyinde, hem de metnin bütününde birbirleri ile ilişkili sözcükler yer almakta, bu da tenasüp sanatından söz ettirmektedir.

“Bismişah, Allah Allah... Nimet-i Celil, bereket-i Halil. Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin. Bir lokması nur ola. İçtiğimiz tahur, ocaklarımız mahur, düşmanlarımız hor ve mat ola. Yiyeni yedireni Hakk saklaya, bekleye, koruya, gözete. Kurbanları kabul ola, ocakları aydın ola. Cömert kurban sahipleri, yiyecekler, içecekler, hizmet edip sofrayı getirenlerin Hızır yoldaşı, Ali haldaşı ola. Er Hakk, Muhammed, Ali, On İki İmamlar, On dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler katarından, didarından, yolundan ayırmaya. Bab-ı saadetleri, delaleti, şefaati, hidayeti, kerameti üzerine ola. Nur-u Nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ceddîm Köse Süleyman’ın kerametleri üzerinize ola. Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere. Gerçeğe Hü. Mümine ya Ali!” (KK10)

3.2.1.2.2. Tezat

Tezat sanatı, ortak yanları bulunan iki zıt kavramın biri gerçek, diğeri mecazî olmak üzere aynı konu etrafında toplanmasına dayalı ortaya çıkan bir sanattır. Karşıt sözcüklerin kullanılması ile ifadeye anlam genişliği kazandırılır (Kocakaplan, 2014: 187). Tezat sanatından söz edilebilmesi için, zıt kavramların aralarında ilgi bağının bulunması; bir konuda anlamsal olarak birbirlerini tamamlar nitelikte olmaları gerekir. Bu anlam ilgisi kurulurken zıt kavramlardan birisi gerçek anlamında, diğeri mecazî anlamda kullanılmalıdır (Küleççi, 2016: 83).

“...Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Münkirler münafıklar berbat ola...” (KK10)

“Bismişah Allah Allah! Postun kadim ola, inkâr yok ola! Hak zahir ola. Batın yok ola. Sözün kılıçlar gibi keskin ola! Adaletten ayrılmayasın. Adaletten ayrılırsan, ceddin Muhammed Mustafa, On İki İmamlar sana şefaata eylemeye.” (KK13)

3.2.1.2.3. Tekrîr

Tekrîr, anlamı güçlendirmek amacıyla manzum yahut mensur metinlerde aynı kelimenin yahut kelime grubunun birden fazla defa kullanılmasıdır. İlk bakışta lafızla ilgili olduğu izlenimi yaratan bu sanat, sanatkârın duygu durumu ile doğrudan ilişkili olması ve heyecan mahsulü bir yapı göstermesi dolayısıyla anlama ilişkin bir sanattır (Küleççi, 2016: 187). Tekrar sanatı, sözcük yahut sözcük gruplarının tekrarına dayalı bir sanat olma özelliği gösterir. Gülbank metinlerinde göze çarpan ilk sanatın, henüz giriş formellerinde kullanılması dolayısıyla tekrar sanatı olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

“Bismişah Allah Allah!”

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah!”

3.2.1.2.4. Nidâ

Seslenme sanatı şeklinde özetleyebileceğimiz nidâ sanatına, yakarış amacı ile kurulan metinlerde çok sık rastlanır. Dualar da istek ve yakarışın yaratıcıya ulaştırılmasını sağlayan metinler olmaları dolayısıyla nidâ sanatının yoğun biçimde kullanıldığı yapılarıdır. Özel bir dua türü olan gülbanklarda da inanç önderlerinin söyleyişi güzelleştirmek ve sözün etki gücünü arttırmak amacıyla nidâ sanatına başvurdukları tespit edilmiştir. Nidâ sanatı genellikle “ey”, “yâ”, “vâh”, “eyvah” gibi ünlem edatlarının kullanılması sureti ile yapılır (Küleççi, 2016: 161). Kullanılan edatlardan da hareketle, nidâ sanatının metnin dokusunu coşkulu bir tona taşımaya yönelik kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Aşağıdaki örnekler, gülbankların kuruluşunda nida sanatından faydalandığını kanıtlar niteliktedir.

“Allah Allah, Allah Allah! İsrâfil’in, Mikail’in, Cebrail’in, Muhammed Mustafa’nın, Aliyel Murtaza’nın, Hazret-i Hüseyin’in, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Hazretlerinin, cümle evliyaların, enbiyaların sermiş olduğu post ola! Üstü nur ola, altı sır ola. Üzerinde yapacağımız ibadetler Cenab-ı Allah’ın Kırkların, Ehlibeyt’in şefaata

defterine kaydola. Cemimiz cem ola, demimiz dem ola, cemimiz Kırklar Cemi ola. Cehennem narına perde ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah ya Muhammed ya Ali!” (KK25)

“Bismişah Allah Allah, Hüda hakkına kabul et hizmetini ey Şah! Hüseyin-i Kerbela nur-u hakkı için bu dergâhtan ayırma ey gani Şah! Allah, eyvallah, gerçeğe Hü!” (KK2)

3.2.1.2.5. İltifat

İltifat sanatı, şiirde yahut nesirde, metni kurarken heyecanın etkisi ile başka bir şahsa ya da nesneye hitap etmek suretiyle oluşturulur. Sanatkâr, metni kurarken heyecana kendini o denli kaptırır ki, konu ile ilgili bir kişi yahut nesneyi muhatap konumuna taşır ve ona seslenerek konuşmaya başlar. İltifat sanatı, genellikle nida sanatı ile birlikte bulunur. Nida ile yöneltilen hitabın mutlaka bahsedilen konuyla ilgili olması ve heyecanın etkisiyle ortaya çıkmış olması gerekir (Kocakaplan, 2014: 60). Dinî muhteva taşıyan metinlerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi, Alevi-Bektaşî gülbanklarında da din ulularına ve inanç sisteminin kutsal şahsiyetlerine yönelik yüceltme eğilimi söz konusudur. Bu gerekçeyle söylenen estetik söz ve ifadeler, iltifat sanatını meydana getirir.

“Dualar saf ola, muratlar hâsıl ola. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Cem erenlerinin nur cemaline aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt’e nail eyleye! Himmet sahiplerinin himmetleri üzerinizde hazır ve de nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! On İki İmamlar yardımcınız ola! On iki imam yolunda İmam Cafer kavlimiz! Kiblegahımız Muhammed, secdegahımız Ali! Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğine Hü diyelim! Hü!” (KK40)

3.2.1.2.6. Telmih

Telmih sanatı, metin içerisinde geçmişteki bir olaya, tanınmış bir şahsa, meşhur hikâyelere, efsanelere yer verilmesi esasına dayanan bir sanattır (Küleççi, 2016: 195). Telmih sanatından faydalanılması için metni kuran kişinin metnin ulaşacağı kimselerle kimi ortak noktalarının bulunması elzemdir. Bu noktalar, aynı inanç dairesinin paydaşı olmaktan aynı zaman diliminde yaşıyor olmaya varana dek son derece geniş bir

ortaklıklar kümesinin içerisinde yer alabilir. Burada önemli olan, telmih sanatından faydalanılarak anımsanan ve anımsatılan unsurun icracı (sanatkâr-anlatıcı) ve dinleyici-izleyici tarafından biliniyor olmasıdır. Tek başına icracının konudan haberdar olması, telmih sanatının yerine ulaşması noktasında yeterli değildir. İnancı şifreleme noktasında işlevsel olan Alevi-Bektaşî gülbanklarında telmih sanatına çok sık başvurulur. Kerbela hadisesi ve Kırklar Cemi, gülbank metinlerinde telmihen anımsatılan başlıca hadiselerdir.

“Allah Allah... Hayır niyetlerimiz kabul, muratlarımız hâsıl ola. İsteklerimizi, dilekelerimizi Hak, Muhammed, Ali vere. Cemimiz cem ola. Cemimiz Kırklar Cemi ola. Kırklar gelmiş göz nuru katmış ola. Kırkların, On İki İmamların, Ehlibeyt’in şefaati cümlemize hazır ve nazır ola...” (KK7)

“Bismişah, Allah Allah! Hak, Muhammed, Ali aşkına, erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, oruçlarımız kabul ve makbul ola! İmam Hüseyin’in ve Kerbela’da şehit olan şehid-i şühedanın yüzü suyu hürmetine, matemimiz, ibadetlerimiz Hak dergâhına yazıla! Hak kimseyi dârda bunda bırakmaya! Bizleri Ehlibeyt’in katarından, didarından ayırmaya! Rahmet Ehlibeyt’e, İmam Hüseyin aşkıyla gözyaşı dökene; lanet Yezid’e, yuh münkire! Allah, Muhammed, ya Ali! Hü!” (KK29)

3.2.1.3. Sözle İlgili Sanatlar

Gülbanklar, ibadet pratiklerinde kullanmaya yönelik oluşturulan metinlerin büyük çoğunluğu gibi sözlü anlatıma yaklaşan, ritmik sunum biçimleri üzerine inşa edilirler. Gülbank sunumları, düzenli bir tempo ve ritmik bir harmoni içerisinde gerçekleştirilir. Gülbankların kendi içerisindeki ahengi sağlayan unsurlar arasında, sözle ilgili sanatlar da yer alır. Alevi-Bektaşî gülbanklarında estetik boyutun oluşmasında payı olan sanatlar içerisinde, aliterasyon, asonans ve seci sanatlarını ilave etmemiz mümkündür.

3.2.1.3.1. Aliterasyon

Aliterasyon, şiirde art arda gelen mısralarda aynı ünsüz seslerin tekrarlanmasına dayalı bir söz sanatıdır (Kocakaplan, 2014: 20). Aliterasyon sanatı esasen nazım türlerine özgü bir sanat olarak değerlendirilir. Ancak gülbanklar, daha önce de işaret

ettiğimiz gibi, nazma yaklaşan yapılardır ve bu yapılarda, ses tekrarlarına dayalı ahenkli bir söyleyiş mevcuttur. Bu sebeple gülbanklarda aliterasyon sanatının varlığına temas etmemiz elzemdir. Aşağıdaki gülbank örneklerinde aliterasyon sanatının sağlayıcısı olan ünsüz sesler, altları çizilerek gösterilmiştir.

“Allah Allah Allah Muhammed Ali, emekler kabul muratlar hâsıl ola, hizmet sahiplerinin hizmetinden şefaât ola, gözcü Musa-yı Kazım’ın Muhammed Mehdi’nin âl-i himmeti üzerinize hazır kaim ola, gerçeğe Hü!” (KK30)

“Allahuekber, La ilahe illallah Allahuekber! Tekbir-i bıçak, ferman-ı celil, kurban-ı Halil, can-ı İsmail, kurban-ı Hızır, tığ-ı Cebraîl, bakış-ı Azrail, secde-i Mikail, sur-u İsrail... Niyet Hızır niyetine! La ilahe illallah Allahuekber! Allahuekber! Allahuekber! La ilahe illallahil billahil hamd! Kurban sahiplerinin lokmalarını, lokma katanların lokmalarını Cenab-ı Allah izzet-i dergâhında kabul ve makbul eylesin! Her tikesine bin sevap nasip eylesin. Kazaya kalkan, belaya bekçi eylesin! Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Velî’den olsun! Allah, Muhammed, ya Ali!” (KK14)

3.2.1.3.2. Asonans

Asonans, şiirde art arda gelen mısralarda ünlü seslerin tekrarlanması esasına dayanan bir söz sanatıdır. Genellikle aliterasyon sanatı ile bir arada görülen (Kocakaplan, 2014: 20) bu sanatın da aliterasyon gibi nazım yapılar bahsinde üzerinde durulur. Ancak gülbanklar içerisinde nazım yapıda kurgulananlar ve nazma yaklaşan örneklerde, vokal tekrarlarına dayalı ahenkli bir söyleyiş sağlandığı tespit edilmiştir. Bu sebeple gülbanklarda, bir söz sanatı olan asonansın varlığından söz edilmesi mümkündür. Aşağıdaki gülbank örneğinde, “a”, “e” ve “i” vokallerinin sık ve art arda kullanımına dayalı bir ahenk elde edilmiştir.

“Bismişah Allah Allah! Er Hak kabul eyleye! Hızır uğraya, biri bin ola! Kazasına kalkan, belasına bekçi ola! Arta eksilmeye! Taşa dökülmeye! Katkı verenlerin biri bin ola! Dil bizde, nefes pirdedir! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK14)

3.2.1.3.3. Seci

Seci, nesre ait bir ahenk unsuru olup nesir metinlerde kafiye yapılması ile oluşan sanatlı söyleyişin isimlendirilmesidir. Nesri nazma yaklaştıran bir sanat olan seci,

düzyazıda ahenkli bir söyleyiş yakalanmasını sağlar. Özellikle dua metinlerinde sıkça rastlanan seci (Kocakaplan, 2014: 122), şiirde kafiyenin temin ettiği ahengi nesre taşır (Külekçi, 2016: 285). Mensur bir yapıda cümle yahut cümlecik sonunda bulunan kelimelerin kafiye olacak şekilde düzenlenmesi olarak tarif edebileceğimiz seci sanatının “seci-i mutlak”, “seci-i mukayyed”, “seci-i mefrûk” gibi, seci’i meydana getiren sözcükler arasındaki beraberlik yönlerinin azlığı yahut çokluğu ile bu sözcüklerin bulunduğu yerlere göre alt türleri mevcuttur (Külekçi, 2016: 185).

“Bismişah Allah, Allah! Erenler sır verdi, secdeye geldi. Kalbine iman verdi, cesedine can verdi. Geldiğin Hak kapısı. Durduğun Mansur Dârı, gördüğün Hak didarı. Ağız talip, dil mürşit, dilli başlasın...” (KK10)

“Bismişah, Allah Allah... Semahlar saf ola, günahlar affola, dönülen semahlar Hak için ola, seyir için olmaya! Yardımcınız On İki İmam ola! İsteğinizi, dileğinizi, Hak, Muhammed, Ali vere! Semahınız Kırklar semahı ola! Semaha giden başlar Hz. Muhammed’in inayeti ile hidayete ere!” (KK14)

3.2.2. Gülbanklarda Formel Yapılar

Levy-Bruhl, kalıplaşmış sözlerin oluşturduğu formüllerin gücüne dikkat çekerek yalnızca belirli önermeler aracılığı ile arzulanan sonucun elde edileceğine duyulan inanca vurgu yapar ve bu sebeple de belirli ifadelerin sarf edildiğini kaydeder. Dualarda kullanılan bu sözcükler, nesnel bir gerçekliğe tekabül etmekte olup kendilerine özgü büyümlü bir güce sahiptir (Levy-Bruhl, 2016: 259). Gülbank örnekleri, kalıplaşmış belirli yapı ve formüller barındıran yapılardır. Tür özelinde dokunun kendine özgü olduğunu sağlayan bu kalıplaşma, icra bağlamı içerisinde icracının söyleyeceği gülbangi her defasında yeniden üretmesini de mümkün kılar.⁸⁰ Yazılı geleneğin gelişmediği yahut çok az geliştiği Alevi-Bektaşî inanç ve kültür çevrelerinde, sözlü geleneğin baskın olduğu tüm yapılarda olduğu gibi, hafızanın eksikliklerini gidermeye dönük tedbirler alınmıştır. Kalıplaşmış ifadeler, formüller, formüle yakın yapılar, icracının performans sürecini kolaylaştıran öğelerdir. Sözel dokuya bağlılık gösteren kalıplaşmış ifadelerin varlığı, sözlü kültürün temel karakter özellikleri arasında yer alır. Formel yapılar, icracı kişiye metni kurarken hareket noktası teşkil eden ve belleğini harekete geçiren, kalıplaşmış ifadelerdir.

⁸⁰ Halk bilgisi ürünlerinin çeşitlenme özelliği ile ilgili ortaya konan kavramlar ve kavramlar arası farklılıklar için bk. Öcal Oğuz, 2000: 1-5.

Literatür tarama, katımlı gözlem ve yönlendirilmiş mülakat yöntemleri ile elde ettiğimiz gülbank metinleri içerisinde sürekli tekrar eden, kalıplaşmış söz ve ifadelere rastlanmıştır. Bu söz ve sözcük grupları, gülbank metinlerinin geleneksel yapı içerisinde varlığını ve dolaşımını sürdürmesini sağladığı gibi; temel muhtevanın ve iletmek istenen mesajın çeşitlenmeler karşısında aslını koruyabilmesini mümkün kılmıştır. Gülbank metinlerinde yer alan kalıplaşmış ifadeler, gelişigüzel sarf edilen ve rastlantısallığa açık yapıda değildir. Bu ifadeler, Alevi-Bektaşî inanç dairesine ait geleneksel kodlar tarafından tayin edilmiştir. Bu noktada söz konusu ifadelerin gülbank metinlerinin taşınmasını, nakledilmesi, hatta yeniden üretilmesi aşamasında önemli işlevler üstlendiğini ifade etmemiz mümkündür.

Gülbank metinlerinde kalıplaşmış ifadelerin işlevleri arasında, metinlerin yaratımı ve icrası aşamasında icracıya sağladığı rahatlık da yer alır. İcracı, söz konusu ifadeleri kullanarak metnin geri kalanını kurma noktasında zaman kazandığı gibi, bu ifadeleri kullanması onun geleneksel yapıya uygun bir icra gerçekleştiriyor olduğu anlamına gelir ki bu da katılımcılarla olan iletişimini güçlendiren unsurlar arasında yer alır. Bilindiği gibi icracının, Alevi-Bektaşî inanç dairesi özelindeki isimlendirmesi ile dede yahut babanın aynı inanç dairesinin paydaşı olduğu diğer bireyler tarafından tayin edilen saygınlık derecesi, ocaklar arası hiyerarşik işleyişteki kaidelere bağlı olduğu gibi, icralardaki performansı ile de doğru orantılıdır. Buradan hareketle, geleneksel yapıya vukufiyeti, hitabet yeteneği gibi icracının performansını tayin eden dinamiklerin içini dolduran unsurlar arasında kalıp sözlerin uygun kullanımını da saymamız mümkün olacaktır.

Alevi-Bektaşî gülbanklarında rastlanan formel yapıları, “Başlangıç Formelleri” ve “Kapanış Formelleri” üst başlıkları altında değerlendirmemiz mümkündür.

3.2.2.1. Başlangıç Formelleri

Başlangıç formelleri, sözlü kültür yapıları bağlamında, metne başlarken, tür özelinde kalıplaşmış ifadelerden yardım alınması suretiyle iletişimin karakterini tayin eden yapılardır. Başlangıç formelleri vasıtasıyla, iletişimde olduğu kimselerle aynı kodlamalara sahip olan icracı, hangi türde eser vereceğini, aşına olunan kalıp yapıların zikredilmesi üzerinden bildirmiş olur. Gülbankların müstakil bir dua türü olmasının sağlayıcısı olan parametreler arasında, kendine özgü, kalıplaşmış kimi ifadeleri

barındırıyor olmaları da yer alır. Gülbankların kuruluşunda başvurulan temel başlangıç formelleri: “Bismişah Allah Allah!” ve “Allah Allah!” şeklindedir.

3.2.2.1.1. “Allah Allah!”

“Allah” sözcüğünün ikilemesi ile oluşan formel yapı⁸¹, Alevi-Bektaşî gülbanklarına başlarken kullanılan ifadeler arasında yer alır. Teolojik metinlerin etki gücünün artırılması noktasında, tekrar etmek, sık başvurulan yöntemler arasındadır. Özellikle, ibadetin merkezinde yer alan zikir, tekrara dayalı bir ritirdir. Bu noktada, Alevi-Bektaşî cem ritüellerinin tamamında Allah ünlemesi, ikileme şeklinde zikredilir.

Yapılan alan araştırmasında, “Allah Allah” ikilemesinin icracının tercihine göre kimi zaman bir kere, kimi zaman iki kere, kimi zaman da üçlenerek söylendiği tespit edilmiştir. “Allah Allah” ikilemesi, “Bismişah” ifadesinin aksine, tek başına “besmele” işlevi görebilen bir formel yapıdır. “Bismişah” terkibi ise mutlaka yanına “Allah Allah” ikilemesini alarak besmeleye ikame eder. Bu durumda, “Allah Allah!” formel yapısının Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel başlangıç formeli olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

“Allah Allah” ikilemesi, yalnızca icracı konumunda olan inanç önderi tarafından kullanılan bir formel yapı değildir. Alevi-Bektaşî ritüel evreninde “amin”, “kabul olsun” gibi ifadeler karşılık olarak da “Allah Allah” ikilemesi yahut “Allah eyvallah!” ifadesi kullanılır. Dolayısıyla ritüelde bulunanlar inanç önderi tarafından dua, gülbank okunduktan sonra, kabulünü dilemek, onaylamak, katılmak anlamında “Allah Allah!” şeklinde cevap verirler.

3.2.2.1.2. “Bismişah Allah Allah!”

Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel başlangıç formeli, “Bismişah, Allah Allah!” şeklindedir. Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinde yalnızca inanç önderleri tarafından verilebilen gülbankların en yaygın kullanılan giriş formeli: “Bismişah, Allah Allah’tır.” Bu yapıdan ayrılarak “Allah Allah!” ifadesinin tek başına kullanılarak “besmele”

⁸¹ “Bismişah Allah Allah”tan “Allah Allah”a geçişte Sünni inanç zümresinden alınan tenkitlerin etkisi olabilir. Sünnilerin “Bunlar duaya Allah’ın adı yerine Hz. Ali’nin adıyla başlıyorlar.” ithamı, geleneksel yapıdaki Bismişah’ın düşerek gülbank girişlerinin yalnızca Allah Allah şeklinde kullanır hale gelmesine sebep olmuş olabileceği ifade edilebilir (Ersal-Ersöz, 2013: 56).

yerine geçmesi mümkünken, “Bismişah” ifadesinin müstakil biçimde kullanılmadığı görülmüştür.

Dualara besmele yerine “bismişah” sözcüğü ile başlanması ve “şah” ile kast edilenin ne olduğu sorusu, Alevi-Bektaşî teolojisine dair yürütülen tartışmalar arasında yer alır. Araştırmacıların bu konuda ileri sürdükleri görüşler birbirinden farklıdır. Bu noktada ileri sürülen görüşleri, 1. “Şah” ile Hz. Ali’nin kast edildiğini ifade edenler; 2. “Şah” teriminin “Allah” yerine kullanıldığı görüşünü savunanlar; 3. “Şah” ile işaret edilenin Şah İsmail olduğunu iddia edenler⁸² 4. Her üç görüşün de haklılık payı olduğu fikrini savunanlar, şeklinde dört temel başlık altında ele almamız mümkündür.

“Şah” ile Hz. Ali’nin kast edildiğini ifade edenlerin temel savı, “şah” sözcüğünün Alevi-Bektaşî teolojisinde Hz. Ali’yi karşıladığı yönündedir. Hz. Ali’nin söz konusu inanç dairesindeki unvanları arasında “Şah-ı Merdan”⁸³ ve “Şah-ı Vilâyet”⁸⁴ de yer almaktadır. Bu noktada Abdülbâki Gölpınarlı ile Pertev Naili Boratav, Alevi-Bektaşîlerin, terkip şeklindeki bu unvanları kısaltarak Ali’ye yalnızca “Şah” dediklerini, “terceman” şeklinde anılan ve muayyen bir iş yapılırken okunan manzum dualara da besmele yerine “bism-i Şah” denilerek başlandığını ifade ederler (2017: 408). Bu doğrultuda, Alevi-Bektaşî besmelesinin “Şahın adıyla” yani “Ali’nin adıyla” biçiminde olduğu ifade edilir.

Gölpınarlı, “şah” sözcüğünün, “hükümdâr” anlamına gelen Farsça bir sözcük olduğunu belirterek, Türkçede bu sözcük yerine “padişah” sözcüğünün kullanıldığını ve “şah” sözcüğü ile yiğitliği, savaşlardaki başarıları dolayısıyla Hz. Ali’nin kast edildiğini ifade eder. Hz. Ali için, erlerin başı anlamında “Şah-ı Merdan”, Hz. Muhammed’in yerine halife tayin edildiğine ve Tanrı’nın velisi olduğuna inanılması dolayısıyla da “vilayet padişahı” anlamında “Şah-ı Vilâyet” unvanları kullanılır (Gölpınarlı, 2017: 286).

⁸² Bu görüş doğrultusunda anonim nitelikte olan gülbankların büyük çoğunluğu Şah İsmail döneminde tanzim edilmiştir ve bu sebeple Bismişah şeklinde başlamaktadır (Çınar, 2012: 724).

⁸³ Şah-ı Merdan, “yiğitlerin, mertlerin şahı” anlamına gelen bir terkiptir.

⁸⁴ “Vilâyet” sözcüğü, kulluk, efendilik, dostluk, yardım, yakınlık, âmir ve hâkimlik gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Tasavvuf düşüncesine göre, nübüvvet, yani peygamberliğin içyüzü “vilâyet”tir. Peygamberin Hak’tan haber aldığını ümmetine bildirmesi, elçi konumunda olması, nübüvvet tekabül eder. “Vilâyet” ise doğrudan, Hak ile olan ilişki, diyalogdur. Bu açıdan, tasavvuf düşüncesinde, vilâyeti nübüvvetten üstün olduğuna ve Hz. Muhammed’in vilâyetine Hz. Ali’nin mazhar olduğuna inanılır. Bundan ötürü de Hz. Ali’nin unvanları arasında, “vilâyet şahı” yani “velilik padişahı” anlamına gelen, “Şah-ı Vilâyet” de yer alır (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 407).

Alan araştırmasında yönlendirilmiş mülakat yöntemi ile görüştüğümüz Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin bu husustaki beyanlarını şu şekilde örneklendirmemiz mümkündür:

“Bismişah, diye başlanır dualara... Benim bu konudaki yorumum kitabî bilgi kaynaklı değil; ama içerisinde büyüdüğüm çevreden edindiğim sezgisel bir bilgi var. Şöyle ifade edebilirim: Burada bahsedilen Şah, aslında Allah’ın kendisidir. Paşa olmayan oğlumuzu nasıl ki paşa olsun, paşa kadar güçlü olsun anlamında “paşam” diye seviyorsak, burada da Hz. Ali’ye Şah diyerek, Allah’ın arslanı, onun yakını olarak görmekle ilişkilidir. Tıpkı onun gibi, onun söylediklerini yansıtan anlamında kullanıldığını ifade etmek doğrudur.” (KK1)

“Bism-i Şah, Allah’ın adıyla demektir. Bismillahirrahmanirrahim ise, “esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla” anlamını taşır. İkisinin de kullanım yerleri farklıdır. Her duaya “Bism-i Şah” diye de başlanmaz. Bismillahirrahmanirrahim ile kurban kesilmez mesela. “Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla,” diye kurban duasına başlarsan, o kurbanı kesmemen gerekir. Tekbir duası Bism-i Şah diye başlamalıdır. Allah’ın esirgeyeciliğini ve bağışlayıcılığını anarak kurban kanı akıtamazsın. Ya sadece Bismillah diyeceksin ya da Bism-i Şah diyeceksin. Allah’ın bağışlayıcılığını anacaksan, o kurbanı bağışlaman gerekir. Yoksa hayırlı bir iş yapmamış olursun.” (KK7)

“Şah”, tasavvuf geleneğinde yalnızca Alevi-Bektaşîlikte değil, farklı şubelerde de Tanrı’yı karşılamak üzere kullanılan bir sözcük olup bu sözcükten sonra “Allah Allah” şeklinde devam edilmesi, “Bismişah” kalıbındaki “şah” ile Tanrı’ya işaret edildiğinin kanıtı niteliğindedir (Üçer-Sarı, 2020: 372). Bizim de değerlendirmemiz, “şah” sözcüğü ile Alevi-Bektaşî inanç evreni bağlamında önem atfedilen iki figürün telmihen anımsatılmasıyla birlikte “şah” sıfatıyla doğrudan Tanrı’nın kast edildiği yönündedir. “Bismişah” ile başlayan formel yapı, “Allah Allah!” ifadesi ile sürdürülmekte ve bu yolla inanç hiyerarşisinde Tanrı’nın üstünlüğünün altı çizilmektedir. “Bismişah” sözcüğünün tek başına “Besmele” ye ikame olarak kullanılmadığına yukarıda işaret etmiştik. Bu noktada önemli olan, “şah” ile kast edilenin kim olduğundan ziyade, ifadenin ne ile tamamlanıyor olduğudur. “Bismişah” ifadesi mutlaka “Allah Allah” ikilemesi ile sürdürülür ve ancak bu yapı içerisinde kullanıldığında besmele işlevi üstlenir.

3.2.2.2. Sonuç Formelleri

Alevi-Bektaşî gülbanklarında, metnin sona erdiğini haber veren, bir sonraki ritüelîk aşamaya geçişi sağlayan kalıp ifadeleri “sonuç” ya da “kapanış” formelleri bağlamında değerlendirmemiz mümkündür. Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile oluşturduğumuz gülbank havuzunda hemen her sistemli gülbank örneğinde kullanıldığını tespit ettiğimiz formel yapılar mevcuttur. Bunların başında, kullanım sıklıkları göz önünde bulundurulduğunda, “Gerçeğe Hü!”, “Mümine ya Ali!” ve “Allah, eyvallah!” ifadeleri gelir.

3.2.2.2.1. “Gerçeğe Hü!”

Alevi-Bektaşî gülbanklarının sonuç kısmında en sık kullanılan formel yapı: “Gerçeğe Hü!” ifadesidir. Bu ifadenin çeşitlenmeleri de mevcuttur. Bunlar: “Hü erenlerin demine!”, “Erenlerin demine devranına Hü!”, “Gerçek erenlerin demine Hü!”, “Hü diyelim erenlerin demine!”, “Hazır ve gaib gerçeklere Hü!”, “Allah eyvallah, Hü dost!”... şeklinde örneklendirilebilir. “Gerçeğe Hü!” üst başlığı altında ele aldığımız kapanış formellerini, barındırdıkları ifade farklılıklarını da gözeterik semantik açıdan ele alacağız.

Kapanış formeli olarak kullanılan “gerçeğe Hü!” ifadesinin çeşitlenmiş örneklerinde de aynı kalan, “gerçek” kavramı ve “Hü” sözcükleridir. Buradan hareketle, söz konusu ifadenin anlamını idrak etmek, gülbank metinlerinin çözümlenmesi bahsinde gereklilik arz etmektedir. “Gerçeğe Hü!” ifadesinin semantik alanına odaklanılması noktasında öncelikle, Alevi-Bektaşî terminolojisinde “gerçek” ile kast edilenin ne olduğu üzerinde durulmalıdır. “Gerçekler” yahut “gerçek erenler”, Alevi-Bektaşî inanç bağlamı özelinde karşılığı olan bir terim olma özelliği gösterir. Yalnızca gülbanklarda değil; bütün Alevi-Bektaşî literatüründe yer verilen “gerçekler”i, “Hakk’a ermiş olanlar; Hak erenleri, evliyalar; kalbindeki niyet, dilindeki söz ve yaptığı iş aynı olan kişi; Hak eri; başka bir ifade ile içi dışına özü sözüne uyan; anlamsız iddialara kalkışmayan, Hak ile hak olan erlere gerçek eren.” (Gökbel, 2019: 313); “hakikî veliler, hakikate erenler.” (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 377) şeklinde tanımlamamız mümkündür.

Arapça’da “O” anlamına gelen “Hû/Hu” sözcüğü, mutasavvıflar tarafından “İsm-i A’zam” olarak kabul edilir. “Hu” ile kast edilen Tanrı’nın kendisidir

(Gölpınarlı-Boratav, 2017: 381). Buyruk'ta Hû/Hu sözcüğüne ilişkin, Tanrı'nın bin bir adı olduğu, bu adların açık adlar olduğu fakat Tanrı'nın gizli bir adının da olduğu bilgisine yer verilerek, bu gizli adın, "O" anlamındaki üçüncü kişi sözcüğü olan "Hu" olduğu ifade edilir. Buyruk'ta verilen bilgiye göre, "gizemli varlık, "O" anlamındaki üçüncü kişi sözcüğüdür ve "Hu" simgesi ile gösterilir. Tanrı görünmezlikten çıkıp görünürlüğe çıkıncaya değin "Hu", yani "O" kalacaktır. Bu simge, "kalıcı olan yalnızca "O"dur anlamına gelir (Bozkurt, 2015: 67). Bunun yanında "hû" ve "yâhu" sözcükleri, bir işin bitimini, tamamlanmasını da ifade eden sözcüklerdir. Gülbankların da "Hu" sözcüğüyle sonlandırılması ile dervişler, gülbank esnasındaki gönül birliğinden, "mahv âlemi"nden "sahv âlemi"ne dönerler; Hak'tan Hakk'a, Hakk'ın butûnundan zuhuruna rücû etmiş olurlar (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 379). Bu noktada Buyruk'ta da, selam etmenin ve bir selam ifadesi olan Hu'nun Tanrı'nın büyük adlarından biri olduğu, bu şekilde verilen selamın Tanrı'nın selamı olduğu kaydedilir (2018: 134). Hz. Ali'nin de çoğunlukla "...Hû illa Hû" şeklinde dualar ettiği, bu şekilde dua etme sebebini ise Hû'nun ism-i azam oluşuyla açıkladığı rivayet edilir (Tatçı-Kurnaz, 2016: 7).

Bedri Noyan, "Hü" sözcüğünü Kırklar Cemi ile ilişkilendirir ve ilk olarak orada kullanıldığını belirtir. Noyan'ın ifadesine göre Miraç dönüşü Kırklar Meclisini ziyaret eden Hz. Muhammed, önüne Selman tarafından konulan üzüm tanesini ezerek şerbet haline getirir. Kırklardan birinin dudağına değen bu şerbetle hepsi mest olarak semaha kalkar. Vecd halinde iken zikrettikleri sözcükler arasında "Hü" de yer alır ve böylelikle bu sözcük ilk kez Kırklar tarafından kullanılmış olur (1995: 67).

Alevi-Bektaşî gülbanklarının "Gerçeğe Hü!" ifadesi ile sonlanmasıyla, "gerçek olanın Hak katında makbul olacağı, onun, niyaza layık olduğu bildirilir." Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreninde, Tanrı'nın her yerde hazır-nazır olduğunun ikrârı anlamında "Hü", yemek yendikten, mukabele bittikten, cem sona erdikten sonra da sarf edilen bir sözcüktür. Örneğin, yemeğin tamamlanması ile sofraya gülbangi verilir ve bu gülbank da diğerleri gibi "Hü" sözcüğüyle sonlandırılır. Bu gülbanktan sonra, sofradaki herkesin bir lokma ekmek alması yahut parmağını tuza banarak sofraya niyaz edip kalkması gerekir; gülbank verildikten sonra tek bir lokmanın alınması erkândandır. Bu ritüel gerekliliğin yerine getirilmediği durumlardan yola çıkarak kurulan bir atasözü mevcuttur⁸⁵. "Gerçeğe Hu demişler, bir fırın ekmek yemişler." atasözü, sofraya gülbangi

⁸⁵ Türkçede Hü kavramı etrafında oluşmuş, "Hâyy'dan gelen Hû'ya gider." şeklinde bir deyim mevcuttur. Günümüzde hakiki anlamının dışına çıkarak "haksız kazancın ya da emek verilmeden yapılan bir işin sonucunda" kullanılan bu deyim asıl anlamı, tasavvufta Hû sözcüğüne yüklenen anlamın da altını çizer

verildikten sonra tek bir lokma alıp niyaz etmek yerine yeniden yemeğe başlanmış gibi davranan kimseler hakkında söylenir (Gölpınarlı, 2017: 154).

“Gerçeğe Hü!” ifadesinin gülbankların sonunda kullanılması ile dua tamamlanarak Tanrı’nın varlığı, birliği, esirgeyici ve bağışlayıcılığı ile yüceliği anılmış ve böylelikle niyaz edilmiş olur (Gökbel, 2019: 313). “Gerçek” sözcüğü ile yol ve erkâna yani On İki İmamlardan kaldığına inanılan, cem ritüeli ve ibadet pratiklerini de içine alan gerçek İslam anlayışına, “Hü” ile de hak ve gerçek olan tek Tanrı’ya işaret edilir. Dolayısıyla, “gerçeğe Hü!” kalıp sözünde Allah’ın hak olan yoluna, Ehlibeyt yoluna ihtiram ile biat vardır.” (Ersal-Ersöz, 2013: 67)

“Gerçeğe Hü!” ifadesi ve varyantları ile Hakk’a ulaşmış, “ermiş” kimselere, Alevi-Bektaşî erenlerine ve Hakk’a selam vermek amaçlanır. Böylelikle gülbanklar aracılığıyla bildirilen dilek ve niyetlerin kabul görmesi, gerçekleşmesi noktasında, Alevi-Bektaşî erenleri ile Tanrı’ya aynı anda yakarılmış, bilinen bütün kutsal güç kaynakları ile aynı anda temasa geçilmiş olur. Bununla birlikte, sözcüklerin ilk anlamlarıyla düşünüldüğünde, hakikatin bilgisinin, gerçeğin selamlanması suretiyle gülbangın sona erdirildiğini ifade etmemiz de mümkündür.

Alan araştırmasında yönlendirilmiş mülakat yöntemi ile görüştüğümüz Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin, söz konusu kapanış formeline ilişkin beyanları, şu şekilde örneklendirilebilir:

“Hü, Allah’ın isimlerinden bir tanesidir. Nefes alıp verme şeklidir. Nefes ile Allah’ı çağırmak, ona selam etmek demektir.” (KK13)

“Allah’ın iki tane gizli ismi vardır. Bunlardan bir tanesi Ba, bir diğeri Hü’dur. Cemde gürültü olduğunda “sessiz olunsun!” diye bağırırız. “Gerçeğe Hü!” diye bağırırız. Canlar anlar, sessiz olurlar. “Gerçek” de Allah’ın adıdır. “Gerçek” ve “Hü” bir araya geldiklerinde Allah’ın isimlerini anarak ona seslenmiş oluruz.” (KK3)

“Gülbangı sonlandırırken “gerçeğe Hü” diyebilmek, ancak dedenin yapabileceği bir şeydir. İstedığın kadar dua oku, “gerçeğe Hü!” demeyince dua gerçekleşmez, ulaşmaz. Bunu söylemek de ancak seyyid soyundan gelen dedenin yapabileceği bir şeydir. Bunu söylemeyince dua tamam olmaz.” (KK7)

Söz konusu kapanış formelinin çeşitlenmelerinin mevcut olduğuna konuya başlarken işaret etmiştik. “Hü, erenlerin demine!”, “Erenlerin demine devranına Hü!”,

niteliktedir. Deyim, tasavvufi derinliği olan bir deyimdir ve her varoluşun kaynağı durumundaki tek ve mutlak olan Tanrı’nın sıfatlarını içerir. Başlangıç Hayy’dan yani Tanrı’dan, mutlak son ise Hü’dan, yine Tanrı’yadır (Doğan-Çelik, 2017: 208).

“Gerçek erenlerin demine Hü!”, “Hü diyelim erenlerin demine!”, ifadeleri, ele aldığımız formel yapının çeşitlenmeleri arasında yer alır. İfadelerde yer alan “dem” sözcüğüne, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreninde çok sayıda anlam yüklenmiştir. Dem, kan, nefes ve zaman anlamlarında kullanılan bir sözcüktür.⁸⁶ Üzerinde durduğumuz Alevi-Bektaşî gülbanklarının giriş formellerinde ise dem, daha ziyade “ân”, “zaman” anlamında kullanılmaktadır. Tasavvufî görüşe göre, “Tanrı her ân, zâtı bakımından her şeyden mutlak, fakat yine her ân, “Hakikat-ı Muhammediyye” de denen zâtı iktizası bakımından, kendisine âlimdir; diğer bir tabirle zuhura meyli vardır. Bu bilgisinde her ân bütün varlığın hakikati, bütün varlık suretlerinin hakikatleri sabittir. Bu sübut da her ân kâinatı izhar edip durmaktadır. Şu hâlde Âlem, her an Tanrıdan zahir olmakta ve yine Tanrı’ya rücu etmektedir ve bir ân önceki âlem, bir ân sonrakinin tamamıyla ayrıdır. Bu daimî zuhur, bir derenin akışına benzer. Şu hâlde ne mazi vardır, ne müstakbel. Ne Âdem devri vardır, ne Muhammed devri. İşte bu “ân-ı vâhid” de denen zuhuru, Gerçek Erenler, Gerçekler ve bilhassa onların içinde tek bir kişi, yâni vaktin Kutbu bilir. Zaten bu feyz, onun vasıtasıyla olur.” (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 378) O halde, “gerçeklerin demine Hü!” ifadesinin Hu sözcüğü ile de Tanrı’nın kast edildiği bilgisinden hareketle, gerçeklerin, erenlerin, Hak ile hemhâl olanların yaşadığı zaman, Tanrı’nın zamanıdır; gerçekler, her daim Hak ile birlikte anlamında kullanıldığını ifade etmemiz mümkündür.

3.2.2.2.2. “Mümine ya Ali!”

“Mümine ya Ali!” ifadesi, Alevi-Bektaşî gülbanklarının kapanış formelleri arasında yer alır. Genellikle, “gerçeğe Hü!” ifadesinden sonra zikredilen bu ifade, gülbankları nihayete erdirir. “Mümine ya Ali!”, nida sanatından yararlanılarak kurulmuş formel bir yapı olma özelliği gösterir. Mümin, Arapça “iman eden”, “inanmış kişi” anlamına gelen bir sözcüktür. Alevi-Bektaşî gülbankları içerisinde “mümin” sözcüğü, sonuç formelinin dışında genellikle “mümin-müslim” şeklinde kullanılır. Alevi-Bektaşî teolojisi için ontolojik bir önem arz eden Hz. Ali’ye seslenilerek kurulan bu ifadenin yardım ve inayet talebi olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Yardım istenen kişi, Hz.

⁸⁶ Dem sözcüğü, Alevi-Bektaşî ritüel evreninde, rakı, şarap gibi bade, dolu olarak alınan içkileri karşılamak üzere de kullanılan bir sözcüktür (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 378). Buyruk’ta yer aldığı şekliyle, “dolu, cemde içilen ilahi esriklik demidir. Kırklar ceminde bir üzüm tanesinin ezilip dağıtılması esasına dayanır.” (Bozkurt, 2015: 135).

Ali'dir. Gülbank tamamlanırken kullanılan bu ifade ile Hz. Ali'nin inananın, iman etmiş olanın yanında olması, ona yardımcı olması dlenir.

“Bismişah, Allah Allah! Hane-i devlet gani nimet, Hak vere bin bereket. Lokmalar zâd ola. Münkirler mat ola. Çok ola, bol ola. Hak kabul eyleye. Bir lokması bin gaza sava. Taşın dökülmesin artsın eksilmesin. Pişirip kotarıp meydana getireni, Hak, Muhammed, Ali saklaya bekleye. Dünyada iman, ahirette Kur'an ola. Dilde dileklerini gönülde muratlarını vere. Binaları aydın ocakları kadim ola. Hak, Muhammed, Ali kaza bela dert vermeye. Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Üçlerin, Beşlerin, Kırkların, Yedilerin, himmetinden, kerametinden ayırmaya. Münkir münafık şerrinden koruya. Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den. Nur-u nebi, kerem-i Ali pirimiz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, mümine ya Ali” (KK10)

Alan araştırmasında “Mümine ya Ali!” formel yapısının “Mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” şeklindeki kullanımıyla da karşılaşılmıştır:

“Bismişah Allah Allah! Eli elde, yüzü yerde, Hak, Muhammed, Ali yolunda, yaptığınız hizmetlerden şefaât bulasınız. Selman-ı Pir-i Pâk'ın keşf ü kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerinizde hazır ve nazır ola! Hizmetiniz Hak hizmeti ola! Hizmetinizden şefaât bulasınız! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK15)

3.2.2.2.3. “Allah, eyvallah!”

“Eyvallah”, Alevi-Bektaşi inanç sistemi bağlamında çok sayıda anlam ve işlev yüklenen bir sözcüktür. İki ayrı kelimenin birleşmesinden oluşan birleşik bir ifade olan “Eyvallah”, “evet” anlamına gelen “ey, iy” sözcüğü ile “vallahi” sözcüğünün bir araya getirilmesiyle kurulmuştur ve yemin ifadesi olarak kullanılır (Gökbel, 2019: 68). “İyi vallahi” sözünün bozulmuş şekli olan bu sözcük, yapılan işi onaylama, benimseme anlamında söylenilir (Eyüboğlu, 2010: 336). Yalnızca Alevi-Bektaşi inanç sisteminde değil, farklı tasavvuf şubelerinin ritüelik metinlerinde de kullanılan “eyvallah”, onaylama, yemin etme, Tanrı'yı referans gösterme ifadesi olarak kullanılır.

Alevi-Bektaşi edebiyatında da sık kullanılan sözcükler arasında yer alan “Eyvallah” sözcüğü “Allah, eyvallah!” yapısı içerisinde kullanıldığında, Yaratıcı'ya yemin ve teslimiyet içeren bir ifade kurulmuş olur. Gülbank metinlerinde bitiriş formeli olarak kullanılan bu ifade, duanın Tanrı'ya sığınarak, Tanrı'dan geleni ve gelecek olanı

kabullenerek sonlandırılmasını sağlar. “Allah, eyvallah!” ifadesi, yalnızca gülbankların değil, tercümanların da bitiriş formelleri arasında yer alan bir ifadedir.

“Bismişah Allah Allah, lokmalar dualar kabul ola. Şah zuhur ola. Yiyene helal, yedirene delil ola. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa Allah’tan ola. Erenler kerem eyleye. Hak dergâhında kabul ola. Allah, eyvallah, Hü!” (KK40)

3.2.2.3. Formel Sayılar

Sayılar, bir gelenek bağlamında oluşan inançların taşıyıcısı ve aktarıcısı niteliğindedir. Sayılar soyuttur ve tek başına kutsallık taşıyan, anlam ifade eden bir sayı yoktur; sayıların kutsallığı, yansıttıkları varlık türü ile ilgilidir. Herhangi bir sayı anıldığında, o sayının neye karşılık geldiği, neyi düşündürdüğü de göz önüne getirilir ve böylelikle o sayıyla ilgili bir inanç kurumu ortaya çıkar (Eyüboğlu, 2010: 266). Yazıyla teması zayıf olan birincil sözlü kültürlerde sayılar, ritüellerde, dualarda, dinî ve kültürel terminolojide, öğrenmeyi ve aktarmayı kolaylaştırıcı bir işleve sahiptir (Coşar, 2011: 116). Formel sayılar, ortak kodlamalarla anlamlı hale getirilmiş sayılara işaret eder. Kültürel ve inançsal bağlamda karşılığı olan sayılar, etraflarında oluşan anlam alanı ile birlikte değerlendirilmelidir. Alevi-Bektaşî inanç sistemi, bâtnî arka planı dolayısıyla, formel sayılara yoğun biçimde başvurulmuş bir yapı arz eder. Ancak biz çalışmamızın sınırlıkları dolayısıyla gülbanklarda en sık rastlanılan formel sayılar hakkında bilgilendirme yapmayı yeterli görmekteyiz. Alevi-Bektaşî gülbanklarında yoğun biçimde kullanılan formel sayıları: “üç”, “beş”, “yedî” ve “kırk” olarak sıralayabiliriz.

3.2.2.3.1. Üç

Ernst Cassirer, üç sayısının bütün insanlığın manevî dünyasında önemli bir yere tekabül ettiğine işaret ederek, üç sayısının kutsallığını göklerin, yerlerin ve suların, eski çağlarda üç ayrı varlık olarak değerlendirilmesinden ileri geldiğini ifade eder. Bu bağlamda, çok tanrıcılığın üç biçimli tanrılarından, tek tanrıcılığın üç görünümlü tek tanrılarına dek tanrılık alanının tamamı üçlemelerle doludur (Bayat, 2000: 11). Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi* başlıklı çalışmasında, insanın özsel olarak üç kutuplu olduğunu ve buna karşılık gelen üçlemelerde kendini rahat hissettiğini ifade eder. Schimmel’in ifadesi ile “üç şey iyi şeydir ve bu nedenle kendi etkin, orta ve pasif

ilkelerimizin onlarda gerçekleştiğini ve doğrulandığını gördüğümüzde rahat ederiz.” (2000: 69-70) Schimmel’in de dikkat çektiği üzere, “üç” sayısı, teolojik yapılar bağlamında üzerinde durulması gereken formel sayıların başında gelir. Örneğin, Türk düşüncesinde evren tasarımının üç boyutlu olması⁸⁷ rastlantısal olmadığı gibi, teolojik bir tasarım teşkil ediyor olması dolayısıyla inanç sistemleri bağlamında “üç” sayısının yeri ve önemi noktasında verilebilecek örnekler arasındadır.⁸⁸

Felsefe ve psikolojide, “zaman”, “mekân” ve bunları birbirine bağlayan “nedensellik” olarak bağı üzerinden “üç” sayısı, sınıflandırma sayısı olarak hizmet eder (Saydam, 1997: 228). İçerisinde yaşadığımız dünyanın üç boyutlu olması dolayısıyla bütün deneyimlerimiz uzam ve zaman koordinatları içinde yer alır. Hayatın tamamı, “başlangıç”, “orta” ve “son” olmak üzere üçlü bir sistem üzerine kuruludur. Bir bütün olarak yaşam, tez, antitez ve sentez üçlüsü üzerinden anlamlandırılabilir. Bunlara ek olarak doğada üç temel renk mevcuttur: Kırmızı, sarı ve mavi (Schimmel, 2000: 71). Evrende üç sayısının yeri üzerine örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu bilgiler ışığında, üç sayısının teolojik gösterge değeri, insanın algı ve tasarımlarının evrenin işleyiş yasalarından ayrı tutulmayacağına kanıtı niteliğinde değerlendirilebilir.

“Üç”, Alevi-Bektaşî inanç evreninin sözlü yaratım kümesinin tamamına yakınında yer verilen formel sayıların başında yer alır. Alevi-Bektaşî inancında, grubun kendisine ait özgün ifade ile belirtecek olursak, “Üçler” ile “Hak”, “Muhammed” ve “Ali”⁸⁹ kast edilir. Gülbanklarda da kimi zaman “Üçler” denilerek, kimi zamansa doğrudan üç varlığın inanç hiyerarşisine uygun bir biçimde isimleri zikredilerek “üç” sayısının kutsallığına vurgu yapılır. Cem ritüellerinde birçok pratik “Allah-Muhammed-Ali” isimlerinin zikredilmesiyle gerçekleştirilir. Bir formel sayı olarak Alevi-Bektaşî ibadet metinlerinde yer alan “üç”, uğur ve kutsallığına inanılması dolayısıyla ibadet pratiklerindeki ritik aşamaların üç kez tekrarlanmasında da karşımıza çıkar. Örneğin,

⁸⁷ Türk düşüncesinde üç boyutlu evren tasarımı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Arslan, 2005: 65-74.

⁸⁸ Türk halk anlatılarında da üç sayısının önemli bir yeri vardır. Eski dönemlerden bu yana kutsal ve uğurlu kabul edilen “üç”, gerek dinî hayatta, gerekse günlük yaşamda gerçekleştirilen çeşitli pratiklerde karşımıza çıkar. Bu bahiste, Anadolu’nun pek çok köşesinde yatır ve ziyaretlerin çevresinin üç kez dönmek, üç defa okuyup üfleme, tahtaya üç kez vurmak, hastalıklardan korunmak için ocağa üç kez gitmek gibi örnekler verilebilir (Çıblak Coşkun, 2010b: 74). Eski Türklerde ölü gömme pratikleri dahi “üç” aşamalıdır (Roux, 2011: 106). Bunların yanında, “üç” sayısı, Türk halk anlatılarında da motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman bildirmek için kullanılan “üç gün üç gece”; kahramanın önüne çıkan “üç engel”; çocuk sayısını belirtmek için kullanılan “üç kardeş”; gökten düşen “üç elma”, halk anlatılarında üç sayısının kullanımına verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Bununla birlikte, âşık şîiri geleneğinde de, âşık adayının rüyasında “pir elinden üç bade içilmesi” motifinde de üç sayısı karşımıza çıkar.

⁸⁹ Alevi-Bektaşî inancında “Hak, Muhammed, Ali” üzerinden inşa edilen birlik tasarımı modelinden daha önce söz etmiştik. Tekrara düşmemek için bu aşamada, üç sayısı ile ilgili bilgiler eklemeyi yeterli görüyoruz.

talipler, cem olunacağı zaman, “eşiğe, delile ve dedeye olmak” üzere, üç defa niyaz ederek geçip yerlerini alırlar.⁹⁰

Üç sayısı, Alevi-Bektaşî ritüellerinin içeriklerinde de karşımıza çıkar. Üçleme esasına dayalı ritlerin başında dem hizmeti gelir. Allah, Muhammed ve Ali üçlemesini temsilen demin en az üç kez içilmesi gerektiğine inanılır. Isparta, Bursa Kurşunlu, Antalya Elmalı, Bulgaristan Deli Orman ve Güney Bulgaristan, Yunanistan Dimetoka, Kızıldeli Ocaklıları, Babagan Bektaşîlerinde cem başlayıp tövbe, tarikat namazı ve delil uyarıldıktan sonra meydana gelen dem, dede tarafından dualanır. Ardından saki, dualanan demi herkesin üç defa almasını gözeterek, hiyerarşik sıraya uygun biçimde dağıtır. Meydanda dem üçleninceye kadar kimse konuşmaz. Demin üçlenmesinin ardından dede dua ederek lokmaya destur verir. Cem ritüellerinde dem, en az üç âşıklık hizmetine paralel şekilde dağıtılır (Ersal, 2015: 168-175).

Üç sayısı, Alevi-Bektaşîliğin temelinde yer alan ahlak anlayışında da karşımıza çıkar. Temel ahlakî kaide, eline, diline ve beline sahip olmak şeklindedir. Bu üç sözcüğün baş harfleri yan yana geldiğinde “edeb” sözcüğü oluşur (Birdoğan, 2019: 341) ve bu sözcük, söz konusu inanç sisteminin ahlak anlayışını formüle eder niteliktedir.

3.2.2.3.2. Beş

Alevi-Bektaşî inanç dairesi bağlamında anlamı ve karşılığı olan bir diğer formel sayı “beş” sayısıdır. “Beş” sayısı, “pençe-i âl-i abâ” diye de anılan Ehlibeyt’e işaret eder. Ehlibeyt’i oluşturan beş isim vardır. Bunlar: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma ve Hz. Ali ile Hz. Fatma’nın evlatları, Hz. Muhammed’in torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’dir. Alevi-Bektaşî gülbanklarında bu isimlere tek tek yer verilebildiği gibi, Ehlibeyt yahut “beşler” ifadeleri kullanılarak da bu isimlerin toplamı kast edilebilir.

Alevi-Bektaşî teolojisinde “beş” sayısına yüklenen anlam, bir elin beş parmağa sahip olması ile açıklanır. Bunun yanında “beş” sayısı ile açıklanan, anlatılan beş ayrı evrenin de varlığından söz edilir (Eyüboğlu, 2010: 269). “Beş” sayısı, “yaşam ve sevgi sayısı” olarak ifade edilmiştir. İnsan yaşamıyla ve beş duyuyla bağlantılı olduğuna işaret edilen “beş”, pek çok kültürde önemli ve merkezi bir rol oynar. Beş parmaklı el, “Yâ Ali!” yakarışıyla “panjtan”ı, yani Ehlibeyt’i temsil eder. Beş parmaklı insan eli,

⁹⁰ Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinde “üç” sayısının yerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Çıblak Coşkun, 2010b: 73-92.

nazarlık olarak İslam dünyasında çok yaygındır. Bu el temelde, Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatma'nın elini sembolize ettiği gibi⁹¹, aynı zamanda Ehlibeyt olarak ifade edilen, Hz. Muhammed ve ailesini simgeler. İslam dünyasında “beş” sayısı, İslam'ın beş şartı, beş peygamber, beş ek gün, beş gezegen, beş geometrik figürde de karşımıza çıkar (Schimell, 2000: 118-135).

Alevi-Bektaşî teolojisinde beş sayısı, ritüel evreninde de aşamalandırma amaçlı kullanılan sayılar arasındadır. Cem ritüellerinde, daha önce üçlendiğine işaret ettiğimiz demin beşlendiği de olur. Demin beş kez alındığı cemler, “beşlenmiş” kabul edilir (Ersal, 2016c: 135-136). Alevi-Bektaşî ritüellerinde beş sayısı, niyaz edilirken de karşımıza çıkar. Seccade hizmetinden sorumlu hizmet sahibi, seccadeyi meydana serdikten sonra dört köşesine ve ortasına olmak üzere beş kere niyaz eder (Ersal, 2016a: 228). Buna beşli niyaz adı verilir.

3.2.2.3.3. Yedi

“Yedi” sayısının doğu kültürlerinde önemli bir yeri vardır. Haftanın yedi günü, yedi gök, yedi yer, insanın yedi secde uzvu, “yedi” sayısı bahsinde verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Türkçede “yedi” sayısı etrafında geniş bir söz varlığı mevcuttur. Bunlara örnek olarak: “yedi yerden temenna etmek”, “yedi kat el olsa acır.”, “yedi göbek ecdadı belli”, “yedi iklim dört köşe” verilebilir (Gölpınarlı, 2017: 330-331). Eski Türklerin teolojik yöntemlerinde ve evren tasarımlarında “yedi”, çeşitli karşılıkları olan bir sayıdır. Eski Türk dininde Göğün yedi katı olduğuna inanılır. Bu yedi kat gök, insanın yeryüzüne gelinceye dek geçirdiği varlık aşamalarını da bildirdiği gibi, tek gerçek olan Tanrı'ya ulaşmak için de geçilmesi gereken olgunluk aşamaları da bu gök katlarını gösteren varlık alanlarıyla ilgilidir. Söz konusu yedi varlık katı, yedi yükseliş aşamasına tekabül eder. Yine eski Türk inancında, Tanrı Ülgen'in ilk olarak “yedi” kişi yarattığına inanılır. Şamanist dünya görüşüne göre, tufanın olacağını önceden haber veren Gök Teke, dünyanın çevresini “yedi” kez dolaşmıştır. Çeşitli Türk topluluklarında kamların davullarında yedi sarı kız resmi yer alır. “Yedi” sayısı ile ilgili eski Türk inanç sisteminden verilecek bir diğer örnek, kamların ayin yaparken “yedi” pınardan, “yedi”

⁹¹ Fatma Ana'nın elinin kem gözleri önleyeceğine inanılır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da el, bayraklara ve flamalara dokunur, kapı girişlerinin üzerine resmedilir ve kötülüğü engellemek üzere arabalara asılır (Schimmel, 2000: 129).

değirmen olduğundan su almaları ve sonra “yedi” demir kızdırıp suya atıyor olmalarıdır (Eyüboğlu, 2010: 270, 272).

“Yedi” sayısı, Alevi-Bektaşî inanç sisteminde anlam yüklenen sayılar arasında yer alır. Alevi-Bektaşî gülbanklarında “yediler” ile Hz. Muhammed, Hz. Hatice, Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Selman-ı Farisî’den oluşan, Ehlibeyt üyelerinin genişletildiği isimler kast edilir. Bu yedi kişinin sıralanmasında, teolojik bir hiyerarşi söz konusudur.⁹²

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde, “yedi” sayısı ile oluşturulan terkipler de mevcuttur. Pir, rehber, mürşit, iki musahip ve onların iki eşinde oluşan yedi görev, “yedi erkân” şeklinde karşılanır. Bunun yanında, Alevi-Bektaşîlikte Hz. Ali’ye Hz. Muhammed tarafından “yedi” ayrı nitelik verdiğine, Hz. Ali’nin bu “yedi” niteliği varlığında topladığına inanılır. Alevi-Bektaşî inancı bağlamında “yedi” sayısının varlığına ilişkin temas edilmesi gereken bir diğer husus, Hacı Bektaş Veli’yi pir kabul eden Yeniçeriler’de “Adet kapısı”, “Ağa Bölüğü Kapısı”, “Çayır Kapısı”, “Solaklar Kapısı”, “Karaköy Kapısı” ve “Meydan Kapısı” olmak üzere “yedi kapı”nın mevcut olduğudur (Eyüboğlu, 2010: 273).

3.2.2.3.4. Kırk

Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında ortaya konulan nefes, düvaz imam, nutuk, gülbank gibi metinlerin büyük çoğunluğunda kullanılan formel sayılar arasında “kırk” sayısı da yer alır. Kırk sayısının ilk telmihinin “Kırklar” a yönelik olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Alevi-Bektaşî inanç evreninde kırk, çeşitli ritüelik adlandırmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Kırk budak⁹³, kırk makam, kırklar şerbeti bunlardan bazılarıdır. Alevi-Bektaşî gülbanklarında kırk sayısı, “Cemimiz Kırkların cemi ola!”, “Allah Kırkların katarından ayırmaya!” gibi ifadelerde tek başına yahut diğer formel sayılarla bir arada “Üçler, beşler, kırklar saklaya, bekleye!” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Gülbank metinlerinde “kırk” sayısına sıkça yer verilmesini yalnızca Alevi-Bektaşî teolojisindeki “Kırklar” ile açıklamamız yeterli olmayacaktır. Kırk sayısının

⁹² “Yediler” ile Alevi-Bektaşî inanç sisteminde önemli bir yeri olan On İki İmamların ilk yedisinin kast edildiği de olur (Günşen, 2007: 34).

⁹³ Kırk budak, muharremin onuncu gecesi ile nevrüz gecesi yakılan kırk budaklı şamdanın isimlendirmesidir (Ergun, 2017: 450).

Türk kültür evreninde karşılık geldiği anlam alanı son derece geniştir. Halk kültüründe ve daha özeldede anlatılarda kırk, çokluk bildirme sayısı olarak karşımıza çıkar. Çeşitli Türk destanlarında görülen “kırk yiğit ve kırk kız” motifleri buna örnek olarak gösterilebilir. Süre bildirmek için kullanılan “kırk gün kırk gece” şeklinde ifadeler; halk kültüründe yeri olan “kırklama”, “kırkının çıkması” gibi ritüeller, kırk sayısının kültürel bağlamdaki yerine dikkat çekme noktasında verilebilecek diğer örneklerdir. Bunların yanına, kırkın tasavvufta karşımıza çıkan tekâmül sayısı olma özelliği de eklenmelidir.

“Kırk” sayısı, “hazırlama” ve “tamamlama” sayısı olarak anılır. Büyük sayılar arasında, “en büyüleyici sayı” olarak görülen “kırk”, Orta Doğu’da sık kullanılır. Kırk, başlangıçtan beri yazgıyla ve ciddi durumlarla ilişkili olarak kullanılan bir sayıdır. Kutsal metinlerde geçen, “kırk gün”, “kırk yıl” gibi gruplandırmaların da kanıtlaştığı üzere bekleme ve hazırlama süresini belirtirken de “kırk” sayısına başvurulur (Schimmel, 2000: 265-274).

“Kırk” sayısı, Alevi-Bektaşî inancında, gizil güçlere göndermesi olan, kutsal bir sayı olarak kabul edilir. Kırklar, “sır”⁹⁴ olarak Alevi-Bektaşî teolojisinin özünde yer alan bir kurumdur. “Kırklar” ile kast edilenin kimler olduğu net bir biçimde ifade edilmez; fakat varlıklarına ve kutsallıklarına inanılır. Alevi-Bektaşî şiirinde de “kırk” sayısının ve “kırklar”ın geniş bir yeri vardır. “Kırklar”ın yücelik bakımından Hz. Muhammed’de bile saygı uyandıran bir toplama işaret ettiğine inanılır (Eyüboğlu, 2010: 276, 279). Cem ritüellerinin tasavvufî arka planı, Hz. Muhammed’in Miracına ve Kırklar Cemine dayandırılır. Bu sebeple söz konusu iki kavramın ritüel metinleri içerisinde en çok yer verilen iki kavram olduğu ifade edilebilir. Semah, dua ve gülbanklarda da “Kırklar” ve “Kırklar Cemi” kavramları özel bir yer tutar ve Kırklara sürekli olarak gönderme yapılır (Akın, 2020a: 80-81). Cem ritüelinin varlık sebebi olarak işaret edilen Kırklar Cemi, ritüeli tanzim eden Kırkların ritüelik bağlamlarda sürekli zikredilmesiyle hatırlanır. Bunun yanında, “kırk” sayısı, Alevi-Bektaşî inancının felsefî boyutunu teşkil eden “dört kapı kırk makam” anlayışında somutlaşan makamların sayısını ifade etmek üzere de kullanılır.

⁹⁴ “Gizli kalması gereken bilgi anlamına gelen sır, birçok tarikatta olduğu gibi, Alevi-Bektaşî inancında, “yol”un mensuplarının bildiği özel bilgi veya “tarikât sırrı” anlamındadır. Alevîlik-Bektaşîlikte, hem “dede” ile “tâlîp” arasında, hem de Alevi-Bektaşî olmayanlara karşı saklanıp muhafaza edilen “sır/sırlar” vardır. “Ser verilir, sır verilmez.” düsturu gereği, “yol”un bu gizli “Sır” kavramı, Alevi-Bektaşî teolojisinin merkezinde yer alan ve bilgileri, gizliliğini koruyarak gönülden gönle aktarılır; yazılmaz ve söylenmez, sadece yaşanır.” (Günşen, 2007: 34-35). Alevi-Bektaşî inancının merkezinde yer alan “sır” kavramı, her şeyin herkese söylenmeyeceği, hakikatin bilgisini kavrayabilmek için belirli merhalelerden geçilmesi gerektiği inancına dayanır.

Assmann, kültürel belleğin içeriğinin, iletişimsel bellekten farklı olarak efsaneleşmiş bir köken tarihine ve uzak geçmişte yaşanan olaylara dayandığı görüşündedir. Bu görüş uyarınca, kültürel bellek için gerçekten ziyade hatırlanan; resmi tarihten ziyade alternatif tarih önemlidir. Dahası, kültürel bellekte gerçek tarih, hatırlanan tarihe ve ardından da kurucu bir tarih olma özelliği gösteren efsaneye dönüşür (2015: 60-61). Rappaport, varlık ile kutsalın ritüeldeki birliğinin tecrübelerin en belirgin ve en önemli olanına bağlandığını (2016: 192) ifade eder. Bu noktada Alevi-Bektaşî cem ritüellerinde söylenen, kullanılan metinlerde baştan sona Kırklar Cemine yönelik ifadelerin yer alması ve yaşanan deneyimin referansının sürekli Kırklar Cemine veriliyor olması, Assmann'ın ve Rappaport'un kurucu tarih referansı üzerine kaydettikleri ifadeleri kanıtlar niteliktedir. Alevi-Bektaşî cemlerinin varlık sebebi olarak değerlendirilen "Kırklar Cemi", Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği gece gerçekleşmiş bir toplanmadır. Telmih sanatı vasıtasıyla sürekli "Kırklar"ın ve "Kırklar Cemi" nin anımsatılması, efsaneleşmiş köken tarihine ve varlık ile kutsalın birliğinin dayandırıldığı önemli bir tecrübeye referans verilmesi ihtiyacından ileri gelir. Kırkların manzum ve mensur metinlerde yer bulmasıyla inanç sisteminin kökeni hatırlatılmış olur. Bu da, söz konusu inanç dairesinin paydaşları arasında kendilerini aynı kök üzerinden tarif ediyor olmanın getirdiği bir ortaklık ve güven ortamı tesis eder.

3.3. Gülbankların İşlevsel Özellikleri

20. yüzyılda sosyal bilimlerin dikkatini, kültürel yapıların insan hayatındaki yerine ve anlamına çevirmeyi başaran "işlevsel analiz modeli"nin folklor araştırmalarında da kullanılmaya başlanması ile folklorik üretimin kültürel cevaplar kümesi oluşturduğu yargısına varılmıştır. Malinowski, temel gereksinimler üzerine inşa ettiği kültür tanımı ile kültürel ürünlerin işlevselliğine dikkat çeker. Kültürel doku içerisindeki temel ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçlara karşılık üretilen kültürel cevaplar birbirleriyle doğrudan ilişki ve uyum içerisindedir. Temel ihtiyaç alanı için birtakım özel alışkanlıklar geliştirilir ve kültürel cevapların biçimlenmesi de bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak rutinleşip geleneksel hale gelir. Malinowski'nin yaklaşımı uyarınca, halkbilimi çalışmalarında ele alınan bir folklor unsurunun yalnızca biçim, içerik veya yapı yönünden ele alınması yeterli değildir. Folklorik öğeler, içinde buldukları kültürel sistemin işleyişinde meydana getirdikleri uyum göz önünde

bulundurularak işlevleri bakımından da değerlendirilmelidir (Çobanoğlu, 2008: 224-235).

Kültür, kısmen özerk, kısmen de eşgüdümlü, insanî ve evrensel örgütlenme modelleri olan kurumlar tarafından oluşturulan bir bütündür. Her kültürel yapı, bütünlüğünü ve yeterliğini inşa etme ve koruma noktasında temel kurumsal ve bütünsel ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasına ihtiyaç duyar. Kültürel kurumların hepsinin örgütlenmesi, bir dizi yasa, değer ve anlaşmaya dayanır. Bu kurumlar, toplumun belli ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle belirli işlevleri yerine getirirler. İnsanın organik yahut temel gereksinimlerinin karşılanması, her bir kültüre yüklenen koşullar dizisinin en azıdır. Bu sayede kültür, insanı, türetilmiş gizilgüçler, yetenekler ve güçlerle donatır. Kültürün neliği ve özellikleri üzerine Malinowski'nin verdiği yanıtlar, halkbilimi çalışmalarında ele alınan bir unsurun biçim, içerik yahut yapı bakımından ele alınmasının yanında, söz konusu unsurun içinde bulunduğu kültürel sistemin işleyişinde meydana getirdiği uyum ve ayarlamalar anlamında, işlevsel bakımdan da değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. William Bascom tarafından ortaya konan “işlevsel çözümlenme modeli” çerçevesinde, folklor ürünlerinin işlevleri genel başlıklar halinde ele alınmıştır (Çobanoğlu, 2008: 225-235). Bascom tarafından ortaya konan işlevleri, tür bazlı değerlendirerek folklor unsurlarının ayrı ayrı işlevlerinin tespit edilmesi, anonim bilginin insan hayatındaki yerini ve önemini anlamak açısından gereklidir.

Alevi-Bektaşî inanç evreninde gülbankların temel işlevi, inanç önderlerinin taliplere ilgili konu ve ihtiyaç üzerine iyi dileklerini bildirmeleri, Tanrı'ya onlar adına yakarmaları amacıyla gerçekleştirdikleri icraların dile dayalı malzemelerini teşkil etmektir. Bu temel işlevin yanına, folklor mahsullerinin işlevsel özellikleri içerisinde, “kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması”; “okuma yazması olmayan kültürlerde eğitimi sağlama” ve “kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme” (Bascom, 2014: 71-87) işlevlerini eklememiz mümkündür. Alevi-Bektaşî gülbankları, söz konusu inanç dairesi içerisinde yetişen icracılar ve ritüelik paydaşlar vasıtasıyla mevcut yapıya ait kurumların onaylanmasını, doğrulanmasını ve devam ettirilmesini sağlayan metinler olma özelliği gösterirler. Bu metinler, sözlü kültür bağlamı içerisinde dolaşım halindedir ve ritüel bağlamlarında kullanılırken inanç sistemine ait temel kodlamaları ve değer yargılarını aktarmaları üzerinden, eğitici bir rol üstlenirler. Gülbank metinleri vasıtasıyla, onaylanmış tutum ve davranışların neler olduğu, inanç ve kültür yapısının bir Alevi-

Bektaşî bireyden beklentilerinin ne yönde olduğu gibi bilgilerin aktarılması suretiyle kabul edilmiş davranış örüntülerinin sürdürülmesi sağlanır.

Ritüeller, sosyal uzlaşmanın sahneye konulduğu yapılarıdır (Rappaport, 2016: 190). Alevî-Bektaşî cemleri de, ortak inanç ve kültür kodlarına sahip bireylerin bir araya gelerek mahiyeti üzerinde mutabık oldukları kutsal bir deneyimi birlikte tecrübe ettikleri ritüel yapılarıdır. Gülbanklar, cem ritüellerinin gerçekleşmesini sağlayan ritüelik malzemeler arasında yer alır. Alevî-Bektaşî cemlerinin geleneksel yapı tarafından tayin edilen akışı içerisinde nefes, düvaz, nutuk gibi dile dayalı başka türler de mevcuttur. Bu türlerin de içinde olduğu çeşitli sözler, jestler, mimikler; ritüel bağlamında yer alan ve kullanılan birtakım objeler, sıradan bir toplantıyı toplu yapılan bir ibadete dönüştürme noktasında işlevseldir. Gülbanklar da bu noktada söz konusu ritüelik malzeme toplamı içerisinde yer alıyor olmaları dolayısıyla cem ritüellerinin gerçekleşmesinde pay sahibi olma özelliği gösterirler.

Alevî-Bektaşî cem ritüellerinde “hizmet” adı verilen ritüelik aşamalar, belirli bir düzen içerisinde icra edilir. Söz konusu ritüelik aşamalardaki davranış ve eylemlerin içerdiği sembolik ve gizli anlamlar, dedeler tarafından okunan dua ve gülbanklar ile zâkirler tarafından icra edilen deme, düvaz imam, mihraçlama, tevhid gibi manzumeler için de geçerlidir. Dolayısıyla, cem sırasında gerçekleştirilen hizmetler ile okunan dua, gülbank ve manzumeler senkronize bir biçimde birbirini tamamlar. Bu sayede uyum ve düzen sağlanarak ritüel bütünlüğü tesis edilmiş olur. Son derece sistemli bir işleyişi olan bu yapı, ritüel içerisinde icra edilen manzum yahut mensur tüm metinlerin yeniden üretilmesini ve aktarılmasını sağlar. Cem ritüeli içerisinde icra edilen metinlerin tamamı, özel olarak ritüel bağlamı için yaratılmış metinler olma özelliği gösterir ve bu metinlerin temel icra bağlamları cem ritüelidir. Dolayısıyla, bu metinlerin ritüel bağlamları dışında yahut inanç mensubu olmayan kimselerce ya da düşkün kabul edilen bireylerin yanında zikredilmesi yasaktır (Akın, 2020a: 79-80). Cem ritüellerinde kullanılmak üzere üretilen metinler arasında gösterebileceğimiz gülbanklar da bağlam içerisinde söz ve eylem birlikteliğinin sağlanarak ritüel akışının devam etmesi ve ritüelik harmoninin sağlanması noktasında işlevsel olan metinler toplamında yer alır.

Dua ve yakarış olarak gülbanklar, tamamlanma ihtiyacına cevaben ortaya çıkmış metinlerdir. İnsan, teolojik bakımdan aciz bir canlıdır ve kendinden yüksekte bulunan, ulu bir varlığa, güç yahut enerjiye sığınma ihtiyacı duyar. Bir alkış türü olan gülbank, insanın kutsal varlıklara yönelttiği istekler olarak gücünü, kullanımını, etki ve yetkisini inançlardan alır. Diğer alkış türleri gibi gülbanklar aracılığıyla da doğaüstü güçlerle

kurulan iletişim ve temas sonucunda yaratılan gücün belirli değişiklikleri sağlamak ve isteklerin yerine getirilmesiyle hedefe ulaştırmak gibi işlevleri mevcuttur. Dolayısıyla gülbanklar, halk inançlarıyla folklor kapsamındaki iletişim türleri arasındaki ilişki ve etkileşimin açık bir şekilde gözlemlendiği kategoriler arasında yer alır (Keskin, 2019: 151).

İşlevsel kuram, metnin tepki gösterecek bir izleyici kitlesi karşısında icra edilmemesi, karşılık veren dinleyiciye sunulan canlı icradan ayrılması durumunda anlamının olmayacağını ifade eder. Bu sebeple folklorik ürünlerin bütün sosyal çevresinin incelenerek, tarihî derinlik içerisinde değerlendirilmesinin gerekliliğini savunur (Dorson, 2011: 38-39). İşlevlerini yitiren kültürel kurumların ve yapıların varlığını sürdüremeyeceği bilgisinden hareketle, Alevi-Bektaşilerin ibadet pratiklerinin bir parçası olan gülbankların bugün hala sözlü kültür içerisinde dolaşımda olmaları, birtakım işlevleri yerine getiriyor olmaları ile ilişkilidir. Gülbanklar, ancak kutsal soydan geldiği kabul edilen “seyyid”ler tarafından verilebilir. Seyyidlerden gülbank almak, kutsala ulaşma noktasında, manevî kudreti olduğuna inanılan kimselerden yardım almak demektir. Gülbanklar aracılığıyla talipler, seyyidlerin sahip olduğu manevi güçten nasip aldıklarına inanırlar.

Yapısal-işlevsel⁹⁵ boyut, gülbankların Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamındaki bir diğer boyuttur. Söz konusu inanç sistemi, çeşitli alt birimlerden oluşan bir yapı arz eder. Bu birimlerin birbirleriyle olan bağlantıları, çeşitli ritler ve bu ritlerin işletici unsuru olan söz ile müzik vasıtasıyla kurulur. Gülbanklar da Alevi-Bektaşî inanç sistemini oluşturan tüm alt yapı birimlerinin birbirleriyle olan ilişkisini tesis eden metinler arasında yer alır. Bu noktada, gülbanklara ritüelik akışta yer verilmemesi yahut kullanılan gülbank metinlerinin geleneğe uygun olmaması, söz konusu metinlerin yapıyı oluşturan birimler arasında kurduğu ilişkinin de bozulmasına sebebiyet verir. Gülbanklar, hizmetler başta olmak üzere cemdeki çeşitli ritik aşamaların, ritik aşamalar cem ritüelinin cem ritüelleri ise Alevi-Bektaşî inanç sisteminin varlığını sürdürmesinde etkili olan alt birimlerdir. Bu alt birimlerin birbirlerine bir zincirin halkaları gibi bağlandığı ifade edilebilir. Zincirin halkalarından birinin kopması, yapıyı sekteye uğratacaktır. Dolayısıyla gülbanklar, diğer alt yapı birimleri gibi temel yapıya işaret eden Alevi-Bektaşî inanç sisteminin kurucu ve sürdürücü unsurları arasında yer alır.

⁹⁵ Yapısal-işlevsel çözümleme modeli ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abrahamson, 1990.

Jann Assmann, kültürel belleğin gündelik dünyayı yadsıyıcı ve potansiyel öğeler katarak dünyayı genişlettiğini ve bu sayede varlığın, gündelik yaşama bağlı olarak kaybettiklerini yeniden kazandığını belirtir. Assmann'a göre, insan yaşamı kültürel bellek sayesinde, kültürel evrimin tüm aşamaları boyunca korunan bir iki boyutluluk ya da iki zamanlılık kazanır (Assmann, 2015: 66). Kültürel belleğin korunması ve taşınması noktasında, malzemesi dil olan üretimler önemli işlevler üstlenmektedir. İnsan, sembol üreten bir canlı olarak kültürel belleğe ilişkin kodlamaları, şifreler ve semboller üzerinden aktarır. Dil de kültürel belleğe ilişkin kodları şifreleyen canlı bir organizma olma özelliği gösterir. Alevi-Bektaşî gülbankları, inanç ve gelenek yapısına ilişkin çok sayıda kodlamayı içerisinde barındıran, koruyan ve aktaran metinlerdir. Bu bağlamda, Alevi-Bektaşî kültürel ve inançsal belleğinin diri tutulması, korunması ve yaşatılması hususunda gülbankların işlevsel öneminin altı çizilmelidir.

3.4. Gülbanklarda Yer Alan Hatırlama Figürleri

Hatırlama, somut bir süreçtir ve düşünceler belleğin bir parçası olmadan önce yaşanan algılama aşamasında, kavram ile görüntü, ayrılmaları güç bir biçimde iç içe geçer. Her kişilik ve her tarihi olayın belleğe girişiyle birlikte bir kavram ve sembol aktarımı gerçekleştirir. Kavramlar ve deneyimler arasındaki bu geçişkenlik, "hatırlama figürü" denilen olguyu yaratır. Hatırlama figürleri, "zaman ve mekâna bağlılık", "bir gruba bağlılık" ve "kendine özgü bir süreç olarak yeniden kurulabilme" özellikleri üzerinden ayrıntılı bir biçimde karakterize edilebilir (Assmann, 2015: 46).

Anımsama, yalnızca bireye has bir eylem değildir. Belleğin bir türü olan kültürel bellek, kültürün yaşam alanı olan toplumun ortak anımsama refleksine dayalıdır. Birey, kendisinin ve etkileşim içinde olduğu grubun birikimini anımsıyorsa, toplum da ortak deneyim ve damıtılmışlıkla inşa edilmiş olanı mutlaka anımsar. Belleğin ana malzemesi geçmiştir. Bellekte içkin olan geçmişi çağırma eylemi, anımsama olarak adlandırılır ve bellek, anımsamaya çalışma çabasının neticesidir. Toplumsal hatırlamanın anlam alanı kültürel bellektir (Çelepi, 2020: 33). Bu bellek, hatırlama figürleri üzerinden biçimlenir ve varlığını sürdürür. Kültürel belleğin inşa ve yaşatılma süreçleri, ortak duygulanım alanıyla doğrudan ilişki içerisindedir. Aynı inanç yahut kültür dairesinin paydaşı olan bireylerin bellekleri, ortak kodlamalar taşımaktadır. Söz konusu ortak kodlamalar, olay yahut olgulara benzer anlamlar yüklenmesini sağladığı gibi, çeşitli durumlar karşısında

müşterek refleksler gösterilmesine de kaynaklık eder. Tarihî öneme haiz, ortak figürlere referans verilerek belleğin işlek hale getirilmesi, grup kimliğinin sağlamlaştırılması ve sürdürülmesi noktasında önemli rol oynar.

Beatriz Sarlo, *Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma* şeklinde parantez açtığı çalışmasında, anlamanın hatırlamakla olan ilişkisine dikkat çeker. Sarlo, anlamak için mutlaka anımsamak gerektiğini ifade ederek hatırlamayı, anlamanın üstünde tutar (Sarlo, 2012: 19). Alevi-Bektaşî inancına mensup kimseler için de oluşun anlamlı hale gelmesi, belleğin harekete geçmesi ile mümkündür. Her inanç grubu gibi Alevi-Bektaşîlerin de tarihî bağlamda kendilerini dayandırdıkları bir ortak geçmiş ve hafıza mevcuttur. Grup yapısının varlığını koruması noktasında, kültürel bellekte yer eden ortak deneyimlerin anımsatılması elzemdir. Hatırlama figürlerinin genelde Alevi-Bektaşî sözlü kültüründe, daha özeldir ise gülbanklardaki varlık sebebi, söz konusu ortaklıkların anımsatılması üzerinden, müşterek bir duyuş ve kavrayış alanı inşa etme ihtiyacıdır.

Gülbanklarda yer alan hatırlama figürleri, Alevi-Bektaşî inanç dairesine mensup kimseler için anlamı ve karşılığı olan bir toplama işaret eder. Bununla birlikte, teolojik ve kültürel ortak kodlamaların çıktısı olan hatırlama figürleri, Alevi-Bektaşîlerin farklı ritüel bağlamlarında, icracılar ve katılımcılar tarafından yeniden kurulabilme özelliğine sahiptir. Daha önce de altını çizdiğimiz gibi, hatırlama figürlerinin tayininde belirginleşen özellikler: zaman ve mekâna bağlılık, bir gruba bağlılık ve kendine özgü bir süreç olarak yeniden kurulabilme özelliğidir. Alevi-Bektaşî gülbanklarında yer alan hatırlama figürleri, bu üç özelliği taşır niteliktedir. Söz konusu figürlerin referansları, cem ritüeline kaynaklık ettiğine inanılan Kırklar Cemi ve teolojik yapının biçimlenmesinde son derece etkili olan Kerbela olayıdır. Bu iki hadise, ele aldığımız inanç grubunun ontolojik sürecinde hem zaman dilimine, hem de mekâna işaret eder. Bu da, Assmann'ın ifadesiyle, grup ve mekânın bir arada, sembolik bir ortak yaşam kurmasını sağlar ve grup kendi mekânından ayrı düşse de bu birlikteliği, kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatır (2015: 47). Buradan hareketle, her cem ritüelinin kutsal mekânın yeniden yaratımı deneyimi olduğunun ifade edilmesi mümkündür. Ritüelik metinlerde yer alan hatırlama figürleri, zamanı ve mekânı, grup kimliğinin borçlu olduğu ilk kutsal deneyimin birleştirici gücüyle kutsama özelliğine sahiptir.

Hatırlama figürlerinin dinî anlamları vardır ve bu figürler üzerinden, geçmişle bağlantı kurularak hatırlayan grubun kimliği temellendirilir. Tarihini hatırlayan grup,

kökenine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olur. Burada söz konusu edilen kimlik, gündelik bir kimlik değil; toplumsal bir kimliktir ve bu kimlik, gündelik yaşamın ötesinde bir özelliğe, bir çeşit törenselliğe sahiptir. Gündelik yaşamın ufkunu aşan bu kimlikler, yaşama ululuk katarak törensel iletişimin nesnesini oluştururlar (Assmann, 2015: 61). Grup üyeleri, geçmişlerini düşünmek, dünü hatırlamak vasıtasıyla aynı kaldığını hisseder ve zaman içindeki kimliğinin bilincine varır (Halbwachs, 2019: 105). Herhangi bir grubun, özelleştirecek olursak bir inanç grubunun üyelerinin gelenekle olan bağlarını muhafaza etme noktasında başvurabileceği kaynaklar, yapının merkezinde yer alan ve sabit olma özelliği gösteren hatırlama figürleridir.

Alevi-Bektaşî inancının devamlılığını, ortak kodların ritüelik bağlamlarda tekrarlanması üzerinden sağlamaya hizmet eden hatırlama figürleri, gülbank metinlerinde yoğun bir biçimde yer alır. Hangi hatırlama figürüne hangi gülbankta yer verileceği, hangi tarihi ve/veya mitolojik şahsiyetin hangi gülbankta anılacağı, rastlantıya kapalıdır. İnanç sisteminin geleneksel yapısı tarafından hangi hatırlama figürünün hangi ritüelik aşamada anılacağı, önceden belirlenmiş durumda olup ritüelin içeriğine paralel bir kurgu işletilerek akış sağlanır. Gülbanklarda Alevi-Bektaşî kültür ve inanç hafızasını tazeleyen ve ritüelin etrafında biçimlendiği, temel tarihî zemini anımsatan ve en çok yer verilen hatırlama figürlerini, Ehlibeyt, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Pâk, On Yedi Kemerbest, Hizmet Pirleri, Erenler, Hacı Bektaş Veli, Ocak Pirleri, Hızır, Yezid, Muaviye ve Mervan şeklinde sıralamamız mümkündür.

3.4.1. Ehlibeyt

Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısında kullanılan sözlü üretim toplamının tamamında Ehlibeyt'e iki boyutlu bir hatırlama figürü olarak yer verilir. Bu boyutlardan ilki, İslam inancı açısından önem arz eden ve "Ehl-i Beyt" terimi ile karşılanan, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Fatma Ana, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğrudan kastedilmesine işaret eder. Bu isimlerin Ehlibeyt şeklinde anılması ile Alevi-Bektaşîler, onlara inananlar, onların varlıklarını tanıyanlar olarak onların ismini zikrederek Tanrı'ya yakarır. Söz konusu inanç dairesi mensuplarınca kutsiyet atfedilen bu isimlere dua ve gülbanklarda yer verilmesi, Tanrı katında son derece kıymetli olduğuna inanılan şahsiyetlere referans

verilmesinin yanında, inanç grubunun temel kodlamalarının da yaşatılmasını sağlar.⁹⁶ Alevi-Bektaşî ritüellerinin malzemeleri arasında yer alan gülbanklarda hatırlama figürü olarak Ehlibeyt'e yer verilmesinin bir diğêr işlevsel boyutu, telmihen Kerbela olayının anımsatılmasıdır.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde Ehlibeyt'i yâd etmek ve övmek kadar onlara zulmedenleri, düşmanlarını lanetlemek de ibadetin bir parçası konumundadır. Ehlibeyt'in isimlerini anarak onlar için rahmet dilemek, ritüelik bağlam içerisinde son derece önemlidir. Alevi-Bektaşî edebiyatı içerisinde ve ritüelik metinlerde de Ehlibeyt teması sıkça işlenerek, Âl-i Abâ 'ya mensup olanlar derin bir sevgi ve bağlılıkla yâd edilir. "Beşler" şeklinde nitelendirilen Ehlibeyt mensuplarına duyulan muhabbet, Alevi-Bektaşî inancının biçimlenmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır.

3.4.1.1. Hz. Muhammed

Alevi-Bektaşî gülbanklarında Hz. Muhammed, doğrudan "Muhammed" olarak yer almakta ve inanç hiyerarşisine göre Hakk'tan sonra gelmektedir⁹⁷. Gülbanklarda genellikle, Hz. Ali ile birlikte anılan ve aynı nurdan geldikleri ifade edilen⁹⁸ Hz. Muhammed'in isminin yanına, Hz. Ali'nin adı eklenir ve "Muhammed Ali" şeklindeki isim, tek bir şahsa işaret edecek şekilde kullanılır. Bunun yanında, Hz. Muhammed, Alevi-Bektaşî gülbanklarında "Muhammed Mustafa" ismi ile de anılır.

Hz. Muhammed'den, Alevi-Bektaşî gülbanklarında, "Nur-u Nübüvvet", "Fahr-i Âlem", "İki Cihan Serveri" gibi, istiare sanatından faydalanılarak kurulmuş unvanları ile söz edilir. Gülbank metinlerinde, Tanrı katında bağışlanmak ve günahların affı gibi konularda aracılığı talep edilen Hz. Muhammed'den "inayet" ve "şefaât" talep edilir.

⁹⁶ Ehlibeyt sevgisi, Türklerin İslam yorumunun temel kabulleri arasında yer alır. Tanrı katındaki yönetimin dünya üzerindeki yansıması olarak tanımlanabilecek Ehlibeyt, kişi olarak ayrı ayrı taşıdıkları hüviyetlerin ötesinde "Tanrısal yönetim sisteminin bir prototipi" olarak kabul edilir. Hedeflenen ilahi sistemin ipuçlarını da içerisinde barındıran bu prototip, Tanrı'nın yüksek amacının yeryüzündeki en saflaşmış uygulayıcıları olarak görülür (Işık, 2017: 25).

⁹⁷ Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında Hz. Muhammed'in yerine ve önemine daha önce işaret etmiştik. Bu aşamada, tekrara düşmemek için, gülbank metinlerinde hatırlama figürü olarak yer alışıma ilişkin bilgilendirmeyi yeterli görüyoruz.

⁹⁸ Alevi-Bektaşîlikte, yaradılış anlatılarının temelinde "üç nur"un varlığı yer alır. Varlığın temeli olarak görülen bu nurlar, kimi yorumlara göre, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hz. Fatma'dır. Hz. Muhammed ile Hz. Ali, bir nurun farklı görünimleri şeklinde "rahman" boyutun tecellisi olarak değerlendirilirken, Hz. Fatma da "rahim" boyutun tecellisi şeklinde yorumlanır (Işık, 2017: 22).

3.4.1.2. Hz. Ali

Alevi-Bektaşî teolojisinde Hz. Ali'nin yeri ve önemine daha önce işaret etmiştik. Bu aşamada Hz. Ali'nin gülbanklarda hatırlama figürü olarak hangi biçimlerde yer aldığını ve işaret ettiği anlam alanının içeriğini aktarmanın yeterli olacağı kanaatindeyiz. İslamî terminolojide Hz. Ali olarak anılan ve başına eklenen “hazret” ifadesi ile kutsiyeti bildirilen Hz. Ali, Alevi-Bektaşî gülbanklarında doğrudan Ali olarak anılmaktadır. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreninde, Hz. Ali'yi karşılamaya yönelik çok sayıda sıfat ve unvan mevcuttur ancak “hazret” ifadesine bu toplam içerisinde nadiren rastlanır.

Alevi-Bektaşî gülbanklarında Hz. Ali, “İmam Ali”, “Şah-ı Merdan”, “Şah-ı Velayet”, “Erenler Şahı”, “Şah-ı Evliya” gibi unvanlarla anılmaktadır. Hz. Ali'ye hemen her gülbankta mutlaka yer verilir. “Aliyyel Murteza”, “Haydar-ı Kerrar” isimleri de Hz. Ali'yi karşılayan diğer isimler olarak gülbanklarda yer alır. Gülbanklarda Hz. Ali'nin anılmasının sebebi, inanç sisteminin temel kodlamalarını temsil eden bir şahsiyet olmasıdır. Hz. Ali, gülbanklarda, kimi zaman Hak, Muhammed, Ali şeklindeki üçlü yapının içerisinde, kimi zaman “Muhammed Ali” şeklindeki ikili yapı içerisinde, kimi zamansa tek başına anılır. Gülbank metinlerinde Hz. Ali'den istenilen, “inayet göstermesi”, “dilekleri Hakk'a ulaştırması”, bir çeşit aracılık rolü üstlenerek Hak katında istek ve dileklerin kabulünü sağlamasıdır.

3.4.1.3. Hz. Fatma

Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anneleri olan Hz. Fatma, Alevi-Bektaşî gülbanklarında yer verilen hatırlama figürleri arasında yer alır. Hz. Fatma, gülbank metinlerinde genellikle “Fatma Ana” olarak anılır. Hz. Fatma'nın unvanları, “Fatimat-ül Kübra”⁹⁹ ve “Fatma-tü'z-Zehra”dır. Hz. Fatma, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreninde önemli bir yere haizdir. Umay Ana ile Fatma Ana arasında kurulan analogik bağlantı, Fatma Ana'nın kültürel önemini kanıtlar niteliktedir.¹⁰⁰

⁹⁹ “Ulu Fatma” anlamına gelen bir terkiptir.

¹⁰⁰ Umay Ana'dan Fatma Ana'ya doğru olan ruhsal temelli kültürel aktarım, Türk kültür evreni bağlamında özellikle Alevi-Bektaşîlerde karşılık bulmuştur. Bu yorum, Ehlibeyt taraftarı olarak

Alan araştırması ve literatür tarama süreçleri neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar, Fatma Ana'nın adının genellikle, ana ve bacıların hizmetlerine karşılık verilen gülbanklarda geçtiği yönündedir.¹⁰¹ Ritüel bağlamlarına göre değişiklik göstermekle birlikte, özellikle son yıllarda genellikle bacılar tarafından görülen car, sofraya gibi hizmetlere karşılık verilen gülbanklarda Fatma Ana'nın adına yer verilerek, hizmet gören bacılara dua edilir. Aşağıdaki lokma gülbangı, lokma hizmeti gören bacıları dualamak üzere verilmiş bir gülbank örneğidir. Gülbankta, Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreninin tarihî bağlamda önem arz eden kadın figürlerine yer verilmiştir:

“Allah, Allah! Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali isteğini vere. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, yaptıkları hizmetten, kestikleri kurbandan şefaata gele. Fatma-tül Zehra'nın, Zeynep Bacı'nın, Kadıncık Ana'nın hayır himmeti, bereketi üzerlerinize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK10)

3.4.1.4. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Alevi-Bektaşî teolojisindeki önemlerine paralel olarak gülbank metinlerinde sıkça yer verilen tarihî-dinî figürler arasında yer alır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in torunlarıdır. Anneleri, Hz. Fatma, babaları ise Hz. Ali'dir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Kербela'da şehit edilmiştir.

Alevi-Bektaşî inancı bağlamında, bu iki figür, “İmam Hasan” ve “İmam Hüseyin” olarak anılır; yine diğer dinî şahsiyetlerde olduğu gibi, onların da isimlerinin başına “hazret” ifadesi eklenmez. Alevi-Bektaşî gülbanklarında Hasan ve Hüseyin'in “Şah Hasan” ve “Şah Hüseyin” şeklinde anıldığı örnekler de mevcuttur. Söz konusu iki isim, özellikle de İmam Hüseyin, Muharrem ayı ritüelleri bağlamında çok daha yoğun biçimde anılır. İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Alevi-Bektaşîlerin kolektif belleğinde Kербela olayına ilişkin temel kodlamalarda mazlum sıfatı ile yer tutan ve bu şekilde anılan figürlerdir. Gülbanklarda yer alma biçimleri de kolektif bellekteki temsillerine paraleldir.

mazlumun yanında konumlanırken, ruhsal önderlerinden manevî destek almayı terk etmemiş senkretik bir içerik arz eder. (Işık, 2017: 21).

¹⁰¹ Hizmet sahibi bacılara verilmek üzere tanzim edilen gülbanklarda genellikle Fatma Ana'nın ve Kadıncık Ana'nın isimleri birlikte zikredilir.

Alevi-Bektaşî inanç evreninde özellikle Hz. Hüseyin etrafında oluşan anlam alanı son derece geniştir. Denilebilir ki Hüseyin, Alevi-Bektaşîler için Kerbela olayının sembol ismi haline gelmiştir ve ritüelik bağlamlarda da bunun altını çizmeye yönelik ifadelerle yer verilmektedir. Hz. Hüseyin'in gülbanklarda, "Hüseyn-i Kerbela" şeklinde anılması, bu savımızı kanıtlar niteliktedir.

"Allah Allah! Çerağ-ı nur-u Muhammed Ali! Ruşen ezelden ezeli! Ayin-i cem olup kanunu evliya. Himmeti Hacı Bektaş-i Veli Horasan. Erkân-ı Ali Koç Baba Sultan. Erenler Şahı Hasan ile Hüseyin şahidan. Hazır gaip gerçek erenlerin demine Ali'nin keremine ya Ali Hü!" (KK34)

3.4.2. On İki İmamlar

Alevi-Bektaşî inanç dairesi bağlamında On İki İmamların yeri ve önemine, çalışmamızın önceki bölümlerinde yer vermiştik. Bu aşamada On İki İmamların gülbank metinlerindeki hatırlama figürü işlevlerine odaklanılması yeterli olacaktır. Alevi-Bektaşî inancında On İki İmamların isimlerini anmak dahi, dua yerine geçer ve isimlerinin zikredilmesi ile şefaate edeceklerine inanılır (Ersal, 2015: 161). Alevi-Bektaşî gülbanklarında On İki İmamlar, metinde hatırlama figürü olarak yer alan diğer kutsallar gibi, Tanrı'ya yakarırken referans verme, inanç evrenine ait temel koordinatları anımsatma gibi işlevler üstlenir. On İki İmamların gülbank metinlerindeki temel işlevi, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin koordinat noktalarından biri olan On İki İmam sevgisini anımsatmaktır.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde ve gündelik hayat pratiklerinde dilek ve temennilerin kabulü için okunan dualar mevcuttur. Bunlar arasında, yolun kutsal kurucuları ve velayet kapısının silsilesi olarak kabul edilen On İki İmamların isminin geçtiği dua kalıbı olan "İsm-i Azam" duası da yer alır. On İki İmamların isimlerinin zikrine dayanan bu dua kalıbı, ocaklara ve yörelere göre değişmekle birlikte, Alevi topluluklarının büyük çoğunluğunda darda kalınca okunan bir dua kalıbı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, Alevi şiir geleneğinde önemli bir külliyyatın oluşmasını sağlayan ve On İki İmam'ın isim ve vasıflarının sıralandığı düvaz imamların da, "İsm-i Azam" duasının ritüelde icra edilmek üzere yaratılan ezgili versiyonları olduğu düşünülebilir (Ersal- Akın, 2018: 2397-2398).

Dilek ve isteklerin gerçekleşmesi noktasında, “On İki İmamların yüzü suyu hürmetine” ifadesi kullanılarak onların Tanrı katındaki hatırlarının altı çizilir. Genellikle Hızır ile birlikte isimleri anılan On İki İmamlar, yardım ve himaye talep edilen kutsallar arasındadır. Gülbanklarda çoğunlukla, “Hızır, On İki İmam yardımcın ola!”, “Derdimiz oldu tamam, yardımcımız On İki İmam!” şeklinde kurulan ifadelerle On İki İmamlardan yardım istenir.

“Bismişah Allah Allah, hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola, vakitler hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola! Hazır, gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemaline aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt’e dâhil eyleye! Hizmet sahiplerinin kıymetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! Hızır, On İki İmam yardımcınız ola! Niyet ettik vaktin hayrına! Girdik On İki İmam yoluna! İmam Cafer kavline! Kiblemiz Muhammed, secdegahımız Ali! Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğine Hü diyelim! Tecellanız, teberranız kabul ola! Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola! Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!” (KK14)

3.4.3. On Dört Masum-u Pak

On Dört Masum-u Pak¹⁰², Hz. Muhammed’in soyundan olan ve henüz küçük yaşta şehit edilen, Ehlibeyt’in ve On İki İmamların oğulları, on dört erkek çocuğunu karşılayan bir terimdir. “Masum-u pak” ifadesi, bu on dört kişinin henüz ergenlik sürecine dahi girmemiş, günahsız ve masum olmaları dolayısıyla kullanılmaktadır. On Dört Masum-u Pak yerine “Masum-u Paklar” yahut “On Dörtler” terimleri de kullanılmaktadır. Alevi-Bektaşî inanç sisteminde On Dört Masum-u Pak, çok küçük yaşta şehit edilmiş olmaları dolayısıyla saflığın ve günahsızlığın sembol isimleri haline gelmiştir.

On Dört Masum-u Pak, Alevi-Bektaşî dua ve gülbanklarında da yer verilen hatırlama figürleri arasında yer alır. Gülbanklarda da sembolize ettiği masumiyet, saflık

¹⁰² On Dört Masum-u Pak’ın isimleri şu şekildedir: 1. Muhammed Ekber: Hz. Ali’nin oğludur. 2. Abdullah: Hz. Hasan’ın oğludur. 3. Abdullah: Hz. Hüseyin’in oğludur. 4. Kasım: Hz. Hüseyin’in oğludur. 5. Zeynel: Hz. Hüseyin’in oğludur. 6. Kasım: İmam Zeynel Abidin’in oğludur. 7. Ali Eftar: İmam Muhammed Bakır’ın oğludur. 8. Abdullah: İmam Cafer-i Sadık’ın oğludur. 9. Yahya: İmam Cafer Sadık’ın oğludur. 10. Salih: İmam Musa Kazım’ın oğludur. 11. Tayyib: İmam Musa Kazım’ın oğludur. 12. Cafer: İmam Muhammed Taki’nin oğludur. 13. Cafer: Kimilerine göre İmam Ali Naki’nin, kimilerine göre de Hasan el-Askeri’nin oğludur. 14. Kasım: Kimi kaynaklara göre İmam Muhammed Taki, kimilerine göre ise İmam Hasan el-Askeri’nin oğludur (Gökbel, 2019: 704-705).

ve günahsızlık özelliklerine paralel biçimde isimlerine yer verilen On Dört Masum-u Pak, Tanrı'dan yardım ve bağışlanma talep edilirken Tanrı katındaki yer ve kıymetlerine başvuru kutsallar arasında yer alır. On Dört Masum-u Pak'a gülbanklarda genellikle Hızır, On İki İmam, On Yedi Kemerbest gibi diğer hatırlama figürleri ile birlikte yer verilerek kendilerinden himmet talep edilir.

“Bismişah, Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, münkir mat ola, münafık berbat ola, sırlar mestur ola, gönüller mesut ola, hanedan-ı fukara memur ola, Hak Muhammed Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola! Hızır, On İki İmam, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemerbest efendilerimizin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, Rica-ül Gaip Erenler'in hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar senden olsun ya İlahi ya Rabbi! Bizi şeytan şerrinden münafık methinden emin ve husi himaye eyle! Yolumuzu yolsuza, uğursuza, pirsiz uğratma ilahi ya Rabbi! Sana inananları her çeşit beladan, kazadan, görünür görünmez afetlerden emin eyle ilahi ya Rabbi! İlahi ya Rabbi, bizleri rızıkla, namusla, kıtlıkla, yoklukla, afetlerle terbiye etme ilahi ya Rabbi! İlahi ya Rabbi, bizi Hak, Muhammed, Ali'nin yolundan, dârından, didarından, katarından mahrum etme, ayırma ilahi ya Rabbi! Gökte hayırlı rahmetler, yerde hayırlı bereketler ihsan eyle! Namerde muhtaç etme ilahi ya Rabbi! Yuh münkire! Lanet Yezid'e! Rahmet mümine! Nur-u nebi, kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammedî, dem-i pir Hz. Hüncâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenler demine Hü!” (KK3)

3.4.4. On Yedi Kemerbest

Kemerbest, daha önce de ifade edildiği gibi, ikrâr kavramı ile ilişkili bir terimdir. Alevi-Bektaşî inancında ikrâr verip nasip alan kişinin beline bağlanan kemere verilen isimden dolayı, ikrâr sahibi kişi de bu şekilde anılır. “On Yedi Kemerbest” ise Hz. Ali'nin kemer kuşattığı, Ehlibeyt ile birlikte savaşan, çoğu şehit düşmüş on yedi savaşçının isimlendirmesidir. Alevi-Bektaşî gülbanklarında “On Yedi Kemerbest”in varlığına, genellikle inanç dairesine ilişkin referans verme noktasında başvurulur. Çoğunlukla tek başına kullanılmayan “On Yedi Kemerbest”, diğer inanç uluları ile birlikte anılarak sıralamada yer verilir. Birlikte anıldığı diğer inanç uluları, genellikle “On İki İmamlar” ile “On Dört Masum-u Pak”dır. Tanrı'dan bağışlanma ve yardım

talep edilirken, inanç ulusu diğer isimlerle birlikte “On Yedi Kemerbest” de referans gösterilir. Tanrı’dan, onların yüzü suyu hürmetine inayet ve bağışlanma talep edilir.

“Bismişah, Allah Allah!... Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hünkâr Hacı Bektaş Veli saklaya, bekleye, koruya, gözete, Muhammed Mustafa’dan şefaata, Aliyyel Murtaza’dan inayet ve hidayet ola. Muhammed’in şefaatinde, Aliyyel Murtaza’dan inayet ve hidayet ola. Muhammed’in şefaatinde, Aliyyel Murtaza’nın inayetinden ayırma ya Allah! Cemi cümlemizi, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların katarından, didarından ayırmaya, Meşreb-i Hüseyin’e nail eyleye. İmam Ali’yi kılavuzumuz, Hızır’ı yoldaşımız eyleye. Dilde dileklerimizi, gönülde isteklerimizi kabul ve makbul eyleye. Günahlarımızı, kusurlarımızı bağışlaya. Güruh-u Naci’dan, Zümre-yi Sali’dan eyleye. Dertlerimize devâ, hastalarımıza şifa, gönüllere sefa, keselerimize bol ve bereketli helâl kazanç nasip eyleye. Şeytanın, münkir, münafığın şerrinden koruya, gözete. Son nefesimize kadar gönlümüze Kur’an’ı, kalbimize imanı nasip eyleye. Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman geldiğimiz yoldan, durduğumuz dârdan şefaata eyleye. Dil bizden, nefes pirimizden, dualarımızın kabulü yüce Allah’tan ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

3.4.5. Hızır

Hızır, Alevi-Bektaşî inanç evreni bağlamında son derece geniş yeri olan ve etrafında ritüelik uygulamaların geliştiği, mitolojik bir şahsiyettir.¹⁰³ Hızır’ın gülbank metinlerinde yer alma sıklığı da, inanç evrenindeki yerine ve önemine paraleldir. Hatırlama figürü işleviyle gülbanklarda, Alevi-Bektaşî inancının mitolojik boyutunu da yaşatan Hızır, inanç sisteminin önemli koordinat noktalarından birini teşkil eder. Alan araştırmasında edindiğimiz bilgiler de, Hızır’ın söz konusu inanç sistemindeki önemine ilişkin literatür verilerini onaylar niteliktedir:

“Hızır, özel bir kişi, bir şahıs olarak görülmez; Alevi-Bektaşî inancında Hızır bir mertebedir. Hızır’ın kendisi vardır, yaşamıştır ama herkes, isterse Hızır donunda görülebilir. Burada bizim karşımızdakini Hızır olarak görmemiz önemlidir. Hızır günlerinde özellikle, “mihman Hızır’dır.” anlayışı mevcuttur.” (KK13)

¹⁰³Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında Hızır’ın yeri ve önemine çalışmamızın önceki bölümlerinde detaylı olarak yer verilmiş olmasından dolayı, bu aşamada, Hızır’ın gülbank metinlerinde hatırlama figürü olarak nasıl yer aldığı üzerinde durmayı yeterli görmekteyiz.

“Hızır, bizim inancımızda, yolumuzda, çok önemlidir. Kendisi önceki dönemlerde yaşamıştır. Hızırlık bugün iyi insanın harcıdır. Hızır günlerinde herkesi Hızır bilmek gerekir. Hızır ile Ali birbirini bütünler.” (KK9)

Alevi-Bektaşî gülbanklarında ismi zikredilen hatırlama figürleri arasında yer alan Hızır, inanç sisteminin mitolojik köklerine referans verilmesi işlevi üstlenir. Bu bağlamda, özellikle Hızır Cemi bağlamında icra edilen gülbanklarda Hızır’ın ismine sıkça yer verilir. Hızır, gülbank metinlerinde genellikle “bozatlî” sıfatı ile birlikte yahut “Hızır On İki İmam” şeklinde kurulan ifadenin içerisinde yer alır.

3.4.6. Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Veli, Alevi-Bektaşî inancı çerçevesinde son derece önem atfedilen bir figür olma özelliği gösterir¹⁰⁴. Söz konusu inanç dairesi mensupları tarafından ibadet pratiklerinde kullanılan sözlü ürünlerin tamamına yakınında ismi zikredilen Hacı Bektaş Veli’ye ilişkin Irene Melikoff: “Hacı Bektaş, Bektaşiliğin ve onun günümüzde Alevilik adı verilen, Anadolu’daki biçimlenişinin kurucusu değil; Anadolu kökenli ve düzenli bir dervişler tarikatı olan, özellikle Trakya’da, Balkanlar’da ve Arnavutluk’ta yayılmış bulunan Bektaşiliğin yalnızca esin kaynağıdır: Bektaşilik de, Alevilik de, 13. yüzyılda yaşamış bir halk ermişi olan Hacı Bektaş Veli’ye dayanmaktadır.” (2011: 13) ifadelerini kaydeder.

Hacı Bektaş’ın Ahmed Yesevî’nin müridi olduğu hakkındaki rivayetlere, Kühü’l-Ahbâr ve Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi gibi, 10. yüzyıldan sonra yazılmış kitaplarda rastlanmaktadır. Bu noktada eski Osmanlı tarihçilerinden olan Âşıkpaşazade’nin aktardığı bilgiye göre, Hacı Bektaş Veli, Horasan’dan kardeşi Menteş ile birlikte önce Sivas’a, oradan Baba İlyas’a, ardından Kırşehir’e, oradan da Kayseri’ye gitmiştir. Hacı Bektaş, Kayseri’den Karahöyük’e giderek orada Hatun-anayı evlat edinmiş ve aynı yerde vefat etmiştir. Fuad Köprülü, Hacı Bektaş Veli’nin tarihî ve menkıbevi şahsiyeti hakkındaki çeşitli görüşlere yer verdiği çalışmasında, Hacı Bektaş’ın vefatından sonra müritleri tarafından kaleme alınan velayet-nâmelerdeki tutarsızlıklara dikkat çeker. Hâcim Sultan Velayetnâmesi’nde Hacı Bektaş, Hoca

¹⁰⁴ Hacı Bektaş Veli’nin hayatı ile ilgili bilgiler, mitolojik ve metaforik unsurlarla karışmış durumdadır. Tarihsel kişiliği, kendisinden sonra oluşan ya da oluşturulan menkabevî kişilikle karıştırılmış, gerçekle efsanenin iç içe geçmesi söz konusu olmuştur. Bu durumun sebeplerinin başında Hacı Bektaş-ı Veli’nin yaşadığı dönem olan 13. yüzyıl Anadolu’nun yazılı kaynaklarında onunla ilgili herhangi bir bilginin yer almaması gelir. Bu durum onun konar-göçer çevrelere mensup bir Türkmen babası oluşuyla ve Babai çevrelere yakınlığıyla da ilgilidir (Yıldız, 2018: 705).

Ahmed Yesevî'nin halifesi olarak zikredilirken, Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi içerisinde Ahmet Yesevi'den el alan Lokman Parende'nin müridi olduğu bilgisine yer verilir (1976: 49-50). Hacı Bektaş Veli, kökü Ahmet Yesevi'ye dek uzanan "kolonizatör Türk dervişleri"¹⁰⁵ arasında yer almış, Anadolu'nun sosyal ve kültürel açıdan biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Heterodoks popüler Türk sufiliğinin en önemli siması olan Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da ondan çok daha eski olan ve göçlerle buraya intikal eden Ahmed Yesevi, Kutbeddin Haydar, Dede Garkın kültürlerini ve büyük bir dinî-sosyal hareketin lideri olmasına karşın, Baba İlyas kültürünü dahi kendi içine alarak Anadolu'daki bütün heterodoks sûfi eğilimlerin temsilcisi konumuna gelmiştir. İslam öncesi bütün yerel kültürleri de kendi bünyesi içerisinde özümsemek sureti ile senkretik bir yapı ortaya koymuş ve Anadolu Türk heterodoksisinin merkezini teşkil eder bir nitelik taşımaya başlamıştır. Bu noktada Ahmet Yaşar Ocak, söz konusu bağdaştırmacılık (senkretizm) özelliğinin Hacı Bektaş Veli'nin menkıbevi kişiliğine kaynaklık ettiğini ve onun da tıpkı Hz. Ali, Hz. İsa, Hallâc-ı Mansur gibi asıl tarihî rolünü öldükten sonra oynadığını ifade eder. Ocak'a göre, Bektaşilik'ten başka hiçbir tarikatın piri, bu denli muazzam bir kültür, güçlü bir iman ve kutsallığın konusu olmamıştır (2016: 157, 172, 173).

14. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, Sulucakarahöyük'teki dergâhın şeyhi olan Abdal Musa, bir Haydarî şeyhi olarak kendisine intisap eden bir kısım dervişle birlikte yeni kurulmakta olan Osmanlı Beyliği topraklarına geçerek burada Orhan Gazi'nin hizmetinde fetihlere katılmıştır. Tarihî bağlamda Abdal Musa'nın fetihlerdeki başarısından daha önemli olan, onun birlikte savaştığı askerlere, gazilere Hacı Bektaş Veli'nin menkıbelerini anlatarak onu tanıtmayı, ordu içerisinde Hacı Bektaş Veli hakkında merak uyanmasını sağlamasıdır. Böylelikle Hacı Bektaş Veli'nin namı, Bursa havalisinden başlayarak yayılmıştır. Osmanlı gazileri vasıtasıyla Hacı Bektaş Veli'yi tanıyan Osmanlı sultanları, Yeniçeriliği kurarken, gaziler arasında yaygın olan Hacı Bektaş kültürü dolayısıyla ocağı ona bağlamışlardır. Böylelikle Hacı Bektaş Veli'nin hatırası günden güne yayılma göstererek Osmanlı topraklarının tamamında konuşulmaya başlamış, 16. yüzyıla gelindiğinde ise Haydarîlik'ten ayrılan Balım Sultan tarafından Osmanlı hükümet merkezinin de desteği ile Hacı Bektaş Veli'nin adına Bektaşîlik tarikatı fiilen kurulmuştur (Ocak, 2016: 175-176).

¹⁰⁵ Kavramsallaştırma için bk. Barkan, 1942: 279-304.

Bir Rum Abdal'ı olarak Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli, oluşturduğu manevî nüfuz ve karizmatik şahsiyeti etrafında teşekkül eden veli kültü ile Hacı Bektaş Veli Ocağı'nın kurucu önderi vasfını almış, inançsal yetkinliği, günümüze dek ulaşmıştır. Türk tasavvuf tarihinde oldukça önemli bir karizmatik lider olarak karşımıza çıkan Hacı Bektaş Veli'nin Alevi-Bektaşî zümre içerisindeki konumu ve karizmatik önder olma vasfı, kütleleşmek suretiyle günümüze kadar gelmiştir. Bugün Anadolu'dan, Irak'a, İran coğrafyasından ve Arnavutluk'a dek, oldukça geniş bir coğrafyada Hacı Bektaş Veli'yi pir olarak gören, kabul eden ocak ve talip toplulukları mevcuttur. Bu külte tabi olanlara "Bektaşî", onun adına kurulan ve daha sonra Balım Sultan ile tarikat yapısı hâline dönüşen inanç örgütlenmesine de Bektaşîlik denmiş, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik, 19. yüzyılda "Alevilik" adlandırması literatüre girinceye değin, neredeyse bütün inanç zümresini içine alan bir kavram olma özelliği göstermiştir (Ersal, 2016a: 74).

Alevi-Bektaşî edebiyatının gerek telif, gerekse anonim üretimlerinde Hacı Bektaş Veli, büyük değer atfedilen, yol önderi ve pirlük gibi sıfatlarla anılan bir şahsiyettir. Alevi-Bektaşî gülbanklarının hemen hepsinde Hacı Bektaş Veli'nin ismine yer verildiği tespit edilmiştir. Hacı Bektaş Veli, teolojik yapıdaki karşılığına ve etrafında oluşan anlam alanına uygun olarak, gülbank metinlerinde, "pîr", "üstâd", "hünkâr", "önder" gibi sıfatlarla anılır. Hacı Bektaş, edilen duaların Tanrı katında karşılık bulması noktasında yardım talep edilen; Hakk katında değer taşıdığına inanıldığından, Tanrı'ya yakarılırken aracılık yapması istenen şahsiyetler arasındadır. Alevi-Bektaşî gülbanklarında genellikle Hacı Bektaş Veli'den istenen, "inayet etmesi", kerametleri ile yardım etmesi ve yol göstermesidir.

3.4.7. Hizmet Pirleri

Hizmet pirleri, Alevi-Bektaşî cem ritüellerinde görülen hizmetleri, cem ritüelinin varlık sebebi olarak gösterilen "Kırklar Cemi"nde ilk kez gerçekleştirmiş olan, tarihi ve mitolojik karakterlerdir. Hizmet pirleri, "hizmet sahipleri" olarak da anılır. Alevi-Bektaşî inanç evreninde, cem ritüellerinde icra edilen hizmetlerin ilk icralarının Kırklar Cemi bağlamında gerçekleştirildiğine inanılır. Dua ve gülbanklarda, ritüelik hizmetleri ilk kez gören kişiler olmaları dolayısıyla tarihî ve dinî öneme haiz bu şahsiyetlerin isimlerine yer verilir. Hizmet pirleri, ocaklara ve bölgelere göre değişim gösterebilmektedir.

Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile vardığımız sonuçlar, hizmet pirlinin kim olduğu yönündeki soruya verilen yanıtlarda çeşitlenmelerin olduğu yönündedir. Cem ritüelleri bağlamında icra edilen kimi hizmetlerin kökenine ve pirinin, ilk icracısının kim olduğuna ilişkin cevaplarda değişmezlik söz konusu iken; kimi hizmetlerin öncülleri bahsinde birden fazla hizmet pirinin varlığına işaret edilir. Buyruk'ta hizmet sahipleri olarak sıralanan isimler şu şekildedir: “Tarıkçı İmam Hasan'dır. Berber Muhammed Hanefi'dir. Saki Tayyip'tir. Süpürgeci Turap'dır. Ferraş İmam Hüseyin'dir. Zakir Abdüssamet'dir. Sofradar Abdülvahit'dir. Hâdim Abdülmuin'dir. Pervane Abdullah'dır. Çerağcı Hadi Ekber'dir. Kapıcı Abdülceli'dir.” (2018: 205-206)

Alevi-Bektaşî gülbanklarında, görülen hizmete uygun tertip edilen gülbank verilirken, gülbangın içerisinde hizmet pirinin adına yer verilerek, şefaath talep edilen kutsallar toplamına eklenir. Böylelikle, hem hizmetin teolojik kökenine gönderme yapılarak anlamı ve işlevi tartışılmaz kılınmış olur; hem de ortak kutsallara verilen referansla ritüelîk bağlar güçlendirilir. Hizmet pirlinin adları, hizmet gülbankları içerisinde anılır. Bazı hizmet gülbanklarında hizmet pirinin adının zikredilmediği de olur. Hizmet pirlilerine, hizmet sahipleri tarafından okunan tercümanlarda da yer verilir.

Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz gülbank havuzu toplamında, genellikle birçok hizmet gülbangında hizmet pirlinin isimlerine yer verildiği fakat kimi hizmetlerde hizmet pirinin adının zikredilmesi konusunda daha hassas olunduğu tespit edilmiştir. Bu gülbanklar: “car gülbangi” ve “sakka gülbangi”dir. Car hizmetinin piri Seyyid-i Ferraş, sakka suyu hizmetinin piri ise Selman-ı Pâk olarak anılır. Aşağıda verdiğimiz gülbanklar, sırasıyla car ve sakka suyu hizmetlerine karşılık verilen gülbank örnekleridir:

“Bismişah Allah Allah! Yüzün ak olsun, özün pak olsun, sözün Hak olsun. Pirlere içerisinde pir Selman-ı Pak yar, yardımcıın olsun. Dileğini, muradını hâsıl eylesin. Yolunu yolsuza uğratmasın. Uğurunu pirsizye düşürmesin. Kazadan, beladan, görünür görünmez bütün afetlerden hıfz-ı ima eylesin. Bercemal, Muhammed kemal, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali'yi pir bilip Ehlibeyt'ine verelim salâvat. Gerçeğin demine Hü, mümine ya Ali! ” (KK13)

“Allah Allah!... Seyyid-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan. Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola Hak, Muhammed, Ali dileğini, isteğini vere. Seyyid-ül Ferraş'ın hayır, himmeti, bereketi üzerine hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

Alan araştırması neticesinde elde ettiğimiz gülbanklarda kimi hizmetlerin hizmet pirlерinin genellikle aynı kalırken, kimilerinin yöre ve ocaklara göre değiştiği tespit edilmiştir. Rehberlik postunun hizmet piri Hz. Ali; peyik hizmetinin hizmet piri, Amr-ı Ayyar; kapıcı hizmetinin hizmet piri, İmam Mehdi olarak anılır. Dededen aldığı komutları da yerine getiriyor olması dolayısıyla dede ile sürekli irtibat halinde olan gözcünün hizmet piri olarak kabul edilen isim, yöre ve ocaklara göre değişmektedir. Gözcü hizmetinin hizmet piri olarak anıldığını tespit ettiğimiz isimler: İmam Musa Kazım, Karaca Ahmet, İmam Zeynel ve Ebuzer Gaffari'dir. Delil hizmetinin piri, kimi ocaklarda dördüncü imam olan İmam Zeynel Abidin olarak kabul ediliyorken, kimi ocaklarda ise Cebir-ül Ensari olarak anılır. Car hizmetinin piri olarak Selmân-ı Ferraş'ın; el suyu hizmetinin piri olaraksa Selman-ı Pak'ın isimlerine yer verilir. Post hizmetinin hizmet piri, Hz. Şit; sakka suyu hizmetinin hizmet piri Hz. Hüseyin; erkân hizmetinin hizmet piri ise İmam Cafer-i Sadık olarak anılır. Kurbanlı hizmetinin piri olarak genellikle İmam Ali Rıza kabul edilmekle birlikte, Hz. İsmail ve Mahmud-el Ensari'nin de isimlerinin anıldığı tespit edilmiştir. Sofra hizmetinin piri, Gulam-ı Kamber; zâkirlik hizmetinin piri ise İmam Hasan yahut Bilal Habeş olarak kabul edilir.

İlgili hizmeti kutsamak üzere tertip edilen hizmet gülbanklarında, hizmet pirinin adı zikredilerek görülen hizmetin Hakk katında kabulü dilenir. Hizmet pirlерinin isimlerinin zikredildiği kalıp yapıların şu şekilde sıralanması mümkündür:¹⁰⁶

*Hizmet Piri'*nden şefaаt ola!

Hizmet Piri, şefaаtçiniz ola!

*Hizmet Piri'*nin hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola!

*Hizmet Piri'*nin âl-i himmetleri üzerinize ola!

*Hizmet Piri'*nin hayır himmetleri, üzerinize ola!

*Hizmet Piri'*nin cümle himmetleri üzerinizde hazır ola!

*Hizmet Piri'*nin himmet ve hidayetleri üzerinizde hazır ve nazır ola!

*Hizmet Piri'*nin geçmiş kerametleri üzerinizde kaim ola!

¹⁰⁶ Gülbanklarda hizmet pirlерinin adlarının anıldığı bu yapılar dışında, ritüelik bağlamlarda farklı kullanımlar da söz konusudur. Örneğin, iki hizmet sahibinin bir arada meydana çıkması durumunda, her iki hizmetin piri birlikte anılır. Gözcü ve yasavur hizmetleri bu tespite örnek olarak gösterilebilir. Bu durumda verilecek gülbankta hizmet pirlерine ilişkin kısım: “Gözcü Musa-yı Kazım'ın, yasavur Muhammed Mehdi'nin himmetleri, geçmiş kerametleri cümlemizin üzerine hazır ve nazır ola.” şeklinde kurulabilir. Belirli bir hizmet pirinin adının zikredilmediği durumlarda ise “ikrâr verdiğiniz pir”, “çağırduğumuz pir”, “yüz sürdüğünüz pir” gibi ifadelerden faydalanılabilmektedir. Belirli bir hizmet piri olmayan hizmetler eğer kadın talipler tarafından görülüyorsa, “Fatma Ana” yahut “Kadıncık Ana”nın isimleri, hizmet piri olarak anılabilir (Ersal-Ersöz, 2013: 65). Ritüeli yöneten inanç önderinin ilgili hizmetlerin pirlерini anımsayamaması, farklı isimlerin yahut inanç sistemi bağlamında önemli olan Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Veli gibi isimlerin hizmet piri statüsünde anılmasına da sebebiyet verebilir.

Pirler içerisinde pir, *Hizmet Piri*, yar, yardımcım ola!

3.4.8. Erenler

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde eren mefhumu, son derece önemli bir yer tutmaktadır. Erenler, manevî olarak belirli aşamaları kat edip nefislerini yenen, Tanrı'ya manen yakın olduğuna ve bu gerekçeyle de Tanrı katında dualarının, isteklerinin kabul olacağına inanılan kâmil insanlar toplamına işaret eder.¹⁰⁷ Eren kavramı etrafında oluşan anlam alanını, inanç sisteminin biçimlenmesinde önemli payı olan “atalar” ve “veli” kültlerinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Erenler, Alevi-Bektaşî gülbanklarında duaların kabulü noktasında aracı olarak başvurulmuş şahsiyetler arasında yer alır. Tıpkı “Kırklar” gibi erenler toplamında da içeriği oluşturan şahsiyetlerin kimliği muğlaktır. Bu sebeple, genellikle başına “gelmiş geçmiş” sıfatı getirilerek, Alevi-Bektaşî inancı bağlamında kutsal kabul edilen, erenlik vasfı olan tüm erenler kast edilir. Bununla birlikte, “Gaib Erenleri” şeklindeki ifadede de yine yol bağlamında önem taşıyan bütün Alevi-Bektaşî erenlerine işaret edebilecek mahiyette bir kurulum söz konusudur.

Alevi-Bektaşîler, sürdürdükleri yolu “erenler yolu” olarak adlandırmakta ve yolun başı olarak gördükleri Hz. Ali'yi de “erenler şahı” olarak anmaktadır. Alevi-Bektaşîler tarafından Anadolu'ya ilk gelen inanç öğreticilerine “Horasan Erenleri”, onların etkisi ve yönlendirmesiyle Anadolu'da yetişen inanç ulularına ise “Rum Erenleri” adı verilmiştir. Olağanüstü güce sahip ve Hakk'a yakın bir şahsiyet olarak değerlendirilen “eren”, sağlığında ve hatta Hakk'a yürüdüktan sonra da, insanlara yardım edebilme kudretine sahiptir. Erenin hayattayken gösterdiği kerametler ve taşıdığı üstün vasıflar, Hakk'a yürümesi ile birlikte daha da güçlenir ve hayattayken sahip olmadığı pek çok vasıf, şahsı ile ilişkilendirilir. Erenler etrafında oluşan menkıbelerdeki motifler incelendiğinde, İslam öncesi kültürlerin, değişik dönemlerde benimsenen inanç sistemlerinin ve Anadolu'da yerleşik eski inanç yapıları ile kültürlerin izlerine rastlanır (Er, 2018: 35,36).

¹⁰⁷ Alevi-Bektaşî inancında eren kültü etrafında oluşan çok sayıda inanma ve kaçınma mevcuttur. Bunların başında, erenlerin gönlünün kırılması halinde ilenmeleri durumunda başa gelen musibetten kurtulmanın mümkün olmayacağı inancı gelir. Söz konusu inanış, “erenlerin attığı ok geri gelmez.” atasözü ile somutlaşmıştır. Bununla birlikte dilimizde, erenlerin bağışlayıcılığının, tahammüllerinin sonsuz olduğunu; ancak onlara karşı kusur işleyenlerin perişan olacağını vurgulayan başka atasözleri de mevcuttur. “Erenlerin çerağı nefesle sönmez.”, “erenlerin önü ardı olmaz.” gibi atasözlerini örnek olarak vermek mümkündür (Gölpınarlı, 2017: 113).

Alevi-Bektaşî gülbanklarında “erenler” tek başına kullanılarak kutsiyet atfedilen bir toplama karşılayabildiği gibi, “Doksan Bin Horasan Erenleri”¹⁰⁸ ya da “Seksen Bin Urum Ereni”¹⁰⁹ gibi işaret edilen grubun daha belirgin olduğu biçimlerde de kullanılabilmektedir.

3.4.9. Ocak Pirleri

Alevi-Bektaşî inanç sisteminde karizmatik şahsiyetlerin adlarıyla anılan her ocağın kendi dinamikleri ile yürüttüğü inanç ritüelleri ve pratikleri vardır. Ocakların kurucu karizmatik şahsiyetleri, kutsal soydan gelen, “dede, baba, sultan, abdal” gibi unvanlar ile anılan kimselerdir. On İki İmamlar kanalıyla soyu Ehlibeyt’e dayanan karizmatik inanç önderlerinin adına kurulan ocaklar¹¹⁰, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin temel kurumlarıdır ve hiyerarşik bir yapıda biçimlenmişlerdir (Ersal, 2016a: 41). Dolayısıyla, Alevi-Bektaşî inanç sistemi, ocak merkezli bir yapı arz eder. Bir ocağa bağlı olarak hizmet gören inanç önderleri, soyundan geldikleri ocağın kurucu pirinin himmeti ile ritüelleri yönetir, manevî güçlerini bu pirlere alırlar. Bu sebeple gülbanklarda, soyundan geldikleri ocak kurucularının adı anılarak himmetleri istenir. Bu aşamada, “Dil bizden nefes ceddinden ola.”, “Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola.” gibi kalıp yapılar kullanılır. Bu anlayışta, tasavvuf düşüncesindeki, benliği yok etme, mürşidde kaybolma fikrini de görmek mümkündür. Dolayısıyla, keramet, dua eden, gülbank veren inanç önderinde değil; onun bağlı bulunduğu, temsil ettiği ocak pirindedir. Ritüelin yöneticisi konumunda olan inanç önderi, yalnızca bir vasıta (Ersal-Ersöz, 2013: 66). Kurucu şahsiyetlere referans verilirken kullanılan “dil” ve “nefes” ifadeleri tesadüfen kullanılan sözcükler değildir. Alevi inancında nefes, Tanrısal kutsallığın insana göçürülmesinin ifadesidir. Tanrısal kutsallığı barındırdığına inanılan nefes, tüm insanlarda vardır fakat veli ve erenlerde daha çok mevcut olduğuna inanılır (Çınar, 2012: 723). Nefesin ocak pirleri ile ilişkilendirilmesi bu sebeptendir.

Bağlı bulunulan ocağın kurucu şahsiyetlerinin Alevi-Bektaşî gülbanklarında anılmasıyla, bağlı olunan kökene referans verilir. Ritüelin yöneticisi konumunda olan

¹⁰⁸ Horasan erenleri ile İran’ın doğusunda yer alan ve “Horasan” şeklinde anılan bölgede yetişen mutasavvıflar kast edilmektedir.

¹⁰⁹ “Urum Erenleri” ile kolonizatör dervişler tarafından Anadolu’da yetiştirilen Rum erenleri kast edilmektedir.

¹¹⁰ Ocaklar arası uygulama ve ritüel farklılıklarını halkbilimi disiplininin bakış açısıyla ortaya koyan çalışmalara örnek olarak: Yaman, 2006; Ersal, 2016a; Akın, 2020c gibi çalışmaları sıralamak mümkündür.

inanç önderi, ocak pirinin adına yer vermekle hangi soydan geldiği bilgisini de paylaşmış olur. Ocak pirinin adının zikredilmesi aynı zamanda, gücünü, temsil ettiği ocağın teolojik karşılığında alan inanç önderinin inanç dairesi bağlamındaki yerini anımsatmak suretiyle hürmet talep etmesini sağlar. Alevi-Bektaşî gülbanklarında ocak pirinin adının anıldığı kalıp ifadelerin yaygın kuruluş biçimleri şunlardır¹¹¹:

“Dil bizden, nefes pirim *Ocak Piri*’nden ola!”

“Dil bizden, nutuk ceddin *Ocak Piri*’nden olsun!”

“Mürşidim *Ocak Piri* yarımız, yarenimiz ola!”

“Ceddin *Ocak Piri*’nin himmeti, kerâmeti üzerimize hazır ve nazır ola!”

“Allah Allah... Hayır hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı Hak, Muhammed, Ali vere. Ceddin Hatayi Sultan’dan cümlemize şefaata ola! (KK7)

“Bismişah, Allah, Allah!.. Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye. Muhammed’den şefaata, Aliyyel Murtaza’dan inayet ola. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, çağırıldıkları pirden, edecekleri hizmetten, kesecekleri kurbandan hayır, hasenat göre. Kurbanları, İmam Hüseyin sürüsüne karışa. Dilekleri kabul, muratları hâsıl ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman yarımız, yarenimiz ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

3.4.10. Yezid /Muaviye /Mervan

Yezid, Alevi-Bektaşî teolojisinde kötülük kavramı ile özdeş tutulan isimlerin başında gelir. Muvaviye, onun oğlu olan Yezid ve Yezid’in oğlu Mervan, Alevi-Bektaşî inanç evreninde, mezalim olgusunun sembol isimleri niteliğindedir. Bu isimler arasından Yezid, Kербela kıyımının onun hilafeti döneminde gerçekleştirilmiş olması dolayısıyla, büyük bir öfke ile anılır. Gülbank metinlerinde Yezid, lanet ile anılarak hep bir ağızdan kargışlanır. Alevi-Bektaşî inanç sisteminde, iyi olanı tanımlamak için ihtiyaç duyulan “kötü” kavramına denk gelen şahıs, Yezid’dir. Bu sebeple, Yezid’in söz

¹¹¹ İnanç önderleri kimi zaman ocak pirinin adını zikretmek yerine, “ceddimden”, “vaktin imamından”, “kutup erenlerinden”, “ümme pirlerden” gibi ifadeleri de kullanabilmektedir. Bununla birlikte, nadiren de olsa cem türü ve hizmet içeriğinin, ocak piri kısmında değişikliğe sebep olabilir. Örneğin, cem türüne göre Abdal Musa, Kızıldeli gibi adına cem yapılan karizmatik şahsiyetler; hizmetin içeriğine göre ise Çiçek Ana, Kurt Baba gibi isimler anılabilir.

konusu inanç sistemi mensuplarının kolektif belleklerinde yer alan, kötülükle ilgili temel kodlamaların somutlaşmış formu olduğunu ifade etmemiz mümkün olacaktır.¹¹²

Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile yaptığımız çalışmada, kötülük bahsinde en çok Yezid'in isminin anıldığına rastlanmıştır. Ancak Muaviye ve Mervan da lanetle anılan, kargışlanan diğer isimlerdir. Muaviye, Yezid ve Mervan, Emevîlerin ulularından olup sırasıyla halifelik yapmışlardır. Alevi-Bektaşilerce bu isimler hakaret olarak kullanılmaları dolayısıyla cins ada dönüşmüştür (Gölpınarlı-Boratav, 2017: 394). Alevi-Bektaşî gülbanklarında söz konusu isimlerin kargışlanması genellikle belirli kalıp yapılar üzerinden gerçekleştirilir.

“Yuh¹¹³ münkire, lanet Yezid'e, rahmet mümine!”¹¹⁴

“Kör ola Mervan!”¹¹⁵

“Lanet ola Yezid oğlu Mervan'a!”

3.5. Gülbankların Yaratıldığı ve İcra Edildiği Kültür Ortamları

Folklor mahsulünü bir sürecin ürünü olarak anlama noktasında başvurulması gereken noktalar: onun icra halinde bulunduğu sosyo-kültürel bağlamda ne iş gördüğü, icracının dinleyicilerle olan etkileşimi ve bu etkileşimin icra edilen geleneksel anlatının tür ve şekli başta olmak üzere; icrasını, yapısını ve işlevini ne boyutta etkilediğidir. Folklor mahsulünün ortaya çıkmasında belirleyici olan bu dinamiklerin göz önünde bulundurulmasıyla ortaya çıkan sonuç, folklor olayının bir tiyatro gibi icra edildiği yönünde olmuştur. Bu olayın derlenip yazıya geçirilerek metinleştirilen kısmı kadar, onu anlatma ve dinleme rolleri ile hadisenin gerçekleştiği sosyo-kültürel ve fiziki şartlar bütünlüğüne işaret eden bağlam da bu tiyatro gösterisinin sahnelenmesinde pay sahibidir. Folklor, anlatıcı ve dinleyici arasında geleneksel bir anlatı yoluyla kurulan iletişim biçimi olarak ele alınmalı ve bir sosyal olay olarak değerlendirilen folklorun canlı icraları mercek altına alınmalıdır (Çobanoğlu, 2008: 238, 272).

¹¹² Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında kötülük kavramı ile özdeşleşmiş bir diğer isim Hz. Ali'nin katili olan Mülcem'dir. Gündelik hayatta hakaret ifadesi olarak sıkça kullanılan bu isme gülbank metinlerinde rastlanılmamıştır.

¹¹³ Sözlü kültür bağlamında “yuf” şeklindeki kullanımı da mevcuttur.

¹¹⁴ İnkâr edene, Yezid huyulu olana (Yezid'e) lanet olsun; Tanrı, inananı, iman edeni bağışlasın, ondan yardımını eksik etmesin.

¹¹⁵ Yapılan alan araştırmasında, söz konusu kargışın “kör olsun Yezid-i Mervan” şeklindeki kuruluşuna da rastlanmıştır.

Malinowski'nin bağlamsız metnin cansız, ölü olduğu yönündeki iddiası ile (2014: 91) halk bilimi araştırmalarında dikkatler metnin yaratılıp icra edildiği bağlam merkezli dinamiklere çevrilmiştir. Halk bilgisini kendi icra ortamı ve kültürel bağlamı içerisinde incelemek, deneysel alan araştırmasını genişlettiği gibi, sözel ifadelerin çeşitliliğinin ortaya konulmasını ve sözel yaratıcılıktaki değişimin kalitesini tespit etmeyi de sağlar (Ben-Amos, 2009: 245). Gülbankların yaratıldığı ve icra edildiği temel bağlam, sözlü kültür ortamlarıdır. Söz konusu sözlü kültür ortamları, Alevi-Bektaşî ritüelleridir. Sözlü kültürde dolaşımda olan ve ritüel bağlamlarında kullanılan gülbankların dedeler tarafından hizmet defterlerine kaydedilmeleri, çeşitli araştırmacılarca kayıt altına alınmak üzere yazıya geçirilmeleri ile birtakım sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla basılı hallerinin kitaplaştırılması, gülbankların yazılı kültür bağlamında da var olmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, 2000'li yıllar itibari ile ritüel bağlamlarında yahut bağlamdan kopuk biçimde gerçekleştirilen gülbank kayıtları, çeşitli video yükleme sitelerine yüklenen gülbank videoları ve kimi forumlar ile sosyal paylaşım ağlarında dolaşımda olan gülbank metinleri, Alevi-Bektaşî gülbanklarının dijital bağlamını teşkil eder.

3.5.1. Sözlü Kültür Ortamları

Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel üretim ve icra bağlamları, sözlü kültür ortamlarıdır. Söz konusu sözlü kültür ortamları, ritüelik bağlamlara işaret etmektedir. Cem ritüellerinin malzemelerini, sözlü kültür mahsulleri teşkil eder. Ritüeli, yazıya geçirilmemiş fakat yazılı olmamalarına karşın değişmeyen, sabit kalan çeşitli ifadelerin ve belirli şekillerdeki hareketlerin kesin sıralarla icracılar tarafından ortaya koyulması olarak ifade etmek mümkündür. Söz ve hareketin her ikisine duyulan güven, ritüelde büyük öneme sahiptir. İracılar, sembolik değere sahip kalıplaşmış sözleri sarf ederken çeşitli beden hareketleri ile sözlerini destekler ve ortaya koydukları sembollere bedenî şekiller verirler. Ritüelin önemli özellikleri arasında yer alan değişmezlik ilkesi, onun kutsiyetinden ileri gelir. Söz konusu kutsiyet, ritüelin kendi içerisinde işletilen mantığının bir mahiyeti olarak değerlendirilir (Rappaport, 2006: 187, 190). Bu bağlamda, Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel yaratım ve dolaşım bağlamı olan ritüeller, söz ve eylem aracılığı ile gündelik olanın dışına çıkma, kutsal ile iletişime geçme amacı taşıyan sistemli pratiklerdir. Alevi-Bektaşîlerin temel ibadet formu olan

cem ritüelleri, Alevi-Bektaşî gülbanklarının üretildiği, icra edildiği ve yeniden üretildiği, temel bağlamlardır.

Sözlü kültür bağlamlarında, grubun kimlik koruyucu bilgisi noktasında başvurabileceği tek yer insan belleğidir. Bu belleğin işlevini yerine getirebilmesi noktasında üç koşul gereklidir: kaydetme, çağırma ve iletme. Kaydetme, şiirsel biçim vasıtasıyla; çağırma, ritüel sunuşuyla; iletme ise toplumsal katılım ile mümkündür (Assmann, 2015: 65). Gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç grubunun kimliğini koruma ve sürdürme noktasında işlevsel olan metinlerdir. Sözlü kültür bağlamında inanç grubu mensuplarının belleğinde yer alan gülbankların kaydedilmesi, nazma özgü kimi kodlama özelliklerinin metinlerdeki mevcudiyeti ile mümkün olur. Gülbank metinlerinin nazma yaklaşan yapıda olması ve şiirsel özellikler arz etmesi, kaydetme sürecini kolaylaştırmaya yöneliktir. Belleğin işler kılınması, kodlanan verinin çağırılması ile mümkündür. Alevi-Bektaşî gülbanklarının depolandığı belleklerden çağırılması, ritüel bağlamlarında sunumlarla gerçekleşir. Cem ritüelleri başta olmak üzere çeşitli Alevi-Bektaşî ritüellerinde icracılar tarafından sunulmaları ile belleklerde depolanan gülbanklar kullanılmak üzere çağırılır ve böylelikle, bilgi işlenmiş olur. Belleğin işlevsel kılınması noktasında son aşama iletmedir. Assmann'ın toplumsal katılımı mümkün olduğunu ifade ettiği "iletme" aşaması, Alevi-Bektaşî gülbanklarının ritüel bağlamlarında katılımcı inanç grubu önünde icra edilmesi sonucunda kurulan iletişim vasıtası ile gerçekleşmiş olur. Gülbankların inanç grubu mensuplarının belleklerine kaydedilmeleri, kullanılabilir bilgi hâline getirilerek bellekten çağırılmaları ve toplumsal katılımın sağlandığı ritüel bağlamlarında sunulmaları ile grup kimliğini koruma ve yaşatma işlevlerini, sözlü kültür içerisinde sürdürdüklerini ifade etmemiz mümkündür.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin temel ibadet formu olan cem ritüeli, inancı koruma ve şifreleme görevi üstlenen sembolik söz ve eylemler üzerine kuruludur. Cem ritüeli süresince sarf edilen her sözün bağlam içerisinde bir anlamı ve işlevi vardır. Bağlam merkezli dinamikleri oluşturan unsurların tamamı, birbirlerini tamamlar nitelikte kurulur. Uygun kişi, söz, eylem ve nesnelerin birbirini tamamlaması neticesinde anlamlı bir ritüelik yapı inşa edilir. Ritüel bütünüün ifade ettiği bu anlam, parçaların ayrı ayrı taşıdıkları anlamların birlikte meydana getirdiği ve kendisini oluşturan parçaların tamamını kapsayan bir üst anlam alanıdır. Cemlerin ritüelik bağlamını biçimlendiren unsurlara yüklenen anlamlar, geleneksel yapı tarafından tayin edilmekte ve aynı inanç dairesinin paydaşı olan bireylerin tamamı için geçerlilik

taşımaktadır (Ersal-Erdem, 2020: 66). Bu bağlamda, sözlü kültür ortamı, gülbankların temel üretim alanı olduğu gibi, işlevsel açıdan da bir ihtiyaca cevaben üretildiği, teolojik bir iletişimin sağlayıcısı niteliğinde olduğu bağlamdır.

3.5.2. Yazılı Kültür Ortamları

Yazılı kültür ortamları, Alevi-Bektaşî gülbanklarının yer aldığı bağlamlar arasındadır. Başta Buyruk¹¹⁶ nüshaları olmak üzere, çeşitli ocaklara ait yahut birtakım sivil toplum kuruluşları tarafından tertip edilen Alevi-Bektaşî erkânameleri, büyük çoğunluğunu Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin teşkil ettiği araştırmacılar tarafından hazırlanan derleme çalışmaları ve Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin hizmet defterleri ve cönkler, gülbankların yer aldığı yazılı kültür bağlamları olarak sıralanabilir. Bu noktada, temel üretim ve icra bağlamının sözlü olduğuna dikkat çektiğimiz Alevi-Bektaşî gülbanklarının yazılı formlarını, sonradan yazıya geçirilmiş oldukları bilgisi ışığında değerlendirmemiz ve bağlamdan kopuk metinlerin gülbank değil; yalnızca dua metni olduğunu ifade etmemiz gerekir. Zira herhangi bir dua metninin gülbank hüviyeti taşımasının ön ve temel koşulu, bir Alevi-Bektaşî inanç önderi tarafından ritüel bağlam içerisinde veriliyor olmasıdır.

Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin hizmet defterleri incelendiğinde, gülbankların yazıya geçirilmesi noktasında, kayıt altına alma endişesinden çok, hafızaya duyulan güvensizlik kaynaklı tedbir alma ihtiyacının belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Daha çok uzun ve Arapça-Farsça unsurlar bakımından zengin olan gülbankların hizmet defterlerine kayıt edilmiş olmaları, savımıza kaynaklık eder niteliktedir. Ritüel esnasında ezbere ve irtical katkılarla icra edilmeleri güç olabilen gülbank örneklerinin bir kısmının yazıya geçirildiği tespit edilmiştir. İnanç önderleri, ritüel bağlamlarında özellikle uzun gülbankların yazılı hallerinden faydalanmakta, bunun için de hizmet

¹¹⁶ Buyruk, Alevi-Bektaşîliğin yazılı kaynakları arasında yer alan, risale niteliğinde bir eserdir. Buyruklar, Alevi-Bektaşî inanç ve ibadet esasları ile felsefesini açıklayan, sosyal ilişkileri düzenleyen bir içeriğe sahiptir. Çok sayıda nüshası olan Buyruk, içerik olarak da belirli bir standarda sahip değildir. Genel kabul, Buyrukların Safevîler döneminde, özellikle Şah İsmail zamanında, dönemin Kızıldağ coğrafyasında ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Buyruklar, daha önce yazmalar hâlinde genellikle ocakzâdelede bulunur; içeriği, inanç önderleri tarafından nakledilirdi. En eski Buyruk nüshasının 16. yüzyıla ait olduğu ve Bisati adında bir müellif tarafından kaleme alındığı iddia edilmektedir. “Menâkıbu’l-Esrâr Behcetü’l-Ahrar” adıyla kaydedilen bu nüsha, Konya Mevlana Müzesinde bulunmaktadır. 9 Nisan 1612 tarihinde çoğaltılan Buyruk metni, orijinal metne sadık kalınarak Ahmet Taşğın tarafından Latin harflerine aktarılmıştır. Açık ve anlaşılır bir halk Türkçesi ile yazılan Buyruklar, temelde iki isimle anılır. Bunlardan birincisi, “İmam Cafer Buyruğu”, diğeri ise “Şeyh Sâfi Buyruğu”dur. Buyrukların bu iki isme nispet edilmesinin nedeni, İmam Cafer Sâdik ve Şeyh Sâfi’nin sözlerine ve menkıbelerine yer verilmesidir (Özdemir, 2017: 143-147).

defterlerine yahut çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından dağıtılan kitapçıklara başvurmaktadır.

Yazılı kültür ortamında gülbankların varlığının müellifi belli olan yazılı eserlerden farklı bir biçimde değerlendirmenin gerekli olduğu açıktır. Gerek Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin hizmet defterlerinde, gerekse çeşitli amatör araştırmacılar tarafından bir araya getirilerek kitaplaştırılmış formatlarda yer alan gülbanklar, anonim metinlerdir. Yazıya geçirilerek kayıt altına alınan gülbankların işlevlerini yerine getirebilmeleri için icra bağlamlarında inanç önderi bir kimse tarafından okunmaları gerekir. Dolayısıyla, yazıya geçirilmiş olmaları, gülbankları temel yaratım ve icra bağlamları olan sözlü kültür ortamından koparmaz. Bu noktada Walter Ong, yazılı metnin meramını anlatabilmesi için, dolaylı veya dolaysız olarak, dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağlantı kurması gerektiğini kaydeder. Ong'un ifadesiyle, bir metni okumak, onu sese dönüştürmektir. Yazı, hiçbir zaman sözlü nitelikten bağı koparamaz. Sözlü anlatım yazısız da var olur; ancak, yazı, sözlü anlatım olmaksızın var olamaz (2013: 20). Yazı, her durumda dil ile ses dünyasıyla bağ kurmak durumundadır. Metnin okunabilir, sese dönüştürülebilir bir materyal olması, kaynağını aynı yerden, dilin sese dayalı doğasından alıyor olduğunun göstergesidir. Buradan hareketle, inanç önderlerinin icra bağlamlarında başvurdukları yazılı gülbank metinlerini seslendirmek sureti ile sözlü kültür bağlamı içerisinde değerlendirilebilecek bir performans sergilediklerini ifade etmek mümkündür. Özellikle yüksek sesle, belirli bir kitleye hitap ederek okunan, söylenen gülbank metinleri, icracının jest, mimik gibi unsurlarının da eklenmesiyle yazılı kültürün sınırlarını aşan bir nitelik arz eder.

Kültürel bellek, ritüeller vasıtasıyla korunur ve devredilir. Ritüeller, grup kimliğinin koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ederek kültürün yeni kuşaklara aktarılmasını "tekrarlama" biçiminde sağlar. Ritüelik yapı, belirli bir düzenin mümkün oldukça değişmeden, yeniden üretilmesini gerektirir. Bu gereklilik, her ritüeli bir önceki uygulamaya benzer, yazısız kültürler için tipik olan "zamanın döngüselligi" içerisinde ortaya çıkarır. Sözü edilen döngüsellik, kültürel anlamın ritüele dayanması bağlamında bir tekrarlama zorunluluğunu gerektirir. Bu zorunluluk, ritüel bağdaşıklığı garanti eder ve metinsel bağdaşıklığa geçen toplumlar, bu zorunluluktan kurtulmuş olurlar. Ritüel bağdaşıklıktan metinsel bağdaşıklığa geçişin düzeyi yükseldikçe, tekrarlama duyulan ihtiyaç azalır, çünkü artık anlamı koruyucu başka araçlar bulunmuştur (Assmann, 2015: 99-100). Fakat yazılı kültür bağlamında ortaya konulan gülbank metinleri, ritüelik bağdaşıklığın metinsel bağdaşıklık ile kesiştiği yerdedir. Bağlam içerisindeki işlevi

doğrultusunda anlam kazanan gülbankların ritüelik bağlamların dışında, iyi dilekler taşıyan dua metinler olmaktan öte bir işlevleri mevcut değildir. Buradan hareketle, gülbankların yazıya geçirilmelerinin onları ritüel bağdaşıklıktan metinsel bağdaşıklığa taşımaya yetmediğini ifade etmemiz mümkündür.

3.5.3. Dijital Kültür Ortamları

Dijital kültür ortamları, matbuat devrini tecrübe etmiş post modern çağ öznesinin yeni gerçeklik inşasının merkezini teşkil eder. Walter Ong'un kavramsallaştırmasıyla "ikincil sözlü kültür çağı"¹¹⁷ nın (2013) kültürel dolaşım hattı da, dijital mecralardır. Dijital kültür ortamlarını, her türlü ses ve görüntünün kayıt altına alınarak çoğaltılmasının ve dolaşımının mümkün kılındığı, insanla üretimi arasına giren çeşitli teknik araç, yol, yöntem ve bağlamı olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu mecralar üzerinden, kültürel kurumlar dolayımında ortaya konulan çıktılarının yeniden üretilmesi söz konusudur. Alevi-Bektaşî gülbankları da dijital kültür ortamlarında paylaşılan ritüel kayıtları, yazılı dökümanlar ve görseller üzerinden, organik olmayan bağlamlarda yeniden üretilen toplamın içerisinde yer alır.

Yeni iletişim araçları, sözün basılı formu da dâhil olmak üzere, görsel olana odaklanmış; sözü kalıplaştırmış, dondurmuş, diyagramlara, eğrilere ve grafiklere indirgemıştır. Filmler, reklamlar ve bilgisayarlarla söz, teknik bir nesne haline gelmiştir (Köker, 2005: 58). Yeni bir iletişim aracının çıkması, her zaman eski araçların yok olması anlamına gelmez; yeni olanın eskiye eklenmesi yahut onu dönüştürmesi de söz konusu olabilir. "Konuşma jestlere, yazı konuşmaya, elektronik medya yazıya bir şeyler katar. İnsanlık geliştikçe iletişim kanallarının sayısında artış gerçekleşir, yeni eklenen kanallar her zaman eskisinin varlığı üzerinden yükselir." (Goody, 2017: 189-190).

Her yeni iletişim aracı, kültürün nakledilmesi için yeni bir yol olur. Bu bağlamda, bilgisayar, telefon gibi teknolojik vasıtalar folklorun iletişimine aracı olarak katkı sağlamanın ötesinde folklorun yeni biçimlerinin üretimi ve aktarımı için gerekli araçları sağlamışlardır. Söz konusu üretim ve aktarım, dijital bir dolaşım ağı içerisinde gerçekleşir. Sözlü olmayan, yüz yüze iletilmeyen ve kuşaktan kuşağa aktarılmayan bu

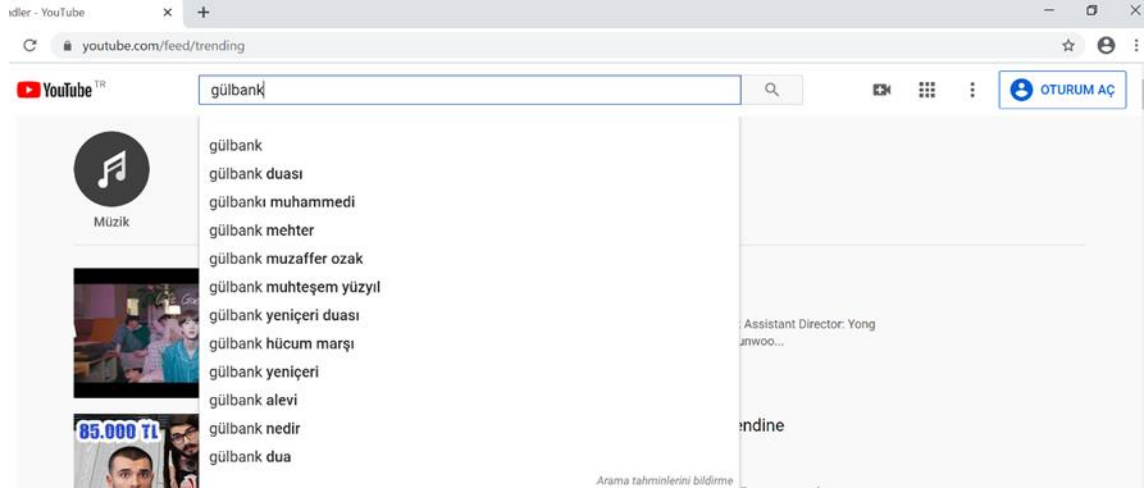
¹¹⁷ Walter Ong, yazı ve matbaa kavramlarının varlığından haberdar olmayan, iletişimin yalnızca konuşma dilinden oluştuğu kültürleri "birincil sözlü kültür" olarak; günümüz ileri teknolojisi ile yaşantımıza giren telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların "sözlü" nitelikleri, üretimi ve işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü içinse bugün içinde yaşadığımız çağı "ikincil sözlü kültür" olarak kavramsallaştırır (2013: 23-24). Ong tarafından sıralanan toplama, interneti de eklememiz mümkündür.

yeni folklorik bağlam, “netlore” olarak adlandırılır (De Vos, 2014: 196, 197). Netlore, sözlü bir türün iletişimde yeniden ortaya çıkışını sağlayabilir ve bu durum, yazılı, sözlü ve elektronik kültürlerin uyumlu bir biçimde kaynaşması ile gerçekleşir (Fernback, 2003: 37’den akt. De Vos, 2014: 195).

Alevi-Bektaşî inanç evrenine mensup bireylerin yeni toplanma yerlerinin başında internet ortamı gelir. “İnternet, ortak bir atıf çerçevesi temelinde kimliklerini inşa eden ve online performanslar vasıtasıyla dramatize eden bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan online topluluklar için sanal bir ortam yaratılmıştır. Tıpkı, modern kentli ortam gibi, online ortamda da gönüllülük esasındaki bir mensubiyet tasavvuruna dayanan, sınırları modern mitsel sembollerce çizilmiş, kurumsal ve yazılı bir kültürel bağlamda hayat bulan sanal topluluklar, sosyal ve kültürel yapılarını modern bağlamlara göre öznelletirmeye çabalayan geleneksel toplulukların tecrübe ettiği yeniden yapılanmayı kristalize eden modern topluluklardır. Başka bir deyişle, online topluluklar, offline bir yapılanmanın uzantısı ve mikro bir modelidir.” (Şahin, 2013: 13). Ortak paydalarını aynı inanç dairesine mensup olmak şeklinde tanımlayan Alevi-Bektaşî bireyler, çeşitli sanal mecralarda bir araya gelerek, çeşitli videolar, görseller yahut metinler üzerinden ortak inanç ve kültür kodlarını yaşatmaya çalışmaktadır.

İnternet ile hayatlarımıza giren sanal mecralarda, ritüel kayıtlarından kutsalların resimlerine; deyiş performanslarından gülbank metinlerine dek yüklü bir Alevi-Bektaşî veri tabanı oluşturulduğunu ifade etmemiz mümkündür. Oluşturulan bu veri tabanı, ritüelik ortamlarda bir araya gelemeyen ve geleneksel yapıdaki çözümler karşısında kendisini nerede konumlandıracağını tayin etmekte güçlük çeken Alevi-Bektaşî bireyler için sıradan, günlük paylaşımlardan fazlasını vaat eder. “Online ortam, tıpkı bir geçiş ritüeli gibi, kimi zaman kimlik ve aidiyet üreten, kimi zaman da statü dönüşümü yoluyla aidiyette geçişlilikleri yaratan bir alanı inşa etmekte, online alanda tatbik edilen kimlik, aidiyet, statü ve rolleri düzenleme ve ifade etmeye yönelik online eylemler ise birer ritüel hüviyetini taşımaktadır.” (Sisler, 2012: 1142’den akt. Şahin, 2013: 130). “Online ortama girmenin bizatihi kendisinden başlayarak, sanal ortamda icra edilen video eklemek, yorum ve tartışmalara katılmak gibi online eylemlerin her biri, offline ortamda çeşitli kısıtlamalar nedeniyle edinilemeyen kimliği üreten, ya da bir kimliği ifade eden birer performanstır. Performans ise standardize olmuş, tekrarlanabilir karakteri, sembolik içeriği ve semantik karakteriyle bir çeşit ritüeldir.” (Rao, 2006’dan akt. Şahin, 2013: 130). Dolayısıyla, sosyal mecralarda ve çeşitli video yükleme sitelerinde dolaşımda olan Alevi-Bektaşî gülbankları, birer dua metni olmaktan çok, geleneksel

kültürden yaşanan kopuşun yarattığı tahribatı azaltmaya dönük yapılar olup kendisini aynı inanç dairesinde tanımlayan bireyler arasındaki iletişimin sağlayıcısı konumundadır.

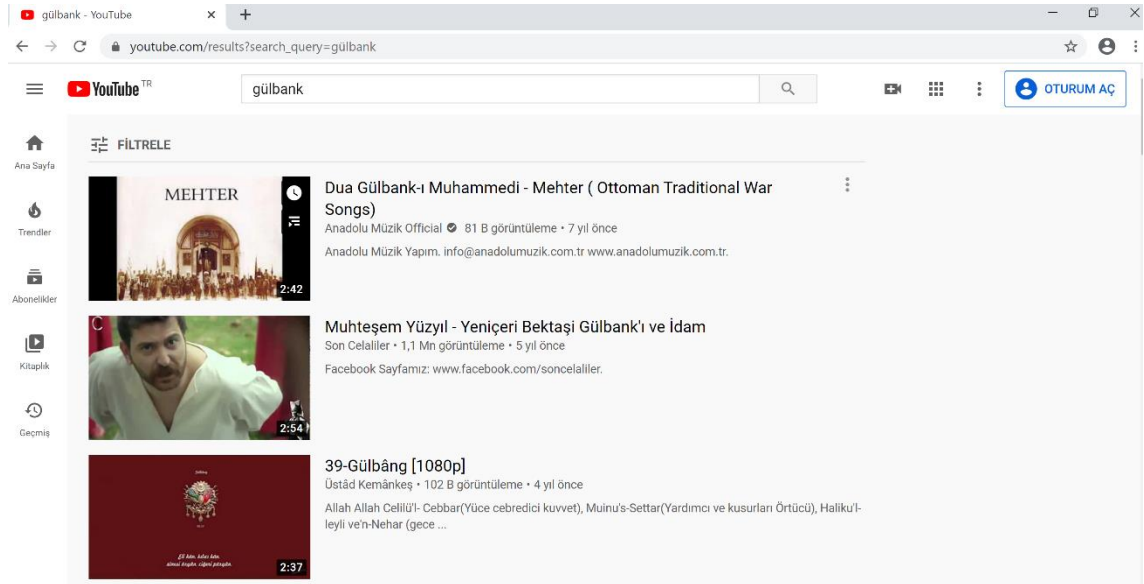

Resim 1: Youtube adlı video paylaşım sitesinde “gülbank” sözcüğü etrafında yapılan aramalar.

Yukarıdaki görsel, çağımızın en çok rağbet gören video paylaşım sitesi “Youtube”da “gülbank” sözcüğünün aratılma biçimlerini yansıtmaktadır. “Çeşitli araştırmacılar, Youtube videolarını bir çeşit ses olarak almakta, video ya da yorum ekleyerek online ortama katılımı, sıradan insanların kimlik ve aidiyetlerinin üreticisi anlamlı birer performans olarak değerlendirmektedir. Buna göre, Youtube sanal bir topluluk için bir platform oluşturarak sıradan insanların görüşlerini paylaşmalarına, bir fikir alışverişinin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Kullanıcılar, videoları yüklemek suretiyle, kendilerini mekânsız kamusal alanın bir parçası haline getirecek olan bir performans ve pratiği uygulamış, kimlik ve aidiyetlerinin göstergesi bir eylemi yerine getirmiş olmaktadır. Bu nedenle, Zoonen ve arkadaşlarına göre, ancak dinleyeni olması durumunda anlamlı hale gelen ses, sadece diğer kullanıcılar için değil, aynı zamanda konuşanın kendisi için de ne elde edildiği ve başarılı olduğunun sorgulanması bağlamında kimliğin inşasına imkân tanıyan bir performanstır. Bu bakımdan, Youtube’a yüklenen videolar, eklenen yorumlar ve tartışmalar, kimliğin ifade edilmesini sağlayan birer performans işlevini görmüştür. Sadece video hazırlama ve yükleme eylemi değil online ortamda gerçekleştirilen tartışma ve yorum gibi online eylemlerinin her biri de kimlik ve aidiyetin yaratıldığı ve ifade edildiği birer performans özelliğini taşımaktadır (2010: 251-252’den akt. Şahin, 2013: 129-130).

Alevi-Bektaşî gülbanklarının yer aldığı bağlamlardan biri olarak dijital bağlam, yazılı, sözlü ve elektronik kültür dokularının iç içe geçmesi suretiyle oluşan yeni bir bağlamdır. Bu bağlamda yer alan, gülbankların ses kayıt cihazı yahut video kamera ile ritüel yahut ritüel dışı bağlamlarda alınmış kayıtları, hizmet defterlerinin fotoğrafları yahut gülbankların yazıya geçirilmiş biçimleridir. “Dijital gülbanklar” şeklinde tarif edebileceğimiz bu toplam, daha çok video paylaşım sitelerinde, Alevi-Bektaşî forum sitelerinde, çeşitli Alevi-Bektaşî sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarında ve facebook, twitter gibi sosyal paylaşım ağlarında dolaşım hâlinindedir.

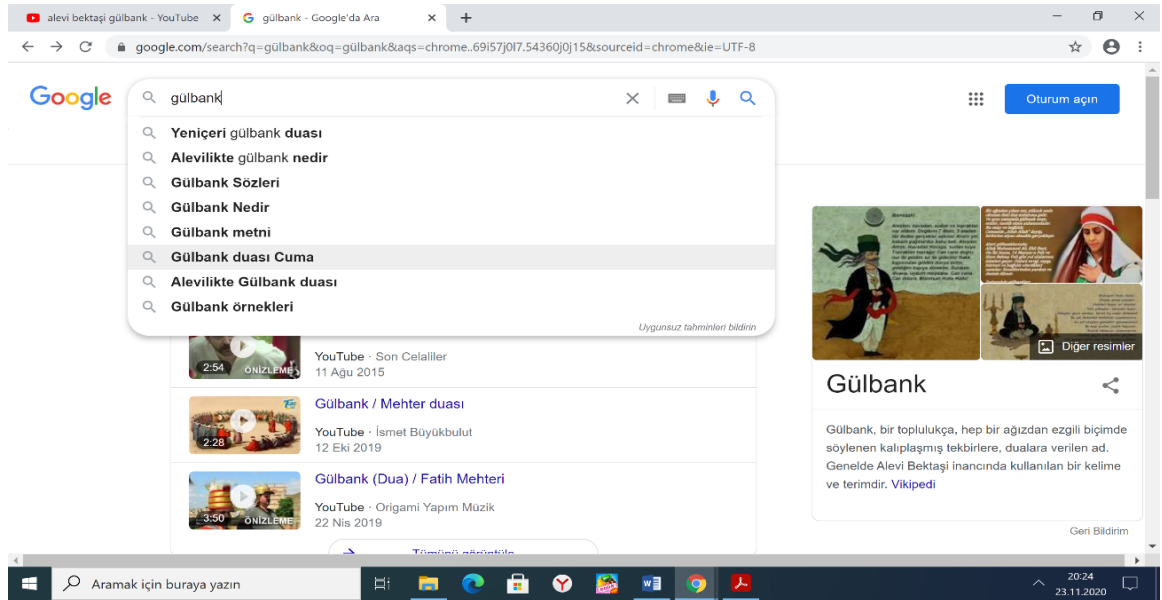
Aşağıdaki görsel, daha önce işaret ettiğimiz video paylaşım sitesinde “gülbank” sözcüğünün aratılması sonucunda karşımıza çıkan verinin ekran alıntısıdır. Söz konusu video içerik platformunda, genellikle cem ritüelleri bağlamlarında kayıt altına alınarak paylaşılan gülbank videoları yer almaktadır. Sayfada, ritüel bağlamlarında elde edilen Alevi-Bektaşî gülbanklarının daha altlarda yer aldığı; onların yerine, çeşitli dizi ve filmlerde yer verilmesiyle kitlelerin dikkatini çekmiş gülbank kayıtlarının daha çok rağbet gördüğü tespit edilmiştir. Bu durum, popüler kültürün dolaşım yoğunluğunu tayin etmesinin sonucudur.

Resim 2: Youtube adlı video paylaşım sitesinde “Gülbank” başlığı altında yer alan video örnekleri.

Aşağıdaki görsel, gülbankların dijital bağlamdaki varlığını yansıtmaya dönük bir ekran görüntüsüdür ve çağımızın en çok rağbet gören arama motorlarından birine, “gülbank” sözcüğünün yazılarak aratılması halinde karşımıza çıkan anahtar kelimeleri göstermektedir. İlgili arama motoru, internet kullanıcılarını, gülbanklar hakkında

bilgilendirme yapan web sitelerine, gülbankların çeşitli bağlamlarda video kaydına alınmış formlarının yer aldığı video klip içeriklerine, ses kayıtlarına ve Alevi-Bektaşî inancı mensuplarının ellerindeki gülbank örneklerini birbirleriyle paylaştıkları, forum siteleri ile çeşitli sosyal paylaşım ağlarına yönlendirmektedir.

Resim 3: Yaygın bir arama motoru olan Google’da “gülbank” sözcüğünün aratılması.

Arama sonuçlarının videolarla başlatılması, gülbankların bağlam özelinde değerlendirebileceğimiz örnekler olduğu yönündeki savımızı kanıtlar niteliktedir. Ritme dayalı bir söyleyiş ile icra edilen gülbankların “sözlerinin” aranmış olması da, insan sesinin kendi müzikalitesi kaynaklı, ezgili örnekler olarak değerlendiriliyor olmasından ileri gelir. “Gülbank” kavramına ilişkin yapılan aramalar arasında “Alevi gülbankları” maddesinin ön plana çıkması da, gülbankların Alevi-Bektaşî inanç zümresi için önemine işaret etmektedir.

3.6. İletişim Süreci Açısından Gülbankların Biçimlenişi

Bağlam merkezli halkbilimi araştırmaları için kuramsal bir model önermesi ortaya koyan Dan Ben-Amos, bu modellemenin bireysel, sosyal ve sözel boyutları için üç boyutlu bir model olması gerektiğini ifade eder. Söz konusu modelleme uyarınca, bireysel boyut, toplum içerisinde var olan birey ve bireyselliğin halk bilgisini kullanırken değişen kimlikleri temsil eder. Ben-Amos’un sözünü ettiği sosyal boyut,

iletişim olgularındaki her birey tarafından bilinen ve her bireye açık durumda olan halk bilgisi yaratmalarındaki farklılığa işaret eder. Sözel boyut ile kast edilen ise herhangi bir olgunun sözel türlere dönüştürülmesidir (2009: 242). Sözlü kültür, ses ile temellendirilir; sese ve seslenme biçimlerine, yani konuşmaya dayalı bir yapı arz eder. Konuşma, içerisinde bulunulan anda tarafların etkin katılımlarıyla gerçekleşen bir karşılıklı ilişkidir. En az iki kişinin ortaklık kurma ve birbirini anlama gayretinde olması dolayısıyla konuşma esnektir ve tarafların taleplerine uygun olarak biçim değiştirebilir. Sözlü kültür, karşılıklı anlaşma, uzlaşma ve bir arada olma çabasını içerir. Karşılıklı anlaşma ve kabul etme olmazsa, diyalogun gerçekleşmesi mümkün değildir (Köker, 2005: 41, 42).

Folkloru bir bilgi bütünlüğü, bir düşünce tarzı ve bir sanat türü olarak değerlendiren Dan Ben-Amos, folklorun tanımlanmasında, sosyal çevre, zaman derinliği ve nakleden grup arasındaki ilişki kavramlarından söz etmek gerektiğini ifade eder (2003: 76). Ben-Amos'a göre, folklor, belirli bir zamanda meydana gelen "artistik bir aksiyondur" (2003: 80). Bu tanıma göre, folklorik malzemenin kolektif temsile dayalı, ortaklaşa sahip olunan, ortaklaşa yaratılan ve yeniden üretilen, geçmişten günümüze ulaşabilen bir mahiyette olması gerekir (2003: 76). Ortaklaşa yaratım ve yeniden üretim sürecine işaret eden performansı, bir çeşit iletişimsel gösteri olarak nitelendirmek mümkündür. İcracının dinleyiciye hitap ettiği performansta, iletişimsel ustalığın bir dinleyici kitlesi önünde teşhir edilmesi esastır (Bauman, 2009: 256). Sözlü kültüre ait düşünme biçimleri ve bu düşünme biçimlerinin çıktısı olan yaratmalar, duygudaşığa ve katılımcılığa dayalıdır (Köker, 2005: 15). Dolayısıyla ritüeller, yalnızca mesajların bir araya getirilerek sunulduğu bağlamlar değil; "karşılıklı birbirine bağlı olan iki mesaj çeşidinin karmaşık bir iletişim şekli" halinde aktarıldığı yapılardır (Rappaport, 2006: 189). Buradan hareketle, kültür ürünlerinin iletişime dayalı bir olgu şeklinde ele alınarak "verici-mesaj kanalı ve vasıtası-alıcı" unsurları ile içinde buldukları sosyal çevre ve şartlar bakımından da değerlendirilmesi gerekir. Bu da, kültür ürününün oluşumunda etkili olan gelenek, anlatıcı ve dinleyenleri, metnin oluştuğu şartlar ve çevre, sözel doku vasıtasıyla yapılan göndermeler, sözel doku dışında faydalanılan iletme vasıtaları gibi unsurların göz önünde bulundurulması ile mümkündür (Arslan, 2008: 34).

Folklorik bütün söyleyiş biçimleri, estetik, dışavurumsal ve stilistik özelliklere sahip olan geleneksel bir konuşma türünün yahut ya da eyleminin örneğidir (Hymes, 1971: 50'den akt. Keskin, 2018: 615). Bu bağlamda, estetik, dışavurumsal ve stilistik

özelliklere sahip olan Alevi-Bektaşî gülbankları, folklorik söyleyiş biçimleridir. Gülbanklar, cem ritüellerinde inanç önderleri ile talipler arasında kurulan ve kutsalın bilgisini içeren diyalojik nitelikli iletişimin öğeleri arasındadır. Alevi-Bektaşî gülbankları, yalnızca kutsal bir soydan geldiğine inanılan seyyidler tarafından verilebilir. Dedeler tarafından taliplere verilen gülbanklar, talipler tarafından “tercüman, terceman” isimleriyle anılan metinlerle karşılaşılır. Bu da talip-dede arasındaki iletişimi, karşılıklı, diyalojik bir mahiyete büründürür. Ritüel düzeni içerisindeki tüm icralar ve bu süreçte hangi tercümanın hangi aşamada, hangi hizmetle ilişkili olarak söyleneceği, buna hangi gülbank ile cevap verileceği, geleneksel inanç yapısı tarafından belirlenmiş durumdadır.

Ritüel merkezli inançsal hiyerarşide kutsal olarak kabul edilen sözleri, dede ve hizmet sahipleri icra edebilirler. Gülbanklar, cem ritüelinde dedenin kullandığı dua metinleri iken; tercümanlar, cem ritüelinde bazı hizmetlilerce icra edilen ritüel metinleridir. Kutsal kabul edilen bu metinler, inançsal hiyerarşide kutsal bir hizmeti temsil eden kişilerce, ritüel bağlamı olarak icra edilmektedir. Hizmet sahibi tarafından söylenen tercüman, anlamsal olarak görülen hizmetin içeriğini ifade etmeye yönelik kurulur. Hizmet içeriğine uygun olarak tanzim edilen tercümanlar, aynı zamanda teolojik iletişim düzeneği içerisinde bir ileti niteliğinde olduğundan, sonrasında kurulacak ifadelerin de ilk iletiye uygun biçimde düzenlenmesi gerekir. Dolayısıyla görülen hizmet, hizmetle ilgili talip tarafından söylenen tercüman ve hizmete binaen dede tarafından verilen gülbank arasında anlamsal açıdan sıkı bir bağ mevcuttur. Cem bağlamı içerisinde icracı-icracı, icracı-izleyici/dinleyici arasında kurulan iletişim, son derece sistemli bir yapıdadır ve genellikle rastlantıya izin vermeme eğilimi gösterir. Kimin hangi aşamada hangi sözleri sarf edeceği, ardından kimin hangi ifadelerle nasıl cevap vereceği, geleneksel yapı tarafından önceden tayin edilmiş durumdadır (Ersal-Erdem, 2020: 71, 81).

Cem bağlamı içerisinde daha çok süpürgeci, carcı, saki, sakka, çerağcı, sofracı şeklinde adlandırılan hizmet sahiplerinin tercüman söylediği, bu hizmetler için tanzim edilen tercümanların çok daha sistemli ve sanatlı bir yapı arz ettiği tespit edilmiştir. Cemlerde ritüel olma özelliği gösteren iletişime ait kodlar, göndericiler ve alıcılar arasındaki inanç ve kültür ortaklığı tarafından biçimlendirilir. Cem ritüelindeki hizmetlerin görülmesi esnasında senkronize biçimde tercüman söylenerek, eylemle söz birlikteliği sağlanmış olur. Örneğin, süpürge hizmeti manevî arınmanın, temizlenmenin amaçlandığı bir hizmettir. Sembolik olarak meydanın süpürülmesi ile kötülüklerin,

olumsuz duygu ve düşüncelerin cem meydanından uzaklaştırılması sağlandığı bu hizmet, üçlemeler şeklinde gerçekleştirilir. Üç aşamada gerçekleştirilen süpürge hizmetinde süpürgeci meydana her süpürge vurduğunda, sözü ile neden cem meydanında olduğunu, gördüğü hizmetin içeriğinin ne olduğunu ifade eder (Ersal-Erdem, 2020: 81). Aşağıda nakledilen diyalog, cem ritüeli bağlamında dede ile hizmet sahibi arasında gerçekleşen iletişim olayını örneklendirmeye yöneliktir:

Süpürgeci: “Pirim himmet eyle!”

Dede: “Himmet erenlerden olsun!”

Süpürgeci: “Güruh-u Naci’yim. Kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum. Hz. Hüseyin için gözlerim kan yaştır. Lanet olası Yezid’in bağı kara taşır. Pirlere içerisinde pirimiz, üstadımız Seyyid-i Ferraş’tır. Allah, eyvallah, nefes pirdedir!”

Dede: “Bismişah, Allah, Allah! Seyyid-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan. Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola Hak, Muhammed, Ali dileğini, isteğini vere. Seyyid-ül Ferraş’ın hayır himmeti, bereketi üzerine hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)

Aktardığımız örnekte de görüldüğü üzere, dede ile hizmet sahipleri arasında, malzemesini gülbank ve tercümanların teşkil ettiği bir iletişim gerçekleşir. Hizmet sahibinin genellikle “pirim himmet eyle.”, “destur pirden ola!” şeklindeki ifadelerle inanç önderinden söze girmek için izin istemesi ile başlayan bu diyalog, dedenin “himmet Hak’tan/erenlerden/Ali’den ola!”¹¹⁸ demesiyle devam eder. Talip, dedenin teolojik kıymetini anımsattığı ve inançsal hiyerarşinin altını çizdiği başlangıç kısmının ardından, hizmetine uygun olarak tanzim edilen tercümanı söyler ve genellikle tercümanını, “Nefes pirdedir. / Nefes pir nefesidir. / Dil bizden, nefes pirimizden olsun / Hak’tan hayırlımızı niyaz ederiz!” şeklindeki ifadelerle sonlandırır. Bu ifadeler, dedeye gülbank vermesi için talep iletmenin sağlayıcısı niteliğindedir. Gelen bu davet ile dede tarafından hizmet sahibi olan talibe, görmüş olduğu hizmetin içeriğine uygun olarak bir

¹¹⁸ “Tercüman örneklerinde, hizmetin teolojik ve mitik kökenine referans veren giriş formelleri de mevcuttur. Post hizmetinden sorumlu hizmet sahibinin, postu getirirken söylediği ifadeler, bu şekildeki kuruluşlara örnek olarak gösterilebilir. Post hizmetinden sorumlu olan “rehber”, meydana postu kollarının üzerinde taşıyarak gelir. Rehber, post ile birlikte meydana gelirken üç defa: “Erenler! Muhammed-Ali’nin hizmetidir bu hizmet!” yahut “Muhammed Ali hizmeti geliyor!” gibi ifadeler söyler. Kalıplaşmış bu ifadeleri kullanan hizmet sahibi, görülecek olan hizmetin mahiyeti ile bilgilendirme yaptığı gibi, hizmetin teolojik kökenine de gönderme yapar.” (Ersal-Erdem, 2020: 80).

gülbank verilir. Kimi hizmetlerde inanç önderi ile hizmet sahibi arasında geliŒen diyalog, hizmetin aŒamalı olarak görülmesi sebebiyle uzayabilir.¹¹⁹

Alevi-BektaŒi cemlerinde hizmet sahipleri, talipler ve dede arasında, biçim ve içeriği geleneksel inanç sistemi tarafından tayin edilen, karŒılıklı bir iletiŒim gerekleŒir. Bu iletiŒim, kimi zaman sözle, kimi zamansa eŒitli eylemlerle kurulur. Talibin gülbank almak üzere dedenin huzurunda dâra durmasından dedenin gülbank verirken talibin sırtına dokunmasına, gözcünün elindeki sdan, zâkirin sazına varana dek çok sayıda ritik davranıŒ, söz ve nesne, bu iletiŒim sürecinin parçası niteliğindedir. İnanç nderi tarafından verilen gülbanklara, ritüele katılım gsterenlerce “Allah Allah!” nidalarıyla yanıt verilmesi de yine söz konusu iletiŒim düzeneğinin gereklikleri arasında yer alır. Ritik tecrübenin yaŒanması, profan olanın dıŒına çıkılması ve kutsala temas edilebilmesi noktasında, bu iletiŒimin eksiksiz ve olması gerektiği Œekilde olma zorunluluğu vardır.

Hymes’a göre bir konuŒma, yedi fonksiyona karŒılık gelebilir. Bunlar: 1.Anlatımcı-Hissi-Duygusal (Expressive-Emotive), 2.Yönlendirici-Emir verici (Directive), 3.Œiirsel (Poetic), 4.İliŒkisel (Contact), 5.Dilst-diltesi (Metalinguistic), 6. Göndergesel (Referential), 7. Bağlamsal-durumsal (Contextual-Situational). Birbirleriyle yakından iliŒkili olan bu fonksiyonlar, birbirlerinin yerine de geçebilir (Hymes, 1974: 22-23’den akt. Keskin, 2018: 642). Diyalojik iletiŒim sürecinde gülbanklar, bu fonksiyonlardan birkaçını aynı anda karŒılar niteliktedir. KarŒıladıkları temel fonksiyonlar: Œiirsel, iliŒkisel, göndergesel ve bağlamsal olma fonksiyonlardır. Estetik kuruluŒları ve eŒitli sanatlar barındırıyor olmalarıyla “Œiirsel” bir konuŒma biçimine tekabül eden gülbanklar, tepki gerektirmeleri ve karŒılıklı bir iletiŒim sürecinin malzemeleri olmaları dolayısıyla “iliŒkisel”dir. Gülbankların iletiŒim bağlamında karŒıladıkları bir diğer fonksiyon, metinlerde yer alan hatırlama figürleri ve kültürel bellek kodları üzerinden, iŒiten zihinleri harekete geermeleri ve hatırlama süreçlerini iŒletmeleri dolayısıyla “göndergesel” olma özelliğidir. Bir konuŒma türü olarak gülbankların diğer bir fonksiyonu, “bağlamsal-durumsal” nitelikte metinler olmalarıdır. Ritüel pratiklerinde akıŒa uygun biçimde Œekillenen gülbanklar, uygun durumlar karŒısında kullanılır niteliktedir.

¹¹⁹ “Hizmetin içeriği, aŒamaları ve birden fazla tekrar edilmesi gibi çok sayıda husus, tercümanların Œekillenmesinde rol üstlenmektedir. Bazı hizmetlerde hizmetli iki kez meydana çıkmaktadır. Bu hizmetlerde ritüel birden fazla aŒamadan oluŒmaktadır. Söz konusu hizmetlere örnek olarak: “sofra”, “ski”, “sakka”, “post”, “rehber” gibi hizmetler verilebilir. Bu hizmetlerde ritüelin aŒamaları birden fazladır. Bu tip hizmetlerde, hizmetli önce hizmet baŒlangı/aılıŒ icrasını yapar. Hizmet bitiminde de tekrar meydana gelerek bu defa hizmet sonlandırma icrasını gerekleŒtirir. İki aŒamalı olan bu tip hizmetlerde, tercümanın içeriği baŒlatmaya ve sonlandırmaya uygun olarak Œekillenir.” (Ersal-Erdem, 2020: 87).

3.6.1.Gülbank Veren Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri

Kültürel belleğin özel taşıyıcıları vardır. Uzmanlaşmış kültür taşıyıcısı konumunda olan bu kimseler tarih boyunca, şaman, ozan, rahip, yazar, filozof gibi farklı misyonlar yüklenmişlerdir. Anlamın gündelik biçiminin dışına taşınması ve kültürel belleğin muhafaza edilmesi, bu misyonun yüklendiği kimselerin sorumluluklarının gereğidir. Burada insan belleği, yazının bir ön biçimi olarak "veri taşıyıcısı" olarak kullanılır. Bu bilgiden özellikle ritik bilginin aktarılmasında faydalanılır (Assmann 2015: 63). İlahi anlamda kişiye bahşedilen kut, yaratılışın doğası gereği insanın kaderini tayin ederek bu kuttan bir pay ayırma gerekliliğini doğurur (Arslan, 2015: 108). Alevi-Bektaşî inanç önderi statüsündeki dedeler, inanç dairesinin temel kodlamaları uyarınca kutsal bir soydan geldiğine, bu sebeple de ilahi bir kut taşıdığına inanılan kimselerdir. Buradan hareketle, inanç önderlerinin gülbank vererek kendilerine bahşedilen kutun bölüşülmesini ve sahip oldukları kut ile profan insanın temas edemeyeceği ilahi alana teması hedeflediği ifade edilebilir. Alevi-Bektaşîlikte inanç önderi statüsündeki kişiler, uzmanlaşmış gelenek taşıyıcıları konumundadır ve profan yaşantıyı kutsala ilişkin bir tecrübeye dönüştürme noktasında muktedir olma özelliği gösterirler.¹²⁰

Dan Ben-Amos tarafından halkbilimi araştırmalarında kullanılması için tavsiye edilen üç boyutlu kuramsal modelin bireysel boyutu, bireyin değişken yeteneklerini göz önünde bulundurmanın altını çizmeye dönüktür. Sözel ifadeler, konuşmacının kültürel, sosyal, dinî ve dile ait edinimleri ve onlarla olan ilişkisi çerçevesinde ifade edilirler. İcra da her kişi iki alternatif arasında bir seçim yapma hakkına sahiptir: Ya kendisi yeni bir sözlü üretim gerçekleştirir ya da kendi kültüründe var olan halk bilgisi türleri arasında onun kullanımına hazır bulunan söyleme kategorileri arasından seçim yapar (2009: 242, 243). Dolayısıyla çeşitli sözler, jestler, mimikler, ritüel bağlamında yer alan ve kullanılan birtakım objeler, sıradan bir toplantıyı toplu yapılan bir ibadete dönüştürme noktasında işlevseldir. Gülbanklar da, Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında, geleneksel yapıda mevcut olan “söyleme kategorileri” arasında yer alır.

¹²⁰ Alevi-Bektaşî dedelerinin kutsal bir soydan geldiğine inanılması dolayısıyla Tanrı ile iletişime geçme noktasında onların aracılığı talep edilir. Eski Türk kültüründe şamanın yaptığı da Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin yaptığından farklı değildir. Bu bağlamda, Eliade'nin kaydettiği bilgiye göre, âyinsel bir hata sonucunda insanın Tanrı ile olan doğrudan iletişiminin kesildiği, mitik bir referans noktasıdır. İnanan insanın Tanrı ile doğrudan iletişimi kesilmiş ancak büyücüler, şamanlar, rahipler, kahramanlar yahut hükümdarlar, özel yöntemler ile Tanrı'ya ulaşabilir olmuştur (2018: 51). Tanrı ile doğrudan iletişim kuramayan insan, tarihin her döneminde Tanrı katında sözünün hükmü olduğuna kanaat getirdiği kimselere başvurma ihtiyacı hissetmiştir.

İnanç önderleri, daha önce üretilmiş olan gülbank örneklerinden yararlanarak yahut kendileri yeniden üretim gerçekleştirerek, ritüelik aşamaları, hizmetleri ve kişileri dualamak suretiyle, zamanı ve mekânı, profan olanın dışına taşırlar.

Her icracı, kendi çeşitlemesini ortaya koyar ve bu çeşitlemelerden bazıları, sonraki icracı-icracılar tarafından bir model olarak alınır. Böylelikle, iç içe geçmiş bir zincir şeklinde, bireyler tarafından fakat “anonim” biçimde ortaya koyulan metnin çeşitlemeleri ortaya çıkar. Dahası, her icracının bir sonraki performansında ürettiği yahut kullandığı çeşitlenmeler arasında da farklılıklar vardır. Sözlü koşullarda, yani başvurulacak sabit bir metin olmadığı zaman, unutmaya söz konusu olabilir ve yalnızca boşlukları doldurmak için bile olsa yeni bir yaratım ortaya çıkar (Goody, 2017: 59, 83). Sözlü kültür bağlamında “üreten” yahut “yeniden üreten” icracı, organik bir canlı olması dolayısıyla zaten statik değildir ve bu da yazılı kültürlerdekinin aksine, değişkenliği, çeşitlenmeyi beraberinde getirir.

Richard Bauman, söylemin bağlam değiştirmesi sürecini sosyal ve kültürel sürekliliğin temel mekanizmaları olarak değerlendirir. Bauman’a göre, performans biçimleri, bir toplumun iletişimsel repertuarında en bilinçli şekilde gelenekselleştirilmiş olan biçimler arasındadır. Performansı bir çeşit iletişimsel gösteri olarak tanımlayan Bauman’a göre performans, iletişimsel ustalığın bir dinleyici kitlesi önündeki teşhir edilmesindeki sorumluluk varsayımına dayanır. Metinleştirmenin sözleri, sözcükleri nesneleştirdiği yerde, performans, ifadeleri nesneleştirir. Performansta faydalanılan özel formüller, biçimle ilgili araçlar, metaforlar, benzetmeler, performansı sergileyenin hesabına standart bir referans olarak geleneği çeker (2008: 119, 120). Alevi-Bektaşî inanç önderi statüsündeki dedeler, gülbank metinlerinin üreticisi ve icracısı konumunda yer alır. İcracının, Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında dedenin-babanın icradaki performansını belirleyen unsurlar arasında: geleneksel yapıya vukufiyeti, hitabet yeteneği, çalabiliyorsa saza olan hâkimiyeti gibi unsurlar yer alır. Bu unsurlar, salt icracının icra aşamasındaki başarısını tayin etmekle kalmaz; aynı zamanda inanç ve kültür dairesindeki saygınlığına da kaynaklık eder. Bilindiği gibi icracının, Alevi-Bektaşî inanç dairesi özelindeki isimlendirmesi ile dede yahut babanın aynı inanç dairesinin paydaşı olduğu diğer bireyler tarafından saygınlık derecesi, ocaklar arası hiyerarşik işleyişteki kaidelere bağlı olduğu gibi icra performansı ile de doğru orantılıdır.

Dedenin yaşı, eğitim durumu, dünya görüşü, geleneğe hâkimiyeti gibi çok sayıda unsur, gülbank metinlerinin inşasında belirleyicidir. Hiç şüphesiz, eğitim düzeyi

yüksek olan bir dede tarafından söylenen gülbank ile okuma yazması olmayan bir dede tarafından verilen gülbank birbirinden farklı olacaktır. Eğitim düzeyi yüksek olan dedenin yazılı ve dijital kültürde dolaşımda olan verilerden etkilenmesi, bunları kendi repertuarına eklemesi kaçınılmazdır. Geleneğe vakıf olmayan yahut ritüel yönetme tecrübesi eksik olan inanç önderlerinin gülbankları, iyi dileklerin peşi sıra sıralandığı, cinsiyet, cem türü ve içeriği gözetmeyen gülbanklardır.

Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin özellikle katılım göstererek kayıt altına aldığımızı ifade ettiğimiz cem ritüellerinde, söyledikleri gülbanklara Arapça-Farsça unsurları yoğun biçimde yerleştirmek suretiyle, daha ağıdalı bir söyleyişten yana oldukları gözlenmiştir. Yine inanç önderinin tasarrufunda olan bir diğer husus, dua ve gülbankların içerisinde yer alan tüm Arapça-Farsça unsurların atılması, ayet ve surelerin de Türkçelerinin okunması kararıdır. Alan araştırmasında görüştüğümüz, inanç önderi statüsündeki kaynak kişiler, gülbank veren kişinin kim olduğunun duanın kabulü noktasında belirleyici olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada, gülbank söyleyen kişinin itikadının önemini vurgulayan şu kıssa aktarılabilir:

“Derisi yüzülen Nesimi, Nasreddin Hoca, bir de Hallac-ı Mansur birlikte bir ulu erenin talebeleriymiş. Bir kuzuları varmış. Bahçede beslerlermiş. Canları bir gün et ister, ulu erene söylerler. Kemikleri kırılmadan kuzu kesilir. Çıkan kemikler belirli bir mantığa göre sofraya dizilir. Ulu eren kemiklerin üzerine gülbank verir. Üçü de erenin gülbangına karşılık “Allah Allah!” derler. Kuzu canlanır. Tekrar salarlar çayıra. Canları her et istediğinde keserler, ulu eren gülbank verir. Kuzu, kırılmayan kemiklerden tekrar tekrar canlanır. Bir gün pirleri yokken canları et ister. “Kesip yiyelim, duayı biz de biliyoruz, kemikleri dualayalım. Aynı duayı duyunca kuzu yeniden canlanır nasılsa!” derler. Keserler kuzuyu. Kemikleri pirlерinden öğrendikleri şekilde dizerler, aynı duayı okurlar. Kuzu canlanmaz. Defalarca okumalarına rağmen kemikler öylece durur. Bir süre sonra pirleri döner. Bakar ki kemikler ortada, kuzu yok. Derler ki: “Pirim, biz senin yaptığın şeyi yaptık. Kuzuyu kestik. Kemikleri aynı şekilde dizdik. Aynı duayı yaptık. Ama kuzu canlanmadı.” Pir cevap verir: “Dua o dua ama ağız o ağız değil!” (KK1)

“Mito-ritüel geleneğin merkez karakteri olan yönetici, dünya düzen ve ahenginin esasını oluşturmaktadır. Gerektiği zaman o, bozulan dengeyi yeniden düzeltir. Onun bütün hareketleri var olan düzenin bozulmazlığının ifadesidir.” (Sagalayev-Oktyabrskaya, 2013: 86). Alevi-Bektaşî inanç önderi statüsünde bulunan ve cem ritüellerinin icracı kadrosunun başında yer alan dedeler, gülbank verme süreçlerinde

çeşitli hareketler sergileyebilirler. Bağlama göre değişkenlik gösteren bu hareketlerin başında, gülbank verilen talibin sırtını sıvazlamak, bazen de hafif bir şekilde bir yahut üç defa sırtına vurmak yer alır. Eğer ritüelik bağlam samimi ilişkilere izin veren, daha dar bir çevrede gerçekleşiyorsa genellikle talipler, gülbank almak üzere dedeye daha yakın dururlar. Özellikle evlilik gülbangı, doğum gülbangı gibi geçiş dönemleri odaklı tertip edilen gülbanklarda inanç önderleri, doğrudan gülbangın muhatabı olan şahıslara vücutlarını dönerek gülbank verirler.

Alevi-Bektaşî inanç önderleri, posta oturmaya karar verdikten sonra cem ritüelinin içeriğini ve söylenen gülbankları öğrenmek üzere sözlü gelenekten kopuk oldukları için yazılı kaynaklara başvurabilmektedir.¹²¹ Dolaşımda olan yazılı kaynaklar da genellikle alaylı bireyler tarafından hazırlanmış eserlerden, Alevi dernek ve vakıflarının hazırladıkları erkânâmelerden yahut yazılı edebiyatı daha güçlü olan Babagan Bektaşîliğine ait metinlerden oluşmaktadır. Özellikle geleneksel yapıda çözümlerin baş göstermeye başlamasıyla inanç önderleri, bu kaynaklardan faydalanarak öğrendikleri gülbank yapıları ile cem ritüellerini ve gülbanklarını şekillendirmeye başlamıştır. Bunun sonucunda, kendi ocağının süreğine göre hazırlanmamış bir erkânâme metninden yararlanan inanç önderleri, kendi ocaklarının geleneksel yapısından uzak gülbanklar verebilmektedir (Ersal-Ersöz, 2013: 69).

3.6.2. Gülbank Alan Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri

Söz, ancak birine yönelik sarf edildiğinde, birine yöneltildiğinde anlam kazanır. Sözü dinleyecek bir kulağın varlığı, sözün zikrini sağlar. Eğer söz söyleme niyetinde olan bir kimsenin karşısında muhatabı yoksa bu, söz ile daha büyük, daha üstün bir güce başvurulduğu anlamına gelir; çünkü söz her zaman bir cevabı gerektirir (Ellul, 2012: 21). Sanatsal bir iletişimin kurulabilmesi için, kullanılan ifade sisteminin, estetik geleneklerinin verici ve alıcı tarafından ortak bir biçimde anlaşılması gerekir.

¹²¹ Gülbank metinlerinde gözlenen değişim ve bozulmanın önemli aktörlerinden biri inanç önderleridir. Şehirlere ve yurt dışına yapılan göçler dolayısıyla inanç sistemi, geleneksel bağlamından kopmuş, ritüel düzeni sekteye uğramıştır. Geleneksel ortamında cemlerde yetişen dedeler, iş ve hayat kurma gayesiyle dedelik vazifesini yerine getirememiş veya ancak yılda bir, iki yılda bir cem ritüeline iştirak edebilmişlerdir. Bu durum, sözlü öğrenme ortamının kaybolmasına neden olmuştur. Geleneksel öğrenme ortamında yetişmeyen inanç önderleri, belirli yaştan sonra inanç önderliği yapmaya başladıklarında, yapıya hâkim olmamaları dolayısıyla, ritüel bağlamlarında kullandıkları gülbanklar, geleneksel yapıya uygunluk göstermeyebilmektedir (Ersal-Ersöz, 2013: 68).

Dolayısıyla, sanatsal sözlü iletişim için temel koşul, kurulan dilin paylaşılan bir estetik boyutunun bulunmasıdır (Bauman, 2014: 48).

Sosyal bir davranış olarak sanatsal sözlü performans, birtakım açık ve gizli kültürel kurallara bağlıdır. “İlgili sorular bir kişinin bazı özel davranış kalıplarıyla ya da kimlik özellikleriyle nerede, ne zaman, ne amaçla ve kime sözlü sanat biçimi sunacağı (ya da sunmayacağı) olur.” (Bauman, 2014: 47). Gülbankların icrası da sunumun muhatabı olan, gülbank almayı talep eden taliplerle anlamlı ve işlevseldir. Görülen hizmet, inanç önderi kişi tarafından verilen dua ile taçlandırılarak yüceltilmiş, ritüelik değerinin ve öneminin altı çizilmiş olur. Bu noktada, gülbankların icra edilebilmesi için, gülbank almayı talep eden, bu performansın bir parçası olan talibin varlığı şarttır.

Usta icracıların sahi sözel yaratıcılıktaki ustalıkları icra için uygun bir bağlam dışında kendini yeterince gösteremez. Her icra, icracılar ve icrayı takip edenlerin dâhil olduğu bir iletişim setine bağlı olduğu gibi, her sözlü halk bilgisi ürününün belli bir karmaşıklık yahut basitlik seviyesine sahip oluşu, icra edildiği toplantının ya da ritüelin niteliğine ve toplantıya katılanlara bağlıdır. Dolayısıyla, icracı ve karşısındaki kişi ne kadar yetkin olursa, icra sırasında kullanılan dil de aynı oranda ayrıntılı bir dil olacaktır (Ben-Amos, 2009: 245).

Cem ritüellerinde hizmet gören şahıslar, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, “hizmetçi” yahut “hizmetli” gibi isimler alırlar. Hizmet gören bu şahsiyetler, dedeye gülbank talebini iletmek için hizmetlerine başlarken genellikle, “pirim himmet eyle!”, “pirim destur ver!” gibi ifadeler kullanır. Dedenin bu ifadelere cevabı, “himmət erenlerden olsun!” yahut “destur erenlerden ola!” şeklindedir. Hizmet sahipleri, gördükleri hizmetle ilgili olarak tanzim edilmiş tercümanlar okurlar. Bu tercümanların sonunu “nefes pirdedir!” diyerek bağlamaları ile dede buna karşılık gülbank verir ve bu süreçte, daha önce de işaret ettiğimiz gibi diyalojik bir iletişim gerçekleşir. Dolayısıyla, teolojik bir iletişimin malzemesi olarak faydalanılan gülbankların icra edilebilmesi için bunu talep eden¹²² ve talebini sözlü olarak dile döküp isteğini ileten başka icracılara ihtiyaç vardır.

Hangi aşamada hangi tercümanın söyleneceği, hizmetin içeriğiyle ilişkili olduğu kadar hizmet sahibi statüsünde bulunan icracının kim olduğu ile yakından ilişkilidir. İracının kimliğinin hizmet tercümanının belirlenmesindeki etkisinin en net biçimde

¹²² Bu noktada, “talip” sözcüğünün inanç sistemi bağlamında son derece anlamlı bir sözcük olduğunun altını çizmemiz gerekir. Alevi-Bektaşî gülbankları noktasında da gülbank almak için dedenin huzuruna çıkan kişiler, gülbanga “talip” olurlar.

tespit edileceği hizmet, süpürge hizmetidir. Cem meydanına hizmeti görecektek bir süpürgecinin çıkması durumunda söylenen tercüman ve gülbanklarla süpürge hizmetini görmek için üç bacının çıkması durumunda söylenen tercüman ve gülbanklar birbirlerinden farklıdır. Bu farklılığa paralel olarak teolojik iletişimin devamında söylenen hizmet hakkı ve gülbankların içeriğinin de farklılık göstermesi kaçınılmazdır.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde gülbank alan kişiler, inanç önderinin karşısında çeşitli duruş pozisyonlarında beklerler. Taliplerin, doğrudan muhatabı oldukları, yaptıkları hizmet karşılığında gülbank alırkenki bekleme biçimleri ile cemaatin tamamına yönelik verilen gülbankları dinleme biçimleri birbirinden farklıdır. Hizmet sahipleri, hizmetlerine başlarken destur almak, hizmetlerini sonlandırdıklarındaysa görmüş oldukları hizmetin kutsanması amacıyla inanç önderinin huzurunda Fatma Ana Dârî'nda dururlar. Gülbank alan talipler, edilen duanın Hak katında kabul olması için hemen her iyi dilek ifadesinin ardından "Allah Allah!" nidaları ile karşılık verirler.

3.6.3. Gülbank Dinleyen Kişilerin İcra Sürecindeki Yeri

Dinleyici kitlesinin katılım sağlayarak işbirliği yapması, iletişimsel bir beceridir ve performans sürecinin bütünleyici bir parçasını teşkil eder. İcracının ifade eylemini, performans sürecini ortaya koyma biçimi, yetenek, uygunluk, etkinlik, doğruluk ve sunum gibi hususiyetler bakımından dinleyicinin değerlendirmesine açık olmalıdır. Herhangi bir icracı bu bakımdan, izleyiciler karşısında iken gelmiş geçmiş tüm performanslardan sorumludur. Performansın standartları, icracının sorumluluk derecesi elbette kültürel ve tarihî bağlam göz önünde bulundurularak özel olarak yorumlanabilir. Performansın geçmiş performanslara uyarlanabilmesi için, metinlerarası ilişkinin doğru ayarlanması gerekir. Bu ayarlamayı yapmak adına sorumluluk almak da icracıyı geleneksel otoritenin yasalarına bağlı kalmak uğruna önceki performansların bire bir kopyasını ortaya koymaya yönlendirebilir. Kalıplaşmış, oturmuş bir geleneksel performans yapısını deforme etmeye çalışmak da performansı sekteye uğratabilir (Bauman, 2009: 256). Buradan hareketle, ritüele katılım gösterenlerin, icracı karşısında bir çeşit denetleme mekanizması olarak var olduğunu ifade etmek mümkün olacaktır. Ortak inanç kodları tarafından biçimlendirilen taraflar, icracı ve izleyici kadro, karşılıklı olarak bir etkileşim içerisinde olup birbirlerini kontrol etme hakkına sahip kimselerden oluşur.

Alevi-Bektaşî cem ritüelleri, icracılar ve izleyiciler olmak üzere iki temel performans grubu tarafından takip edilmekle birlikte, icracının izleyiciye, izleyicinin de icracıya dönüştüğü ritüelik aşamalar göz önünde bulundurulduğunda, “izleyici” yahut “dinleyici” şeklinde adlandırılan grubun da icra sürecindeki önemi, icracılardan daha az değildir. Ritüele katılım gösteren inanç grubu, ritüel süresince gösterdikleri reaksiyonlarla icraya katkıda bulunur. Cemi yöneten inanç önderi tarafından hizmet sahiplerine verilen gülbanklara, “kabul olsun!” anlamında “Allah Allah!” şeklinde yanıt veren katılımcılar, ritüelik ritme uygun tepkiler gösterirler.

Katılımcılar tarafından genellikle dedenin gülbankta es verdiği yerlerde, cümle sonlarında ve gülbangın nihayetinde “Allah Allah” nidaları ile katılım gösterilir. “Allah Allah!” şeklinde verilen karşılık, duanın onay gördüğünü, beğenildiğini ve Tanrı’dan yahut kutsal kabul edilen kişilerden bunun istendiğinin ifadesidir (Çınar, 2012: 722). Dolayısıyla “Allah Allah!” ifadesinin zikri, katılımcıların ritüelde aktif biçime gelerek icracıya dönüşmelerini sağlayan bir ritik eylemdir. Katılımcılar bu zikri rastgele gerçekleştirmezler. Gülbank içerisinde Alevi-Bektaşî kutsallarının geçtiği kısımlarda, duraklarda ve cümle sonlarında “Allah Allah!” şeklinde karşılık verirler. Katılımcıların icracıya dönüşmesini sağlayan yegane ifade bu olduğundan “Allah Allah!” ifadesinin farklı vurgu ve tonlamalarla çeşitli duygu durumlarını aktarmakta kullanıldığı da görülür. Bu duygu durumları, ritüelin bağlamına uygun olarak heyecan, üzüntü, mutluluk gibi çeşitlilik gösterebilir. “Allah Allah!” ifadesinin katılımcılar tarafından kullanıldığında bir diğer işlevi, farklı anlamlar yüklenerek zikredilebilmesidir. “Allah Allah!” yalnızca gülbangın kabulüne yönelik kullanılan bir ifade değil; cem ritüeli bağlamında bir tür reaksiyondur. Bu noktada söz konusu ifadenin ne tür bir tonlama ile hangi durumda zikredildiği önem kazanmaktadır. “Allah Allah!” ifadesi, katılımcıların üslup ve niyetleri doğrultusunda, “Aynen öyle.”, “Haklısın.”, “Kabul olsun.”, “Keşke.”, “Dilerim.” gibi farklı ifadeleri ikame eden güç ve kapsamda bir ifadedir.

Katılımcılar, inanç önderinin ritüele katılım gösteren inanç grubunun tamamına yönelik verdiği gülbanklara daha yüksek bir ses tonu ile yanıt verirler. Bununla birlikte, söylenen gülbankların öznel ihtiyaçlarına yönelik kısımlarında gösterdikleri tepkilerin yoğunluğu artar, ses tonları yükselir. Örneğin, inanç önderi tarafından verilen gülbankta, “hastalığı, hastası olanların şifa bulmasına” yönelik bir temenni yer aldığı anda, ritüele katılım gösterenler içerisinde sağlık sorunu yaşayanlar, daha yüksek sesle ve daha içten bir şekilde “Allah Allah!” şeklinde karşılık verirler.

Uzman bellek koruyucularının (şaman, dede, baba) üstlendiği kültürel bellekten yararlanmak için, ritüel esnasında orada hazır bulunmaktan başka bir yol mevcut değildir (Assmann, 2015: 65). Kaynak kişiler ile yapılan görüşmelerde, cem ritüellerinde hazır bulunan inanç grubu mensuplarının ritüelik öneminin ne olduğunu anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar, katılımcı grubun ritüelik açıdan son derece önemli olduğunun altını çizer mahiyettedir:

“Cemde söylenen dualara bütün canlar “Allah Allah” diye cevap verirler. Allah Allah demek, “öyledir, doğrudur, gerçektir.” demektir. Canlar böyle söyleyerek iyi dilekleri kabul etmiş, onaylamış olurlar. Mecliste bulunan herkes için dilenen bu dilekler, belki içlerinde yer alan ağzı dualı birinin “Allah Allah!” demesi sayesinde karşılık bulur. Allah iyilerin duasını bekler. Onlar dua etsin de kabul edeyim diye bekler. Cemde bulunan ağzı dualı birinin yüzü suyu hürmetine diğerlerinin de muradını verir.” (KK2)

Cem ritüelinin içeriğine göre, ritüele katılım gösterip icracı statüsünde olmayan ancak inanç grubunun tamamına yönelik gülbankların muhatabı konumunda olan taliplerin belirli ritüelik aşamalarda icracı konumunda davranabilmeleri de mümkündür. Örneğin, ceme getirdiği niyaza dua almak üzere dedenin huzuruna varan kişi, lokma gülbangı alırken edilgenlikten çıkarak dede ile doğrudan iletişime geçer ve bu noktada verilen gülbangın doğrudan muhatabı konumunda olur.

Ritüelik akış esnasında hizmet sahipleri ile kıyaslandıklarında daha edilgen bir konumda oldukları söylenebilecek talipler, toplu verilen “vakit gülbangı”, “tövbe gülbangı”, “secde gülbankları”, “oturan-duran gülbangı” gibi gülbankların muhatabı konumundadır ve bu gülbankları, ritüelik akışa uygun biçimde edep erkân oturuşunda dinlerler. Talipler, inanç önderinin yönlendirmeleri ile sağ elin kalbin üzerine konulması, ellerin dizlerin üzerinde bekletilmesi, secde edilmesi, kutsalların zikrinde niyaz edilmesi gibi çeşitli davranışları, ritüel süresince sergilerler.

3.7. Gülbanklarda Değişim ve Dönüşüm

Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile yürüttüğümüz araştırma neticesinde, Alevi-Bektaşî inanç evreninin geleneksel yapısı içerisinde üretilen gülbanklar ile günümüzde dolaşımda olan gülbank örneklerinin çeşitli açılardan farklılıklar barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Alevi-Bektaşî ibadet pratiklerinin temel

ritüelik malzemeleri arasında yer alan gülbank metinlerinde tespit edilen değişimi, inanç sisteminin bütününden bağımsız değerlendirmek doğru olmayacaktır. Gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç evreninin çıktıkları arasında değerlendirebileceğimiz dua metinleridir. Dolayısıyla, inanç evreninde yaşanan her türlü değişim ve dönüşüm, organik üretimler olan gülbanklara doğrudan etki etmektedir. Dursun Yıldırım'ın ifadesiyle değişim ve dönüşüm süreçleri, toplum hayatında yer alan özgün yaratıcılık ve süreklilik alanlarının önünü açıyor ise yaşanması kaçınılmaz süreçler olup esneklik, temessül ve itaha etme gibi özelliklerini muhafaza eden toplumsal grubun kendi akışkanlığı içerisinde tecrübe ettiği bir sürece işaret eder (Yıldırım, 2000: 38). Alevi-Bektaşî inanç sistemi bağlamında değişim ve dönüşüm süreçleri değerlendirildiğinde, bu evrelerin söz konusu inanç topluluğunun kendi akışkanlığı ve doğal seyri içerisinde tecrübe ettiği süreçler olmaktan ziyade çeşitli müdahaleler ve manipülatif hamleler neticesinde tabi oldukları süreçlere tekabül ettiğini ifade etmemiz mümkündür.

Alevi-Bektaşî inanç ve kültür yapısındaki değişim ve dönüşüm, göçle birlikte tanışılan kent ortamının çekiciliği, göç, siyasi dalgalanmalar, kültürel çözülme süreçlerinin belirleyiciliği gibi pek çok nedenle ilişkilendirilebilecek bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmış; söz konusu inanç sisteminin gelenekte biçimlenen formatını eritmiştir. Tecrübe edilen modernleşme pratiklerinin neticesinde oluşan yeni içerik, modern kültürel hâsılanın ürettiği, yeni bir bağlamdan beslenmektedir. Bu yeni bağlam, Alevi-Bektaşîlerin din ve dünya algılarından ritüel ve tasavvur içeriklerine varana dek, inanç yapısını biçimlendiren unsurların büyük çoğunluğunda değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Geleneksel otoritelerin yok edilmesiyle başlayan modernleşme sürecinde Alevi-Bektaşîler, dinî-sosyal sorunlarının çözümü noktasında bilgiyi daha modern bir bağlamda devreye sokmaktadırlar. “Modernliğin ürettiği havsala, çoğu kez derinden bağlanma içgüdüleriyle hareket etmekte olan Aleviler arasında yeni davranış ve eylem stratejilerinin ithal edilmesini hızlandırmaktadır.” (Subaşı, 2019: 255-256)

Kapalı bir toplum ve inanç yaşantısından şehirleşme ve göç gibi gerekçelerle şehirlere yahut yurt dışına çıkan Alevi-Bektaşî bireyler, inanç önderleri ile olan bağlarını koruyamayarak inanç halkasından kopmuş ve değişime açık bir yapı sergilemişlerdir. Şehirleşmenin ilk yıllarında baskı dolayısıyla inançlarını gizleme gereği hisseden Alevi-Bektaşîler, dikkat çekmemek ve çoğunluğa uyum sağlamak noktasında Sünnî İslam'a ait ritüelik uygulamalara dâhil olmaya başlamışlardır. Özellikle genç nesilde yaşanan bu değişim, Alevi-Bektaşîlerin kendi inanç dünyaları ile bağlarının zayıflamasına sebep olmuş, hâkim olan ve yeni karşılaşılan inanç dairelerine

dâhil olunmasıyla sonuçlanmıştır. Okullarda verilen eğitim ve iletişim araçları vasıtasıyla verilen mesajlar, hâkim inanç sistemi merkezli olduğundan, genç kuşak ile önceki kuşaklar arasında düşünce farklılıkları doğmuştur (Ersal, 2016a: 181).

Kent ortamında Alevi-Bektaşilerin ibadet yaşantısı, geleneksel ortamından taşınarak başkalaşmıştır. Bu başkalaşma, cem ritüellerinin biçim ve içeriğinde ciddi değişimlere sebebiyet vermiştir. Cem ritüellerinin geleneksel işlevlerinde farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Cemlerde dede de dâhil olmak üzere hizmet sahiplerinin işlevleri ve belirli işlevlerin yerine getirilmesinde izledikleri yol değişmiştir. Hizmetlerden kimisi işlevsiz konuma gelirken kimisinin de yöntemi değişmiştir. Peyikçi hizmetinin mail, telefon, sosyal medya gibi vasıtalarla görülmesi, buna örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde, cem ibadetini yerine getirirken kullanılan araçlar da değişmiş; mumların yerine lambalar, belleğin yerine dedelerin deyişlerinin gülbanklarının yazılı olduğu metinleri koydukları rahleler, mikrofonlar, profesyonel zâkirler devreye girmiştir. Ocak, mum, post, târik gibi cem ritüeli bağlamında kullanılan geleneksel araçların giderek ortadan kalktığı, kullanımlarının azaldığı görülmektedir. Tüm bunların sonucu olarak da cem ibadetlerine katılanlar bakımından ibadetin sonuç ve etkileri değişmiştir. Ritüel bağlamında söylenen deyiş, dua ve gülbanklarda yer alan ifadeler, günümüz insanı tarafından tam olarak anlaşılammamaktadır. Geleneksel hayatta Alevi-Bektaşiler tarafından son derece iyi anlaşılabilen dil ile mistik ve ruhanî bağlam yeteri kadar içselleştirememektedir (Yaman, 2012: 33-34). Geleneksel yapıda kullanılan dinî-mistik dilin günümüzde içselleştirilememesi, dilde ve dilin malzeme olarak kullanıldığı ibadet metinlerinde de güncellemeye gidilmesine sebebiyet vermiştir.

“Modernleşmenin hayatı bireyselleştiren, yeni iletişim ve etkileşim teknolojileri vasıtasıyla topluluk sınırlarını ve kutsal atıf çerçevesini eriten, geleneksel iletişimin sembolü yüzü eskiten etkileri vurgulanarak, topluluğun ontolojik gerçekliğinin şüpheyle karşılandığı bir söylem biçimi geliştirilmiştir. Öte yandan, 1960’lardan itibaren artan iç ve dış göç süreçleriyle birlikte, kentlerde somutlaşmaya başlayan örneklerinden hareketle, geleneksel toplulukların modern bağlamla tanışmalarının yeni yapılanma ve uyarlanma süreçlerini yarattığı dillendirilmiştir.” (Şahin, 2013: 11) Toplumsal belleğin gruba özgüllüğü ile yakından ilişkisi olan bir diğer özellik, yeniden kurulabiliyor olmasıdır. Yeniden kurulma olgusallığıyla kastedilen, belleğin geçmişi olduğu gibi korumasının mümkün olmadığı ve tarihten geriye ancak “*grubun her dönemde kendi bağlamına özgü olarak yeniden kurabildiği biçiminin*” kaldığı gerçeğidir (Assmann, 2015: 49). Bu gerçekten hareketle, Alevi-Bektaşi inanç sisteminin ritüelik birtakım

güncellemelerle varlığını sürdürdüğünü ancak geleneksel yapının bugün ancak cem evi kurumsallaşması ile tanışmayan yerlerde devam ettirilebildiğini ifade etmemiz mümkün olacaktır.

3.7.1. Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre, Yazılı Kültürden Dijital Kültüre Geçişte Gülbanklar

Alevi-Bektaşilerin modernleşme tecrübesi, sözlü bir geleneğin değişim dönüşümünü gösteren örnekler arasında yer alır. Alevi-Bektaşilerin modernleşme deneyimi bağlamında yaşadıkları, mevcut kültürün dinî bağlamından koparak kökten bir değişime uğrayışıdır. Modernleşme sürecindeki temel değişim, geleneksel inanç yapısının odağında yer alan “sır” kavramının açığa çıkması olmuştur. Dedelik başta olmak üzere Alevilerin varoluşunu temellendiren temel aygıt ve kurumların büyük çoğunluğu imaj ve içerik kaybı yaşamaktadır. Bu kaybın Alevi-Bektaşi inancının sonu olmadığı açıktır ancak tüm bu dönüşüm sürecinin geleneksel Alevi-Bektaşi inancını değiştirerek Alevilikle ilgili farklı görüş ve yorumların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğini söylemek mümkündür. Modernite ile tanıştıkları yeni kavram havuzu içerisinde Alevi-Bektaşiler, verili kurumsal yapılarını yeniden okumaya tabi tutmakta, tarihî bilgilerin yeni kavramlar ışığında yeniden değerlendirilmesi noktasında kimi soruları yeniden sorarak yanıtlarını güncellemektedir. Mevcut Alevi-Bektaşi teolojisi, kırsalda ve kentte farklı biçimlerde yaşanan, birbirinden ayrılarak çeşitlenmiş, bunun sonucunda da çok sayıda farklı Alevilik yorumu ortaya çıkmıştır. Yaşanan ayrışma ve başkalaşım, politik eğilimler¹²³, Alevi-Bektaşilerin tarihî süreklilik bağlamında devletle olan ilişkileri ve Sünni-İslam inancının baskın konumda olması etkili olmuştur (Subaşı, 2019: 255, 256).

“Geleneksel toplulukların, kentlileşme, ulaşım, iletişim ve etkileşim teknolojilerinin de teşvikiyle, modern bağlamlara eklemelişlerine, modern bir yapı üzerinde kültürel değerler sistemini devam ettirmenin ya da söz konusu modern yapıyı kültürel değerler sistemine göre yapılandırmanın yollarını arayışlarına dair ampirik veriler, topluluk kavramının epistemik gerçekliğinin yeniden düşünülmesine zemin hazırlamıştır. Zira birincil grup tipi yapılarını geride bırakan, mensubiyet ve topluluğun sınırlarını mitsel bir atıf çerçevesine referansla kolektif ve fiziksel katılımlı ritüeller

¹²³ Aleviliğin politikleşme süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ertan, 2017.

içinde belirleyen ve kutsallaştıran, coğrafi bir mekân üzerinde yükselen geleneksel topluluk tipi, modern bağlamda yeni bir yüzle açığa çıkmıştır.” (Şahin, 2013: 11) Sözlü kültürden yazılı kültüre, yazılı kültürden de dijital kültüre geçiş süreçlerinde gülbanklar da, çıktısı oldukları inanç evrenindeki değişim ve dönüşüme paralel olarak başkalaşım göstermiş, yeni grup tipi ve yeni bağlamlar üzerinden üretilmeye başlamıştır.

Alevi-Bektaşî kültürü için asıl kırılma noktası, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiştir. Yazılı kültürün sözlü kültüre mukabil oluşturmasıyla yaşanan farklılaşma, geleneksel anlamda sürdürülen sözlü kültürü ve bu kültürü aktarmada önemli işlevlere sahip olan “dede”nin dini otorite kaybı yaşamıyla sonuçlanmıştır. Yazılı kültürde seküler bir eğitimden geçen entelektüel dedenin otorite alanı, cem ritüelleri ile sınırlandırılmıştır. Alevi-Bektaşî kültürünün yazı ile tanışması, son yarım yüzyılda gerçekleşmiş olsa da edebiyatının yazıya aktarımı çok daha önceki yüzyıllarda başlamıştır. Fakat yazıya aktarılan bu eserler, sözlü kültür biçimlerini yansıtır olmaları dolayısıyla, sözlü geleneğin örnekleri olarak düşünülmesi, ele alınmalıdır. Cönkler, buyruklar, erkânnameler ve menakıbnameler, Alevi-Bektaşî edebiyatının önemli eserleri niteliğinde olup yazılı kültür içerisinde eski ihtişamlarını yitirmişlerdir (Taşgın, 2013: 159-160). Yazılı kültüre geçişin Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesinde yarattığı kırılma ve başlattığı dönüşüm süreci, dijitalleşme ve siber kültür deneyimi ile halkalanarak sürmüş, inanç grubunun kendini ifade ettiği mecra sanal ortamlara dönüşmüştür.

“Grup tipi bir yapıdan modern bir inanç topluluğuna geçişi temsil eden Alevi toplulukların modern bağlamdaki yapılanma süreçleri, 1990’lı yıllar boyunca devam etmiş, özellikle 2000’li yıllardan itibaren etkinliği artan internet teknolojileriyle birlikte “online” ortamda da “offline” yapılanma deneyiminin örnekleriyle karşılaşılmaya başlanmıştır. İç ve dış göç süreçleriyle birlikte asırlık kapalı topluluk yapılarını geride bırakarak modern bağlama taşınan periferik Alevi gruplar, dünyanın dört bir yanına dağılan, ancak *Alevi olmak* mitsel atıf çerçevesinde bir ağ yapısı içinde bir araya gelen sembolik toplulukları teşekkül ettirmişlerdir. Yazılı kültür, ağ yapısı, kurumsal organizasyon ve kimlik tipi mensubiyet biçimiyle özdeşleşen modern yeni bir yapı üzerinde değerler sistemini sürdürerek ayakta kalma arzuları, topluluğun sembolik temellerini kurmuştur. Modern bir yapı üzerinde organize olmak ve ideolojik paradigmalara eklenmek suretiyle geleneksel sosyal yapılarında ritüel işlev kayıplarında cisimleşen bir erimeyi tecrübe eden, ancak mitlerini Alevi olmanın atıf çerçevesi olarak sürdüren Aleviler, sosyal yapı ve değerler sistemi arasındaki

devamsızlığı gidermek üzere, modern yapılanma sürecine dahil olmuşlardır. Ritüellerdeki işlev kayıpları, kimliğin atıf çerçevesi ve topluluğun sınırlarının mitsel referanslar merkezinde kurulmasını beraberinde getirmiş, Alevi modern yapılanma deneyimiyle birlikte, modern bir yapı üzerinde yükselen, sınırları mitsel sembollerle belirlenmiş, sembolik Alevi inanç toplulukları tasavvuru açığa çıkmıştır. Online Alevi topluluklar, sembolik inanç topluluklarının tipik bir örneği ve online uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılanma biçimleri ve mitsel atıf çerçeveleriyle, online Alevi topluluklar, Alevi modern yapılanma deneyiminin çeşitliliğinin somut ve analitik bir modeli olma hüviyetini de taşımaktadır. Zira periferik Alevi grupların modern yapılanma deneyimleri evrimsel tek bir çizgi üzerinde ilerlememiş, farklı paradigmalardan beslenen farklı yapılanma tiplerini inşa etmiştir.” (Şahin, 2013: 15-16)

Gösterim kaynaklı kültürel öğelerin hepsinde görüldüğü gibi, cem ritüellerinde de bağlama ilişkin değişimler kaynaklı çeşitlenmeler söz konusudur. Cemler, işlev itibariyle birtakım ihtiyaçlara cevaben tertip edilmekte olup yapısal iskeletleri korunmakla birlikte, cemi yöneten inanç önderine, cemdeki hizmet sahiplerine, katılımcılara, cemin düzenlendiği tarihe, ceme katılım gösteren grubun yapısına, ocaklara ait ritüelik farklılıklara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Temel yapının ve amacın korunduğu bu ritüellerde söylenen dinî-tasavvufî içerikli metinlerin de buna bağlı olarak çeşitlenmesi kaçınılmazdır. Cem ritüelleri esnasında söylenen deyişler, düvazlar, mersiyeler, gülbanklar ve tercümanlar, Alevi-Bektaşilikte kullanılan sembolik dil ile oluşturulan, edebî, dinî-mistik türlerdir. Kendilerine ait yapısal özellikleri olmakla birlikte, icradan icraya çeşitlenme gösterirler (Ersal-Erdem, 2020: 73). Bağlam, dar ölçekte icranın gerçekleştiği çevre ve şartlar gibi dinamiklere tekabül ediyorken, geniş ölçekte içinde bulunulan çağın koşulları tarafından da tayin edilebilen bir karakter gösterir. Buradan hareketle, yazılı, sözlü ve dijital kültürlerin birbirlerinden ayrı bağlamlar olduğunu ve bu bağlamlarda ortaya konulan cem ritüellerinin de birbirlerinden farklı olacağını ifade etmemiz mümkündür.

Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinde gülbanklar tanzim edilerek yazıya geçirilmiş, yazıya geçirme sürecinde hâkim yapıya uygun olmayan unsurların budanması söz konusu olmuş, bu da geleneksel yapıdaki orijinal örneklerin zaman içerisinde unutulmasına sebebiyet vermiştir. İçinde bulunduğumuz çağ, yazı deneyimi bulunan bir dünyanın teknik donanım ile sözel dinamiklerden faydalandığı başka türlü bir sözlü kültür pratiğine işaret eder. Alevi-Bektaşî gülbanklarında sözlü kültürden yazılı kültüre, yazılı kültürden dijital kültüre geçişte, cem evlerinden yapılan canlı

yayınlar, spor salonları, kongre kültür merkezleri gibi mekanlarda düzenlenen cem ritüelleri, ritüel bağlamlarında değişime, gülbank metinlerinde de çeşitli deformasyonlar oluşmasına sebep olmuştur. Ritüellerin ibadete dönük değil; gösteri amaçlı tertip edilmeye başlanması, inanç kavramının odağında yer alan “sır” kavramına gölge düşürdüğü gibi, ritüelik bağlamlarda söylenen gülbanklara, katılımcıların hoşuna gideceği düşünülen, geleneksel yapıda yer almayan ifadeler dâhil edilmesine neden olmuştur.

Yapılan alan araştırmasında, ritüelik akışın güncellenmesinde içinde bulunduğumuz çağa ait koşulların da etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, geleneksel yapıda son derece işlevsel olan kimi hizmetlerin, günümüzde işlevsiz hale gelmeleri dolayısıyla zamanla ritüel akışından çekildikleri söylenebilir. Peyik ve kapıcı hizmetleri, modern dünyada ritik işlevlerini yitirmiş hizmetlerdir. Geleneksel yapıda bir çeşit ulak misyonu yüklenen ve cemin bağlanacağı yer ve tarih bilgisini iletmekten sorumlu olan peyiğin gördüğü hizmet günümüzde çeşitli iletişim araçları tarafından görülmektedir. Kapıcının geleneksel yapıdaki görevi ise güvenliği sağlamaktır ve tarihî bağlamda son derece önemli olan bu hizmet, bugünün dünyasında karşılığı olmaması dolayısıyla işlevini yitirerek ritüel akışından çekilmiştir. Bu hizmetlerin ritüelik yapılardan çıkması, kapıcı ve peyik hizmetleri etrafında gelişen söz varlığının, dolayısıyla ilgili hizmet gülbanklarının da kullanılmayarak unutulmasına neden olmuştur.

Sözlü kültürden yazılı kültüre, yazılı kültürden dijital kültüre geçiş süreci, gülbankların üretim bağlamlarının değişmesine neden olarak dolaşımda olan gülbankların yöre ve ocaklara göre değişebilir olma özelliklerini yitirmelerine sebebiyet vermiştir. Dedelerin ritüel bağlamlarında irticalen verdikleri gülbankların yerini ilk olarak hizmet defterlerinden yahut cönklerden okudukları gülbanklar almıştır. Bu değişim, irtical söyleyişin çeşitlenmeye açık hususiyetlerinden faydalanılmasına engel olsa da tanzim edilerek yazıya geçirilen örnekler yöre ve ocak farklılıklarını yansıtır niteliktedir. Bir sonraki aşamada, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve dernekler tarafından oluşturulan erkânnamelerin cemevlerine dağıtılmasıyla gülbanklar bu kitapçıklardan okunur olmuştur ve bu da işaret ettiğimiz ritüelik farklılıkların gözetilmediği gülbankların dolaşıma girmesine sebebiyet vermiştir. Bugün geldiğimiz aşamada ise dijital dünyaya uyum sağlayan Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin okudukları gülbankları, internette dolaşımda olan örneklerden seçebildiği tespit edilmiştir. Gülbankların

geçirdiği tüm bu değişim dönüşüm aşamaları, “gülbank vermek”, “gülbank çekmek” eylemlerinin yerini “gülbank okuma”nın almasıyla sonuçlanmıştır.

3.7.2. Gülbankların Dil ve İçeriklerine Yönelik Müdahaleler

Heiddeger, dilin bir iletişim türü olduğunu ve genel anlamda anlaşmaya hizmet ettiğini ifade eder. Heidder’e göre dil, yalnızca bildirilmesi gereken şeyin sözlü ve yazılı anlatımı değildir. Bunun ötesinde dil, söylenilmek istenen her ne ise onu, yani gizli olanı sözcüklerle belirginleştirmenin ötesinde olanı açığa çıkartmak gibi bir özelliğe sahiptir. Var olanı sözcüklere dönüştürür ve görünür hale getirir (Kula, 2012: 399). Buradan hareketle dil, algı ve tasarımların çıktısı niteliğinde değerlendirebileceğimiz sembolik bir formdur. Evren tasarımından dünya görüşüne, insan topluluklarının kendilerine has karakteristik özelliklerini şifreleme ve aktarma işlevi, bu sembolik formun yerine getirdiği birincil işlevler arasındadır.

Rappaport, insanların sahip oldukları dil ile ayırt edildiklerini ve dilin temel yapısının insanın yaşayış tarzı üzerine kurulu olduğunu, bu önermenin de kendini en güçlü biçimde ritüel yapılarında kanıtladığını ifade eder (2006: 193). Ritüel yapılarında kullanılan dil, gündelik hayatta kullanılan dilin dışında, estetik kaygılarla kurulan, sanatlı bir dildir. Dolayısıyla ritüelik dilin niteliği, konuşucusu olan insan topluluğunun kültürel dinamikleri ve inançsal hinterlandı ile yakından ilgilidir. Söz konusu kültürel ve inançsal dinamikler, değişime karşı dirençli ve müdahale edilmesi daha güç birimlerden müteşekkildir. Bu sebeple, gündelik konuşma dilinde meydana gelebilen hızlı değişim, ritüel dilinde çok daha geç ve güç olur. Bunun sebepleri arasında, ritüelik dilin formel yapılar ve kalıp sözler bakımından zenginliği de yer alır. Kalıplaşmış yapılara müdahale edilmesi kolay değildir.

Alevi-Bektaşî ritüellerinde kullanılan dil de, kalıp söz ve ifadeler bakımından zengin, sanatlı bir söyleyişin olduğu, estetik kaygılarla kurulan ve kullanılan bir dildir. Her kültürel yapı birimine olduğu gibi, ritüelik dile de çeşitli manipülasyonlarla müdahalede bulunulabilir. Fakat bu dil, gündelik dilden daha dirençli ve değişime daha az açık olduğu için, söz konusu hamlelerin başarıya ulaşması genellikle mümkün olmamaktadır. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür evreni, manipülasyonlara ve etkileşimlere son derece açık; boşlukların yoğun olduğu bir yapı arz eder. Bu doğrultuda, Alevi-Bektaşî inancına dışarıdan yapılan, dayatılan kimi müdahaleler sonucunda, ritüelik

içerikte ve dilde çeşitli bozulmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu müdahaleler daha çok “Sünnileştirme”, “Arapçalaştırma” ve “Kürtçeleştirme” amaçlarına dönük olarak yapılmış; ritüelik içeriklere geleneksel yapıda mevcut olmayan unsurlar eklenmeye çalışılmıştır.¹²⁴

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel bağlamının bugün ancak cem evleri ile teması olmayan ve ibadet yaşantısını ocak merkezli sürdürmeye devam eden yerlerde korunduğu ifade edilebilir. Cem evlerinin kuruluşu ile yöre ve ocaklar arası farklılıklar göz ardı edilerek merkezî ve sistemli bir yapıya kavuşturulmaya çalışılan inanç sisteminin geleneksel bağlamları muhafaza edilememiştir. Ritüelik yapılarda güncellemeye gidilirken, hâkim yapı tarafından onanmak, kabul görmek arzusu ile çeşitli ritik aşamalar budanmış yahut akışa, geleneksel yapıda mevcut olmayan rit ve ifadeler eklenmiştir. Geleneksel yapıda yeri olan kimi ritüelik aşamaların akıştan çıkartılması ile ritik kompozisyonda boşluklar meydana gelmiş, ilgili aşamalar etrafında gelişen söz varlığı da ortadan kalkmıştır.

Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile elde ettiğimiz veriler, geleneksel yapıda üretilen gülbanklar ile günümüzde Alevi-Bektaşî ritüellerinde dolaşımda olan gülbanklar arasında çeşitli farklılıklar tespit etmemize olanak sağlar niteliktedir. Bunların başında, geleneksel yapıda yeri olan ritüelik aşamalardan bir kısmının sürdürülmemesi ile ritik kompozisyonda meydana gelen boşluklar dolayısıyla ilgili aşamalar etrafında gelişen söz varlığının da ortadan kalkması gelmektedir. Dolu hizmetinin, dolayısıyla da dolu gülbanklarının ritüel bütünlüğünden çıkartılması, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yazıya geçirme sürecinde hâkim yapıya uygun olmayan unsurların budanması, geleneksel yapıdaki orijinal örneklerin zaman içerisinde unutulmasına sebebiyet vermiştir. Geleneksel yapı tarafından dolu hizmetinin varlığı doğrulanırken, çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından dağıtılan erkânameleri referans alanlar tarafından reddedilmesi, dolu (dem) hizmeti etrafında gelişen söz varlığının, dolayısıyla gülbankların unutulmasına sebep olmaktadır. Geleneksel Alevi-Bektaşî inanç dairesinin ritüelik bağlamlarında yaşatılan bu hizmet, özellikle şehirleşme ile birlikte Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısının sistematize edilmesi ile terk edilmiştir. Dolu hizmetinin devam ettiği ocaklardan birinin cem ritüellerinde söylenen bir dolu gülbangına ve bu hizmetin kalktığı ocaklardan birine ait dolunun cemin asli unsurları

¹²⁴ Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel yapısında olmayan unsurların sonradan eklenmesi, ibadet dil ve içeriğine yönelik çeşitli müdahaleler noktasında ayrıntılı bilgi için bk. Melikoff, 2010: 339-361; Zelyut, 2012: 405-437; Ersal, 2016a: 170-194; Akın, 2020c: 205-221.

arasında olmaması gerektiğini vurgulayan bir gülbank örneğine yer vererek tespitlerimizi somutlaştırmamız mümkün olacaktır.

“Allah Allah! Dolumuz dolu ola, yardımcımız Ali ola. İçenler şifa bula, dertlere deva ola. Hü!”

“Bismişah Allah Allah! Dem demde ola, Ali cemde ola! Cemimiz de kırklar cemi ola! Cemi bize bağışlayan Muhammed Mustafa'nın keşf-i kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Allah yaptığımız hizmetleri HAK kAtında kabul ve makbul eyleye! Getirilen lokmaları, yapılan secdeleri, edilen duaları cenab-ı Allah kabul eyleye! Dileklerinizi, muratlarınızı kabul ve makbul eyleye! Sabahlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, müminler şad ola! Hak, Muhammed, Ali de cümlemizin yardımcısı ola! Doksan bin Horasan pirlерinin, yüz bin Rum erenlerinin isteklerini, dileklerini, muratlarını, hizmetlerini kabul ettiği gibi, şu anda bizim de hizmetlerimizi dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyleye! Cenab-ı Allah bizlere Hak, Muhammed, Ali yolunda yürümeyi nasip eyleye! On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, Kırkların, Üçlerin, Beşlerin yanında olmayı da nasip eyleye! Hz. Hızır'ın da keşf ü kerametleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Yüzünüz ak ola, gönlünüz pak ola! Cenab-ı Allah hizmetlerinizi de kabul eyleye! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”

Gülbanklarda değişim ve dönüşüm bahsinde ele alınması gereken bir diğer husus, ritüelik dile yapılan müdahalelerdir. Alevi-Bektaşî inancının ibadet dili Türkçedir. Yapılan alan araştırmasında, Doğu ve Güneydoğu illerindeki dede-talip toplulukları ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, bölgedeki hâkim dillerin etkisi altında kalılabildiği, aslı Türkçe olan metinlerin başka dillere çevrilerek ritüelik bağlamlarda aktarılabildiği bilgisine yer verilmiştir (KK3, KK9, KK13, KK15, KK16, KK37). Bu noktada dikkat çekilen bir başka husus, ritüelik bağlamlarda Arapça unsurların geleneksel yapıdaki çözümlerle ilişkili olarak özellikle son yıllarda arttığı yönündedir. Kaynak kişilerin bu konudaki görüşü şu şekilde örneklendirilebilir:

“Cemlerde biz anladığımız, bildiğimiz dilde ibadet etmek isteriz. Arapça yerine Türkçe dualar tercih etme sebebimiz budur. Bizim dilimiz Türkçedir. Kur'an-ı Kerim'den ayet ya da sure okunacaksa onun da Türkçesini okuruz. Müslüman olmak için Arap olmamız gerekmiyor. Biz kendi lisanımızda ibadet ederiz. Ama son yıllarda, Türkçe yerine Arapça dua vermek, dedeler arasında moda hâline geldi. Arapça bilen dede, makbul sayılmaya başlandı.” (KK10)

Alan araştırması süresince görüştüğümüz kaynak kişiler, Alevi-Bektaşî inancı mensuplarının özellikle son yıllarda, hâkim yapı tarafından kabul görme noktasında ritüelik yapılarda Sünnî-İslam inancına ait unsurlara başvurduğuna dikkat çekmektedir. Bunun sonucu olarak gülbanklarda, geleneksel yapıda rastlanmayan, Sünnî-İslam inancına ait kimi unsurlar yer almaya başlamıştır. Dilbilgisel düzeyde de etkili olan bu dönüşüm, gülbank metinlerinde daha önce rastlanmayan ikinci tekil şahıs emir/istek çekimlerine rastlanmasına sebebiyet vermiştir. Aşağıdaki gülbank, geleneksel yapıda yer almayan unsurların metne sonradan monte edilmesine örnek olarak gösterilebilir:

“Esirgeyen, bağışlayan Allah’ın adıyla. Bismillahirrahmanirrahim. Canı dilden el bağlayıp durdum evliya erkânına. Çok şükürler olsun Allahım, yine geldim pirimin divanına. Çok kusurum varsa el aman medet mürvet sunarak geldim. Lütfunu pervahına, canım kurban olsun bu yolun fermanına. Özüm dârda, yüziüm yerde. Pir divanında durdum dâra. Ali ile Muhammed’in nur cemaline...”

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin hâkim yapıya uygun hâle getirilmesi çabasını, dilin malzeme olarak kullanıldığı gülbank metinleri üzerinden tespit etmemiz mümkündür. Buna örnek olarak, gülbank metinlerindeki kimi formel yapıların değiştirilerek, Sünnî-İslam inancına uygun ifadeler kullanılması verilebilir. Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel başlangıç formelinin “Bismişah!” olduğu bilgisine daha önce yer vermiştik. Yapılan alan araştırmasında, kaynak kişilerin gülbanklara kimi zaman “Bismişah” formeli ile başlamadığı tespit edilmiştir. Bu eğilim, ritüel bağlamları dışında görüştüğümüz yahut cem evlerinde dedelik yapan inanç önderlerinde daha çok gözlenmiştir. Alan araştırmasında tespit ettiğimiz bir diğer husus, kapanış formelleri arasına “âmin” ifadesinin de eklenebildiğidir.¹²⁵

Alevi-Bektaşî inanç sistemine ait geleneksel yapıda vuku bulan deformasyonun iki boyutu olduğundan söz etmemiz mümkündür. Bu boyutlardan ilki, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, söz konusu inanç evrenine, özellikle ritüelik yapılar üzerinden yapılan müdahalelerdir. Deformasyona kaynaklık eden diğer boyut, Alevi-Bektaşî dede toplulukları ile talip toplulukları arasında meydana gelen iletişim kopukluğudur. Bu hususta Mehmet Ersal, inanç sisteminin iki topluluk üzerine kurulu olduğunu, bu iki topluluğun dede ve talip toplulukları olduğunu ve bu ikisinin karşılıklı iletişiminin sistemin işleyişini sağladığını kaydeder. Bir dede ailesi, talip topluluğu yoksa “ocak”

¹²⁵ Yapılan görüşmelerde inanç önderleri tarafından Alevi-Bektaşî olup olmadığımızı yahut Alevilikle ilgili görüşlerimizi anlamaya dönük sorular yöneltilmiş, verilen yanıtlar doğrultusunda görüşmenin devamında gülbanklar, geleneksel yapıya uygun biçimde tanzim edilerek okunmuştur.

olduğunu ifade etmesine karşın gelenek bağlamında bir yere konumlanmakta güçlük çeker. Bununla birlikte, bir talip topluluğunun dede ocağına mensup bir inanç önderi olmaksızın, ritüelik yaşantısını sürdürebilmesi de mümkün değildir. İnanç önderleri ile olan bağlantının kesilmesi, mensubu olunan inanç dairesine ait ritüelik gereklilikleri yerine getiremeyerek, hâkim inanç sistemi içinde erimeyi beraberinde getirmiştir (2016a: 180).

Alan araştırmalarında elde ettiğimiz sonuçlar, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel yapısındaki çözümlerin ritüel pratiklerinin terk edilmesine sebebiyet verdiği yönündedir. Ritüel pratiklerinin sürdürülmemesi, gülbankların dolaşımının da sekteye uğramasına, sözlü kültür bağlamlarında kullanılmamaları dolayısıyla, temel kaynak konumunda olan insan belleği tarafından işlem görmeyerek zamanla unutulmalarına neden olmaktadır. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus, zamanla belirli kısımları unutilan gülbanklar yeniden icra edilmek istendiğinde, gelenekte yeri olmayan birtakım ifadelerle boşluklar doldurulabilmekte, icracı tarafından “yeniden üretim” süreci gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu “yeniden üretim” süreçleri kimi zaman geleneğin aslî unsurlarının yerini icracı konumunda olan inanç önderinin kişisel dünya görüşünü ve tercihlerini yansıtan kimi ifadelerin alması ile sonuçlanabilmektedir.

SONUÇ

Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Alevi-Bektaşî inanç sistemi araştırmaları sahası, adlandırmalardan kavramların tanımlanmasına dek epistemolojik boyutta muğlâklıklar barındıran bir alandır. Alevi-Bektaşîlik araştırmaları, özellikle son yirmi yılda hız kazanmış olmakla birlikte, ortaya konulan çalışmalarında teknik ve yöntem sıkıntılarının da olduğu aşikârdır. Alevi-Bektaşî inanç ve kültür dairesinin genel karakteristiğini oluşturan unsurlarla ilgili tespit ve analizler yapılabilmesinin önündeki temel engel, söz konusu zümrenin kapalı bir toplum yapısı sergiliyor olmasının veriye ulaşma noktasında yarattığı zorluktur. İnanç evreninin sözlü bir karakter arz etmesi, yazılı kaynakların sayısının azlığı, Alevi-Bektaşî araştırmalarında karşılaşılan güçlüklerden bir diğeriştir. Bunların yanında, Alevi-Bektaşî inanç sistemi üzerine çalışan amatör yahut profesyonel araştırmacıların ele aldıkları konuya ideolojik bakış açılarıyla yaklaşımları ve geleneksel yapıyı kendi özel ritüel bağlamlarında tespit etme yoluna gitmemeleri, bu alanda ciddi bir bilgi kirliliğinin oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Alevi-Bektaşîler için cem ritüelleri, inanç ve kültüre ait sembolik bir dilin kullanıldığı, evren tasarımının şifrelendiği ve geleneksel yapının korunup devredilmesini sağlayan dinî ritüellerdir. Alevi-Bektaşî inancının temel ibadet formunun cem ritüelleri olması, söz konusu inanç evrenine ilişkin teolojik, sosyolojik, kültürel tespitlerin yapılması noktasında bu ritüellerin mercek altına alınması gerekliliğini doğurur. Gösterim kaynaklı inanç ve kültür öğelerinin hepsinde olduğu gibi, cemlerde de bağlama ilişkin değişiklikler kaynaklı çeşitlenmeler söz konusudur. Cemler, işlev itibariyle birtakım ihtiyaçlara cevaben tertip edilmekte olup yapısal iskeletleri korunmakla birlikte; en başta yöre ve ocaklar arası uygulama farklılıklarına bağlı olarak başkalaşabilmektedir. Bu farklılıkların yanına, cemin yöneticisi konumunda olan inanç önderi, hizmet sahipleri, katılımcılar, toplanma yeri ve tarihi gibi bağlama ilişkin değişkenler de eklenince, temel yapı ve amacın korunmasına karşılık içerikte çeşitlenmelerin olması kaçınılmazdır. Bu noktada, çeşitlenmeden en çok payını alan hiç kuşkusuz ritüelik malzemeyi teşkil eden, dinî-tasavvufî içerikli metinlerdir. Cem ritüellerinde söylenen deyiş, düvaz, mersiye, gülbank, tercüman gibi metinler, Alevi-Bektaşî inancı mensuplarınca kullanılan sembolik ve mecazlı bir dil ile oluşturulan, edebî, dinî-mistik türlerdir ve kendilerine ait yapısal değişmezleri olmakla birlikte, icradan icraya çeşitlenme gösterirler.

Folklor araştırmacısının yöntemi, ânı donduran bir fotoğrafçı gözüyle yalnızca kareye yansıyan içeriği değerlendirmeye yönelik, metin merkezli bir yöntem olmamalıdır. Araştırılacak malzemenin canlı, yaşayan ve organik bir sürecin çıktısı değil; bizzat kendisi olması, yaratının ortaya çıkmasında ve sanatsal bir iletişim düzeneğinin nesnesi olmasında payı olan tüm faktörlerin, yanıt verdiği kültürel gereksinimin, yaratım ve icra süreçlerinin birlikte değerlendirilmesi gerekliliğini doğurur. Her biri bir kültürel yanıt olma özelliği gösteren folklorik unsurlar aracılığı ile kurulan iletişim, icracı ve dinleyicinin çeşitli kültürel ihtiyaçlarına cevap verir. Cem ritüelleri de, mit-ritüel teori bağlamında ortaya çıkmış teatral, mistik ve teolojik yapılarıdır. Mitik zamana dönerek birlikte ilahî bir tecrübenin deneyimlendiği cemlerde, profan yaşantıdan sıyrılmak için söz, davranış ve nesnelere yardım alınır. İbadetin parçası olan her şey, mitik kurgudaki ilk tasarımı yeniden canlandırmaya yöneliktir. İcranın mitik kökene uygun kodlar içermesi, kullanılan dilin çeşitli sembollerle dolu olması, sergilenen davranışların teatral nitelik taşıması ve varlığından faydalanılan her objenin simgesel bir karşılığının olması, mitik kökene dönme ihtiyacı ile ilişkilidir. Bu ihtiyaç, çeşitli sözlü kültür formları aracılığı ile de iletilmektedir. Gülbank türü de, mitik kökene referans verme noktasında, Alevi-Bektaşi inanç dairesinin ontolojik inşa sürecine ilişkin yanıtlarla dolu bir türdür. Ritüel bağamları içerisinde farklı işlevler yüklenen gülbank örneklerinin temel ve değişmez işlevi, mitolojik zamana yapılan ritüel yolculuğunu söz ile kutsayarak kutun pay edilmesini mümkün kılmaktır.

Alevi-Bektaşi inancına mensup kimseler için ritüelik söz ve ifadeler, ibadet anlayışlarının bir parçası olması dolayısıyla kutsal kabul edilmektedir. Cemlerin icracı kadrosunu oluşturan inanç önderleri, zâkirler ve hizmet sahipleri, cem süresince mükerrer biçimde tekrarladıkları ifadeler, ritüellerin içeriğini tayin eden ifadelerdir ve kuruluşlarında gündelik olmayan, estetik özellikler barındıran, sanatsal bir dil kullanılır. İcracı kadro ile ceme katılan canlar arasında kurulan iletişim, diyalojik bir iletişimdir ve biçimsel boyutu, geleneksel yapı tarafından önceden tayin edilmiş durumdadır. İcracı-icracı, icracı-izleyici arasında kurulan bu teolojik iletişim, son derece sistemli bir yapı arz eder ve genellikle rastlantıya izin vermeme eğilimi gösterir. Cemlerde ritüelik olma özelliği gösteren iletişime ait kodlar, gönderici ve alıcılar arasındaki inanç ve kültür ortaklığı tarafından biçimlendirilir. İki taraf arasında, üzerinde konuşulmadan uzlaşılan birtakım inanmalar mevcuttur ve bu inanmaların oluşmasında belirleyici olan, doğrudan geleneksel yapının kendisidir. Bu inanmaların doğurduğu her türlü ritik aşama, zamanı ve mekânı gündelik olanın dışına çıkarmak amacıyla kurgulanır.

Farklı inanç öğretilerinin kaidelerine uygun olarak kutsal alan tasarımları ve kabullerinde başkalaşmalar görülmekle birlikte; Türk kültüründe alkış, dua ve yakarış sözleri tarihin her döneminde sanatsal içerik barındıran, estetik yapılar olarak kurulmuştur. Günlük hayatta kullanılan dilin ancak profan dünya içerisindeki iletişimin kurulmasında kullanılabileceğine ikna olan halk muhayyilesi, kutsal alanla iletişime geçme noktasında estetik özellikler barındıran, çok katmanlı ve şiirsel bir dil kullanma yoluna gitmiştir. Gülbanklar da kutsal alan ile iletişime geçme noktasında, kutsama, iyi dilek bildirme, hayır dileme gibi yöntemlerle, Tanrı katında sözünün daha geçerli olduğuna ikna olunan inanç önderleri tarafından verilen alkışlar niteliğindedir.

Çalışmamızda, kadim inanış biçimlerinden İslam inancına, birçok inanç ve kültür unsurunun iç içe geçmesi ile oluşmuş yeni bir terkip arz eden Alevi-Bektaşî inanç sisteminin içeriğini tayin eden unsurlar; teolojik, sosyal ve kültürel boyutları ile ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. İnanç yapısının şekillenmesinde etkili olan teolojik unsurlar: Hak, Muhammed, Ali sevgisi, Ehlibeyt'e ve On İki İmamlara bağlılık, tenasüh inancı, devriye inancı, vahdet-i vücud anlayışı ile kültler olarak tespit edilmiş ve inanç evreninin anlaşılması noktasında bu başlıklar altında gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Alevi-Bektaşî inanç dairesinin sosyal hayatı tanzim etmeye dönük uygulamalarını içeren yapıların ikrâr ve musahiplik ile düşkünlük kurumları olduğu tespit edilerek, söz konusu inanç sisteminin toplumsal yaşantıyla ilgili önermelerine temas edilmiştir. “Dört Kapı Kırk Makam”, “Güruh-u Naci”, “İnsan-ı Kamil” anlayışları ile ulu ozanlar tarafından ortaya konulan felsefi-etik içerikle ilgili de bilgilendirme yapılarak gülbank metinlerinde karşılaşılan teolojik arka plan genel hatlarıyla çizilmiştir.

Alevi-Bektaşî cemlerinde aynı inanç dairesinin paydaşı olan bireyler karşısında, onlar adına ve onlar için edilen dualar, inanç önderleri tarafından icra edilir. Geleneksel yaratım ve icra ortamının sözlü karakterde olması dolayısıyla, Alevi-Bektaşî ritüellerinde kullanılan ibadet metinlerine hangi ihtiyaçlara binaen başvurulduğu, metinlerin hangi işlevleri üstlendiği, türün tayin edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Söz aracılığı ile kutsal alana temas etmenin yolu olarak görülen duaların bireysel mi yoksa toplu olarak mı yapıldığı, duayı eden kişinin kim olduğu, duanın hangi zaman ve mekân bağlamında edildiği gibi unsurlar, dua gibi geniş bir başlığın altına alt türlerin eklenmesi noktasında belirleyicidir. Bu noktada, çalışmamızın sonucunda elde ettiğimiz veriler doğrultusunda, her Alevi-Bektaşî duasının gülbank olmadığı; ancak her gülbangın bir dua olduğu ifade edilebilir. Herhangi bir duanın

gülbank mahiyeti taşıyabilmesi için mutlaka kutsal soydan geldiğine inanılan bir Alevi-Bektaşî dedesi tarafından verilmesi ve ritüel bağlamında icra edilmesi gerekir. Bu kaidelerin dışında, herhangi bir metnin profan bir metin olmaktan çıkararak gülbank metni niteliği gösterebilmesi için taşıması gereken özellikler vardır. Bu zelliklerin aranacağı yer metnin muhtevası, yapısı ve işlevidir. Metnin muhtevasında aranması gereken özelliklerin başında, semantik yapının kutsala yakarmaya dönük işletilmesi gelmektedir. Dilek-istek bildiren kiplerin metindeki varlığı, metni profan bir metin olmaktan çıkartan diğer bir özelliktir ve yapısal hususiyetler içerisinde aranmalıdır. Tespiti ancak metnin yaratılma ve icra bağlamlarında bir diğer özelliği işlevidir ki bağlam içerisinde yakarma, kutsama, kutu bölüşme gibi işlevler yüklenmeyen herhangi bir metin, yapısal ve anlamsal olarak dua mahiyeti taşısa da gülbank metni olduğunu iddia etmek mümkün değildir.

Ritüelik tüm terimlerde olduğu gibi, gülbankın neliği hususunda da hareket noktası, ritüel yapılardaki işlevi olmalıdır. Gülbanklar, belirli kaidelere uygun olarak tertip edilen teolojik sunum Şekilleridir. Ritüel bağlamları içerisinde anlam ve işlev kazanan gülbanklar, ancak inanç önderi statüsündeki icracılar tarafından, taliplere verilebilir olmaları dolayısıyla “bağımlı” bir tür olma özelliği göstermektedir. Dede-talip arasında kurulan iletişim bağlamından soyutlanarak tek başlarına ele alınmaları halinde, eldeki metnin gülbank olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır. Yakarma, methiye, dilek ve istek bildiren gülbanklar, Alevi-Bektaşî ritüellerinde hemen her aşamada söylenen, estetize edilmiş yapılarıdır. Ritüel temelli edebî formlar olan gülbanklar, bu yapılar içerisinde her türlü pratiğin söz aracılığı ile kutsanmasını sağlar. Alevi-Bektaşî teolojisine ait kutsal kabuller doğrultusunda belirli bir ahenk yapısı içerisinde, istek ve dilek iletme amaçlı ifadelerle kurulan bu yapılar, kut olgusu etrafında biçimlenmişlerdir.

Gülbankların icrasında, hakkında talepte bulunulan kişi ile talebin iletileceği “kutsal güç” arasında bir aracının yer alması durumu söz konusudur. Bu aracı, Alevi-Bektaşî inanç önderi statüsünde olan dedelerdir. Tanrı’ya yakarışın temsil gücü üzerinde uzlaşılan bir kimse aracılığıyla yapılıyor olması, Alevi-Bektaşî inanç sistemi ile eski Türk inanç sistemi arasında analogi kurulabileceğinin göstergesidir. Şamanist yöntemde de kam, şaman Şeklinde adlandırılan kimseler aracılığıyla iyi ya da kötü ruhlarla iletişime geçildiği bilinmektedir. Özellikle diğerlerinden daha güçlü ve daha büyük ruhlarla kurulacak iletişimde, sıradan olmayan, kutsalın bilgisiyle donatılmış bir kimsenin yardımına başvurulur. Gülbankların icracısı da temsil gücü barındıran bir

kimse olmak durumundadır ve bu konuda Alevi-Bektaşî inanç evreninde, dedelik kurumuna başvurulur. Dolayısıyla gülbanklar, kutsanma talebinin kut taşıdığına inanılan inanç önderleri aracılığı ile Tanrı'ya iletilmesinin sağlayıcısı olan dua metinleridir. Cem ritüelleri başta olmak üzere, inanç önderinin katılımı ve yönlendirmesi ile gerçekleştirilen tüm Alevi-Bektaşî ritüellerinde, gülbankların varlığına başvurulduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamız sonucunda tespit ettiğimiz bir diğer husus, Alevi gülbankları ile Babagân Bektaşî gülbankları arasında dil ve üslup farklılıklarıdır. Yapısal iskeletleri aynı olmasına karşın Bektaşî gülbanklarının dili Alevi gülbanklarına göre çok daha ağır ve ağırdadır. Arapça ve Farsça unsurların yoğun olduğu Babagân Bektaşî gülbankları, genellikle Alevi gülbanklardan çok daha uzundur. Bunların sebebi olarak, Bektaşî tarikatının şehirli karakteri gösterilebilir. Bununla birlikte, tanzim edilerek yazıya geçirilen, cönk ve hizmet defterlerine kaydedilen gülbankların dilleri sözlü kültürde dolaşımda olan örneklerden çok daha ağır ve üsluplarındaki sanatlı söyleyiş daha belirgindir. Günümüzde dolaşımda olan gülbankların bir kısmı, Bektaşî gülbanklarının dili nispeten daha sade olan bölümleridir. Çalışmamızın sonuna eklediğimiz gülbank örnekleri incelendiğinde, Alevi gülbankları ile Bektaşî gülbankları arasındaki temel farklılıklar görülecektir.

Tasavvufî bir karakter gösteren Alevi-Bektaşî ibadet yaşantısının birey merkezli ve topluluk halinde icra edilen ibadet pratikleri, gülbank metinlerinin kullanıldığı temel bağlamlar olma özelliği gösterir. Alan araştırması ile desteklediğimiz çalışmamız neticesinde, gülbankların yaratıldığı ve icra edildiği temel bağlamın sözlü kültür ortamları olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sözlü kültür ortamları, Alevi-Bektaşî ritüelleridir. Sözlü kültürde dolaşımda olan ve ritüel bağlamlarında kullanılan gülbankların dedeler tarafından hizmet defterlerine kaydedilmeleri, araştırmacılarca kayıt altına alınmak üzere yazıya geçirilmeleri ve çeşitli sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla basılı hallerinin kitaplaştırılmaları, gülbankların yazılı kültür bağlamında da var olmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, 2000'li yıllar itibari ile ritüel bağlamlarında yahut bağlamdan kopuk bir biçimde alınan gülbank kayıtları, çeşitli video paylaşım sitelerine yüklenen gülbank videoları, forumlar ve sosyal paylaşım ağlarında dolaşımda olan gülbank metinleri de Alevi-Bektaşî gülbanklarının dijital bağlamını teşkil etmektedir.

Alevi-Bektaşîliğin geleneksel kodlarının oluşması hususunda önemli referans noktaları teşkil eden gülbankların ritüelik bağlamlarda çeşitlenmesi, farklı şekillerde

icra edilmesi, iletişimsel bir görsel düzeneğin parçası olmalarından ileri gelir. Ritüel düzeni içerisinde, hangi gülbangın hangi aşamada, hangi pratiğe karşılık, kime söyleneceği, geleneksel yapı tarafından önceden tayin edilmiş durumdadır. Ancak ocaklar arası uygulama farklılıklardan cem ritüelinin düzenlenme sebebine, ritüelin yöneticisi konumunda olan inanç önderinin kişisel özelliklerinden hayat görüşüne, ritüelin düzenlediği zaman ve mekâna dek performans sürecini belirleyen çok sayıda unsurun gülbank metinlerinde çeşitlenmelere sebebiyet verdiği, alan araştırmasında tespit ettiğimiz veriler arasındadır.

Çalışmamızda, Alevi-Bektaşî gülbankları ritüel bağlamlarında üstlendikleri işlevler göz önünde bulundurularak sınıflandırılmış; bağlam odaklı bir bakış açısıyla ele alınarak metin, doku ve bağlam öğeleri üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda, yapı, içerik, işlev ve performans dinamikleri mercek altına alınan gülbankların sözel dokusal örüntüsünün estetik bir inşaya yönelik biçimde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Alevi-Bektaşî gülbankları, barındırdıkları ahenk unsurları ile nazma yaklaşan bir nesir dili ile kurulan sanatlı yapılardır. Ekseriyetle dedelerce hizmet defterlerine yazılarak kayıt altına alınmış gülbank örneklerinde nazım biçimde tanzim etme telaşının arttığı, uyaklı söyleyişten yana olduğu ve en çok kullanılan uyak çeşitlerinin de yarım yahut tam uyak olduğu tespit edilmiştir.

Alan araştırması ve literatür tarama yöntemleri ile bir araya getirdiğimiz gülbank örnekleri, toplu halde incelendiklerinde, eski Türk inanç sisteminin temel dua metni olan alkışlarla muhteva yönünden benzerlikleri göze çarpmaktadır. Her iki metin türü de, ancak inanç sistemleri çerçevesinde temsil gücü olan kimseler tarafından verilebilen dualardır. Alkışların icracısı konumunda olan kam/şamanın yerini Alevi-Bektaşî inanç sisteminde dede/babalar almıştır. Her iki dua türü de uhrevî yaşamdan ziyade dünya yaşantısına yönelik iyi dilek ve istekler üzerine kuruludur. Alevi-Bektaşî cemlerinde, dâr gülbangı ve dârdan indirme erkânında verilen gülbanklar dışındaki gülbank içerikleri ahiret yaşantısından ziyade bu dünyanın dirlik, düzen ve refahına yönelik ifadelerle kurulmuştur. Bir diğer benzerlik, alkışların da gülbankların da birey odaklı dualar olmamasıdır. Her iki dua türünde de iyi dilekler, topluluğun tamamı için dilenir. Söz konusu iki dua türünün ortaklaştığı bir diğer nokta, her ikisinde de sözdizimi ve uyaklar kaynaklı ahenkli bir söyleyişin mevcut olmasıdır. Genellikle nazım şeklinde tanzim edilen alkışların yerini İslami bir çerçeveye uygun hale getirilerek ve nazım yahut nazma yaklaşan nesir yapılarında kurulan gülbanklar almıştır. Şaman ayinlerinde hemen her ritik aşama için tanzim edilen özel alkışların işlev ve mahiyetleri, Alevi-

Bektaşî cem ritüellerinde kullanılan gülbanklarınkilerle benzerdir. Ritüelin yöneticisi konumundaki kişi tarafından alkış ve gülbank verilmesiyle bağlamda yeri ve işlevi olan kişiler ile şeyler kutsanarak gündelik anlam boyutlarını aşmaları sağlanır. Böylelikle zaman ve mekân dünyevî olmaktan çıkartılmış, birlikte tecrübe edilecek kutsal deneyime uygun hale getirilmiş olur. Dolayısıyla her iki dua türü de, çeşitli ritik aşamalar için tanzim edilmiş ve ritüelik akışa sözle yön vermeyi sağlayan metinler niteliğindedir.

Ritüelin içeriğinin belirleyicisi, düzenlenme amacıdır. Bu amaç aynı zamanda, ritüeldeki tematik örüntünün de kaynağıdır. Alevi-Bektaşî inanç sistemi içerisinde kutsalla iletişim kurma noktasında aracı olan gülbankların icra edildikleri bağlamın içeriklerinin de, düzenlenme amaçları doğrultusunda farklılıklar arz ettiği tespit edilmiştir. Buradan hareketle cem ritüellerinde verilen gülbankların ikrâr, musahiplik, Hızır, Nevruz gibi farklı temler etrafında kurulabildiği görülmüştür. Bu noktada, alan araştırmasında tespit ettiğimiz veriler doğrultusunda, yöre ve ocaklar arası uygulama farklılıklarına bağlı olarak tematik gülbankların da içeriklerinin değişebileceği görülmüştür.

Alevi-Bektaşî inanç önderlerinin iyi dilek bildirme, dua verme, istek ve arzuların Tanrı'ya iletilmesi noktasında aracı olma gibi amaçlarla icra ettikleri gülbankların tutarlı bir biçimsel kompozisyonu olduğu, çalışmamızda ulaştığımız veriler arasındadır. Tanzim edilerek yazıya geçirilmiş olanları dışarıda tutularak kalıplaşmış örnekleri üzerinden değerlendirilmeleri halinde nazım özellikleri ağır basan mensur yapıda kuruldukları ifade edilebilecek gülbankların “giriş”, “dua” ve “kapanış” kısımlarından müteşekkil oldukları tespit edilmiştir. Giriş ve sonuç kısımlarında formel yapılarla birlikte kutsalların selamlandığı gülbankların dua bölümleri, kendi içlerinde yer değiştirebilen “amaç”, “iyi dilekler” ve “kabul talebi” kısımlarından oluşur. Dua kısmı, Alevi-Bektaşî gülbanklarında çeşitlenmenin en yoğun olduğu kısım olup temelde gülbangın verilmiş sebebi üzerine inşa edilir. Yapılan yapısal analiz neticesinde gülbankların geleneksel yapı tarafından tayin edilen ve bağlam içerisinde icracının hatırlama sürecini kolaylaştırarak metni kurmasını mümkün kılan temel bir iskelet yapıya sahip olduğu ancak bu iskelet yapının sabit, değişmez olmaktan ziyade performans sürecine ait dinamikler doğrultusunda biçimlendirilmesi mümkün bir yapı olma özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

Belirli kalıp yapılar, tekrarlar, söz sanatları ve değişmez anlam boyutları ile bağlam içerisindeki işlevsel yükleri göz önünde bulundurulduğunda gülbanklar, inancı

şifreleme ve koruma görevi üstlenen metinlerdir. Başlangıç ve kapanış formelleri ile formül ve formüle yakın ifadeler, gülbankların Alevi-Bektaşî inanç evreninin temel koordinat noktalarının şifrelendiği yapılardır. Temel koordinat noktalarına ait şifrelemeler olarak değerlendirebileceğimiz unsurlara, formel sayılar ve hatırlama figürleri de ilave edilebilir. Hemen her gülbankta tekrar eden isim, sayı ve ifadeler, söz konusu inanç dairesinin paydaşı olan tüm bireyler için aynı anlamları taşımakta olup inanç evrenine ilişkin belirli işaretlemelerin yapılmasına, temel değer ve referans noktalarının şifrelenerek muhafaza edilmesine yarayan yapılardır.

Çalışmamız sonucunda, Alevi-Bektaşî inanç evreninin geleneksel bağlamlarında üretilen gülbanklar ile bugün ritüellerde dolaşımda olan gülbanklar arasında çeşitli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Gülbanklar, Alevi-Bektaşî inanç evreninin temel ritüelik malzemeleri arasında yer alan dua metinleridir. Dolayısıyla, gülbanklarda tespit edilen farklılaşmaların inanç sisteminin bütününde gözlenen değişim ve dönüşüm süreçlerinden ayrı değerlendirilmesi mümkün değildir. Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel bağlamının bugün ancak cem evi ile teması olmayan ve ibadet yaşantısını ocak merkezli sürdürmeye devam eden yerlerde korunduğu ifade edilebilir. Cem evlerinin kuruluşu ile yöre ve ocaklar arası farklılıklar göz ardı edilerek merkezî ve sistemli bir yapıya kavuşturulmaya çalışılan inanç sisteminin geleneksel bağlamları muhafaza edilememiştir. Ritüelik yapılarda güncellemeye gidilirken, hâkim yapı tarafından onanmak, kabul görmek arzusu ile çeşitli ritik aşamalar budanmış yahut akışa, geleneksel yapıda mevcut olmayan ritler eklenmiştir. Geleneksel yapıda yeri olan kimi ritüelik aşamaların akıştan çıkartılması ile ritik kompozisyonda boşluklar meydana gelmiş, ilgili aşamalar etrafında gelişen söz varlığı da ortadan kalkmıştır. Bu duruma örnek olarak dem/dolu hizmetinin Alevi-Bektaşî inancının ritüelik evreninden çekilmeye başlaması hatta birçok yöre ve ocakta uzun zaman önce terk edilmiş olması gösterilebilir. Bu ritik aksama, dem hizmeti etrafında oluşan söz varlığının da ortadan kalkmasına sebebiyet vermiş, dem gülbanklarının dolaşımı da durmuştur. “Demimiz daim ola!”, “Dolumuz dolu ola!” gibi ifadelerin yerini “Dem demde ola!”, “Dem demde kala!” şeklinde ifadelerin alması, geleneksel yapıda mevcut olan dem hizmetinin ritüel akışından çıkartıldığının somut kanıtıdır.

Yapılan alan araştırmasında, ritüelik akışın güncellenmesinde içinde bulunduğumuz çağa ait koşulların da etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, geleneksel yapıda son derece işlevsel olan kimi hizmetlerin, günümüzde işlevsiz hale gelmeleri dolayısıyla zamanla ritüel akışından çekildikleri söylenebilir. Peyik ve kapıcı

hizmetleri, modern dünyada ritik işlevlerini yitirmiş hizmetlerdir. Geleneksel yapıda bir çeşit ulak misyonu yüklenen ve cemin bağlanacağı yer ve tarih bilgisini iletmekten sorumlu olan peyiğin gördüğü hizmet günümüzde çeşitli iletişim araçları tarafından görülmektedir. Kapıcının geleneksel yapıdaki görevi ise güvenliği sağlamaktır ve tarihî bağlamda son derece önemli olan bu hizmet, bugünün dünyasında karşılığı olmaması dolayısıyla işlevini yitirerek ritüel akışından çekilmiştir.

Alevi-Bektaşî gülbanklarında gözlenen değişim ve dönüşümün bir diğer boyutunu, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte tanzim edilerek yazıya geçirilmeleri sürecinde hâkim yapı tarafından hoş karşılanmayacağı düşünülen kimi unsurların metinlerden çıkartılması ve yerlerine ortodoksiye uygun ifadelerin yerleştirilmesi teşkil eder. Yazılı kültüre geçişin söz konusu inanç evreninde yarattığı kırılma ve başlattığı değişim-dönüşüm süreci, dijitalleşme ve siber kültür ile devam etmiştir. Görselliğin ön plana çıktığı günümüz dünyasında, Alevi-Bektaşî ritüelleri de “görünür olma” hevesinden nasibini almış; kimi sivil toplum kuruluşları ve derneklerce gösteri amaçlı cemler tertip edilmiştir. Bu gösteriler, inanç sisteminin odağında yer alan “sır” kavramına gölge düşürdüğü gibi, cemlerde söylenen nefes, dua, gülbank gibi ritüelik malzemelere hâkim yapının hoşuna gideceği düşünülen ve geleneksel yapıda yer almayan ifadelerin dâhil edilmesine sebep olmuştur.

Yapılan araştırmada, Alevi-Bektaşî inanç sisteminin geleneksel yapısında kentleşme, göç, asimilasyon, dede-talip toplulukları arasındaki ilişki kopukluğu gibi sebeplerle yaşanan çözümlerin ibadet yaşantısının sürdürülmesine engel olduğu tespit edilmiştir. İbadet hayatının devam etmemesi, ritüel akışını durdurarak gülbankların dolaşımını da sekteye uğratmış, sözlü kültür bağlamlarında kullanılmayan gülbanklar, zamanla unutulmuştur. Belirli kısımları unutilan gülbankların yeniden icrası sırasında boşluklar, gelenekte yeri olmayan birtakım ifadelerle doldurulmaktadır. “Yeniden üretim” olarak da adlandırabileceğimiz bu tamir süreçleri, kimi zaman icracı konumunda olan inanç önderinin dünya görüşünü ve ideolojik tercihlerini yansıtan ifadelerin metinlere monte edilmesi ile sonuçlanabilmekte, bu da geleneğin aslî unsurlarının yerini, tarihî arka plana uygun olmayan öğelerin almasına sebebiyet vermektedir.

Alevi-Bektaşî gülbanklarını bağlam merkezli bir bakış açısıyla ele alarak yaratım ve icra süreçlerini tayin eden çeşitli boyutlarıyla incelediğimiz çalışmamız neticesinde, gülbankların güncellenmiş yeni bağlamlarda yeniden üretilerek dolaşıma sokulduğu tespit edilmiştir. Bu durum, alan araştırması yöntemi ile desteklediğimiz

çalışmamızın önemini arttırmaktadır. Geleneksel yapının sürdürücüsü olan dedelerin yanında cemevleri bünyesinde dedelik hizmeti gören dedelerle de mülakatlar yaparak yönettikleri ritüellere katılım gösterdiğimiz çalışmamızda, her iki bağlama ait gülbanklar tespit edilerek bilimsel bir çalışmanın malzemesi olarak kullanılmıştır. Araştırma sürecinde “geleneksel” ve “güncel” olmak üzere temel iki makro kültür bağlamından, mikro bağlamları teşkil eden cem ritüellerine Alevi-Bektaşî gülbanklarının temel yaratım ve icra süreçleri mercek altına alınarak mukayese edilmiş, tasnif ve tahlile tabi tutulmuştur. Çalışmamız sonucunda ulaşılan bir diğer amaç, yerel kültür ve inanç unsurlarına karşı yıkıcı davranan küreselleşme tehlikesi karşısında Alevi-Bektaşî gülbanklarının kayıt altına alınarak muhafazasına katkıda bulunulması olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, Mark (1990). *İşlevselcilik (Fonksiyonalizm)*, (çev. Nilgün Çelebi), Sebati Ofset, Konya.
- Akalın, L. Sami (1990). *Türk Dilek Sözcüklerinden Alkışlar Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akın, Bülent (2018). “Alevi Cem Ritüellerinin Sınıflandırılması Sorunu ve Yeni Bir Sınıflandırma Önerisi”, *IX. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi/ Gelenek, Görenek ve İnançlar*, s.: 45-61.
- Akın, Bülent (2020a). *Kırklar –Mitten Tasavvufa Alevi Ritüellerinin Sır Dili-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Akın, Bülent (2020b). “Alevilikte Niyaz Kavramı ve Niyaz Merkezli Ritüeller”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 22: 98-116.
- Akın, Bülent (2020c). *Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail'in Anayurdu Diyarbakır*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Ali (2015). “Alevilerde Ölüm, Cenaze, Yas İlgili İnanış ve Ritüeller”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 12: 17-65
- And, Metin (2016). *Oyun ve Bügü*, YKY, İstanbul.
- Anohin, A.V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (çev. Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya.
- Arat, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III: İndeks*, (haz. Kemal Eraslan vd.), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Arpağuş, Hatice Kelpetin (2002). “Kelime-i Tevhid”, *TDV DIA*, Ankara, 25: 214-215.
- Arslan, Mustafa- Köktürk, Milay (1999). “Halkbiliminde Teori ve Yöntem Arayışları”. *Milli Folklor*, 41: 14-28.
- Arslan, Mustafa (2005). “Türk Destanlarında Evren Tasarımı”, *Fikret Türkmen Armağanı*, (ed. Gürer Gülsevin), Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- Arslan, Mustafa (2008). *Denizli Yöresinden Derlenmiş Masallar–İnceleme/Metinler-*, Zirve Yayınları, Denizli.
- Arslan, Mustafa (2015). “Kültürel Bellek Bağlamında Hoşgörü ve Barışın Arkaplanı”, *II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, Nevşehir.
- Arslan, Mustafa-Çelebi, Mehmet Surur (2016). “Kültür Araştırmalarında Yüz Yıllık Ufuk: Fuat Köprülü ve Metodolojisi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16: 19-31.

- Artun, Erman (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler, Motifler, Kavramlar*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Artun, Erman (2017). *Türk Halkbilimi*, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana.
- Assman, Jan (2015). *Kültürel Bellek, -Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik-*, (çev. A. Tekin), (2. baskı), Ayrıntı Yayıncılık, İstanbul.
- Atalay, Besim (1991). *Bektaşilik ve Edebiyatı*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Atalay, Besim (çev.) (2013). Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aytekin, Sefer (der.) (1958). *Buyruk*, Emek Basım-Yayımevi, Ankara.
- Baba, Mustafa Okan (2007). *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Bal, Hüseyin (1997). *Alevi-Bektaşî Sosyolojisi*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Bal, Hüseyin (2014). *Aleviliğin Tasavvufî Boyutu*, Sentez Yayınları, İstanbul.
- Barkan, Ömer Lütfü (1942). “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, Cilt:II, s.: 279-304
- Bascom, William R. (2014). “Folklorun Dört İşlevi”, (çev. Ferya Çalış), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (yayına haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, Yusuf (2016). *Alevilikte Duazimamlar ve Şah İbrahim Veli Ocağındaki Örnekleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Müzikoloji Programı, İstanbul.
- Başgöz, İlhan (2002). *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, (yaz. Mark Azadovski), (Giriş Yazan ve Çeviren: İlhan Başgöz), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bauman, Richard (2006). “Tür”, (çev. Hülya Seyhan Sipahioğlu), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, (3. baskı), (yayına haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Bauman, Richard (2009). “Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi”, (çev. Işıl Altun), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, (yayına haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Bauman, Richard (2014). “Halk Biliminin Farklı Kimliği ve Sosyal Tabanı”, (çev. Feridun Çotra), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (yayına haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Bayat, Ali Haydar (2000). *Türk Kültüründe Üçlü Sözler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

- Bayat, Fuzuli (2015). *Türk Mitolojik Sistemi –Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I-*, Ötüken Neşriyat, Ankara.
- Ben-Amos, Dan (2006). “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru”, (çev. Metin Ekici), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, (3. baskı), (haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s. 27-40.
- Ben-Amos, Dan (2009). “Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmalar ve Beklentiler”, (çev. Metin Ekici), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, (yayına haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Bilgin, A. Azmi (2016). *Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Birdoğan, Nejat (2019). *Alevilik –Anadolu’nun Gizli Kültürü-*, (9. baskı), Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (2013). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, Fuat (haz.) (2015). *Hakerenler –Buyruk-*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Fuat (haz.) (2018). *Buyruk –İmam Cafer-i Sadık Buyruğu-*, (5. baskı), Salon Yayınları, İstanbul.
- Cassirer, Ernst (2015). *Sembolik Formlar Felsefesi-1/Dil*, (çev. Milay Köktürk), Hece Yayınları, Ankara.
- Cebecioğlu, Ethem (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet (1999). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cilacı, Osman (2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi.
- Connerton, Paul (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, (çev. Alaaddin Şenel), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Coşar, Mevhibe (2011). “Alevi-Bektaşî Kültüründe Sayılara Yüklenen Terim Değeri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60: 113-128.
- Coşkun Elçi, Armağan (2010). “Bulgaristan/Deliorman Aleviliğinde Kırklar Bayramı (Nevruz) ve Hidrellez”, *Milli Folklor*, 86: 58-74.
- Çelepi, Mehmet Surur (2009). “Hatay’da Hızır İnanışları”, *Turkish Studies*, 4/3: 533-549.
- Çelepi, Mehmet Surur (2017). *Türk Kültür Evreninde Toy –Denizli Örneği-*, Kömen Yayınları, Konya.
- Çelepi, Mehmet Surur (2020). “Toplumsal Anımsamanın Millî Bayramlar ile Gerçekleşmesi: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Örneği”, *Afyon*

Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 22, TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, s.: 30-43.

- Çeribaş, Mehmet (2016). “Kırgızlarda Efsun (Büyü) Temelli Dualar, İnançlar ve Uygulamalar”, *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı*, Sayı: 2, Volume: 7: 180-207.
- Çetin, İsmet (2005). “Ali in Turkish folk literature”, *Ali in İslamic Beliefs –from history to theology-*, (ed.: Ahmet Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çetin, İsmet (2011). “Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır’dan Hızır’a Geçiş”, *Milli Folklor*, 54: 30-34.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2005). *Mersin Tahtacıları*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2010a). “Sosyokültürel Hayattaki Değişimlerin Alevî Cemlerine Etkisi: *Alevî Kültür Dernekleri Mersin Şubesi Örneği*”, II. *Uluslararası Tarihten Bugüne Alevîlik Sempozyumu*, (ed. Doç. Dr. Aykan Erdemir vd.), Cem Vakfı Ankara Şubesi, Ankara.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2010b). “Tahtacılarda Üç Sayısı ve Üçleme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56: 73-92.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2013). “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplanması Yaşamdaki Önemi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65: 271-280.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2014a). *Alevî Cemlerinde Nefesler*, Otorite Yayınları, İstanbul.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2014b). “Anadolu Alevilerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri”, *Folklor/Edebiyat*, 78: 9-28.
- Çınar, Ali Abbas (2012). “Alevî Gülbankları (Duaları): Ses, Nefes ve Kültür”, IV. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, s.: 721-729, Muğla.
- Çobanoğlu, Özkul (1998). “Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri”, *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul (2000). “Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler”, *Milli Folklor*, 45: 12-14.
- Çobanoğlu, Özkul (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, (4. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul-Çobanoğlu, Sacide (2015). “Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddualar”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7: 1-32.
- Çoruhlu, Yaşar (2015). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

- Demir, Necati (2011). “Türk Düşünce Dünyasında Hazret-i Ali”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60: 85-104.
- Develioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- De Vos, Gail Arlene (2014). “Folklor ve İnternet: Netlore”, (çev. Nurulhude Baykal), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4*, (haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, (8. baskı), TDK Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan, Eşref-Çelik, Hasan (2017). “Hû Erenler! Hâyy’dan Geldik Hû’ya Gideriz: Alevî-Bektâşî Deyimlerinin Türk Edebiyatına Yansımaları”, *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2: 199-212.
- Dorson, Richard M. (2011). *Günümüz Folklor Kuramları*, (çev. Selcan Gürçayır-Yeliz Özay), (2. baskı), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Dundes, Alan (2006). “Doku, Metin ve Konteks”, (çev. Metin Ekici), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, (3. baskı), (haz. M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayınları, Ankara.
- Duran, Hamiye (2003). “Sözlü Gelenekteki Yemek Dualarına Dair”, *Milli Folklor*, 98: 98-101.
- Duran, Hamiye (haz.) (2014). *Velâyetnâme Hacı Bektaş-ı Veli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Durkheim, Emile (2018). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*, Eski Yeni Yayınları, Ankara.
- Duymaz, Ali –Şahin, Halil İbrahim (2008). “Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 116-126.
- Duymaz, Ali (2000). “Sihir Şiirlerinin Bir Türü Olarak Alkışlar”, *Milli Folklor Dergisi*, 45: 15-21.
- Duymaz, Ali vd. (2011). “Balıkesir Yöresi Çepni ve Tahtacılarında Kamberlik Geleneği”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2: 41-58.
- Duymaz, Ali (2018). “Alevi-Bektaşî Belleğine Cönklerden Katkılar”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s.: 438-448, Ankara.
- Ekici, Metin (1999). “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor*, 39: 25-34.
- Ekici, Metin-Ögel, Âdem (2007). “Türklerde “Ocak” Kültü ve Bu Kültün Alevilik İncancına Yansımaları”, *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Cilt 1, s.: 1357-1367

- Ekici, Metin (2013). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, (5. baskı), Geleneksel Yayınları, Ankara.
- Ekici, Metin (2014). “Halk Bilimi Araştırmalarında Üçüncü Boyut”, *TÜBAR*, 16: 13-20.
- Eliade, Mircea (2005). *Dinler Tarihi –İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi-*, (çev. Mustafa Ünal), Yeni Zamanlar Yayınları, Konya.
- Eliade, Mircea (2006). *Şamanizm*, (çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara.
- Eliade, Mircea (2016). *Mitlerin Özellikleri*, (çev. Sema Rifat), Alfa Mitoloji Yayınları, İstanbul.
- Eliade, Mircea (2018). *İmgeler ve Simgeler*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), (3. baskı), Doğubatı Yayınları, Ankara
- Eröz, Mehmet (1990). *Türkiye’de Alevilik Bektâşilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Er, Piri (1998). *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Evrak Yayınları, Ankara.
- Er, Piri (2018). *Yaşayan Alevilik*, Barış Kitap, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdem, Didem Gülçin (2015). “Kültürel Belleğin Hatırlama Figürü Olarak Kerbela Olayı ve Sosyokültürel Hayata Yansımaları”, *II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli ve Hoşgörü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.: 437-446.
- Erdem, Didem Gülçin (2020). “Mitik Yapıdaki Aksamanın Ritüele Etkileri –Bali Baba Türbesi Örneği-”, *Sillyon Çalışmaları I / Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi*, (ed. Murat Taşkiran), Ege Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (2009). *Dede Korkut Kitabı I-II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergun, Pervin (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ergun, Sadettin Nüzhet (2017). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, (haz. A. Âsûde Soysal Doğan), Çolpan Yayınları, Ankara.
- Ersal, Mehmet (2011). “Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik”, *Turkish Studies*, 6: 32-48.
- Ersal, Mehmet- Ersöz, Serpil (2013). “Alevi Gülbenglerinin Temel Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65: 53-80.
- Ersal, Mehmet (2015). *Veli Baba Sultan Ocağı*, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, Almanya.

- Ersal, Mehmet (2016a). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi –Çubuk Havzası Örneği-*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ersal, Mehmet (2016b). “Alevilik Çalışmalarında Uygulanacak Metodoloji Üzerine Tespitler ve Öneriler”, *II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (ed. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, Nevşehir.
- Ersal, Mehmet (2016c). “Alevi İnanç Sisteminde Dem Kültü ve Dem Geldi Semahları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 77: 127-173
- Ersal, Mehmet- Akın, Bülent (2018). “Dede Korkut Kitabı’nı Alevilik Penceresinden Okumak”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/4: 2369-2408.
- Ersal, Mehmet (2019). *Alevi Cem Zakirliği*, Barış Yayınları, Ankara.
- Ersal, Mehmet- Kılıç, Seyhan Kayhan (ed.) (2019). *Alevi-Bektaşî Semahları*, Barış Kitap Yayınları, İstanbul.
- Ersal, Mehmet-Erdem, Didem Gülçin (2020). “Teolojik Bir İletişim Olayının Malzemeleri: Alevi-Bektaşî Tercümanları”, *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 21: 61-98.
- Ersan, Mehmet Özgür (2018). *7 Ulu Ozanlar*, Salon Yayınları, İstanbul.
- Ertan, Mehmet (2017). *Aleviliğin Politikleşme Süreci*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Esin, Emel (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (2010). *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Fedakar, Selami (2004). “Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Özbek Destan Anlatıcıları”, *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Goody, Jack (2017). *Mit, Ritüel ve Söz*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (1976). *Türk Töresi*, (haz. Hikmet Dizdaroğlu), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara.
- Gökbel, Ahmet (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- Gökyay, Orhan Şaik (1980). *Dede Korkut Hikâyeleri*, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1963). *Mevlevî Âdâb ve Erkâmı*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1992). *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (haz.) (2007). *Hazret-i Ali, Nehcü'l Belâga*, (der. Şerif Radi), Derin Yayınları, İstanbul.

- Gölpınarlı, Abdülbâki (2016). *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2017). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbaki-Boratav, Pertev Naili (2017). *Pir Sultan Abdal*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Görkem, İsmail (2009). “Dünden Bugüne Türk Sözel Edebiyatı: Değişim ve Dönüşüm”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39: 411-422.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Güngör, Harun- Günay, Ünver (2019). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, (2. baskı), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Harun (2020). *Türk Din Etnolojisi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Günşen, Ahmet (2007). “Gizli Dil Açısından Alevîlik-Bektaşîlik Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış”, *Turkish Studies*, 2: 328-350.
- Güzel, Abdurrahman (2002). *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman (2008). “Dede Korkut Hikâyeleri Bağlamında Dua”, *Turkish Studies*, 3/2: 438-446.
- Güzel, Abdurrahman (2014). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, (6. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Halbwachs, Maurice (2019). *Kolektif Bellek*, (çev. Zuhâl Karagöz), (2. baskı), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Honko, Lauri (2009). “Ritüellerin Oluşum Süreci”, (çev. Ruhi Ersoy), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*, (haz. M. Öcal Oğuz vd), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Hymes, Dell (1971). “The contribution of folklore to sociolinguistic research”, *The Journal of American Folklore*, 84 (331), 42-50.
- Hymes, Dell (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Işık, Caner (2013). “İkrâr Cemi ve Ritüelleri”, *ACTA TURCICA*, (ed. Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun), 2: 1-18.
- Işık, Caner (2017). *Erenlerin Süreği –Alevi Dervişlik Geleneği ve Derviş Ruhan-Tibyan* Yayınları, İzmir.
- İbn Haldun (1998). *Tasavvufun Mahiyeti: Şifa’ü’s-sâ’il*, (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul.

- İnan, Abdülkadir (1952). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4: 19-30.
- İnan, Abdülkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm –Materyaller ve Araştırmalar-*, (3. baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kafesoğlu, İbrahim (1980). *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kapağan, Enver (2014). “Gök Tanrı İnancı ve Bu İnanç Sisteminin İçinde Alkış, Dua ve Dilekler”, *Turkish Studies*, 9/3: 801-810.
- Kara, Mustafa (2016). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kara, Mustafa (2019). *Tasavvuf Kültürü*, Anadolu Ay Yayınları, Ankara.
- Kaya, Doğan (2001). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kaya, Haydar (2005). “Nev-Rûz Bayramı ve Erkânı”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu Kitabı I*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 169-181.
- Kaygusuz Abdal (2009). *Dil-güşâ*, (haz. Abdurrahmân Güzel), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina (2012). *Kızılbaşlar/Aleviler*, (çev. Oktay Değirmenci vd.), (2. baskı), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Keskin, Ahmet (2018). *Türk Kültüründe Alkışlar ve Kargışlar: Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Keskin, Ahmet (2019). *Alkışlar ve Kargışlar Örneğinde Folklor ve Disiplinlerarasılık*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kıymaz, A. Betül (2014). “Kutadgu Bilig’de Dua ve Beddualar”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Kitabı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Kocakaplan, İsa (2014). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, (8. baskı), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Esat (1994). *Pir Sultan Abdal Divanı*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Esat (2016). *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kaşgarlı Mahmut (2014). *Dîvânü Lugâti’t-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, (haz. Ahmet B. Ercilasun- Ziyat Akkoyunlu), TDK Yayınları, Ankara

- Kılıç, Filiz- Turan, F. Ahsen (1999). “Türk Edebiyatında Duvazdehler”, *I. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Köker, Eser (2005). *Kitapta Kurutulmuş Çiçekler ya da Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Köktürk, Milay (2015). “Bilge Kişinin Yol Haritasında İki Durak: Dede ve Filozof”, *Çağdaş Türk Düşüncesinin İnşası Yolunda Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağanı*, (ed. Recep Kılıç), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Fuad (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (3. baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Köprülü, Fuad (2012). *Edebiyat Araştırmaları I*, (5. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köse, Serkan (2017). “Alevilikte Kurban Ritüeline Yapısal-İşlevsel Yaklaşım”, *Alevilik-Bektalilik Araştırmaları Dergisi*, 15: 149-171.
- Köse, Serkan (2019). *Alevi İnanç Sisteminde Kurban Ritüeli*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Kula, Onur Bilge (2012). *Estetik ve Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Külekçi, Numan (2016). *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, (7. baskı), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Küpeli, Mehmet (haz.) (2017). *Buyruk –İmam Cafer-i Sadık Buyruğu- (Gözden geçirilmiş ekler bölümü ilaveli)*, Barış Yayınları, Ankara.
- Levy-Bruhl, Lucien (2016). *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler*, (çev. Oğuz Adanır), Doğubatı Yayınları, Ankara.
- Lings, Martin (2017). *Tasavvuf Nedir?*, (çev. Semih Ceyhan), Nefes Yayınları, İstanbul.
- Lvova, E.L.-Oktyabrskaya, İ.V. vd. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*, (çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- Macit, Muhsib (2006). “Münacat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31: 563-565.
- Coşan, Esat (haz.) (1990). *Makalat-ı Hacı Bektaş Veli*, (sadeleştiren: Hüseyin Özbay), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Malinowski, Bronislaw (2014). *Büyük, Bilim ve Din*, (çev. Saadet Özkal), Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- Marett, Robert Ranulph (2018). “Psikoloji ve Folklor”, (çev. Didem Gülçin Erdem), *Milli Folklor*, 118: 145-159.
- Melikoff, Irene (1993). *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik, Bektaşilik Araştırmaları*, (çev. Turan Alptekin), Cem Yayınları, İstanbul.

- Melikoff, Irene (1999). “Bektaşilik/ Kızılbaşlık Tarihsel Bölünme ve Sonuçları”, *Alevi Kimliği*, (ed. T. Olsson vd.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Melikoff, Irene (2010). *Hacı Bektaş –Efsaneden Gerçeğe-*, (çev. Turan Alptekin), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Melikoff, Irene (2011). *Kırkların Ceminde*, (çev. Turan Alptekin), (2. baskı), Demos Yayınları, İstanbul.
- Noyan, Bedri (1992). “Ölüm ve Ölüm Halinde Erkan I”, *Cem*, 16: 19-21.
- Noyan, Bedri (1995). *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Ant/Can Yayınları, İstanbul.
- Noyan, Bedri (1998). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevilik I*, Ardıç Yayınları, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2012). *İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2000). *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, (3. baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2002). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, (3. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2016). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, (16. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Odabaşı, Gülbahar (2016). *Alevi Geleneğinde Cem İbadeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın.
- Ong, Walter J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür –Sözün Teknojileşmesi-*, (4. baskı), Metis Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, Öcal (1999). “Bektaşilik Kontekstinde Halk Şiiri”, *Millî Folklor*, 43: 3-6.
- Oğuz, Öcal (2000). “Türk Halkbilimi Çalışmalarında Eşmetin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu”, *Millî Folklor*, 42: 1-5.
- Oğuz, Öcal (2005). “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/Yenigün”, *Millî Folklor*, 65: 5-8.
- Oğuz, Öcal (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir*, (2. baskı), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, (4. baskı), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi II*, (5. baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Öktem, Niyazi (1999). “Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Toplantısı Bildirileri*, (haz. Irene Melikof vd.), Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Örnek, Sedat Veyis (2016). *Türk Halk Bilimi*, Bilgesi Su Yayınları, Ankara.
- Öz, Gülağ (1999). *İslamiyet, Türkler ve Alevilik*, Yol Bilim Yayınları, Ankara.
- Öz, Sevgi (2013). *Alevî-Bektaşî İnancında Gülbak, Dua ve Deyişler*, (2. baskı), Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- Özdemir, Ali Rıza (2017). *Aleviliğin Yazılı Kaynakları*, Kripto Yayınları, Ankara.
- Öztelli, Cahit (1997). *Bektaşî-Alevî Şiirleri Antolojisi –Bektaşî Gülleri-* Özgür Yayınları, İstanbul.
- Parry, Milman (1930). "Studies in the Epic technique of Oral Verse-Making. i. Homer and Homeric Style," *Harvard Studies in Classical Philology*, 73-147.
- Peker, Selçuk (2015). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış –Aksaray Örneği-*, Kömen Yayınları, Konya.
- Polat, Kemal (2007). “Kırgız Halk Dindarlığında Dua Fenomeni”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, (ed. İsmail Hakkı Göksoy vd.), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*, (çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- Radloff, W. (1954). *Sibirya’dan*, (çev. Ahmet Temir), Maarif Basımevi, İstanbul.
- Raglan, Lord (2004). “Mit ve Ritüel”, *Milli Folklor Dergisi*, (çev. Evrim Ölçer), 64: 187-194.
- Rappaport, Roy. A (2006). “Ritüel”, (çev. Kürşat Korkmaz), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, (3. baskı), (yayına haz.: M. Öcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Rençber, Fevzi (2013). “Anadolu Aleviliğinde Görgü Cemi: Adıyaman Örneği”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34: 197-231.
- Roux, Jean Paul (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Roux, Jean Paul (2012). *Eski Türk Mitolojisi*, (çev. Musa Yaşar Sağlam), Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Sagalayev, A. M.-Oktyabrskaya, İ.V. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri –Simge ve Ritüel-*, Kömen Yayınları, Konya.
- Sami, Şemsettin (2010). *Kamus-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Sarıkaya, M. Saffet (1998). “Bektâşî-Alevilerde Bir Dua: Nâdı Ali”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5: 17-31.
- Sarıkaya, M. Saffet (haz.) (2008). *Fütüvvetname-i Ca‘fer Sâdık*, Horasan Yayınları, İstanbul.
- Saydam, Bilgin (1997). *Deli Dumrul’un Bilinci*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Schimmel, Annemarie (2000). *Sayıların Gizemi*, (çev. Mustafa Küpüşoğlu), Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- Schimmel, Annemarie (2004). *Tanrı’nın Yeryüzündeki İşaretleri –İslama Görüngübilimsel Yaklaşım-*, (çev. Ekrem Demirli), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Schimmel, Annemarie (2012). *İslamın Mistik Boyutları*, (çev. Ergun Kocabıyık), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Strauss, Claude-Levi (1986). *Mit ve Anlam*, (çev. Şen Süer-Selahattin Erkanlı), Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Selçuk, Ali (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Sokolov, Yuri M. (2009). *Folklor: Tarih ve Kuram*, (çev. Yerke Özer), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Soyyer, Yılmaz (1996). *Sosyolojik Açından Alevi Bektaşî Geleneği*, Seyran Yayınları, İstanbul.
- Subaşı, Necdet (2005). *Alevi Modernleşmesi*, Kitabiyat Yayınları, Ankara.
- Şafak, Yakup (2010). *Mevlevî Gülbangleri*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya.
- Şahin, Halil İbrahim (2006). “Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Defin Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Dergisi*, 39: 63-78.
- Şahin, Halil İbrahim (2019). *Âşıklık Yolunda Bir Kamber: Matemî*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şahin, İlkay (2013). *Online Alevi Topluluklar –Ritüel Desenli Bir Gruptan Mit Desenli Bir İnanç Topluluğuna-*, Çizgi Yayınları, Konya.
- Taburoğlu, Özgür (2019). *Dünyevi ve Kutsal –Modernlerin Maneviyat Arayışları-*, (2. baskı), Metis Yayınları, İstanbul.
- Taşğın, Ahmet (2009). “Modernite ile Karşılaşma ve Alevî-Bektaşî Kavramlarının Yeni Anlamları Üzerine”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (ed. Ahmet Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Taşğın, Ahmet (2013). *Dile Gelen Alevilik*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Tatçı, Mustafa (2008). *Yûnus Emre Dîvânı II –Tenkitli Metin-*, H Yayınları, İstanbul.

- Tatçı, Mustafa-Kurnaz, Cemal (2016). *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, H Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, Mustafa (2008). *Alevilerde Dua (Gülbang)*, Karacaahmet Sultan Kültür Derneği, İstanbul.
- Tur, Seyit Derviş (2002). *Erkânname –Aleviliğin İslam’da Yeri ve Alevi Erkanları-*, Can Yayınları, Almanya.
- Turan, Ahmet-Üçer, Cenksu (2005). “Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: “Tokat Yöresi Alevileri, Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20: 35-67.
- Türkçe Sözlük* (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (2013), *Alevi- Bektaşî Kimliği*, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Türkmen, Fikret (1992). *Sahada Folklor Derleme Teknikleri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Uluçay, Ömer (1998). *Alevilikte Dua –Gülbang-*, Gözde Yayınevi, Adana.
- Uludağ, Süleyman (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Uzun, Mustafa (1996). “Gülbank”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, s. 232-235.
- Üçer, Cenksu- Sarı, Rıza (2020). “Dua, Gülbank ve Tercümanlar Üzerinden Alevî Nitelemeli Gelenek Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 13: 357-373.
- Vaktidolu, Adil Ali Atalay (2011). *Alevi Duaları Gülbangları*, Can Yayınları, İstanbul.
- Weber, Max (2016). *Din Sosyolojisi*, Yarın Yayınları, İstanbul.
- Yakıcı, Ali- Özdemir, Nazife (2012). “Çorum Alevîleri’nde Kamberlik Geleneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 64: 249-270.
- Yaman, Ali (2009). “Alevilikte Toplumsal Kontrol Kurumu: Düşkünlük”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, (ed. Ahmet Yaşar Ocak), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yaman, Ali (2012). “Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 63: 17-38.
- Yaman, Mehmet (1994). *Alevilik, İnanç-Edeb-Erkân*, (4. basım), Ufuk Yayınları, İstanbul.
- Yaman, Mehmet (2012). *Alevilik’te Cenaze Hizmetleri*, Can Yayınları, İstanbul.
- Yar, Erkan (2016). *Alevi İnanç Sistemi*, Ado Yayınları, İstanbul.

- Yıldırım, Dursun (2000). “Türk Sözel Kültüründe Süreklilik –Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyete-”, *Türkbilig*, 1: 32-45.
- Yıldırım, Rıza (2012). “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62: 135-162.
- Yıldırım, Rıza (2018). *Geleneksel Alevilik –İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Rıza (2020). *Menakıb-ı Evliyâ (Buyruk) –Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon-Kritik Metin-*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Harun (2007). “Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 42: 1-21.
- Yıldız, Harun (2018). “Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmalarında Yöntem Sorunu”, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 697-710.
- Yılmaz, Orhan (2009). *Sünni Gözüyle Alevilik, Kızılbaşlık, Bektaşîlik*, Veni Vidi Vici Yayınları, İstanbul.
- Yokuş, Sinan (2011). *Hafık Yöresinde Alevi Kültürü ile İnançları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Sivas.
- Yoloğlu, Güllü (1999). *Türk Aile Merasimleri*, AKM Yayınevi, Ankara.
- Yörükan, Yusuf Ziya (1930). “Tahtacılar-Tahtacılar da Dinî ve Sırrî Hayat”, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 15: 66-80.
- Yörükan, Yusuf Ziya (2015). *Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Zelyut, Rıza (2012). *Türk Aleviliği –Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökeni-*, Kripto Yayınları, Ankara.
- WEB_1 (2020). Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=sCE9XmMINGw> (12.12.2020)

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

Adı- Soyadı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Öğrenim Durumu	Mesleği	Ocağı	Kaynak Kişi
Halil Çivi	1945	Sivas	Doktora	Emekli Öğretim Üyesi	Sarı Saltuk Ocağı Dedesi	KK1
Hakkı Fırat	1957	Erzurum	Lise	Emekli	Kureyşan Ocağı Dedesi	KK2
Zeynel Sevin	1949	Bingöl	Üniversite	Emekli Öğretme n	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK3
Ali Ateş	1956	Türkali- Balıkesir	İlkokul	Emekli esnaf	Tahtacı Dedesi	KK4
Gülizar Ateş	1960	Bergama- İzmir	İlkokul	Ev Hanımı	Tahtacı Ana Bacısı	KK5
Fatma Poyraz	1942	Aluca- İzmir	Okuma- Yazması yok	Ev Hanımı	Tahtacı (Talip)	KK6
Mehmet Açık	1948	Gevrek Köyü- Almus- Tokat	İlkokul	Şoför	Şah Hatayı Ocağı Dedesi	KK7
Hasan Çınar	1934	Gevrek Köyü- Almus- Tokat	Okuma- yazması yok	Çiftçi	Şah Hatayı Ocağı Talibi	KK8
Emine Aydın	1938	Mazgirt	Okuma- Yazması Yok	Ev Hanımı	Baba Mansur Ocağı Anası	KK9
Seyfi Oğuz	1945	Balıkesir	Lise	Emekli devlet	Köse Süleyman	KK10

				memuru	Ocağı Dedesi	
Fikret Tuncel	1961	Balıkesir	Ortaokul	Emekli devlet memuru	Köse Süleyman Ocağı Kamberi	KK11
İsmail Doğan	1951	Elazığ	Lise	Serbest meslekt en emekli	Seyyid Cemal Abdal Sultan Ocağı	KK12
Karip Bozkurt	1966	Adıyaman	Üniversite terk	Emekli	Kureyşan Ocağı Dedesi	KK13
Kenan Karaçar	1967	Erzurum	Lise	Küçük Çiğli Cemevi Dedesi	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK14
Nur Ali Kendigelen	1961	Sivas	İlkokul	Emekli	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK15
Hıdır Cenan	1968	Tunceli	İlkokul	Cem Evi Post Dedesi	Ağuiçen Ocağı Dedesi	KK16
Kazım Elmas	1966	Sivas	Lise	Cem Evi Post Dedesi	Ağuiçen Ocağı Dedesi	KK17
Düzgün Dağ	1967	Erzincan	Ortaokul terk	Emekli	Kureyşan Ocağı Dedesi	KK18
Bayram Özer	1979	Tokat	İlkokul	İşçi	Hubyar Sultan Ocağı Dedesi	KK19
İsmail	1974	Zara-Sivas	Lise	Şoför	Kureyşan	KK20

Soyupak					Ocağı Dedesi	
Haşım Kızılberen	1973	Tunceli	İlkokul	İşçi	Ağuiçen Ocağı Dedesi	KK21
Mehmet Karaburun	1951	Erzurum	İlkokul terk	Emekli	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK22
Ali Ergün	1959	Ordu	İlkokul	Emekli	Güvenç Abdal Ocağı Dedesi	KK23
Hasan Türkecul		Çorlu	Üniversite	Mali Müşavir	Otman Baba Ocağı	KK24
Celal Çelik	1949	Sivas	Lise	İstanbul Karacaa hmet Cemevi Dedesi	Şeyh Hasan Ocağı Dedesi	KK25
Ünal Bıyık	1956	Amasya	Lise	Emekli Devlet memuru	Nebioğlu Seyit Kerim Ocağı Dedesi	KK26
Süleyman Genlik	1937	Karakoçan	İlkokul	Çiftçi	Ağuiçen Ocağı Dedesi	KK27
Nesimi Arduç	1948	Bingöl	İlkokul	Emekli	Derviş Beyaz Ocağı Dedesi	KK28
Kazım Beyaz	1963	Mazgirt	Lise	Köy Muhtarı	Derviş Beyaz Ocağı Dedesi	KK29

Ahmet Kuzukıran	1935	Çubuk-Ankara	İlkokul	Dede	Kalender Veli Ocağı Dedesi	KK30
Lütfi Çevik	1950	Erzurum	Orkaokul	Emekli	Kureyşan Ocağı Dedesi	KK31
Mehmet Buga	1961	Erzincan	Ortaokul	Emekli	Derviş Cemal Ocağı Dedesi	KK32
Zeynel Delice	1962	Amasya	Lise	Esnaf	Şah İbrahim Veli Ocağı Talibi	KK33
Hasan Özyiğit	1954	İslimiye-Alvanlar, Bulgaristan	Lise	Dede	Ali Koç Baba Ocağı	KK34
Celal Karaçar	1957	Erzurum	Lise terk	Emekli	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK35
Nihat Arduç	1965	Bingöl	Lise	İşçi	Derviş Beyaz Ocağı Dedesi	KK36
Cemal Erdem	1959	Mazgirt	Üniversite	Esnaf	Baba Mansur Ocağı Dedesi	KK37
Hüseyin Eriş	1961	Antalya	Lise	Çiftçi	Abdal Musa Ocağı Postnişini	KK38
İsmail Koluhasoğlu	1951	Korkuteli	İlkokul	Çiftçi	Kırkpınar Büyükköy Postnişini	KK39

					Babası	
Kemal Uğurlu	1959	Erzincan	Lise	Ümrani- ye Cemevi Dedesi	Muharrem Cemi Kaydı	KK40

EK:

GÜLBANK METNİ ÖRNEKLERİ

Dedelik Hizmeti Gülbankları¹²⁶

1. “Allah Allah! Hizmetin makbul ola, Şah zuhur ola! Hak doğruluktan ayırmaya, şaşırıp düşürmeye! Hızır, On İki İmam yardımcın ola! Hak, erenler seni Ehlibeyt’in yolundan ayırmaya! Oturmuş olduğun post, Muhammed Ali’nin postu ola! Hizmetinden şefaata göresin! Gerçeğe Hü!” (KK2)
2. “Postun kadim ola, inkâr yok ola! Hak zuhur ede. Batın yok ola. Sözü kılıçlar gibi keskin ola! Adaletten ayrılmayasın. Adaletten ayrılırsan, ceddin Muhammed Mustafa, On İki İmamlar sana şefaata eylesin.” (KK13)
3. “Bismişah Allah Allah, vakt ü saatlerimiz hayır olsun. Niyetlerimiz hayırlı, akibetimiz hayırlı olsun. Cenâb-ı Rabbü’l Âlemin cümlemizi Pençe-i Abâ’nın altından eksik etmesin. Erimize, dedemiz sahip çıksın. Dedelerimiz divan-ı dergâhta kabul görsün. Nefesler aşk olsun. Gerçeğe Hü!”¹²⁷ (Ersal, 2015: 295)
4. “Allah Allah! Özüm dârda, yüzüm yerde, durdum Hakk’ın huzurunda. Ya Rabbi, erlerin, pirlerin nefesini, nüfuzunu üzerimden eksik etme. Beni doğruluktan, dürüstlükten ayırma. Eksikliğimi, noksanlığımı tamam et. Eda edeceğim bu ağır ve kutsal görevde benden hidayetini esirgeme; beni mahcup eyleme! Yapacağım bu hizmeti Aliyyel Murtaza’nın, Hüseyin-i Kerbela’nın dergâhına yaz. Nefes benden, himmet pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola. Gerçeklerin demine devranına Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK13)

Rehberlik Hizmeti Gülbankları¹²⁸

1. “Allah Allah! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Hizmetlerin kabul ola, post daim ola, pirin Mikail’den şefaata bulasın. Hızır yoldaş, Ali baş ola! Hak, Muhammed, Ali sözünü üstün, kılıcını keskin eyleye!” (KK23)
2. “Bismişah, Allah Allah! Cümle hizmetin kabul ve makbul ola. Yüzün ak ola. İsteğin feth’ola. Muradın hâsıl, meydanın açık ola. Allah, Muhammed, Ali, On İki İmam, On Dört Masum-u Pak efendilerimiz mu’in ve dest-gîr’in ola. Pirimiz

¹²⁶ Dedelik hizmetine karşılık gülbank vermekten sorumlu olan kişi mürşittir. Her ritüel bağlamında mürşit bulunmadığından, dedelik hizmeti gülbanklarının sayısı, diğer hizmet gülbanklarına oranla daha azdır.

¹²⁷ Veli Baba Sultan Ocağı mensuplarınca icra edilen “Dedelik Taç Kurbanı Cemi” bağlamında, taç giydirme ritüelinde mürşit tarafından dedeye verildiği kaydedilen gülbank metnidir.

¹²⁸ Rehberlik hizmeti de her cem ritüeli bağlamında yer almayan, yer aldığı ritüellerde de toplu biçimde hizmeti dualanan hizmetler arasında yer alır. Bu sebeple rehberlik hizmeti için tanzim edilen müstakil gülbankların sayısı da azdır.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Balım Sultan efendilerimiz hoşnut ve razı ola. Hazret-i Hızır yoldaşın ola. İnâyet-i seyyid-i kâinât, sırr-ı Murtaza Ali. Gerçekler demine Hü...” (Noyan, 1995: 334)

3. “Bismişah, Allah Allah, cümle hizmetin kabul ve makbul ola. İmanın pâk, yüzün iki cihanda ak ola, istediğin feth ola, murada hâsıl ola, meydanın açık himmetin gani ola. Allah, Muhammed, Ali şefaathın ola. On İki İmam, On Dört Masum-u Pak ve On Yedi Kemerbest efendilerimiz müinin ve destgirin ola. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimiz, sizden razı ve hoşnud ola. Hızır yoldaşın evliya haldaşın ola. İkrârın mübarek ve hayırlı ola. İnâyet-i Seyyid’il Kâinat, sırr-ı Aliyyel Murtaza. Gerçek erenler demine Hü.” (Uluçay, 1998: 110)

Peyik Hizmeti Gülbankları¹²⁹

1. “Bismişah Allah Allah! Hayır hizmetlerin kabul ola. Hizmetinden hayır hasenat göresin. Hizmetin Cebrail Aleyhisselam’ın hizmeti ola. Erler, pirlar yanında, yardımcın ola. Haberlerin hayırlı ola. Dârda zorda Hak, Muhammed, Ali yardımcın ola. Gerçek erenlerin demine Hü!” (KK23)
2. “Bismişah, Allah Allah! Geldiğin yoldan, durduğun dârdan, gideceğin yerden hayırlı haber ve sağlık getiresin. Hizmetinden hayır hasenat göresin. Hizmetin Cebrail Aleyhisselam’ın hizmeti olsun. Erler, pirlar yardımcın, Hızır Aleyhisselam kılavuzun olsun. Zorda kalmayasın, engelle karşılaşmayasın. Her işin düz olsun, gayretin bol olsun, hizmetinde şefaath bulasın. Allah, eyvallah...” (Atalay, 2011: 118).

Kapıcı Hizmeti Gülbankları¹³⁰

¹²⁹ Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, geleneksel bağlamlarda cemin icra edileceği yer ve tarih gibi bilgileri ulaştırmaktan sorumlu olan peyiğin gördüğü hizmet, günümüz dünyasında çeşitli iletişim araçları tarafından karşılanmaktadır. Bu sebeple peyik hizmeti için verilen gülbanklar, ritüel akışından çekilmiş, alanda ve literatürde ancak sınırlı sayıda örneğe ulaşabilmek mümkün olmuştur.

¹³⁰ Kapıcı hizmeti, daha önce de belirttiğimiz gibi, geleneksel bağlamlarda cemin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Çeşitli korku ve kaygıların eşlik ettiği cem ritüellerinin kapıcı eşliğinde icra edilmesi tarihî bağlamda anlaşılır bir durumdur. Ancak günümüzde, özellikle cemevlerinin yaygınlaşmasıyla kapıcı

1. “Bismişah, Allah Allah! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin ve Kırkların hürmetine! Erenlerin, evliyaların, âşıkların hürmetine! Hak, erenler dilde dileklerini, gönülde muratlarını vere! Hayır hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola! Sizin bizleri beklediğiniz gibi İmam Mehdi de sizleri saklaya, gözleye! Eksikleri tamama yazıla! Hak, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli hizmetlerini kabul ve makbul eyleye! İmam Mehdi’nin hayır himmetleri üzerlerinde hazır ve de nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK3)
2. “Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Siz bu cem erenlerini nasıl saklayıp beklediniz ise Hak, Muhammed, Ali de sizleri saklaya, bekleye. Hizmetinizle Hakk’a eresiniz. Gerçeğe Hü!” (KK26)

Gözcü Hizmeti Gülbankları

1. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetiniz kabul ola. Dergâha, divana kaydola. Cenab-ı Hak dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere. İsrafil meleğin Karaca Ahmet Sultan Hazretlerinin keş ü kerametleri cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola. Duası bizden, kabulü Allah’tan ola. Gerçeklerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK25)
2. “Bismişah Allah Allah! Kırklardan kaldı bu devran, sürenlere aşk ola! Selman’dan kaldı gözcülük, görenlere aşk ola! Hizmetleri kabul ola, kabulü makbul ola! Sen bizleri gözledin, Hak, Muhammed, Ali de seni gözleye, gözete, saklaya, bekleye! Dil bizden, kerem pirden, inayet Ali’den, kabulü Allah’tan ola!” (KK31)
3. “Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Gözcü Karaca Ahmet Sultan’ın himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK3)
4. “Allah Allah! Hayır hizmetin hayır defterine kayıt ola. İsteğini, dileğini Hak, Muhammed, Ali vere. Gözcü Karaca Ahmet’in hüsn-ü himmeti ve şefaatleri cümlemizin üzerinde hazır ve de nazır ola. Hizmetin Hak katında kabul ola. Hü!” (KK7)

5. “Allah Allah! Hayır hizmetleriniz hayır defterinize kayıt ola. Siz bizi saklayıp bekleyeceksiniz, İmam Hasan Efendi’ın de cümlemizi saklaya, bekleye. Hü!”¹³¹ (KK7)
6. “Bismişah Allah Allah! Menzilin açık olsun, yüzün ak olsun. Hak, Muhammed, Ali muradını versin. Gözcü Karaca Ahmet’in hayır himmetleri üzerinde hazır ve nazır olsun. Sen bizi gözledin, Hak, Muhammed, Ali de seni gözlesin, kötülöklere yolunu uğratmasın! Gönlünden ne geçiyorsa Hızır sana onu versin! Gerçeğe Hü!” (KK2)
7. “Bismişah Allah Allah... Hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! İstediginizi, dilediginizi Hak, Muhammed, Ali vere! Gözcü Karaca Ahmet’in himmetleri üzerinizde hazır ve de nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK14)
8. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Emekler kabul, muratlar hâsıl ola. Hizmet sahiplerinin hizmetinden şefaât ola. Gözcü Musa-yı Kazım’ın Muhammed Mehdi’nin âl-i himmeti üzerinize hazır kaim ola, gerçeğe Hü!” (KK30)
9. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Hizmetleriniz oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam! On İki İmam katarından yolundan, dergâhından ayırmasın! Gözcü Musa-yı Kazım, Muhammed Mehdi’nin hayır himmetleri üzerinizde kaim ola! Gerçeğe Hü!” (KK30)
10. “Bismişah Allah Allah... Hizmetleriniz kabul olsun! Muradınız hâsıl olsun! Gözcü Karaca Ahmet Baba yardımcınız ve şefaâtçiniz olsun! Gerçeğe Hü!” (KK38)
11. “Bismişah Allah Allah! Karaca Ahmet Sultanlarının hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve de nazır ola. Hizmeti kabul, kabulü makbul ola! Gerçeğin demine Hü!” (KK40)
12. “Bismişah Allah Allah, Karaca Ahmet Sultan Hazretlerinin hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Sen bizi bekledin, Cenab-ı Allah da cümlemizi saklaya, bekleye. Haksıza uğratmaya. Hizmetin kabul, makbul ola. Gerçeğin demine Hü!” (KK40)
13. “Bismişah Allah Allah! Geldiğiniz yol, durduğunuz dâr, Baba Mansur’un dârıdır. Cenab-ı Allah hizmetlerinizi kabul eylesin! Gözcü Karaca Ahmet Sultan’ın keş ü kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerinizde hazır ve nazır ola! Sen bizleri

¹³¹ Bekçilik hizmet gülbangı.

bekledin, sakladın. Hak da seni saklasın, beklesin, görsün! Hizmetini de Hak kabul eylesin. Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK15)

14. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetlerin kabul ola, muratların hâsıl ola! Sen bizleri saklayıp bekleyeceksin, Hak, Muhammed, Ali de seni gözleyip bekleye! Gözcü Karaca Ahmet Sultan’ın keşf ü kerameti, himmetleri, her daim üzerinize hazır ve nazır ola! Hizmetlerinden de hayır hasenat göresin! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK17)
15. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetin kabul ola, muradın hâsıl ola! İsteğini, dileğini Hak, Muhammed, Ali vere! Gözcü Karaca Ahmet Sultan’ın hayır ve himmetleri üzerine hazır ve nazır ola! Gerçeğin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK19)
16. “ Bismişah Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. İsrail meleğinin de keşf ü kerameti, gözcünün üzerinde hazır ve nazır ola! Gerçeğin demine Hü!” (KK20)
17. “Allah Allah, Allah Allah! Hizmetin kabul ola, muradın hâsıl ola! İsteğini, dileğini Hak, Muhammed, Ali vere! Sen bizi gördün, gözetledin, Cenab-ı Allah da seni görsün, gözetlesin! Hızır haldaşın, Şah-ı Merdan Ali de yoldaşın ola! Gerçeğe Hü!” (KK16)

Kurban Hizmeti Gülbankları¹³²

1. “Bismişah Allah Allah! Kurbanlar kabul ola, muratlar hâsıl ola, divan-ı Hakk’a yazıla! Aman dediğimiz yerde ermiş, yetişmiş ola! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Gani Otman Baba, Sultan Şücaettin, Demir Baba, Gül Baba, Zembilli Ali Baba, Fenerli Baba, Osmanlı Baba, Sabırlı Baba, Hacı Şeremet Baba’nın demi, devranı dönsün! Kesilmiş olan kurban da Hak divanına yazılmış olsun! Gerçeklerin demine, keremine Hü! Diyelim Hü!”¹³³ (KK24)
2. “Bismişah, Allah Allah! Taşsın, dökülmesin! Artsın, eksilmesin! Pişirip meydana getirenlerin, yedirip içirenlerin elleri dert görmesin! Yendi bitti, yenisi gele. Er Hak kabul ede! Yiyenlere helal, yedirenlere ahirette delil ola! Allah geçmişlerini azaptan koruya, yerlerini cennet mekân ede. Geride kalanlarına sağlık, sıhhat

¹³² Kurban hizmeti gülbankları, kurban, kurban sahipleri ve kurbanı için ayrı ayrı tanzim edilen gülbanklardır.

¹³³ Kurban gülbangı.

nasip eyleye! Dil bizden, nefes pirimizden, dualarımızın kabulü Yüce Rabbimizden ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”¹³⁴ (KK10)

3. “Evler mamur ola. Nefida olan kurbanı hakkı divan defterine kayıt oluverere. Tarikat pirleri şefaatele ihsan oluverere. Nur-u nebi, Aliyyul Veli, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ya Ali ya Ali Koç Baba, hazır ve gaip gerçekler demine, pirimiz Ali’nin keremine Hü edelim, ya Ali Hü!”¹³⁵ (KK34)
4. “Canların kurbanları, adakları kabul, muratları hâsıl ola. Divan-ı erden, divan-ı Hak’tan, güruh-u Şah’tan, İmam Cafer kullarından ayrı düşürmeye! Er divanında, Hak divanında yüzlerimizi ak eyleye. Uğurumuzu açık, kılıcımızı keskin, gönüllerimizi şen ve ruşen eyleye. Biz bir dua eyledik. Pirimiz Muhammed, Ali alıp kabul eyleye. Her ne niyetle verildiyse Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”¹³⁶ (KK34)
5. “Allah Allah! Hayır niyetlerimiz kabul ola. Muratlarımız hâsıl ola. Dildeki dileklerimiz, gönüldeki muratlarımızı Hak, Muhammed, Ali vere. Tüy başına, kadamıza kalkan, belamıza bekçi ola. Görünür görünmez kazalarımızı, belalarımızı Cenab-ı Allah Kaf Dağı’nın arkasına ata. Dünyada kurban olan, ahirette buğra ola. Sahabetin ceddine kayıt ola. Duası bizden, inayet Hz. Ali’den, şefaati Muhammed Mustafa’dan, kabulü yüce Allah’tan ola! Gerçeğe Hü!”¹³⁷ (KK7)
6. “Allah Allah... Hayır hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola. İsteğimizi, dileğimizi Hak, Muhammed, Ali vere. Kurbanımız kabul ola. Emür’ül Merya Hazretlerinden cümlemize şefaatele ola. Hü!”¹³⁸ (KK7)
7. “Bismişah Allah Allah! Ferman-ı delil, delil-i Cebrail, kurban-ı Halil, can-ı İsmail! Şefaatele Muhammed’den, inayet Şah-ı Merdan Ali’den ola! Burada kurbanı olan, orada durakta ola! Sahipleri sağ ola! Allahuekber! Allahuekber! Allahuekber! La ilahe illallah! Allahuekber! Allahuekber! Allahuekber! La fetta illa Aliyyel Seyfe Zülfikar. Her kaza ve bela nerden gelirse def eyle ya perverdigar! Yiyenlere helal, yedirenlere delil ola. Bir lokma bin kadayı def eyleye. Kadaya kalkan belaya bekçi dertlere derman hastalığa şifa ola. Dolu gele,

¹³⁴ Kurban gülbangı.

¹³⁵ Kurban gülbangı.

¹³⁶ Kurban gülbangı.

¹³⁷ Kurban sahiblerine verilen gülbangı.

¹³⁸ Kurbanlı hizmet gülbangı.

dolu gide! Yerine kırk atlı Hızır uğraya! Sofranın bereketine, lokmanın hürmetine! Destur ya pir! Yürüyenin lokması yürüye! Hü!”¹³⁹ (KK2)

8. “Bismişah, Allah Allah!...

Tekbir Allahuekber, tekbir Allahuekber, tekbir Allahuekber,

Koç İsmail Peygamber’e oldu kurban

Bu dünyada kurban, ahrette murat ola

Koç İsmail Peygamber’e oldu kurban

Bu dünyada kurban, ahrette murat ola

Koç İsmail Peygamber’e oldu kurban

Bu dünyada kurban, ahrette murat ola

Kurban-ı Halil, Kurban-ı Halil, Kurban-ı Halil,

Tığ-ı Cebrail, Tığ-ı Cebrail, Tığ-ı Cebrail,

İtaat-ı İsmail, itaat-ı İsmail, itaat-ı İsmail,

Allahuekber, Allahuekber, Allahuekber,

La ilahe illallah u Allahuekber,

La ilahe illallah u Allahuekber,

La ilahe illallah u Allahuekber,

Allahuekber velihüllahül hamd

Allahuekber velihüllahül hamd

Allahuekber velihüllahül hamd

La fetta illa Ali la Seyfe illa Zülfikar

Her nereden gelirse kaza bela def eyle ya perverdigâr!

Bismişah, Allah Allah!

Kurbanınız kabul ola

Muradınız hâsıl ola

İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere

Kurban kadaya kalkan, belaya bekçi ola!

Bir lokması bin belaya karşı dura!

Gerçeğe Hü!”¹⁴⁰ (KK3)

9. “Bismişah Allah Allah... Hizmetleri kabul, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evlerin ocakların şen kismetlerin gür olsun. Divane

¹³⁹ Kurban gülbangı.

¹⁴⁰ Kurban tekbirine ve gülbangına birlikte yer verilen bu örnek, ilgili kaynak kişiye ait hizmet defterinde manzum şekilde yer alması sebebiyle aslına uygun biçimde aktarılmıştır.

dergâhında yüzleri ak, özleri pak olsun. Halil İbrahim Peygamber şefaatiniz olsun.”¹⁴¹ (KK4)

10. “Bismişah, Allah Allah! Hizmetin kabul, muradın hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali, dilde dileğini, gönülde isteğini vere. Durduğun dârdan, geldiğin yoldan, yaptığın hizmetten şefaata gele. Kasap Cömert’in hayır hizmeti üzerinize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.”¹⁴² (KK10)
11. “Bismişah, Allah Allah! Kurban sahiplerinin lokmalarını, lokma katanların lokmalarını Cenab-ı Allah, izzet-i dergâhında kabul ve makbul eylesin! Her tikesine bin sevap nasip eylesin. Kazaya kalkan, belaya bekçi eylesin! Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den olsun! Allah, Muhammed, ya Ali!”¹⁴³ (KK14)
12. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola, hizmetler Hakk’a, emekler dergâha kaydola! Cömerdî Kasap’ın, İmam Rıza’nın, âl-i himmeti üzerinize hazır kaim ola, gerçeğe Hü!”¹⁴⁴ (KK30)
13. “Gaip erenlerin olsun, Gürgür Baba’nın olsun. Âl-i himmeti geçmiş kerameti üzerinize hazır kaim olsun, gerçeğe Hü!”¹⁴⁵ (KK30)
14. “Allah Allah... Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hacı Bektaş Veli saklaya bekleye. Muhammed Mustafa’nın şefaatinin inayet ola. Muhammed’in şefaatinin inayetinden ayırmaya. Durduğumuz dârdan, kestiğimiz kurbandan şefaata gele. Kurbanları İmam Hüseyin dergâhında kabul ola!”¹⁴⁶ (KK10)
15. “Bismişah Allah Allah... Kurbanlarınız, lokmalarınız kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dilde dileklerinizi, gönülde muratlarınızı vere. Vermiş olduğunuz kurbanlarınızın tüyelerine binbir sevap ihsan eyleye! Kurbanınız, İmam Hüseyin Efendimizin sürüsüne dâhil ola. Hak, erenler keselerinize Halil İbrahim berakatı vere! Zarda zorda koymaya! Vermiş olduğunuz kurbanlar Hak dergâhında kabul ve de makbul ola! Tüy başına binbir sevap yazıla! Kızıl Deli Sultan’ın himmet-i keremi ve şefaati üzerinizde hazır ve nazır ola!”¹⁴⁷ (KK39)
16. “Bismişah Allah Allah, nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Dilde dilekleri vere, gönülde muratları vere, ey ilahi’l âlemin. Halil

¹⁴¹ Kurbancı hizmet gülbangı.

¹⁴² Kurbancı hizmet gülbangı.

¹⁴³ Kurban sahiplerine verilen gülbank.

¹⁴⁴ Kurbancı hizmet gülbangı.

¹⁴⁵ Tığlanan kurbandan bir lokma kesilip ocağa atılırken bu gülbank verilir. Ateşe atılan bu ilk lokmanın Gürgür Baba’nın payı olduğuna inanılır.

¹⁴⁶ Kurban sahiplerine verilen gülbank.

¹⁴⁷ Kurban sahiplerine verilen gülbank.

Peygamber'in oğlu İsmail'e indirilen kurban gibi kurbanlarımızı kabul, lokmalarımızı makbul eyleye. Torunlarına kuvvet, ceddine rahmet ola. Pirinden şefaata bulasın! Gerçeğe Hü, ya Ali!"¹⁴⁸ (KK23)

17. "Allah Allah, Allah Allah! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, mürşidimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı vere! Mekke'de Medine'de kesilen kurbanlar gibi, Kerbela'da akan kanlar gibi, her bir tüy başına bin sevap yazıla! Burada kurban, ahirette Burak ola! Cenab-ı Hak Teâlâ Hazretleri, İmam Hüseyin'in aşkına akıtılan kanları kabul, niyetleri var eyleye! Ehlibeyt darda bunda koymaya! Gerçeğin demine Hü, mümine ya Ali!"¹⁴⁹ (KK23)
18. "Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetin kabul ola! Anana atana rahmet ola! Eline murat, ceddine rahmet ola! Kestiğin kurbanın akan kanları yüzü suyu hürmetine, her bir tüy başına Cenab-ı Allah tarafından bin sevap yazıla! Gerçeğe Hü!"¹⁵⁰ (KK23)
19. "Bismişah, Allah Allah! Yedik içtik doyduk elhamdülillah! Taşsın, dökülmesin! Artsın, eksilmesin. Pişirenler, hazırlayıp emeği geçenler yaptıklarından şefaata bulsun. Bu adak sofrası yendi bitti, yenisi gele. Er Hak kabul ede. Yiyenlere helal, yedirenlere ahirette delil ola. Allah kazadan beladan afetten koruya. Temeli sağlam, çatısı güçlü ola. Cenab-ı Allah çoluğuyla çocuğuyla güle güle oturmak nasip eyleye. Dil bizden, nefes pirimizden, dualarımızın kabulü Yüce Rabbimizden ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"¹⁵¹ (KK10)

Sofra-Lokma Hizmeti Gülbankları¹⁵²

1. "Evvel niyazımız Allah'ın birliğine
Miraç'taki Muhammed'e
Oturduğumuz Muhammed Ali postuna
Birlere, Üçlere, Beşlere, Yedilere
Güzel On İki İmamlara, Kırklara
Erenlerin zenginliğine, sefasına
Hü ya Ali!"¹⁵³ (KK23)

¹⁴⁸ Kurbanlı hizmet gülbankı.

¹⁴⁹ Kurban gülbankı.

¹⁵⁰ Kurbanlı hizmet gülbankı.

¹⁵¹ Ev alan çiftin adaklık kurbanı kesildikten sonra sofrayı ve evi dualamak için verilen gülbank örneği.

¹⁵² Sofra-lokma hizmeti kapsamında, sofraya, lokmaya ve sofracı-lokmacıya olmak üzere ayrı ayrı tanzim edilen gülbanklar mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi sofraya için verilen gülbanklar da sofraya başı ve sofraya sonu olmak üzere iki defa verilebilir.

2. “Allah Allah
Yüzün ak ola
Hizmetin kabul ola
Aksakallı, pir kemalli olasın
Âlim olasın, zalim olmayasın
Pir muradını vere
Hü ya Ali.”¹⁵⁴ (KK23)
3. “Bismişah Allah Allah! Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah, şefaât senden ya Rabbi ya Resulullah! Bu gide, yenisi gele. Hak, Muhammed, Ali kabul ede. Yiyene helal, yedirene delil ola. Yiyeni, yedireni, pişirip getireni Hak saklaya, Hızır bekleye. Allah, geçmişlerinin ruhlarını şad, yerlerini cennet mekân ede. Huzur içinde yatmak nasip eyleye! Geride kalanlarına bolluk, bereket, sağlık, sıhhat vere. Dil bizden, nefes pirimizden, dualarımızın kabulü yüce Rabbimizden ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”¹⁵⁵ (KK10)
4. “Bismişah, Allah Allah! Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah. Lokmalar kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Pişirip getirene, yedirip içirene fal mezat ola! Kurban sahiplerinin kurbanları Hak divanında kabul ola. Her tüyüne binbir sevap yazıla! Gittiği yerler gam kasavet görmeye! Yiyenlere şifa, yedirenlere delil ola! Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimizin, Hüssem Şah, Gani Otman Baba Efendimizin himmetleri üzerimize olsun. Sultan Nevruz aşkına, Otman Baba aşkına olsun. Kaygusuz Sultan aşkına, lokmasına, gerçeğe Hü!”¹⁵⁶ (KK24)
5. “Allah Allah, Allah Allah! Lokmalarınız nur ola. Şems zuhur ola. Yiyenlere helal, yedirenlere delil ola. Hak, Muhammed, Ali yerdeki dileklerinizi, gökteki muratlarınızı vere. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, Masum-u Pak ve On Yedi Kemberbest efendilerimizin, Kırklarımızın, yetmiş üç şehid-i şühedanın, Karaca Ahmet Sultan Hazretlerinin, cümle evliyaların, enbiyalarının keşf ü kerameti üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Allah, lokma sahiplerinin

¹⁵³ Belirtilen kaynak kişinin hizmet defterinden alınmış olması dolayısıyla manzum yapıda nakledilmiş sofrâ gülbangı örneğidir.

¹⁵⁴ Belirtilen kaynak kişinin hizmet defterinden alınmış olması dolayısıyla manzum yapıda nakledilmiş sofracı hizmet gülbangı örneğidir.

¹⁵⁵ Sofra sonu gülbangı.

¹⁵⁶ Sofra sonu gülbangı.

lokmalarını hizmet sahiplerinin hizmetlerini ilahi dergâhında kabul eyleye!”¹⁵⁷
(KK25)

6. “Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Himmet eyleyin! Hızır gani ola, Munzur’un gözü ola! Bir lokması bin türlü kadayı belaya kalkan ola. Taşa dökülmeye! Arta eksilmeye! Emekler zayi gitmeye! Yüzünüz ak, özünüz pak ola! Lokmalarınız, kurbanlarınız pir dergâhına yazılmış ola! İneyet cedd-i celalimizden ola! Gerçek erenlerin demine Hü diyelim! Hü!” (KK33)
7. “Bismişah Allah Allah! Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah, şefaati ya Resulullah! Bu gitti, ganisi gele. Hak, Muhammed, Ali bereketini vere! Yiyip yedirenlere, pişirip kotaranlara, nur-u iman, aşk-u şevk dola! Gezdiği ve bastığı yerlerde gam ve gûşe görmeye! Bir lokma bin belaya karşı dura! Erenler kerem eyleye! Sofra hakkına, enbiya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine, Allah, eyvallah, Hü!”¹⁵⁸ (KK3)
8. “Bismişah Allah Allah! Niyazınız nur ola, şah zuhur ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, Allah’tan ola! Erenler kerem eyleye! Lokmalarınız Hak dergâhında kabul ola! Şen’enlillah, Allah eyvallah! Gerçeğe Hü!”¹⁵⁹ (KK3)
9. “Allah Allah. Vakitler hayrola. Şerler def ola. Hayırlar fethola. İstekler kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Oturduğumuz evlerimiz, ocaklarımız şen ve ruşan ola. Oğullarımızı, kızlarımızı Hak erenler bizlere bağışlayıvere. Cümlemizin istediğini veren Şah-ı Merdan ve Ali Koç Baba Sultan efendilerimiz ermiş yetişmiş ola. Gelip bizlere gönül katmış ola. Er, yetiş dediğimiz vakitlerde ere, yetişe. Canların nazları, niyazları kabul, muratları, maksutları hâsıl ola. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine Ali’nin keremine ya Ali Hü!”¹⁶⁰ (KK34)
10. “Allah Allah! Vakitler hayrola. Şerler def ola. Hayırlar fethola. İstekler kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Gönüllerimiz bir ola. Zahirimiz batınımız mamur ola. Fedâ edilen kurbanlar, adaklar kabul, dergâhında Hakk’ın divan defterine kayıt oluna. Sine-i bedel her muradımız tarikat erleri ve pîrlerinin şefaati ile ihsan oluna. Kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammed Ali, nur-u nebi, pirimiz Hünkâr Hacı

¹⁵⁷ Lokma gülbangı.

¹⁵⁸ Sofra sonu gülbangı.

¹⁵⁹ Lokma gülbangı.

¹⁶⁰ Lokma gülbangı.

Bektaş Veli ve Ali evladı Ali Koç Baba. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hü!"¹⁶¹ (KK34)

11. "Allah Allah. El Hak bereketini vere. Bu gitti ganisi gele. Önünden ardı gür ola. Erenlerin hûn u demi ziyade ola. Yiyip yedirenlerimiz, fahr-i mezid ola. Gönüllerimiz bir ola. Zahirimiz batınımız mamur ola. Horasan pirleri hazır ve nazır ola. Rumeli'nin gözcüsü Seyyit Ali, Sırrı Sultan Efendimiz gözcümüz, bekçimiz ola. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar, Kırklar, kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammed Ali, Nur-u Nebi, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Ali evladı Ali Koç Baba. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hü!"¹⁶² (KK34)
12. "Bismişah Allah Allah... Lokmalar kabul ola, muratlar hâsıl ola, yiyene helal, yedirenlere delil ola, dertlerimize derman, hastalarımıza şifa ola. Allah'tan ola! Evliyalar, erenler kerem eyleye! Niyazımız kabul ola! Allah eyvallah, gerçeğe Hü!"¹⁶³ (KK14)
13. "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla... Bismillahirrahmanirrahim. La fethe illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar, illa Döldül, illa Kamber, illa Şah. Pervaneyi aşk oduna düşüren mürvet Şah-ı Merdan, sen kabul eyle! Dalga verip deryaları coşturan mürvet Şah-ı Merdan, sen kabul eyle. Mansur'u berdar edip dârdan uçuran, kesip Zülfikar'ı taşı kestiren, Miraç'ta Muhammed'e nişan gösteren mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! Faniyiz, şu dünyanın ötesini söyleriz. Sözüümüzün var mı hatası? Hasan ile Hüseyin'in atası, mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! Zeynel'in zindanda payını veren, Muhammed Bakır'ın kalbine giren! Mahrum kalmaz efendim dergâhına yüz süren! Mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! Cafer-i Sadık'sın, Musa-yi Kazım, mümine ikrârsın, münkire hasım! Sen bir rızasın, sahip-i divansın! Mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! Her dertlere devasın! Hasan askerisin, Şah, evliyasın! Muhammed Mehdi'sin, sırr-ı Hüda'sın! Mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! Şah Hatayi'm ziyan etmez karinden. Herkese bir sevda verir serinden. Sıratı, mizanda, mahşer yerinde, Mürvet Şah-ı Merdan sen kabul eyle! La fethe illa Ali, la Seyfe illa Zülfikar. Gelen lokma niyetine diyelim Allah. Allah Allah... Niyetler kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı, Hak, Muhammed, Ali vere!

¹⁶¹ Sofra başı gülbangı.

¹⁶² Sofra sonu gülbangı.

¹⁶³ Lokma gülbangı.

Lokmalar kabul ola, haneler şen ola! Her ne niyetle geldi, her ne niyetle indiyse Cenab-ı Allah divan-ı dergâhında kabul eyleye. Lokmalar hidayet Hz. Peygamber Efendimiz'den cümlemize şefaata ola! Bir lokmamız bin bir türlü kazamızı belamızı savmış ola! Niyetler emin ola, gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"¹⁶⁴ (KK7)

14. "Allah Allah... Hayır niyetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola. Sofranız dolu, yardımcınız Ali ola! Hazreti Kamber'in âl-i serveri zuhur ola. Lokmalarınız Hak yolunda kabul ola! Hü!"¹⁶⁵ (KK7)
15. "Allah Allah... Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi Hak lokması, Hak versin, biz yiyelim. Kabulü dergâh, destur eyle ya Şah!"¹⁶⁶ (KK7)
16. "Allah Allah... Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah, şefaata senden olsun ya Resulullah! Yiyene helal ola, yedirene delil ola! Sağlarımıza sada ola, geçmişlerin canına değe! Yiyip yedirenler Hak didarı göre! Hazreti Pir Efendim bereketini bol eyleye! Duası bizden, hidayeti Hz. Ali'den, şafaati Muhammed Mustafa'dan, kabulü de yüce Allah'tan ola! Gerçeğe Hü!"¹⁶⁷ (KK7)
17. "Hane-i devlet, gani nimet
 Hak vere bin bereket
 Lokmalar zed ola
 Münkirler mad ola
 Çok ola, bol ola
 Hak kabul eyleye
 Bir lokması bin gaza sava
 Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin
 Pişirip kotarıp
 Meydana getireni
 Hak, Muhammed, Ali saklaya bekleye
 Dünyada iman
 Ahirette Kur'an ola
 Dilde dileklerini gönülde muratlarını vere
 Binaları aydın ocakları kadim ola
 Hak, Muhammed, Ali kaza bela dert vermeye

¹⁶⁴ Lokma gülbangı.

¹⁶⁵ Sofra gülbangı.

¹⁶⁶ Dedenin lokmaların yenilmesi için destur verirken söylediği gülbank.

¹⁶⁷ Lokma gülbangı.

Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Üçlerin, Beşlerin
 Kırkların, Yedilerin, himmetinden, kerametinden ayırmaya
 Münkir münafık şerrinden koruya
 Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den
 Nur-u nebi, kerem-i Ali pirimiz
 Hünkâr Hacı Bektaş veli
 Mümine ya Ali"¹⁶⁸ (KK10)

18. "Bismişah Allah Allah... Akşamlar hayrola! Şerler def ola! Münkirler mat ola! Münafıklar berbad ola! Müminler abad ola! Biz yedik, ganisi gele! Hak, Muhammed, Ali berekatini vere! Evladınız âlim ola! Nimetiniz çok ola! Yiyene helal ola! Yedirene delil ola! Hünkârımız Hacı Bektaş Veli, Hak, Muhammed, Ali, On İki İmam desgiriniz ola! Gerçeğe Hü! Allah eyvallah!"¹⁶⁹ (KK1)
19. "Bismişah Allah Allah! Gelen lokmalarınız nur ola. Gönülleriniz bir ola. Hak razı ola. Hak, Muhammed, Ali gözcünüz ola. Yiyenlere helal, yedirenlere delil ola. Hizmetinizden şefaata bulasınız! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"¹⁷⁰ (KK2)
20. "Allah Allah diyelim. Kadim billâh diyelim. Hak lokması geldi, biz yiyelim. Üzerine Şah diyelim. Allah eyvallah, nefes pir nefesidir!"¹⁷¹ (KK2)
21. "Bismişah Allah Allah! Lokmalarınız nur ola. Şah zuhur ola. Gönülleriniz bir ola. Etrafınızın suru Muhammed Ali'den ola, yolunuzu arsıza pirsizlere uğratmaya. Çağırdığımız erlerin, pirlerin, evliya, enbiyaların hayır himmeti üzerimizde hazır ve nazır ola! Cenab-ı Allah sonraki lokmada buluştura! Gerçekler demine Hü!"¹⁷² (KK2)
22. "Bismişah Allah Allah! Lokmaları kabul olsun, Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcısı olsun! Lokmanız Hakk'a yarasın, İmam Hüseyin lokması olsun! Gerçeğe Hü!"¹⁷³ (KK4)
23. "Bismişah, elhamdülillah, elhamdülillah... Nimet-i celilullah, bereket-i Halilullah... Şefaata ya Resul Allah... Erenlerin sofrası olsun, pir lokması olsun. Yiyenlere helal olsun, yedirenlere delil olsun, nur olsun, sır olsun, biz bir yedik

¹⁶⁸ Belirtilen kaynak kişinin hizmet defterinde nazım biçiminde kayıtlı olan bu gülbank, sofraya gülbangı örneğidir.

¹⁶⁹ Sofra gülbangı.

¹⁷⁰ Sofracı-lokmacı hizmet gülbangı.

¹⁷¹ Lokma gülbangı.

¹⁷² Sofra sonu gülbangı.

¹⁷³ Lokma gülbangı.

Allah binini versin. Pişirip taşıran getirip götürün yedirip içirenlerin elleri ayakları dert görmesin. Gönülleri keder görmesin. Lokmalar kazalarına kalkan, hastalıklarına şifa, dertlerine derman versin. Yarın Hakk'ın divanında Hak'la kabul görsün. Bedir'den Kerbela'ya Kerbela'dan Çanakkale'ye vatan uğruna şehit düşenlerin de toprakları bol olsun. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve onun silah arkadaşlarının ruhları şad olsun. Sofralarımızda Halil İbrahim bereketi olsun. Gerçeğe Hü!"¹⁷⁴ (KK4)

24. "Bismişah, Allah Allah! Niyaz doğru ola, yiyene helal, yedirene delil ola, lokmanız dertlere derman, gönüllere iman, hastalara şifa ola, yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Hak, Muhammed, Ali yardımcınız ola. Veli, nebi, Kerem Ali, gülbank-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, dil bizden nefes onlardan, inayet İmam Ali'den, şefaât Hz. Muhammed Mustafa'dan, lokmanızın kabulü Hak'tan ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali! Allah, Muhammed ya Ali! Hak kabul eylesin! Eğilen başlar dert görmesin!"¹⁷⁵ (KK14)
25. "Allah, Allah! Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali isteğini vere. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, yaptıkları hizmetten, kestikleri kurbandan şefaât gele. Fatma-tül Zehra'nın, Zeynep Bacı'nın, Kadıncık Ana'nın hayır himmeti, bereketi üzerlerinize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"¹⁷⁶ (KK10)
26. "Allah Allah diyelim, kadim Allah diyelim, geldi Ali sofrası, erenler lokması, Hak verdi biz yiyelim, erenler himmetine Hü diyelim!"¹⁷⁷ (KK30)
27. "Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Hak bereket vere! Bu gitti ganisi gele, Allah! Nimet-i celil, bereket-i Halil, artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin! Yediğimiz içtiğimiz nur ola, içtiğimiz sular tahur ola, ocaklarımız mamur gönlümüz mesrur ola! Cenab-ı Allah sofrayı kucağımızdan, bereketi ocağımızdan, oğlanı kızı kucağımızdan eksik etmeye! Ali'nin Kamberi'nin serdiği sofraya ola! Er Hak kabul ede! Yiyenlere helal ola, gerçeğe Hü!"¹⁷⁸ (KK30)

¹⁷⁴ Sofra gülbangı.

¹⁷⁵ Lokma gülbangı.

¹⁷⁶ Lokmacı bacılara verilen hizmet gülbangı.

¹⁷⁷ Sofra gülbangı.

¹⁷⁸ Sofra gülbangı.

28. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola, Cenabı Allah sofrayı kucağından bereketi ocağından eksik etmesin, Hz. Kamber’in serdiği sofraya ola, gerçeğe Hü!”¹⁷⁹ (KK30)
29. “Hü! Hizmetler Hakk’a, emekler dergâha kaydola! Hizmet sahibinin hizmetinden şefaata ola, gerçeğe Hü!”¹⁸⁰ (KK30)
30. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Nazlar niyazlar kabul olsun. Kazançlar gür olsun, nasipler bol olsun. Kazaya kalkan, belaya bekçi olsun. Eliniz bereketli başınız devletli olsun! Kesenizden Halil İbrahim bereketi eksik olmasın! Er Hak kabul etsin, gerçeğe Hü!”¹⁸¹ (KK30)
31. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, hizmetler kabul muratlar hâsıl ola! Hizmetler Hakk’a, emekler dergâha kaydola! Muhammed Bakır’ın âl-i himmeti, geçmiş kerametleri üzerinize hazır kaim ola! Gerçeğe Hü!”¹⁸² (KK30)
32. “Allah Allah... Hizmetleri kabul ola. Muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere. Getirdikleri lokmadan şefaata gele. Lokmalar kabul ola. Lokmaları Haticetül Fatma Ana’nın, Kadıncık Ana’nın, Zeynep Ana’nın lokmaları ola. Gerçeğe Hü!”¹⁸³ (KK10)
33. “Hane-i devlet, gani-i nimet, Hak vere bin bereket. Lokmalar zad ola. Münkirler mad ola. Çok ola, bol ola. Hak kabul eyleye. Bir lokması bin gaza sava. Taşın dökülmesin, artsın eksilmesin. Pişirip kotarıp meydana getireni, Hak, Muhammed, Ali saklaya, bekleye. Dünyada iman, ahrette Kur’an ola! Dilde dileklerini, gönülde muratlarını vere. Binaları aydın, ocakları kadim ola. Hak, Muhammed, Ali kaza, bela, dert vermeye. Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Üçlerin, Beşlerin, Kırkların, Yedilerin, himmetinden, kerametinden ayırmaya. Münkir münafık şerrinden koruya. Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den... Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”¹⁸⁴ (KK10)
34. “Gelen lokma niyetine diyelim Allah! Allah Allah! Hayır niyetler kabul ola, muratlar hâsıl ola! Dildeki dileklerimiz, gönüldeki muratlarımızı Hak Muhammed Ali vere. Lokmalar kabul ola, haneler şen ola! Her ne niyetle geldi, her ne niyetle indiyse Cenab-ı Allah divan-ı dergâhında kabul eyleye! Lokmadan

¹⁷⁹ Sofracı-lokmacı hizmet sonu gülbangı.

¹⁸⁰ Sofracı-lokmacı hizmet başı gülbangı.

¹⁸¹ Lokma gülbangı.

¹⁸² Sofracı-lokmacı hizmet gülbangı.

¹⁸³ Lokmacı bacılara verilen sofracı-lokmacı hizmet gülbangı.

¹⁸⁴ Sofra gülbangı.

inayet, Hz. Peygamber Efendimiz'den cümlemize şefaati ola! Bir lokmamız bin bir türlü kazamızı belamızı savmış ola. Niyetler delil ola! Gerçeğe Hü, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"¹⁸⁵ (KK10)

35. "Bismişah, Allah Allah, Allah Allah... Nimet-i devlet ziyade ola. Er Hak bereketini vere. Nimet-i celil, bereket-i Halil... Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin. Bir lokması nur ola. İçtiğimiz tahur, ocaklarımız mahur, düşmanlarımız kor ve mat ola. Cömert sofrası sahibi, adak sahibi, yiyenler, içenler, hizmet erenleri... Aliyyel Resulullah gönlünüzü pak eyleye! Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, On İki İmamların katarından didarından ayırmaya! Ya Allah, er Hak, Muhammed, Ali, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin hidayeti, kerameti, şefaati bu sofrada bulunan tüm canların üzerinde hazır ve de nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! Allah sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!"¹⁸⁶ (KK10)
36. "Allah Allah diyelim. Kadim billâh diyelim. Gelsin Hak sofrası, Hak versin biz yiyelim. Sofracı sofranı ser diyelim, Hü!"¹⁸⁷ (KK11)
37. "Bismişah, Allah Allah... Nimet-i celil, bereket-i Halil. Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin. Bir lokması nur ola. İçtiğimiz tahur, ocaklarımız mahur, düşmanlarımız hor ve mat ola. Yiyeni yedireni Hak saklaya, bekleye, koruya, gözete. Kurbanları kabul ola, ocakları aydın ola. Cömert kurban sahipleri, yiyenler, içenler, hizmet edip sofrayı getirenlerin Hızır yoldaşı, Ali haldaşı ola. Er Hak, Muhammed, Ali, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler katarından, didarından, yolundan ayırmaya. Bab-ı saadetleri, delaleti, şefaati, hidayeti, kerameti üzerine ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Ceddîm Köse Süleyman'ın kerametleri üzerinize ola. Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"¹⁸⁸ (KK10)
38. "Niyazınız nur olsun. Şah zuhur olsun. Lokmanız zaad olsun. Artsın, eksilmesin; taşsın, dökülmesin. Dertlere derman olsun, gönüllere iman olsun, hastaya şifa olsun. Namet-i Celil, bereket-i İbrahim Halil olsun. Bir lokması bin kazaya belaya karşı gelsin. Ne niyetle, ne muratla getirdiyse, hazır, Hızır aşkına! Er, evliya

¹⁸⁵ Lokma gülbangı.

¹⁸⁶ Sofra gülbangı

¹⁸⁷ Sofracı hizmet başı gülbangı.

¹⁸⁸ Sofra sonu gülbangı.

aşkına! Hak gönlünüzdeki muratlarınızı nasip eylesin. Haneleriniz gül olsun. Diliniz bülbül olsun. Yüzünüz ak olsun. Özüünüz pak olsun. Sözüünüz her daim Hak olsun. Yolunuzu yolsuza uğratmasın, uğurunuzu pirsizye düşürmesin. Cem-i cümlelerin hizmetleri Hak dergâhına kayıt olsun!”¹⁸⁹ (KK13)

39. “Bismişah Allah Allah... Hizmetleriniz kabul olsun! Muradımız hâsıl olsun! Taşın dökülmesin, artsın eksilmesin! Yapmış olduğun hizmetler Hak dergâhına yazılsın! Kamber Ali Sultan Efendimizin hayır himmetleri üzerinizde hazır ve nazır olsun! Gerçeğe Hü!”¹⁹⁰ (KK39)
40. “Bismişah Allah Allah... Sofra-yı Merdan, himmet niyazdan, bereket ahir Rahman. Sofra Ali’nin, nimet Veli’nin, şefaath Muhammed’in! Lokma hakkını elde eden, cömertler demine yürüye! Gerçeğe Hü!”¹⁹¹ (KK38)
41. “Bismişah Allah Allah, lokmalar dualar kabul ola. Şah zuhur ola. Yiyene helal, yedirene delil ola. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa Allah’tan ola. Erenler kerem eyleye. Hak dergâhında kabul ola. Allah, eyvallah, Hü!”¹⁹² (KK40)
42. “Bismişah Allah Allah! Eline bereket ola! Ceddine rahmet ola! Hizmetin kabul ola! Erenlerin demine Hü!”¹⁹³ (KK23)
43. “Bismişah, Allah Allah! Lokmalar kabul ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! Bu bitti, ganisi gele. Lokma sahiplerinin cümle geçmişine rahmet, kesesine Halil İbrahim bereketi vere! Taşa dökülmeye, arta eksilmeye! Biz birini yedik, Cenab-ı Allah ganisini vere! Gerçeğin demine Hü!”¹⁹⁴ (KK23)
44. “Bismişah Allah Allah! Niyaz nur ola! Şah zuhur ola! Lokmalarınız kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak vere! Hak, Muhammed, Ali de yardımcınız ola! Hizmet edenlerin hizmetleri kabul ola! Muratları hâsıl ola! Dertlere derman ola, hastalara şifa ola! Kazalara kalkan ola! Belalara bekçi ola! Bir lokma bin kadaya karşı gelmiş ola! Lokmalarınız Hz. Hızır Nebi’nin lokması ola! Hz. Hızır Nebi’nin keşf ü kerametleri, hüsn-ü himmetleri her daim üzerimizde hazır ve nazır ola! Lokmalarımız Pir İmam Hüseyin dergâhına kaydola! Lokmalarımız, Kerbela’da şehit olan yetmiş iki şehid-i şühedanın lokması ola! Lokmalarımız gariplerin, kimsesizlerin, yetimlerin lokması ola! Hizmet edenler hizmetlerinden şefaath bulalar! Yüzünüz ak ola, gönlünüz pak ola!

¹⁸⁹ Lokma gülbangı.

¹⁹⁰ Sofracı-lokmacı hizmet gülbangı.

¹⁹¹ Sofra gülbangı.

¹⁹² Lokma gülbangı.

¹⁹³ Sofracı-lokmacı hizmet gülbangı.

¹⁹⁴ Sofra gülbangı.

Cenab-ı Allah sizlere namerde, merde muhtaç etmeye! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, ya Hızır!”¹⁹⁵ (KK17)

45. “Allah Allah! Allah Allah! Vakitler hayrola! Hayırlar fethola! Şerler defola! Hak, Muhammed, Ali, On İki İmamlar, cümlemizin yardımcısı ola! Nimet-i celil, bereket-i Halil, arta eksilmeye, taşa dökülmeye! Her bir nimeti nur ola! Yiyenlere helal, yedirene delil ola! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa yüce Allah’tan ola! Hak, Muhammed, Ali cümlemizin yardımcısı ola! Cenab-ı Hak bu lokmaların yüzü suyu hürmetine, varlığımızı, birliğimizi, beraberliğimizi daim eyleye! Cümlemizi, her türlü kazalardan, belalardan, görünür görünmez afetlerden, güç yetmez musibetlerden saklayıp koruyup bekleye! Cenab-ı Hak, bu lokmaların yüzü suyu hürmetine, evlat isteyene hayırlı evlat, devlet isteyene hayırlı devletler nasip eyleye! Hanelerimiz şen, kazançlarımız bereketli ola! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların, gaip erenlerin hayır himmetleri her daim üzerinizde hazır ve nazır eyleye! Her çağırduğınızda Bozatalı Hızır hanenize mihman, Şah-ı Merdan Ali de halinize haldaş, yolunuza yoldaş ola! Lokmalarınız Pir İmam Hüseyin’in, Şah-ı Merdan Ali’nin defterine kayıt olmuş ola! Gerçeğe Hü! Mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”¹⁹⁶ (KK18)
46. “Bismişah Allah Allah! Allah Allah! Allah Allah! Lokmamız nur ola, şah zuhur ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! Her ne niyetle getirdiyseniz niyetleriniz kabul ola! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, seksen bin Rum Erenlerinin, doksan bin Horasan Pirlilerinin, yüz bin Gaip Erenlerinin keşf ü kerametleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Lokmamız Hak dergâhında kabul ola! Gerçeğin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”¹⁹⁷ (KK19)
47. “Bismişah Allah Allah! Allah Allah! Şebber ü şübber, mürşid-i rehber! Sundular Kevser. Sofra Ali’nindir, nimet Veli’nindir. Diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Sırat-ı dindir, Hakk’dır, Muhammed’e olmuşuz minnet, bulmuşuz rahmet. Diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Sırat-ı dindir, Hak’dır, Muhammed’e olmuşuz minnet, bulmuşuz rahmet. Diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Post meydanı, cümle canımız, ehl-i imanımız, diyelim Allah

¹⁹⁵ Lokma gülbangı.

¹⁹⁶ Lokma gülbangı.

¹⁹⁷ Lokma gülbangı.

Allah! Allah Allah, Allah Allah! Pire muhabbet, can ile hizmet, talibe himmet, diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Aslımız nurdur, etrafımız surdur, sözümüz de birdir, diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Zikr-i fakir-i fukara diyelim bu demde ki şükür, diyelim Allah Allah! Allah Allah, Allah Allah! Dualarınız kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Bir lokmanız bin kadya kalkan ola, belaya bekçi ola! Fahr-i âlem Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza'nın da keşf ü kerameti, lokma pişirip getiren canların üzerinde hazır ve nazır ola! Gerçeğin demine Hü!"¹⁹⁸ (KK21)

48. "Bismişah Allah Allah! Sofra ocağımızdan, bereketi kucağımızdan kesilmeye! Evimiz bereketli, başımız devletli ola! Lokma sahiplerinin lokması kabul ola! Muratlar yerini ala! Hak, Muhammed, Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli defterine kayıt ola! Gerçeğin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"¹⁹⁹ (KK19)
49. "Allah Allah, Allah Allah! Niyazınız zur ola, şah zuhur ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa yüce Allah'tan ola! Gerçeğin demine Hü! Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali!"²⁰⁰ (KK17)
50. "Allah Allah, Allah Allah! Lokmanız kabul ola, muradınız hâsıl ola! Hak, Muhammed, Ali yardımcınız ola! Erenlerin evliyaların keşf ü kerameti, üstün himmeti, lokma getiren canların üzerinde hazır ve nazır ola! Yiyene helal ola, yedirene delil ola! Getiren, pişiren eller dert görmeye! Pirimin lokması, Şah-ı Merdan Ali'nin duası ola! Gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"²⁰¹ (KK22)
51. "Allah Allah! Lokmalarınız kabul ola, muratlarınız hâsıl ola. Niyetler yerini bula. Lokmalarımız kazamıza kalkan, belamıza bekçi ola. Yiyene helal, yedirene delil ola. Dertlerimize derman, yaralarımıza merhem ola. Bizleri Ehlibeyt soyundan soyundan, On İki İmamlardan, On Dört Masum-u Paklar'dan, On Yedi Kemerbestler'den, Kırklar dergâhından ayırma. Keçeci Baba, Gül Aziz Baba, Seyit Kerim Baba, Erenler Baba, Hamdullah Baba, daha ismini zikredemediğimiz

¹⁹⁸ Lokma gülbangı.

¹⁹⁹ Sofra-lokma gülbangı.

²⁰⁰ Lokma gülbangı.

²⁰¹ Lokma gülbangı.

erenler hakkı için dualarımızı, niyetlerimizi, niyazlarımızı kabul eyle. Gerçeğe Hü!”²⁰² (KK26)

52. “Allah Allah! Hayır hizmetleri kabul ola. Muratlar hâsıl ola. İsteklerimizi, dileklerimizi Hak, Muhammed, Ali vere. Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli lokmalarımızı kabul ede, hanemizi şen ede. Cümle günahlarımızı bağışlaya! Gerçeğe Hü!”²⁰³ (KK7)

Zâkirlik Hizmeti Gülbankları

1. “Allah Allah! Nefesler gür ola, muratlar hâsıl ola, divan-ı Hakk’a yazıla! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Kutb-i Âlem Hacı Bektaş Veli! Pirimiz Hüssem Şah, Gani Otman Baba, Sultan Şücaettin Veli efendilerimiz, söylenen nefeslerden haberdar ola! Saz çeken eller, nefes söyleyen diller yorulmaya! Zakir Baba’nın da nefesleri Hak katında kabul ve makbul ola, gerçeğe Hü!” (KK24)
2. “Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Hizmetlerin kabul ola, muradın hâsıl ola! Gördüğün hizmetler Hak dergâhına yazıla! Hak diyen dillerin dert keder görmeye! Zikrettiğin erenlerin, enbiyaların, evliyaların hüsn-ü himmeti üzerinde hazır ve nazır ola! Hızır baş ola, Ali yoldaş ola! Hak seni Ehlibeyt’in katarından, didarından ayırmaya! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK35)
3. “Allah Allah... Hayır hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola. Delilimiz rüşen ola, münkir perişan ola! Dünya ve ahiret ışığımız kesilmeye! Cabır Efsane Hazretlerinden cümlemize şefaath ola! Okuyan ağızlar, dinleyen kulaklar münevver ola! Zikrettiğin erenler, evliyalar, On İki İmamlar ve İmam Zeynel Hazretleri cümlemizi şefaatten ayırmaya!” (KK7)
4. “Hizmetleri kabul, muratların hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Bize mızrap olan ellerin, nefes söyleyen dillerin dert deva görmesin. İmam Cafer Hazretlerimiz şefaathın olsun! Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!” (KK4)
5. “Allah Allah! Allah bir, nur-u Hüda, Muhammed Mustafa! Kurbanlar kabul muratlar hâsıl olsun. Kurbanlar Hakk’a, emekler dergâha kaydolsun. Allah emek zayiliği vermesin. Kurbanların tüyü başına bin bir sevap yazsın. Çalanın

²⁰² Lokma gülbangı.

²⁰³ “Kara Kazan Hizmeti”, kurban tıglandıktan sonra pişirilmeye başlamadan hizmet sahibinin bir parça kurban etiyle dâra durması ritüelidir. Bu aşamada gülbangı verilmesiyle kazan ocağa konularak kurban eti pişirilmeye başlanır. Kara kazan hakkının Hacı Bektaş Veli’den kalma olduğuna inanıldığı için kara kazan gülbangı Hacı Bektaş Veli’ye bağlanır.

çağırının, okuyanın, dinleyenin, Hatayî'nin, Virani'nin, Kul Himmet'in, Pir Sultan'ın, Bülbülü'nin, Nesimî'nin, âşığın zikri hayır olsun. Hizmet ettiği erden, pirden cümlenize şefaata ola, gerçeğe Hü ya Ali!" (KK30)

6. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, münkir münafık berbad ola! Deliller pür şan ola! Çalanın, çağırının, okuyanın, dinleyenin, Hatayî'nin, Virani'nin, Kul Himmet'in, Fuzulî'nin, Nesimî'nin, âşığın zikrettiği erden, pirden cümlemize şefaata ola. Dil bizden, nutuk ceddimizden ola. Gerçeğe Hü!" (KK30)
7. "Bismişah, Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali, dileklerini, isteklerini vere. Durduğu dârdan, çaldığı sazdan şefaata gele. Kul Himmet'in, Şah Hatayî'nin, Virani'nin hayır ve himmeti, kerameti, bereketi üzerlerinde hazır ve de nazır ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!" (KK10)
8. "Bismişah, Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye. Muhammed'den şefaata, Ali'den inayet ola. Durduğu dârdan, yaptığı hizmetten, şefaata göre. İsimlerini zikrettiğin Şah Hatayî, Pir Sultan, Kul Himmet'in hayır himmeti, kerameti, bereketi üzerine olsun. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK11)
9. "Bismişah Allah Allah! Zakirin zikri saz ile Kur'an okur avaz ile. Mümin Müslim niyaz eder, duydukları saz ile. Okuduğun deyişleri, cemde imân, gönülde Kur'an, devirde tamam eyleye! Pirin İmam Zeynel şefaata eyleye. Gerçeğe Hü!" (KK23)
10. "Bismişah Allah Allah! Dilin bülbül, elin engürdür. Sazın himmeti hazır ola, hizmetin baş ola. Geçmişine rahmet, geleceğine sağlık selamet ola! İmam Zeynel'in, Fatma Ana'nın hayır himmetleri üzerinde hazır ve de nazır ola! Hak, Muhammed, Ali yardımcın ola!" (KK23)
11. "Bismişah Allah Allah! Hüda hakkın kabul eyle hizmetleri ey Şah! Bî hakkı Murtaza Ali dergâh! Bu dergâhtan ayırma ey gani şah! Erenlerden haklı, hayırlı himmet! Cemullah, Allah, eyvallah! Gerçeğin demine, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK19)
12. "Allah Allah, Cenab-ı Allah yaptığı hizmetleri kabul eylesin! Pirin İmam Hasan'ın hayır himmetleri, keşf ü kerametleri üzerine olsun! Yüzün gevher olsun, alnın ak olsun! Hizmetlerini de Hak kabul eylesin!" (KK15)
13. "Allah Allah! Dilin bülbül ola, kalbin nur ile dola. İsteğini, dileğini Şah-ı Merdan Ali vere. İsmi zikrettiğin erenlerin, evliyaların, On İki İmamların hayır

himmeleri üzerinde ola. Şah-ı Merdan, hizmetlerinizin devamını nasip eyleye. Abdül Samet, İmam Cafer Efendimiz şefaath eyleye. Gerçeğe Hü!” (KK26)

14. “Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola. Diliniz bülbül ola. Kalbiniz nur ile dola. İsmi zikrettiğimiz erenlerin evliyaların, Bilal Habeş’in ve Ehlibeyt’in şefaathleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Hak, şefaathinden ayırmaya! Hizmetlerinizle Hakk’a eresiniz. Gerçeğe Hü!” (KK26)

Çerağ Hizmeti Gülbankları²⁰⁴

1. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetiniz kabul ola. Dergâha, divana kaydola. Dildeki dileklerinizi gönüldeki muratlarınızı vere. Sizler bu meydanda delili uyardınız. Cenab-ı Allah cümle mümin kullarının yüzü suyu hürmet hakkı için, cümlemizin gönlündeki Ehlibeyt’in sevgisini nurunu uyarılmış olasınız. Ali baş, Hızır yoldaşımız ola. Cenab-ı Allah bu yolda, bu erkândan hiçbir zaman bizleri ayırmaya. Birliğimizi, beraberliğimizi, dirliğimizi bozmaya. Gerçeklerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”²⁰⁵ (KK25)
2. “Allah Allah, Allah Allah! Hazemet-ül nur-u aşkın, yansın, yakılsın delilimiz! Nübüvvetin nuru aşkına! Yansın yakılsın delilimiz, velayetin nuru aşkına! Yansın yakılsın delilimiz, yüz yirmi dört bin nebini, On İki İmamların, evliyaların, enbiyaların, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Kızıl Deli aşkına. Gözcümüz Karaca Ahmet Sultan Hazretleri cümle ocakların himmeti aşkına. Yansın yakılsın delilimiz. Ebediyete kadar, sonsuza dek delilimiz yana yakıla. Delilimizin altında cümlemizin ibadetlerini Cenab-ı Allah kabul ve makbul eyleye, dergâhına kaydede! Vakitlerimiz hayrola. Hayırlarımız fethola. Şerlerimiz def ola. Münkir, münafık mat ola. Hak, Muhammed, Ali, dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere. Duası bizden, kabulü Hak’tan. Gerçeklerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, kerem eyle!”²⁰⁶ (KK25)
3. “Bismişah Allah Allah. Batın oldu çerağ-ı nur-u Muhammed. Zahir oldu şems ile mah-i Muhammed. Allah eyvallah. Hü dost! Hayır hizmetleriniz kabul ola. Dergâh divana yazıla. Cenab-ı Allah yerdeki dileklerinizi, gökteki muratlarınızı

²⁰⁴ Çerağ hizmeti gülbankları, çerağı dualamak ve çerağcıyı dualamak üzere ayrı ayrı verilen gülbanklardır.

²⁰⁵ Çerağcı hizmet gülbangi.

²⁰⁶ Çerağ gülbangi.

vere. Sizler bu meydanda delili uyandırdınız. Delili sır ettiniz. Sırrın sebebinin damına Hü!”²⁰⁷ (KK25)

4. “Bismişah Allah Allah! Allah’tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek klavuzumuz olsun. Çerağımız yansın yakılsın, Allah’ın nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, peygamberliğin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Ehlibeyt’in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Çerağımız yansın yakılsın yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz ve ülkemizin aydınlığı aşkına! Allah Allah! Ya Rab! Bizleri ilahi nurundan feyz alan kullarından eyle! Peygamberlerin, Ehlibeyt’in, velilerin ilmini yol göstericimiz eyle! Çerağ gibi ışık vermemizi, nurundan nasiplenmemizi mazhar eyle! Mum gibi Hak aşkına eriyip insanlığa ışık saçanlardan eyle! Yoluna hizmet edenleri, himmetlerinden mahrum eyleme! Sonsuza dek, bu çerağ yolumuzun ve yaşantımızın ışığı ola! Yüce Allah da cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!”²⁰⁸ (KK3)
5. “Allah Allah. Çün çerağı uyandırdık, ol Hüda’nın aşkına! Seyyid-ül Kevneyn Muhammed Mustafa’nın aşkına! Saki-yi Kevser, Aliyyel Murtaza’nın aşkına! Hatice-tül Kübra, Fatma-tül Zehra, Hayrünissa’nın aşkına! Şah Hasan, Şah-ı Hüseyin-i Kerbela’nın aşkına! On İki İmam, şehid-i şühedanın aşkına! On Dört Masum-u Pak, Âl-i Abâ’nın aşkına. Pirimiz Ali Koç Baba’nın aşkına, Hakk’a yürüyenler aşkına! Ya Ali Hü!”²⁰⁹ (KK34)
6. “Bismişah Allah Allah. Dost himmet erenler, âşıklar, sadıklar, yanıklar, uyanıklar, saik-i nayı, ayin-i cem erenlerinin gül cemallerine aşk olsun. Seyyid Ali Sultan demine, Ali Koç Baba Sultan keremine ya Ali, Hü diyelim! Allah eyvallah.”²¹⁰ (KK34)
7. “Allah Allah! Çerağ-ı nur-u Muhammed Ali! Ruşen ezelden ezeli! Ayin-i cem olup kanun-u evliya. Himmet-i Hacı Bektaş Veli Horasan. Erkân-ı Ali Koç Baba Sultan. Erenler Şahı Hasan ile Hüseyin şahidan. Hazır, gaip gerçek erenlerin demine Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²¹¹ (KK34)

²⁰⁷ Çerağcı hizmet sonu gülbangi.

²⁰⁸ Çerağ gülbangi.

²⁰⁹ Çerağ gülbangi.

²¹⁰ Çerağ gülbangi.

²¹¹ Çerağ gülbangi.

8. “Allah Allah! Çerağ-ı ruşen, fahr-i devrişan, zuhur-u imam, küşade-i meydan, kanun-u evliya, kuvvet-i abdalan, himmet-i Ali Koç Baba Sultan. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²¹² (KK34)
9. “Allah Allah. Çün çerağı uyardık ol Hüda’nın aşkına. Seyyid-ül Kevni, hatem’ül enbiyanın aşkına. Saki-yi Kevser Aliyyel Murtaza’nın aşkına. Hatice-tül Küberra, Fatma-tül Zehra’nın aşkına! Şah Hasan Hulk-i Rıza zehri nuş şahım Hüseyin Şehid-i Dest-i Kerbela’nın aşkına. Bil cümle On İki İmamların aşkına. Carde-yi Masum-u Pak Âl-i Abâ’nın aşkına. Hazret-i Hünkâr Kutb’ül Evliya’nın aşkına. Ali Koç Baba Sultan efendilerimizin aşkına. Haşr ederek yansın yakılsın billahi anın aşkına. Hak Hü erenler aşkına. Sadıkan, arifan, muhibbani, razıyan, şakıran, tayyiban, mesakinan. Çerağları aydın ve ruşan ola. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²¹³ (KK34)
10. “Allah Allah! Allah’tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek kılavuzumuz olsun. Delilimiz yansın, yakılsın Allah’ın nuru aşkına... Delilimiz yansın yakılsın peygamberlerin nuru aşkına! Delilimiz yansın yakılsın velayetin nuru aşkına. Delilimiz yansın yakılsın Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Delilimiz yansın, yakılsın yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz aşkına! Allah Allah... Hayır hizmetler kabul ola! Muratlar hâsıl ola! Delilimiz ruşen ola! Münkir perişan ola! Cabır Efsane Hazretlerinden cümlemize şefaet ola!”²¹⁴ (KK7)
11. “Hü erenler! Uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan, Uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan, Uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan... Aldık delili elimize, durduk On İki İmamların dârına. Bismişah, Allah Allah, Allah Allah... Tüm delilleri uyandırdık ol Hüda’nın aşkına, sevdik Muhammed Mustafa’nın aşkına... Aliyyel Murtaza’nın aşkına. Şah Hasan, Şah Hüseyin, Şehit-i Kerbela, Hatice-tül Kübra, Fatma-tül Zehra’nın aşkına, uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan, yüksekte alçakta yatan erlerin pirlerin erenlerin evliyaların, enbiyaların, Azrail’in Cebrail’in aşkına, uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan, İmam Zeynel Abidin Aba’nın, İmam Bakır’ın, İmam Cafer’in, İmam Musa Kazım, Rıza’nın, İmam Muhammed Taki’nin, İmam Ali Naki’nin, İmam Mehdi’nin aşkına... Uyan Şah-ı Merdan şavkı uyan, Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına... Uyan! Hü!”²¹⁵ (KK4)

²¹² Çerağ uyandırma gülbangı.

²¹³ Çerağ gülbangı.

²¹⁴ Çerağ gülbangı.

²¹⁵ Çerağ uyandırma gülbangı.

12. “Hizmetlerin kabul, muratların hâsıl olsun, Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evde ocak başı kismetlerin gür olsun. Delilin şavkı, yüzümüzün nuru olsun. Delilin şavkı, ahirî şavkımız olsun. Şah-ı Merdan Ali efendimiz şefaathimiz olsun! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”²¹⁶ (KK4)
13. “Bismişah Allah, Allah! Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola! Hak, Muhammed, Ali dileğini, isteğini vere. Durduğu dârdan, geldiği yoldan, yaptığı hizmetten şefaath göre. Teslim Abdal’ın hayır hizmeti, şefaathı, bereketi üzerine ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.”²¹⁷ (KK10)
14. “Bismişah, Allah Allah! Allah’tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek kılavuzumuz olsun. Çerağımız yansın, yakılsın Allah’ın nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın peygamberlerin nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın, yakılsın Ehlibeyt’in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin aşkına! Çerağımız yansın yakılsın, yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz, ülkemizin aydınlığı aşkına! Ya Rabbi! Bizleri ilahi nurundan feyz alan kullarından eyle! Peygamberi, Ehlibeyt’ini ve velayetini yol göstericimiz eyle! Çerağı ışık saçan pirin yolundan nasiplenmemize mazhar eyle! Yoluna hizmet edenlerin hizmetlerinden mahrum eyleme! Sonsuza dek bu çerağ, yolumuzun yaşantımızın ışığı ola! Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!”²¹⁸ (KK14)
15. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Mürtaza! Delilleriniz oldu ruşen, münafık olsun perişan! Hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola! Hizmetler Hakk’a, emekler dergâha kaydola! İmam Zeynel’in âl-i himmeti geçmiş kerametleri üzerinize hazır kaim ola, gerçeğe Hü!”²¹⁹ (KK30)
16. “Allah Allah... Allah’tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek klavuzumuz olsun. Çerağımız yansın yakılsın Allah’ın nuru aşkına. Çerağımız yansın yakılsın, peygamberliğin nuru aşkına. Çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına. Çerağımız yansın yakılsın Ehlibeyt’in nuru aşkına. Çerağımız yansın yakılsın Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Çerağımız yansın yakılsın yolumuz, birliğimiz, dirliğimiz aşkına! Allah Allah... Hayır hizmetler kabul ola, muratlar hâsıl ola!

²¹⁶ Çerağcı hizmet gülbangı.

²¹⁷ Çerağcı hizmet gülbangı.

²¹⁸ Çerağ gülbangı.

²¹⁹ Çerağcı hizmet gülbangı.

Delilimiz ruşanda münkir perişan ola. Dünya ve ahiret işimiz kesilmeye. Cebir-i Efsane'den cümlemize şefaata ola. Gerçeğe Hü!"²²⁰ (KK9)

17. "Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dileklerini isteklerini vere. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan şefaata göreler. Delili aydın ola, Teslim Abdal'ın hayır himmeti, bereketi üzerine ola. Gerçeğe Hü!"²²¹ (KK10)
18. "Çerağ-ı ruşen, fahr-ı dervişan, zuhur-u iman, himmet-i piran, pir-i Horasan, kuvvet-i Abdalan, kanun-i evliya, yanan yakılan âşık ve âşıkların gül cemallerine aşk olsun. Çün çerağı uyandırdık ol Hüda'nın aşkına, Seyyid-ül Kevneyn, Muhammed Mustafa'nın aşkına. Saki-yi Kevser Aliyyel Murtaza'nın aşkına. Hem Hatice-i Fatma Hayrünisa'nın aşkına. Şah Hasan, Hulki Rıza, hem Şah Hüseyin-i Kerbela, ol İmam-ı Zeynel Abanın aşkına. Hem Muhammed Bakır, ol kim Nesli Pak-i Murtaza. Cafer-üs Sadık, İmam-ı Rehmüna'nın aşkına. Musa-yi Kâzım Serfiraz-ı Ehl-i Hak. Hem Ali Musa, Rıza-yı Sabiran'ın aşkına. Şah Taki ve Bâ Naki hem Hasan-ül Askeri, Ol Muhammed Mehdi-i Sahip-i Liva'nın aşkına. Haşra dek yanan yakılan âşık ve âşıkanın gül cemalleri aşkına! Hizmetin kabul ola, kabulü makbul ola. Burada Burak, Hak dergâhında, divanında durak ola! Cabir el Ensar'ın himmeti üzerinde hazır ve de nazır ola!"²²² (KK13)
19. "Çerağlarımız yansın, yakılsın ol Hüda'nın aşkına. Çerağlarımız yansın yakılsın Muhammed Mustafa'nın nuru aşkına! Çerağlarımız yansın yakılsın İmam Aliyyel Murtaza'nın nuru aşkına! Çerağlarımız yansın yakılsın Ehlibeyt'in nuru aşkına! Çerağlarımız yansın, yakılsın On İki İmam, On Dört Masum-u Pakların nuru aşkına! Çerağlarımız yansın yakılsın, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Çerağlarımız yansın, yakılsın pirimiz Abdal Musa Sultan'ın nuru aşkına! Bismişah Allah Allah! Cümle hizmetler kabul ola! Muradınız hâsıl ola! Yüzünüz ak, kalbiniz pak ola! On iki imam yardımcınız, erenler şefaatiniz ola! Gerçeğe Hü!"²²³ (KK39)
20. "Bismişah Allah Allah! Allah'tan bize sunulan çerağımız sonsuza dek yana yakıla! Çerağımız yansın yakılsın yüce Allah'ın nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın Muhammed'in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın Ehlibeyt'in nuru aşkına! Çerağımız yansın

²²⁰ Çerağ uyandırma gülbangı.

²²¹ Çerağcı hizmet gülbangı.

²²² Çerağ uyandırma gülbangı.

²²³ Çerağ gülbangı.

yakılsın Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin aşkına! Çerağımız yansın yakılsın yolumuz, birliğimiz, dirlik ve düzenliğimiz aşkına! İlahi ya Rabbi, bizleri isyan etmeyen kullarından eyle! Bütün peygamberler ve Ehlibeyt'i yol göstericimiz eyle! Çerağ-ı ruşenin ışığıyla aydınlanmaya mazhar eyle! Hak aşkıyla yanıp yakılanlardan eyle! Bizleri himmet ve şefaatlere mahrum eyleme! Çerağ sahiplerinin çerağları rûşen ola! Hayır sahiplerinin hayırları, kurban sahiplerinin kurbanları kabul ola! Hizmetleriniz Hakk'ın dergâhına yazıla! Gerçeklerin demine Hü!"²²⁴ (KK40)

21. "Bismişah Allah Allah! Batın oldu çerağ-ı rahmet, zahir oldu şems-i fahr-i Muhammed. Allah, eyvallah, Hü!"²²⁵ (KK40)
22. "Bismişah Allah Allah! Nur-u nebi, Kerem Ali. Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ey ilahil âlemin, yaktığımız delilin ışığı bizi gözete. Nur Sûresinin 35. Âyetinde var olduğu gibi yarın mahşere vardığımızda cümlemizi nurlandır ya Rabbil Âlemin. Yüzlerimizi, bu delilin aydınlığı gibi aydınlık eyle. Işıklı gönüllerimizi ak eyle. Ya İlahil Âlemin, delilimizi söndürme. Bizlerin geleceğini aydınlık eyle. Kötülükleri def eyle. Hayırları çok eyle. İsmi zikrettiğimiz On İki İmam ve Ehlibeyt'in yüzü suyu hürmetine, cümlemize Âl-i Âba'nın, Ehlibeyt'in, Kırkların katarına nayil eyle. Gerçeğin demine Hü! Ya Ali!"²²⁶ (KK23)
23. "Bismişah Allah Allah! Allah Allah! Allah Allah! Allah Allah! Allah'tan bize ulaşan çerağımız sonsuza dek klavuzumuz olsun! Çerağımız yansın yakılsın, Allah'ın nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın peygamberliğin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın velayetin nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın Ehlibeyt'in nuru aşkına! Çerağımız yansın yakılsın Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Çerağımız yansın yakılsın yolumuzun, birliğimizin, dirliğimizin ve ülkemizin aydınlığı aşkına! Allah Allah! Allah Allah! İlahi ya Rabbi! İlahi nurundan feyz alan kullarından eyle! Peygamberleri, Ehlibeyt'i, velileri yol göstericimiz eyle! Çerağ gibi ışık vermemizi, nurundan da nasiplenmemizi mazhar eyle! Mum gibi Hak aşkına eriyip tüm insalığa ışık saçanlarından eyle! Yoluna hizmet edenlerin de himmetlerinden mahrum eyleme! Sonsuza dek bu çerağ, yolumuzun ve yaşantımızın ışığı ola! Yüce Allah da cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!"²²⁷ (KK20)

²²⁴ Çerağ gülbangı.

²²⁵ Çerağı sır etme gülbangı.

²²⁶ Çerağ gülbangı.

²²⁷ Çerağ gülbangı.

24. “Bismişah Allah Allah! Ey ilahi ya Rabbi, Muhammed Mustafa için Çerağımız yansın yakılsın! Ey ilahi ya Rabbi, Aliyyel Murtaza için Çerağımız yansın yakılsın! Ey ilahi ya Rabbi, erağımız İmam Hasan-ül Mücteba, İmam Hüseyin-i Deşt-i Kerbela için yansın yakılsın! erağımız İmam Zeynel Aba, İmam Muhammed Bakır için yansın yakılsın! erağımız İmam Zeynel Abidin, İmam Cafer-i Sadık, İmam Musa-yi Kazım, İmam Ali Rıza şah-ı Horasan Piri hakkı için yansın yakılsın! erağımız Muhammed Taki şah ile Naki, İmam Alasgar-ı Gazi, İmam Muhammed Beyt-i Kutb Erenleri için yansın yakılsın! erağımız Anadolu’daki erenler evliyalara için yakılsın! Ağuiçen için, Baba Kureyş için, Baba Mansur için, Hızır Abdal için, Abdal Musa için, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli hakkı için yansın yakılsın! erağımız yirmi dört bin nebini hakkı için yansın yakılsın! erağımız doksan bin Horasan pirleri için yansın yakılsın. erağımız Düzgün Baba için yansın yakılsın. erağımız Anadolu’daki o güzel pirlere yüzü suyu hürmetine yansın yakılsın! erağımız, yolumuzu, birliğimizi kuran gerçek erenlerin aşkına yansın yakılsın! erağımız bizlere nasip olduğu gibi bundan sonraki evlatlarımıza, torunlarımıza, çocuklarımıza da Cenab-ı Allah bu yolu, ışığı nasip eylesin! Her zaman dünya var olduğça Çerağımız, nurumuz Muhammed Mustafa için, Aliyyel Murtaza için, On İki İmamlar için yanmayı nasip eylesin. Duası bizden olsun, kabulü Hak’tan olsun. Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”²²⁸(KK15)
25. “Bismişah Allah Allah! Allah Allah! Delilimiz sır ola, iimiz nur-u iman dola! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarımız hâsil ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Hizmetlerinizden şefaata bulasınız. Gerçeğe Hü!”²²⁹ (KK21)
26. “Allah Allah, Allah Allah! Delilimiz sır ola, iimiz nur-u iman ola! Erenler de kerem eyleye! Hizmetlerinizden hayır hasenata göresiniz! Gerçeğe Hü, ya Hak, ya Muhammed, ya Ali!”²³⁰ (KK17)
27. “Bismişah, Allah Allah! Allah Allah! Batın oldu çerağ-ı nur-u ahmed, zahir oldu şems-i mah-i Muhammed. Hayır hizmetiniz kabul ola. Muratlarımız hâsil ola. Cenab-ı Allah birliğimizi, dirliğimizi daim eyleye. Gerçeğe Hü!”²³¹ (KK16)

²²⁸ çerağ gülbangı.

²²⁹ çerağı sır etme gülbangı.

²³⁰ çerağı sır etme gülbangı.

²³¹ çerağı sır etme gülbangı.

28. “Bismişah Allah Allah! Cenab-ı Hakk’ın nuru üzerinizde hazır ve nazır ola! Tüm peygamberlerin nurları üzerinizde hazır ve nazır ola! Tüm Ehlibeyt’in nurları üzerinizde hazır ve nazır ola! Yaptığınız hizmetler Hak için ola! Ol Cenab-ı Hakk’ın nuru cümlemizi dünyada koruya, aydınlata. Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”²³² (KK15)

Car Hizmeti Gülbangları

1. “Hayır hizmetiniz kabul ola. Dergâha, divana yazıla. Dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere. Sizler bu meydanı temizlediniz. Cenab-ı Allah da cümle mümin kullarının yüzü suyu hürmeti hakkı için cümlemizin gönlündeki kini, kibri, gıybeti, hasedi temizlemiş ola. Ehlibeyt’in nuruyla da nurlandıra. Gerçeklerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, kerem eyle.” (KK25)
2. “Hayır hizmetleriniz kabul ola. Dergâh defterine yazıla. Cenab-ı Allah, dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere. Sizler bu meydanı temizlediniz. Cenab-ı Allah da cümle mümin kullarının yüzü suyu hürmet-i hakkı için cümlemizin gönlünü tertemiz pak eyleye. Gıybetten, hasetten, bütün kötülüklerden bizi arındıra ve Ehlibeyt’in nuruyla da nurlandıra. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali.” (KK25)
3. “Bismişah! Allah Allah! Seyyid-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan. Hizmetiniz kabul, muradınız hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dilde dileğinizi, gönülde isteğinizi vere. Seyyid-i Ferraş’ın hayır himmeti üzerinize ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK10)
4. “Bismişah Allah Allah! Sahib-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan, carımıza yetişsin Şah-ı Merdan! Hayır, hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Gerçeğe Hü!” (KK3)
5. “Allah Allah! Şu meydanda hizmet edenlerin, canların hizmetleri kabul; muratları, maksutları hâsıl ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine, ya Ali Hü!” (KK34)

²³² Çerağı sır etme gülbangı.

6. “Allah Allah... Hayır hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı Hak, Muhammed, Ali vere. Ceddin Hatayi Sultan’dan cümlemize şefaata ola!” (KK7)
7. “Bismişah, Allah Allah! Hizmetinizden şefaata bulasınız. Pir huzurunda utanmayasınız. Gönünüzden ne geçiyorsa İmam Hüseyin muradınızı vere! Şah-ı Velayet destgiriniz ola. Menziliniz açık, gönünüz pak ola! Gerçeğe Hü!” (KK2)
8. “Allah, Allah! Seyyid-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan. Hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola Hak, Muhammed, Ali dileğini, isteğini vere. Seyyid-ül Ferraş’ın hayır, himmeti, bereketi üzerine hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK10)
9. “Bismişah Allah Allah... Hizmetlerin kabul, muratların hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalarda yardımcın olsun. Evlerin, ocakların, şen, kısmetlerin gür olsun. Divane dergâhında yüzün ak, özün pak olsun. Selman-ı Pak şefaatiniz olsun.” (KK4)
10. “Bismişah Allah Allah! Sahip-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennet-i Rıdvan, carımıza yetiş Şah-ı Merdan! Hizmetlerinizden şefaata bulasınız, pir huzurunda utanmayasınız! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK14)
11. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Meydanlar pak, günahlar affola. Seyyid-i Ferraş’ın âl-i himmeti, hüsn-ü kerameti üzerinize hazır ve kaim ola. Gerçeğe Hü!” (KK30)
12. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaşî Veli! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyel Murtaza. Car-ı Selman, mülk-ü Süleyman, kör ola Mervan! Şah gele Mehdi çıka, Seyyid-i Ferraş’tan şefaata ola, gerçeğe Hü!” (KK30)
13. “Hizmetin kabul olsun. Kabulü makbul olsun. Hak dergâhında, divanında Burak olsun. Seyyid-i Ferraş’ın keş ü kerameti üzerine hazır ve de nazır olsun!” (KK13)
14. “Hizmetin kabul olsun. Kabulü makbul olsun. Seyyid-i Ferraş’ın ve çağırduğımız er, evliyanın, posta oturan ocağın himmetleri üstünde hazır ve de nazır olsun. Hak, yaramaza düşürmesin.” (KK13)
15. “Bismişah Allah Allah... Sahip-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan! Carımıza yetişsin ya Şah-ı Merdan! Hayır hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Gerçeğe Hü!” (KK40)

16. “Seyyid-i Ferraş Hazretlerinin hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Allah cümlemizi kem gözlerden ırak eyleye. Hizmetiniz kabul, kabulü makbul ola. Gerçeğin demine Hü!” (KK40)
17. “Bismişah Allah Allah, hizmetiniz baş ola. Seyyid-i Ferraş’ın himmeti üzerinizde hazır ve nazır ola. Geçmişine rahmet, geleceğine sağlık selamet ola. Fatma Ana katarımızdan gidenin şefaatkânisi ola. Gerçeğe Hü, ya Ali!” (KK23)
18. “Allah Allah! Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Siz bizlerin gönül hanelerini aklayıp pakladınız. Cenab-ı Hak da sizlerin gönül hanelerini ve hanelerinizi aklayıp paklaya! Hizmetlerinizden şefaata göresiniz! Gerçeğe Hü, ya Hak, ya Muhammed, ya Ali, ya Hızır!” (KK17)
19. “Bismişah Allah Allah! Eli elde, yüzü yerde, Hak, Muhammed, Ali yolunda, yaptığımız hizmetlerden şefaata bulasınız. Selman-ı Pir-i Pâk’ın keşf ü kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerinizde hazır ve nazır ola! Hizmetiniz Hak hizmeti ola! Hizmetinizden şefaata bulasınız! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK15)
20. “Bismişah, Allah Allah, Allah Allah! Sahib-i selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan, carımıza yetişsin o Şah-ı Merdan! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Hizmetlerinizden de şefaata bulasınız. Gerçeğe Hü!” (KK21)
21. “Allah Allah, Allah Allah! Sahip-i selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan, carımıza yetişsin o Şah-ı Merdan! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Cenab-ı Hak dildeki dualarınız, gönüldeki muratlarınızı kabul eyleye. Siz bizlerin hanelerini aklayıp paklayıp temizlediniz, Cenab-ı Hak da sizlerin hanelerinizi aklayıp paklayıp temizleye! Selman-ı Pir-i Pak’ın hayır himmetleri, keşf ü kerametleri de her daim üzerinize hazır ve nazır ola! Hizmetlerinizden hayır göresiniz! Gerçeğe Hü! Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali!” (KK17)
22. “Bismişah Allah Allah! Sahip-i Selman, mülk-ü Süleyman, cennette Rıdvan, carımıza yetsin o Şah-ı Merdan! Hayır hizmetiniz kabul ola! Muradınız hâsıl ola! Selman-ı Pak’ın hayır himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK22)
23. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Cenab-ı Hak dildeki dualarımızı, gönüldeki muratlarınızı kabul eyleye! Siz bizlerin hanelerimizi aklayıp pakladınız, Hak da sizlerin hanelerinizi aklayıp paklaya! Selman-ı Pir-i Pak’ın hayır himmetleri her daim üzerlerinize hazır ve

nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, İmam-ı Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçekler demine Hü! Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali! (KK17)

El Suyu Hizmeti Gülbankları

1. “Bismi Şah Allah Allah,
Sadrısak, Selman-ı Pak,
Suyu Selman, kör ola Mervan
Yetişe sahip-i zaman
Hizmetinden şefaata bulasın.
Hü ya Ali.” (KK23)
2. “Allah Allah... Hayır hizmetler kabul ola, muratlar hâsıl ola. Hizmetiniz kabul, yüzünüz ak ola. Salman-ı Faris’in hüsn-ü himmeti cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola. Hak şefaatinde ayırmaya. Gerçeğe Hü!” (KK7)
3. “Bismişah Allah Allah... Hizmetler kabul, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcı olsun. Evleri ocakları şen, kısmetleri gür olsun. Divane dergâhında yüzleri ak, özleri pak olsun. Ünseri Hazretleri şefaatchileri olsun.” (KK4)
4. “Bismişah, Allah, Allah! Mana-yı marifet, sırr-ı hakikat, Muhammed’e hizmet, hizmet Muhammed’e. Muhammed’e hizmetinden şefaata gele. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK10)
5. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Hizmetler kabul, muratlar hâsıl ola! Hizmetler Hakk’a, emekler dergâha kaydola! Emek zayiliği vermeye! Erenlerin sırrına cümle pak ola, Selmanı Pak’tan şefaata ola. Gerçeğe Hü.” (KK30)
6. “Allah Allah... Hayır hizmetin kabul ola. Muradın hâsıl ola. Dildeki dileğini Hak, Muhammed, Ali vere. Dem-i Selman-ı Pak’ın hüsn-ü himmeti ve şefaati üzerimize hazır ve de nazır ola. Hak şefaatinde ayırmaya. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK9)
7. “Allah Allah... Seyyid-i Selman, kör ola Mervan, cennette Rıdvan. Dilekleri kabul ola, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere! Gerçeğe Hü!” (KK10)
8. “Yüzün ak olsun, özün pak olsun, sözün Hak olsun. Pirlere içerisinde pir Selman-ı Pak yar, yardımcın olsun. Dileğini, muradını hâsıl eylesin. Yolunu yolsuza uğratmasın. Uğurunu pirsizlere düşürmesin. Kazadan, beladan, görünür görünmez

bütün afetlerden hıfz-ı ima eylesin. Bercemal, Muhammed kemal, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali'yi pir bilip Ehlibeyt'ine verelim salavat. Gerçeğin demine Hü, mümine ya Ali! ” (KK13)

9. “Hü! Allah Allah, Allah Allah. Sail-i Selman, kör ola Mervan. Tahtta Süleyman. Şah gele, mehdi suhur ede. Zülfikar keskindir, keskin ola, devran şahın ola. Hayır, hizmetiniz kabul ola, muradınız hâsıl ola, müşkülünüz hal ola. Geldiğiniz yerden, durduğunuz dârdan, tuttuğunuz damandan; Hak, On İki İmam payınızı vermiş ola. Hizmetiniz de Hakk'ın, On İki İmam'ın defterine kayıt ola. Selman-ı Pâk efendimizin ruhu şad, bâtında bekçimiz ola. Nüfus ceddinin, nutuk Şah-ı Merdan Ali'nin ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!” (Akın, 2020c: 338)

Post Hizmeti Gülbankları²³³

1. “Bismişah Allah Allah
Ta ezelden beridir
Serilir Muhammed Ali'nin postu,
Zülfikar elinde
Vardır küffara kastı,
Kırklar meydanında
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin postu
Gele yetişe himmeti hazır ola,
Hü ya Ali.”²³⁴ (KK23)
2. “Allah Allah, Allah Allah! İsrail'in, Mikail'in, Cebrail'in, Muhammed Mustafa'nın, Aliyyel Murtaza'nın, Hazret-i Hüseyin'in, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin, cümle evliyaların, enbiyaların sermiş olduğu post ola. Üstü nur ola, altı sır ola. Üzerinde yapacağımız ibadetleri Cenab-ı Allah, Kırkların, Ehlibeyt'in şefaath defterine kayıt ede. Cemimiz cem ola, demimiz dem ola, cemimiz Kırklar Cemi ola. Cehennem narına perde ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali kerem eyle.”²³⁵ (KK25)
3. “Bismişah Allah Allah. Post kadim ola. Üstü nur ola. Altı sır ola. Üzerinde yaptığımız ibadetleri Cenab-ı Allah, Kırkların, Ehlibeyt'in şefaath defterine

²³³ Post hizmeti gülbankları, postu ve post hizmetini gören hizmetliyi dualamak üzere ayrı ayrı tanzim edilir. Post serilirken ve kaldırılırken ayrı ayrı gülbank verilebilir.

²³⁴ Post serme gülbangi.

²³⁵ Post serme gülbangi.

kaydede. Yerdeki dileklerimizi, gökteki muratlarımızı vere. Cemimiz cem ola. Demimiz dem ola. Cemimiz Kırklar Cemi ola. Cehennem narına perde ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah ya Muhammed ya Ali kerem eyle!”²³⁶ (KK25)

4. “Bismişah Allah Allah
Meydanımız pak ola,
Yardımcımız Hak ola,
Altı sır, üstü nur ola,
Postlarımız daim ola,
İkrârımız tam ola,
Nefeslerimiz keskin ola,
Hü ya Ali.”²³⁷ (KK23)
5. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola. Dergâha, divana yazıla. Cenab-ı Allah, dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı vere. Hizmet sahiplerinin keşf ü kerametleri cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola. Duası bizden kabulü Allah’tan ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali kerem eyle.”²³⁸ (KK25)
6. “Bismişah, Allah Allah! Hak divanına, post hakkına, dest, post! Üstü nur ola, altı sır ola! Kırkların serdiği post ola! Hizmet kaim ola, post daim ola! Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar, yar ve yardımcımız ola! Dil bizden, nutuk Hazreti Pir’den ola! Gerçekler demine Hü!”²³⁹ (KK37)
7. “Allah Allah, Allah Allah! Post kadim ola, inkâr fethola, münkir münafık mat ola! Hak yolunda, erenler meydanında, pir huzurunda serilen bu post üzerinde görülen hizmetler kabul ola! Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaât görelere! Bu meydanda sorulan, Hak divanında sorulmaya! Dil bizden, yardım pirden, himmet Hak’tan ola! Ya Ali, Hü!”²⁴⁰ (KK2)
8. “Bismişah, Allah Allah! Erenler postu geldi, hizmetler yerini aldı. Mümin Müslüm ikrâr verdi. İkrârınızda daim olasınız! Hak didarını göresiniz. Post

²³⁶ Post kaldırma gülbangı.

²³⁷ Post serme gülbangı.

²³⁸ Postçu hizmet gülbangı.

²³⁹ Post gülbangı.

²⁴⁰ Post gülbangı.

sahiplerinin himmet ve hidayetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü!”²⁴¹ (KK3)

9. “Bismişah Allah Allah! Post daim ola. İnkâr yok ola. Ebu Müslim ikrâr vere. İkrârlarınızda daim olup Hak cemalini göresiniz. Burada sorulanlar ahrette sorulmaya!”²⁴² (KK2)
10. “Bismişah Allah Allah... Post kadim ola, inkâr yok ola. Burada sorulan ahirette sorulmaya. Münkirler berbat, münafıklar ıslah ola. Gerçeğe Hü!”²⁴³ (KK14)
11. “Bismişah Allah Allah! Yücelik sana olsun ya Ali! Cömertlik sana olsun ya Ali! Selâmet sana olsun ya Ali! Allah Allah! Hizmetleri kabul ola, ocakları aydın ola, postları kabul ola, postları Muhammed Ali’nin postu ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”²⁴⁴ (KK10)
12. “Allah Allah... Hayır, hizmet kabul ola. Üstü nur ola, içi sır ola. Postu getiren Cebrail, Mikail, Azrail, İsrail meleklerinden cümlemize şefaât ola! Gerçeğe Hü!”²⁴⁵ (KK9)
13. “Bismişah, Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola, Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere. Durduğu dârdan, geldiği yoldan, gördüğü hizmetten şefaât göre. Postları kabul, ocakları aydın ola. Postları Muhammed, Ali’nin postu ola!”²⁴⁶ (KK10)
14. “Hizmetin kabul ola. Kabulü makbul ola. Burada Burak, Hak dergâhında, divanında durak ola. Sermiş olduğun post Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza’nın sermiş olduğu post ola. Hatice-tül Kübra, Fatma Ana’nın sermiş olduğu post ola! Hasan-ı Mücteba’nın, Hüseyin-i Kerbela’nın sermiş olduğu post ola! Zeynel Aba’nın, Muhammed Bakır-ı Bekâ’nın, Cafer-i Sadık’ın, Musayy Kazım’ın, kul Pir Rıza’nın sermiş olduğu post ola. Muhammed Taki, Hasan-el Askerî’nin, Mehdi-yi Sahip-i Liva’nın sermiş olduğu post ola. Bu post üstünde görülen canlar, niyazlaşan canlar, ağrı, sızı, elem, keder görmeye. Hizmetin kabul, kabul-ü makbul ola. Cem birliğine, sohbet sırlığına, uğur açıklığına, gönüller birliğine diyelim Allah Allah!”²⁴⁷ (KK13)

²⁴¹ Post gülbangı.

²⁴² Post gülbangı.

²⁴³ Post gülbangı.

²⁴⁴ Postçu hizmet gülbangı.

²⁴⁵ Post serme gülbangı.

²⁴⁶ Postçu hizmet gülbangı.

²⁴⁷ Postçu hizmet gülbangı.

15. “Bismişah Allah Allah! Erenler postu geldi, hizmetler yerini aldı. Mümin Müslümin hayır duasını alasin! Hak didarı göresin! Post sahiplerinin hüsn-ü himmetleri üzerinde hazır ve nazır olsun. Hizmetinden şefaata bulasin. Gerçeğin demine Hü!”²⁴⁸ (KK40)
16. “Bismişah Allah Allah! Post kadim ola, inkâr yok ola. Burda sorulan Hak divanında sorulmaya. Post sahibinin hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Hak muradınızı vere. Gerçeğin demine Hü!”²⁴⁹ (KK40)
17. “Bismişah Allah Allah, nur-u nebi, kerem Ali, pirimiz, üstadımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Altı sır ola, üstü nur ola. Yardımcımız Hak ola. Hak cümlemizi, saklaya bekleye. Postumuzun aydınlığına, geleceğimizin varlığına, Meydancı Baba’nın, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’nin, pirimiz, üstadımız Güvenç Abdal’ın himmeti hazır ve nazır ola. Hü!”²⁵⁰ (KK23)
18. “Bismişah Allah Allah, nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ta ezelden serilir Ali’nin postu, vardır Muhammed Ali’nin küffara kastı. Özümüz dârda, yüzümüz yerde, serdiğimiz postu yüzümüzün akıyla serip kaldırmayı nasip eyle. Gerçeğe Hü!”²⁵¹ (KK23)
19. “Bismişah Allah Allah! Post kadim ola, inkâr fethola. Hayırla gelmiş, hayırla serilmiş ola. Bu kutsal postun etrafında olan canların didarı cennet ola, mekânları rahat ola. Hak, Muhammed, Ali yolunda Cenab-ı Allah hizmetlerini kabul eyleye! Hak, Muhammed, Ali yardımcıları ola! Hz. Hızır’ın keşf ü kerametleri, himmetleri üzerimizde her daim hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”²⁵² (KK15)
20. “Allah Allah! Allah Allah! Post kadim ola, inkâr yok ola. Burada sorulan, ahrette sorulmaya. Müminler abad ola. Cenab-ı Allah zalimlere fırsat vermeye. Yüce Hak cümlemizi, katar-ı Ehlibeyt’ten, rıza-yi Hak’tan ayırmaya! Gerçeğe Hü!”²⁵³ (KK16)
21. “Allah Allah! Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Cenab-ı Hak, dildeki dualarınızı, gönüldeki muratlarınızı Hak dergâhında kabul eyleye! Altı sır, üstü nur ola! Burada sorulan ahrette sorulmaya! Cenab-ı Hak post sahiplerinin hüsn-ü himmetlerini, keşf ü kerametlerini her daim

²⁴⁸ Postçu hizmet gülbangı.

²⁴⁹ Postçu hizmet gülbangı.

²⁵⁰ Post serme gülbangı.

²⁵¹ Post kaldırma gülbangı.

²⁵² Post gülbangı.

²⁵³ Post gülbangı.

üzerlerinizde hazır ve nazır eyleye! Duası bizden, inayet Şah-ı Merdan Ali'den, şefaath Muhammed Mustafa'dan, kabulü de yüce Allah'tan ola! Gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"²⁵⁴ (KK17)

Dolu Hizmeti Gülbankları²⁵⁵

1. "Bismişah Allah Allah! Dolular dolu ola, muratlar hâsıl ola, divan-ı Hakk'a yazıla! Aman dediğimiz yerde hazır ve nazır ola! Şerler def ola, münkir münafık mat ola, müminler şad ola, meydanlar abat ola, sırlar mestur, gönüller mesrur ola! Hanedan-ı fukara mamur ola! Er Hak, Muhammed, Ali gözcümüz bekçimiz ola! On İki İmam, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemberbest efendilerimiz katarından didarından ayırmaya! Rica-yı gaip erenleri, Kutbü'l Aktâb efendilerimizin hayırları ve himmet-i âlileri ve sefa-yı nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola! Allah, erenler, münkir münafık şerrinden emin eyleye! İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuzdan nail eyleye! Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye! Zümre-yi Naci'den ve Güruh-u Salin'den eyleye! Allah, erenler, devletimizin kılıcını keskin, milletimizin sözünü üstün eyleye! Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye, namerde muhtaç etmeye, dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyleye! Vakitlerimizin haklısı hayırlısı gele, dil bizden, nefes Hakk erenlerden! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Kutb-i Âlem Hacı Bektaş Veli, üstadımız Hüssem Şah Gani, Otman Baba, Sultan Şücaettin, Demir Baba, Kızıldeli Sultan efendilerimizin hayırları himmetleri gelsin! Akyazılı Sultan'ın demi devranı dönsün! Akyazılı Sultan'ın demine, keremine! Gerçeğe Hü diyelim! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali! Hü!"²⁵⁶ (KK24)
2. "Bismişah Allah Allah! Akşamlar hayrola. Kazalar, belalar, şerler def ola. Münkir münafık mat ola! Niyaz sahiplerinin niyazları kabul ola, muratları hâsıl ola, divan-ı Hakk'a yazıla! Aman dediğimiz yerde ermiş yetişmiş hazır ve nazır ola! Bakilere Hak, ömür bereketi vere! İmam Hasan, İmam Hüseyin efendilerimizin ruh-u revanları şad ola, hayırları himmetleri üstümüzde hazır

²⁵⁴ Post gülbangı.

²⁵⁵ Dolu hizmeti gülbankları, doluyu ve dolu hizmetini gören hizmet sahibini dualamak üzere ayrı ayrı verilir.

²⁵⁶ Dolu gülbangı.

nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendilerimizin hayırları himmetleri gelsin. Niyaz sahiplerinin niyazları kabul olsun. Pirimiz Kutb-i Âlem, Hünkâr, Hüda, Hüssem Şah, Gani Sultan'ın da hayırları, himmetleri gelsin! Yurtsuz kalmak tehlikesi ile karşılaştığımız anlarda canını ortaya koyup yurdumuzu düşmandan kurtarıp bizlere hür bir vatan bahşeden ve bizlere bir cumhuriyet idaresi kuran yüce Atatürk'ümüzün ve silah arkadaşlarının da ruh-u revanları şad olsun ve bu vaktin de haklısı, hayırlısı gelsin! Akyazılı Sultan'ın demi devranı dönsün! Cümle erenler demine, keremine, gerçeğe Ya Ali Hü!"²⁵⁷ (KK24)

3. "Bismişah, Allah Allah! Dolumuz dolu ola. Yardımcımız Ali ola. Şu içeceğimiz dolular da muhabbetimizin dostu ola. Muhabbetimiz daim ola, içelim muhabbetimizin aşkına. Cümle erenler aşkına ya Ali. Hü!"²⁵⁸ (KK34)
4. "Sır ola Allah. Sır ola Allah. İçenler şifa bula Allah Allah. Hazret-i Hüseyin'den gelen engür suyu Allah Allah. Aşk olsun. Aşk olsun gül cemalinize! Aşkınız gül cemal olsun! Geldi üstümüze muhabbet dolusu, muhabbetimizin aşkına! Erenler Hü!"²⁵⁹ (KK34)
5. "Bismişah Allah Allah, Allah Allah. Akşamlar hayrola, hayırlar fethola. Vücut da sıhhat ve afiyet bula! Nur cemallere aşk ola. Şu içeceğimiz dolular da Akyazılı Sultan Efendimizin dolusu ola. İçelim Akyazılı Sultan dolusunu, Akyazılı Sultan aşkına. Cümle erenler evliyalar aşkına."²⁶⁰ (KK34)
6. "Erenler Hü! Geldi üstümüze Akyazılı Sultan demi. İçelim Akyazılı Sultan demini Akyazılı Sultan aşkına. Cümle erenler, enbiyalar, evliyalar aşkına. Aşkınız gül cemal olsun. Hü erenler!"²⁶¹ (KK34)
7. "Bismişah, Allah Allah, Allah Allah! Dolumuz daim ola. Yardımcımız Allah, Muhammed, Ali ola! Dilde dilekleriniz, gönülde muratlarınız hâsıl ola. Şu içeceğimiz dolular da üçlerin dolusu ola. İçelim şu doluları üçlerin aşkına. Hak, Muhammed, Ali aşkına! Hü!"²⁶² (KK34)
8. "Üçlerin demi devranı yürüsün. Işığı daim olsun. Kâinatı var eden yüce Allah cümlemizin yar ve yardımcısı olsun. Üçlerin dilde dileklerimizi gönülde muratlarımızı versin. Allah eyvallah. Erenler Hü! Geldi üstümüze

²⁵⁷ Dolu gülbangı.

²⁵⁸ Dolu gülbangı.

²⁵⁹ Dolu gülbangı.

²⁶⁰ Akyazılı Sultan Dolusu gülbangı.

²⁶¹ Akyazılı Sultan Dolusu gülbangı.

²⁶² Üçler Dolusu gülbangı.

üçler dolusu. İçelim üçler dolusunu üçlerin aşkına. Hak, Muhammed, Ali. Cümle eren, evliyalar!”²⁶³ (KK34)

9. “Erenler Hü! Vardı üzerimize Kızıldeli demi. Allah Allah, Allah Allah! Canı dilden düşmüş Hü, ellerin aşkına. Haricilerden susuz kalmış serverlerin aşkına. Kerbela çölünde susuz şehit düşen canlarımız aşkına! Cümle evliya ve enbîyalarımızın aşkına! Aşk olsun içenlere, rahmet olsun getirenlere!”²⁶⁴ (KK34)
10. “Allah Allah. Dolumuz dolu ola. Muhabbetimizin dolusu daim ola. İçelim muhabbet dolusunu muhabbetimizin aşkına, cümlemizin aşkına. Hü!”²⁶⁵ (KK34)
11. “Allah Allah! Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola. Vücutlar sıhhat ve afiyet bula. Nur cemallere aşk ola. Şu içeceğimiz dolular da Akyazılı Sultan efendimizin dolusu ola. İçelim Akyazılı Sultan dolusunu muhabbetimizin aşkına. Cümlemizin aşkına.”²⁶⁶ (KK34)
12. “Allah Allah! Üçlerin dolusu daim ola. Yardımcımız Allah, Muhammed, Ali ola. Dilde dilediğimiz gönülde muratlarımız hâsıl ola. Şu içeceğimiz dolu da Üçlerin dolusu ola. Üçlerin aşkına, cümle muhabbetimizin aşkına!”²⁶⁷ (KK34)
13. “Allah Allah! Canı dilden geçmiş Rum erenleri aşkına. Dem be dem can gözü ile Hakk’ı görenlerin aşkına. Hariciler elinden can ve ser verenlerin aşkına. Kerbela-yı Dest-i Gam’da susuz şehit olanların aşkına. Gözüm yaşı sebil ettim derim sefa ya Hüseyin. Hü diyelim, ya Ali Hü!”²⁶⁸ (KK34)
14. “Allah Allah! Muhammed Ali’nin dolusu daim ola. Bu gitti, ganisini Muhammed, Ali üzerimize hazır ve nazır kıla. Şöyle dört yanımıza kanat çatıvere. Evlerimizi, ocaklarımızı şen ve ruşen kıla. Meydanda hizmet eden canların hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola. Muhammed, Ali ile Üçlerin de dolusu daim ola. Ve ila ahir Muhammed Ali ile Üçlerin ahir doluları da daim ola. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²⁶⁹ (KK34)

²⁶³ Üçler Dolusu gülbangı.

²⁶⁴ Kızıldeli Dolusu gülbangı.

²⁶⁵ Muhabbet Dolusu gülbangı.

²⁶⁶ Akyazılı Sultan Dolusu gülbangı.

²⁶⁷ Üçler Dolusu gülbangı.

²⁶⁸ Kızıldeli Demi gülbangı.

²⁶⁹ Muhammed-Ali ve Üçler Dolusu gülbangı.

15. “Allah Allah, Bismişah! Sır ola, nur ola. Gittiği yerler gam kasavet görmeye. Münkir, münafık kör ola. Dolularımız dolu ola. Yardımcımız Seyyit Ali Sırrı Sultan efendimiz ola. Aman dediğimiz yerlerde ere yetiše. Korktuğumuz yerlere uğratmaya. Pirimiz Hacı Bektaş Veli Efendimiz görüp gözetivere. Dilde dileğimizi, gönülde muradımızı vere. İki dünya bekçisi bozatl Hızır Aleyhisselâm ere yetiše. Cümlemizin evlerimize, mallarımıza bereket vere. Canlarımıza sıhhat, bedenlerimize kuvvet vere. Allah Allah. On İki İmam efendilerimizin dâr-ı didarlarından, katarlarından cümlemizi yâd eylemeye. Sırrı sırdaş ola. Şah-ı Merdan yoldaş ola. Muhammed Ali ile Üçlerin ve Yediler ile On İki İmamların da dolusu daim ola. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²⁷⁰ (KK34)
16. “Allah Allah. Vakitler hayrola. Şerler def ola. Hayırlar fethola. İstekler kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Ocaklar aydın ola. Dertlilere derman, hastalara şifa ola. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmam ve Kırkların ve Yüzlerin ve Hakk’a yakın olan âşıkların ve duası makbul olan azizlerin himmetleri, bizimle beraber ola. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin dünyada himmeti, ahirette şefaati üzerimize şenlik ile mamur oluna. Evliya keremine Kızıldeli Sultan Efendimizin demine Muhammed Ali ile Üçlerin, Yedilerin ile On İki İmamların, Kırklar ile Sunalar’ın da dolusu daim ola. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²⁷¹ (KK34)
17. “Allah Allah. Yezid’in kulağına kurşun aka. Gözleri kör ola. Baldırı yukarı, başı aşağı gele. Mümin kardaşlarımıza Hak, kerem yâri kıla. Erenlerin de demi devranı yürüye. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!”²⁷² (KK34)
18. “Allah Allah! Dolumuz dolu ola, yardımcımız Ali ola. İçenler şifa bula, dertlere deva ola. Hü!”²⁷³ (KK7)
19. “Bismişah Allah Allah... Dolular kabul, muratlar hâsıl olsun, Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcımız olsun. Dolularımız artıp eksilmesin, taşıp dökülmesin. Dolularımız Leb-i Kevser olsun, dolularımız İmam Hüseyin dolusu olsun,

²⁷⁰ Yediler ile On İki İmamlar Dolusu gülbangı.

²⁷¹ Kırklar ile Sunalar Dolusu Ahiri gülbangı.

²⁷² Muhabbet Dolusu gülbangı.

²⁷³ Dolu gülbangı.

Kırkların içtiği dolu olsun. Şems-i Tebriz-i Kamber yardımcımız olsun!”²⁷⁴
(KK4)

20. “Kadir senin, bade senin, münkirin Yezidi’nden korusun Allah’ın senin. Yiyelim, içelim. Şah aşkına, pir aşkına, nur aşkına! Hak aşkına, On İki İmamların aşkına, dervişlerin aşkına. Hü!”²⁷⁵ (KK4)
21. “Gaip erenlerin ola, Gürgür Baba’nın ola! Âl-i himmetleri, geçmiş kerametleri üzerimize hazır kaim ola, gerçeğe Hü!”²⁷⁶ (KK30)
22. “Eyvallah, Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Dolular kabul olsun, muratlar hâsıl olsun! Dolularınız dolu, yardımcınız Ali olsun! Ali Efendim dairenizi çevirsin, barkınızı bozmasın, gerçeğe Hü!”²⁷⁷ (KK30)
23. “Bismişah Allah Allah... Demleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! Dilekleriniz kabul ola! Allah, erenler keselerinize İbrahim bereketi vere. Doldurmuş olduğunuz dolular, Hak dergâhında kabul ve makbul ola! Hanelerinizden, yurtlarınızdan, sizlerden umanlarınızdan ola! Akyazılı Sultan Efendimizin himmet ve kerametleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü!”²⁷⁸ (KK38)
24. “Bismişah Allah Allah! Nur-u nebi, kerem-i Ali! Ab-ı Kevser ola! Hayır kabul ola! Demin dolu ola! Yardımcın Ali ola! Getirdiğin dolu Kırklar dolusu ola! Cenab-ı Allah hayırlı kazançlar vere! Bu dolu yüzüne aklık, özüne paklık, başına diklik vere! Cenab-ı Hakk’ın da yarın mahşerde İmam Hüseyin’in elinden ab-ı Kevser, ab-ı hayattan içmek nasip ola! İçtiğin dolu mübarek ola! Hak katında özünü, gönlünü pak eyleye! Gerçeğin demine Hü!”²⁷⁹ (KK23)
25. “Dolumuz dolu ola
Yardımcımız Şah-ı Merdan Ali
Edebimiz erkânımız İmam Cafer-i Sadık gibi
Aşkımız şavkımız Şah Kızıldeli
Kızıldeli Sultan himmetleri adı keremleri var ola

²⁷⁴ Dolu gülbangı.

²⁷⁵ Dolu üçleme gülbangı. Eğer çerağ yanyorsa, çerağa doludan üç damla serpilerek üçleme yapılır. Yoksa odanın köşesine üç damla dökülerek dolu üçlenir.

²⁷⁶ Gürgür Baba Dolusu gülbangı.

²⁷⁷ Dolu gülbangı.

²⁷⁸ Dolucu hizmet gülbangı.

²⁷⁹ Dolucu hizmet gülbangı.

Gerçekler demine Hü”²⁸⁰ (Çelepi, 2017: 210)

Semah Hizmeti Gülbankları

1. “Allah Allah! Semahlar sefa ola, muratlar hâsıl ola, Divan-ı Hakk’a yazıla! Aman dediğimiz yerde erenler hazır ve nazır ola! Semahlarınız Fatma Ana Semahı ola! Gerçeklerin demine ya Ali, Hü!” (KK24)
2. “Allah Allah, Allah Allah! Semahlar saf ola. Günahlar af ola. Döndüğünüz semah-ı çark-ı pervazlar Hakk için ola, seyir için olmaya. Bu semahı bizlere bağışlayan cihan serveri Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza’nın, Hazret-i Hüseyin’in keşf ü kerametleri, cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola. Duası bizden, kabulü Allah’tan ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK25)
3. “Allah Allah, Allah Allah! Semahlar saf ola. Günahlar af ola. Döndüğünüz semahlar Kırkların döndüğü semah ola. Hak için ola, seyir için olmaya. Cenab-ı Allah, birliğimizi, beraberliğimizi, dirliğimizi bozmaya. Sonsuza dek bu semah cümlemize kısmet ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK25)
4. “Bismişah Allah Allah! Semahlar saf ola, günahlar affola! Döndüğümüz çark-ı pervazlar Hak için ola, seyir için olmaya. Yardımcınız On İki İmamlar ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Semahınız Kırklar Semahı ola! Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa’nın şefaati üzerimizde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü!” (KK3)
5. “Allah Allah. Sefalar semahlar kabul ola. Hak için ola. Seyir için olmaya. Muratlar hâsıl ola. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır, gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine! Ya Ali Hü!” (KK34)
6. “Allah Allah! Semahlar hâsıl ola. Döndüğünüz çark-ı pervazlar Hak için ola. Hak için ola, seyir için olmaya! Semahı bize bağışlayan Hazret-i Peygamber Efendimizin şefaati cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola. Hü!” (KK7)
7. “Bismişah Allah Allah... Semahlar kabul olsun, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evlerin ocakların şen kısmetlerin gür

²⁸⁰ Denizli Çalçakırlar’da yapılan derlemede kayıt altına alınan dolu gülbangı.

olsun. Hak diye kalkan kollar, Şah diye atılan adımlar dert deva görmesin. Yüreğin ışığı görsün. Gerçeğe Hü.” (KK4)

8. “Bismişah Allah Allah... Semahlar sarf olsun. Günahlar af olsun. Semahlar erkân semahı olsun. Dönmüş oldukları semahtan hayır görsünler. Abuzer Gaffar, Fatmatül Zehra şefaatiniz olsun. Muhammed, Ali, Kırklar Semahı’na dâhil etsin. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar şefaatiniz olsun. Gerçeğe Hü!” (KK4)
9. “Bismişah Allah Allah... Semahlar kabul olsun, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcın olsun. Evlerin ocakların şen kismetlerin gür olsun. Hak diye kalkan kollar, Şah diye atılan adımlar dert deva görmesin. Yüreğin ışığı görsün. Gerçeğe Hü.” (KK4)
10. “Bismişah Allah Allah... Semahlar sarf olsun. Günahlar af olsun. Semahlar erkân semahı olsun. Dönmüş oldukları semahtan hayır görsünler. Ebuzer Gaffar, Fatma-tül Zehra şefaatiniz olsun. Muhammed Ali, Kırklar Semahı’na dâhil etsin. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar şefaatiniz olsun. Gerçeğe Hü!” (KK4)
11. “Bismişah Allah Allah, semahlar saf ola, günahlar affola. Döndüğümüz çark-ı pervazlar Hak için ola. Hak için ola, seyir için olmaya! Yardımcımız On İki İmam ola! Hak, Muhammed, Ali dualarımızı vere. Semahımız Kırklar Semahı ola! Semah dönenler Muhammed Mustafa’nın şefaatine nail ola! Gerçeğe Hü!” (KK14)
12. “Bismişah, Allah Allah... Semahlar saf ola, günahları affola, dönülen semahlar Hak için ola, seyir için olmaya! Yardımcınız On İki İmam ola! İsteğinizi, dileğinizi, Hak, Muhammed, Ali vere! Semahınız Kırklar Semahı ola! Semaha giden başlar Hz. Muhammed’in inayeti ile hidayete ere! Gerçeğe Hü!” (KK14)
13. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Pervazlar pak ola, günahlar af ola! Pervaz edenin Hak muradını vere, gerçeğe Hü!” (KK30)
14. “Allah Allah... Dilekleri kabul ola, muratları hâsıl ola! Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere. Durdukları dârdan, döndükleri semahtan şefaata gele. Semahları semah, günahları affola! Semahları Kırklar Semahı’na yazıla. Gerçeğe Hü!” (KK10)

15. “Allah Allah... Hayır, hizmetiniz kabul, muradınız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Döndüğünüz semahtan hayır hasenat göresiniz. Hatice-yi Kübra'nın, Fatima-tül Zehra'nın, Kadıncık Ana'nın hüsn-ü hizmetleri üzerinize ola. Semahlarınız Kırklar Semahı'na yazıla. Dil bizden, nefes Hacı Bektaş Veli'den ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”²⁸¹ (KK10)
16. “Bismişah, Allah Allah! Semahlar saf ola, münkir mat ola. Münafık berbat ola. Meydanlar âbâd ola. Sırlar mestur ola. Gönüller meskur ola. Er, Hak, erenler yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola! Dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı nasip eyleye. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların katarından ayırmaya. On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların ve cümle gaip erenlerin himmet-i âlileri üstümüzde hazır ve nazır ola. Gerçeğin demine Hü, mümine ya Ali!” (KK13)
17. “Bismişah Allah Allah! La ilahe illallah Muhammeden Resulullah Aliyyül Veliyyullah. Şefaate eyle ya Resulullah. Semahlarınız ak ola. Yüzünüz pak ola. Günahlarınız affola. Döndüğünüz çark-ı pervazlar, Hak için ola. Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa'nın şefaati üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü!” (KK40)
18. “Bismişah Allah Allah! Semahlarınız saf ola, günahlarınız affola. Yardımcınız Ehlibeyt, On İki İmam ola! Hak, Muhammed, Ali sizleri Ehlibeyt'in, On İki İmam'ın katarından ayırmaya! Hak için ola, seyir için olmaya! Semahı bahşeden Muhammed Mustafa'nın şefaati, cümlemizin üzerine ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK40)
19. “Bismişah Allah Allah! Semahları kabul, duaları kabul ve makbul eyleye! Ey ilahil âlemin, ikrârlı kulların döndüğü bu semahların yüzü suyu hürmetine, gözün nuru, ol iki cihan serveri Fahr-i Kâinat'ın, Âli Âba'nın, Fatima-tüz Zehra'nın, semahların şahı olan Abbuzer Gaffari'nin, Cafer-i Tayyar'ın döndüğü gibi Cenab-ı Hakk'a ulaşmak nasip eyleye! Sevaplarımızı kabul, dualarımızı makbul eyleye! Kırklar Semahı'na kayıt eyleye! Hizmetimiz Hak hizmeti ola! Erenler demine Hü!” (KK23)
20. “Bismişah Allah Allah! Semahınız saf ola! Günahlar affola! Döndüğümüz çark-ı pervazlar Hak için ola, seyir için olmaya! On İki İmamlar yardımcımız

²⁸¹ Semah hizmeti gören bacılara verilen gülbank.

ola! Yolumuzu münkire münafiğa düşürmeye! Döndüğümüz semahlar yetmiş iki milletin gönlünü teberrâ etmiş ola! Semah dönen canlar ağrı acı görmeye! Gerçeğin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK19)

21. “Bismişah, Allah Allah! Hakk’ın aşkı üzerimizde hazır ve nazır ola! Ehlibeyt’in şefaati üzerimizde hazır ve nazır ola! Semahlar saf ola, günahlar affola! Döndüğünüz çark-ı pervazlar Hak için ola! Hak için ola, seyir için olmaya! Yardımcımız On İki İmamlar ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Semahlarınız da Kırkların semahı ola! Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa’nın da şefaati üzerimizde hazır ve nazır ola! Gerçeğin demine Hü!” (KK18)
22. “Allah Allah, Allah Allah! Semahınız nur ola, dört yanınız sır ola! Döndüğünüz çark-ı pervazlar Hak için ola! Hak için ola, seyir için olmaya! Cenab-ı Hak, döndüğünüz semahları, gökte uçan Cebrail’in kanatlarına yazmış ola! Yetmiş iki milletin gönlünü tavaf etmiş ola! Semahı bize bağışlayan Muhammed Mustafa’nın keşf ü kerametleri, hayır himmetleri her daim üzerimizde hazır ve nazır ola! Her isteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Semahımız da Kırklar Semahı ola! Gerçeğe Hü, ya Hak, ya Muhammed, ya Ali!” (KK17)
23. “Allah Allah, Allah Allah! Vakitler hayırlı gele, hayırlı kapılar açıla, muratlar hâsıl ola! Dilekler kabul ola! Dilde dileği ola! Yüce Hak, cümlemizi On İki İmamların yolundan, katarından, didarından ayırmaya! Semahlar saf ola, günahlar affola! Döndüğümüz çark-ı pervazlar Hak için ola! Hak için ola, seyir için olmaya! Yardımcımız On İki İmamlar ola! İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere! Semahınız Kırkların semahı ola! Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa’nın Ehlibeyt’inin şefaati cümlemizin üzerinde hazır ve nazır ola! Gerçeğe Hü, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK16)
24. “Bismişah Allah Allah! Semahımız, Muhammed Mustafa’nın, Hatice-tül Kübra’nın semahı ola! Semahımız, Şah Aliyyel Murtaza’nın ve Fatma Anamızın semahı ola! Semahımız, İmam Hasan-ul Mücteba, İmam Hüseyin-i Deşt-i Kerbela’nın semahı ola! Semahımız, İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer Sadık’ın semahı ola! Semahımız, Musa-yı Kazım, İmam Ali Rıza Şah-ı Horasan Piri’nin semahı ola! Semahımız, İmam Muhammed Taki, Şah

diyen Naki'nin semahı ola! Semahımız, İmam Hasan Asgari, İmam Muhammed Kutb-u Devran'ın semahı ola! Semahı bizlere bağışlayan Muhammed Mustafa'nın keşf ü kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerimizde hazır ve nazır ola! Hizmet edenler hizmetlerinden şefaata bulalar! Fatma Anamızın şefaatine nail olmayı nasip eyleye! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK15)

25. "Allah Allah, Allah Allah! Dârlar, divanlar nur ola! Geldiğiniz yolda, döndüğünüz semahta, emekleriniz boşa gitmeye! Semahlarınız saf ola! Günahlarınız affola! Döndüğünüz semah, Kırklar Meydanı'nda dönülen semah ola! Yaptığınız hizmetler Hak için ola, seyir için olmaya! Hizmetiniz boşa gitmeye! Hizmetinizden dolayı Hz. Muhammed'in şefaatine nail olasınız. Yeri, göğü yaratan yüce Allah, dilde dileğinizi, gönülde muradınızı vere! Dil bizden, nefes pirden ola! Cenab-ı Allah cümlemizin yar ve yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!" (KK16)

Sakka Suyu Hizmeti Gülbankları ²⁸²

1. "Allah Allah! Mana-yı marifet, sırr-ı hakikat. Muhammed'e hizmet. Muhammed'e hizmetinden şefaata gele. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"²⁸³ (KK10)
2. "Bismişah Allah Allah! Mana-yı marifet, sırr-ı hakikat, Muhammed Mustafa'ya hizmet. Hizmetiniz Muhammed Mustafa'ya ola. Hizmetinizden şefaata gele. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"²⁸⁴ (KK10)
3. "Hayır hizmetiniz kabul ola. Dergâha, divana yazıla. Cenab-ı Allah dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere. Hazret-i Hüseyin'e engür suyu ola. Hazret-i Hüseyin'in sancağı altında berdar eyleye. Duası bizden, kabulü Allah'tan ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah ya Muhammed imam Ali kerem eyle."²⁸⁵ (KK25)
4. "Nur ola Allah, sır ola Allah, içenler şifa bula Allah! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, gönüllerimize iman ola Allah. Hz. Hüseyin'den gelen

²⁸² Sakka suyu hizmeti ritüelinde sakka suyu ve hizmet sahibi sakka için ayrı ayrı gülbank verilir. Sakkaya hizmetinin başında ve sonunda olmak üzere iki kez de gülbank verilebilmektedir.

²⁸³ Sakka hizmet başı gülbangı.

²⁸⁴ Sakka hizmet gülbangı.

²⁸⁵ Sakka hizmet gülbangı.

engür suyu ola. Hz. Hüseyin'in sancağının altında berdar eyle. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, İmam Ali.”²⁸⁶ (KK25)

5. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola, dergâha divana yazıla. Cenab-ı Allah dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı vere. Sizler bu meydanda, bu divanda Kerbela şehitleri aşkına, On İki İmamlar aşkına, Şehid-i Deşt-i Kerbela İmam Hüseyin aşkına, cümle evliyalar ve enbiyalar aşkına sakka suyu dağıttınız. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, gönüllerimize deva ola. Hz. Hüseyin'den gelen engür suyu ola. Hz. Hüseyin'in sancağı altında cümlemizi berdar eyle. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali kerem eyle.”²⁸⁷ (KK25)
6. “Bismişah Allah Allah! Aşk olsun içene, rahmet olsun göçene! İmam Ali ve İmam Hasan'a, İmam Hüseyin-i Veli'ye! Gittiği yer dert görmeye! Erenler kerem eyleye! Şeyenillillah Allah, eyvallah! Gerçeğe Hü!”²⁸⁸ (KK3)
7. “Allah Allah! Teşne-yi tahur nasip eyle ey Hüda. Ab-ı engürü ezdi Muhammed Mustafa oluptur. Saki-yi Kevser, Aliyyel Murtaza sebil ettim gözüm yaşı, Şah-ı Şehid-i Kerbela. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine, ya Ali Hü!”²⁸⁹ (KK34)
8. “Allah Allah! Niyetler kabul ola, muratlar hâsıl ola. Sakka-ül Kevser, Aliyyel Murtaza, cümlemizi şefaatinde, didarından ayırmaya. Hz. Hüseyin'in şefaatine nail eyleye. Hü!”²⁹⁰ (KK7)
9. “Allah, Allah! Mana-yı marifet, sırr-ı hakikat, Muhammed'e hizmet. Muhammed'e hizmetinden şefaate gele. Gerçeğe Hü!”²⁹¹ (KK10)
10. “Bismişah, Allah Allah! Ey yüceler yücesi evreni yaratan yüce Allah. Hz. Muhammed Mustafa'nın, Aliyyel Murtaza'nın soyu, Fatma-tül Zehra Ana'mızın ciğerparesi, yetmiş üç şüheda ile Kerbela'da şehit düşen Şah İmam Hüseyin'in ruhlarını ilahi nurunla nurlandır, şefaatinle şefaattandır. Onların yüzü suyu hürmetine bu sudan bir yudum içenlerin hastalıklarına şifa, dertlerine deva ver ya Rabbi. Erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, bu sudan bir yudum içenlerin gönüllerine iman ve huzur ver ya Rabbi. Dil bizden, şefaate Muhammed Mustafa, Kerbela şehidi Şah İmam

²⁸⁶ Sakka suyu gülbangı.

²⁸⁷ Sakka hizmet sonu gülbangı.

²⁸⁸ Sakka hizmet gülbangı.

²⁸⁹ Sakka suyu gülbangı.

²⁹⁰ Sakka hizmet gülbangı.

²⁹¹ Sakka hizmet gülbangı.

Hüseyin'den olsun. Yuh münkire, lanet Yezid'e, rahmet mümine, sakka-yı sak, Selman-ı Pak, aşk olsun içenlere, rahmet olsun su getirenlere! Hü!"²⁹² (KK4)

11. "Bismişah Allah Allah! Hüda hakkına kabul et hizmetini ey Şah. Hüseyin-i Kerbela nur-u hakkı için bu dergâhtan ayırma ey gani Şah! Allah, eyvallah, gerçeğe Hü!"²⁹³ (KK14)
12. "Nur ola Allah Allah, sır ola Allah Allah... İçenler şifa bula. Derdimize derman, hastalarımıza şifa senden ola Allah! Hz. İmam Hüseyin'den gelen engür suyu ola. Yüce Allah, içtiğiniz suları size şifa eyleye. Gerçeğe Hü! Zerresi değen cehennem dâri görmeye. Hü!"²⁹⁴ (KK14)
13. "Allah Allah! Hem sakidir, hem sakkadır. Kâinatın ayındır. Kimse bilmez bu sırrı, Hak bilir ya perverdigar. Arş yarıldı, çıktı Düldül ebr ile. Ey havaric, yola gel, eyleme şaha inkâr. Kem gözlerden saklasın Hak seni. Helal olsun içenlere, rahmet olsun geçenlere. Saki sak, Selman-ı Pak. Ahmed-i Muhtar, Haydar-ı Kerrar, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela. La fetha illa Ali, la fetha Seyfe illa Zülfikar!"²⁹⁵ (KK10)
14. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! İçenlere şifa ola! Nur ola, sır ola, kalbe gevher ola! Gittiği yer gam kasavet görmeye! Fatima-tüz Zühre'nin âl-i himmeti, geçmiş kerameti üzerinize hazır kaim ola! Gerçeğe Hü!"²⁹⁶ (KK30)
15. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Saki-yi Kevser, Aliyyel Murtaza! Eksik, noksan kusurlarımıza kalmasın! Sıradan geçirsin, ab-ı hayattan içirsin! Cennete cem etsin, sancağının altında cümlemizi yarlığasın, gerçeğe Hü!"²⁹⁷ (KK30)
16. "Allah Allah! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Gök'ten hayırlı rahmetini, yerden bereketini eksik etmesin! Cehennem narından Cenab-ı Allah saklasın, beklesin! Korktuğunuz yere uğratmasın, umduğumuza nail etsin! Dil bizden, nutuk Hz. Hüseyin'den olsun! Hz.

²⁹² Sakka suyu gülbangı.

²⁹³ Sakka hizmet gülbangı.

²⁹⁴ Sakka suyu gülbangı.

²⁹⁵ Sakka suyu gülbangı.

²⁹⁶ Sakka suyu gülbangı.

²⁹⁷ Sakka hizmet gülbangı.

Hüseyin'in âl-i himmeti, geçmiş kerameti üzerinize hazır nazır ola! Gerçeğe Hü!"²⁹⁸ (KK30)

17. "Bismişah Allah Allah! Hizmetleri kabul ola. Saki sak, Selman-ı Pak. Haydar-ı Kerrar, Ahmed-i Muhtar. Helal olsun içenlere, rahmet olsun geçenlere. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"²⁹⁹ (KK10)
18. "Bismişah Allah Allah! Nur-u nebi, kerem Ali. Pirimiz, müşdidimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ey İlahi'l Âlemin, Sakka-yı Kevser, yarın arza-yi mahşere vardığımızda, Sakkahül Mahşer'in boyunduruğunda, binbir ayak bir pabuça girdiğinde, İmam Hüseyin'in elinden ab-ı Kevser, ab-ı hayattan içerek İki Cihan Serveri, Fahr-i Kâinat'ın, Ehlibeyt'in katarına girmeyi cümlemize nasip eyleye. Yedi cennet suyu gibi berrak, aydınlık eyleye. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"³⁰⁰ (KK23)
19. "Bismişah Allah Allah! Hizmetin kabul ola. Sakka-yı Kevser, İmam Hüseyin şefaatin ola! İmam Hüseyin elinden ab-ı hayat-ı kevseri içerek ölümsüzlüğe ulaşsın! Hak, Muhammed, Ali yardımcın ola!"³⁰¹ (KK23)
20. "Nur ola Allah, sır ola Allah! İçenler şifa bula. Kazanıza kalkan, belanıza bekçi ola. Hastalarımıza şifa ola. Erenler, evliyalarda içilen ab-ı Kevser ola. Hüseyinden gelen engür ola. Hak dergâhında kabul ola. Gerçeğe Hü!"³⁰² (KK26)

Toplu Verilen Hizmet Gülbankları

1. "Bismişah, Allah Allah! Erenler erkânı oldu bu gece, kalmadı gönlümüzde ser. Gümanımız ta ki teslim er. Hak meydanında, Muhammed, Ali yolunda, hizmet sahipleri hizmetlerini eda eylediler. Pak pak aşçı baba, saki baba, zâkir baba, kapıcı baba, pervane baba, süpürgeci bacı, lehender bacının hizmetleri Hakk katında kabul ve makbul olsun. Kutb-i âlem Hacı Bektaş Veli, pirimiz Hüssem Şah, Gani Otman Baba, Sultan Şücaettin Veli efendilerimiz, gözcümüz bekçimiz olsun. Gerçek erenler, hizmet sahiplerinin hizmetlerini kabul ve makbul eylesinler. Oturan kalkan, Pir Civan demine,

²⁹⁸ Sakka suyu gülbangi.

²⁹⁹ Sakka suyu gülbangi.

³⁰⁰ Sakka suyu gülbangi.

³⁰¹ Sakka hizmet gülbangi.

³⁰² Sakka suyu gülbangi.

evliyanın keremine, hizmet sahiplerinin hizmetlerinin kabulüne, gerçeğe, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, Hü dost!” (KK24)

2. “Allah Allah, Allah Allah! Vakitlerimiz hayrola, hayırlarımız fethola. Şerlerimiz def ola. Münkir münafık mat ola. Hak, Muhammed, Ali dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı vere. Ali baş, Hızır yoldaşınız ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali kerem eyle!” (KK25)
3. “Allah Allah, Allah Allah! Hayır hizmetleriniz kabul ola. Dergâha divana yazıla. Cenab-ı Allah yerdeki dileklerimizi, gökteki muratlarımızı vere. Hizmet sahiplerinin keşfi kerameti yüzlerine hazır ve nazır ola. Duası bizden, kabulü Allah’tan ola. Gerçeklerin demine Hü! Mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK25)
4. “Bismişah Allah Allah! Gönülde yerde, özü dârda, hizmet için meydan-ı pirâna gelen tüm canların hizmetleri kabul ola! Yapmış oldukları hizmetler Hak divanına yazıla! Hak, Muhammed, Ali sizleri görünür görünmez tüm kazalardan, belalardan koruya! Hizmetini gördüğünüz pirlerin hayır himmetleri üzerinizde ola! Bozatl Hızır sizleri saklaya, bekleye! Hak, dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı vere! Geldiğiniz yerden, durduğunuz dârdan hayır göresiniz! Dil bizden, himmet Hak’tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK29)
5. “Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! Vakitler hayrola, hayırla fethola, şerler def ol! Hazır, gaip, zahir, batın tüm cem erenlerinin nur cemalleri aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt’e nail eyleye! Hizmet sahiplerinin hüsn-ü himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! On İki İmamlar yardımcınız ola! Niyet ettik vaktin hayırına, girdik On İki İmam yoluna, İmam Cafer kavline! Kiblegahımız Muhammed, secdegahımız Ali, pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliği ile Hü diyelim Hü!” (KK3)
6. “Allah Allah! Şu meydanda hizmet eden canların hizmetleri kabul ola. Muratları, maksutları hâsıl ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula. Kabul dergâhında Hakk’ın divan defterine kayıt oluna. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!” (KK34)

7. “Allah Allah! Menziliniz açık olsun, yüzünüz ak olsun, gönlünüz pak olsun. Hizmetinizden şefaata bulasınız! Bu yolda Allah utandırmasın! Hü!” (KK2)
8. “Hizmetleri kabul, muratları hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcınız olsun. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar yardımcınız olsun. Muhammed Mustafa şefaatiniz olsun! Hü!” (KK4)
9. “Allah, Allah! Hizmetleri kabul ola, ocakları aydın ola. Eli elden, bakı baktan nazar ola. Hak, Muhammed, Ali isteğini dileğini vere. Geldikleri yoldan, yaptıkları hizmetten şefaata görelere. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali.” (KK10)
10. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, münkir münafık berbad ola! Ehl-i mümin şad ola! Hizmetleriniz Hakk’a, emekleriniz dergâha kaydola! Okunan Kur’anları, çekilen gülbengleri dergâhında kabul ede! Dil bizden, nutuk Kalender Dede’den ola! Gerçeğe Hü, ya Ali!” (KK30)
11. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hatice-tül Kübra, Fatma-tül Zühre hakkınızda hayırlısını ihsan etsin! Hasan-ı Mücteba’nın, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela’nın âl-i himmeti, geçmiş kerameti üzerinize hazır ve kaim ola! Gerçeğe Hü!” (KK30)
12. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Hizmetleriniz oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam! On İki İmam katarından yolundan, dergâhından ayırmasın Allah! On İki İmam efendilerimiz, çağırduğunuz yerde, dârda bunda koymasın! On İki İmam efendilerimiz eksin noksan kusurlarımıza kalmasın! Hizmet sahipleri, hizmetlerinden şefaata bulsun! Gerçeğe Hü!” (KK30)
13. “Allah Allah, Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola. Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere. Durdukları dârdan, yaptıkları hizmetten şefaata gele. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, On İki İmamlar katarından didarından ayırmaya. Hizmet sahiplerinin hayır himmeti, kerameti, bereketi üzerlerinde hazır ve de nazır ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!” (KK10)
14. “Hizmetiniz kabul olsun. Kabulü makbul olsun. Burada Burak, Ehlibeyt-i Pençe-i Âl-i Abâ’nın dergâhında durak olsun. Hizmetini yaptığınız erlerin himmet-i âlileri de üstünüzde hazır ve de nazır olsun.” (KK13)

15. “Bismişah, Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye! Hizmetleri kabul ola. Ocakları aydın ola. Dilde dileklerini, gönülde muratlarını Hak, Muhammed, Ali vere! Gözcü Karaca Ahmet’in, Abdal Musa’nın, Teslim Abdal’ın, Abuzer Gaffari’nin, Hüseyin-i Deşti Kerbela’nın himmeti, bereketi üzerlerinize hazır ve nazır ola, hizmetlerinden şfaat göreler. Gerçeğe H, mümine ya Ali!” (KK10)
16. “Bismişah Allah Allah! Ey yüce Allahım, senin rızan için yaptığımız ibadetleri, okuduğumuz dvazları, tevhidleri, verdiğimiz glbenkleri, çektiğimiz nefesleri, döndüğümüz semahları ve dağıttığımız lokmaları dergâh-ı izzetinde kabul eyle. Bizleri sevgi ve rahmetinle dllendir. Ey yüce Allah’ım. Serverler serveri Muhammed Aliyyullah ve Ehlibeyt yolunda ayırma. Bizlere Hak Erenleri yolunda yürümeyi nasip eyle. İbadetlerimizi sırr-ı Kerbela hakkı için kabul eyle. Hak, Muhammed, Ali yolunda hizmet edenlerin hizmetlerini kabul eyle. Hizmet sahiplerinin hüsn- kerametlerini üzerimize hazır ve nazır eyle. Erenlerden hayırlı himmet! Allah, eyvallah! Gerçeğe H!” (KK40)
17. “Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul ola, muratlarınız hâsıl ola! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Hazır, gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemallerine aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt’ine nail eyleye! Hizmet sahiplerinin hüsn- himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! On İki İmamlar yardımcımız ola! Niyet ettik vaktin hayırına! Girdik On İki İmamlar yoluna, İmam Cafer kavline. Kiblegahımız Muhammed, secdegahımız Ali. Pirimiz, stadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçekler demine, evliyalar keremine, gönüller birliğine H diyelim! H!” (KK16)

Cem Açılış Gülbankları

1. “Allah... Allah... Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli yetişe ulaşa. Dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On İki İmamlar, cemalinden, nurundan ayırmaya. Her gönülde bir murat vardır. Murat isteyenlerin muratlarını, dilek isteyenlerin dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sanağı altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasip eyleye. Destimiz derman,

küfrümüz iman, yardımcımız On İki İmam ola. Ali'den bakım, Hak'tan nazar ola. Seksen bin Urum Erleri, doksan bin Horasan pirleri, yüz bin gayb erenleri yetişse, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Niyazlarınız Hak dergâhında kabul ola. Gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye. Ocaklar başı aydın ola. On İki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Akşamlar kutlu, ağızlar tatlı ola. Cedd-i cemalim yolumuzu yolsuza, uğursuza, pirsiz uğratmaya. Şeytanın şerrinden, görünür görünmez kazadan, beladan saklaya, bekleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuzdan nail eyleye. Dil bizden, nefes Hz. Pir'den ola. Dem-i Ali, sırr-ı nebi, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, kerem, evliya, gerçekler demine Hü..." (KK23)

2. "Bismişah Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hünkâr Hacı Bektaş Veli saklaya, bekleye, koruya, gözete. Hak, Muhammed yardımcımız; Ali kılavuzumuz, Hızır yoldaşımız ola. Cümlemizi, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların katarlarından, didarlarından ayırmaya, meşreb-i Hüseyin'e nail eyleye. Dilde dileklerimizi, gönülde isteklerimizi vere. Günahlarımızı, kusurlarımızı bağışlaya. Güruh-u Naci'den, Zümre-yi Sali'den eyleye. Dertlerimize deva, hastalarımıza şifa, gönüllere sefa, borçlarımıza eda, keselerimize bol ve bereketli helal kazanç nasip eyleye. Münkir münafığın, Şeytanın şerrinden koruya, gözete. Son nefesimize kadar gönlümüzden Kur'an'ı, kalbimizden imanı eksik etmeye. Pirim Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman, geldiğiniz yoldan, durduğumuz dârdan şefa, inayet nasip eyleye. Dil bizden, nefes pirden, dualarımızın kabulü yüce Allah'tan ola. Gerçeğe Hü, mümüne ya Ali!" (KK10)
3. "Bismişah Allah Allah! Muhammeden Resullullah, Aliyyül veliyullah, mürşid-i kâmilullah! Vakitler hayır ola, şerler def ola, münkir münafık mat ola! Niyaz sahiplerinin niyazları kabul ola, muratları hâsıl ola, divan-ı Hakk'a yazıla! Aman dediğimiz yerde ermiş yetişmiş, hazır ve nazır ola! Bakilere Hak ömür bereketi vere! İmam Hasan, İmam Hüseyin efendilerimizin ruh-u revanları şad ola, hayırları, himmetleri üstümüzde hazır ve nazır ola! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, pirimiz Kutb-i Hüdayi! Hüssem Şah, Gani Sultan ve Sultan Şücaettin Veli efendilerimizin hayırları himmetleri gelsin! Yedi iklim dört köşede yatan

erler, evliyalar, enbiyalar gözcümüz bekçimiz olsun! Atatürk'ün ve silah arkadaşlarının da ruh-u revanları şad olsun! Türk askerini de karada, havada, denizde muzaffer eylesin! Vakitlerimizin de haklısı hayırlısı gelsin, gerçeğe Hü! Diyelim Hü!" (KK24)

4. "Bismişah, Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, sırlar mestur, gönüller mesrur ola! Meydanlar abâd ola! Hak, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli, yetişe, kavuşa, dilde dilekleri, gönülde muradları vere! On iki imamlar, katarından, didarından ayırmaya! Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasip ede! Demler daim ola, cemler kaim ola, dualarımız, ibadetlerimiz kabul ve makbul ola! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbest efendilerimizin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye! Kanun-u evliya ebedî ola! Niyazlarımız Hak dergâhına kayıt ola! Cedd-i celalim, gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye! Yolumuzu arsıza, pirsıza, uğursuza uğratmaya! Dem-i Ali, sırr-ı nebi, mana-yı piran, kuvvet-i abdalın, gerçek erenlerin demine diyelim Hü!" (KK34)
5. "Bismişah Allah Allah! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali! Dest-i Muhammed, mümine rahmet, yezide lanet, nur-u nebi, kerem-i İmam Ali. Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! Ali evladı Ali Koç Baba, hazır gaip ve gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine, ya Ali Hü!" (KK34)
6. "Allah Allah... Allah Allah... Ya Rabbi, sen evvelsin, sen ahirsin, zahir ve batınsın. Dua edenin duasını kabul edensin. Çok şükür ya Rabbi, bizi kendine kul ettin! Habib-i Muhammed Mustafa'ya ümmet ettin. Veli ve vasi olan Aliyyel Murtaza'ya talip kıldın. Çok şükürler olsun varlığına, birliğine, büyüklüğüne iman getirerek sana şükrediyoruz ya Rabbi! Bu okuduğumuz duaları On İki İmamların ne kadar hayır duası, hayır bereketleri varsa, buraya gelen canların gelmiş geçmiş canlarını da ruhlarını da feda edip bağışlayarak mekânlarını Cennet eyle. Biz de onların halına girip dâra durunca bizi de imandan Kur'an'dan ayırma. Dualarımızı yüce divanında kabul eyle ya Rabbi!" (KK7)
7. "Bismişah! Allah Allah! Allah Allah! La ilahe illallah, Muhammeden Resulullah İlla fetta illa Ali la Seyfe illa Zülfıkar. Bu akşamlarımız hayrolsun. Allahım cümlemizi münkirin münafığın şerrinden uzak eylesin.

Açlıkla terbiye etmesin. İmansızlara, edepsizlere, hırsızlara, nursuzlara, uğursuzlara, sonradan görmüşlere, kendini vermişlere muhtaç eylesin. Allah'ım bizlere gökten hayırlı yağmur, yerden hayırlı bereketler ihsan eylesin. Hanede fakirlerimizi Allah'ım mamur eylesin. Dil bizden ise nefes Hünkâr'ımızdan olsun. Kesmiş olduğumuz kurbanlarımız sırat köprüsünde ve öbür dünyada bize şahit olsun. Kurbanlarımız Musa Aleyhisselam'ın sürüsüne kabul ve dâhil olsun. Kurbanları gönderen Celil, getiren Cebrail, o İsmail için kanını kurban etti, tenini tercüman. Halil İbrahim Peygamber'in kazalarına kalkan, bu kurbanlar dertlerine derman oldu. Bizim de bu kurbanlarımız kazalara kalkan olsun, dertlerimize derman olsun. Allah'ım ölenlerimizin Cennet-i Âlâ'ya varmasını, Kevser havuzuna girmesini engür şerbetinden içmesini, Ali Muhammed'in sancağının altında toplanmalarını nasip eylesin. Ölenlerimize rahmet, kalanlarımıza sıhhat, sofralarımıza bereket, üstlerimize kerametler ihsan eylesin. Hanede fakirlerimizi Allah'ım mamur eylesin. Alın teriyle çalışıp kazananlarımızın, evlerinde pişirip taşıyıp, yedirip içiren bacılarımızın kalp ve gönüldeki isteklerini kabul eylesin. Havada, karada, denizde bir bayrak altında yaşayan cümle milletimizi dış ve iç düşmanlardan koruyan şanlı ordumuzu başımızda muzaffer eylesin. Evlerimizi yangınlardan, zelzelelerden, çoluğumuzu çocuğumuzu kazalardan belalardan saklasın, çağırdıkları yerde de Hızır Nebi beklesin. Yaşlarımıza hayırlı uzun, bizi de bu dünyadan imanla mezun eylesin. Cümlemizi kulluğuna nail eylesin. İşte gardaşlarım hakkın dini mahşerde hak olur ayan, bütün yürekler olurlar üryan. Aş verip Allah bizi mümin kullarından eylesin. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler, Kırklar, seksen bin Rum Erenleri, yetmiş yedi bin kaybeden, yüz yirmi dört bin peygamberlerin yüzü suyu hürmetine! Dirliğimizi, diriliğimizi, evimizi, odumuzu, ocağımızı şen eylesin! Allah'ım dirlikten, birlikten, düzenden ayırmasın! Burada olanlarımızı, uzaktan gelenlerimizi kazalardan saklasın! Çağırdıkları yerde de Hızır Nebi beklesin. Ey yüce Allah! Sen istediğini verirsin, istediğini alırsın, istediğini alçaltır, istediğini yükseltirsin. Hastanede yatanlarımıza şifa, mahpusta yatanlarımıza kolaylık, gurbet ellerde çalışanlarımızın, vatani hizmetini yapanlarımızın, öğrenim gören öğrencilerimizin, anasına babasına, konusuna komşusuna, çoluğuna çocuğuna varmaları için sana yalvarıyoruz.

Ey on sekiz bin âlemi yaratan yüce Allah'ım! Yapmış olduğumuz ibadetlerimizi, tutmuş olduğumuz oruçlarımızı, nam-ı niyazlarımızı, Hak için kesmiş olduğumuz Hak kurbanlarımızı, Hak divanında Hak ile kabul eyle, bizleri Ehlibeyt'in şefaatine nail eyle! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların katarından, didarından, sözünden, sohbetinden, izinden ayırma bizi! Ali Dedem burada oldu sözlerin tamam, işte geldi vakit zaman! Duamızda varsa eksik ve noksan, yardımcımız olsun On İki İmam! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK4)

8. "Bismişah, Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye Muhammed'den şefaath, Ali'den inayet ola. Durduğunuz dârdan, yaptığımız hizmetten şefaath gele. Koyun Baba'nın hayır himmeti, kerameti üzerine hazır ve nazır ola. Muhammed Mustafa hem Murtaza, Hatice, Fatma, Hayrünissa, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin Âba, Bakır, Cafer, Musa-yı Kazım, Rıza, Taki, Naki, Hasan-ül Askeri, Sahip-i Liva, On Dört Masum-u Pak. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!"³⁰³ (KK10)
9. "Vakitlerimiz hayrola, şerler def ola. Münkir münafıklar berbat ola. Müminler şad ola. Konumuza komşumuza, çoluğumuza, çocuğumuza birlik dirlik vere. Birlikten, dirlikten, dizardan, katardan ayırmaya. Neydim ne işteyim dedirmeye. Kem damarlarımıza, kem fiillerimize, işlemiş olduğumuz günahlara tövbe ya Rabbi, tövbe ya Rabbi, estağfurullah, estağfurullah. Allah birsin, nursun. Cümlelerin muradını verirsün ya Rabbi, ya Resul Allah. Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza ilahi sancaklarının altında beraber eylesin. Cennetinle, cemalinle müşerref eylesin. Allah-u Teâla gökten hayırlı bereketler, yerden hayırlı nimetler ihsan eylesin. Devlet-i Cumhuriyetimiz'in kılıcını keskin, sözünü üstün eylesin ya Rabbi! Hak, erenler hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza edalar ihsan eyleyip bizleri namertlere muhtaç etmesin. Hak erenler bizleri şaşırıp düşürmesin. İkrârlarımızda sabit ve kadim eylesin. Dil bizden, nefes Abdal Musa-yı Pir, cümle ceddimizden ola. Vaktimizin hayırlısı gele. Gerçeğe Hü! Ya Ali!" (KK38)
10. "Dualar saf ola, muratlarınız hâsıl ola. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Cem erenlerinin nur cemaline aşk ola! Yüce Allah cümlemizi

³⁰³ Koyun Baba Ceminin başında söylenen cem açılış gülbangı örneği.

Ehlibeyt'e nail eyleye! Himmet sahiplerinin himmetleri üzerinizde hazır ve de nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! On İki İmamlar yardımcınız ola! On İki İmam yolunda, İmam Cafer kavlimiz! Kiblegahımız Muhammed, secdegahımız Ali! Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğine Hü diyelim! Hü!" (KK40)

11. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, meydanlarımız pak ola, sırlarımız daim ola, gönüller mutmain ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız bekçimiz, gözcümüz ola. Kesilen kurbanlarınızın tüyü başına bin bir sevap yazıla, Abdal Musa Sultan'ın himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Dil bizden, nutuk ceddimizden ola, gerçeğe Hü." (Ersal, 2016: 208)
12. "Allah Allah! Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Münkir münafık mahvola! Hanedan-ı fukaralar mamur ola! Er Hak, Muhammed, Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola! Üçlerin, Beşlerin, Kırkların, zahir ve gaip erenlerin himmeti üzerinize hazır ve nazır ola! Bizleri her türlü kazalardan, belalardan, görünür görünmez afetlerden, dermansız dertlerden emin eyleye! Yolumuzu yolsuza, hayırsıza, uğursuza düşürmeye! Nur-u nebi, kerem-i Ali, Kutb-u Devran Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Demi devran ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK22)

Cem Mühürleme Gülbankları

1. "Allah Allah!.. Hayır niyetlerimiz kabul, muratlarımız hâsıl ola. İsteklerimizi, dileklerimizi Hak, Muhammed, Ali vere. Cemimiz cem ola. Cemimiz Kırklar Cemi ola. Kırklar gelmiş, göz nuru katmış ola. Kırkların, On İki İmamların, Ehlibeyt'in şefaati cümlemize hazır ve nazır ola. Hü!" (KK7)
2. "Medet ya Allah, ya Allah, ya Allah! Medet ya Aliyyel Murtaza! Allah dedim, kale yaptım. Binbir yerden bari çektim. Hasan Hüseyin'i kilit ettim. Muhammed Mustafa'nın mührünü bastım. Mühr-ü Süleyman, Kubbe-yi devran, kör olsun Mervan, yetişsin sahip-i zaman, medet ya On İki İmam! Hızır'ın yüzü suyu hürmetine diyelim Allah Allah! Akşamlar hayrola, şerler

def ola! Münafıklar berbat ola! Müminler abad ola! Ya hayrel Halas, ya Abbas! Yedi göğü, arşı kürşü dolduran Allah'ın hakkı için, Ali'nin başındaki asa hakkı için! Fatma Ana'nın hakkı için! Hz. Hasan'ın parçalanmış ciğerlerinin hakkı için! Kerbela'da şehit olanların kesik başları için! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların hakkı için! Dil bizden, nefes Hünkâr-ı Evliya'dan ola! On İki İmamlar Abası Murtaza Ali'den ola! Ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'dan ola! Gerçeğe Hü!" (KK14)

3. "Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali! Sizlerden medet, binbir isminden medet, bu kullar size emanet, siz saklayın sağ selamet. Ahat gitti samed geldi. Kaygı gitti, rahmet geldi. Ali'den bin kilit geldi. Ali'nin kilidi ile kilitledik, Muhammed'in mühürü ile mühürledik. Yanımız atlı, bekçimiz bozatl. Allah baş, Muhammed yoldaş, Ali dedem sır kardaş. Her kim yolumuza taş atarsa olsun ağzı mühür, dili taş. El pare, gül pare, pirim bu duayı okudu, buldu dertlere çare. Harrın havaracın boynundan gitmesin tığ ile teber, çıkmasın müminin kalbinden leyli ve göver. İmam Cafer Buyruğu'ndan gelen kalbimizde bellidir bu haber. Boğazda iman, kör olsun Mervan. Yetiş ya On İki İmam. On İki İmamların birliğine, imanımızın varlığına, dostlarımızın rüshenliğine, düşmanlarımızın perişanlığına, vücutlarımızın sıhhatliğine, ömürlerimizin uzunluğuna, itikatlarımızın bütünlüğüne, gönüllerimizin birliğine, vaktimizin kutluluğuna, özümüzün ve sözümüzün ve cemimizin birliğine, diyelim Allah Allah!" (KK26)

Meydan Açma Gülbankları

1. "Allah Allah... Hayır hizmetlerimiz kabul ola, muratlarımız hâsıl ola. Dildeki dileklerimizi, gönüldeki muratlarımızı Hak, Muhammed, Ali vere. Cenab-ı Allah evvelimizden ahirimizi şen mamur ede. Nur-u Hüda'nın, Muhammed Mustafa'nın, Aliyyel Murtaza'nın ve Evlad-ı On İki İmamların ve Ehlibeyt'in şefaati cümlemize hazır ve nazır ola! Duası bizden, hidayet Hz. Ali'den, şefaati Muhammed Mustafa'dan, kabulü yüce Allah'tan ola! Gerçeğe Hü!" (KK7)
2. "Allah Allah! Meydanlarınız kabul, muratlar hâsıl olsun. Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcımız olsun. Üçler, Beşler, Yediler, On Dört Masum-u Pak,

On Yedi Kemerbest efendilerimiz üzerimizde hazır ve nazır olsun!
Katarımızı On İki İmam katarına katar eylesin! Gerçeğe Hü, mümine ya
Ali!” (KK4)

3. “Bismişah Allah Allah, hizmetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola, vakitler hayrola, lar feth ola, şerler def ola! Hazır, gaip, zahir, batın cem erenlerinin nur cemaline aşk ola! Yüce Allah cümlemizi Ehlibeyt’e dâhil eyleye! Hizmet sahiplerinin kıymetleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Hak, Muhammed, Ali utandırmaya! Cehennem narına yandırmaya! Hızır, On İki İmam yardımcınız ola! Niyet ettik vaktin hayrına! Girdik On İki İmam yoluna! İmam Cafer kavline! Kiblemiz Muhammed, secdegahımız Ali! Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Gerçekler demine, evliya keremine, gönüller birliğine Hü diyelim!” (KK14)
4. “Allah Allah... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Münkirler münafıklar berbad ola. Meydanlar âbâd, sırlar mestur ola, dualarımız kabul ola!” (KK10)
5. “Bismişah Allah Allah,
Meydanımız pak ola,
Yardımcımız Hak ola,
Altı sır, üstü nur ola,
Postlarımız daim ola,
İkrârımız tam ola,
Nefeslerimiz keskin ola,
Hü ya Ali!” (KK23)

Dâr Gülbankları

1. “Bismişah Allah Allah
Dâr çekenler didar göre
Fatma Ana cümlesine şefaate ede,
Hü ya Ali!” (KK23)
2. “Bismişah Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye, gözete. Muhammed Mustafa’dan şefaate, Aliyyel Murtaza’dan inayet ve hidayet ola. Muhammed Mustafa’nın şefaatinde, Aliyyel Murtaza’nın inayetinden ayırma Allah! Cümlemizi Üçlerin, Beşlerin,

Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların, Yetmiş İkilerin katarından, didarlarından ayırma Allah! İmam Ali'yi kılavuzumuz, Hızır'ı yoldaşımız eyle! Dilde dileklerimizi, gönülde isteklerimizi kabul eyle. Varsa günahlarımızı, kusurlarımızı af eyle! Gürüh-u Naci'den, Zümre-yi Sali'den eyle. Dertlerimize deva, hastalarımıza şifa, gönüllere sefa eyle. Hanelerimize sağlık, sıhhat, huzur ihsan eyle. Keselerimize, ambarlarımıza bol bereketli kazanç nasip eyle. Şeytanın şerrinden, münkir münafığın sözünden irak eyle. Son nefesimize kadar Kur'an, iman nasip eyle. Hatice-tül Kübra'nın, Fatma-tül Zehra'nın, Ehlibeyt-i Âl-i Abâ'nın himmetini, hizmetini üzerlerimize hazır ve nazır eyle. Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi, mürşidimiz ceddîm Köse Süleyman'ı, yarımız, yarenimiz, elden tutanımız eyle! Geldiğimiz yoldan, durduğumuz dârdan, ettiğimiz niyazdan, okuduğumuz duadan şefaath eyle. Dil bizden, nefes pirimizden, dualarımızın kabulü yüce Allah'tan ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK10)

3. "Bismişah, Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, el açtığınız pirden şefaath göresiniz. Cenab-ı Allah dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı Hak'tan hakikatinden ayırmaya. Yolunuzu arsız, uğursuz, haksız, pirsiz, ikrârsız uğratma ya Rabbim. Dârlarınızı, didarlarınızı, itaatlerinizi, ibadetlerinizi, niyetlerinizi Cenab-ı Allah kabul ve makbul eyleye. Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah. Divana durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed. Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali. İnyet edelim ya On İki İmam. Ya Rabbi, Hallac-ı Mansur'un, Seyyid Nesimi'nin, Fazlı'nın, Fatma-tül Zehra'nın dârlarını, didarlarını, ibadetlerini, itaatlerini, niyetlerini kabul ettiğin gibi bu canlarımızın da dârlarını, didarlarını, ibadetlerini, itaatlerini, niyetlerini kabul ve makbul eyle. Dâr çekenler didar göre, didar görenler Cehennem narı görmeye. Cenab-ı Allah Fatma-tül Zehra'nın hürmetine cümlemizin muratlarını vere. Ali baş, Hızır yoldaşınız ola. Duası bizden, kabulü Allah'tan, inayet Şah-ı Merdan Aliyyel Murtaza'dan, İmam Hasan'dan, İmam Hüseyin'den, şefaath Muhammed Mustafa'dan ola. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK25)
4. "Hayır niyetin kabul ola, muratların hâsıl ola, isteğini dileğini Hak, Muhammed, Ali vere. Geline kutlu ziyaretlerin makbul ola. Adının başına

binbir sevap yazıla. Cenab-ı Allah evvelimizden ahirimizi bile. Gerçeğe Hü!” (KK7)

5. “Dâr çeken didar bula. Evliya muradını vere. Dâr-ı Fatma’nın şefaatinde mahrum kalmaya. Gerçeğe Hü!” (KK7)
6. “Dârınız, divanınız kabul olsun, muradınız hâsıl olsun! Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcınız olsun. Kısmetleriniz bin olsun. Üçler, Beşler, Yediler, On İki İmamlar şefaatiniz olsun! Gerçeğe Hü!” (KK4)
7. “Bismişah, Allah Allah! Geldiğimiz yoldan, durduğumuz dârdan, çağırdığımız pirden şefaata göresiniz! Dârlarınız divanlarınız kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! Dergâh-ı izzete yazılmış ola! Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! İnyet eyleyin ya On İki İmamlar! Yol gösterin On dört Masum-u Paklar! Yardım eyleyin On Yedi Kemerbestler! Ceminize alın ya Kırklar! Bağışlanmamız senin yüzün suyun hürmetine olsun ya Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! Ya Rabbi, dârlarımızı, divanlarımızı, dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Gerçeğe Hü, mûmine ya Ali!” (KK14)
8. “Bismişah Allah Allah! Erenler sır verdi, secdeye geldi. Kalbine iman verdi, cesedine can verdi. Geldiğin Hak kapısı, durduğun Mansur Dârı, gördüğün Hak didarı... Ağzı talip, dil mürşit, dilli başlasın. Hü!” (KK10)
9. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, namazlar niyazlar Ali, Muhammed, Muhammed, Ali dergâhına kaydola, durduğunuz dârdan, ikrâr verdiğiniz pirden şefaata ola, namazları el Hak kabul eyleye! Gerçeğe Hü!” (KK30)
10. “Allah Allah... Dârlarınız, divanlarınız kabul, muratlarınız hâsıl ola! Gelmeniz kutlu, ziyaretleriniz makbul ola! Adınızın başına binbir hayır yazıla, On İki İmam defterine kaydola!” (KK9)
11. “Hak kudretinden, Muhammed divanından, Ali didarından, Ehlibeyt yolundan, meşreb-i Hüseyin’den, sûre-yi Rahman Hak kelimelerinden cem-i cümlemizi ayırıp şaşırıp düşürmesin. Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığımız pirden şefaata bulasınız. Muratlarınız hâsıl ola. Her gönülde bir murat vardır. Erlerin, evliyaların, enbiyaların, sadık, muhip, derviş, divanelerin yüzü gözü suyu hürmetine Hak, gönlünüzdeki muratlarınızı nasip eyleye.” (KK13)

12. “Dârda duranlar, didar görenler, Muhammed Ali’yi can gözüyle görenler, pirim Abdal Musa Sultan yardımcınız, dostunuz, bekçiniz olsun. Gerçeğe Hü! Ya Ali!” (KK38)
13. “Ey ışıktan içerde olan canlar, Mümin Müslüm, âlâ etna! Bu meydandaki canlar, özümüz dârda, yüzümüz yerde, döktüğümüzü doldurmaya, ağlattığımızı güldürmeye geldik. İsteği olan istesin, yarası olan sızlasın.”³⁰⁴ (KK23)
14. “Allah Allah! Allah Allah! Geldiğiniz yol Muhammed, Ali, durduğunuz dâr Fatma Ana Dârı olsun. Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığınız pirlerinizi şefaata göresiniz. Dârlarınız, divanlarınız kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! İsteğinizi, dileğinizi, Hak, Muhammed, Ali vere! Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! İnyet eyleyin ya On İki İmamlar! Bizlere himmet eyleyin ya On Dört Masum-u Paklar! Yardım eyleyin ya On Yedi Kemerbestler! Bizleri cemlerinize mihman eyleyin ya Kırklar! İlahi ya Rabbi! Bağışlanması senin yüzün suyu hürmetine olsun, ya pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli! İlahi ya Rabbi! Dârlarımızı, divanlarımızı, cemlerimizi, getirilen lokmalarımızı, niyazlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK16)
15. “Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Hak, Muhammed, Ali, On İki İmamlar cümlemizin yardımcısı ola! Geldiğiniz yol Hak, Muhammed, Ali yolu, durduğunuz dâr Fatma Ana Dârı ola! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dardan, çağırdığınız pirden şefaata göresiniz! Dârlarınız divanlarınız kabul ola! Dergâh-ı izzetine yazmış ola! Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! İnyet eyleyin ya On İki İmamlar! Bizlere yol gösterin ya On Dört Masum-u Paklar! Yardımlar sizden olsun ya On Yedi Kemerbestler! Bizleri cemlerinize mihman alın ya Kırklar! İlahi ya Rabbi! Bağışlanma senin yüzü suyun hürmetine olsun ya Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Şah Mansur’un, Nesimi’nin, Fazlı’nın, Fatma Anamızın dârlarını, divanlarını

³⁰⁴ Kaynak kişi tarafından geleneksel yapıda bu duanın tercüman olarak darda duran canlar tarafından söylenildiği, ancak günümüzde dede yahut rehber tarafından dâr gülbangı olarak verildiği ifade edilmiştir.

kabul ettiğın gibi bizlerin de niyetlerimizi, niyazlarımızı, lokmalarımızı, ibadetlerimizi dergâh-ı izzetinde kabul eyle ya Rabbi! Gerçeğ e Hü, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK17)

16. “Bismişah Allah Allah! Geldiğınız yoldan, durduğunuz dârdan, çağırduğınız pirden şefa at göresiniz. Dârlarınız, divanlarınız kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! Dergâh-ı izzetine de yazılmış ola! Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! Yardım eyleyin ya On İki İmamlar! İnyet eyleyin ya On Dört Masum-u Paklar! Yol gösterin ya On Yedi Kemerbestler! Ceminize bizi meyman eyleyin ya Kırklar! Bağışlanması da senin yüzü suyu hürmetin için olsun ya pirim İmam Hüseyin, ya Hünkâr Hacı Bektaş Veli! İlahi ya Rabbi! Hallac-ı Mansur’un, Seyyid Nesimi’nin, Fazlı’nın, Fatma Anamızın da dârlarını divanlarını kabul eylediğın gibi, ilahi ya Rabbi, sen bizlerin de cemlerimizi, lokmalarımızı, dualarımızı, niyetlerimizi dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyle! Gerçeğ e Hü!” (KK18)
17. “Bismişah Allah Allah! Allah Allah! Geldiğınız yoldan, durduğunuz dârdan, çağırduğınız pirlere den şefa at göresiniz! Dârlarınız, divanlarınız kabul ola! Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola! Dârına durduk ya Allah, ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! Yardım eyleyin ya On İki İmamlar! Bizlere himmet eyleyin ya On Dört Masum-u Paklar! Bizlere yol gösterin ya On Yedi Kemerbestler! Bizleri de ceminize mihman eyleyin ya Kırklar! Bağışlanma senin yüzün suyu hürmetine olsun ya pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli! İlahi ya Rabbi! Seyyid Nesimi’nin, Hallac-ı Mansur’un, Fazlı’nın, Fatma Ana’nın, Pir Sultan’ın dârlarını, divanlarını, lokmalarını kabul eylediğın gibi, bizlerin de dârlarını, divanlarını, lokmalarını, niyazlarını dergâh-ı ilahide kabul ve makbul eyle! Gerçeğ e Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK20)
18. “Bismişah Allah Allah! Geldiğınız yoldan, durduğunuz dârdan, çağırduğınız pirlere den şefa at göresiniz! Dârlarınız, divanlarınız kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! Eli elde, yüzü yerde, Hak, Muhammed, Ali yolunda, erenler meydanında, pir divanında, mürşit huzurunda, tenleri tercüman, canları kurban! Hizmetleriniz kabul ola! Muratlarınız hâsıl ola! İsteğınızı, dileğınızı Hak vere! Hak, Muhammed, Ali de yardımcınız ola! Dört tarafı sur ola! Sur

Muhammed Mustafa'ya bağılı ola! Destiniz derman ola! Küfrünüz iman ola! Yardımcınız On İki İmam ola! On İki İmamların dârından, yolundan, didarından, erkânından cümlemizi ayırmaya! Büyüğünüzü, küçüğünüzü Hak saklaya, Hak bekleye! Yolunuzu yabana, zebana, münkire, münafığa uğratmaya! Kötü fırsatlara meyil vermeye! Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler nasip ola! Evlat isteyene evlat, iş isteyene iş, huzur isteyene huzur, sağılık isteyene sağılık, aş isteyene aş, cenab-ı Allah cümlesini nasip eyleye! Cenab-ı Hak bizleri, Ehlibeyt'in yolundan ayırmaya! On İki İmamların yolunda yürümeyi nasip eyleye! Cenab-ı Allah bizlere bu dârı nasip ettiğı gibi, bundan sonraki evlatlarımıza, çocuklarımıza, torunlarımıza da nasip eyleye! Duası bizden ola, kabulü Hak'tan ola! Hak da yardımcımız ola! Gerçeğı Hü! Mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, ya Hızır, ya pir!" (KK15)

Temenna ve Tecella Gülbankları

1. "Allah Allah, Allah Allah! Tecella, tevella. Tecellamız temiz, yüzünüz ak ola. Tecella tevella gören Cehennem narı görmeye. Cenab-ı Allah cümlemize muratlarımızı vere. Gerçeklerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK25)
2. "Allah Allah! Ali, teslim temennâ hakkına, erenler nutkuna. Ayin-i cem birliğine, gerçek On İki İmamların himmetine, Pirimiz Ali Koç Baba Sultan Efendimizin keremine, canların temennâsı ve niyazı Hak katında kabul ola. Divan-ı Hakk'a yazıla. Gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine ya Ali Hü!" (KK34)
3. "Allah Allah! Naz, niyaz, tecella, temenna, Hak ola. Hak için niyaz eden ağızlarınız yanmaya. Tecellanız temiz yüzünüze ola. İki cihanda da secde eden başlarınız ağı yüzü görmeye! Gerçeğı Hü!" (KK7)
4. "Tecellanız, teberranız kabul ola! Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola! Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğı Hü!" (KK14)
5. "Bismişah Allah Allah, tecellanız temennanız kabul ola. Hakk'ın defterine yazıla. Yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğı Hü!" (KK14)

6. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Tecella temiz ola, işler pak ola, yüzler ak ola! Tevella tecella Hak ola! Hak işini rast getire! Secdeye inen başlar ağrımaya, gerçeğe Hü!” (KK30)
7. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Teslim tecelliniz kabul, muratlarınız hâsıl ola! Tevella tecella Hakk’a ulaş. Hak işinizi rast getire, secdeye inen başlar ağrımaya! Gerçeğe Hü!” (KK30)
8. “Naz, niyaz, tecella, temenna hak ola. Hak için niyaz eden ağızlarınız, dam oduna yanmaya! Tecellanız temiz, yüzünüz Hak divanında ak ola. Secdeye inen başlarınız ağrı, acı görmeye. Gerçeğe Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK9)
9. “Tecella temennanız kabul, yüzünüz ak, gönlünüz pak ola! Muhammed Mustafa yardımcınız ola! Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!” (KK40)
10. “Tecellanız temennanız kabul, yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Yüce Allah cümlemizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK40)
11. “Tecellanız temennanız kabul, yüzünüz ak, gönlünüz pak ola. Yüce Mevla’m cümlemizin yardımcısı ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK40)
12. “Bismişah Allah Allah! Tecellamız temennamız kabul ola! Hakk’ın dârına yazıla! Yüzünüz ak ola, gönülleriniz de pak ola! Cenab-ı Hak da cümlemizin yardımcısı ola! Gerçeğe Hü!” (KK18)
13. “Allah Allah! Allah Allah! Ehlibeyt’in dostuna dost olasınız. Ehlibeyt’i sevenleri sevmiş olasınız! Şah-ı Merdan’ın inayetinden, Muhammed Mustafa’nın şefaatinde ayrılmayasınız! Yüce Hak, cem-i cümlemizin yar ve yardımcısı ola! Tecellanız temennanız kabul ola! Gerçeğe Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK20)

Tövbe ve Bağışlanma Gülbankları

1. “Allah Allah! Şu meydanda okunan Kur’an-ı Âzim’in ve edilen duaların ecrini ve nur-u sevabını kabul ve makbul edip alel husus Muhammed Mustafa sallallahü teâlâ aleyhi vessellem efendilerimizin pâk-ı münevver ve muazzez ve müşerref ve mütehhar ruh-u şerifleri için. Ali ashâbı ve evladı için. Ciharıyar Masum Pak için insa ruhları için. Ve atalarımız ve analarımız cem-i akraba-yı talukatlarımız ve aba-yı ecdatlarımız ruhları için. Pirimiz

Hünkâr Hacı Bektaş-i Veli ve Seyyid Ali Sultan ve Ali Koç Baba Sultan efendilerimiz ruhları için. Yüz yirmi dört bin peygamberin ruhları için. Cem-i evliyalar ve enbiyalar ruhları için. Aziz şehitlerimizin ruhları için. Hükümet-i cumhuriyetimizin selametliği için. Atatürkümüzün aziz ruhunun selametliği için. İlahi ya Rabbi'l âlemin şu meydanda okunan Kur'an-ı Âzim'in ve edilen duaların ecrini ve nur-u sevabını, zikrelediğimiz merhumların ruhlarına bağışladık. Sen kabul ve makbul eyle ya Rabbilalemin. Geçen merhumların cümlesinin ruhları şad, nutk-u himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine, ya Ali Hü!" (KK34)

2. "Estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah. El azim ellezi lâilahe illallah hüvel hayyül kayyum ve etubüşeyhi tevbeten abden. Zalimen linefsihi lâ yemlik âli nefsihi mevten ve lâ hayaten ve lâ nüşûna. İlahi ya rabbi Tarik-i Erdebil'den Güruh-u Naci'den, İmam Cafer kullarından, Ali Koç Baba Sultan taliplerinden meydana gelmiş olan şol canlara huzur-u mahşerde şefaath eyle ya Rabbi." (KK34)
3. "Bismişah, Allah Allah! İlahi ya Rabbi, bağışla! Bezm-i elest ikrârına bağışla! Künt-ü kenziline bağışla, ulu divan hakkı için bağışla! Kudretinle, rahmetinle bağışla! Birliğin hakkı için bağışla! Ahmed-i muhtar için bağışla! Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli hürmetine bağışla! Aliyyel Murtaza hürmetine bağışla! Ehlibeyt hürmetine bağışla! Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemberbestler hürmetine bağışla! Kerbela şehitleri hürmetine bağışla! İmam Hüseyin'in kanayan yaralarına bağışla! Katarın didarın hakkı için bağışla! Mürşit, pir, rehber hürmetine bağışla! İkrâr hakkı için bağışla! Hızır Aleyhisselam aşkına bağışla! Hizmet için, hikmet için bağışla! Aşk için, muhabbet için bağışla! Kur'an hakkı için bağışla! Derman için bağışla! Bercemal-i Muhammed Mustafa için bağışla! Bercemal-i kemal İmam Hasan ve İmam Hüseyin hürmetine bağışla! Gerçeğin demi için bağışla! Duası bizden, kabulü Allah'tan, inayet İmam Ali'den ola! İlahi ya Rabbi! Bugün görgüye giren bu dört canımızın günahlarını dergâh-ı izzetin için, sırr-ı Kerbela hakkı için bağışla! Gerçeğe Hü!" (KK3)
4. "Bismişah, Allah Allah! Allah Muhammed Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, hakkımızda

hayırlısını ihsan eyle Allah! Her kazayı, her belayı def eyle, la fetha illa Ali la seyfe illa Zülfikar! Mümin kullarından mağfireti esirgeme! Münkirden münafıktan eksik olmasın tığ ile teber! Peygamber için bağışla Allah, Hatice-tül Kübra, Fatma-tül Zehra, sülale-yi Hayrünnisa hakkı için bağışla Allah! İmam Hasan için meydana geldik, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela için bağışla Allah! İmam Bakır, İmam Cafer, İmam Musa-yi Kazım, Ali Rıza hakkı için bağışla Allah! Şah Takı, Aliyyel Naki, Hasan Ali Askeri, Mehdi-yi Gaip hakkı için bağışla! Biliriz ki On İki İmamlar hakkı için bağışla Allah! Er Hak Muhammed, el On İki İmam, On Dört Masumlar'ın katarından yolundan dergâhından ayırmasın! Akşamlarınız hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, münkir münafık berbat ola! dervişan derdi akıbetleri hayır gele, ecdadım Kalender Veli'den ola, gerçeğe Hü, ya Ali" (KK30)

5. "Âdem-i Seyfullah, Nuh Naciullah, İbrahim Kadirullah, Davud-u Kelamullah, Musa-yı Turullah, İsa-yı Ruhullah, Muhammed Resulullah hakkı için bağışlaya! Demine devranına, cemine cemaline bağışlaya. Allah Allah diyen dillerin, gönülden secde eden canların yüzü suyu hürmetine bağışlaya! Bizleri Hak kudretinden, Muhammed divanından, Ali didarından, Ehlibeyt yolundan, meşrep-i Hüseyin'den, sure-yi Rahman'dan ayırıp şaşırtıp düşürmeye! Muhammed Mustafa'nın şefaati, Ehlibeyt'in inayeti, Hak kelamının kudreti üstümüzde hazır ve nazır ola!" (KK13)
6. "Bismişah Allah Allah! Ya Rabbi, ellerimizi açtık, boynumu büktük. Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle. Sana açılan ellerimizi boş çevirme yüce Allahım. Sana hamd olsun ki bizleri sana kul, habibin Muhammed Mustafa'ya ümmet, veliyyul Aliyyel Murtaza'ya kavim eyledin. Hatice-tül Kübra, Fatma-tül Zehra'nın yüzü suyu hürmetine rahmetini bizlerden esirgeme ya Rabbi. Rahman ve rahim olan adının yüzü suyu hürmetine, İmam Hasan Hüseyin Seyyid-i Kerbela'nın sevgisiyle gönüllerimizi nurlandır ya Rabbi. Bizleri Ehlibeyt'in dostlarından eyle ya Rabbi. Bizlerin hayat ve yaşantısını Hüseyinî bir hayat eyle ya Rabbi! Ehlibeyt'in ve On İki İmamların yüzü suyu hürmetine yardımlarını bizlerden esirgeme ya Rabbi. Bereketlerinle bizleri ödüllendir ya Rabbi. Merhametinin sonsuzluğuna sığınarak, kul beşerdir, hata işler. Sultan olan da bağışlar niyetiyle özümüzü dâra çekip tövbe edip sana yalvarıyoruz. Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle ya Rabbi! Esma'ül Hüsna'nın yüzü suyu hürmetine sana

sığınanları geri çevirme ya Rabbi! Sen evvelsin, ahirsin, zahir ve batınsın. Dua edenlerin duasını kabul eyle. Âlemlerin nuru olan Muhammed Mustafa'nın, masum ve pak olduğuna şahadet ettiğimiz Ehlibeyt'in yüzü suyu hürmetine, yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi daim eyle ya Rabbi! Ordumuzu denizde, karada ve havada muzaffer eyle ya Rabbi! Ülkemizin iç ve dış düşmanlarına fırsat verme ya Rabbi! Hastalarımıza, yolculuk edenlerimize, dârda, zorda olan cümle insanımıza yardım senden olsun ya Rabbi! Şu anda aramızda olmayıp da gönülleriyle yanımızda olanların niyetlerini ve dualarını kabul eyle. Duası bizden, kabulü Allah'tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK40)

7. "Bismişah Allah Allah! Muhammed Mustafa için bağışla! Şah Aliyyel Murtaza için bağışla! İmam Hasan'ül Mücteba, İmam Hüseyin-i Deşt-i Kerbela hakkı için bağışla! İmam Zeynel Aba, İmam Muhammed Bakır-ı Beka için bağışla! İmam Cafer Sadık, İmam Musa-yı Kazım için bağışla! İmam Ali Rıza Şah-ı Horasan Piri hakkı için bağışla! İmam Muhammed Taki, Şah Aliyyel Naki, İmam Asgar-ı Gazi, İmam Muhammed Mehdi Kutbu Devran'ın hürmet-i hakkı için bağışla!" (KK15)
8. "Allah Allah! Ey yeri göğü, arşı kürşü yaradan! On sekiz bin âleme bağışla bizi! Aşk şevk ile kâinatı donatan, yüz yirmi dört bin nebiye bağışla bizi! Kün deyi var etti cümle âlemi! Âdem'e okuttu levh-i kalemi. Hakk'ın birliğidir Kırkların cemi. Kırkların Cemine bağışla bizi! Hakk'ın birliğine bağışla bizi! Muhammed Mustafa, Ali aşkına! Hatice-tül Fatma Zehra aşkına, İmam Hasan, pir İmam Hüseyin aşkına! Pir İmam Zeynel'e bağışla bizi! Muhammed Bakır pişti kazanda. Cafer-i Sadık'ın ilmi cihanda. Musa-yı Kazım'ın gönlü irfanda. Pir İmam Rıza'ya bağışla bizi Allah'ım. Muhammed Taki'nin durdum dârına! Aliyyel Naki'nin erdim sırrına! Canım kurban olsun senin varına! Hasan'ül askere bağışla bizi! Muhammed Mehdi'dir sahib-i zaman. Durmuşum dârına, medet el aman! Kırkların serveri ol Şah-ı Merdan! Yer gök direğine bağışla bizi! İkrâra imana bağışla bizi! Yetmiş üç şehitle otuz dokuz bacı, onların aslıdır Güruh-u Naci. Ali'nin cemalinden gördüm miracı. Pir-i mürşit, rehberine bağışla bizi! Yer gök direğine bağışla bizi! Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, onların aşkı bizde de var. Onların aşkına bağışla bizi. Gerçeğin demine Hü!" (KK16)

9. “Bismişah Allah Allah, şu vakitlerin yüzü suyu hürmetine, erenler, pirlere, doğrular, gerçekler yüzü suyu hürmetine günahlarımızı bağışla ya Rabbi! Kerbela’da yatan yetmiş iki şüheda yüzü suyu hürmetine ve yine orada saçlarını başlarını yolan analar, bacılar yüzü suyu hürmetine, günahlarımızı bağışla ya Rabbi! Niyaza inen başlar ağırı sızı görmesin. Gerçeğe Hü!” (Ersal, 2015: 146)
10. “Bismişah Allah Allah! Günahımız çok, Hüda hakkı için bağışla, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza için bağışla Allah, Hatüce-tül Kübra, Fatma-tül Zehra, sülale-yi Hayrün-nisa için bağışla Allah. Hasan aşkına meydana gelip Hüseyin-i Kerbela için bağışla Allah, İmam Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer-i Sadık, Musa-yı Kazım, Ali Rıza için bağışla Allah, İmam Takı, İmam Nakı, Hasan Ali Asker için bağışla Allah, İmam Mehdi eşiğinde Geda için bağışla Allah, bin bir rahman bin bir sübhan, kilid-i asuman ve beytü’l-garib ve Beşirü’l-müminün, ya Allah ya Muhammed ya Ali, sen göster doğru yolu, doğru yoldan şaşırtma, pir gözünden düşürme Allah, namazlarımız namaza, niyazlarımız niyaza, niyazlarımız On İki İmam dergâhına kaydola, vakitler hayrola, hayırlar fethola, mümin münafık berbat ola, pirimiz üstadımızın hüsn-ü kerametleri üzerimize hazır u nazır ola, dualarımız kabul ola, gerçeğe Hü.” (Ersal, 2016: 219)

Secde Gülbankları

1. “Bismişah Allah Allah
İstekler Hak ola,
Secdeler kabul ola,
Teslimiyet tam ola,
Edeple erkân buluna,
Hü ya Ali.” (KK23)
2. “Allah Allah
Nur-u nebi
Kerem-i Ali
Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli
Dilde dileklerimizi,
Gönülde muratlarımızı vere

Köyümüzü, kentimizi,
 Canımızı, malımızı afat-ı kazadan
 Afat-ı beladan saklaya bekleye
 Sözlerimiz üstün, kılıçlarımız keskin ola
 Hızır kılavuzumuz,
 Ali yoldaşımız ola
 Güzel On İki İmamlar yardımcımız ola
 Hü, ya Ali.” (KK23)

3. “Allah Allah! Ey bizleri yoktan var eden, huzurunda dâr eden, bizlere can veren ulu Tanrım! Kapına geldik, eşiğine yüz sürdük, sana yöneldik, sana inandık, sana sığındık. Sana yalvaran diller, sana inanan gönüller, sana okunan dualar, secdeler, namazlar, niyazlar yüzü suyu hürmetine, varsa kusurlarımızı, günahlarımızı af eyle. Sana inanan, senin yolunda giden erler, pirlere, erenler, evliyalar, peygamberler yüzü suyu hürmetine dualarımızı katında kabul ve makbul eyle. Memurumuzu, işçimizi, köylümüzü, çoluk çocuğumuzu dârda, zorda bırakma, sıkıntıdan, kazadan, beladan uzak eyle. Ya Rabbi, bizleri, bizden sonra gelenlerimizi Muhammed, Ali yolundan ayırma. Kur’an, iman nasip eyle. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket, dileylene, isteyene hayırlı evlat ihsan eyle. Ettiğimiz secde, kıldığımız namaz, okuduğumuz düvaz Hakk’a yazıla. Eda edenler inayetini, şefaatinin bula. Namazımız, niyazımız hayırlı uğurlu ola. Pirim Hacı Bektaş Veli, müşidim Köse Süleyman, yardımcımız, yarenimiz ola. Dualarımızın kabulü yüce Allah’tan ola. Gerçeğe Hü!” (KK10)
4. “Allah Allah! Bizleri yoktan var eden, nimet veren ulu Tanrım! Bütün kalbimizle sana inandık, sana sığındık. Dualarımızı kabul ve makbul eyle. Günahlarımızı, kusurlarımızı bağışla, affeyle! Muhammed, Ali ve Ehlibeyt’i şefaatine, vatani, milleti, devleti için şehit olanların hürmetine dualarımızı kabul eyle. Sana açılan eller, seni zikreden diller, sana yalvaran gönüller, sana okunan dualar, sana yapılan secdeler, sana yapılan ibadetlerin yüzü suyu hürmetine dualarımızı kabul eyle. İşçimizi, memurumuzu, çoluğumuzu çocuğumuzu darda, zorda bırakma! Bizleri ve bizden sonra gelen evlatlarımızı Ehlibeyt’e itaat edenlerden eyle! Cümlemizi kötülüklerden, kazalardan, belalardan koru! Bizleri haktan, hukuktan, doğruluktan ayırma! Son nefesimize kadar Kur’an, iman nasip eyle. Hak, Muhammed, Ali

yolundan gidenlere, ikrârında duranlara gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket nasip eyle! Ya Rab! Devletimizin sözünü üstün, kılıcını keskin eyle! Şehitlerimize rahmet ve marifet eyle! Ettiğimiz secde ve niyaz, okuduğumuz duvaz, Hakk'a yazıla. Eda edenler her iki dünyada şefaatinin bula. Dil bizden, nefes pirimizden, şefaati neslim Köse Süleyman'dan ola! Kerem-i evliya, cümlemizin isteğini, dileğini vere. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK10)

5. "Bismişah Allah Allah! Ya Rabbi durduk dârına, divanına, uyduk Kur'an'a, Ehlibeyt'e, On İki İmam'a, İmam-ı Sahibi Zaman'a. Niyet ettik ki ya Rabbi senin rızanı kazanmak için gönül hayrına cem ibadetine. İbadetlerimizin, dualarımızın, dileklerimiz, niyetlerimizin kabulü için şeyh illallah Allah eyvallah. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali kerem eyle." (KK25)
6. "Bismişah Allah Allah. İlahi Yarabbi, varlığın, birliğin, lütf-i kerameti, hürmet-i hakkı için. Secdeye başını koymuş canlarımızın dildeki dileklerini, gönüldeki muratlarını vasıl eyle ya Rabbim. İlahi Yarabbi, Âdem Aleyhisselam'dan Muhammed Mustafa'ya kadar gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin, velilerin, nebilerin, ermişlerin, dervişlerin, şehit-i şühedanın yüzü suyu hürmetine ya Rabbi. Dualarımızı kabul ve makbul eyle. Dergâhına kaydet. Tevhidimiz oldu tamam, yardımcımız ola On İki İmam, Şah-ı Merdan. Gerçeklerin demine Hü, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK25)
7. "Bismişah Allah Allah! İlahi ya Rabbi! Sevgileri ve yücelikleri üzerimize vacip olan Muhammed ve hürmetine cümle insanlığa yardım eyle. İlahi ya Rabbi! Bu okunan Nad-ı Ali duasının azameti, fazileti, mucizati, kerameti, hikmeti ve hürmet-i hakkı için, şu anda başını secdeye koymuş ve teslim olmuş canların dualarını kabul eyle. Bizlerin de gönüllerimizi ve düşüncelerimizi nurlandırıp aydınlatarak ilahi nurundan feyz almamızı nasip eyle. Zor ve sıkıntılı anlarımızda o olağanüstü hallerin sahibi ve zor hakkın kudret sırrı İmam Ali'nin velayet-i hakkı hürmeti için dualarımızı kabul eyle. Gerçekler demine Hü!" (KK3)
8. "Bismişah Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, müminler şâd ola! Hak, Muhammed, Ali gözcümüz, yardımcımız, bekçimiz ola! On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemberbest efendilerimizin katarından didarından ayırmaya. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin,

Kırkların ve Ricalü'l-Gayb erenlerin, Kutbu'l Aktap efendilerimizin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Yüce Allah dertlerimize derman, hastalarımıza şifa ihsan eyleye! Bizleri dermansız dertlerden, görünür görünmez afetlerden saklayıp koruya! Geçmişlerimize rahmet eyleye! Yüce Allah yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi, dirliğimizi sonsuz eyleye! Ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye! Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye! Duası bizden, kabulü Allah'tan ola. Gerçeğe Hü!" (KK3)

9. "Allah Allah! Ey bizleri yoktan var eden, huzurunda dâr eden, bizlere nimet veren ulu Tanrım! Kapına geldik, eşîğine yüz sürdük, bütün kalbimizle sana yöneldik, sana inandık, sana sığındık. Sana yalvaran diller, sana inanan gönüller, sana okunan dualar, sana yapılan namazlar, niyazlar, secdeler yüzü suyu hürmetine varsa kusurlarımızı, günahlarımızı affeyle. Âdem-i Seyfullah'tan beri sana inanan, senin yolunda giden erler, pirlere, erenler, evliyalar, peygamberler yüzü suyu hürmetine dualarımızı katında kabul ve makbul eyle. İşçimizi, köylümüzü, memurumuzu, çoluk çocuklarımızı dârda, zorda bırakma, sıkıntıdan, kazadan beladan uzak eyle. Yarabbi, bizleri ve bizden sonra gelenlerimizi Muhammed Ali yolundan ayırma. Dünyada Kur'an, ahirette iman nasip eyle. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket, dileyene isteyene hayırlı evlat ihsan eyle. Ettiğimiz secde, kıldığımız namaz, okuduğumuz düvaz Hakk'a yazıla, eda edenler şefaatinde bula. Namazınız, niyazınız hayırlı uğurlu ola. Nefes, Pirim Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman'dan, dualarımızın kabulü yüce Allah'tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK10)
10. "Bismişah, Allah, Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye. Muhammed'den şefaati, Aliyyel Murtaza'dan inayet ola. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, çağırdukları pirden, edecekleri hizmetten, kesecekleri kurbandan hayır, hasenat görelere. Kurbanları, İmam Hüseyin sürüsüne karışa. Dilekleri kabul, muratları hâsıl ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, mürşidim Köse Süleyman yarımız, yarenimiz ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali." (KK10)
11. "Bismişah, Allah Allah! İlahi ya Rabbi, etrafımız sur ola, sur Muhammed Ali'den ola, bu sur kadaya kalkan, belaya bekçi ola, bizi her çeşit kazalardan belalardan, görünür görünmez afetlerden emin eyleye! İlahi ya Rabbi, ikrâr

isteyene ikrâr ver, evlat isteyene evlat ver, mal isteyene mal ver, kulun kalbinden ne geçiyorsa, iyilik üzerine, doğruluk üzerine, bunları rahmetinden mahrum etme ilahi ya Rabbi! Bizleri, Hak, Muhammed, Ali ikrârından mahrum etme! Bizim secdelerimizi ve niyazlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Nuh nebinin gemisine sığınıp kurtuluşa eren peygamberler hürmetine, bizleri de Ehlibeyt'in ve Kerbela şehidi İmam Hüseyin'in yüzü suyu hürmetine kurtuluşa erenlerden eyle ilahi ya Rabbi! Nur-u nebi, kerem-i Ali, gülbeng-i Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenlerin demine Hü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"³⁰⁵ (KK3)

12. "Bismişah, Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Müminler bermurat, münkirler mat ve berbat ola, meydan âbâd, sırlar mestur, gönüller aydın ola. Hak, Muhammed, Ali dilde dileklerimiz, gönülde isteklerimiz vere. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemerbest, Kırklar ile Ehlibeyt-i Âli Abâ'nın katarlarından, didarından ayırmaya, meşreb-i Hüseyin'e nail eyleye. Kerem evliya cümlemizi Şeytanın şerrinden, münkir münafığın mekruhundan koruya. Dertlerimize deva, hastalarımıza şifa, gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket ihsan eyleye. Kurbanlarımız kabul, ocaklarımız aydın ola, lokmaya sevap yazıla. İmam Ali kılavuzumuz, Hızır yoldaşımız ola. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Ceddin Köse Süleyman'ın himmeti, kerameti üzerimize hazır ve nazır ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali." (KK10)
13. "Bismişah, Allah, Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, münkir, münafık mat ola, münafıklar berbat ola. Gönüller mestur ola, sırlar nesrur ola. Er Hak! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların, Ricâlü'l-Gayb Erenlerin, Kutbu'l Aktap efendilerimizin hayır himmeti, kerameti, safa nazarları üzerimize hazır ve nazır ola. Münkir munafığın, riyakârın şerrinden koruya, gözete. Dertlerimize deva, kalplerimize sefa, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda nasip eyle, Zümre-yi Sali'den, Güruh-u Naci'den ayırmaya. Ordumuzu her yerde muzaffer eyleye. Vatanımızı, milletimizi, devletimizi,

³⁰⁵ Nakleden kaynak kişi tarafından, aktarılan secde gülbangının son derece eski bir gülbang olduğu bilgisine yer verilerek, köy cemlerinde babası, ondan önce de dedesi tarafından verilen bir secde gülbangi olduğu ifade edilmiştir.

malımızı, canımızı düşmana pay ettirmeye. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket ihsan eyleye. Dualarımız, dergâh-ı izzetinde kabul göre. Dil bizden, himmet erenlerden, ceddin Köse Süleyman'dan ola! Nasrun min Allahi ve fethun karîp ve beşşiri'l mü'minîn şefaata kıl, ya Muhammed, ya Ali!" (KK10)

14. "Allah diyelim, Hak için bir secdeye varalım... Ey daim, ey ebedin ebedi, ahirin ahiri! Çalap sensin, cömertlerin cömertisin, yücelerin yücesisin! Kadirsin! Kerimsin! Senden başka tapılacak mefhum yoktur. Müminin ismi yüzü suyu hürmetine yardımlarını bizden esirgeme! Ya Rabbi! Bedbahtlıklara yol açan hatalarımızı iyiliğe çevir! Ya Rabbi! Bereket ver, nimetlerinle bizleri ödüllendir. Ya Rabbi! Âlemlere rahmet, Hz. Muhammed Mustafa ve Ehlibeyt'in şefaathine bizleri nail eyle ya Rabbi! Veballerimizi, eksiklerimizi, Muhammed Ali dergâhı, sırr-ı Kerbela hakkı için bağışla ya Rabbi! Analar anası, cennet saresi Hz. Fatma'nın güzellikleri, iyilikleri, abideleri olan evlatları, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in, Kerbela'nın yüz akı Zeynep'in yüzü suyu hürmetine, bizleri onların dostlarından ve izleyicilerinden eyle! Bizim hayatımızı, Hüseyinî bir hayat eyle ya Rabbi! Yüzümüz yerde, özümüz dârda, Allah Allah diyen dillerin ve gönüllerin hakk-ı hürmetine, dualarımızı, ibadetlerimizi, tüm insanlığın huzuru, mutluluğu için kabul eyle ya Rabbi! Duası bizden, kabulü Allah'tan ola, gerçeğe Hü!" (KK14)
15. "Hak deyip Hakk'a varalım, Allah'ın adı ile secdeye varalım... Bismişah, Allah, Allah! İlahi ya Rabbi! Faziletin, şefkatin, rahmetin, doksan dokuz Esmâ-ül Hüsnâ'nın hürmet-i hakkı için, secdeye başını koyan bu kullarını rahmetine ve keremine mazhar eyle İlahi ya Rabbi! Aşk ile çarpan gönülleri, yaptıkları hizmet ve ibadetlerin hakk-ı hürmetine bizlere, ailemize, ülkemize, tüm insanlığa yardımlarını esirgeme ilahi ya Rabbi! Peygamber Âdem ile keremler sahibi Hz. Muhammed Mustafa arasında geçen yüz yirmi dört bin peygamberin, cümle nebilerin, cümle inananların, cümle Kerbela şehidinin, âşıkların, sâdıkların, erenlerin, keramati tabi ibadetlerin gözyaşları hakk-ı hürmetine, gönüllerdeki imparatorluğa vasi eyle ilahi ya Rabbi! Derdimiz oldu tamam, yardımcımız on iki imam! İbadetlerimiz kabul, muradımız hâsıl ola! Yüce Allah zikirlerimizi dilimizden kesmeye! Ehlibeyt'in katarından ayırmaya! Duası bizden, inayeti İmam Ali'den, şefaata Hz. Muhammed

Mustafa'dan, kabulü Allah'tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali! Eğilen başlar dert görmesin!" (KK14)

16. "Bismişah, Allah Allah... Ya Rabbi! Boynumuzu büktük. Başımızı secdeye koyduk. Sana yalvarıyoruz. Dualarımızı dergâh katında kabul eyle. Ya Rabbi! Sana açılan ellerimizi boş çevirme! Ey yüce Allah'ım! Sana hamd olsun ki bizleri sana kul, Hz. Muhammed Mustafa'ya ümmet, vali ve varisi olan Aliyyel Murtaza'ya talip, soyuna taraf kıldın. Ya Rabbi, Hatice-yi Kübra, Cennet sevdalısı Fatma-tül Zehra'nın hürmetine rahmetini bizden esirgeme! Ya Rabbi! Rahman ve rahim olan adının yüzü suyu hürmetine... İmam Hasan, seyyitler şahı İmam Hüseyin'in sevgisiyle gönüllerimizi nurlandır. Ya Rabbi! Hüseyin'in ve Zeynep'in hakk-ı hürmetine bizleri onların dostlarından ve izleyicilerinden eyle ya Rabbi! Bizlerin hayat ve yaşantısını Hüseyinî hayat eyle ya Rabbi! Ehlibeyt ve On İki İmamların yüzü suyu hürmetine bereket ve nimetlerinle bizleri ödüllendir. Merhametinin sonsuzluğuna sığınarak kul beşerdir, hata işler. Sultan onu bağışlar niyetiyle özümüzü dâra çekip sana yalvarıyoruz. Dualarımızı kabul eyle ya Rabbi! Hastalarımıza şifa nasip eyle! Esmâ-ül Hüsnaların yüzü suyu hürmetine sana sığınanları her türlü kazalardan belalardan, görünür görünmez afetlerden acılardan emin eyle ya Rabbi! Ya Rabbi, sen evvelsin, ahirsin, zahirsin, batınsın. Dua edenin duasını kabul edensin. Âlemlere rahmet olarak yarattığın Muhammed Mustafa'nın masum-u pak olduğuna şahadet edenlerin yüzü suyu hürmetine yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi, dirliğimizi sonsuz eyle. Ordumuzu denizde, havada, karada muzaffer eyle ya Rabbi! Ülkemizin iç ve dış düşmanlarına fırsat verme ya Rabbi! Hastalarımıza, yolculuk edenlerimize, darda zorda olan cümle insanlarımıza yardım senden olsun ya Rabbi! Duası bizden kabulü Allah'tan ola. Gerçeğe Hü!" (KK14)

17. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, ibadetler Hakk'a, emekler dergâha kaydola! Emek zayiliği vermeye, secdeye inen başlar ağrı acı görmeye, gerçeğe Hü!" (KK30)

18. "Bismişah, Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Münkir münafık mat ola. Müminler bermurat ola. Münkir, münafık berbat ola. Meydanlar abad, sırlar mestur ola, gönüller mesrur ola. Hak,

Muhammed, Ali gözcümüz, bekçimiz ola. Dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı vere. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların, velhasıl Ehlibeyt-i Âl-i Abâ'nın katarından, didarından ayırmaya. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız On İki İmam ola. On İki İmamların şefaati, inayeti, hidayeti üzerimize hazır ve nazır ola. Kurbanlarımız kabul, ocaklarımız aydın ola. İmam Hüseyin sürüsüne karışa, lokmaya sevap yazıla. Gerçeğe Hü, mümüne ya Ali!" (KK10)

19. "İlahi ya Rabbi, bu okunan Nad-ı Ali duasının azameti, fazileti, mucizâtı, kerameti, hikmeti ve hürmet-i hakkı için, şu anda başını secdeye koymuş ve teslim olmuş canlarımızın dualarını kabul ve makbul eyle. Bizlerin de gönüllerimizi, düşüncelerimizi aydınlatarak ilahi nurundan feyz almamızı nasip eyle. İmam Aliyyel Murtaza'nın hakk-ı hürmetine, dualarımızı dergâhında kabul eyle. Yüce Allah dertlerimize derman, hastalıklarımıza şifa ihsan eyleye! Bizleri dermansız dertlerden, görünür görünmez afetlerden saklaya. Geçmişlerimize rahmet eyleye! Yüce Allah yurdumuzu, ulusumuzu, varlığımızı, birliğimizi sonsuz eyleye! Ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye! Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye! Hü mümüne, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" (KK40)
20. "Bismişah Allah Allah, ey ilahi hikmet! Eli elde, yüzü yerde, Hak yolunda secde etmiş bu canların istek ve dualarını dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Bizleri de Ehlibeyt'in katarından, didarından ayırma! Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, gönüllerimize iman, nefsimize sabır ihsan eyle ya Rabbi! Yerden bereketini, gökten hayır rahmetini kesme ya Rabbi! Evimize dirlik, düzenlik, sağlık nasip eyle ya Rabbi! Kazançlarımıza bereket ihsan eyle ya Rabbi! Borçlarımıza ödeme kolaylığı ve çocuklarımıza ilim yapmayı ve şükretmeyi nasip eyle ya Rabbi! Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Secde eden başlarımız tasa görmeye, cenab-ı Allah yolundan ayırmaya, dil bizden, şefaât Muhammed Mustafa'dan, kabulü Allah'tan ola. Gerçeğin demine Hü!" (KK40)
21. "Bismişah Allah Allah... Ya Rabbi, zikir dilimizden, cömertlik elimizden, secde alınımızdan, halkın ve Hakk'ın sevgisi gönlümüzden eksik olmasın. İlahi ya Rabbi! Evimize talan, dilimize yalan, soframıza haram nasip olmasın! İlahi ya Rabbi! Bizleri sana kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip

olmayı nasip eyle ya Rabbi! Birliğimizi, dirliğimizi, düzenimizi bozma ya Rabbi! Bozmak isteyenlere fırsat verme ya Rabbi! Dil bizden, şefaata Muhammed Mustafa'dan, kabulü ve makbulü Allah'tan ola! Gerçeğin demine Hü!" (KK40)

22. "Bismişah Allah, yere ve göğe hükmeden yüce Allah'ım! İstek ve arzularını sana bildiren mümin Müslim biz kullarının dualarını dergâh-ı izzetinde kabul eyle. Âdem-i Seyfullah'ın yüzü suyu hürmeti hakkı için, bizi iblis karşısında secde edenlerden eyleme ya Rabbi! Nuh-u Hakkullah'ın yüzü suyu hürmeti hakkı için, bizleri nefis karşısında muvaffak eyle ya Rabbi! Hz. İbrahim'in yüzü suyu hürmeti hakkı için, hizmetlerimizi kabul eyle ya Rabbi! Hz. Musa-yı Kazım'ın yüzü suyu hürmeti hakkı için, bizleri mümin kullarından eyle ya Rabbi! Hz. Süleyman'ın yüzü suyu hürmeti hakkı için, Süleyman'ın mührünü bizlere nasip eyle ya Rabbi! Hz. Eyüp Peygamber'in yüzü suyu hürmeti hakkı için, bizlere sabır vererek sabırla dağlar eriten kullarından eyle ya Rabbi! İki cihan serveri Muhammed Mustafa'nın yüzü suyu hürmeti hakkı için, rahmetini bizlerden esirgeme ya Rabbi! Evliyaların, enbiyaların, erenlerin, şehid-i şühedanın yüzü suyu hürmeti hakkı için dualarımızı, niyazlarımızı, ibadetlerimizi dergâh-ı izzetinde kabul eyle ya Rabbi! Duası bizden, inayet İmam Aliyyel Murtaza'dan, şefaata Muhammed Mustafa'dan, kabulü ise Allah'tan olsun!" (KK40)

23. "Allah Allah, vakitler hayrola, hayırlar fethola. Şerler def ola. Müminler şâd ola. Meydanlar abad ola. Hanedan-ı fukara mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz; On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbest efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Balım Sultan efendilerimiz müin ve destgirimiz ola. Şah-ı Merdan bu cemden, bu demden ayırmaya. Cemimiz cem ola, cemimiz Birlerin, Üçlerin, Beşlerin, Kırkların, Yedilerin, On İki İmamların ve hazır gaip erenlerin ve Kutb'ül Aktab efendilerimizin hayır himmetleri ve safa-yı nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola. Erenlerin sürdürdüğü cem ola. Bizleri kazalardan, belalardan saklayıp bekleye. İş isteyene iş, ev isteyene ev, aş isteyene aş nasip eyleye. Keçeci Baba, Gül Aziz Baba, Seyit Kerim Baba, Şehitler Baba, Erenler Baba, Hamdullah Baba, Pirî Baba ve cümle erenler, evliyalar dualarımızı kabul eyleye. Allah, erenler, münkir münafık şerrinden ve mekrinden emin ve hıfz-ı himayet eyleye. İki cihanda

korduğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre-yi Naci'den, Güruh-u Sahilin'den eyleye. Allah, erenler devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Düşmanın ayağını yurdumuza bastırmaya. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı nereketler ihsan eyleye. Bizleri namerde muhtaç etmeye. Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye. Eksiklerimiz tamama yazıla. Gerçeğe Hü!" (KK26)

Cem Kapanış Gülbankları

1. "Bismişah, Allah Allah! Vakitler tamam ola, hayırlar fethola, münkir münafık mat ola! Niyaz sahiplerinin niyazları kabul ola, muratları hâsıl ola, divan-ı Hak'a yazıla! Birler, Üçler, Beşler, Yediler, On İkiler, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler, Kırklar, Yüzler, Üç Yüzler, Beş Yüzler, Binler, Bin Birler gözcümüz, bekçimiz, yardımcımız ola! Akşamdan beri yapmış olduğumuz dualarımızı, söylemiş olduğumuz Kur'anlarımızı, kesmiş olduğumuz kurbanlarımızı, kabul ve makbul eylesinler. Nur-u nebi, kerem-i Ali, Kutb-i Âlem Hacı Bektaş Veli, pirimiz Hüssemşah, gani Otman Baba, Sultan Şücaettin Veli, Kızıldeli Sultan, Akyazılı Sultan, Demir Baba efendilerimizin, hayırları himmetleri gelsin. Akyazılı Sultan'ın demi devranı dönsün. Cemimiz de Kırklar Cemi olsun. Kırkların demine, keremine Hü diyelim, gerçeğe Hü!" (KK24)
2. "Bismişah, Allah Allah! Vakitler hayrola, şerler def ola, hayırlar fethola! Gelmek ibadet, gitmek icazet, erenlerden himmet, Hak'tan inayet! Yol akşamlığı ve zülfikâr keskinliği vere! Pir cemali Muhammed, kemal-i Hasan, kemal-i Hüseyin! Ali'yi bilene verelim salâvat. La fetta illa ali la seyfa illa zülfikâr. İyi akşamlar, hayırlı yolculuklar!" (KK24)
3. "Allah Allah. Canların adakları, demleri kabul; muratları, maksutları hâsıl ola. Divan-ı erden, dizan-ı Hak'tan, süruh-u Şah'tan, İmam Cafer kullarından ayrı düşürmeye. Er divanında, Hak divanında yüzlerimizi ak eyleye. Uğurumuzu açık, kılıcımızı keskin, gönüllerimizi şen ve ruşen eyleye. Biz bir dua eyledik, Hak, Muhammed, Ali alıp kabul eyleye. Her ne niyetle verildi ise Divan-ı Hak'a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali'nin keremine, ya Ali Hü!" (KK34)

4. “Allah Allah! Evveli, Allah Allah diyelim. Allah Allah! Sema, sefa kabullüğüne. Allah Allah, düldülün yürüklüğüne! Allah Allah, zülfikarın keskinliğine. Allah Allah, dedelerimizin, babalarımızın ruhuna. Allah Allah, pirlerimiz, üstatlarımız ruhuna. Allah Allah, şeyhlerimiz, halifelerimiz ruhuna. Allah Allah, Pirimiz Ali Koç Baba Sultan Efendimiz ruhuna. Allah Allah, meydanda yanan چراغlar aşkına. Allah Allah, kılınan niyazlar hakkına. Allah Allah, içilen demler hakkına. Allah Allah, yenilen lokmalar hakkına. Allah Allah, meydanda okunan Kur’an-ı Âzim’in yüzü suyu hürmetine. Allah Allah, söylenen nefesler hakkına. Allah Allah, Allah diyen diller hakkına. Allah Allah, bükülen beller hakkına. Allah Allah, biz bir dua ettik, Muhammed Ali alıp kabul eyleye. Divan-ı Hakk’a yazıla. Ya Ali Hü! Allah Allah la feta illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikar. Eksik olmasın yezit ile münkirin boynundan tığ ile teber. Lânet olsun yezit ile münkirin canına. Saf hezeran lanet. Rahmet olsun mümin kardaşlarıma rahmet. Rahmet olsun bu yolda bu erkânda gelip geçen mümin müslüm kardaşlarımıza rahmet. Ber cemal-i Muhammed, kemâli Hüseyin, Ali ile Muhammed’e salavat. Allahümme salli âlâ seyyidina nur-u nebiyina Muhammed’in ve âlâ Ali Muhammed. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü. Allah Allah! Dağ başında Koyun Baba, Yemen ellerinde Veysel Karani, civarda sancak sahibi canların da ruhları şad ola. Ya Ali Hü! Allah Allah! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Seyyid Ali Sırrı Sultan ve Ali Koç Baba Sultan efendimiz ve Cumhuriyetimiz’in kurucusu Aziz Atatürk ve silah arkadaşları ile vatan için canlarını veren aziz şehitlerimiz ve cümle evliyaların, enbiyaların ruhları şad ve nutk-u himmetleri üzerlerimizde hazır ve nazır ola. Gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!” (KK34)
5. “Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, münkir mat ola, münafık berbat ola, sırlar mestur ola, gönüller mesut ola, hanedan-ı fukara memur ola. Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola! Hızır, On İki İmam, On dört Masum-u Pak, On Yedi Kemerbest efendilerimizin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, Ricalü’l-Gayb, Kutbu’l Aktap erenlerin hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar senden olsun ya İlahi ya Rabbi! Bizi şeytan şerrinden münafık metrinden emin ve husi himaye eyle! Yolumuzu

yolsuza, uğursuza, pirsizliğe uğratma ilahi ya Rabbi! Sana inananları her çeşit beladan, kazadan, görünür görünmez afetlerden emin eyle ilahi ya Rabbi! İlahi ya Rabbi, bizleri rızıkla, namusla, kıtlıkla, yoklukla, afetlerle terbiye etme ilahi ya Rabbi! İlahi ya Rabbi, bizi Hak, Muhammed, Ali'nin yolundan, dârından, didarından, katarından mahrum etme, ayırma ilahi ya Rabbi! Gökte hayırlı rahmetler, yerde hayırlı bereketler ihsan eyle! Namerde muhtaç etme ilahi ya Rabbi! Yuh münkire! Lanet yezide! Rahmet mümine! Nur-u nebi, kerem-i İmam Ali, gülbeng-i Muhammedî, dem-i pir Hz. Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçek erenler demine Hü!" (KK3)

6. "Hü! Allah Allah, Allah Allah. Boyları boy ola, toylu ola, soylu ola. Dâr çekti bu canlar, arıldılar, durulandı, aklanıp paklandı. Erkân ile oturup edeb ile kalktı. Dâr çekip didar gördü. Çektikleri dâr kadalara belalarına karşı gele. Muhammed, Ali'nin katarına dizileler. Hoca-yı Hızır yolda, belde, dağda, çölde yardımcılar ola, yoldaşları On İki İmam ola. Hak, Muhammed, Ali yete, yerişe, saklaya, bekleye; dilde dileklerini, gönülde muratlarını vere. Cemimiz cem ola, cemimiz Kırkların cemi ola, demimiz Ali demi ola. Dualar gerçekler duası ola, nutuk Şah-ı Merdan Ali'nin, nüfus ceddinin ola! Gerçeğe Hü! Müminlere ya Ali!" (Akın, 2020c: 343)
7. "Allah Allah! Her bela, her kaza kandan gelir. Def eyle ey perverdigar. Uğurumuz açık ola. Yolumuz hayır ola. Üzerimize kast edenlerin boynundan Hz. Ali'nin zülfikârı eksik olmaya. Lâ fetâ illa Ali, la seyfe illa zülfikâr. Rabbena tekabbel minna Hakk-ı Ahmedî Hayder-i Muhtar, ya Ali Hü!" (KK34)

Oturan-Duran Gülbankları

1. "Oturan, duran, kovsuz, gıybetsiz evine varan, sağ ya da selametle vara. Hızır yoldaşınız ola. Sırrı sır edenlerin demine Hü!" (KK25)
2. "Hü, canlar! Goğsuz, gıybetsiz evine varana, niyaz edip yastığına baş koyana, Hızır yoldaş, evliya haldaş ola. Hak, erenler muradını vere. Hü!" (KK10)
3. "Allah Allah! Kudret-i visalin nur-u saadet vechi cemalin ruhi kıyamet dem ahir oldu. Gam zail oldu. Gelmek idi iradet, gitmeye icazet. Dileriz erenlerimizden haklı hayırlı himmet!" (KK34)

4. “Oturana durana, kolsuz gaybetsiz evine varıp başını yastığına koyan müminlerin demine Hü! Yattım Allah kaldır beni, âlemine daldır beni, yattım sağıma, döndüm soluma, sığındım rehberime, pirime, mürşidime, süphanıma! Allah eyvallah!” (KK13)
5. “Bismişah Allah Allah... Oturan duran, pirini bula, sır ola, nur ola. Evine varıp da yastığına niyaz eden, başını koyana Hak, erenler yardımcı ola! Şah-ı Merdan Ali himmetini vere, Abdal Musa Sultan Efendimizin şefaati üzerine ola! Gerçeğe Hü!” (KK39)
6. “Allah Allah, oturana durana, govsuz gıybetsiz evine varana, Hak, Muhammed, Ali yardımcısı ola! Sırrı sır edenin demine Hü!” (KK16)
7. “Bismişah Allah Allah, oturan duran, demi yanan sağır sultan. Oturduk, durduk, yedik, içtik. Konduk, konuştuk. Kovsuz gıybetsiz hanesine varıp yastığına baş koyanlara Allah selamet vere. Akşamdan beri anmış olduğumuz erlerin ve On İki İmâmların himmeti üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenâb-ı Rabbü’l âlemin, burada bulunan canların muradını ihsan eylesin. Burada kalanlara da Allah rahatlık versin. Açın kapıları şaha gidelim. Gerçeğe Hü!” (Ersal, 2015: 201)
8. “Hü! Oturan, duran, pir ü civan, kaygısız, gıybetsiz evine varan; dertsiz yastığa baş koyan. Arife nazar, gerçeğe Hü! Sırrı sır edenin demine Hü! Kapısının önünde öksürenin demine Hü! Gerçek erenlerin demine Hü!” (Akın, 2020c: 344)

İkrâr Kavramı Etrafında Oluşan Gülbanklar

1. “Bismişah. Allah, Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye, koruya, gözete, Muhammed’den şefaet, Aliyyel Murtaza’dan inayet ola. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, çağırdıkları pirden, mürşitten, ettikleri niyazdan, verdikleri ikrârdan hayır hasenat göre. Başları pınar, ayakları göl, muratları hâsıl, dilekleri kabul ola. Ocakları aydın ve mahur ola. Dünyada melanet, ahrette delalet görmeye. Şeytanın şerrine, münafiğin sözüne uymaya. Hak, Muhammed, Ali, dilde dileğini, gönülde isteğini vere. Dünyada Kur’an, ahrette iman nasip ola. On İki İmamların katarından ayrılmaya. Pirimiz Hacı Bektaş Veli yol göstericiniz, mürşidim

- Köse Süleyman kılavuzunuz ola. Kerem-i evliya isteğinizi vere. İkrârınız kabul, ocağınız aydın ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”³⁰⁶ (KK10)
2. “Bismişah Allah Allah, ikrârlar kabul, muratlar hâsıl olsun! Şah-ı Merdan, evliyalar yardımcı olsun, bugün vermiş olduğu ikrârdan, yarın pirden utanmasın. Huzur-u mahşerde odu yanmasın, dünyada melanet, ahirette delalet yüzü görmesin. Hak Teâla, gelmiş geçmiş kazalardan engellesin, gönlümüze kış düşürmesin, gönlümüzü imandan, dünyada Kur’an’dan, ahirette imandan ayırmasın! Hayırlı evlatlar nasip eylesin. Demeden kalkan avrat, buyurmadan tutan evlat nasip eylesin.³⁰⁷ Üçler, Beşler, Yediler, On Dört Masum-u Pak yardımcınız olsun! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK4)
3. Allah Allah! Erenler meydanında ikrâr veren canların ikrârlarının kabullüğüne, sırrı yezdan erliğine, müminlerin gönül birliğine! Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Er Hak, evliya ve enbiya, Muhammed Ali, On İki İmamlar şefaatçimiz ola. Ali Koç Baba Sultan Efendimiz’in himmeti bizim ile beraber ola. İkrârlar kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Hazır gaip gerçek erenlerin demine ya Ali Hü!” (KK34)
4. “Allah Allah, Allah Allah. Hayır, hizmetleri kabul ola. Hizmet sahiplerinden şefaat bulalar. Müminin sorgusu-suali buradadır, burada sorulan mahşere kalmaya. Dâr, sitem çeken canların çektikleri dârlar, sitemler günahlarına karşılık gele. Divân-ı dergâhta yüzleri ak ola. Biz onların günahından geçtik, Cenab-ı Allah da günahlarından geçmiş ola. Tuttukları da Hak, Muhammed, Ali’nin eteği ola. Allah, Muhammed, Ali, On İki İmam bir daha şaşırtmaya, düşürtmeye, ikrârlarında durmak nasip eyleye! Nutuk Şah-ı Merdan Ali’nin, nüfus ceddin Ağuiçen’in ola! Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!”³⁰⁸ (Akın, 2020c: 369)

Tığbend-Kemerbest Bağlama Gülbangları

1. “Bismişah Allah Allah... Nur-u Hüda Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hacı Bektaş-ı Veli saklaya bekleye. Muhammed Mustafa’dan şefaat, Ali’dan inayet ola. Muhammed’in şefaatinden, Ali’nin inayetinden ayırmaya. Cenab-ı

³⁰⁶ İkrârı alınan eşlere verilen gülbang.

³⁰⁷ Eğer ikrâr veren kişi evliyse bu ifadelerin eklendiği bilgisine yer verilmiştir.

³⁰⁸ Düşkün Kurbanı Ceminde verilen ikrâr gülbangı örneği.

Allah, durdukları dârdan, geldikleri yoldan, verdikleri ikrârdan şefaata gele. İkrârları kabul, ocakları aydın ola! Gerçeğe Hü!”³⁰⁹ (KK10)

2. “Hayır, hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola, müşkülleri hal ola, ahretleri mamur ola, hizmetlerinden şefaata bulalar. Hak, kendilerini analarına, atalarına bağışlaya, hizmetleri de Hak, On İki İmam defterine kayıt ola. İkrârlarına bend olalar. Başları devletli ola, sikkeleri On İki İmam defterine kayıt ola. Güruh-u Naci katarından kalkalar, kopmayalar. Nüfus ceddinin, nutuk Şah-ı Merdan Ali’nin ola. Gerçeklerin demine Hü! Müminlere ya Ali!” (Akın, 2020c: 248).

Musahiplik Gülbankları

1. “Allah, Allah, ikrârları gadim ola muratları hâsıl ola verdikleri ikrârdan dönmeyeler, birbirinden usanmayalar, ruz-u mahşerde oda yanmayalar. Dünyada melâmet, ahirette delalet görmeyeler, şeytanın izine münafığın sözüne uymayalar. Cemimizi bozmayalar. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hürmetine Ya Rabbi! İkrârınız kadim ola, yüzünüz ak ola, kalbiniz pak ola. Allah, Muhammed, ya Ali! Gerçeklere Hü, mümine ya Ali.”³¹⁰ (Başaran, 2016: 76-77)
2. “Bismişah, Allah Allah! Eli erde, özü dârda, Hak yolunda, erenler meydanında, pir divanında, verilen bu ikrâr kabul ola! İkrârınız tam ola, sözünüz daim ola! Hak, Muhammed, Ali sizleri İmam Hasan ile İmam Hüseyin’in şefaatinde mahrum etmeye! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığımız pirden inayet göresiniz! Cedd-i celalim yolunuzu yolsuza, pirsiz, uğursuza uğratmaya! Dârınız, ikrârınız kabul ola! Dil bizden, nutuk pirden ola! Erenler demine Hü!”³¹¹ (KK37)
3. “Allah Allah... Hayır niyetleriniz kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dildeki dileklerinizi, gönüldeki muratlarınızı Hak, Muhammed, Ali vere. Bu

³⁰⁹ Boyna geçirilmiş olan tığbent, bu gülbanktan sonra talibin boynundan çıkartılarak beline bağlanır. Daha sonra bağlanan bu tığbent, cem sonunda özenle muhafaza edileceği bir yere saklanır. İkrârlı talip ölene dek bu tığbenti saklamalıdır. Cenazesinde tekrar bu tığbent kullanılır. Kefenin üzerinden tekrar tığbent bağlanır.

³¹⁰ Musahip Kurbanı Ceminde verilen ikrâr gülbangi örneği.

³¹¹ Musahip Kurbanı Ceminde verilen ikrâr gülbangi örneği.

musahiplik kavliniz Ali ile Muhammed'in musahiplik kavline ulaş! Hü!"³¹²
(KK7)

4. "Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali! Seccadeler pak ola, günahlar affola. Seccade üzerine çıkan görmesin cehennem azabı. Cenab-ı Allah, cehennem azabından, şeytan şerrinden, kul karasından himaye eylesin. Korktuğunuza uğratmasın, umduğunuza nail etsin, verdiğiniz ikrârdan döndürmesin. Birbirinizden usandırmassın, ayırmassın, gerçeğe Hü!"³¹³ (KK30)
5. "Allah Allah! Allah bir, Muhammed, Ali! Hünkâr Hacı Bektaş Veli! Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hasan-ı Mücteba, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela. İkrârlarınız kaim olsun, kazançlarınız gür olsun. Nasipler bol olsun. Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'nin, Hz. Hatice'nin, Hz. Fatma'nın himmeti, geçmiş kerametleri üzerinize hazır ve kaim olsun. Cenab-ı Allah verdiğiniz ikrârdan döndürmesin, birbirinizden utandırmassın. Dil bizden, nutuk Hz. Hünkâr'dan olsun. Cebrail'in tüyü başına binbir sevap olsun. Gerçeğe Hü!"³¹⁴ (KK30)
6. "İkrârlarınız kaim olsun, muratlarınız hâsıl olsun! Yaşınız kutlu olsun, binanız bek olsun. Cenab-ı Allah verdiğiniz ikrârdan döndürmesin. Birbirinizden usandırmassın. Mahşerde utandırmassın. Kalender Dede'min âl-i himmeti, geçmiş kerametleri üzerimize hazır ve kaim ola, gerçeğe Hü!"³¹⁵ (KK30)
7. "Nur-u iman olsun! Kalbe güher olsun! Birbirinizin sırrına, hayaline agâh olun."³¹⁶ (KK30)
8. "İkrârlar kaim, muratlar hâsıl olsun! Cenab-ı Allah ağzınızın tadını bozmasın! Ömür boyu bu tadınız devam etsin, destur Hü!"³¹⁷ (KK30)
9. "Bismişah Allah Allah! Münir Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hasan-ı Mücteba, Hüseyin-i Deşt-i Kerbela, hakkımızda hayırlısını ihsan eyle Allah! Aydınlik nesli Muhammed'in makamları Cennet olsun, Allah'a tabi olanların huzurullahta yüzleri ak olsun! İkrârları daim, muratları hâsıl olsun, hayır sahiplerinin hayrı kabul olsun, kazançları gür olsun. Cenab-ı Allah ağız tatlarını bozmasın, bu dünyada Burak, ahirette berat

³¹² Musahip Kurbanı Ceminde verilen ikrâr gülbangı örneği.

³¹³ Musahip Kurbanı Ceminde verilen seccade gülbangı örneği.

³¹⁴ Musahip Kurbanı Ceminde verilen kurban gülbangı örneği.

³¹⁵ Musahip Kurbanı Ceminde musahipler erkândan geçmeden önce verilen gülbank.

³¹⁶ Musahip Kurbanı Ceminde musahiplere yürek yedirilirken verilen gülbank.

³¹⁷ Musahiplere yürek yedirme ritüeli sona erdikten sonra verilen gülbank.

olsun! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli!
Kaddesallahü, sırra Hü, gerçeğe Hü!” (KK30)

10. “Hayır, hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola, müşkilleri hal ola, ahretleri mamur ola, hizmetlerinden şefaât bulalar. Hak kendilerini analarına, atalarına bağışlaya, hizmetleri de Hak, On İki İmam defterine kayıt ola. İkrârlarına bend olalar. Doluları kabul, tuttıkları koç kuzuları baş ola. Başları devletli ola. Hak, Muhammed, Ali bekçileri ola. Gerçeklerin demine Hü! Müminlere ya Ali!”³¹⁸ (Akın, 2020c: 265)
11. “İkrârınız kadîm ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağ ola. Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu ahidden, bu peymandan dönmeysiniz. Birbirinize muhabbetiniz daim ola. Muhammed, Ali yoluna inancınız ziyâde ola. Piriniz, rehberinizin yoluna inancınız ziyade ola. Piriniz, rehberiniz yoluna canınız feda ola. Mü’min kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden, kahkahadan beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakk’a yaraya. Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler, erenler, evliyâlar, âşıklar, sâdıklar, ayıklar, uyanıklar, Hıdır Abdal Sultan, Gözcü Karaca Ahmed Sultan, Viranî Abdal, Sultan Nesimi, Hatâyî Sultan, Kızıl Deli, pirim Hacı Bektaş Veli bu ahidde, bu demanda ber-karâr eyleye. Gerçeğin demine Hü, mümine ya Ali...” (Yaman, 1994: 214)

Erkândan Geçirme Ritüeli Gülbankları

1. “Allah Allah! Canlar birbirlerinin kusurlarından geçmiş. Hak, evliya da geçmiş ola. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!” (KK34)
2. “Allah Allah! Tutulan tarikler kabul, muratlar hâsıl ola. Canların niyazları kabul ola. Divan-ı Hakk’a yazıla. Hazır gaip gerçek erenlerin demine, Ali’nin keremine ya Ali Hü!” (KK34)
3. “Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, Bî nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza! Hizmetler kabul muratlar hâsıl ola! İmam Cafer Sadık

³¹⁸ Musahip Kurbanı Ceminde verilen dolu değişme gülbangi.

Hazretlerinin âl-i himmeti geçmiş kerameti üzerinize hazır nazır ola, gerçeğe Hü!” (KK30)

4. “Allah Allah! Allah bir, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaşî Veli, erkânlarınız oldu tamam, yardımcınız olsun On İki İmam, Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler, On İki İmam, On Dört Masum-u Paklar, sizleri bu katardan bu didardan ayırmasın! Ta kal-u beladan Allah Allah diyen dilleriniz cehennem narı görmesin, dil bizden nutuk Kalender Veli’den olsun, gerçeğe Hü!” (KK30)
5. “Hü! Sakkahüm, rabbehüm, şaraben tahura oldu tamam! Yardımcınız olsun On İki İmam! On İki İmam katarından, yolundan, dergâhından ayırmasın Allah! Âl-i himmetleri, geçmiş kerametleri üzerinize hazır kaim olsun! Çağırdığın yerde, dârda bunda koymasın! Erkânından geçen görmesin Cehennemin tamunu, Cehennemin tamundan saklasın beklesin seni! Dil bizden, nutuk ceddimizden, gerçeğe Hü!” (KK30)
6. “Elif, Allah; mim Muhammed; cim Cebrail, elini yüzüne sür. Mert ol, cömert ol, kapına biri gelirse, var ise yok deme. Tarik altından geçen Cehennem yüzü görmesin. Tarik altından geçen nâra girmesin.” (KK13)
7. “Sırtına deĝen el, pençe-yi Âl-i Abâ’dır, Muhammed Mustafa’dır, Aliyyel Murtaza’dır, Hasan’ül Mücteba’dır, Hüseyin-i Kerbela’dır, Fatma-tül Zöhre Hayrinüssa’dır.” (KK13)
8. “Bismişah Allah Allah, erkânlarımız oldu tamam, yardımcınız On İki İmam, Üçler, Beşler, Kırklar, Yediler, On İki İmam, On Dört Masum Paklar, sizleri bu katardan bu didardan ayırmasın, İmam Cafer Efendimiz gelmiş ola, göz gönül katmış ola, gerçeğe Hü.” (Ersal, 2016a: 296-297)
9. “Allah Allah, Hü sakkahüm rabbehüm şaraben tahura oldu tamam, yardımcımız olsun On İki İmam, On İki İmam katarından, yolundan, dergâhından ayırmasın Allah, âl-i himmetleri geçmiş kerametleri üzerinize hazır kaim olsun çağırdığınız yerde dârda bunda koymasın. Erkândan geçen görmesin cehennemin tamunu, cehennemin tamundan saklasın beklesin seni, gerçeğe Hü!” (Ersal, 2016a: 429)

Nevruz Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar

1. “Bismişah, Allah Allah! Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah. Lokmalar kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Pişirip getirene, yedirip içirene fal mezat ola! Kurban sahiplerinin kurbanları Hak divanında kabul ola. Her tüyüne bin bir sevap yazıla! Gittiği yerler gam kasavet görmeye! Yiyenlere şifa, yedirenlere delil ola! Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimizin, Hüssem Şah, Gani Otman Baba efendimizin himmetleri üzerimize olsun. Sultan Nevruz aşkına, Otman Baba aşkına olsun. Kaygusuz Sultan aşkına, lokmasına, gerçeğe Hü!” (KK24)
2. “Bismişah Allah Allah! Nevruz-Sultan, mevlüd-ü Şah-ı Merdan. Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, Hak erenler yıllarımızı mübarek eyleye, meydanlarımızı şen, gönüllerimizi Ruşen eyleye. Hak Muhammed Ali soframızdan yâranımızı eksik etmeye. Tuttuğumuz işleri asan ve gönüllerimizin umduğunu ihsan eyleye. Hazır, gaib, zahir, batın Hak erenlerin hayır nimetlerin, üzerimizde sayebân eyleye. Ehlibeyt düşmanlarını berbad eyleye! Münkir münafığı nâ-murat eyleye. Muhiplere kötülük düşünen münkir münafık ve müfsidin boynundan Zülfikar-ı Haydar-ı Kerrar eksik olmaya. Yuh münkire, lânet Yezid’e. Rahmet mümine. Hak erenler demine, piran keremine Hü...” (Atalay, 2011: 279)
3. “Bism-i Şah, Allah Allah! Nevruz-u Sultan, melud-ü Şah-ı Merdan... Sipas-ü şükr-ü Yezdan-Tulû-u afitâb-ı cihan, burak-ı nar-u asuman, iyd-el-eyyam-ı ni şan, Sürür-u ihvan ve ehl-i iman, hurrem-ü şâd-ü handân... Bezmecemi’i ehlullah Küşâde-i meydan, icra-yı erkân, Küll-i yevm’in Hü ve fi şân... Allah Allah... Vakıtlar hayr’ola, hayırlar feth’ola, beliyyeyle def ola. Hak erenler yıllarımızı mübarek eyleye. Meydanlarımız şen, gönüllerimiz ruşen ola. Hak Muhammed Ali meydanımızdan, soframızdan yaran ve ihvanımızın eksikliğini göstermeye. Tuttuğumuz işleri âsân ve gönüllerimizin umduklarını ihsan eyleye. Hazır, gaib, zahir, batın Hakerenlerin hayır-himmetleri üzerlerimizde sâyebân ola. Dervişlere kötülük düşünen münkir müfsid ve munafıkların boynundan Zülfikar-ı Hayder-i Kerrar eksik olmaya. Yuf münkire, lanet Yezide, rahmet mümine... Hazır ve Gâib erenlerin demine, keremine Hü.” (Noyan, 1995: 194-195)

4. “Allah Allah. Nevruz bayramınız kutlu ola. Yeni yılınız hayırlı uğurlu ola. Şâh-ı velayet İmam Ali Efendimizin doğumu mübarek ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola. Dilde dileklerimizi, gönülde muratlarımızı vere. Hastalara şifâ, dertlilere devâ, borçlulara edâlar ihsan eyleye. Gerçeğe Hü...” (Yaman, 1994: 224)

Hızır Kültü Etrafında Oluşan Gülbanklar

1. “Bismişah Allah Allah! Er Hak kabul eyleye! Hızır uğraya, biri bin ola! Kazasına kalkan, belasına bekçi ola! Arta eksilmeye! Taşa dökülmeye! Katkı verenlerin biri bin ola! Dil bizden, nefes pirdendir! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”³¹⁹ (KK14)
2. “Biz, ikrâr-ı imanla, itikat ile bu ceme geldik. Kabul eyle ya Hızır, ya Ali. Sıtk-ı sadakat ile bu yola girdik. Sen himmet eyle ya Hızır, sen himmet eyle ya Ali. Bizim sevdiğimiz dindir, imandır, güzel bir inançtır. Kabemiz taş duvar değildir, insandır. Yolumuz Şah-ı Merdan’ın yoludur. Sen de himmet eyle ya Hızır! Sen de himmet eyle ya Ali!” (KK13)
3. “Bismişah Allah Allah... Hızır bizleri kendi divanından mahrum eylesin. Kimseye el avuç açtırmasın. Yüzümüzü ak eylesin. Medet diyenin carına yetişsin. Sen medet diyenin carına yetişsin, hazırsın, nâzırsın ya Hızır! Ya kemalet nurunun temsilcisi Hızır, sen dualarımızı kabul eyle!” (KK13)
4. “Allah Allah, Allah Allah! Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola! Hak, Muhammed, Ali cümlemizin yardımcısı ola! Erenlerin, evliyaların, velilerin, nebilerin hayır himmetleri her daim üzerlerimize hazır ve nazır ola! Şu anda başı secdede olan canlarımızın Allah Allah diyen dilleri mesrur, gönülleri de has ola! Cenab-ı Hak, birliğimizi, beraberliğimizi daim eyleye! Her çağırduğınızda Bozatlı Hızır hanenize mihman, Şah-ı Merdan Ali de halinize haldaş, yolunuza yoldaş ola! Cenab-ı Hak cümlelerinizi her türlü kazalardan, belalardan, görünür görünmez afetlerden emin eyleye! Cenab-ı Hak darda zorda hiçbir canımızı bırakmamış ola! Duası bizden, kabulü yüce Allah’tan ola! Gerçeğe Hü! Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali!”³²⁰ (KK17)

³¹⁹ Hızır lokması gülbangı.

³²⁰ Hızır Kurbanı Cemi secde gülbangı.

5. “Bismişah Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye, koruya, gözete. İmam Ali kılavuzumuz, Hızır yoldaşımız ola. Cenab-ı Allah matem oruçlarımızı kabul eyleye, orucumuz Hakk’a yazıla. İmam Hüseyin dergâhına kayıt ve kabul ola. Ehlibeyt-i Ali Abâ’nın katarından ayırmaya. Orularımız kabul, muratlarımız hâsıl ola. Gerçeğe H, mümine ya Ali!”³²¹ (KK10)
6. “Bismişah Allah Allah! Dem demde ola, Ali cemde ola! Cemimiz de Kırklar Cemi ola! Cemi bize bağışlayan Muhammed Mustafa’nın keş ü kerametleri, üstün himmetleri her daim üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Allah yaptığımız hizmetleri Hak katında kabul ve makbul eyleye! Getirilen lokmaları, yapılan secdeleri, edilen duaları Cenab-ı Allah kabul eyleye! Dileklerinizi, muratlarınızı kabuş ve makbul eyleye! Sabahlar hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola, müminler şad ola! Hak, Muhammed, Ali de cümlemizin yardımcısı ola! Doksan bin Horasan Pırleri’nin, yüz bin Rum Erenleri’nin isteklerini, dileklerini, muratlarını, hizmetlerini kabul ettiği gibi, şu anda bizim de hizmetlerimizi dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul eyleye! Cenab-ı Allah bizlere Hak, Muhammed, Ali yolunda yürümeyi nasip eyleye! On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, Kırkların, lerin, Beşlerin yanında olmayı da nasip eyleye! Hz. Hızır’ın da keş ü kerametleri üzerinizde hazır ve nazır ola! Yüzünüz ak ola, gönlünüz pak ola! Cenab-ı Allah hizmetlerinizi de kabul eyleye! Gerçeğe H, mümine ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!” (KK18)
7. “Bismişah Allah Allah! Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola! Müminler şad ola! Hak, Muhammed, Ali yardımcımız ola! Bozatlı Hızır yoldaşımız ola! şah-ı Merdan-ı Ali haldaşımız ola! Dem demde ola, Ali cemimizde ola! Cemimiz Kırkların cemi ola! Cenab-ı Hak bizleri bu yoldan, bu erkândan ayırmaya! lerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların, cümle erenlerin, evliyaların keş ü kerameti, cemde secdeye inen başların üzerinde hazır ve nazır ola! Allah, eyvallah, gerçeğe H!”³²² (KK20)
8. “Bismişah, Allah Allah... Sofra-yı Halilullah, bereketi Celilullah, lokma-yı Sefilullah, şefaati Resulullah... Taam-ı cennet, devam-ı devlet, Aga-yı

³²¹ Hızır Kurbanı Cemi oruç açma glbağı.

³²² Hızır Kurbanı Cemi secde glbağı.

Kamber! Yedirene rahmet, yiyene bereket... Artsın eksilmesin; taşsın dökülmesin. Her bir lokma yüz bin derde deva, hastalara şifa, borçlara eda olsun! Cümlemizi görünür görünmez kazadan beladan saklasın, beklesin, biz birini yedik, Cenab-ı Allah binini ihsan eylesin, Sofralarımız Halil İbrahim sofrası olsun! Sofrada Hızır otursun, sofrayı kuran kaldırsın! Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenlerin demine Hü!”³²³ (KK15)

Muharrem Orucu Gülbangları

1. “Bismişah Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza saklaya, bekleye, koruya, gözete. İmam Ali kılavuzumuz, Hızır yoldaşımız ola. Cenab-ı Allah matem oruçlarımızı kabul eyleye, orucumuz Hakk’a yazıla. İmam Hüseyin dergâhına kayıt ve kabul ola. Ehlibeyt-i Ali Abâ’nın katarından ayırmaya. Oruçlarımız kabul, muratlarımız hâsıl ola. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!”³²⁴ (KK10)
2. “Bismişah, Allah Allah! Hak, Muhammed, Ali aşkına, erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, oruçlarımız kabul ve makbul ola! İmam Hüseyin’in ve Kerbela’da şehit olan şehid-i şühedanın yüzü suyu hürmetine, matemimiz, ibadetlerimiz Hak dergâhına yazıla! Hak, kimseyi darda bunda bırakmaya! Bizleri Ehlibeyt’in katarından, didarından ayırmaya! Rahmet Ehlibeyt’e, İmam Hüseyin aşkıyla gözyaşı dökenlere; lanet Yezid’e, yuh münkire! Allah, Muhammed, ya Ali! Hü!”³²⁵ (KK29)
3. “Bismişah Allah Allah... Tutmuş olduğunuz oruçlarınız kabul ola. İmam Hüseyin efendimiz yar ve yardımcınız ola. Hak Erenler, Ehlibeyt’in sancağı dibinden cümlemizi ayırmaya! Gerçeğe Hü!”³²⁶ (KK38)
4. “Bismillahirrahmanirrahim. Ey yüce Allah’ım bize Kerbela matemini ve orucunu tutmayı nasip ettiğin için sana hamd ü senalar olsun. Peygamberlerine selam ü salât olsun. Kerbelâ şehitlerinin ruhları ilâhi nur ile şad olsun. Yezid’e ve soyuna lânet olsun. Bütün evliyaların yüzü suyu hürmetine oruçlarımızı dergâhında kabul et.”³²⁷ (Ersal, 2015: 105)

³²³ Hızır lokması gülbangı.

³²⁴ Muharrem orucu açma gülbangı.

³²⁵ Muharrem orucu açma gülbangı.

³²⁶ Muharrem orucu açma gülbangı.

³²⁷ Muharrem orucu açma gülbangı

5. “Allah Allah. Erenlerin hizmetine, er Hak Muhammed Ali’nin aşkına, Hz. İmam Hüseyin Efendimizin savm-ı atşanına (susuzluk orucu niyetine), Kerbalâ şehitlerinin temiz ruhlarına, Hz. Fatma-tül Zöhre’nin şefaatine, On Yedi Kemberbestler hürmetine niyet ettim mah-ı Muharrem matem orucuna. Hazır ve gaip erenlerin himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Yuh münkire, lanet Yezid’e, rahmet mümine. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!”³²⁸ (Akın, 2020c: 403)
6. “Bismişah... Allah Allah... Er Hak, Muhammed, Ali aşkına, İmam Hüseyin Efendimizin susuzluk orucu niyetine, Kerbela’da şehid olanların temiz ruhlarına, Fatma Anamızın şefâatına, On İki İmamlar aşkına oruç tutmaya niyet eyledim. Ulu Dergâh kabul eylesin...”³²⁹ (Yaman, 1994: 216)
7. “Bismişah... Allah Allah. İmam Hüseyin’e, onun soyuna ve dostlarına selam olsun. Yezid’e, soyuna ve yandaşlarına yüz bin lanet olsun. Yüce Allah, İmam Hüseyin aşkına tuttuğumuz oruçları kabul eylesin. Gerçeğe Hü!”³³⁰ (Yaman, 1994: 216)
8. “Bism-i Şah, Allah Allah! (Tekbir): Allah-u ekber Allah-u ekber. La ilahe illâllâh, Allahu ekber. Allah-u ekber ve lillâhil-hamd... Tac-ı muharrem, matem mubarek ola. Erenler devriş-i derd-mend eyleye. Erenler matem hürmetine günahlarımızı affeyleye. Erenler kendu muhabbetleriyle gönüllerimizi mesrur (sevinçli) eyleye. Er Hak, Muhammed, Ali hor eylemeye. Allah, Muhammed Ali yolundan ayırmaya. İşlerinizi âsân eyleye. Vardığımız yere gam ve kasavet vermeye. Hazret-i Pir dest-girimiz ola. Abdal Musa Sultan’ın himmetleri hazır ve nazır ola. Seyyid Ali Sultan’ın keremleri daim ve kaim ola. Dem-i Şah-ı Merdan, Şah-ı Şehid-i Kerbela’nın keremine diyelim gerçeğin dem-ü devranına Hü... Hü...”³³¹ (Noyan, 1994: 176)

Aşure Aşı Ritüeli Gülbangları

1. “Bismişah Allah Allah! Er Hak, Muhammed, Ali aşkına, erenler himmetine, şehitler şahı İmam Hüseyin şahadetine, rahmetine, Kerbela şehitlerinin güzel

³²⁸ Muharrem orucuna niyet etme gülbangı.

³²⁹ Muharrem orucuna niyet etme gülbangı.

³³⁰ Muharrem orucu açma gülbangı.

³³¹ Muharrem orucu açma gülbangı.

ruhlarına, lanet olsun Muaviye'ye, yuh olsun Yezid'e! Rahmet olsun Ehlibeyt yolunda şehit olanlara. Aşk olsun Hak, Muhammed, Ali yolunda ibadet edenlere. Mübarek olsun, Nuh Peygamber'in denizden karaya çıkanlarına. Bereket olsun ambarlarına. Aşk olsun kaynayan aşure kazanlarına. Hayırlar olsun birliğimize, beraberliğimize, kardeşliğimize. Helal olsun pişirip taşırana, yedirip içirenlere, yiyenlere içenlere. Dualarımızın kabulü için şükürler olsun yüce Yaradan'a. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (KK10)

2. "Bismişah Allah Allah! Hayırlar fethola, şerler def ola. Aşurelerimiz arta eksilmeye; taşa dökülmeye! Sofralarımız Halil İbrahim berekatı ile dola! Hizmetlerimiz Hak katında kabul ve makbul ola! Pişirip taşırana cehennem narı görmeye! Bir lokması, bin kadaya belaya kalkan ola! Aşuremiz, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, yetmiş iki şühedanın matem aşısı ola! Hak, Muhammed, Ali cümlemize delil ve rehber ola. Bizleri Ehlibeyt'in katarından ayırmaya! Mervan'ın ihanetine, Yezid'in kastına uğratmaya! Yolumuzu yolsuza, uğrumuzu pirsizliğe düşürmeye! Şehid-i Şah-ı Deşt-i Kerbela İmam Hüseyin'in yüzü suyu hürmetine! Yiyenlere helal, yedirenlere delil ola! Dil bizden, nefes ceddin Baba Mansur'dan, inayet Ali'den ola! Gerçek erenler demine Hü!" (KK9)
3. "Bismişah Allah Allah, vakti saatlerimiz hayrolsun. Hayır hizmetlerimiz kabul olsun. Bu pişirdiğimiz aşureler Uluğbey'de yatan Veli Baba'nın himmeti için pişmiş ola, Kerbelâ'da şehit olan yetmiş iki şühedanın ruhları için pişmiş ola. Yiyen içene helâl yedirenlere delil ola. Allah Allah diyen canlarında Hak muratlarını hâsıl eyleye. Hizmet ehlini hizmeti ile yargılaya, nefesler aşk ola. Gerçeğe Hü!" (Ersal, 2015: 118)
4. "Allah Allah, Allah Allah. Yezidler kör ola, yiyene aşk u nur ola. Şah İmam Hüseyin Efendimizin, Kerbela şehitlerinin, masum u pâkların ruhu şad ola. Şah gele, Mehdi-yi Sahip Zaman zuhur ede. Devran Şah'ındır, Şah'ın ola. Bereketi Hak'tan ola; gittiği yerler gam, kasavet görmeye. Yiyenlere helal, yedirenlere delil ola. Canları ağrıyıp incinmeye, İmam Hüseyin Efendimize, Fatma Anamıza komşu olalar. Güruh-u Naci katarından, didarından ayırmaya. Hak, evlatlarını bağışlaya. Tuttuğumuz yas u matemler, erenler dergâhında, deftere kaydola. Nüfus ceddimin, nutuk Şah-ı Merdan Aliye'l Mürteza'nın ola. Gerçeğe Hü! Mümine ya Ali!" (Akın, 2020c: 419)

5. “Bismişah Allah Allah... Aşure lokmaları kabul ola. Pişirenlerin, taşıranların, payını hak bilenlerin cedlerine rahmet ola! Haneleri bereketli, sofraları dolu ola! Bir lokması bin türlü derde deva ola! Yiyene helal, yedirene delil ola! şah-ı şehid-i Kerbela İmam Hüseyin’in, yetmiş iki can-ı dest-i Kerbela’da Hak uğruna şehadetlerinin, On Dört Masum-u Pak’ın ruhlarına değe, ulaşa! Ya Rabbi! Tuttuğumuz oruçları, ettiğimiz duaları, pişirdiğimiz taşırdığımız aşureyi, lokmaları, dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Dil bizden, inayet On İki İmamlardan, kerem Ali’den ola! Gerçeklerin demine devranına Hü!” (KK1)
6. “Bismişah... Allah Allah... Berekallah. şehitler şahı İmam Hüseyin Efendimizin ve Kerbela şehitlerinin yüce ruhlarının şâd olması için bârekallah. Cümle erenlerin ruhu için bârekallah. Cümle erenlerin ruhu için bârekallah. Kurbanlarımızın kabulü için bârekallah. Yurdumuzun, ulusumuzun, cumhuriyet devletimizin esenlikte olması için bârekallah. Ordularımızın güçlü olması için bârekallah. Ahirete göçenlerimiz ve bugün yaşayanlarımız için bârekallah. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket vermesi için bârekallah. Muhammed Mustafa, Aliyyel Murteza, İmam Hasan, İmam Hüseyin-i Kerbelâ şehitleri ve Hünkâr Hacı Bektaş Veli hakkı için el-Fatiha ve salavat. Gerçeğe Hü...” (Yaman, 1994: 217)
7. “Allah Allah! Velinimet ziyade ola. Kısmetler gani ola. Taşsın dökülmesin, artsun eksilmesin. Yiyüb yedirenlerin, pişirüb kotaranların fahirleri mezid ola. Hakerenler, Muhammed, Ali destgirimiz ola. Kutb-u Âlem Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimiz keremi gele. Evliyalar serdarı, İmam Hüseyin aşkına demine Hü.” (Noyan, 1995: 175)
8. “Bismişah, Allah Allah! Âdem Safiyyullah, Nuh Neciyyullah, İbrahim Halillullah, Musa Kelimullah, İsa Ruhullah, Muhammed Rasullullah ve Ali Veliyyullah... On İki İmam, On Dört Masum-u Pak efendilerimizin ruhu revanları şad ve handan ola. Münkir munafıklar mat ola. Müminler şad ola. Matem-i Hasan ve Hüseyin ola... Tanrı sevgilisinin gözbebekleri şehitler, erenler, pırlar, Horasan erenleri, âşıklar, sadıklar, mühibblerden geçip göçenlerin ruh-u revanları şad olmasıyçün... Burada toplanan taliban-ı aşıkân, sadıkân, muhibbân, dervişân ve babagân cümle kardeşlerimizin murat ve maksudları feth olmasıyçün... Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Musa, Seyyid Ali Sultan Kaygusuz Sultan himmetleri üzerlerimizde

olmasıyün... Cümleye haklı hayırlı kısmetler verilmesi için... Nur-u nebi, kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli demine devranına Hü... Erenler gani berekat vere..." (Noyan, 1995: 175)

Doğum Olgusu Etrafında Oluşan Gülbanklar

1. "Bismişah Allah Allah! Anasının babasının yüzünü kara çıkarmasın. Ülkesine hayırlı evlat olsun. Yüzü ak olsun. Dili tatlı olsun. Hü!" (KK5)
2. "Hz. Muhammed şefaatchin olsun, bahtın açık olsun! Anasına babasına, devlete millete hayırlı evlat olsun. Ananın babanın adını ayıpta anma ya! Gerçeğe Hü!" (KK4)
3. "Bismişah Allah Allah, ya Seyyid'ül evvel ve ahir, ya tac'ül arif (Hz. Muhammed'i kast ederek), ya Şah-ı Velayet, ya Haydar-ı Kerrar, ya pir-i piran sen sakla, sen bekle! Ömrü uzun olsun, bahtı açık olsun!" (KK13)
4. "Bismişah Allah Allah... Nasibi bol olsun, ömrü uzun olsun. Allah devletine milletine hayırlı etsin. Anası babası başında olsun! Abdal Musa Sultan Efendimiz saklasın, beklesin. Gerçeğe Hü!" (KK38)
5. "Bu çocuk Hz. Âdem'in zürriyetidir. Hz. İbrahim'in milletidir. Hz. Muhammed'in ümmetidir. Hz. Ali'nin talibidir. İsmi Ali olsun, Veli olsun. Anasına babasına topluma da iyi bir evlat olsun." (KK15)

Nikâh Erkâmı Gülbankları

1. "Bismişah, Allah Allah! Hak, Muhammed, Ali, kurulacak bu yuvayı, kılınacak nikâhı daim ve kaim eyleye! Ömürlerinize bereket, sofranıza afiyet vere, dilinizi şerbet eyleye! Sevgiyi saygıyı aranızdan eksiltmeye! Yolunuzu yolsuza, uğrunuzu pirsiz düşürmeye! On İki İmamlar, hayırlı evlatlar nasip eyleye! Evliliğiniz Ali ile Fatma Anamızın evliliği gibi ola! Gerçek erenlerin demine Hü!" (KK37)
2. "Allah Allah, Allah Allah! Hakk'ın huzurunda kıydığımız bu nikâh daim ola! Yuvaları huzurlu; sofraları bereketli; evlatları hayırlı ola! Verdikleri ikrârdan dönmeyeler! Birbirlerine haldaş, darda, bunda yoldaş olalar! Erenler, evliyalar, sadıklar, ermişler bu saklaya, bekleye! Şah-ı Merdan Ali, Bozatlı Hızır, sizleri, kazadan, beladan, münkir ve münafıktan koruya,

kollaya! Sizleri Hak'tan, doğruluktan ayırmaya! Elinize, dilinize, belinize hâkim ve sahip olasınız! Birbirinizden incinmeyesiniz, ağrınmayasınız! Hak muradınızı vere! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz, üstadımız Hacı Bektaş-ı Veli! Gönül birliğine, evliya keremine, gerçek erenler ve enbiyalar demine Hü!" (KK32)

3. "Evlilikleriniz Havva ile Âdem Aleyhisselam'ın, Ana Fatma ile Ali'nin evlilikleri gibi daim kalsın. Hayırlı evlatlar nasip olsun. Allah sizi gönülden sevindirsin. Çoluğunuz çocuğunuz ilim irfan sahibi olsun. Eline beline diline sahip olan taliplerden olsun. Gerçeğe Hü," (KK4)
4. "Kanı kandan, teni tenden, canı candan, can-ı gönülden, Allah ile peygamberin kavli, İmam Cafer'in buyruğu, Ehlibeyt'in sünneti ile seve seve biriniz gelip biriniz aldığınıza yer gök, kurtlar kuşlar, börtü böcekler, deryada balıklar, gökte melekler, yerde insanoğlu şahit olsun. İkrârlarınız kabul olsun, katarınız uzun olsun!" (KK4)
5. "Hakk'ın huzurunda, Muhammed dergâhında, Ali divanında, Ehlibeyt yolunda, pençe-yi Ali Âbâ'nın icazeti ile. Cafer-i Sadık'ın iştihatı üzerine, filan oğlu filanı eş ve eşitin olarak alıyor musun? Haneniz gül olsun. Diliniz bülbül olsun. Yüzünüz ak olsun. Özünüz pak olsun. Sözüünüz Hak olsun. Hak, Muhammed, Ali yolunuzu yolsuza düşürmesin. Uğurunuzu pirsizle uğratmasın. Şah-ı Merdan Ali yar ve yardımcınız olsun. Hızır sizleri avcunun içinde saklasın. Ali baş olsun, Hızır yoldaşınız olsun. Biriniz bin olsun." (KK13)
6. "Bismişah Allah Allah... Allah erenler sizleri bir yastıkta kocatsın. Birbirinize saygınız eksik olmasın. Zarda zorda darda belada birbirinizi incitmeyin. Eşinize, çevrenize, çoluğunuza, çocuğunuza saygılı olun! Abdal Musa Sultan Efendimizin hayır himmetleri üzerinizde olsun!" (KK38)
7. "Allah Allah... Hak, Muhammed, Ali! Pirimiz, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Yaptığımız bu düğünü mübarek eyleye. Ömürlere bereket, vücutlara sağlık, rızıklara genişlik vere. Dünyada iyilik, araya sevgi gire. Araları Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hatice, Hz. Âdem, Hz. Havva ola. On İki İmam ve Ehlibeyt dilde dilek, gönülde murat vere. Eşin, dostun, talibin

ağız tadı bozulmaya. Burada canları aziz eyleye. Hü...”³³² (Yokuş, 2011: 157)

8. “Allah Allah. Hak, Muhammed, İmam Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli yaptığımız düğünü mübarek eyleye. Ömürlere bereket, bedenlere sıhhat, rızıklara genişlik vere. Dünyada iyilik, arada sevgi ola. İki arasında Hz. Âdem, Hz. Havva, Hz. Muhammed, Hz. Hatice, İmam Ali, Hz. Fatma sevgisi ola. Hü...”³³³ (Yokuş, 2011: 158)
9. “Bismişâh, Allah Allah! Allah, Muhammed, Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, kıydığımız bu nikâhı mübarek eylesin. Ömürlerine bereket, vücutlarına sağlık, rızıklarına genişlik versin. Dünya ve ahirette iyilik versin. Aralarında sevgi daim olsun. Her ikisi arasındaki sevgi, Hz. Âdem ile Havva, Hz. Muhammed ile Hz. Hatice, Şâh-i Velâyet Hz. İmam-i Ali ile Hz. Fâtıma arasındaki sevgi gibi olsun. Soylarından gelecek çocukları kendilerine, ulusumuza ve dinimize hayırlı uğurlu olsun. On iki imam dilde dileklerini, gönülde muratlarını ihsan eylesin. Bütün milletimiz ile eşimizin, dostumuzun, talip ve muhiplerimizin, içinde de bunların ağız tatlarını bozmasın. Burada bulunan mümin kardeşlerimizi de her iki cihanda aziz eylesin. Gerçeğe Hü.” (Yaman, 1994: 270-272).
10. “Bismişah Allah Allah! İlahi ya Rabbi, kıldığımız bu nikâhı, bu birlikteliği, Muhammed Mustafa’nın, Aliyyel Murtaza’nın yüzü suyu hürmetine mübarek eyle! Bu evliliği, yaşamları boyunca daim ve kaim eyle! Ya Rabbil Âlemin! Sen bu canları her iki cihanda da aziz eyle. Dillerini birbirine tatlı, ömürlerini uzun, kazançlarını bereketli, yuvalarını kutlu eyle Ya Rabbim. İlahi ya Rabbi! Sen bu canların soylarını ve nesillerini yeryüzünde daim ve kaim eyle. Ehlibeyt’n yüzü suyu hürmetine, aralarındaki sevgiyi, saygıyı artır. Mutluluklarını daim kıl! Cümle erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine! Sen bu canlara, anaya, babaya, memleketine, tüm insanlık âlemine hayırlı olacak evlatlar nasip eyle! Seyitler Sultanı Pirimiz Hacı Bektaş Veli’nin yüzü suyu hürmetine, sen bu canları, muhannetin şerrinden, soysuzun dilinden, görünür görünmez kazalardan, belalardan, her türlü dertten tasadan sakın, koru ya Rabbi! Bu canların evliliklerini, Âdem ile Havva, Muhammed ile Kübra, Hz. Ali ile Zöhre yakınları gibi eyle! Üçlerin,

³³² Hafik yöresinde “Kız Başı Övme” ritüelinde dede tarafından verilen gülbank örneği.

³³³ Hafik yöresinde “Damat Başı Övme” ritüelinde dede tarafından verilen gülbank örneği.

Beşlerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hayır ve himmetleri üzerinizde ola! Nikâhınız hayırlı, Hak, Muhammed, Ali yardımcınız ola! Diliniz bu içtiğiniz şerbet gibi tatlı ola, bu şerbet kırklar şerbeti ola! Yolunuz Ehlibeyt'in yolu ola! Allah eyvallah, gerçek erenler demine Hü!" (KK3)

Kirvelik ve Sünnet Erkânı Gülbankları

1. "Âdem Peygamberden geldi bu zürriyet. İbrahim peygamberden kaldı bu âdet. Muhammed Mustafa'ya ve Ehlibeyt'ine hem oldu farz, hem de sünnet. Cenab-ı Hak bu evladı annesine babasına bağışlaya. Hayırlı bir evlat olmayı nasip eyleye! Zihin açıklığı vere! Bol rızıklar içerisinde uzun ve sağlıklı bir ömrü ola! On Dört Masum-u Pakların himmeti her daim üzerinde hazır ve nazır olsun." (KK17)
2. "Bismişah Allah Allah! Âlâ sünnet-i İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Biz severiz, Hak, Muhammed, Şah-ı Merdan Ali'yi. Erleri, pirleri ve onun Ehlibeyt'ini. Mümin olan bozmaz hiçbir zaman akdini. Bu erkânla alınır müminlerin ikrârı. Hak, Muhammed daim kılsın bozmasın İbrahim'in sünnetini. Akdine sağdık kalanın, Hak versin muradını. Allahümme salli ala seyidine Muhammed ve ala Ali seyidine Muhammed, kema salleyte ala İbrahim'e ve ala Ali İbrahime inneke hamdün mecit. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (Tur, 2002: 518-519)
3. "Bismillah, âlâ sünneti Resulullah, İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Âdem peygamberden geldi bu zürriyet. İbrahim peygamberden kaldı bu sünnet. Her kim Muhammed'i seviyorsa, Muhammed'e versin salavat. Allahumme salli âlâ seyidine Muhammed ve âlâ Ali seyidine Muhammed. Allah Allah! Vakitler hayırlı ola, dârlar divanlar nur ola. Geldiğiniz yolda, durduğunuz dârda, verdiğiniz ikrâr, İbrahim Peygamber'in verdiği ikrâr ola! Yeri göğü yaratan yüce Allah! İçinizdeki hırsı, nefsi, kini, düşmanlığı, şeytani düşünceleri kaldıra ata! Yerine insan sevgisi, merhamet, sabır ve iman nasip eyleye! Yüce Allah, Hz. Muhammed Mustafa'nın, Aliyyel Murtaza'nın yüzü suyu hürmetine, aranızdaki sevgiyi arttıra, birbirinize dost ve akraba eyleye! Sünnet olan yavruyu, evvela anasına, babasına hayırlı evlat, sonra da bütün insanlık için hayırlı ve yararlı bir insan olarak

yetişmesini nasip eyleye! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların yüzü suyu hürmetine, Cenâb-ı Rabbil Âlemin, yolumuzu yolsuza, işimizi haksıza uğratmasın! Haksızı, nahakkı uğurumuza çıkarmasın! Görünür görünmez kazadan, beladan, ateşten, âfetten korusun! Bizleri de doğruluktan, doğru yoldan ayırmasın! Aranıza şeytani düşünceleri sokup ikrârınızı bozmasın! Hz. Muhammed'in şefaatine nail eylesin. Ehlibeyt'in katarından, didarından ayırmasın! Cenâb-u Mevla, dilden dileğinizi, gönülden muradınızı versin! Emeğinizi boşa vermesin! Verdiğiniz ikrârı, yaptığımız duaları dergâh-ı izzetinde kabul eylesin! Nur-u nebi, kerem-i Ali, gülbank-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli, dil bizden, ikrâr İbrahim Peygamber'den, sünnet Muhammed'den, himmet Hak'tan ola! Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!" (Tur, 2002: 520-521).

4. "Bismillah, âla sünneti Resulullah, İbrahim-i Halilullah. Bismişah Allah Allah! Âdem peygamberden geldi bu zürriyet. İbrahim Peygamber'den kaldı bu sünnet. Her kim Muhammed'i seviyorsa, Muhammed'e versin salavat. Allahumme salli âla seyidine Muhammed ve âla Ali seyidine Muhammed. Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Laa ilahe illallah Vallahu ekber. Allahu Ekber Velilahil hamd. Ey yeri göğü yaratan yüce Allahım! Şu an senin birliğini tanıdığına ikrâr eden, gulfesinden sünnet olarak İbrahim Peygamber'in akdini yerine getiren bu kulun, yalnız sana sığınır, yalnız senden yardım ister, yalnız sana ibadet eder. Sen, rahman ve rahim olan ismin hakkı için dert verip derman aratma! Sağlıklı, sıhhatli uzun ömür ver! Merde, namerde muhtaç etme! Bol ve bereketli, helal yoldan rızkını nasip eyle! Eğitim yaptığı zaman içerisinde zihnini aç, zekâsını kuvvetlendir! İnsanlığa faydalı olan ilim yolunda başarıdan başarıya ulaştır ya Rabbim! Erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, görünür, görünmez kazadan, beladan, ateşten, âfetten, tufandan koru! Kötü düşüncelere, kötü yollara saptırma! Rahmetin ile mükâfatlandığıın nebilerin, velilerin yüzü suyu hürmetine, doğruluktan, doğru yoldan ayırma! Anasına, babasına ve insanlık âlemine faydalı, dürüst bir insan olmasını nasip et! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hayır himmetini, nâzari sefasını bu ikrâr eden kulunun üzerinden eksik etme ya Rabbim! Hakk'ın birliğine, erin erliğine,

müminin gönlüne, diyelim Allah Allah! Kuvvet-i enbiya, hikmet-i evliya, Resul-ü Kibriya, Muhammed-ül Mustafa, Aliyyel Murtaza aşkına diyelim Allah Allah! Velilere, erenlere, evliyalara salat ve selam olsun! Onların aşkına diyelim Allah Allah. Hak la ilahe illallah, Hak birsin, Muhammed'ül Resulullah, Aliyyel Veliyyullah, Ehlibeyt-i Keremullah, mürşid-i kamilullah, Şefa'at et ya Resulullah! Gerçek erenlerin demine Hü!" (Tur, 2002: 521-522)

Cenaze Erkânı Merkezli Gülbanklar

1. "Bismişah Allah Allah! Candan kopup gelen bu can, cümle evliyalar enbiyalar, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar tarafından karşılan! Toprağı bol ola! Bu dünyada görüldüğü sorulduğu, öte dünyada sorulmaya! Bir sevabı bine yazıla! Dil bizden, nutuk ceddimizden, inayet Ali'den, şefa'at Muhammed'den, bağışlanması yüce Allah'tan ola! Gerçeklerin demine Hü erenler!" (KK35)
2. "Bismişah! Allah Allah! Hak, Muhammed, Ali aşkına! Sana temennada bulunan bu canların yüzü suyu hürmetine, yönünü sana çevirmiş, sana dönmekte olan bu canımızın günahlarını affeyle! Seni Hak bilen, pirine, mürşidine gönülden bağlı olan bu canı, erenler, enbiyalar, evliyalar aşkına bağışla! Kırklar aşkına, pirimiz üstadımız Hacı Bektaş Veli aşkına bağışla! Hakk'a yürüyen canın geride bıraktıklarına, ailesine, sevenlerine sabırlar ihsan eyle! Onun dârına duran canların geçmişlerinin ruhunu şad eyle! Gerçeklerin demine devranına Hüü!" (KK36)
3. "Ya Hakk! Sana yürüyen can senin aşığındı. Sen canansın, o da candır. Şimdi can bedeni terk etti. Bedeni toprağa dönüp, don değiştirecek. Canı, ruhu ise sana dönecek. Ehlibeyt'in, erenlerin, evliyaların hakkı için, sana dönen bu canın kusurları af, ruhunu şad eylesin. Gerçeğe Hü! Mümine Ya Ali!" (Aktaş, 2015: 39)
4. "Bismillâhirrahmanirrahim. Kâlellâhü Teâla fi kitâbihil-Kerîm: Küllü nefsin zâikat-ül-mevt, sümme ileyna türceûn. Allâhü Teâla, bu merhumun kusurlarını afveyleye. Kötülüklerini iyiliğe tebdil eyleye. Günahları varsa yarlıgaya, kabrini nûrlandırıp, cennet-ü cemâliyle müşerref eyleye. Kendisini, Hz. Muhammed Mustafa'nın ve Ehl-i Beyti'nin şefâatine eriştire. Merhûm'un geride kalan çocukları, eşi ve yakınlarına sabretme gücü ve

sağlık ihsan eyleye. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, nûr-u nebî, kerem-i Ali, gülbang-ı Hacı Bektaş Veli demine Hû. Sübhâne Rabbike Rabbil-izzeti ammâ yesifûn. Ve selâmün alel-mürselîn. Vel-hamdü lillâhi Rabbil- âlemin. Merhûm“un rûhu için el-Fâtiha...” (Yaman, 1994: 275-276)

5. “Ber cemel-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pir bilene verelim candan salâvat. Dünya geçicidir, ahiret yurdu kalıcıdır. Tanrının hükmü yürüdü. Ulu Tanrı seni kutlu bir menzile yetirsin. Kabrin ışıklı, mekânın cennet olsun. Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın, beklesin. Gerçeğe Hü...” (Aktaş, 2015: 36)
6. “Bismişah ve âlâ milleti Resulillah. Hak, Muhammed, Ali, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hürmet-i hakkı için bu canımızın kusurlarını, hatalarını affeyleye! Ettiğimiz duaların hürmeti hakkı için, kabrini pür-nur eyleye! Ehlibeyt’in yüzü suyu hürmetine, cehennem nârına, kabir azabına uğratmaya! Pirimiz hünkârımız Hacı Bektaş Veli’nin himmetlerine nail eyleye! Gerçek erenlerin şefaati ile ruhunu şad eyleye! Dualarımızı, erenlerin, evliyaların yüzü suyu hürmetine, dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Hakk’a yürüyen canın ruhuna el Fatiha!” (KK1)
7. “Destur-u Pir! Hakk’ın himmetiyle! Görünen, görünmeyen, bilinen, bilinmeyen; göklerde, yerlerde ve tüm Kainatta varlığını her nesneye nakş’eyleyen, kendini ademe bahş’eyleyen Hakk’ın himmetiyle, toprağa sırladığımız (.....) canımız ve hazırda bulunan cümle canların geçmişleri için gönül birliğiyle diyelim bir Allah, Allah!.. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hakkı için! Kerbela’da şehit düşen canların hakkı için! Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve bütün erenlerin/evliyaların hakkı için! Bu uğurda yakılan, yıkılan, asılan, kesilen, derisi yüzülen ve katledilen tüm canların hakkı için! Âşıkların, sadıkların, ariflerin, bilgelerin hakkı için! Bütün insanları aynı gözle görenlerin, Eline, beline, diline sahip olanların, En-el Hak deyip de ezilen ve çilesini çekenlerin ve kâmil insanlık yolunda yürüyen canların hakkı için! Hakk Erenleri; Merhumun ruhu şad, mekânı aydınlık, toprağı bol ola! Hak erenleri geride kalanların gözlerinden yaş, duvarlarından taş düşürmeye! Merhum (.....) candan rahmetini esirgemeye! Ulu dergâhında mahcup ve mahrum eylemeye! Erenlerin,

ermişlerin makamına eriştire! Kötülükleri var ise iyiliğe çevrile! Güruh-u Naci den, Ehlibeyt'ten, erenlerin/evliyaların aydınlık yolundan ayırmaya! Geride kalan ev halkına, yakınlarına, sevenlerine ve gönül dostlarına sağlık, sabır, metanet ihsan eyleye! Hakk'a yürüyen (.....can) daima gönlümüzde ola! Onun sevgisi gönlümüzde eksik olmaya! Sonsuz yolculuğa uğurladığımız can ve cümle canlar, erenler katarına didarına nail ola Cümle dostlarına acı ve keder gösterilmeye! Cümle geçmişlerimiz Hak, Muhammed, Ali katarına/didarına nail olalar! Her an pir, mürşit huzurunda yüzleri ak, gönülleri pak ola! Tenini toprağa sırladığımız canımızın ve cümle geçmişlerimizin ruhları şad, mekânları aydınlık, toprakları bol ola!

Nur-u Nebi, kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli cümlemizin güler yüzünü soldurmasın! İyilikten, birlikten ve dirlikten ayırmasın! Dil bizden, nefes Pir'den, kabul Hakk'tan ola. Gerçeğe Hû, mümine ya Ali!"³³⁴ (Aktaş, 2015: 48-49)

8. "Velâ havle velâ guvete seyfe Zülfikâr Allah, Muhammed, ya Ali, Allah taksiratını affeylesin, Muhammed Mustafa'nın şefaatine nail eylesin, ey canlar cümleten başınız sağ olsun, erenler sağ olsun. Allah kabir azabı göstermesin, Ehlibeyt'in hidayetine ihsan eylesin, mekânı cennet olsun, geride kalanlara da Allah sabır ihsan eylesin, Cenâb-ı Allah'ın mağfireti hepimizin üzerine olsun. Dâr çekenler canlar da didarını bulsun, gerçeğe Hû!" (Şahin, 2006: 68-69).
9. "Bismişah, Allah Allah! Erenler himmetine, er Hak, Muhammed, Ali aşkına. Ehlibeyt-i Âl-i Abâ'nın bab-ı saadetlerine! Hakk'ın rahmetine kavuşan merhum, merhume hayrına, hasenatına! Kaynayan kazanların bereketine! Yenilen içilen lokmaların kabulüne! Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!"³³⁵ (KK10)
10. "Allah Allah
Nur-u nebi
Kerem Ali
Pirimiz, hünkârımız Hacı Bektaş Veli

³³⁴ Sırlama-toprakla buluşturma hizmeti esnasında verilen gülbank.

³³⁵ Kazan açma gülbangı olarak isimlendirilen bu gülbank, ölen kişinin kırkında hayır verilirken hayır yemeğinin pişirildiği kazanın başında dede tarafından verilir.

Âdem'den Hatem'e,
 Hatem'den bu deme kadar gelmiş geçmiş
 Peygamberlerin, evliyaların, enbiyaların
 Şefaatinde katarından cümlemizi ayırma ya Allah

Okunan Kur'an-ı Azim'in şandan hâsıl olan sevabı
 Bu ocaklardan
 Bu makamlardan
 Gelmiş geçmiş
 Ahrete intikal etmişlerin
 Ruhlarına hiba eyledik
 Sen kabul eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Analarımızın atalarımızın
 Cet be cet akraba-yı taallukatlarımız
 Ruhlarına hiba eyledik
 Sen kabul eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Eşiğini atlayıp
 Döşegini çiğnediğimiz
 Kuzusunu kurbanını
 Hakkını hakkullahını
 Lokmasını tikesini
 Aldığımız haklı canların da
 Ruhlarına hiba eyledik
 Sen kabul eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Aman medet yolum deyip de
 Aslı geçmiş nesli geçmiş
 Ahirete intikal etmişlerin de
 Ruhlarına hiba eyledik

Sen kabul eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Mağruk ile maşrukasında
 Allah'a kul Muhammed'e ümmet
 Ali'ye talip, Hüseyin'e gulam olanların da
 Ruhlarına hiba eyledik
 Sen kabul eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Bizler de kabire vardığımızda
 Kabrin karanlığından
 Mahşerin yokuşundan
 Sual melayikesinin
 Sualini tez veren canlardan
 Kur'an-ı kardeşim anı yoldaş
 Cümlemizi nasip eyle ya Rabbi

Ondan hâsıl olan sevabı da
 Davet sahibinin davetini
 Lokma sahibinin lokmalarını kabul
 Günahlarını affeyle ya Rabbi

Dertlerimize derman ola
 Küfürlerimiz iman ola
 Günahlarımız afola
 Sevaplarımız çok ola
 Yardımcımız On İki İmam ola

Gürüf gürüften
 Güruh-u Muhammed'den
 Güzel On İki İmamların
 Katarından didarından ayırmaya
 Dil bizden nefes Hz. Hünkâr'dan ola

Hü ya Ali!”³³⁶ (KK23)

Dârdan İndirme Erkânında Gülbanklar

1. “Bismişah Allah Allah! Nur-u Hüda, Muhammed Mustafa, Aliyyel Murtaza, Hünkâr Hacı Bektaş Veli saklaya, bekleye. Muhammed’in şefaatinde, Ali’nin inayetinde ayırmayasın Allah! Ya Allah! Dervişin makamı cennet ola. Günahları af ola. Yolundan, erkânından ayrılmaya. Gerçeğe Hü, mümine ya Ali!” (KK10)
2. “Bismillahirrahmanirrahim. El hacatü bismillahi ve billahı ve binallellahi, cennet kapılarını sen aç. Divan-ı dergâhında hacetlerimizi sen kabul eyle! İki cihan selveri Muhammed Mustafa, sen şfaat eyle! Ya Şah-ı Merdan İmam Aliyyel murtaza, sen himmet eyle! İlahi Rabbil Âlemin, senin rızana sığınıyoruz! Varlığın, birliğin, haklığın, Hak için ol geçen merhum’nin kabrini cennet’ül meva sualine esen getire! Azabı varsa affeyleye! Rahmet ve mağrifet üzereyse, rahmetini ve mağrifetini günden güne ziyad eyleye! Diyelim Allah Allah!”³³⁷ (KK7)
3. “Bismillahirrahmanirrahim. El hacetü bismillah ve billâh ve minallah hacat kapılarını sen aç, divanı dergâhında hacetlarımızı sen kabul eyle! İki cihan serveri Muhammed Mustafa sen şfaat eyle, ya Şah-ı Merdan İmam Aliyyel Murtaza sen himmet eyle.

İlahi Rabbi’l Âlemin senin rızana sığınıyoruz. Varlığın birliğin haklığın hakkı için ol geçen merhumun kabrini cennet’ül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyeye, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

İnnel lezine halagat semavati vel arzı ve mabeyne hüma fisiddetin eyyaminsümmesteva alel arşı rahmanı fes el bihi hayran, innellezine yubayi uneke inne ma yubayıunallahe yedillahi fevka eydihim femennekese fe inema yenküsü ala nefisihi ve men evfa bima ahede aleyhullahe feseyutuhi ecran aziman.

³³⁶ Kaynak kişi tarafından “Kur-an Hibası Gülbangı” adı altında nakledilmiş, okunan duaların kabulü için verilen bir dua olduğu bilgisi eklenmiştir.

³³⁷ Rahmet ve mağfired gülbangı olarak anılan bu gülbank, Dardan İndirme duası olarak ikrâr vermiş kişiler için verilir. İkrâr vermemişse yine de cenazesi kaldırılır. Ama gülbank verilmez, kurbanı kesilmez.

Ya Rabbi'l Âlemin bu okunan Kur'an-ı Azim'in ve Furkan-ı kerimin ve kelam-ı kadimin izzeti ve azameti ve şefketi ve bereketi ve fazileti ve hürmeti hakkı için ol geçen merhum efendinin kabrini cennetül meva, sualini esan getire, azabı varsa affeyle cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi yedi kat yeri, yedi kat göğü, arşı, kürşü, levhi, kalemi, on sekiz bin âlemi, sen yarattın ve on sekiz bin âlemde olan insi, cinsi, devleri, perileri ve yeryüzünde olan insanları, hava yüzünde uçan kuşları, deryada yüzen balıkları ve hoş tayyuru ve cümle mahlûkatı sen yarattın, senin bin ulu adın hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi, senin Tanrılığın lütfun, keremin, enamın ve senin birliğin, hâkimliğin, kadırlığın, azametini, faziletini ve inayetini hürmeti hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi yedi kat yerdeü yedi kat gökte, arşta, kürşte, lefte, kalemde, on sekiz bin âlemde olan melaikelerin ve feriştahların virtlerinin, zikirlerinin, tesbihlerinin ve tehlillerinin ve ibadetlerinin, ettikleri hizmetlerin ve kulluklarının ve avdetlerinin azametlerinin hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbil Âlemin ol geçen merhumun kabrini Cennet'ül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

İlahi ya Rabbil Âlemin bu zikir olunan nadali duasının azameti, fazileti ve hürmeti hakkı için ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi iki cihan serveri Muhammed Mustafa'nın ve Şah-ı Nerdan İmam Aliyel Murtaza'nın, Haticet'ül Kübra'nın ve Fatuma-tül Zehra'nın, On İki Ulu Âzim İmamların, On Dört Masum-u Pakların ve On Yedi Kemerbestlerin, Hakk'a yakın olan mümin müslim kulların duası müstecek olan canların çekilen âli gülbenklerin hürmeti hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l âlemin ol geçen merhumun kabrini Cennet'ül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi Âdem Peygamber'in ve Havva Ana'nın ve Âdem Peygamber'e olan izzetin ve azametini ve buyruk tutup ona secde eden melaikelerin ve ona olan ulu azim secdelerin ve ona olan ihsanın ve Âdem peygamberle iki cihan serveri Muhammed-el Mustafa'nın arasında ne kadar peygamberler geldi geçtiyse cümlesi hakır gerçektir. Cümle peygamberliğin haklığı hürmeti için.

İlahi ya Rabbil Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi, lütf ü kereminle İbrahim Peygamber'e ateşi gülüzar ettiğinin ve Davut peygamberin örssüz, kürssüz elinde demiri mum ettiğinin ve Süleyman peygamberin parmağında olan mührünün inse, cine, deve, periye, ateşe, suya, yele ve hoş tayyura hüküm yürüttüğünün hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi Eyüp Peygamber'in teninde kurtları yürütüp yine sıhhat bulduğunun ve Yakup Peygamber oğlu Yusuf'tan ayırıp ağlayı ağlayı bağı büryan, ciğeri giryan, gözleri görmez olup Yusuf'u dahi Mısır'a sultan edip bunca zamanın hasretinden sonra birbirine kavuşup Yakup Peygamber'in gözleri açılıp şad-ı hürrem olduğunun hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbil âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve

marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi Musa Peygamber ile tur dağında her daim kelimelerin ve münacatların ve Musa Peygamber'in elinde olan asasının yılan olup yürüttüğünün ve asa ile gösterdiği mucüzetlerin ve İsa peygamberin nefsi ile ölüleri diri kıldığının hürmeti hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin, ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi, Davut'a nazil olan Zebur'un, Musa'ya nazil olan Tevrat'ın, İsa'ya nazil olan İncil'in ve iki cihan serveri Muhammed Mustafa'ya nazil olan Kur'an-ı Âzim'in ve bu zikir olunan dört kitabın yedi musafın 114 surenin 32 siparenin yirmi dokuz hecenin 6666 ayetin hamlet'ül arş melaiyelerinin Cebrail'in, Mikail'in, İsrail'in ve Azrail'in ve bunların ululuklarının ve azametlerinin ve hizmetlerinin hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Yarabbi Mekke'ye ve Medine'ye cem olan seksen bin hacının doksan bin duacının Arafat'ta kesilen İsmail Peygamber'in kurbanının ve Kâbe-yi Şerif'in kapısında olan hacarül Esvet taşının ve ebu zezem suyunun ve Kabe-yi Şerif'te kabul olmuş namazların hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi iki cihan serveri Muhammed Mustafa'ya Hak Teâlâ Hazretlerinin ihsan edip verdiği şefaatin ve hürmetin ve mucüzetin ve kerametinin ve şevketinin ve Şah-ı Merdan İmam Aliyyel Murtaza'nın kerametinin ve azametinin ve şevketinin ve Döldül'ünün ve Zülfikar'ının ve kamberinin ve Zülfikar ile ettiği kazaların hürmeti için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi, yedi damu sekiz uçmak ve Cennet-i Âlâ'nın içinde olan dört ırmağın biri süt biri bal biri hamur ve biri ebu kevserdir. Bunlara saki olan Şah-ı Merdan, İmam Aliyyel Murtaza'nın ve hizmetinde olan kılmanların velidanların hurileri vehülle donlarını biçen İdris peygamberin ve Ebu Kevser nasip olan mümin Müslim kulların hürmeti hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi, iki cihan serveri Muhammed Mustafa'nın ve İmam Aliyyel Murtaza'nın vardıkları mihracın ve vurdukları tacın ve ol mihraca giderken bindikleri burağın ve burağı getiren Cebrail eminin ve ayağı altında kalkan maalah taşının ol Miraç'ta Hak ile vuslat olup merhaba eden dillerin ve söyleşilen doksan bin kelamın ve orda olan sohbetlerin ve orda dilenen dileklerin hacatların ve orda olan ibadetlerin ve orda kabul olan duaların ve orda olan secdeyi temannaların ve ziyarete gelen melaikelerin ve feriştahtarın ve dahi Kırklar Meclisi'nde içilen engür şerbetinin ve onu getiren Selmanı Farisi'nin ve orda dönülen Kırklar Semahı'nın ve Hz. Habib'in şemlesini kırk pare eden ve Kırklara tenevvül ettiklerinin ve ol hakkın divanında hazır olan ulu azim cemaatın hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennet'ül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi, yüz yirmi dört bin peygamberlerin, üç yüz on üç mürsellerin, nebilerin, velilerin, alçakta, yüzeyde, zahirde, batında yatan erenlerin, evliyaların, azizlerin, şehitlerin, gözcülerin, bekçilerin, şehitler makamına yeten canların, Halep'te yüzülen Seyit Nesimi'nin, Bağdat'ta asılan Mansur'un, Viranî, Yeminî, Fuzulî hazretlerinin, mümin müslüm kulların, yedi iklim dört köşede, levhte, kalemde, on sekiz bin âlemde yatanların ve

levhi kalemi on sekiz bin âlemi saklayıp bekleyenlerin yüzü suyu hürmet-i için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi, yalnızlara yoldaş olan, çağırınca gelip yetişen, bozatl, eli altın kamçılı, başı yeşil kisvetli, Hz. Hızır İlyas'ın ve Hz. Hızır Nebi'nin karanlık ıklımda içtikleri abu hayatın ve ol abu hayatı bulup kendilerine içirenin hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve mağfiretini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi elimiz boş yüzümüz kara günahımız çoktur. Bizleri affeyle. divan-ı dergâhında dualarımızı sen kabul eyle, senin rızana sığınıyoruz. Ol senin rızan hakkı için, fazl-ı muhabbet zat-ı Mustafa hakkı için, cemali perteği şevki hakkı için, kemal-i kudret, aşk-ı Murtaza hakkı için, kelim-ı ilmi, esması hakkı için, dahi aynı musamması hakkı için malak arş, farş, kürş hakkı için, Muhammed Mustafa nebi hakkı için, Aliyyel Murtaza veli hakkı için, veliler hırkası dünü hakkı için, nebinin gittiği miharaç hakkı için, Mekke Medine hac hakkı için, seraser enbiya hakkı için, tarik-i rumzu evliya hakkı için, daima çağırduğumuz ol şah hakkı için, İmam Hüseyin'den dökülen şehit kanı canı hakkı için, On İki Şehzade İmam hakkı için, çağırınca gelip yetişen erenler hakkı için, “en-el Hak” söyleyen Mansur hakkı için, şehitlerden dökülen nurlar hakkı için, şehit gazi Hünkâr hakkı için, erenlerin ettiği ikrâr hakkı için, Üçler, Yediler, Kırklar hakkı için, budala sermeserler hakkı için, Mecnun, Leyla hasreti hakkı için, erenler fırkası yolu hakkı için, sofı ehlinin aşkı sohbeti cemi hakkı için, eyvallah ehlinin insafı hakkı için,

rum abdallarının sıtkı hakkı için, bu yoldaki pirlere seri hakkı için, âşıklar ateşi ahı hakkı için, tesbih sehrihâkı zikri hakkı için,

Ya Rabbi (falan) efendinin günahını bağışla Şah-ı Şehidan Kerbela hakkı için, kamu müminlerin şahı evliyası hakkı için, kabul et bu duamızı ya ilahi ki sensin cümlelerin puşt-u penahı ol cümlelerin puştu penahının hömeti hakkı için.

İlahi ya Rabbi'l Âlemin ol geçen merhum (falan) efendinin kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabbi, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin, Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi'nin, Erdebil'de yatan Şeh Safu Hazretlerinin ve Şah Hatayi padişahının, Sivas'ta asılan Abdal Pir Sultan'ın, Tokat'ta yatan Kul Himmet Devletli'nin, Hubyar Sultan'ın, Konya'da yatan Celalettin Rumi'nin, Ankara'da Hacı Bayram Veli'nin sürdükleri yolların ve erkânlarının ve ulu cemlerinin zevki sefaların, Cumhuriyetimizi kuran devlet büyüklerimizin demi devranı ve devleti hürmet-i hakkı için.

İlahi ya Rabbil âlemin ol geçen merhumun kabrini cennetül meva sualini esan getire, azabı varsa affeyle, cümle günahlarını bahşeyle, rahmet ve marifet üzere ise rahmetini ve marifetini günden güne ziyade eyleye diyelim Allah Allah.

Ya Rabil âlemin bu okuduğumuz duayı şerifi merhum (falan)ın ruhuna bahşediyoruz vasıl eyle. Devletimizin bütünlüğünü, milletimizin birlik ve beraberliğini, halkımızın mutluluğunu daim eyle. Üzerinde yaşadığımız bu güzel vatani düşman işgalinden kurtatıp bizlere bırakanların ruhlarını şad eyle. Bu mecliste hazır bulunup da Allah Allah diyen kardeşlerimizin de geçmişlerine rahmet ve marifet ihsan eyle. Makamlarını ve derecelerini yüce eyle. Bakide kalanlarına sağlıklı yaşam ve uzun ömürler müesser eyle.

Sübhane rabbikerabbil izzeti amma yesifune ve selamın alel mürselin vel hamdilulahı rabbil âlemin dualarımızın kabulü için (falan) efendinin ruhu için ve Allah rızası için el Fatiha.”³³⁸ (KK7)

³³⁸ Belirtilen kaynak kişinin hizmet defterinden doğrudan alınmıştır. İçerisinde salavatname de yer alır.

4. “Bismişah, Allah Allah... Hizmetleri kabul ola, muratları hâsıl ola! Hak, Muhammed, Ali dileklerini, isteklerini vere. Durdukları dârdan, geldikleri yoldan, yaptıkları hizmetlerden şefaata göre. Dârda duranlara Allah, Hak, erenler yardımcı ola. Dâra çekilen dervişin mekânı cennet, ocakları aydın ola.” (KK10)
5. “Bismişah Allah Allah, dâr divanlarımız kabul olsun. Hep muratlarımız kabul ola. Dâr çeken, didâr-ı Muhammed, Ali’yi göre, nefesler aşk ola. Gerçeğe Hü!” (Ersal, 2015: 216).
6. “Bismişah Allah Allah, vakt ü saatlerimiz hayrolsun, niyetimiz hayırlı, akıbetimiz hayırlı olsun. Yarabbi, Cenâb-ı Rabbü’l âlemin cümlemizi pençeyi abânın altından mahrum etmesin. Dârlarımız, divanlarımız divan-ı dergâhında kabul ve makbul olsun. Nefesler aşk ola! Gerçeğe Hü!” (Ersal, 2015: 218)
7. “Bismişah Allah Allah, dâr divanlarımız kabul ve makbul ola, nefesler cem ola, gerçeğe Hü!” (Ersal, 2015: 219)
8. “Can-ı dilden, can-ı gönülden diyelim bir Allah Allah... Allah, Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Yetişe, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On İki İmamlar cemalinden, nûrundan ayırmaya. Her gönülde bir murat vardır: Murat isteyenin muratlarını, dilek isteyenin dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sancağının altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasib eyleye. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız Oniki İmam ola. Ali’den bakım, Hak’tan niyaz ola. Seksen bir Urum Erenleri, doksan bin Horasan Pirleri, yüz bin Gayb Erenleri yetişe, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Niyazlarımız Hak Dergâhında kabul ola. Gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye, ocaklar başı aydın ola. On İki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Cedd-i cemalim yolumuzu yolsuza, yaramaza, pirsiz uğratmaya. şeytanın şerrinden, gafil gadadan, görünür-görünmez beladan koruya. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Bu okunan duaların hürmeti hakkı için Ulu Tanrı, Hakk’a yürüyen (.....) canımızın kabrini cennet bahçesi eyleye, sorgusunu kolay getire, günahları var ise bağışlaya, rahmet ve yarlıgamasını günden güne artıra. Geride kalan yakınlarına sonsuz sabırlar vere, hizmetlerini kabul eyleye. Burada hazır

bulunup Allah diyen mü'minlerin geçmişlerine rahmet eyleye, kendilerine sağlık, esenlik vere. Dil bizden nefes Hz. Pir'den." (Aktaş, 2015: 55-56)

9. "Allah Allah... Nimet-i Celilullah, bereket-i Halilullah, şefaath Ya Resûlallah! Bu gitti ganisi gele, Hak, Muhammed, Ali berekatını vere. Yiyene helal, yedirene delil, cennet taamı, kudret honu ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaath bula. İmam Hüseyin dualarımızı Ulu Dergâhında kabul eyleye. Hakk'a yürüyen kardeşimiz (.....)'in ruhu şad, mekanı cennet ola. Geride kalan yakınlarına sabırlar ihsan eyleye. Soframız dolu, yardımcımız Ali ola. Ağrı, acı, elem, keder vermeye, ağzımızın tadını bozmaya. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola. Dem Ali, sırr-ı nebi, pirimiz-üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Kerem-i evliya, gerçekler demine Hü, mümine Ya Ali..."³³⁹ (Aktaş, 2015: 54)

³³⁹ Dâr kurbanı gülbangı.